

# SBORNÍK

## Archivu bezpečnostních složek 7/2009

# SBORNÍK ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

# 7/2009

archiv bezpečnostních složek

**Redakční rada:**
Mgr. Miroslav Urbánek (předseda), PhDr. Ladislav Bukovszky,
PhDr. Iva Kvapilová, Mgr. Světlana Ptáčníková (tajemník), Mgr. Martin Pulec,
Mgr. Antonín Slavíček, Mgr. Ing. Pavel Vaněk, Ph.D.

Sborník vydává Archiv bezpečnostních složek.

© Archiv bezpečnostních složek
ISBN 978-80-254-6671-1

# Obsah

## ÚŘEDNÍ ČÁST


Ladislav Bukovszky
**Archivy bezpečnostních složek po dvaceti letech (Úvod k tzv. Quintanově zprávě)** ..... 7

Petr Zeman
**Projekt Elektronického archivu** ..... 35

Martin Kostlán
**Budování a koncepce činnosti restaurátorského pracoviště Archivu bezpečnostních složek** ..... 39

Světlana Ptáčníková
**Archiv bezpečnostních složek na Úřadu pro zpřístupňování a archivaci dokumentů (Archiv IPN)** ..... 45

Petr Dvořáček
**Pracovně ve washingtonském Holocaust Memorial Muzeu (United States Holocaust Memorial Museum)** ..... 53


## STUDIE


Ondřej Sladký
**Příští stanice Sudety - Činnost pražského pluku RG 1 v severozápadním pohraničí v květnu a červnu 1945** ..... 61

Ľubomír Morbacher
**11. bratislavská brigáda Pohraničnej stráže a výnimočná „osobnosť" jej prvého veliteľa Floriana Čambála (1948–1962)** ..... 95

Petra Gabrielová
**Historie rozhodných křesťanů letničních v dokumentech Státní bezpečnosti (70. a 80. léta 20. století)** ..... 113

Pavel Žáček
**KGB a 17. listopad 1989 Poslední dohoda o československo-sovětské spolupráci v kontrarozvědné oblasti** ... 123

## BIOGRAFIE


- Radek Kučera
  **Případ „N-44“** ..... 199

- Věra Dvořáčková
  **Profesor Bohumil Ryba, mezi vědou a vězením** ..... 227


## FONDY


- Petr Zeman
  **XI. správa SNB (1974–1988)**
  **Stručný nástin vývoje a činnosti Správy kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky** ..... 277

- Světlana Ptáčníková a kolektiv
  **Rešerše archivních materiálů k roku 1989 z fondů Archivu bezpečnostních složek** ..... 301

- Petra Gabrielová
  **Osobní doklady biskupa Štěpána Trochty** ..... 351

**Archivní A – Ž** ..... 363

**Rejstřík osob, krycích jmen, akcí** ..... 376

**Seznam užitých zkratek** ..... 390

**Resumé** ..... 397

**Summaries** ..... 406

# ÚŘEDNÍ ČÁST

# Archivy bezpečnostních složek po dvaceti letech

## (Úvod k tzv. Quintanově zprávě)

**Ladislav Bukovszky**

V průběhu dvaceti let, které uběhly od pádu komunistického totalitního režimu ve střední a východní Evropě, se v jednotlivých státech bývalého sovětského bloku mnohokrát z různých úhlů pohledu diskutovaly problémy související s existencí archivů bezpečnostních složek. Otázkami o jejich zachování, správě, způsobu využívání (úřední, badatelské), formách zpřístupňování či nahlížení, právní, věcné, politické i morální relevanci se postupně zabývaly různé skupiny prakticky všech oblastí společenského spektra. Během tohoto diskursu (na domácí i zahraniční půdě) se pochopitelně objevily i snahy po zpochybnění hodnověrnosti a relevanci dokumentů z provenience bezpečnostních složek komunistické totalitní moci.[1] Na jednu stranu je možné tento jev vysvětlit jako pokus o určité bagatelizování naší společné nepříliš radostné minulosti ve druhé polovině dvacátého století, na stranu druhou i jako snahu znemožnit pluralitní přístup k této svébytné pramenné základně, resp. jako snahu zajistit předchozí monopol interpretace nejnovějších dějin i nadále několika prověřeným „odborníkům".

Není naším úkolem tento – v pravidelných intervalech se opakující – problém rozebírat. Rozhodně je však nutné prohlásit, že komunistické bezpečnostní složky produkovaly autentické dokumenty o své činnosti, vlastně o specifickém naplňování utajované politiky totalitního režimu. Vznikaly na základě specifických, poměrně přesně stanovených, byrokratických a konspirativních parametrů, jejichž účelem bylo zajištění základních podmínek existence systému, tj. především latentní represe, prevence (zastrašování) a potřeba získávat mocensky nezbytné informace. Tyto dokumenty – i s ohledem na jejich množství a relativní úplnost – mají nenahraditelnou vypovídací hodnotu o realitě tehdejšího vládnutí.

Povětšinou šlo o netradiční způsob tvorby dokumentů, jež se v rámci registraturního procesu změnily na dokumenty s trvalou hodnotou (archiválie), které rozhodně neměly sloužit široké společenské potřebě, zejména pak badatelské činnosti. Pokud někdo ještě dnes plošně zpochybňuje hodnověrnost těchto archivních dokumentů, nezná či spíše popírá základní kritéria historického procesu jejich vzniku, stejně jako kritéria výzkumu a interpretace pramenů, včetně základních metod některých pomocných věd historických (především diplomatiky).

1 V českých podmínkách srov. např. KŘEN, J.: *Dokumenty StB jako pramen poznání minulosti.* In: *Soudobé dějiny*, 2005, č. 3–4, s. 708–733.

Zásadní postoj západních demokracií koncem osmdesátých let minulého století přinesl zhroucení nestabilních totalitních režimů sovětského typu v celé střední a východní Evropě. V průběhu obnovy či budování pluralitního demokratického politického systému proběhla integrace do severoatlantických i evropských struktur. Zároveň postkomunistické státy bývalého východního bloku postupně řešily zejména základní otázky, jak a zda otevřít přístup k senzitivním písemnostem shromážděným v utajovaných spisovnách politických policií. Retardačním prvkem celého procesu byla forma předávání moci, spolupráce nových politických subjektů s vybranými představiteli bývalého režimu, společné ekonomické zájmy a někdy i kontinuita ve výkonu bezpečnostní agendy.

Velmi důležitou úlohu v celé střední a východní Evropě v rámci procesu vyrovnávání se s komunistickou minulostí sehrály právě dokumenty bezpečnostních složek. Jejich zpřístupňování pro úřední činnost i badatelské účely institucionalizovala nejprve Německá demokratická republika, resp. Spolková republika Německo na přelomu let 1991 a 1992 založením Úřadu spolkového zmocněnce pro dokumenty státobezpečnostní služby bývalé NDR (Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen demokratischen republik – **BStU**).[2] Založení této instituce se stalo motivačním faktorem politických a odborných reprezentací dalších postkomunistických států a příkladem utváření archivů bezpečnostních složek. Významným mezníkem se v roce 1993 stala mezinárodní konference archivního kulatého stolu (Conference Internationale de la Table Ronde des Archives – **CITRA**) zorganizovaná Mezinárodní archivní rady UNESCO (International Council on Archives – **ICA**)[3] v Mexiku. Šlo o historicky první mezinárodní setkání odborníků – archivářů, kdy se do popředí jejich zájmu dostala otázka archivů bezpečnostních složek totalitních režimů. Z iniciativy tehdejšího generálního tajemníka ICA Charlese Kecskemétiho došlo na tomto setkání k dohodě týkající se založení užší pracovní skupiny odborníků – archivářů, s úkolem připravit dokument doporučující formu správy a způsob práce s archiváliemi bývalých bezpečnostních složek totalitních systémů.

Pracovní skupina vznikla v únoru 1994 z archivářů-teoretiků i archivářů, kteří již pracovali s dokumenty represivních složek z celého světa. Obdobnou odbornost měli též členové pracovní skupiny expertů zaměřených na otázku ochrany lidských práv. Sedmičlenný pracovní tým s finanční podporou UNESCO se během své existence sešel celkem třikrát. Poprvé v Paříži, o rok později v únoru 1995 v Koblenci (SRN) a v prosinci 1995 ve španělské Salamance.

2 Srov. VILÍMEK, T.– ŽÁČEK, P.: *Úrad Spolkového poverenca pre podklady Štátnej bezpečnostnej služby bývalej NDR*. In: *Pamäť národa*, október 2004, s. 78–85.

3 Mezinárodní archivní rada byla založena v roce 1948 se sídlem v Paříži. Od roku 1958 Českou republiku v ICA zastupuje Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra ČR, resp. jeho předchůdci. Členem Mezinárodní archivní rady je i Česká archivní společnost. V jejím rámci je soustředěno 1169 archivů či archivních institucí a 211 individuálních členů z více než 190 zemí. Více in: http://www.ica.org/en/node/37327

Vedením pracovní skupiny a celého projektu byl pověřen Antonio Gonzáles Quintana, španělský archivář, tehdy zaměstnaný v Národním historickém archivu v Salamance jako ředitel oddělení občanské války.[4] Bývalé státy komunistického bloku zastupovali Dagmar Unverhau, ředitelka Archivu BStU (SRN), László Varga, ředitel Archivu hlavního města Budapešť (Maďarsko)[5] a Vladimír Kozlov ze Státního archivu Ruské federace v Moskvě. Cílem Mezinárodní archivní rady bylo vysvětlit fenomén archivů bezpečnostních složek v celosvětovém měřítku. Do pracovní skupiny byl proto jmenován také Alejandro Gonzáles Poblete, prezident Národní komise pro odškodnění a usmíření v Santiagu (Chile), Narissa Ramdani, ředitelka Archivu Afrického národního kongresu v Johannesburgu (Jihoafrická republika) a Mary Ronan z Národního archivu ve Washingtonu (USA).[6]

Pracovní skupina se zaměřila na činnost represivních složek států s nedemokratickým zřízením, které zanikly mezi lety 1974 až 1994 v západní Evropě, Latinské Americe, Africe, střední a východní Evropě. Mimo její zájem zůstaly státy Dálného východu. Za účelem zjištění základních i specifických informací o činnosti represivních složek států, poznatků o zachování archiválií z jejich činností a možnostech jejich využití v rámci společensko-politických procesů se pracovalo dotazníkovou metodu. Z dvaceti pěti oslovených zemí obdržela zpětně pracovní skupina písemné zprávy od třinácti států.[7] Společnou charakteristikou diktatur 20. století byla dle pracovní skupiny jejich struktura seskupená do několika základních represivních forem, organizovaná v rámci samostatných celků. Komise při vypracování písemných zpráv doporučila analýzu jednotlivých forem represe v těchto v kategoriích:

a) tajné služby,
b) polovojenské organizace,
c) speciální soudy,
d) koncentrační a pracovní tábory,
e) speciální nápravná zařízení,
f) psychiatrická převýchovní centra.

Pracovní komise písemné zprávy analyzovala a na základě těchto informací vypracovala závěrečnou zprávu, přijatou na posledním zasedání v prosinci 1995.[8]

4 Více k A. G. Quintanovi viz: http://www.kualalumpur2008.ica.org/en/node/39061/

5 Děkuji touto cestou p. László Vargovi za poskytnutí cenných informací.

6 Osmičlenná pracovní komise spolupracovala i dalšími experty ze tří kontinentů: José Zalaquet (Chile), T. Mazure a Daina Klavina, ředitelka Národního archivu (Lotyšsko), Victora Domarkas (Litva), Eugenia Costa a Maria Paula Lomelino (Portugalsko), Marie Olivier a Sheena Duncan (Jihoafrická republika), Miguel Angel Camino (Španělsko) a I. J. Johnstone (Zimbabwe).

7 Dotazník byl počátkem roku 1995 zaslán i Archivní správě Ministerstva vnitra ČR. Podle informace ředitele Archivní a spisové služby MV ČR PhDr. Vácslava Babičky, za niž mu děkuji, se příslušný útvar MV ČR rozhodl na tento dokument nereagovat.

8 Poslední pracovní setkání komise proběhlo v Salamance ve dnech 11.–13. prosince 1995.

Materiál s názvem „The managment of State Security records of the former repressive regimes (1974–1994)" byl zaregistrován pod číslem 401.730.5 v UNESCO a stal se doporučujícím podkladem pro správy archivů bezpečnostních složek ve státech, kde v minulosti vládla politická diktatura.

Po redakční úpravě zveřejnil závěrečnou zprávu časopis Mezinárodní archivní rady *JANUS;* nejprve v angličtině (1998)[9] a o rok později ve francouzském jazyce.[10] Materiál, přesněji vodítko určené i pro postkomunistické státy, obsahoval několik velmi závažných konstatování, která podle odborníků měly jednotlivé země akceptovat. Po pádu nedemokratických, diktátorských společenských systémů se téměř v každé zemi řešila otázka potřeby a zachování těchto dokumentů, i s ohledem na fakt, že většina z nich vznikla protizákonným způsobem a obsahovala informace různého druhu, týkající se i soukromí pronásledovaných osob.

Po analýze zkušeností oslovených států komise konstatovala, že dokumenty hrají velmi významnou roli při zakládání demokratických principů společnosti, a proto doporučila jejich zachování v plném rozsahu. Likvidace těchto dokumentů by neumožnila národům či společnosti přehodnocení, resp. vytváření historické paměti, na kterou mají plné právo. Uvedla, že právě uplatňování jednotlivých individuálních a kolektivních práv občanů i národů se po změně politického systému automaticky stalo aktuálním problémem. Zachované dokumenty, následně archiválie, se dle konstatování „Zprávy" měly stát součástí národního kulturního dědictví a sloužit i historickému výzkumu. Komise doporučila vytvářet pro jejich správu speciální archivy. Správa archiválií z činnosti bezpečnostních složek navíc vyžadovala speciální přístup archivářů a akceptování proveniančního principu. Komise dále konstatovala, že i když jsou důležité zásady, které bude možno při správě archiválií represivních režimů provést, je třeba brát ohled na zvláštnosti jednotlivých zemí. Zpráva také poukázala na úzký vztah mezi archivy a na dva důležité aspekty týkající se přechodu z represivních režimů: paměť a spravedlnost. Projednávala důležitou roli archivů v demokratických přechodech, archivní péči, legislativu, etiku a právo na informace. Proto byla vypracována jako základní zdroj pro zájemce v oblasti archivů a lidských práv pro počáteční fáze demokratizačních procesů.

V době svého vzniku, ale i později, měla zpráva obrovský význam při realizaci snah co nejvíce otevřít archivy komunistických bezpečnostních složek a při zakládání nezávislých institucí pro výzkum totalitních společenských systémů. Částečně se tyto snahy podařilo realizovat v některých státech bývalého východního bloku (např. Maďarsko, Slovensko).[11] Musíme však poukázat na to, že v České republice bylo přijetím

9 Srov. QUINTANA, A. G.: *Archívy bezpečnostných služieb bývalých represívnych režimov*. In: *Pamäť národa č. 2*. Bratislava 2005, s. 40–50.

10 In: *JANUS*, 1998.2; s. 7–25; *Archives of the Security Services of Former Repressive Regimes*. (Report prepared for UNESCO on behalf of the International Council of Archives). *Les archives de services de sécurité des anciens régimes répressifs*. In: *JANUS*, 1999.1.

11 Určité myšlenky byly zapracovány do zákona č. III/2003, kterým byl založen Historický archiv státobezpečnostních složek v Maďarsku; to samé platí i pro Slovensko. Viz: *Príhovor Jána Langoša na pôde Senátu Parlamentu Českej republiky*. In: *Pamät národa*, 2006, č. 2, s. 4–7.

zákona č. 181/2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek, několik závěrů z původní zprávy již překonáno.

V roce 2008 vydala ICA rozšířenou a aktualizovanou zprávu ve španělštině pod názvem *„Políticas archivísticas para la defensa de los Derechos humanos"*. Jejím autorem byl opět Antonio Gonzáles Quintana.[12] Publikace obsahuje aktuální informace a zkušenosti o procesech otevírání archivů bývalých bezpečnostních složek. Informace o českých a slovenských reáliích autor čerpal z prací Karla Bartoška, Karla Kaplana, Igora Lukeše a Viléma Prečana. V závěru Quintana zveřejnil zákonné normy, úpravy jednotlivých států, mj. z Německa (BStU), z Polska (IPN), ze Slovenska (ÚPN) a z Maďarska (ÁBTL), které upravují přístup a zveřejnění dokumentů totalitních bezpečnostních složek.

Dvacet let od zhroucení komunistického totalitního režimu v Československu nám dává možnost ke stručnému nezaujatému zhodnocení této části procesu vyrovnávání se s totalitní minulostí. Z pochopitelných důvodů věnujme pozornost zejména otázce možnosti přístupu k dokumentům, které vznikly činností Státní bezpečnosti. Československé elity přistoupily k řešení těchto problémů jako jedny z prvních. Přestože v letech 1990–1991, resp. 1992–1993 byly přijaty základní legislativní normy, které řešily rehabilitace, restituce, přebírání archiválií komunistické strany, tzv. lustrace, trestně-právní posouzení komunistických zločinů atd., dostal se parlament k otázce zpřístupňování dokumentů Státní bezpečnosti z iniciativy ministerstva vnitra až v roce 1996.[13] Zákonem č. 140/1996 Sb. o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti byl oprávněným žadatelům dán k dispozici poměrně omezený rozsah archivních dokumentů, s limitovanou možností zpřístupnění svazkové agendy politické policie.[14] Zákon nenaplnil očekávání, ať již kvantitou či kvalitou, a nedocházelo k naplnění jeho hlavního účelu *„veřejného odkrytí jednoho z velkých tajemství totalitního systému, označení konkrétních strůjců a pomahačů komunistického útlaku a pokročit tak alespoň částečně ve vyrovnávání se s minulostí."*[15]

Až novele zákona z března 2002 se podařilo odstranit některé nedostatky a pokročit v procesu poznávání reálií Státní bezpečnost.[16] Dle nové legislativní úpravy

12 Srov. http://www.ica.org/groups/en/node/77; A. G. Quintana své badatelské výsledky publikoval v mezinárodním archivním časopisu COMMA, 2004.2; *(Los archivos de la represion: bilance y perspectivas);* viz: http://www.archives.gov.ua/NB/Comma-2004.2.php

13 Srov. ŽÁČEK, P.: *Boje o minulost. Deset let vyrovnávání se s komunistickou minulostí – pokus o předběžnou bilanci*. Barrister&Principale, Brno 2000; ŽÁČEK, P.: *Překonávání totalitní minulosti na český způsob*. In: FIALA, P. – MIKŠ, F. (eds.): *Česká konzervativní a liberální politika. Sborník k desátému výročí založení revue Proglas*. CDK, Brno 2000, s. 388–398.

14 Srov. SCHOVÁNEK, R.: *Zpřístupňování svazků Státní bezpečnosti v České republice*. In: *Pamäť národa*, 2005, č. 2, s. 85–87; ŽÁČEK, P.: *Role ODS při překonávání komunistické minulosti*. In: BALÍK, S. a kol.: *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991–2006*. CDK, Brno 2006, s. 203–207.

15 Srov. Důvodovou zprávu senátního návrhu zákona (posléze zákon č. 107/2002 Sb.), viz: http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/historie?action=detail&value=304.

16 Zákon č. 107/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1996 Sb. o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, a některé další zákony.

vykonávaly jednotlivé subjekty – ministerstvo vnitra, ministerstvo obrany, ministerstvo spravedlnosti a Úřad pro zahraniční styky a informace – zákonem stanovené úkoly samostatně. Tato nová úprava rozšířila okruh subjektů, kterým mohly být dokumenty poskytnuty. Badatelé dle nové právní úpravy studovali výhradně digitální kopie archivního materiálu, v nichž byly poměrně rozsáhle znečitelňovány vybrané údaje. Situaci neulehčoval ani fakt, že zpřístupňování dosti nekvalitních kopií bylo realizováno na odloučeném pracovišti v Pardubicích.

Tato forma zpřístupňování byla formálně překonána přijetím nového zákona o archivnictví a spisové službě z roku 2004.[17] Zákon velmi liberálně – u dokumentů Státní bezpečnostní navíc se specifickou výjimkou – řeší nahlížení do archiválii a umožňuje tak téměř úplné otevření archivů represivních složek minulého režimu.

Kvalitativně novou situaci (zejména ve správě archiválií z provenience bezpečnostních složе), usnadnění badatelské i úřední činnosti – přinesl červen 2007, kdy byl přijat zákon č. 181/2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů.[18] Tímto aktem se k 1. únoru 2008 do jedné instituce – Archivu bezpečnostních složek – shromáždily archiválie bezpečnostních složek státu z období 1945, resp. 1948–1989, jako součásti národního kulturního dědictví.[19]

Archiv dle zákona zpřístupňuje a umožňuje, za podmínek stanovených zákonem o archivnictví a spisové službě, nahlížet do převzatých archiválii. Od 1. února 2008 se zásadně změnily možnosti badatelů při nahlížení do archiválií vzniklých nejenom činností Státní bezpečnosti. Výrazně byla modernizována technická vybavenost tří badatelen (dvou v Praze, další v Kanicích u Brna), zrychlila a zjednodušila se forma zpřístupňování archiválií i servis směrem k badatelům a státním orgánům.[20] Kontrolu široké badatelské veřejnosti umožňuje také umístění archivních pomůcek (předběžných inventářů jednotlivých archivních fondů), včetně registračních a archivních protokolů svazkové agendy centrálních i územních útvarů Státní bezpečnosti.[21]

Prostřednictvím e-mailové adresy badatelske.zadosti@abscr.cz je zrychlena komunikace s badatelnami a objednávání jednotlivých archivních jednotek.[22]

---

17 Srov. Zákon č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

18 O chronologii vzniku Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek viz: http://www.ustrcr.cz/cs/chronologie-vzniku

19 Viz: BUKOVSZKY, L.: *Archiv bezpečnostních složek (Základní informace)*. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek č. 6/2008*. ABS, Praha 2009.

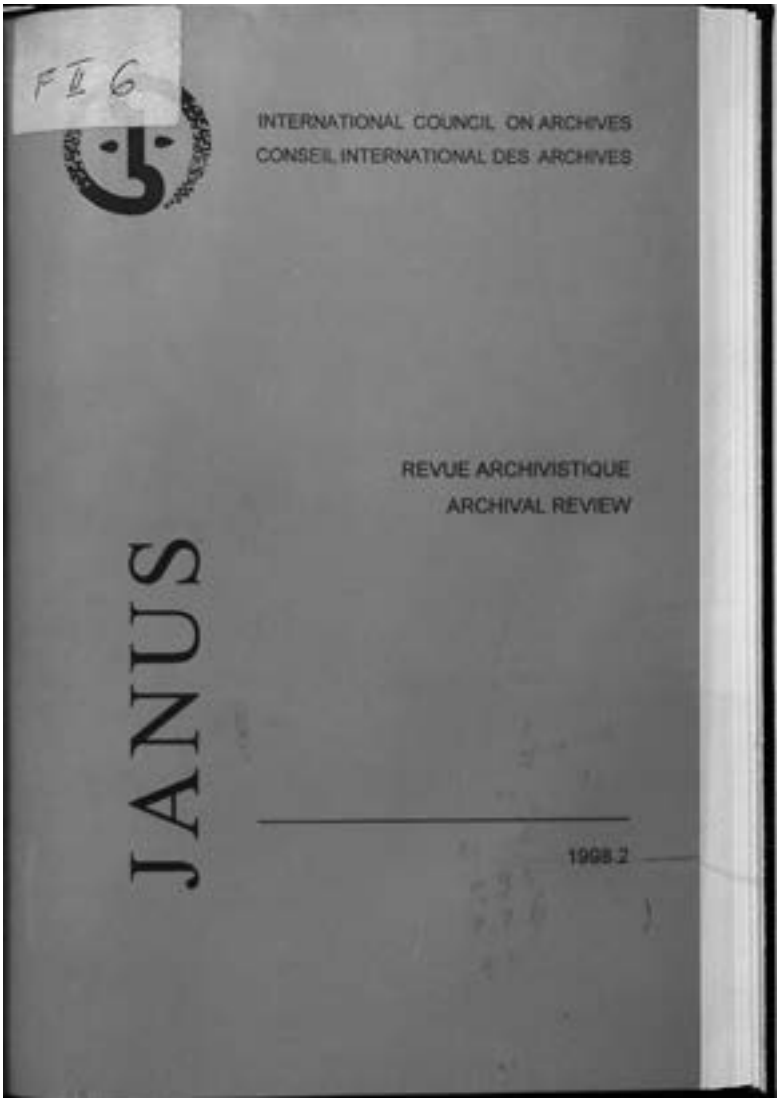
20 Srov. zprávu o činnosti Archivu bezpečnostních složek, in: http://abscr.cz/cs/zprava-o-cinnosti-archivu

21 Srov. http://www.abscr.cz/cs/pruvodce-po-fondech-sbirkach a http://www.abscr.cz/cs/vyhledavani-archivni-pomucky

22 Srov. http://www.abscr/cz/cs/jak-zadat

23 Srov. Výroční zprávu Ústavu pro studium totalitních režimů za rok 2008, projednanou Senátem PČR, viz: http://www.ustrcr.cz/cs/vyrocni-zprava-ustr

Ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů je urychleně budován Elektronický archiv, který zajistí jak důslednou a systémovou ochranu svěřených archiválií, tak i kvalitní a rychlý přenos digitální podoby dokumentů k badatelům.[23] Po jeho plném spuštění budou naplněny i některé požadavky formulované již v rámci Quintanovy zprávy.




Titulní list časopisu JANUS č. 1998. 2.

Zdroj: Odbor archivní správy a spisové služby MV ČR.

# Archivy bezpečnostních složek bývalých represivních režimů

## Zpráva připravená pro UNESCO Mezinárodní archivní radou[24]

**Antonio Gonzáles Quintana**

## Úvod

**Záměr**

V rámci „Zasedání u kulatého stolu" (CITRA), které se konalo v Mexiku roku 1993, rozhodla Mezinárodní archivní rada o zřízení pracovní skupiny expertů k prodiskutování problémů souvisejících s archivy bývalých represivních režimů s cílem navrhnout soubor doporučení k práci s takovými archivy.

Cíl spočíval ve snaze dopracovat se praktických výsledků. Není totiž možné připravit soubor takových pravidel, která by se dala aplikovat na každý případ, neboť každý proces politického přechodu vykazuje specifické rozdíly. Otevřenou diskuzí v rámci pracovní skupiny by se však mohlo dosáhnout takového výsledku, kdy by archiváři pracující v zemích, kde probíhá proces demokratizace, dostali informace o problémech, které budou muset řešit. Současně se jim zpřístupní přehled postupů, jaké byly v jiných zemích uplatňovány při překonávání obdobných dějů.

Experti se přitom snažili upřít pozornost na doporučení pracovní skupiny, která vycházela z problémů archivnictví a jednoznačně vedla i k politickým otázkám; přičemž archiváři by tyto otázky měli ve veřejnosti aktivně prosazovat i v případě, že tím překročí rámec svých kompetencí.

Odborníci upozornili na skutečnost, že archiváři, kteří pracující s dokumenty o represích, jsou v kontaktu s velmi citlivým materiálem. Proto se ukázalo jako velmi důležité, vypracovat etický kodex pro nakládání s dokumentací tohoto druhu. O tomto kodexu se také ve „Zprávě" blíže zmiňují.

Ve snaze, aby přehled o represivních institucích byl pokud možno úplný, se pracovní skupina soustředila na shromažďování informací o jejich archivech. Podmínkou vyhodnocování důkazů o represích musí být v prvé řadě přehled, jak jsou příslušné dokumenty zachované. Skupina se nejprve věnovala vyhodnocování informací, které získala od svých členů a z omezeného počtu zemí (Litva, Paraguay, Polsko, Portugalsko a Zimbabwe).

Do prvního seznamu, na kterém skupina začala pracovat, se ve smyslu rozhodnutí zásadně zařazovaly jen ty represivní instituce, které zanikly už v rozmezí let 1974–1994. Týkalo se to následujících zemí: Brazílie, Chile, Německa, Maďarska, Lotyšska,

24 Při překladu „Zprávy" jsme částečně vycházeli ze slovenské verze, která byla zveřejněna v časopise *Pamäť národa č. 2.* Bratislava 2005, *s. 40–50.; dále viz: JOBST, Á.: Irattári forradalom és demokratikus átalakulás – a Nemzetközi Levéltári Tanács által az UNESCO megbízásából készített jelentés,* In: *Levéltári Szemle, č. 2001/4;* http://www.natarch.hu/szemle/20014/jobst.htm

Litvy, Paraguaye, Polska, Portugalska, Ruska, Jihoafrické republiky, Španělska a Zimbabwe. Přesto, že informace o těchto zemích mají rozdílnou úroveň, přece jen naznačují, že jejich zachované archivní fondy jsou závažné, dá se posoudit nejen stav, v jakém se nacházejí, ale i přibližný rozsah těchto fondů, a do jisté míry se v nich dají vysledovat návaznosti k jiným zachovaným dokumentům. Pracovní skupina se domnívala, že by bylo účelné, aby se pro archiváře přikládaly i praktické návody o způsobech, jak se tyto soubory dokumentů dají využívat v novém politickém režimu, a o podmínkách jejich zpřístupňování. Na těchto základech mohlo být vypracováno základní statistické vyhodnocení, které je z hlediska pracovní skupiny velmi důležité.

S ohledem na vymezený prostor není možné, abych v této studii podal celý rozsah získaných informací. Ve zjednodušené formě je však shrnuji v kapitole 5, pod názvem „Průvodce ke zdrojům represe; přehled o zachovaných archivech bývalých represivních institucí v nových demokraciích. (1974–1994)." Pracovní skupina věří, že v zemích, ve kterých probíhá proces přechodu k demokracii, přispěje tato stručná „Zpráva" účinně k tomu, aby byla chápána závažnost procesu i význam úlohy, která v něm připadá archivářům.

S vědomím, jak nesmírný je rozsah úkolů, jejichž zvládnutí čeká na profesionální pracovníky zodpovědné za vedení archivů tohoto druhu, se pracovní skupina rozhodla, že mezi závěry pojme i soubor úloh kladených na mezinárodní společenství. Musí se přičinit o to, aby se na mezinárodní úrovni prohlubovalo přesvědčení o potřebě správy dědictví, které je v archiváliích zachováno. Přispět k tomu má pochopitelně už i tato studie, doplněná stručnou bibliografií a seznamem legislativních opatření, které souvisí s danou tématikou.[25]

**Plán práce a metodika**

Pracovní skupina, kterou finančně podporovalo UNESCO, byla ustanovena v únoru 1994 a byli do ní přijati archiváři, kteří buď již měli zkušenosti s archivy tohoto typu, nebo se zabývali otázkami etiky archivnictví; dále byli přizváni experti na otázky lidských práv. Členové skupiny byli vybíráni tak, aby se zachovalo rovnoměrné zastoupení zemí střední a východní Evropy, Latinské Ameriky, Afriky a západní Evropy, kde už probíhala politická přeměna. Vedením celého projektu byl pověřen Antonio Gonzáles Quintana, který v letech 1986 až 1994 působil jako ředitel oddělení pro občanské války v Národním historickém archivu v Salamance (Španělsko). Dalšími členy byli: dr. Dagmar Unverhau, ředitelka STASI – archivu v Berlíně (Německo), László Varga, ředitel Archivu hlavního města Budapešť (Maďarsko), Vladimír Kozlov ze Státních archivů Ruské federace v Moskvě (Rusko), Alejandro Gonzáles Poblete, prezident Národní komise pro odškodnění (reparace) a usmíření v Santiagu (Chile), Narissa Ramdani, ředitelka Archivů Afrického národního kongresu v Johannesburgu (Jihoafrická republika) a Mary Ronan z Národního archivu Spojených státu.

25 Kvůli rozsahu jsme tuto část studie vynechali. Bibliografická příloha odkazuje na třicet osm titulů a na zákon o podkladech Státní bezpečnostní služby bývale NDR (Stasi-Unterlagen-Gesetz z roku 1991).

Skupina poprvé zasedala v roce 1994 v sídle UNESCO v Paříži. Z tohoto prvního zasedání pochází základní vyhlášení o účelu a záměrech skupiny, jakožto i plán práce. Skupina se znovu sešla v únoru 1995 ve městě Koblenz (Německo), aby shrnula aktivity svých členů, a hlavně aby se pokusila vyhodnocovat jednotlivé téma. Poslední setkání se konalo v prosinci 1995 v Salamance, kde po dvou letech působení pracovní skupiny mohl být schválen závěrečný text zprávy o její činnosti. Aby byly informace co nejvíce kompletní, předložili jednotliví členové stručný pohled na historii nedávných represivních institucí ve svých zemích, jakožto i způsob, jak se zachází s tamějšími archivy. Takto získané údaje velmi pomohly při úpravě závěrečné zprávy.

## Archivy o represi: sociální problém přesahuje správu archivů

V 80. letech dvacátého století se zdálo, že z celosvětového pohledu nemůže už nic stát v cestě procesu odhalování represivních politických režimů. Ve světě rozděleném studenou válkou, v prostředí zemí střední a východní Evropy, které už od konce druhé světové války patřily do sféry zájmů Sovětského svazu, se vývoj „rozběhl" nejprve v Polsku, aby pak okolo roku 1990 kulminoval totálním kolapsem existujících politických struktur. Nejvýraznějším prvkem tohoto procesu se stal pád Berlínské zdi a následné sjednocení Německa.[26]

Souběžně s tímto evropským vývojem se už nedal zastavit ani proces rozpadu represivních politických režimů v Latinské Americe, kde prakticky nad celým kontinentem vládly po dobu více než pěti desetiletí konzervativní vojenské diktatury (v několika případech), nehledě na to, že poměry v některých z těchto zemí byly přechodně zmírňovány více-méně stabilními demokratickými intervaly.

Africký kontinent se v témže období stal svědkem vývoje, kdy po delší periodě bojů padaly režimy s výraznou politickou represí, udržovanou rasovými nebo etnickými skupinami. Začalo to demokratizací Zimbabwe, ale výrazným znamením se několik měsíců před tím stal pád režimu apartheidu v Jihoafrické republice.[27] Už v sedmdesátých letech jsme byli svědkem konce konzervativních západoevropských diktatur v Portugalsku, Řecku a Španělsku.[28] Když se podíváme na počáteční stav všeobecného politického vývoje v těchto třech zemích, zjistíme, že přechod k demokracii

26 K problematice činnosti bezpečnostních složek států střední a východní Evropy: KAMIŃSKI, Ł. – PERSAK, K. – GIESEKE, J.: *Handbuch der kommunistischen Geheimdienste in Osteuropa 1944–1991*. Göttingen 2009.

27 Nástupem Nelsona Mandely do prezidentského úřadu v roce 1994 byl jihoafrický apartheid definitivně odstraněn.

28 V Portugalsku po pádu Salazarova režimu byl jeho nástupce Marcelo Caetano svržen armádou v roce 1974 a krajina nastoupila cestu pluralitní demokracie. V Řecku byla vojenská diktatura nahrazena po listopadových volbách 1974 a nový demokratický režim se začal pomalu upevňovat. Ve Španělsku po smrti diktátora Francisca Franca v roce 1975 nastoupila země cestu k demokratizaci.

v nich byl výsledkem velmi odlišných zkušeností, přičemž z pohledu našeho srovnávání má každá z nich velký význam.

V této studii se zabývám obdobím jen o málo delším než dvacet let – a to počínaje revolucí „Claveles" v Portugalsku v dubnu 1974, až po konec režimu apartheidu. (Není tomu tak z nezájmu o údobí starší, spadající například až do poloviny 20. století, kdy končila éra italského fašismu nebo se hroutilo nacistické Německo, o kterých se zmiňuji v různých částech textu.) Volbu limitovaného časového rozmezí jsem upřednostnil proto, neboť pouze zkušenosti z poměrně nedávné éry mohou vyústit do referenčních závěrů, které na začátku 21. století mají platnost v kontextu světové politiky.

Kdybychom se vrátili ještě dále, například k počátkům moderního státu, setkali bychom se s prvními příklady moci, která se na represi „specializovala". Nejlepším příkladem by byla španělská inkvizice. Je velmi pravděpodobné, že archivy s usvědčujícími dokumenty o organizaci španělské inkvizice, jsou předchůdci moderních archivů se svědectvím o represích. Právě ony mohou historikům moderního státu doložit, jak je důležité správně zacházet s historickými dokumenty. Národní historický archiv v Madridu uchovává do dnešní doby záznamy nejen Nejvyššího inkvizičního kongresu, ale i převážnou část záznamů z okresních tribunálů, což z tohoto archivu dělá nevyčerpatelný zdroj studia nejen moci španělských králů, ale také mentality a kultury renesančního období celé Evropy.

Je samozřejmé, že represivní režimy se vyskytovaly už v začátcích moderních států. V archivech celého světa existují dokumenty, které toto dokazují.

Téma studie – archivní dokumenty o bezprostředně nedávných represivních režimech – je mimořádnou sociálně a politicky závažné. V případě, že archivy schopné odhalovat represivní aktivity budou využívány v nových politických režimech, opírajících se o svobody a zodpovědnost ve smyslu znění „Všeobecné deklarace lidských práv", stanou se tyto důležitým nástrojem prosazování nových sociálních vztahů. Avšak, v zachovaných dokumentech je ukryt „bumerangový efekt" – zároveň netypický, ale i jedinečný a z profesního pohledu dokazující, jak svědomitě je třeba zvažovat, komu se vedení archivních fondů do budoucna svěřuje. Studie současně archivním institucím připomíná, že je třeba orientovat se na zcela nové chápání zodpovědnosti.

Archivy mají rozhodující vliv na život lidí. Pro příklad tohoto tvrzení nelze uvést nic lepšího, nežli využívání archiválií na odčinění hříchů represe ve prospěch jejích obětí. Obsah dokumentů z archivů bezpečnostních složek represivních režimů – to je ten důvod, proč mají být archivy zachované. V době, kdy represivní režimy dosud trvají, mohou oběti politických a zpravodajských zákeřností sice tušit, jak závažný je pro ně obsah archivů, ale teprve demokratické zřízení může tyto archivy zpřístupnit, aby lidé pochopili obsah i důsledky síly moci na své osudy.

Závažnost úlohy archivů není charakterizována pouze jejich funkcí, jakožto klíče k odkrývání nedávné minulosti; jsou totiž i velmi hodnotným pomocníkem pro novou administrativu, aby mohla správně rozhodovat při nárokování nápravy při uplatňování individuálních práv. Důležitou roli sehrávají archivy například v situaci, kdy demokratický režim má formou amnestie (rehabilitace) rozhodnout o tzv. zločinech

svědomí, nebo poskytovat odškodnění obětem represe či jejich rodinám. Dobře to ilustrují německé a španělské zkušenosti.[29]

Nepochybně zde nesmírně důležitou úlohu zaujímá také historický rozměr, protože sociální satisfakce, která má nejvyšší veřejnoprávní význam, se bohužel na základě archivních záznamů obětem špatně přisuzuje. Mezi nejznámější španělské archivy bezpochyby patří oddělení občanské války Národního historického archivu v Salamance, které vydalo desítky tisíc osvědčení občanům, kteří kdysi byli příslušníky armáda bezpečnostních útvarů republiky nebo republikové administrativy a později se stali oběťmi represe ze strany frankistů. Jiným důležitým příkladem jsou archivy STASI v Berlíně.

## Všeobecné úvahy a doporučení

**Důvody pro zachování dokumentačních pramenů ke studiu represe**

V zemích, ve kterých probíhá proces přechodu k demokracii, se při každé rozpravě o archivech bývalých útvarů státní bezpečnosti rozebírá jako první bod otázka, zda mají nebo nemají být zachované. Všechny pozdější diskuse o tom, jak se s dokumenty v archivech má nakládat, jak je mohou využívat občané a nová státní správa, nebo kdy se hovoří o profesionální etice související s jejich obsahem – to vše je závislé na tom, jaká byla odpověď na první otázku.

Jsou známy příklady zemí, ve kterých všechny typy archivů bezpečnostních služeb byly zachovány téměř kompletní tak, jak byly založeny před nástupem demokratických režimů. Existují však i opačné příklady, kdy se žádná písemná svědectví o represi nezachovala, nebo aspoň nikdo neví, kde se nacházejí. Jako příklad střední cesty se dají uvést země, ve kterých se dokumenty ze začátku využívaly pro administrativní účely, poté však byly z etických důvodů zničeny.

Příkladem druhého typu je španělsky hovořící jihoamerická země Chile. Dodnes se neví, zda ještě existují dokumenty hlavních represivních institucí vojenské diktatury jako byla DINA a její útvary CNI.[30] Proto na začátku přechodového procesu, kdy se jednoznačně začala pociťovat potřeba poznat pravdu o politickém násilí, o mizení lidí a vraždách v Pinochetově režimu, se právě nedostatek dokumentovaných důkazů stal nepřekonatelnou překážkou. Komise pro pravdu a smíření, která v roce 1990 vznikla jako průkopnický útvar, byla konfrontována s požadavkem rekonstruovat patnáct let historie země převážně na základě osobních svědectví, opírajících se o napsané nebo reálné vzpomínky účastníků. Komise, která na základě pamětí chtěla zvýšit povědomí

29 Ke zkušeností států střední a východní Evropy viz: UNVERHAU, D. (ed.) : *Lustration, aktenöffnung, demokratischer Umbuch in Polen, Tschechien, der Slowakei und Ungarn.* Münster 1999.

30 CHURAŇ, M. a kol.: *Encyklopedie špionáže (ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti)*. Libri, Praha 2008, s. 149; DINA – Direccion de Intelligencia Nacional Anticommunista; CNI – Central Nacional de Inforrnaciones. In: *Állambiztonsági értelmező szótár.* Budapest, 1980, s. 11.

veřejnosti o extrémech bývalého režimu, tak nebyla schopná osvětlit osudy mnohých, kteří zmizeli beze stopy, nebo i těch, kteří za ukrutnosti zodpovídají. Zkušenost z Chile je jednoznačná: v důsledku ztráty dokumentů pociťuje největší újmu chilské obyvatelstvo – a největší zisk spolupracovníci a příslušníci, kteří represi vykonávali, především jejich špička. Jisté je jen to, že chilský návrat k demokracii byl vedený pod heslem usmíření, ale ve značné míře se vytratila možnost, aby kriminální živly byly dohnány k zodpovědnosti za spáchané zločiny.

Podobný případ se vyskytl v Jihoafrické republice, kde Agentura pro národní bezpečnost zodpovědná za dokumentaci, kterou v minulosti sama vytvářela, působí i nadále.

Ve Španělsku je jedním z pramenů dokumentací, jejichž místa uložení nejsou známá (pokud dokonce nebyly skartované), Bezpečnostní odbor předsednictva vlády, a to pod kontrolou plukovníka San Martina, který v posledních letech diktatury pracoval ve zpravodajské službě.

Chilský případ není výjimečný. V Africe v rozmezí let 1979 a 1980 skartovala rhodézská vláda dokumenty z posledních let represivního režimu, opírajícího se o čtyři nejdůležitější a specializované bezpečnostní organizace, a to: Centrální zpravodajskou službu, Speciální policejní oddělení, Speciální soudy a vojenské jednotky známé jako „Selous Scouts".

Z období po pádu Berlínské zdi a opětovném sjednocení Německa, které se tak stalo nástupcem Německé demokratické republiky, lze uvést příklad opačného typu. Přestože se archivy STASI nepodařilo zachovat v úplnosti, přece jen se z nich podařilo zachránit převážnou část. Umožnila to hlavně skutečnost, že se němečtí občané sami rozhodli pro zachování archivů, neboť si hned od začátku uvědomovali jejich důležitost. Takto se archivy STASI bezprostředně po převratu dostaly do rukou nových úřadů. Podporou bylo spontánní přání občanů, kteří pochopili, že je žádoucí, aby z účasti na nové administrativě byly vyloučeny osoby zodpovědné za rozsáhlé represe právě odstraněného režimu, neboť archivy se využívají jak k postihu osob zodpovědných za krutosti režimu, tak i k odškodnění obětí represe. Paralelně se vytvářely nové právní normy, které mohou být doporučeny jako příklad. Vyústily do dvou zákonů: první vzešel v NDR ještě před sjednocením, a druhý – definitivní – až ve sjednoceném Německu. Jejich hlavními protagonisty byli občané. Rozhodující úlohu sehrály skupiny, jako například ta, která vznikla pod vedením reverenda Joachima Gaucka. Němci si pravděpodobně vzpomněli na roli, kterou na konci 2. světové války sehrály nacistické archivy. Je třeba si vzpomenout, že nejvýznamněji byly archivy využity při soudu v Norimberku, jehož hlavními protagonisty nebyli němečtí občané, ale vojenské úřady vítězných spojenců.

Jakoby doprostřed – mezi dvě uvedené kategorie zkušeností nakládání s archivy – je třeba zařadit zkušenost řeckou. Řecko v letech, která bezprostředně následovala po diktatuře, využívalo dokumenty represivních útvarů hlavně v administrativě, k očistě od osob zodpovědných za represe. Archivy byly později zničeny. Stalo se tak ve smyslu nové legislativy, která pravděpodobně z etických důvodů vycházela z názoru, že není žádoucí, aby se v registrech a veřejně přístupných archivech držely

podklady o lidech, kteří v předcházejícím režimu vykonávali aktivity, které později byly vyhlášeny za nelegální. I když se podařilo očistit společnosti od viníků a současně odškodnit jejich oběti, nezůstaly v Řecku písemné dokumenty o represích; ani takové, na jejichž základě by někdo mohl žádat o nový způsob odškodnění. Toto řešení sice umožnilo udělat čáru pod obdobím diktatury plukovníků, ale z pohledu historického a dokumentárního dědictví Řecka se nedá považovat za uspokojivé.

Ve Španělsku proběhla diskuze, zda mají být zničeny dokumenty policejních archivů, které mohou osvětlit politické, odborářské a ideologické pozadí toho, co Francův režim považoval za nepřijatelné. Výsledkem byla humorná příhoda (na madridském letišti totiž zatkli komunistického poslance Enrique Curiela, protože v počítačových záznamech policie byla o něm zmínka, že je aktivistou v podzemním hnutí), když španělský parlament vedl debatu o návrhu na zničení těchto dokumentů. Výsledkem bylo rozhodnutí zrušit policejní počítačové databáze o politicko-sociálních aktivitách, jak se zachovaly do doby bývalého režimu. Současně však, ve smyslu toho samého rozhodnutí, se všechny složky politického charakteru držené v policejních archivech, musely přesunout do Národního historického archivu. Tento požadavek vznesli dva ministři, a to ministr vnitra, zodpovědný za centrální policejní archiv, a ministr kultury, pod jehož zodpovědnost spadá Národní historický archiv; a oba dva podepsali platnost dohody. Tak se stalo, že soubory dokumentů [archivní fondy – pozn. ed.], nenahraditelné při studiu opozičních sociálních hnutí z období čtyřicetiletého Francova režimu, zůstaly zachovány.

Často se uvádí, že archivy jsou nejvěrnějším odrazem historie lidu a stávají se neodmyslitelnou součástí pamětí národů. Rozhodně to platí v případě totalitních, diktátorských nebo represivních režimů, ve kterých chybějí legální prostředky, které by zachycovaly pluralitu myšlenek a způsobů chování. Pouze archivy, a to hlavně archivy policejní a archivy zpravodajských služeb – tedy archivy institucí, které kontrolovaly obyvatelstvo, mohou odrážet průběžně vyskytující se sociální konfrontace, které se v takových režimech nutně projevují. V rozporu s oficiálním obrazem veřejnosti, jak ho tyto režimy prezentovaly, se jeho pravá podoba dá objevovat ve fondech a dokumentech bezpečnostních složek. Existence důležitých policejních archivů je jakousi společnou charakteristikou všech těchto režimů. Represivní aparát byl obvykle velmi rozsáhlý a měl k dispozici velkou dokumentační strukturu. S její pomocí se téměř každodenně zaznamenávaly informace o jednotlivcích a skupinách. V mnoha případech to byl jediný způsob, jak si režim mohl zabezpečit svou moc.

Ve všech zemích, které přežily éru politických represí, vznikl neobvyklý zájem o archivy z té doby. Nejen historici, ale i novináři pociťovali legitimní touhu, aby do tajemství represí mohli co nejhlouběji nahlédnout. Požadavkem bylo, aby se této snaze dalo vyhovět zákonně, se zárukou, že nevyvolá hrozbu soudních postihů a nebude porušeno ani právo na soukromí obětí represí, včetně případů, kdy vše jako „tečkou na konci věty“ skončilo zákonnou formou, čili amnestií.

Argumenty na podporu zachování dokumentů se zřetelně se rýsují, ačkoli se stále ozývají vážné pochybnosti, zda neexistuje možnost jejich zneužití k nové represi. Pokud

není jisté, že dokumenty byly zničeny nebo postoupeny úřadům, které se zřetelně odlišují od bývalého režimu (jako je to v případě Chile), je třeba mít na zřeteli možnost, že budou zneužity v neprospěch lidských práv. V hypotetickém ohrožení, že by se represivní režim mohl obnovit, by tyto dokumenty mohly vést k nepříjemným důsledkům. Jako nejoptimálnější se tedy jeví stav, aby takové dokumenty byly legálně svěřeny strukturám demokratického státu, a tak zůstaly v rukách profesionálních archivářů.

Závěrem je třeba znovu zdůraznit, že dokumenty, které vznikly z činnosti represivních orgánů, jsou důležité pro paměť všech osob a představují nenahraditelné svědectví. Avšak nejzávažnější argument pro jejich zachování novými demokratickými státy spočívá v důležitosti, jakou tyto dokumentační prameny – svědectví mají pro lidi poškozené minulým režimem, ať už to jsou přímé, či nepřímé oběti. Dokumenty z období represe mají rozhodující význam při vymáhání individuálních práv: amnestie, odškodnění, důchod a občanská práva (dědictví, vlastnictví, ...) v podmínkách nové politické situace.

## Klíčová úloha archivů v podmínkách politického přechodu

V závislosti na cestě, kterou se vracela demokracie, čelily archivy bezpečnostních složek represivního režimu mnohým alternativám využití. Způsob, jakým represivní režim zanikl, značně ovlivňuje budoucnost jeho archivů. V procesech změny na základě „dohody" nebo „národního usmíření" mají argumenty ve prospěch odškodnění obětí prioritu před vším ostatním. V některých případech jsou přednější, nežli volání po zveřejnění jmen osob za represe zodpovědných, protože tzv. „právo posledního úderu" musí ustoupit v zájmu sociálního smíru. Ovšem v případě, že jde o revoluční změnu nebo rychlý kolaps systému, je prvním požadavkem „volání po zodpovědných vinících". V takovém případě je úloha archivářů mnohem příjemnější, protože kolaps systému si vyžaduje nové plánování, jakož i změny vžitých postupů a osob. Jestliže však byl demokratizační proces zahájen již v době působení represivního režimu, eventuálně na konci dlouho probíhajícího evolučního procesu, vždy zůstane řada obtížně překonávaných překážek. Stává se to v situacích, kdy jednotlivci z předcházejícího režimu setrvávají v zodpovědných pozicích, ať již v procesu represe vykazovali či nevykazovali aktivitu.

Jak už bylo uvedeno, neexistuje pravděpodobnost výskytu identických případů, ale pro ilustraci se přesto dají uvést dvě alternativy: německý případ v souvislosti s archivy STASI a španělský případ v souvislosti s archivy represivních institucí Francovy éry. Šlo o diametrálně rozdílné typy přechodů, uskutečněných za podstatně rozdílných podmínek. Německý případ byl důsledkem totálního kolapsu režimu, druhý byl výsledkem dlouhodobého přechodu, který zahájil sám Francův režim, přičemž se vyhýbal úplnému rozchodu s „legalitou".

V procesu politického přechodu představují archivy podstatný prostředek k posílení kolektivních a individuálních práv. Jaký bude úspěch metod při náhradách

a odškodnění obětí represe, i při odstraňování těch, kteří jsou za minulý režim zodpovědní, bude ve značné míře záviset na využívání dokumentů represivních institucí. V procesu konsolidace demokracie v novém politickém prostředí má rozhodující vliv okolnost, zda uspěla podpora zachování archivů a zda se vytvořily instituce se zodpovědností za jejich ochranu.

V procesu konsolidace kolektivních a individuálních práv sehrávají archivy následující základní funkce:

**Kolektivní práva**

***1. Právo lidí a národů zvolit si vlastní cestu na politickou změnu***

Toto právo je vážně ovlivněné dostupností dokumentů. Bez archivů neexistuje skutečná svoboda volby. Komise pravdy, jak se ukázalo v Polsku, Chile nebo Jihoafrické republice, mohou uspokojivě splnit svou práci, pouze pokud se zachovaly základní prameny důkazů o represi. V německém případě veřejnost pochopila důležitost archivů STASI nejen pro plánování budoucnosti, ale i pro pochopení mechanizmů, jak byla minulost podmíněna akcemi zpravodajských a represivních institucí. Tento postoj byl dalekosáhle ovlivněn poznatky z doby po 2. světové válce, kdy lidé byli svědky toho, jak se zacházelo s nacistickými archivy, a jak Dočasné dokumentační středisko v Berlíně chápalo jejich význam a podle toho je soustřeďovalo a zabezpečovalo.

***2. Nezpochybnitelné musí zůstat právo lidu na úplnost napsaných pamětí***

Pokud určitá komunita volí promíjení viny jako způsob zvládnutí politické přeměny, nesmí toto vyústit do ztráty dokumentovaného dědictví minulosti. Národy mají nejen právo, ale i povinnost zachovat své paměti tak, že je uloží do svých archivů. I když konkrétní generace smí volně rozhodovat o politických procesech, za které odpovídá, nesmí rozhodovat za další generace. Právo na objasnění cesty, která vedla k politickým proměnám, upírá komukoliv právo, aby ničil dokumenty.

***3. Právo na pravdu***

S výše uvedenými právy velmi úzce souvisí i právo občanů na dosažitelnost úplných informací o aktivitách předešlých režimů, ať již vykonávaných jejich parlamentními představiteli nebo jiným systémem, který tito představitelé považovali za přiměřený. Na tomto základě pracovaly všechny tzv. komise na zjišťování pravdy, ať už to byla Národní komise pravdy a smíření v Chile nebo Komise pravdy a smíření v Jihoafrické republice nebo Nejvyšší komise na výzkum zločinů proti polskému národu v Polsku.

***4. Právo na identifikaci osob zodpovědných za zločiny proti lidským právům***

Právo na identifikaci aktérů represe by mělo být posuzováno nezávisle na politickém rozhodnutí o následcích jejich zodpovědnosti, případně na tom, zda i nadále mohou pokračovat ve službě veřejnosti. Některé země daly při procesu přechodu k demokracii v zájmu podpory národního usmíření přednost politice amnestie nebo

odpouštění pro činitele zodpovědné za porušování lidských práv. Avšak v demokracii mají občané právo dozvědět se jména činitelů minulého režimu zodpovědných za porušování lidských práv, aby tak mohli zamezit jejich politickému prosazování. Německá legislativa se už zmínila o regulacích, které toto splňují. Zákon o archivech STASI umožňuje, aby privátní nebo veřejné instituce mohly ověřovat, zda autority, veřejní činitelé a představitelé občanů byli provázaní s bývalou represivní mašinérií. Rozsah prověřování je limitovaný, aby se bývalí agenti a spolupracovníci ministerstva vnitra nemohli případně udržet v závažných pozicích pouze proto, že se o nich nevědělo. Na druhé straně ale legislativa nedovoluje uplatňování tohoto práva vůči osobám, kterým v době předpokládané účasti na porušování lidských práv bylo méně než osmnáct let. Rovněž je stanovený termín patnácti let, do kterého také vyšetřování musí být vykonané (2006), a od kdy vstupuje v platnost zákonná promlčecí doba.

**Individuální práva**

***1. Právo za zjišťování a odhalování osudu příbuzných, kteří zmizeli v období represe***

Jedním z nejhorších dopadů represe je skutečnost, že občané nemají informace o osudu příbuzných nebo přátel, kteří zmizeli. Archivy o represi musí umožnit vyšetřování, a pokud je to možné, také objasnění takových případů.

***2. Právo být obeznámený s údaji o osobách, které se nacházejí v archivech o represi***

Je známé jako „habeas data" a zabezpečuje právo seznámit se s informacemi, zda osoba byla evidována policií nebo zpravodajskými službami bývalého represivního režimu, a vyhodnotit, jakým způsobem mohl být ovlivněný její osobní, rodinný nebo pracovní život v důsledku politické, ideologické, etnické nebo rasové předpojatosti. To samé právo se musí uplatnit ve prospěch spolupracovníků a zaměstnanců institucí represivního režimu.

***3. Právo na historický výzkum za účelem poznání***

Všichni občané mají právo na přístup k pramenům ke studiu historie svého národa. Zpřístupňování takové dokumentace musí brát v úvahu potřebu ochrany soukromí obětí a třetích osob, o kterých je v dokumentaci zmínka.

***4. Právo amnestovat vězně a oběti politické pomsty***

V každém procesu přechodu k demokracii je třeba navrátit svobodu, postavení v zaměstnání nebo poskytnout odškodnění osobám, které byly odsouzené nebo propuštěné z práce pro výlučně politické, náboženské, etnické nebo rasové důvody. Často pouze v archivech bývalých represivních režimů lze najít důkaz o tom, že odsouzení nebo propuštění se opíralo o politické, náboženské, etnické nebo rasové důvody.

***5. Právo na odškodnění a nápravu za škody, které utrpěly oběti represe***

Když úřady nového demokratického režimu rozhodují o poskytování odškodnění obětem represe, potřebné důkazy mohou čerpat z dokumentace institucí bývalého režimu.

***6. Právo na navrácení zkonfiskovaného majetku***

V případě, že občané státu, který se nedávno navrátil k demokracii, mají zákonné právo na návrat osobního majetku, který byl zkonfiskovaný bývalým režimem pro jejich víru a ideologii. Dokumenty archivů represivních institucí poskytnou podrobnosti o takovém majetku, jakož i informace o tom, kde se nachází a co se s ním stalo. V případě, že restituce není možná, protože se majetek ztratil nebo má nové legitimní vlastníky, mohou archivní dokumenty dokázat právo na poskytnutí přiměřeného odškodnění.

**Povinnost posílat archivní dokumenty o represi pro právní úkony**

V procesu politického přechodu musí zákonodárce brát v úvahu archivy a jejich úlohu jako nástroje při vypracovávání nové legislativy. Španělský příklad svědčí o úzkém propojení mezi využíváním legislativy v souvislosti s amnestií, zbavením viny a odškodněním, a důkazy, které jsou zachované v dokumentech archivů represe, což umožňuje uplatnění práva. V procesech, které se konají po ukončení represivního režimu, archiváři musí brát v úvahu legislativu, ale současně i nastávající změny, aby se v nové situaci dalo právo prosadit.

S vědomím potřeb a závažnosti úlohy, kterou dokumenty o represi nesou, by se archiváři ze všech zemí, počínaje nejvyššími archivářskými autoritami až po maléhо skromného archiváře, měli chopit iniciativy, aby při právních procesech ve svých zemích (v zájmu ochrany osobních a kolektivních práv, jak o nich byla zmínka výše, nebo i jiných práv, která se mohou objevit), pomohli následujícími legálními způsoby:

**1.** Dokumenty, které vytvořily a nahromadily bývalé represivní složky, se při nejbližší vhodné příležitosti musí dát pod správu nových demokratických úřadů a tyto úřady musí podrobně evidovat jejich držení. Demokratické úřady by měly vytvořit komise, které budou zodpovídat za řízení vyhodnocování; do práce komisí musí být úzce zapojeni i archiváři. Komise by měly převzít zodpovědnost za archivy těch zpravodajských služeb, jejichž působnost v novém režimu pokračuje. Komise by měly vyčlenit složky, které policie, bezpečnostní nebo zpravodajské služby při plnění svých povinností v novém režimu už nemusí mít v držení. Bezpečnostní útvary musí zajistit převoz vybraných souborů a dokumentů do národních archivů resp. do institucí, které se zabývají odškodněním nebo zbavováním viny obětí represe a vykonávají prověrky bývalých činitelů; nebo dají soubory a dokumenty k dispozici „komisím pravdy".

**2.** Dokumenty bývalých represivních útvarů se musí uchovávat v archivech národního systému archivů nebo se dají k dispozici institucím, které identifikují bývalé činitele, zabývají se odškodňováním obětí represe nebo zabezpečováním kolektivních a individuálních práv. Na rozdíl od španělského řešení, které je uvedeno jako první, by se mělo upřednostnit řešení druhé, tedy německý a portugalský model. Velký počet dotazů by mohl vést ke kolapsu běžné aktivity tradičních archivů, které obvykle nemají zvlášť velký rozpočet a ani počet pracovníků. Proto by se měly vytvářet instituce s dočasnou působností a se speciálně pověřeným štábem, aby převzal plnění těchto zodpovědných povinností. Zlepší se tak kvalita poskytovaných služeb, přičemž archivy se budou moci věnovat plnění svých tradičních úloh. Musí se však zřetelně stanovit, že tyto instituce mají pouze dočasnou působnost. K definitivnímu umístění dokumentů, které jsou částí kolektivní paměti, musí sloužit národní depozitář historických písemností. [Národní archivy – pozn. ed.]

**3.** Možná bude zapotřebí vytvořit novou legislativu, která ochranu dokumentů bývalých represivních institucí postaví na úroveň ochrany kulturního dědictví. Pokud již legislativa na ochranu kulturního dědictví existuje, nutně by měla zahrnovat i tyto dokumenty. Pokud existují předpisy, které se týkají ochrany dokumentárního dědictví v archivech, je třeba tyto dokumenty přesunout k nim; společně budou zabezpečené jako kulturní dědictví. Pro každý případ je však zapotřebí, aby tyto dokumenty byly jako kulturní dědictví zřetelně deklarované.

**4.** Měly by se zahájit právní iniciativy; jejich cílem by bylo zaručovat pomocí archivů práva jednotlivců, ať již na základě nového všeobecného zákona o národních archivech, nebo na základě přiměřeně modifikovaného zákona, který už existuje. Práva, která by měla být zaručená, by měla zahrnovat:

- Právo všech osob na přístup do archivů za účelem získání informace, zda tam je nebo není o nich informace či dokument, avšak pod podmínkou, že bude zaručeno zachování tajemství o třetích osobách.
- Právo těch, kteří nebyli ve službách represivních organizací, aby sami rozhodli, zda do záznamu, který obsahuje jejich osobní údaje, smějí nahlédnout třetí osoby. Osobní spisy [svazky – pozn. ed.] obětí represe by měly být na zákonem stanovenou dobu zabezpečené proti veřejnému přístupu, s výjimkou speciálního povolení osoby, které se týkají, nebo jejích dědiců. Osoby by měly mít příležitost dělat korektury nebo vyjádřit se k informacím, které jsou o nich v osobních spisech vedené.Tyto informace by se měly stát součástí spisů, ale měly by zůstávat zřetelně odděleny od dokumentů vyhotovených represivním režimem, ve kterých by se však úpravy dělat neměly.
- Právo dostat oprávnění k nahlédnutí do spisů [svazků – pozn. ed.] spolupracovníků represe, ale se zárukou zabezpečení podle ustanovení legislativy.

**Potřeba zveřejnění informace o archivech represivních režimů**

Vyvrcholením celého procesu bude vypracování souhrnné zprávy, kde budou uvedeny podrobnosti o nových státem ustanovených právech a oznámení o rozložení archivů a institucí, které s nimi souvisejí. Do práce na ní by neměly být zapojeny pouze příslušné instituce veřejné správy, měli by se přizvat všichni, kterých se to týká: politické strany, odbory, církevní instituce, nadace a organizace na ochranu lidských práv. Důležité je, aby se zapojila i média, hlavně rozhlas a televize.

**Naléhavý je požadavek, aby archiváři, kteří nakládají s dokumenty o represi, přijali etický kodex**

Z pohledu stanoviska nakládání s dokumentací, o které se hovoří v této „Zprávě", by návrh etického kodexu mohl být velkým pomocníkem. Archivy, pověřené spravováním těchto dokumentů musí být vybavené takovým kodexem. Zvlášť důležité je, aby se zásadami kodexu byla jednoznačně srozuměna ta skupina pracovníků, která pokračuje v práci v archivech již z doby bývalého režimu. Etický kodex má zahrnovat tyto body:

- Dokumenty o represi jsou dědictvím lidu. Musí být zachované v neporušeném stavu a sloužit jako výstraha před netolerancí, rasismem a politickou totalitou.
- Archiváři jsou vykonavateli vůle lidu ve smyslu zákona a s pověřením na přechodnou dobu; musí se plně podrobit zákonu.
- Individuální práva obětí politické represe mají přednost před historickým výzkumem.
- Archiv by o žádném dokumentu neměl rozhodovat podle kritérií selekce [skartace – pozn. ed.], nýbrž ve smyslu jeho hodnoty pro historický výzkum.
- Archivář není cenzorem. O tom, které dokumenty mají být zpřístupněné a které ne, rozhoduje zákon.
- Pokud legislativa není dostatečně detailní, archiváři ji mohou interpretovat ve smyslu legálního doporučení odborníků v oblasti administrativního práva. V případech, kdy se zachování osobního tajemství dostává do konfliktu s požadavkem historického výzkumu, je třeba používat reprodukce originálních dokumentů, přičemž jména obětí represe nebo třetích osob musí být znečitelněná.
- Ve všech případech žádostí o ověřování fotokopií za účelem potvrzení oprávněnosti stížností obětí represe nebo jiných osob musí archiváři postupovat s nejvyšší obezřetností.
- Archivář musí zabezpečit kontrolní opatření za účelem ochrany dokumentů s obsahem citlivých informací. Dokumenty o represi by se měly držet ve všeobecných archivech, ovšem ve speciálně zabezpečených depozitech. K těmto dokumentům by měl mít přístup pouze personál archivu.
- Používání automatizovaných databází souvisejících s oběťmi represí se ze strany archivářů musí omezit pouze na nejnutnější úkony ve smyslu požadavku „habeas data". Tyto databáze by se měly používat pouze jako podpora při vyhledávání. Jejich jiné administrativní nebo úřední využívání by se nemělo povolovat.

## Všeobecné úvahy a doporučení

Platí všeobecné pravidlo, že všechny zásadní archivářské principy zůstávají v platnosti i v archivech s materiály o represích. U archivářů se může vyskytnout tendence zavést novou klasifikaci fondů z represivních institucí, zejména původem od tajných služeb, které se jim jeví jako bez systematického řazení. Avšak za nápadným nedostatkem uspořádání se může skrývat utajovaná logika, která má naznačit speciální strukturu fondů. V takových případech je třeba držet se zásady „respektovat fondy" a zachovat původní pořádek. Základní zodpovědností archivářů potom zůstává pochopit dynamiku fungování těchto institucí a reflektovat ji v klasifikačních schématech a popisech.

**Identifikace fondů**

První úlohou pro archiváře je identifikace fondů. Archiváři musí vědět, která bezpečnostní složka, organizace nebo instituce vytvořila konkrétní soubor dokumentů, s kterým nakládají. Je třeba analyzovat historický vývoj struktury organizace a její poslání, právě tak i její organické a administrativní souvislosti. Klíč organizování archivů jakékoliv instituce spočívá ve správném rozboru jejích struktur a právního postavení. Bez předběžné analýzy by klasifikování dokumentace bylo nejen obtížné, ale i nedostatečné. Původní pořádek vyhovoval organizaci samé, čili účelům jejího výkonu represe. Je ironií, že o co účelnější bylo uspořádání dokumentů pro politické závěry, (jestliže zůstalo zachováno), stává se toto uspořádání efektivnější pro účely rehabilitace a navracení občanských práv v novém politickém uspořádání. Proto je třeba identifikaci fondů zahájit rozborem úprav, vnitřních pravidel a předpisů, kterými se řídilo účinkování organizace v době, kdy existovala.

Doporučuje se, aby identifikaci fondů vykonali i archiváři, kteří jsou členy komise při delimitaci, a to dřív, nežli se fondy přesunou do archivů. Nekontrolovaný převoz dokumentů by mohl zapříčinit nenapravitelné pomíchání původního stavu uspořádání archivu.

Rozmanitost represivních institucí je tak velká, že interpretace významu slova „represe" není jednoduchá. Chápání represe se netýká pouze politických idejí, ale zahrnuje i ideologii a osobní chování, náboženství, filozofické názory, sexuální chování a jiné oblasti, které jsou ve „Všeobecné deklaraci lidských práv" zařazeny do kategorie svobody. Z tohoto pohledu pracovní skupina UNESCO-ICA stanovila následující kategorie: (a) tajné služby, (b) polovojenské organizace, (c) speciální soudy, (d) koncentrační a pracovní tábory, (e) speciální nápravná zařízení, (f) psychiatrická převýchovní centra.

Tyto instituce byly specificky vytvářeny jako nástroje represe. Kromě nich se represivní struktury dají nalézt i v tradičních oblastech administrativy, jejichž existence pokračovala po ukončení totalitního režimu. Pro takové případy pracovní skupina stanovila následující kategorie represivních institucí: (a) ozbrojené síly (vojsko), (b) policejní a bezpečnostní útvary, (c) civilní tribunály, (d) jiné části civilní administrativy.

Zpravodajské služby prezentují nejcharakterističtější typy dokumentace, která se ve značné míře liší od tradiční organizace dokumentů veřejné správy. Archivy zpravodajských služeb jsou zvlášť bohaté na informace o lidech a represivních organizacích.

Archivy zpravodajských služeb v represivních režimech jsou většinou organizované na bázi rozsáhlých kartoték nebo automatizovaných jmenných indexů. Soubory jsou řešeny tak, aby poskytovaly rychlou informaci o osobách. Často obsahují detailní přehled o tom, co je obsahem dokumentů. Tyto kartotéky, někdy označované jako „samo-orientační", (používané například ve Státním archivu v Rio de Janieru), se odlišují od běžných kartoték, které obvykle slouží pouze ke zjištění čísla dokumentu nebo složky v pomocném archivu a neobsahují doplňující informace ani odkazy.

Doporučuje se, aby po převozu dokumentů do nových archivů byly archivní fondy zachovány v původním formátu. V případě, že se v rámci procesu včleňování fondů do nových archivů nedaří zachovat jejich původní uspořádání, je povinností archiváře postarat se, aby byl vztah mezi novými a starými pomůckami zřejmý.

Běžně se stává, že zpravodajskou službou využívaná informace pochází z jiné instituce nebo útvaru. V represivních institucích se velmi často využívaly zkonfiskované dokumenty. Důležité je identifikovat dokumenty pocházející z rozdílných, jiných represivních organizací, přičemž by tyto neměly být fyzicky zařazované jako samostatné fondy. Automatické označování dokumentů může nejlépe pomoci zachovat pořádek při předkládání takového materiálu k historickému výzkumu. Počítačová zpracování takových dokumentů by se neměla provádět podle policejní logiky, ale v souladu se strukturou a organizací instituce samé.

V dokumentech zpravodajských služeb represivních režimů mají největší závažnost údaje o osobách. Informace o nich mohou být v jedné složce, ale mohou mít pokračování v celé sérii složek. Údaje o té samé osobě obvykle bývají shrnuty na kartotéčních listech, pokud byly vedeny, nebo na referenčních kartách, a je třeba se postarat, aby zůstávaly pohromadě s ostatním materiálem. Dokumenty, jichž se tyto karty týkají, obsahují podstatu důkazních materiálů každé žaloby nebo administrativního či soudního rozhodnutí. Proto je velmi důležité, aby se propojení mezi těmito kartami a dokumentací nenarušilo. Zda se podaří úplně pochopit, jak byly dokumenty zpravodajských služeb vedeny, závisí na kartách nebo na automatizovaných databázích.

Mnohem obtížnější je identifikovat série dokumentů represivního charakteru, které stále ještě mohou existovat v administrativě demokratického státu. V takových situacích je potřebné složky, týkající se represe, zřetelně identifikovat. Po tom, co byly odděleny, může se zařídit jejich převoz do archivů veřejné správy a lze je považovat za ucelený fond. Je třeba stanovit termín, do kterého budou v zájmu úplnosti i tyto fondy zařazeny tak, aby organicky souvisely s ostatními svazky represivních organizací. Bez takovéto identifikace zanecháme budoucím generacím představu, že dané instituce neměly s politickou represí v nedemokratickém období nic do činění.

**Posuzování**

Pro archiváře, kteří pracují s dokumentací represivních organizací, platí dvě základní hlediska posuzování:

1. Prostudovat různé série dokumentů, nakolik jsou potřebné jako důkazy v zájmu ochrany individuálních práv, a obecně – jaká je jejich hodnota jakožto historicky důležitého materiálu o represivním režimu v zemi.
2. Oddělit svazky, které souvisí s poškozováním lidských práv a zajistit, aby byly vyčleněny od ostatních dokumentů neutrálních institucí, které nadále působí v demokratických podmínkách.

Tato kritéria se dají uplatnit při posuzování, které fondy mají zůstat uzavřené a které se mají považovat za otevřené.

V souvislosti s posuzováním uzavřených fondů, je třeba nejdříve identifikovat jednotlivé soubory a pak stanovit jejich hodnotu, přičemž je třeba zohlednit administrativní, právní a informační kritéria. Při posuzování právní hodnoty musí jako hlavní kritérium platit autenticita a pravdivost obsahu. Mnoho sérií dokumentů, které vznikaly v obdobích represí, je poznamenáno tím, že se na nich nenacházejí ověřovací znaky – pečetě a podpisy. Platí to např. o již zmiňovaných kartotéčních listech. Mnohé z těchto informací a dokumentů z takových souborů by jako důkaz v demokratických právních postupech pravděpodobně nemělo žádnou právní hodnotu. Je nepochybné, že informace v nich obsažené, jsou v mnohých případech pouhým výmyslem. Avšak jako dokumenty je třeba považovat i tyto materiály za autentické. Všechny dokumenty z období předcházejícího represivního režimu se v demokratickém období stávají autentickým a platným důkazem o akcích, které byly proti občanům uskutečněny z politických, ideologických, náboženských, etnických a rasových motivů. Proto se musí považovat za platné pro výkon práva, jakým je amnestie, restituce a odškodnění obětí represe.

Existují však případy, že důkazy z takových dokumentů se pro restituci a odškodnění nemohou považovat za dostačující. Mohou existovat zákonná opatření, jako např. ve Španělsku, že nárok na odškodnění se přizná pouze osobám, které byly vězněny déle než tři roky. Proto při právních postupech, umožňujících odškodnění, se v souladu s těmito právními požadavky musí předkládat soudní doklady dosvědčující délku období, kterou osoba strávila ve vězení na základě rozsudku. Archiváři tedy musí dbát, aby v souladu se zákonem, který upravuje práva občanů, byli v každém jednotlivém případě schopni zabezpečit a poskytnut pokud možno všechny dokumenty. To vyplývá i z rozhodnutí, na základě kterého se dokumenty musí předkládat zpracované co nejdetailněji a ve smyslu priorit při popisování faktů.

Osobní svazky agentů a zaměstnanců administrativy a služeb represivních režimů, hlavně však služební záznamy příslušníků vojsk, mají zvláštní důležitost, protože obsahují biografické údaje, které mohou mít při stanovování zodpovědnosti v období represe rozhodující hodnotu.

Je třeba zachovat všechny svazky obsahující informace o osobách, které se staly oběťmi represe, po dobu nejméně 75 let od chvíle, kdy se začaly zakládat; je tomu tak pro jejich základní hodnotu jako důkazů o vývoji lidských práv. A jelikož mají i velkou

historickou hodnotu pro poznání skutečného rozsahu represe, mělo by se uvažovat o jejich trvalém zachování.

V případě posuzování otevřených fondů by měla platit kritéria, na jejichž základě se dokumenty operativního charakteru vyčlení podle typu zločinu. Dokumenty o osobách podezřívaných nebo postihovaných za činy, kterých se nikdy nedopustily, nebo se v novém demokraticky řízeném státě právně neuznávají jako zločiny, by se měly převést do všeobecných archivů. Kritéria pro jejich výběr by měla být co nejvšeobecnější, a kde vzniknou pochybnosti o správnosti jejich zařazení, je třeba je také přeřadit do všeobecných archivů. (Centrální policejní archivy této kategorie byly ve Španělsku přeřazeny do Národního historického archivu.)

Při tom je potřebné jasně identifikovat typy žalob proti politickým oponentům nebo běžným občanům, které represivní režim postihoval, a které z nich nejsou obsažené v právní praxi demokratických států. Takové „zločiny", jaké se ve svazcích objevují, zahrnují výhrůžky vůči úřadům, výhrůžky vůči osobám, ospravedlňování terorismu, nedovolené spolčování, vraždy, spolupráci s ozbrojenými skupinami, ilegální spolčování, opozici vůči zvláštním zákonným opatřením, opozici vůči vnitrostátní bezpečnosti, ničení věcí, hromadění zbraní a munice, neposlušnost, nezákonné omezování svobody lidí, řízení polovojenských skupin, svévolné poškozování věcí, útěky, stávky, letáky, požáry, porušování vojenských soudních rozhodnutí, neuposlechnutí úřadů, neuposlechnutí předpisů veřejného pořádku, vzdor vůči vrchnosti, nezákonné shromažďování, znevažování svědomí, tajné přechody přes hranice, příslušnost v ozbrojené skupině, ilegální tisk a propagandu, porušování soudního rozhodnutí, vzpouru, odboj, nezákonné setkávání se, vyvolávání nepokojů, přechovávání zbraní a výbušnin, terorismus a hanobení národa, jeho symbolů a zástavy.

Zároveň s otevřenými fondy je zapotřebí vzít v úvahu i utajené dokumenty, které se týkají omezování lidských práv a jsou označené jako „Tajné". Dá se toho dosáhnout pouze pod podmínkou, že komise, která je pověřená analyzováním dokumentů dané instituce, nenaráží na překážky uvnitř organizace. Všichni členové komise samozřejmě podléhají všeobecným předpisům o zachování mlčenlivosti v souvislosti se státním tajemstvím, pro která dostali příslušné oprávnění.

**Princip původu**

To, že charakter dokumentů zpravodajských služeb bývá často netypický, jsme již zdůraznili, zejména v porovnání s jinými represivními institucemi, jako jsou soudní tribunály, věznice atd. I zde se často nacházejí konfiskované dokumenty, které se týkají osob, civilních institucí nebo politiků a byly zařazeny mezi soubory materiálů pocházejících z jiných pramenů, jako například z novin, agenturních zpráv a podobně. V případě, že se dokumenty tajných služeb přenášejí do všeobecných archivů nového demokratického státu, je třeba jejich původ, tedy že pocházejí od zpravodajské služby, zohledňovat.

**Integrita fondů**

Kromě původu fondů je třeba respektovat i jejich integritu. Jestliže legislativa umožňuje restituci soukromého vlastnictví, může se toto právo dostat do protikladu s principy zachování integrity fondů. V případě, že by jednotlivci v rozsáhlé míře požadovali své osobní dokumenty, [které byly následně včleněný do dokumentace bezpečnostních složek – pozn. ed.], mohlo by to ohrozit existenci fondů, čímž by se narušila část národního dědictví. Kompromisním řešením by mohlo být rozlišení výslovně osobních dokumentů, které by měly být navráceny jejich majitelům nebo jejich dědicům, od dokumentů týkajících se jejich politické činnosti, které by měly zůstat natrvalo archivované. Majitelům nebo dědicům takových dokumentů je třeba přiznat právo na finanční odškodnění, samozřejmě pod podmínkou, že nemají v úmyslu tyto dokumenty sami uložit ve veřejných archivech. Současně by se však mělo doporučit, aby v případě jedinců, kterým byly majetky restituovány a později se je pokusí převést na třetí osoby, by stát měl zabezpečené právo na přednostní odkoupení.

Koncepci archivních fondů je třeba zvažovat i z pohledu policejních nebo armádních složek, které v represivním aparátu zastávaly speciální úlohy. Doporučuje se zvážit, zda by se ze záznamů těchto speciálních útvarů neměly vytvořit samostatné fondy. Z toho důvodu je třeba je nejprve přeřadit do všeobecných archivů.

V požadavku zachování integrity fondů je přípustná jediná výjimka. Uplatnit se může v případě, že svazky s dokumenty o represivních aktivitách jsou dohromady se svazkem, který je potřebný pro pokračování činnosti útvaru. V takových případech se svazky mohou dočasně separovat.

**Soupisy**

Soupisy archivních fondů bývalých represivních režimů jsou obdobné jako u tradičních fondů. Všeobecně se dá říci, že cílem je vytvořit popisné seznamy všeobecného charakteru, jako jsou přehledy a inventáře, které umožní obsáhleji pochopit, co se ve fondech nachází. Nedoporučuje se, aby archiváři vypracovávali katalogy, které by zahrnovaly i podrobnější informace o osobách, protože tím by mohlo být porušeno právo na jejich soukromí. V případě dokumentů, které už byly vyhodnocené a dá se o nich soudit, že obsahují fakta dotýkající se soukromí osoby, by soupiska neměla obsahovat podrobnosti jdoucí za hranici inventáře, kde je uveden pouze název série, údaj o období, kterého se dokumenty týkají, i údaje o souvisejících sériích. Indexy vypracované k těmto dokumentům by měly obsahovat pouze jméno a odvolání na příslušný dokument [inventární jednotku – pozn. ed.].

Naopak indexové systémy, jak je zpracoval represivní režim, ačkoliv mohou být archivářům nápomocné, se nesmějí považovat za pomůcky při vyhledávání a nesmějí být uživatelům zpřístupněny. Je však třeba považovat je za dokumenty, držet je spolu s hlavním materiálem v depotech archivu, bez přístupu veřejnosti. Tyto staré původní nástroje kontroly takto zůstanou pod výlučnou správou archivářů. Rovněž musí zůstat zakázané používání počítačů při vypracování katalogů, což je ve shodě s právními opatřeními na ochranu osobních údajů.

**Správa archivů**

Důležitým bodem, který při práci s dokumenty bývalých represivních režimů musí mít archiváři na zřeteli, je otázka, jak je spolehlivě uchovat. Mnozí z těch, kterých se archivní dokumenty týkají, zejména bývalí zaměstnanci předmětných organizací, mohou mít zájem, aby dokumenty byly zničeny. Doporučuje se proto, aby zabezpečovací prostředky byly přinejmenším tak důsledné, jaké byly v místě jejich původního uložení.

Důležitá jsou rovněž opatření při zprostředkování dokumentů uživatelům. Doporučuje se, aby badatelna byla zřízena přímo v objektu archivu. Archiv by měl zodpovídat za vypracování pokynů [badatelský řád – pozn. ed.] v souladu s kolektivními a individuálními právy, jak je zaručuje zákon, a aby tyto pokyny byly všude v archivu přístupné. V pokynech pro badatele musí být též uvedená základní informace, čeho se archivní fondy a dokumenty týkají, jaké jsou podmínky pro zpřístupňování dokladů a jaké služby se uživatelům poskytují.

## Na cestě ke zdrojům dokumentů o období represe:

**Přehled archivů bývalých represivních režimů v nových demokraciích 1974–1994**

Faktem, který zřetelně vyvstává z rámce této studie, je naléhavá potřeba podniknout urgentní opatření, aby bylo zaručeno zachování dokumentů, a tím i jejich legitimní využívání.

V průběhu práce pracovní skupiny se podařilo shromáždit informace pouze o třinácti zemích z celkového počtu dvaceti pěti, kterým byl odeslán požadavek, aby vyplnily dotazníky, týkající se jejich archivů s dokumenty o represi. Ze třinácti odpovědí, které jsme dostali, dvě neobsahovaly informaci o způsobu zabezpečení dokumentů; v Zimbabwe byly dokumenty zničeny a v Chile nebyly o stavu archivů k dispozici žádné informace. Víme také, že v Řecku byly dokumenty zničeny z etických důvodů, avšak vyplněný dotazník naší skupině odsud nevrátili. Dále: ze čtrnácti zemí se ve třech (tzn. 28,3 %) archivy represivních institucí bývalého režimu vůbec neuchovávají. Dvě země (Maďarsko a Jihoafrická republika) informovaly pracovní skupinu o nedostupnosti dokumentů důležitých represivních institucí bývalých režimů. Skutečnost, že několik zemí na dotazník vůbec nereagovalo, v nás nebudí přílišný optimismus o zachování jejich archivů o represi.

Množství dokumentů, o kterých se v zaslaných zprávách hovoří (více než 100 000 běžných metrů z jedenácti zemí) zřetelně objasňuje závažnost problému, kterým čelí nové instituce. Z těchto zemí jich šest – Německo, Brazílie, Španělsko, Paraguay, Portugalsko a Rusko – využívá dokumenty na odškodnění obětí represe; a čtyři – Německo, Litva, Paraguay a Portugalsko – k postihu zodpovědných osob z období minulého režimu. Ve třech zemích – Polsko, Brazílie a Portugalsko – byly dokumenty o represi použity „komisemi pravdy".

Téměř ve všech archivech [které spravují archiválie bývalých bezpečnostních složek – pozn. ed.] platí v zájmu zabezpečení ochrany osobních údajů jedinců omezení

přístupu. Stanoveno bylo i rozdílné období utajení, a to v rozmezí od 50 let ve Španělsku, 75 let v Portugalsku a Rusku, až do 100 let v Brazílii. Německo nestanovilo dobu utajování. V Lotyšku takové omezení neexistuje a platí tam protikladné podmínky přístupu k dokumentům některých institucí; například k archivům ministerstva vnitra je přístup volný, ale přístup k jiným (KGB v Lotyšsku) je zamezen. V sedmi zemích – Brazílie, Německo, Lotyšsko, Paraguay, Portugalsko, Rusko a Španělsko – se iniciují postupy, kterými se umožní nahlédnutí do dokumentů pro vzdělávací účely a pro historický výzkum.

A konečně, ve dvou zemích – v Maďarsku[31] a Jihoafrické republice – se nejdůležitější soubory dokumentů bývalých represivních složek nevyužívají ani k odškodnění obětí, ani pro postih viníků nebo k historickému výzkumu. Neexistují tam jasné definice nebo úpravy, týkající se těchto dokumentů, ačkoliv se v obou zemích o jejich otevírání vážně usilovalo.

## Závěr

Práce expertní skupiny by se měla posuzovat jako první stupeň mezinárodní spolupráce, kterou je třeba rozšířit, aby zahrnula i země, o kterých se doposud neuvažovalo, a aby se do nich zapojily i organizace na ochranu lidských práv.

Je velmi žádoucí, aby zájem o dokumenty bývalých represivních režimů vzbudil pozornost i v mohutném mezinárodním fóru, přičemž je třeba aktivně zapojit archiváře, představitele politických stran, skupiny na ochranu lidských práv a další.

Bylo by potřebné prozkoumat možnosti poskytování pomoci při správě archivních fondů z doby působení represivních režimů v zemích, kde dosud probíhá proces přechodu k demokracii, aby se tak předešlo kolapsu archivních institucí a překazilo svévolné ničení dokumentů. Vzhledem k tomuto stavu by bylo žádoucí stanovit střednědobý program na vytváření pomocného fondu pro archivy, které slouží obhajobě lidských práv (bývalé archivy ve službách represe).

Je potřebné, aby pokračovala práce související s identifikací archivů obsahujících dokumenty o represi. Přiměřený rámec poskytuje program SVĚTOVÉ PAMĚTI, v jehož možnostech je, aby do společného registru poznatků zahrnul ke všem údajům, které se dosud podařilo shromáždit, i všechny nově získané.

31 Viz VARGA, L.: *Vom erbe des Kommuniistischen Staatssicherheitsdienstes in Ungarn.* In: UNVERHAU, D. (ed.): *Lustration, aktenöffnung, demokratischer Umných in Polen, Tschechien, der Slowakei und Ungarn.* Münster 1999, s. 161–176.; STREŠŇÁK, G.: *Historický archív štátobezpečnostných služieb v Budapešti.* In: *Pamäť národa*, 4/2005, s. 59–62.

# POLÍTICAS ARCHIVÍSTICAS PARA LA DEFENSA DE LOS DERECHOS HUMANOS




**Antonio González Quintana**

**ACTUALIZACIÓN Y AMPLIACIÓN DEL INFORME ELABORADO PARA UNESCO Y CONSEJO INTERNACIONAL DE ARCHIVOS (1995) SOBRE GESTIÓN DE LOS ARCHIVOS DE LOS SERVICIOS DE SEGURIDAD DEL ESTADO DE LOS DESAPARECIDOS REGÍMENES REPRESIVOS**

CONSEJO INTERNACIONAL
DE ARCHIVOS **Paris, 2008**

Titulní list rozšířené verze tzv. Quintanovy zprávy
Zdroj: http://www.ica.org/groups/en/node/77

# Projekt Elektronického archivu

**Petr Zeman**

Na tiskové konferenci 10. července 2009 byla představena pilotní fáze projektu Elektronického archivu.[1] Je společným projektem Archivu bezpečnostních složek (dále Archiv) a Ústavu pro studium totalitních režimů (dále Ústav) vycházející ze zákonem dané povinnosti převodu dokumentů uložených v Archivu do elektronické podoby.[2] Vytváření digitálních kopií uložených archiválií má za cíl nejen jejich uchování a snadnější manipulaci s nimi v rámci vnitroarchivních agend, ale rovněž jejich zjednodušené předkládání badatelům. Elektronické kopie archiválií se pořizují na digitalizačním pracovišti Ústavu v otevřeném formátu JPEG v černobílé (pokud jsou předlohou mikrofiše) či barevné škále (ostatní dokumenty, negativy), v minimální tiskové kvalitě 300 dpi.

Značná technická náročnost celého projektu vedla k rozhodnutí zavádět celý systém postupně v několika krocích. První z nich spočíval ve zkušebním zprovoznění Elektronického archivu v badatelnách archivu (Praha – ul. Siwiecova a Na Struze, Brno-Kanice). V této fázi bylo do Elektronického archivu vloženo 335 jednotek archivních materiálů. Během následujícího zkušebního provozu, který doposud probíhá, je testována schopnost systému snášet zátěž, postupně je také vyhodnocována funkčnost ovládání a funkčnost nově zaváděných prvků. Následovat bude plné zprovoznění systému Elektronického archivu v badatelnách Archivu, a následně umožnění dálkového přístupu, díky němuž bude možno prohlížet vybrané archiválie na internetu.

Řešení obtíží spjatých s technickým vývojem a administrací systému leží na bedrech Ústavu, nemalé výzvy přineslo ovšem i Archivu. Již při přípravě bylo nutno vyřešit několik základních problémů:

1) přípravu archiválií na digitalizaci,
2) vytvoření nové struktury archivních fondů, která by korespondovala se současným stavem zpracování, ale umožnila zároveň i případné změny v budoucnu,
3) uvedení digitalizovaných archiválií do takového stavu, aby byly naplněny zákonné normy, které upravují předkládání archiválií badatelům, tedy především zákon o archivnictví a spisové službě,
4) přístup badatelů do elektronického archivu, který by byl v souladu se zákonem danými povinnostmi.

Při přípravě archiválií na digitalizaci bylo nezbytné stanovit jasný postup práce s archiváliemi, kterým se budou zaměstnanci Archivu řídit a stanovit formu tzv. digitalizačního protokolu, do něhož se zaznamenají údaje nezbytné pro další práci jak s archiváliemi samotnými, tak s jejich elektronickou kopií.

1 Viz: http//www.abscr.cz/cs/elektronicky-archiv

2 § 4 zákona č. 181/2007 Sb.

V souvislosti se zpracováváním struktury archivních fondů, podfondů a dalších skupin archiválií, bylo nutné určit základní druhy metadat, která by umožnila elektronickou kopii dané archiválie jednoznačně zařadit a identifikovat. Metadata při respektování archivních zásad musí zároveň umožnit co nejjednodušší vyhledávání archiválií badatelskou veřejností. Základem pro metadataci se stal tzv. identifikátor – tj. jednoznačný kód, umožňující danou archiválii nalézt. U inventarizovaných či částečně inventarizovaných fondů se jako tohoto identifikátoru používá nejčastěji kombinace značky fondu a čísla inventární jednotky, u fondů alespoň částečně uspořádaných pak (dle druhu tohoto uspořádání) jeden z několika možných identifikátorů (dočasná signatura, archivní nebo registrační číslo, kombinace jména a data narození apod.). Doplňková metadata následně tvoří především jméno registrované osoby, krycí jméno svazku, obsah inventární jednotky apod. Tato metadata výhledově usnadní fulltextové vyhledávání v Elektronickém archivu.

Velkou překážkou při zpracování metadat se ukázala být digitalizace neuspořádaných archivních fondů. Archiv při svém vzniku delimitoval kilometry neuspořádaných archiválií, k nimž je (v lepším případě) vytvořen alespoň jednoduchý „přírůstkový soupis"; mnohdy ovšem chybí i toto základní vodítko. Elektronické kopie tak není možné zařadit do struktury archivních fondů a nezbývá, než s jejich zpřístupněním veřejnosti elektronickou formou ještě posečkat.

Veškeré činnosti související s vývojem systému jsou navíc vzájemně provázané, takže již při tvorbě norem, podle nichž se archiválie připravují k digitalizaci, se současně ukázala nezbytnost vytvoření takové formy předávacího protokolu, která by umožňovala jak zapsání metadat do paralelně vytvářené struktury fondů, tak rozlišení jednotlivých archivních jednotek dle způsobu anonymizace.

Tvorba Elektronického archivu a jeho naplňování elektronickými kopiemi je poměrně složitým vícefázovým procesem. Vznik elektronické kopie začíná přípravou konkrétní archivní jednotky na příslušném oddělení. Zaměstnanci Archivu ošetří archiválii předepsaným způsobem a připojí k ní digitalizační protokol, v němž jsou dány závazné pokyny jak pro oddělení digitalizace Ústavu, tak pro skupinu správy digitálního archivu. Protokol je prozatím vyplňován pouze na papír, časem však bude umožněno jeho vyplnění v elektronické podobě, což výrazně zrychlí metadataci elektronických kopií archiválií. Následně je archiválie převezena na digitalizační pracoviště, předepsaným způsobem digitalizována a navrácena zpět do depozitáře. Vytvoření elektronické kopie archiválie je však pouhým začátkem v procesu přípravy, na jehož konci může být archiválie v elektronické podobě předložena badateli.

Poté, co je archiválie digitalizována a nahrána do elektronického úložiště, nastává fáze kontroly a případné anonymizace údajů. Vzhledem k tomu, že Archiv může dle zákona o archivnictví a spisové službě předkládat badatelům pouze archiválie vzniklé před 1. lednem 1990, musí být údaje po tomto datu anonymizovány. Stejně tak podléhají anonymizaci údaje v archiváliích, na něž se vztahuje § 15 zákona o Ústavu

pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek.[3] Zcela specifickou množinou jsou pak archiválie, které již byly dříve zpřístupněny badatelům na bývalém pracovišti Archivu v Pardubicích, dle zákona o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé StB, pro něž platí zvláštní režim anonymizace. Vzhledem k tomu, že se objem anonymizovaných údajů (dle třicetileté lhůty dané archivním zákonem) v tomto typu materiálů každým rokem snižuje, a navíc k nutnosti rozlišovat, komu je dotyčná archiválie předkládána, bude zřejmě nezbytné vytvořit jakési „dočasné kopie", které se budou každým rokem nahrazovat aktuální verzí. Ukáže-li se ovšem tato cesta z technických a personálních důvodů příliš náročnou, nezbude, než předkládat elektronické kopie – zpřístupňované dle tohoto zákona – ad hoc při konkrétním požadavku badatele. Samotná anonymizace elektronických kopií je řešena jednoduše. U předmětné elektronické archiválie je vytvořena kopie (jedna, popř. více), v níž se provedou prostým začerněním potřebné úpravy.

Po těchto vykonání výše popsaných úkonů, je archiválie ve stavu, který umožňuje zpřístupnění a může být tedy předložena badateli.

Všechny tři badatelny Archivu disponují minimálně jedním počítačem umožňujícím přímý přístup do datového úložiště elektronických kopií, přičemž přístup se děje formou uživatelského jména a hesla. Badatel, který má zájem o studium archiválií v Elektronickém archivu, požádá obsluhu badatelny o vydání formuláře s uvedenými údaji. Následně se může přihlásit do systému a volně prohlížet archiválie. Vyhledávání je možné dvěma způsoby – buď dle struktury archivních fondů, která je do značné míry totožná se strukturou již nyní zveřejněnou na webových stránkách Archivu (v levé části obrazovky); nebo druhým způsobem, což je vyhledávání v pravém horním rohu. Systém vyhledávání se stále rozvíjí a v budoucnu se možnosti vyhledávání podle různých kritérií ještě rozšíří. Badatel si může prohlížené stránky dle potřeby tisknout, později bude zprovozněno i přímé vypalování na CD/DVD.

Při současném způsobu přístupu do Elektronického archivu je největším problémem sloučení systému s informacemi o elektronických kopiích materiálů, které se v něm nacházejí. Na internetových stránkách Archivu je sice zveřejněna struktura archivních fondů i s příslušnými inventáři (pokud jsou k dispozici), ale z bezpečnostních důvodů prozatím nelze zavést internetové připojení přímo k počítačům v badatelnách. Badatelé si tak musí potřebné informace zjistit ze stránek ABS doma, a potom s vypsanými signaturami navštívit badatelnu. Přestože je to výrazně rychlejší cesta, nežli tradiční zadání dotazu a následné čekání na odpověď a přípravu materiálu, jde z uživatelského hlediska o jisté nepohodlí, které se Archiv ve spolupráci s Ústavem snaží řešit.

Po skončení zkušební fáze provozu, která bude pravděpodobně běžet do počátku roku 2010, lze předpokládat, že Elektronický archiv bude při stávajících personálních podmínkách doplňován tempem 600–800 archivních jednotek měsíčně.

3 Podle ustanovení tohoto paragrafu zákona č. 191/2007 Sb. může Archiv odepřít nahlížení do archiválií a poskytování kopií, opisů a výpisů z nich, pokud obsahují informace i nadále důležité pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnost a obranu České republiky. O odvolání proti rozhodnutí o odepření rozhoduje ředitel Archivu.

Další rozvoj Elektronického archivu bude záležet vcelku pochopitelně na financích, které se na tento projekt podaří v budoucnu uvolnit. Důležitý faktor sehraje i rychlost zpracování neuspořádaných fondů, což opět závisí především na personálních (a opět finančních) možnostech Archivu. Vzhledem k stávající finanční situaci není možné se vyhnout pečlivému výběru archivních jednotek, které budou zařazeny do Elektronického archivu, přičemž hlavními kritérii pro výběr jsou stupeň poškození archiválií a jejich celková žádavost badateli. Do budoucna lze naštěstí předpokládat, že po překročení určitého „kritického" množství archiválií existujících v Elektronickém archivu, se objem práce sníží, protože bude možno zaměstnance zabývajících se v současné době správou, vyhledáváním a předkládáním originálů, uvolnit k přípravě archiválií na digitalizaci a k jiným činnostem.

Bohužel, však nelze dopředu odhadnout, kde se ono „kritické" množství archiválií nachází… Doufejme, že se během roku 2010 objeví náznaky, že se k němu alespoň blížíme.



Tisková beseda k otevření Elektronického archivu
Zdroj: ABS.

# Budování a koncepce činnosti restaurátorského pracoviště

## Archivu bezpečnostních složek

**Martin Kostlán**

V souvislosti se zřízením oddělení péče o fyzický stav archiválií a s činnostmi, které má toto oddělení do budoucna zajišťovat, vyvstala v rámci vnitřní struktury Archivu bezpečnostních složek (dále Archiv), logická potřeba vybudování restaurátorského pracoviště na úrovni odpovídající významu, skladbě a obsahu spravovaných archivních fondů. Na základě tohoto požadavku bylo ve druhé polovině roku 2009 rozhodnuto vybudovat patřičně vybavené zázemí na pracovišti Archivu v Praze-Braníku a personálně ho obsadit odborně erudovanými profesionály v oboru restaurování papíru.

Během několika měsíců činnosti byla vytvořena a upřesněna konkrétní koncepce činnosti a rozvoje oddělení, jakož i faktická podoba restaurátorského pracoviště, jenž je v součinnosti se zainteresovanými odděleními postupně realizována v praxi.

**Činnost oddělení**

Oddělení péče o fyzický stav archiválií má – vzhledem k zákonem stanoveným povinnostem vyplývajících z organizačního řádu – za úkol široké spektrum praktické a koncepční činnosti v oblasti pasivní i aktivní ochrany archivních fondů.

Konkrétně to znamená provádět časově a organizačně náročné průzkumy fyzického stavu fondů, monitoring a vyhodnocování klimatických, světelných a jiných podmínek v rámci depozitářů a podávat návrhy ohledně jejich vybavení a zařízení. Dále pak koncepční práci s fondy z hlediska jejich přímé ochrany, návrhy forem a způsobů uložení archiválií, provádění vlastní restaurátorské a konzervátorské práce, zajišťování odborného dohledu, posuzování možností zápůjček pro výstavní a jiné účely z hlediska fyzického stavu archiválií, stanovení závazných podmínek, za kterých bude daný objekt vystaven, odborných konzultací, atd.

V neposlední řadě také účast a prezentace Archivu na odborných restaurátorských, archivních, muzejních a jiných seminářích či konferencích, spolupráce na odpovídající úrovni s obdobnými pracovišti v rámci České republiky a komunikace s pracovišti v evropském kontextu (předávání a získávání praktických odborných zkušeností).

Restaurování a konzervace písemných památek a archiválií obecně, je složitá a časově i odborně náročná činnost. Velký důraz je kladen především na kvalifikaci

pracovníků oddělení, jejich zkušenosti a schopnosti. Dostatek informací, spolu s nutnou mírou osobní zkušenosti, pomáhají při procesu rozhodování v rámci odborné péče na pracovišti. Nevhodné či dokonce špatné rozhodnutí, může mít nedozírné negativní následky. Naopak, dobře zvolená strategie restaurátorského nebo konzervátorského postupu může ohroženou archiválii zachránit před dalším poškozením, případně úplným zničením, eliminovat probíhající degradaci nebo alespoň stabilizovat její fyzický stav.

Velmi důležitá je volba správného přístupu k ochraně a restaurování obsahově i formálně jedinečných archiválií. Při výběru objektů k restaurování a rozhodování se o typu rozsahu zásahů, je třeba dobře zvážit důvody zadání, míru a formu využívání – studia archiválií, význam dané skupiny nebo konkrétního objektu, očekávaný efekt zásahu a řadu dalších detailů. Snahou musí být maximální možné zachování historické, obsahové i formální identity, při smysluplné formě využívání archiválie. Jelikož současná doba nabízí i řadu dalších forem ochrany a zpřístupnění archiválií, nemělo by být restaurování prvoplánově vnímáno jako jejich jediná a nejlepší možnost záchrany.



První spuštění Neschen C 500

V této souvislosti je třeba zmínit stále více uplatňovaný trend **věnovat se ve větší míře preventivní péči, či tak zvané pasivní ochraně**, tedy snahám zabránit již samotnému vzniku poškozování písemných dokumentů, nebo alespoň jeho částečné eliminaci. To představuje trvalé uložení archivních fondů ve vhodných klimatických podmínkách, rozumné formy studia a vystavování, nastavení závazných pravidel a podmínek pro toto využívání, vytváření ochranných bariér proti fyzikálnímu a chemickému poškozování archiválií (například ukládáním ve vhodných ochranných obalech) atd. Stále více se tedy upouští od razantních restaurátorských zákroků a uplatňují se takové metody, které intervenci do původní struktury objektu minimalizují.

Významným faktorem, ovlivňujícím koncepci činnosti oddělení péče o fyzický stav archiválií, je zavedení **technologie hromadného odkyselování nevázaných dokumentů – Neschen C 500**. Tato technologie bude v současné době jedinou fungující technologií hromadného odkyselování v rámci celé republiky. Principem metody hromadného odkyselování (neutralizace) technologií Neschen je kapalný proces, který v jednom kroku slučuje tři základní postupy ošetření: fixaci inkoustů a razítek, vlastní neutralizaci a doklížení.





Zdroj: ABS.

Zkušenosti s provozem této technologie tak mohou být do budoucna podstatným zdrojem praktických informací pro další instituce, které by se rozhodly ji zavádět na svých pracovištích. Mimo to se předpokládá, že část volné kapacity bude dána k dispozici v rámci širší archivní sítě. Po uvedení do plného provozu bude spolu s obslužnými operacemi představovat jednu ze dvou hlavních linií činnosti oddělení.

Druhou linií práce oddělení je standardní restaurátorská a konzervátorská činnost zajišťující komplexní péči o fondy, řešení aktuálních potřeb příslušných oddělení, odborný konzultační a jiný servis v rámci potřeb archivu. Klíčovou činností je samozřejmě průzkum fyzického stavu fondu. V rámci fondu Archivu existuje obrovské množství písemných a jiných dokumentů a cílem těchto průzkumů je mimo jiné mapování fondů a shromažďování co možná nejpřesnějších informací o fyzickém stavu jednotlivých subjektů. K získání požadovaných informací se využívá přesná terminologie a struktura otázek.



Dílna na mokré procesy

Poznatky z prováděného průzkumu fyzického stavu fondu jsou využívány pro plánovací činnost oddělení a instituce obecně. Získané údaje jsou statisticky zaznamenávány formou dotazníku a slouží při posuzování priorit práce oddělení – strategie péče o fondy, řešení ochranných obalů, odhadu finančních nákladů, nákupu vhodných technologií, materiálů apod.

K práci oddělení také patří monitorování a vyhodnocování hodnot teplotních výkyvů, relativní vzdušné vlhkosti, intenzity osvitu a přítomnosti případného mikrobiologického napadení v rámci depozitů. Prováděná činnost má charakter prevence, případně slouží jako podklad pro navržení komplexního způsobu řešení zjištěné situace.

Činnost oddělení v souvislosti s požadavky vystavování nebo zpřístupňování archiválií přináší další specifické požadavky. Z hlediska zákonné ochrany archiválií je nutné dbát na rizika jejich možného poškození. K minimalizaci rizik je třeba dodržovat definovaná pravidla a stanovené podmínky pro vystavení (prostředí s kontrolovaným klimatem, měřenou expozicí světla, ochrannými UV filtry, pomocnými podložkami pod objekty a podobně).



Z pracoviště přípravy archiválií – proces odprašování



Neschen C 500 – přístroj na hromadné odkyselování archiválií
Zdroj: ABS.

# Archiv bezpečnostních složek na Úřadu pro zpřístupňování a archivaci dokumentů

## (Archiv IPN)

**Světlana Ptáčníková**

Návštěva pracovníků Archivu bezpečnostních složek v polském Ústavu paměti národa (Instytutu pamięci narodowej – IPN) ve Varšavě se uskutečnila ve dnech 30. června – 1. července 2009 na základě pozvání ředitele archivu Dr. Zbigniewa Nawrockeho a navazovala na společné setkání v Praze téhož roku. Za českou stranu se jí zúčastnili první zástupce ředitele Archivu bezpečnostních složek (dále jen ABS) Mgr. Miroslav Urbánek, zástupkyně ředitele ABS Mgr. Světlana Ptáčníková a vedoucí oddělení archivních fondů Federálního ministerstva vnitra Mgr. Antonín Slavíček.

V sídle IPN na Towarowě ulici 28 přijal českou delegaci jeho generální ředitel Jan Baster spolu s řediteli a vedoucími jednotlivých odborů a sekcí archivu. Po přivítání, při němž mimo jiné zaznělo, že úkolem obou institucí je vzájemné vzdělávání, vystoupili zástupci archivu IPN s pečlivě připravenou prezentací.





Právním základem činnosti IPN se stal „Zákon o Ústavu paměti národa – Komisi vyšetřování zločinů proti polskému národu“ ze dne 18. prosince 1998 a dále „Zákon o zveřejňování informací o dokumentech státních bezpečnostních orgánů z let 1944–1990 a obsahu těchto dokumentů“ ze dne 18. října 2006. Předseda IPN byl jmenován roku 2000. Archiv IPN se dále řídí „Zákonem o národním archivním fondu a archivech“ ze dne 14. července 1983.

Cílem činnosti archivu IPN je shromažďování dokumentů bezpečnostních orgánů Polské lidové republiky, jejich evidování, archivní zpracování a zajištění před zničením. Dále zpřístupňuje materiály např. osobám postiženým represemi, vědeckým pracovníkům a novinářům a publikuje dokumenty. V souladu se zákonem o IPN má každý právo požádat o nahlédnutí do kopií spisů lustračního případu ukončeného pravomocným rozhodnutím soudu, může nahlédnout do anonymizovaných kopií dokumentů, které se ho týkají, do osobních dokumentů jakéhokoli pracovníka nebo příslušníka státobezpečnostních orgánů. Má také právo na přístup k informacím obsaženým v dokumentech státobezpečnostních orgánů o osobách veřejně činných. Zákon jasně definuje také účel, jemuž má zpřístupnění sloužit – je to provádění úkolů vyplývajících ze zákona, vědecká práce a publikační činnost.

Podle stavu k 31. prosinci 2007 archiv IPN spravuje cca 86,7 km dokumentů různého druhu, z čehož ve Varšavě je shromážděno 30,3 km archivních materiálů. Archiv IPN má jedenáct poboček (v Białystoku, Gdaňsku, Katovicích, Krakově, Lublinu, Lodži, Poznani, Řešově, Štětíně, Varšavě a Vratislavi) a pět odloučených pracovišť (v Bydgoszczi, Kielcích, Radomi, Olsztyně a Opoli). Pobočky mají totožnou organizační strukturu. Tvoří je:

- referát evidence
- referát shromažďování, zpracování a vedení skladů
- referát zpřístupňování a vědeckých informací
- úsek publikování zdrojů
- kancelářský úsek.

V odloučených pracovištích působí odbory zpřístupňování a archivace dokumentů, které sestávají ze:

- sekce evidence
- sekce shromažďování, zpracování a vedení skladů
- sekce zpřístupňování a vědeckých informací
- úseku publikování zdrojů
- kancelářského úseku.

Samotný **Archiv IPN** neboli **Úřad pro zpřístupňování a archivaci dokumentů – BUiAD** ( Biuro udostępniania i archiwizacji dokumentów Instytutu pamieci narodowej) se člení na:

- odbor evidence
- odbor shromažďování, zpracování a vedení skladů
- odbor zpřístupňování a vědeckých informací
- správní odbor
- odbor archivních výzkumů a publikace zdrojů.

**Odbor evidence** shromažďuje evidenční karty a poskytuje informace oprávněným subjektům. Celkem obhospodařuje 6300 běžných metrů (bm) kartoték, z nichž 2000 bm tvoří pasové a 1400 bm informační karty. Evidenční karty se postupně digitalizují. Odbor evidence tvoří šest sekcí:

- sekce realizace dotazů na žádosti o nahlédnutí do dokumentů státních bezpečnostních orgánů
- sekce realizace dotazů a zpřístupňování fondů pro lustrační účely[1]
- sekce realizace dotazů na žádosti oprávněných subjektů
- sekce spolupráce se speciálními službami
- sekce kartotéčních kontrol
- sekce evidenčních pomůcek.

**Odbor shromažďování, zpracování a vedení skladů** se skládá rovněž ze šesti sekcí:

- sekce zpracování audiovizuální dokumentace
- sekce konzervace archivních materiálů
- sekce vedení skladů[2]
- ústavní archiv
- sekce shromažďování
- sekce zpracování a digitalizace spisů.

Kromě písemných materiálů Archiv IPN disponuje filmovými materiály, zvukovými záznamy a 39 000 000 fotografií (většinou to jsou portrétní fota v osobních spisech). Část fotografií je elektronicky zpracovávána pomocí programu ZEUS. Program ZEUS umožní nahlížení nejen pracovníkům ústavu, ale také badatelům. Skenuje se v rozlišení 600 dpi, podrobně je popisován druh fotografie a její nosiče. Přístup k digitalizovaným fondům bude možný pomocí zvláštní aplikace.

**Odbor zpřístupňování a vědeckých informací** má pět sekcí:

- sekci půjčování spisů
- sekci vědeckých informací
- sekci zpřístupňování fondu ke služebním účelům
- sekci dohledu nad zpřístupňováním fondu oprávněným subjektům
- sekci vyřizování stížností a odvolání.

1 V roce 2008 bylo vyřízeno 76 000 dotazů.

2 Archiv má celkem 24 depotů.

Badatelům se ke studiu předkládají jak originály, tak elektronické kopie. Odbor spravuje tzv. vědeckou místnost, v níž jsou zpřístupňovány materiály pracovníkům IPN a novinářům. Odbor také propaguje moderní polskou historii a seznamuje soukromé osoby s tím, jak se dostat k hledaným dokumentům. Přes devítiletou existenci IPN zájem o jeho materiály rok od roku stoupá. Zřetelně se zkrátila doba vyřizování. Ta je nyní několik dní (i když v případě složitých dotazů může jít také o několik měsíců – někdy i šest až sedm.)

Jak vyplývá z údajů předložených polskými kolegy, v roce 2008 přišlo 63 755 žádostí, definitivně bylo vyřízeno 69 334. Celkem 6278 žádostí se v tomto roce týkalo nahlédnutí do materiálů soukromými osobami (tj. dotčenými osobami a jejich příbuznými). Roku 2009 přišlo 22 747 požadavků, přičemž jich bylo definitivně vyřízeno 26 768. Pracovník tohoto odboru si může všechny informace vyhledat sám, aniž by potřeboval pomoc kolegů z jiných odborů. Rozsáhlý přístup k dokladům mají také vědci a novináři. Bylo přijato 4609 vědeckovýzkumných žádostí, z čehož bylo vyřízeno 4243. Novináři si podali 1493 žádostí, z nichž bylo vyřízeno 1375. Justiční a vyšetřovací orgány podaly 6657 žádostí, z nichž vyřízeno bylo 4750. Pro orgány veřejné správy bylo vyřízeno 4893 případů.



Konzervátorské pracoviště

Základní pomůckou při vyřizování žádostí jsou kartotéky. Proto vzniká stejnojmenná počítačová aplikace, která bude využívána odborem zpřístupňování. Jak již bylo řečeno, kartoték je obrovské množství. Na základě všeobecné kartotéky, založené na příjmení, vznikaly další, pomocné kartotéky. Zatím jsou naskenovány obecně-informační kartotéky. Je ukončeno skenování v pobočkách, pokračuje se v centrále (tam je totiž množství karet dvakrát větší, než ve všech pobočkách dohromady).Vyhledávání se provádí pomocí databáze, odkazující na konkrétní kartotéku. Tazatel obdrží přímo obrázek naskenované karty.

V dubnu 2009 byla zpřístupněna databáze Mezinárodní vyhledávací služby. Jde o instituci založenou v roce 1952 a formálně podřízenou Červenému kříži. Za dobu své existence shromáždila tato organizace 50 000 000 listů (karet). Najdeme zde materiály ke koncentračním táborům (Osvětim, Buchenwald), ke ghettům v Terezíně a ve Varšavě, ke gestapu v Berlíně, ale také např. dělníky na nucených pracích. Žadateli si stačí hledané vybrat v seznamu a písemnost se zobrazí. Aplikace disponuje vyhledavačem dle jména, přičemž umožňuje i generování jeho fonetické podoby.

Dne 23. ledna 2009 byl přijat zákon o důchodovém zabezpečení bývalých funkcionářů polské StB, jehož cílem je snížit jim důchody (podobný zákon existuje např. v Německu). IPN k tomuto účelu poskytuje průběh služby těchto příslušníků; lhůta pro odpověď je v tomto případě čtyři měsíce. Dosud byly vzneseny dotazy ke 196 000 funkcionářům. Odpovědi na ně vypracovává šestatřicet lidí.

**Odbor archivních výzkumů a publikace zdrojů** se skládá pouze ze dvou sekcí:

- sekce publikace zdrojů
- sekce archivační metodiky a nauky o pramenech.

V archivním přehledu IPN vycházejí články k fungování archivu. Jsou realizovány také velké vydavatelské projekty s věcným úvodem, dokumenty jsou opatřeny vědeckými připomínkami. Také alba obsahují vědeckou část a fotografie. Jsou realizovány rovněž společné vydavatelské projekty. Výborná spolupráce je například s Ukrajinou. Efektem společných editorských prací jsou dvojjazyčné (polsko-ukrajinské) publikace pramenů v řadě: *Polsko a Ukrajina ve třicátých až čtyřicátých letech 20. století:*

- *Polský odboj 1939–1941. Od Volyně k Pokutí.*
- *Poláci a Ukrajinci mezi dvěma totalitními systémy 1942–1945.*
- *Akce VISLA 1947.*
- *Operace SEJM (SNĚM) 1944–1946.*

**Správní odbor** zajišťuje oběh písemností, vybavení počítači a kancelářskými potřebami. Člení se na:

- kancelářskou sekci
- zpravodajské pracoviště
- pracoviště běžné právní podpory
- pracoviště informatické správy
- sekci reprografie a zásobování.

Archiv IPN disponuje deseti skenery (včetně těch na skenování mikrosnímků). Standardy skenování jsou stanoveny návodem závazným pro všechny pobočky. V letech 2007–2009 bylo naskenováno 17 635 archivních jednotek (asi 3 000 000 listů). Každá složka, převáděná do digitální podoby, má svůj popis. Tuto práci vykonává třicet lidí a dalších třicet v pobočkách. Vyhledávání funguje na základě dvou kritérií – věcného a osobního. Každá skupina fondů však vyžaduje jinou databázi – byla by potřebná „pružná", vyhovující všem podmínkám.

Další část výkladu polských kolegů byla věnována archivním fondům, které se mohou dělit podle několika různých hledisek:

- podle původců (na fondy hitlerovských orgánů, civilní represivní aparát polského státu v letech 1944–1990, vojenský represivní aparát 1944–1990)
- podle nosiče (fondy spisové, mikrofišové, audiovizuální)
- podle druhu materiálů (např. spisy tajných spolupracovníků, spisy operačního rozpracování, spisy objektových a věcných případů, spisy kontrolní a vyšetřovací).

Archiv IPN získal materiály z různých zdrojů. Bezpečnostní služba PLR ukončila svou činnost 10. května 1990. Její fond byl rozdělen – operační spisy převzala nová bezpečnostní služba, spisový fond převzalo ministerstvo vnitra. Část spisů vojenských soudů likvidovaných v roce 1957 šla do oblastních archivů, část převzala vojenská zpravodajská služba.



Konzervátorské pracoviště

Pokud jde o databáze, má archiv dále k dispozici systém EZAN – evidenci normativních aktů řízení, týkající se bezpečnosti. Každý z pracovníků IPN má přístup do všech evidenčních systémů.

Po úvodním přednáškovém bloku si česká delegace prohlédla badatelnu a některé depozitáře archivu IPN. Na závěr prvního dne se pak seznámila s digitalizačním pracovištěm. Digitalizace je prováděna ve formátu TIFF s rozlišením minimálně 300 dpi. Uživatelské kopie mají formát PDF. Archiv IPN má k dispozici čtyři skenery mikrofilmů – dva ve Varšavě a dva na jiných pracovištích.

Druhý den pobytu začal návštěvou konzervátorského pracoviště, kde jsou ošetřovány spisové materiály, fiše i fotoalba (aktuálně například plakáty z doby okupace). IPN má dezinfekční komoru, materiály, které jdou na konzervaci, jsou dezinfikovány. Papír je odkyselován pomocí filmoplastu. Všechny restaurované materiály jsou následně digitalizovány. Pro některé náročné úkoly jsou využívána i jiná konzervátorská pracoviště. Pokud jde o pobočky, má každá svůj vlastní rozpočet – mohou využít pracoviště ve Varšavě, ale musí zaplatit materiál. Oddělení mají své malé dílničky. Konzervace jednoho objektu stojí 1500–2000 zlotých. Konzervátorské pracoviště disponuje rovněž digestoří (která odsává páry např. při práci s acetonem). Pracovníci používají ochranné pomůcky (masky, rukavice), mají sklad chemikálií i zázemí (v němž mohou např. jíst).

Poté se delegace přesunula do skladu audiovizuálních materiálů. Jde celkem o dvanáct set padesát devět filmů a padesát beta kazet. Ty jsou všechny zdigitalizovány, o což se postarala polská televize. Příprava trvala dva roky. Nyní jsou originály uchovávány při teplotě 11–13 stupňů Celsia. Teplota je hlídána automatickým systémem, který její změnu okamžitě hlásí. Příslušný pracovník pak musí přijít a zjistit, jestli se ve skladu něco neděje.

Pro dezinfekci archivních materiálů slouží již zmíněná fumigační komora. Čistí se plynem, ovšem nejprve se použije voda. Komora je určena pro 8 bm materiálů, z nichž musí být před čištěním vyndány fotografie.

V největším depotu jsou uloženy materiály pasové provenience. Jde o čtyři kilometry velmi často půjčovaných archiválií. Je k nim vytvořena podrobná databáze, v níž je přesně zaneseno i to, kde je písemnost fyzicky uložena.

Jeden sklad je věnován přípravě materiálů na zapůjčení. Významným pomocníkem je počítačový program. Objednavatel materiálu odešle požadavek do skladu a každý, kdo s archiválií následně manipuluje, mění její status – „odeslaná objednávka", „připraveno k odběru", „zapůjčeno" apod. Každý týden je vypravováno do centrály na Towarově 1000–1200 jednotek.

Závěr návštěvy patřil představení kartotéčního úseku. Jak již bylo výše zmíněno, existuje sedmdesát druhů různých kartoték (kartotéky vyšetřování, operativní, církve, vojenských služeb), v nichž pracovníci provádějí asi čtyři a půl tisíce dohledání za měsíc. České archiváře zaujal přístroj na čtení poškozených a např. začerněných karet, který využívá i UV záření. Vyškrabaný nebo začerněný text se po vložení do přístroje jasně objeví.

Zástupci Archivu bezpečnostních složek poděkovali polským kolegům za připravený program. Obě strany předpokládají, že spolupráce nebude ani v budoucnu pouze formální záležitostí a jejím výsledkem budou konkrétní společné projekty.



Zdroj: BUiAD a Světlana Ptáčníková.

# Pracovně ve washingtonském Holocaust Memorial Muzeu

## (United States Holocaust Memorial Museum)

**Petr Dvořáček**

Ve dnech 18. srpna až 8. září 2009 se delegace Archivu bezpečnostních složek (dále ABS) a Ústavu pro studium totalitních režimů (dále ÚSTR) ve složení Mgr. Petr Dvořáček (ABS), Mgr. Anna Meclová (ABS), Mgr. Peter Rendek (ÚSTR) a Mgr. Vojtěch Ripka (ÚSTR) na základě dohody o spolupráci[1] s **United States Holocaust Memorial Museum** (dále jen USHMM) zúčastnila studijního a poznávacího pobytu v hlavním městě Spojených států amerických Washingtonu. Před samotným zahájením oficiální části návštěvy se delegace společně s ředitelem Archivu bezpečnostních složek PhDr. Ladislavem Bukovszkym a ředitelem Ústavu pro studium totalitních režimů PhDr. Pavlem Žáčkem, Ph.D. zúčastnila vernisáže výstavy „Praha objektivem tajné policie" ve Woodrow Wilson Center.

Ve dnech 20 až 21. srpna 2009 se naše delegace zúčastnila mezinárodního workshopu s názvem „Documenting the Role of the Communist Secret Police – Intelligence Activities and Cooperation between the KGB and Local Intelligence Agencies in Eastern Europe".



Nová budova Národního archivu, Washington( NARA)

1 Smlouva o spolupraci mezi ABS, ÚSTR a USHMM byla podepsána v roce 2008.

Po skončení konference se zástupci ABS společně s ředitelem Bukovszkym a Žáčkem vydali na neoficiální návštěvu National Archives and Records Administration (NARA; americký národní archiv). Zde si prohlédli badatelny a seznámili se s jejich provozem a badatelským servisem. Kromě kvalitního zázemí pro badatele (velké parkoviště, hotel, pečovatelská služba pro „nejmenší badatele", restaurace se zahradou) se mohli na vlastní kůži přesvědčit i o přísných bezpečnostních opatřeních proti krádežím archiválií. Možnosti zkoumání pro badatele, spolu se vstřícným chováním personálu badatelny, byly příkladné. Naopak zcela odstrašující bylo zacházení „badatelů" s archiváliemi při pořizování xerokopií, které je ze strany NARA v zásadě podporováno placeným, časově omezeným samoobslužným kopírováním.



Badatelna NARA

Dne 24. srpna 2009 byla zahájena oficiální část návštěvy. Zástupci ABS a ÚSTR byli přivítáni vedoucím International Archival Programs panem Radu Ioanidem, který má v USHMM na starosti sbírkovou činnost, a který delegaci seznámil s celkovým programem návštěvy.

**United States Holocaust Memorial Museum** je státní institucí založenou v roce 1993, která má za úkol mapovat a zkoumat holocaust, a zároveň svou výstavní a vzdělávací činností napomoci, aby se v budoucnosti již podobná tragédie neopakovala.

Během prvního týdne se naše delegace seznámila s činností oddělení zaměřeného na film a video, s oddělením zabývajícím se evidencí přeživších obětí holocaustu (Survior's Registry), s prací Komise svědomí (Committe on Conscience), s vědeckým a badatelským centrem (Center for Advanced Holocaust Studies), s oddělením Oral History, s oddělením vzdělávání a s oddělením fotoarchivu.

**Film a video** – čtyřčlenné oddělení USHMM sbírá amatérské filmy, vytváří nové a pořizuje kopie filmů s tématem holocaustu z celého světa. Od února 2006 je drtivá většina filmů přístupna na webových stránkách USHMM.

**Survior's Registry** – je databáze nejen přeživších obětí holocaustu obsahujících šestnáct milionů záznamů. Databáze odkazuje na osoby, místa pobytu osob před, během a po válce, propojuje rodinné příslušníky, včetně fotografií. Zároveň odkazuje na archivní prameny, případně na rozhovor či videozáznam rozhovoru s přeživší obětí holocaustu.



Depozitář USHMM v Linthicum – uskladnění filmového materiálu

**Committe on Conscience** – byla založena v roce 1990. Jejím hlavním úkolem je snaha pomocí vzdělávání a výstavní činnosti předcházet genocidám.

**Center for Advanced Holocaust Studies** – si klade za cíl výzkum holocaustu a vzdělávání učitelů. Vzdělávací workshopy pro pedagogy se konají dvakrát do roka a tři instruktoři během nich proškolí až tisíc pět set středoškolských učitelů.

Výzkum probíhá na bázi široké spolupráce s univerzitami a badatelskými institucemi po celém světě. Sama vědecká část USHMM čítá pouhých deset vědeckých pracovníků. Třebaže, nebo právě proto, že je většina vědeckých publikací vydávána komerční cestou v kooperaci ponejvíce s univerzitními vydavatelstvími, je přísně dbáno na vědeckou evaluaci výzkumu.



Depozitář USHMM – chladicí skříně pro trojrozměrné předměty a tkaniny

**Fotoarchiv** – fotoarchiv USHMM čítá bezmála osmdesát tisíc fotografií. Snímky jsou důkladně metadatovány (osoba, místo, čas) a celý systém tvoří vynikající badatelskou pomůcku. Navíc je 20 000 z 80 000 fotografií veřejnosti dostupných na webových stránkách USHMM.

**Oral History** – USHMM disponuje bezmála deseti tisíci rozhovory s pamětníky. Téměř osmdesát pět procent z nich je přístupno na webu USHMM. Při pořizování rozhovorů spolupracuje USHMM s jedinci i institucemi po celém světě. Oproti domácím výzkumům se však USHMM potýká s jazykovými problémy při překladech mluvených svědectví.

**Výstavní činnost** – USHMM se těší značné návštěvnosti (téměř tři miliony návštěvníků ročně). Stálá expozice k dějinám holocaustu, zabírající čtyři poschodí, je pravidelně jednou za půl roku částečně obměňována o dosud nevystavované exponáty. Kromě stálé expozice jsou v budově každý rok veřejnosti představeny tři až čtyři dílčí tématické výstavy. Ty jsou také – spolu s částí stálé expozice – díky zájmu veřejnosti prezentovány v kopiích po celých Spojených státech amerických.

Druhý týden pracovní návštěvy byl zaměřen na oblast muzejních sbírek a archivnictví. Naše delegace se setkala se vedoucím archivu panem Henry Mayerem, který ji seznámil s historií sbírek USHMM. Archiv USHMM vznikl v roce 1994 díky nárůstu výstavních exponátů. Sbírky USHMM tvoří kromě kopií archiválií získaných průzkumem v archivech po celém světě také originály z osobního vlastnictví obětí holocaustu (deníky, dopisy, fotografie) a i trojrozměrné předměty (šaty, osobní předměty, multimediální nosiče).

Celkový objem archiválií a kopií archiválií činí přibližně 700 bm (kopie dosahují přibližně 175 milionů stran).

Pro Archiv bezpečnostních složek musí být jistě zahanbující (ale zároveň inspirující) skutečnost, jakým způsobem USHMM důsledně dbá na ochranu archiválií. Jeho archiv disponuje dvěma konzervátorskými a restaurátorskými pracovišti. Každá archiválie je pečlivě ošetřena, popsána a zaevidována. Velice často je třeba provést na archiválii restaurátorský zákrok. Pro potřeby výstavní činnosti nejsou originály archiválií prakticky vůbec zapůjčovány, většinou je vyrobena kvalitní faksimile. V případě zapůjčení archiválie na výstavu o zapůjčení/nezapůjčení rozhoduje odborné konsilium v čele s vedoucím archivu. Stejným způsobem se postupuje v případě trojrozměrných předmětů.

Pokud bylo rozhodnuto o zapůjčení originálu na výstavu, je archiválie či předmět pečlivě ošetřen odborným restaurátorem. V rámci ochrany archiválií provádí USHMM jejich mikrofilmování. Jako ověřené technologii pro tvorbu trvanlivých kopií je mikrofilmování dávána přednost před digitalizací. Pokud je archiválie digitalizována, je to jen se souhlasem vedoucího archivu, přičemž musí existovat mikrofilmová kopie. Přestože je mikrofilmování finančně náročné, snaží se archiv o maximální tvorbu bezpečnostních kopií. Na mikrofilmy jsou převáděny též digitální kopie.

Odborní pracovníci archivu, konzervátoři a restaurátoři (celkem čtrnáct osob včetně vedoucího /!/, osm archivářů a šest restaurátorů) se zaměřují na analýzu stavu archiválií a jejich ochranu.

K originálům jsou vytvořeny tři mikrofilmové kopie (dvě bezpečnostní a jedna uživatelská). Originály, jedna bezpečnostní kopie a uživatelská kopie jsou uloženy v depozitáři USHMM v Linthicum ve státě Maryland. Další bezpečnostní kopie mikrofilmu je uložena na „tajném" místě ve státě Virginia. Depozitáře v Linthicum jsou vybaveny moderními regálovými systémy, chladícími skříněmi na mikrofilmy a speciálními klimatizovanými boxy pro úlož trojrozměrných předmětů.

V samotné budově USHMM ve Washingtonu je uloženo minimum uživatelských kopií a téměř žádné originály (kromě právě vystavovaných). V badatelně, která je zároveň knihovnou, mají badatelé možnost nahlédnout do mikrofilmových

uživatelských kopií. Badatelna a knihovna jsou umístěny v hlavní budově USHMM ve Washingtonu. Pokud má badatel zájem o studium, jsou mu nejpozději do týdne předloženy mikrofilmové uživatelské kopie archiválií (dvakrát týdně jsou přiváženy mikrofilmy z depozitáře v Linthicum). Badatelé, kterých do badatelny přichází týdně kolem třiceti, mají kromě možnosti studia archiválií a knih také přístup k databázi rozhovorů s pamětníky a do fotoarchivu.

Na závěr oficiální části naší pracovní návštěvy se konalo setkání s panem Radu Ioanidem a panem Anatomem Steckem, který byl po celou dobu naším průvodcem. Všichni zúčastnění se shodli na dosavadní dobré spolupráci a na jejím dalším pokračování. Zástupci ABS a ÚSTR poděkovali svým hostitelům za přínosný a zajímavý program i pobyt a vyslovili uznání jednotlivcům z USHMM i celé instituci za její činnost a profesionalitu. Díky ní má United States Holocaust Memorial Museum přízeň a důvěru nejen odborné veřejnosti – a to, jak na poli vědy, výstavní činnosti a vzdělávání, tak i v oblasti ochrany archiválií a muzejních exponátů.



Depozitář USHMM v Linthicum – uskladnění obrazů
Zdroj: Foto Petr Dvořáček.

# STUDIE

# Příští stanice Sudety

## Činnost pražského pluku RG 1v severozápadním pohraničí v květnu a červnu 1945

**Ondřej Sladký**

## Úvodem

V polovině května 1945 vydalo ministerstvo národní obrany (MNO) po dohodě s ředitelstvím Československých státních drah (ČSD) a Zemským národním výborem (ZNV) rozkaz k obsazení železniční sítě na území bývalých Sudet.[1] Severozápadní oblast zajišťoval od 15. května 1945 asistenční oddíl československé armády, který byl posléze vystřídán málo početnými jednotkami velitelství ALEX[2]. Počet dobrovolníků na zajištění tak velkého prostoru byl však stále nedostačující a MNO nařizuje Vojenskému velitelství Velké Prahy vyslat do severozápadního pohraničí jeden pluk Revolučních gard (RG)[3] s úkolem co nejrychleji obsadit důležité železniční tratě a stanice

1 STANĚK, T. – ARBURG, A.: *Organizované divoké odsuny?* In: *Soudobé dějiny, roč. 12, č. 3–4* (2005), s. 514.

2 Velitelství ALEX vzniklo na troskách ilegální vojenské organizace Obrana národa. Zapojilo se do činnosti 30. dubna 1945 po příjezdu generála Slunéčka do Prahy. Velitelství mělo mít vůdčí roli při povstání v celých Čechách, ale během povstání se dostalo do ústraní. Jeho význam naopak vzrostl po povstání, kdy 11. května 1945 bylo pověřeno ministerstvem národní obrany (MNO), aby vojensky zajistilo české pohraničí. MAREK, J.: *Barikáda z kaštanů*. Cheb 2005, s. 296.

3 O činnosti Revolučních gard (není tím míněn jen pluk RG 1) nebyla doposud sepsána žádná obsáhlejší publikace. Jen spíše menší studie lokálního charakteru, a to hlavně v souvislosti s různými excesy z řad dobrovolníků. O nich se zmiňuje v podrobných studiích především Tomáš Staněk (STANĚK, T.: *Poválečné „excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování.* Praha 2005; a dále *Perzekuce 1945.* Praha 1996.). Hloubkovou sondu o Revolučních gardách, avšak jen rámci Květnového povstání v Praze, přibližují knihy Jindřicha Marka a Stanislava Kokošky; prvně jmenovaný vedle samotného povstání podrobně popisuje strukturu a genezi RG (MAREK, J.: *Barikáda z kaštanů.* KOKOŠKA, S.: *Praha v květnu 1945: Historie jednoho povstání.* Praha 2005). Nejvýznamnějším počinem ke zvolenému tématu je bezesporu práce Stanislava Bimana a Romana Cílka *Poslední mrtví, první živí* z roku 1989. Bohužel, vzhledem k roku vydání, je publikace bez poznámkového aparátu. K této práci je nutno přidat velice důležitou publikaci Zdeňka Radvanovského *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945–1948*. Autor, stejně jako S. Biman, v ní využívá archivních fondů MNO a VO1 z Vojenského historického archivu (fondy MNO z VÚA-VHA, a to karton 128, inv. j. 6508 – Likvidace RG – Pokyny pro využití výstroje a výzbroje RG Sborem národní bezpečnosti a vojenskou správou; karton 138, inv. j. 6794 – Povaha RG. Vysvětlení pojmu RG, které požadoval Vrchní polní soud v Praze; karton 51,

a dosadit je českým personálem. Tento úkol připadl pražskému pluku Revoluční gardy č.1 (RG 1), který vznikl v době Pražského povstání v úseku Záběhlice, Hostivař, Spořilov jako bojová skupina pod krycím názvem ALBATROS.

## Vznik ozbrojených dobrovolnických oddílů v květnu 1945

Dříve, než se budeme zabývat činností pražského pluku RG 1 v severozápadním pohraničí, je důležité zmínit se o Revolučních gardách – a vůbec ozbrojených skupinách v prvních týdnech poválečného období – trochu podrobněji.

Ozbrojené jednotky vznikaly během květnového povstání v roce 1945 při revolučních národních výborech většinou spontánně, především jako ochrana členů národních výborů, posléze pak také jako pořádková služba. Na vzniku Revolučních gard měly hlavní podíl komunisté a Ústřední rada odborů (ÚRO).[4] S konkrétními příkazy k zakládání ozbrojených skupin však vyzývala už provolání Národní fronty ze 17. dubna 1945, provolání KSČ z dubna 1945 nebo provolání ilegální Ústřední rady odborů z 29. dubna 1945. Dne 19. května vyšla v platnost oficiální směrnice ministerstva vnitra (MV) pro národní výbory místní a okresní, kde se v bodě 15. uvádí, že:

---

inv. j. 3194 – Týlový rozkaz velitele 1. oblasti ze 14. 6. 1945 týkající se instrukcí pro likvidaci RG; karton 19, inv. j. 1028 – Pokyny pro vojenské jednotky, které působí v pohraničních úsecích, k zakročení proti osobám, které se dopustí loupeží a rabování.) O tyto fondy se mohu opřít jen díky výše zmíněným titulům, neboť fondy byly z velké části poškozeny ničivou povodní z roku 2002, a pomalu se navracejí zpět do archivu, kde budou v nejbližší době opět k dispozici. Stěžejní, a myslím zcela vyčerpávající, se mi stal fond RG ve Vojenském historickém archivu. Veškeré písemnosti o činnosti pluku RG 1 jsou uloženy v deseti kartonech. Jde o stovky dokumentů, obsahující především hlášení jednotlivých družstev. Na druhou stranu jsem si také vědom jistého rizika o spolehlivosti jediného pramenného zdroje. Tento nedostatek jsem se pokusil eliminovat čerpáním informací ze studií S. Bimana a Z. Radvanovského, kteří čerpali právě z fondů MNO a VO1 (BIMAN, S. – CÍLEK, R.: *Poslední mrtví, první živí.* Ústí nad Labem 1989. RADVANOVSKÝ, Z.: *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945–1948.* Severočeské nakladatelství, Ústí nad Labem 1997.)

4 VOA, f. ÚRO – Organizace, inv. j. 50 – Závodní milice a Revoluční gardy. ÚRO zakládala a koordinovala své Závodní revoluční gardy v továrnách a podnicích. Po povstání měla ÚRO enormní zájem o podřízení všech RG odborům a jejich zachování k prosazení svých zájmů a práv v podnicích, a především jimi chtěla „*zachránit kus revoluce, která ještě zbyla*". Podařilo se to jen u továrních jednotek. Po odevzdání zbraní všemi barikádníky po povstání, byly na žádost ÚRO a se souhlasem generála Bočka ponechány Závodním revolučním gardám jejich zbraně. Generál Boček souhlasil s tím, že to budou vojenské jednotky podléhající vojenskému zákonu a vojenským organizačním předpisům. V případě potřeby vstoupí do armády. Byl také navržen nový název, a to: „závodní stráže" nebo „dělnické milice" a jejich nová uniforma – modrá dělnická blůza s opaskem, čepice, a „pouze" červená páska. Po rozkazu, vydaném MNO dne 13. června 1945 k rozpuštění všech ozbrojených jednotek, však byly na závodech a v továrnách strážní oddíly ponechány a přejmenovány na „závodní milice".

*„K udržování veřejné bezpečnosti a pro zajištění pořádku a výkonu své moci, zřídí místní národní výbor podle potřeby pro svou obec z občanů státně spolehlivých ozbrojený bezpečnostní sbor, organizovaný podle zásad vojenské kázně. Jako velitele jmenuje předseda národního výboru na základě usnesení pléna národního výboru."*[5]

V Čechách tyto formace vystupovaly během povstání i po něm pod odlišnými názvy (např. Občanské stráže, Národní stráže, Revoluční gardy, Národní milice, Národní gardy, Národní revoluční gardy apod.)[6], ale díky své intenzitě se po revoluci prosadil termín Revoluční gardy.[7]

Po povstání se RG začaly formovat do větších vojenských útvarů především v Praze a v Plzni. V Praze vznikly jejich organizované jednotky za spoluúčasti Vojenského velitelství Velké Prahy (VVVP) a vojenského štábu Ústřední rady odborů dne 11. května jako Strážní prapory, které pak byly rozkazem č. 8 VVVP z 23. května přejmenovány na Pražské pluky a prapory Revolučních gard. Plzeňské revoluční oddíly začalo (jako ozbrojená složka Revolučního národního výboru) koordinovat po 8. květnu velitelství Revoluční gardy Plzeň pod velením Rudolfa Hrbka. Typickým znakem těchto formací se stala bílá páska na rukávě s písmeny R. G.

Hlavní činností Revolučních gard byla pořádková a strážní služba ve městech. V polovině května pak byly vybrané jednotky RG vyslány do pohraničí, kde plnily jednak úkoly vnitřní národní bezpečnosti (ochrana národního majetku, udržování veřejného pořádku, zatýkání a střežení osob, zajišťování majetku tzv. státně nespolehlivých osob, střežení internačních táborů aj.), ale také se spolupodílely na vysídlování Němců.

Do severozápadních Čech zamířil pražský pluk Revoluční gardy č. 1 – ALBATROS pod velením plukovníka Emila B. Boříka, na sever Čech pak oddíl RG z Prahy-Košíř pod velením kapitána Langa a do Liberce mladoboleslavská jednotka RG pod velením Pavla Hložka.

Západní část republiky připadla jednotkám RG z Plzně. Plzeňské velitelství RG vyslalo své oddíly do prostoru od Stodu po Aš a Kraslice. V tepelském okresu rovněž působila četa pražského holešovického praporu RG pod velením kapitána Jaroslava Opavského. Do pohraničí mířily také skupinky Revolučních gard z obcí ležících v blízkosti bývalých hranic protektorátu Čechy a Morava.

Podřízenost Revolučních gard spadala od 26. května 1945 pod ministerstvo vnitra, resp. pod Komisi pro vnitřní národní bezpečnost při Zemském národním výboru. Nebylo však výjimkou, že se dislokované jednotky řídily rozkazy MNO.

---

5 Archiv bezpečnostních složek ( dále ABS), f. A 17, inv. j. 32, karton 4.

6 ABS, f. A 14, inv. j. 41, karton 5.

7 Termín „*Revoluční gardy*", který pro povstalce svým usnesením přijala jako kompromis již 3. května 1945 ilegální ČNR na návrh komunistů (poté, co se jim nepodařilo prosadit termín „lidové milice", zatímco nekomunistická část ČNR marně prosazovala např. „*národní gardy*"). MAREK, J.: *Barikáda z kaštanů*; s. 380. V kyjovském muzeu je dokument z roku 1942 dokazující mnohem dřívější vznik tohoto pojmenování. Jsou to ilegální letáky KSČ z roku 1942 – *Hlasy z podzemí* –, ve kterých je mimo jiné zmínka o budování ozbrojených skupin při národních výborech; nesou název Národní Revoluční Gardy (NRG). Revoluční gardy byly typické pro území Čech, na Moravě převažovaly NBS.

V pohraničí operovaly i tzv. samozvané partyzánské jednotky vzniklé až po skončení války. Tyto mnohdy „pseudopartyzánské" skupiny nepodléhaly žádnému národnímu výboru či správní komisi, jednaly na vlastní pěst a postupem doby se stávaly pro místní obyvatele doslova noční můrou.[8] Vzhledem k množícím se excesům polovojenských formací na německém obyvatelstvu a rabování byl po dohodě MNO a MV vydán rozkaz ze 13. června 1945 k rozpuštění všech ozbrojených uskupení, s účinností k 17. červnu 1945. Po tomto datu měly být veškeré skupiny vykonávající nadále bezpečnostní a strážní činnost považovány za nezákonné. Jelikož však tento rozkaz o rozpuštění nebyl proveden do důsledku, vydalo ministerstvo vnitra dne 3. srpna 1945 výnos o úplné likvidaci RG a zbytku partyzánských skupin. O skončení likvidace měla být ministerstvu podána zpráva do 30. srpna 1945.[9]

Dobrovolnické jednotky byly postupně nahrazovány Sborem národní bezpečnosti, statutárně vytvořeným 30. června 1945, a regulérní československou armádou. Na žádost mnoha národních výborů (správních komisí) byla zvláštním výnosem MNO z 19. června prodloužena činnost pražského pluku RG 1 v severozápadním pohraničí do 30. června 1945.

## Oddíly v severozápadním pohraničí v době před plukem RG 1

Před samotným plukem RG 1 operoval v Chomutově od 15. května 1945 asistenční oddíl z motorizované skupiny 1. československého armádního sboru v SSSR o síle třiceti pěti mužů, vedený nadporučíkem Ditrichem. Do příjezdu asistenčního oddílu vykonávala pořádkovou službu místní Revoluční garda o počtu sto padesáti mužů (z toho bylo sto deset německých občanů), která byla asistenčním oddílem okamžitě odzbrojena. Šlo především o zmíněné Němce. Nadporučík Ditrich měl navíc úkol ztížený tím, že městem procházely jednotky Rudé armády a mnoho francouzských, britských a amerických vojáků vracejících se domů ze zajetí.

Jako další vyrazily do severozápadního pohraničí jednotky velitelství ALEX. Stalo se tak na výzvu ministra národní obrany generála Ludvíka Svobody po dohodě s velitelem ALEXu generálem Zdeňkem Novákem, kterého Ludvík Svoboda pověřil, aby s jednotkami, jimiž velitelství disponovalo, urychleně obsadil pohraničí, vyčistil tyto oblasti od rozprášených zbytků německé branné moci, odzbrojil a rozpustil místní partyzánské jednotky a zajistil železnici. Přitom měla být samozřejmá spolupráce s Rudou armádou a místními národními výbory.[10]

Velitelství ALEX, zprvu sídlící v závodě Tatra v Praze na Smíchově a později ve smíchovských kasárnách, disponovalo na tuto akci s málo početnými silami. Byly to jednotky v prostoru Kladno – Unhošť –Beroun pod velením generála Juliu-

8 STANĚK, T.: *Poválečné „excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha 2005.
9 ABS, f. A 14, Revoluční gardy – likvidace, č. j. Z/XI-27853/45.
10 STANĚK, T. – ARBURG, A.: *Organizované divoké odsuny?*, s. 507.

se Fišera, mělnická skupina kolem bývalého dělostřeleckého pluku 51 podplukovníka Viléma Konvalinky a skupina SLUNÉČKO v prostoru Mladá Boleslav – Turnov s majorem Karlem Cermanem. Přípravy pro přesun do pohraničí skončily 14. května 1945 a o den později je schválilo MNO. Tímto dnem vznikla dvě oblastní velitelství: v Hradci Králové (velitel Josef Janáček) pro prostor od Hrádku nad Nisou po Králíky a na Kladně (velitel gen. Julius Fišer) pro úsek od Hrádku nad Nisou po demarkační linii s Američany.[11] Všechny jednotky působící v této oblasti byly podřízeny těmto velitelstvím. Ztížený úkol měl jistě gen. Fišer, jehož oblastí ustupovala značná část Schörnerovy skupiny armád „Mitte" (Střed), a který měl pro tak velkou oblast málo mužů.

Jako první vyrazily do severozápadního pohraničí nepočetné dobrovolné revoluční jednotky z Rakovníka, Loun, Slaného a Mělníka. Rakovnická jednotka byla vyslána 17. května do Jesenice, Podbořan, Kryr, Žatce, Kounova a Kolešovic. Do Mostu, Bíliny, Teplic/Šanova, Duchcova a Ústí nad Labem zase lounská jednotka. Z Mělníka vyrazil na Vansdorf obrněný vlak „Uhřiněves". Druhý obrněný vlak „Smíchov" potom po břehu Labe do Podmokel.[12] Příjezdem jednotek velitelství ALEX do severozápadního pohraničí skončila v oblasti činnost zdejšího asistenčního oddílu nadporučíka Ditricha.[13]

Vojensky nepočetné obsazení prostoru od Hrádku nad Nisou po Karlovy Vary zvládly jednotky ALEX zhruba během dvou dnů i za pomoci dalších obrněných vlaků „Praha" a „Orlík".[14]

Větší akce však přišly až s jednotkami zpravodajských brigád (ZB) ŽELEZO[15] a TOLEDO[16], které už od poloviny května prováděly na výzvu ministerstva dopravy průzkum tratí.[17] Oddíl ŽELEZO, jejímž velitelem byl nadporučík František Noha,

11 KOCIÁN, J. – PERNES, J. – TŮMA, O.: *České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848–1989.* Brno 2004, s. 143.

12 BIMAN, S. – CÍLEK, R.: *Poslední mrtví, první živí*, s. 43–53.

13 Tamtéž, s. 35–43.

14 Od 12. června 1945 byly postupně vysílány do větších měst severočeského a západočeského pohraničí jednotky Pohotovostního pluku Národní bezpečnosti (předchůdce Sboru národní bezpečnosti), aby vedle dalších úkolů rovněž asistovaly při „evakuacích" německého obyvatelstva. Přednost vstupu do těchto formací měli členové RG, partyzánských oddílů apod. STANĚK, T. – ARBURG, A.: *Organizované divoké odsuny?*, s. 511–512.

15 Byl jako III. prapor součástí Zpravodajské brigády. Organizován již od roku 1939 v nučicko-dušnickém prostoru. Dosáhl počtu o síle osm set sedmdesát čtyři mužů. Později též pomáhal budovat pohotovostní jednotky SNB. MAREK, J.: *Barikáda z kaštanů*, s. 338.

16 II. prapor Zpravodajské brigády. Skupina do května 1945 prováděla zpravodajskou činnost, tajný branný výcvik a shromažďovala zbraně pro povstání v hlavním městě. Jádro tvořila skautská mládež. MAREK, J.: *Barikáda z kaštanů*, s. 338.

17 Npor. František Noha se v neděli 13. května dostavil do kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze, kde mu zástupce ministra dopravy Ing. Ladislav Pavlík tlumočil naléhavou žádost k vyslání mužstva do severozápadních Čech k zajištění tratí. Tento požadavek vznesl i Bohumírovi Kášemu, veliteli další části tzv. zpravodajské brigády s názvem TOLEDO. BIMAN, S. – – CÍLEK, R.: *Poslední mrtví, první živí*.

odjel 15. května z Rudné u Prahy na Teplice se zhruba třemi sty sedmdesáti[18] muži obrněným vlakem „Žižka" po trase Louny – Most –Duchcov –Teplice. Ještě před ním odjel z Masarykova nádraží obrněný vlak „Vršovice" se skupinou TOLEDO pod vedením Bohumíra Káše směrem na Lovosice, kde se večer setkal s obrněným vlakem „Smíchov".[19]

Všem bylo jasné, že počet mužů je pro tak velikou oblast stále nedostatečný. Rovněž nebyly podchycené samostatné bojové skupiny. Také nově nastupující čeští úředníci a železničáři nutně potřebovali a vyžadovali vojenskou ochranu pro železniční budovy a pro své osoby, hlavně v úřadech. Příchod dalších ozbrojených sil se stával stále naléhavější nutností.[20] To byla právě chvíle pro pluk RG 1.

Počátky pluku RG 1 registrujeme na začátku květnového povstání 5. května 1945 jako bojovou skupinu pod krycím názvem ALBATROS. Jeho bojová aktivita spadala do prostoru Záběhlice – Zahradní město – Spořilov – Hostivař v Praze.[21] Na konci povstání byl ze seskupení ALBATROS vytvořen X. strážní prapor, který se stal součástí nově vytvořeného Pražského pluku RG 2 (bývalá oblast Praha-východ), aby konečně jako pluk Revoluční gardy č. 1 odjel v polovině května do pohraničí. Pluk měl za úkol zajistit obrovský a důležitý průmyslový prostor, kde se stále pohybovalo mnoho skupin wehrmachtu, Waffen SS, volkssturmu, Hitlerjugend a Werwolfů.[22]

Úkolem pluku RG 1 bylo:

a) střežení železnic, železničních objektů a přilehlých prostorů,
b) vyčišťování a zneškodňování nepřátelských živlů, které se zdržují poblíž železničních tratí,
c) a to v prostoru ohraničeném na severu státní hranicí, na jihu čarou: Karlovy Vary – Sádek (14 km jižně Žatce) – Louny – Lovosice, na západě: Karlovy Vary (mimo město) – Vejprty (včetně), na východě: tok Labe.[23]

18 Šlo o třináct důstojníků, tři sta čtyřicet pět poddůstojníků a mužstva, sedm žen, železniční personál, lékaře a ošetřovatelky. BIMAN, S. – CÍLEK, R.: *Poslední mrtví, první živí*, s. 54.

19 STANĚK, T.: *Perzekuce 1945*, s. 21–22.

20 BIMAN, S. – CÍLEK, R.: *Poslední mrtví, první živí*, s. 64.

21 MAREK, J.: *Barikáda z kaštanů*, s. 352.

22 ČAPKA, F. – SLEZÁK, L. – VACULÍK, J.: *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno 2005, s. 26.

23 Oblast poměrně veliká – zhruba 2500 km$^2$, která byla za války připojen k Říši jako sudetská župa. Území velmi důležité svým průmyslem a především těžbou hnědého uhlí s okresy Chomutov, Most, Teplice a Ústí nad Labem. Prostor byl ohraničen na severozápadě Krušnými horami, na severu Děčínskou vrchovinou, na jihu Českým středohořím a konečně na západě Doupovskými horami. Hlavní železniční tepna procházela Podkrušnohořím. Při podrobnějším pohledu byla oblast vymezena na severu státní hranicí s Německem a dále v Čechách městy Karlovy Vary, Kadaň, Sádek u Žatce, Louny, Úpohlavy, Ústí nad Labem a Děčín. Dnes je popisované území součástí Ústeckého kraje a z části kraje Karlovarského. Bohužel těžební „boom" po roce 1950 a hlavně v 80. letech změnil a naprosto zdevastoval místní krajinu. V této práci se objevují vesnice a železniční tratě, které bychom dnes už marně hledali na současných mapách. Jde především o vsi Albrechtice, Břešťany, Ervěnice, Hora sv. Šebestiána (nádraží), Jenišův Újezd, Jezeří, Kopisty, Libkovice, Mariánské Radčice (nádraží), Most (historické

Dva dny po příjezdu pluku, tedy 25. května 1945, přešlo podle nařízení ministra národní obrany generála Ludvíka Svobody Oblastní velitelství Kladno se všemi úseky a posádkovými velitelstvími do pravomoci 1. čs. armády generála Karla Klapálka.[24] Po dohodě MNO a MV vyšlo toho dne také nařízení ministra obrany Hlavního štábu 1. oddělení, podle kterého podléhaly Revoluční gardy ministerstvu vnitra, resp. Komisi pro vnitřní národní bezpečnost při Zemském národním výboru, a jednotky se neměly rozpouštět.[25] Tato zpráva byla potvrzena 26. května 1945, kdy dostalo velitelství pluku do ruky již zmiňovanou zprávu od Oblastního velitelství Kladno. Zároveň byl vydán rozkaz o zákazu povolávání dalších záložníků.[26]



*Velitelství pluku ALBATROS v době Pražského povstání* [27]

město), Třebušice a železniční tratě Křimov – Reitzenhain, Jirkov –Horní Jiřetín –Litvínov, Litvínov – Mariánské Radčice, Vrskmaň – Březno – Počerady, Chomutov –Vrskmaň – Třebušice.

24 Vojenský historický archiv (díle VÚA-VHA), f. RG, karton 133 – Oblastní vojenské velitelství Kladno z 25. května 1945.

25 Deník *Mladá fronta* ze dne 28. května 1945, s. 1.

26 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – Oblastní vojenské velitelství Kladno z 25. května 1945.

27 Unikátní snímek velitelství ALBATROS, bohužel bezejmenný. Plk. Emil Bořík pravděpodobně uprostřed. BÍLEK, J. – ČEPIČKA, L. – STRAKA, K.: *Od knížecí družiny k posádkovému městu. Praha vojenská od nejstarších dob po současnost*. MNO ČR, 2006, s. 65.

## Odjezd pluku RG 1

V úterý 15. května 1945 přišel velitel pluku RG 1 plukovník Emil B. Bořík[28] za svými nadřízenými pro očekávaný rozkaz: *„Vymezte mi, prosím, prostor působnosti mých jednotek"*. V zápětí dostal rozkaz: *„Oblast je ohraničena na severu státní hranicí, dále tokem Labe a železničními stanicemi Lovosice – Čížkovice – Louny – Sádek – Karlovy Vary – Vejprty."*[29] Plukovník Bořík převzal mapu se zakreslením a odjel se připravovat domů.

Následujícího dne se do okolí Podmokel přesunula první jednotka pluku a obsadila současně trať i stanice od Ústí nad Labem po Hřensko, dále pak spoj Podmokly – Chomutov, až do stanice Telnice. Jednotka ihned po příjezdu zajistila v Hřensku sklad obilí v množství více než tisíc tun.[30] O tři dny později, po odjezdu prvního předvoje, tedy 19. května, odjel do Lovosic a Ústí nad Labem další předvojový sled, tentokrát doprovázen obrněným vlakem „Praha II", který byl dán oddílu na podporu úkolů.[31]

Druhý předvoj pod vedením kpt. děl. v záloze Ing. Jaroslava Tryzny, byl složen ze šesti důstojníků, sto šedesáti pěti muži, tří žen. Ve výzbroji měl sto třicet pušek, osmnáct automatických pušek, sedm lehkých kulometů a dva těžké kulomety. Hlavním silám tedy předcházely dva předvoje.

Dne 22. května obdržel plukovník Bořík přímý rozkaz od velitele oblasti ALEX, aby odjel s plukem do severozápadního pohraničí.[32] Téhož dne byl vydán oficiální

28 Plukovník Emil Boris Bořík se narodil 14. července 1893 v Ražicích u Písku. V roce 1912 maturoval na české vyšší reálce v Plzni a v letech 1913–1914 absolvoval jako jednoroční dobrovolník službu v rakousko-uherské armádě v haličském Přemyšlu. V srpnu 1914 odešel s 90. pěším plukem ve funkci velitele čety na frontu v Haliči. Do ruského zajetí padl již 2. září 1914. V srpnu 1916 v Kyjevě vstoupil na vlastní žádost do československých legií. Nejprve absolvoval důstojnickou školu v Borispolu, a poté působil jako náborový emisař. Nakonec nastoupil službu u 5. čs. střeleckého pluku „T. G. Masaryk". Zúčastnil se ústupových bojů s vojsky ústředních mocností na Ukrajině a později i jako velitel roty bojů s bolševiky na ussurijské frontě. V dalším období velel jízdnímu výzvědnému oddělení a také posádce železniční stanice Pograničnaja. Do vlasti se vrátil v srpnu 1920 v hodnosti kapitána. V československé armádě sloužil u různých útvarů a mnichovská krize ho zastihla jako plukovníka ve funkci zástupce velitele 15. pěšího pluku v Opavě. Po německé okupaci se zapojil do činnosti odbojové organizace „Obrana národa" a 22. února 1941 byl zatčen gestapem. Po tříměsíčním věznění v Praze, Brně a Olomouci byl pro nedostatek důkazů propuštěn. V roce 1944 se podílel na vytvoření odbojové skupiny, která se v květnu 1945 v rámci Pražského povstání rozrostla na pluk ALBATROS. Po osvobození odjel s plukem Revolučních gard č. 1 do severočeského pohraničí, kde se po jeho rozpuštění v srpnu 1945 stal velitelem chomutovského 9. pěšího pluku. V roce 1948 zahájil studium na Vysoké škole válečné v Praze a po jeho ukončení 31. května 1949 převzal velení 12. pěší divize v Litoměřicích. K 1. říjnu 1949 byl povýšen do hodnosti brigádního generála. Divizi velel až do svého odchodu do výslužby v září 1950.

29 BIMAN, S. – CÍLEK, R.: *Poslední mrtví, první živí*, s. 65.

30 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – č. jed. 11/zpráva 1945.

31 BIMAN, S. – CÍLEK, R.: *Poslední mrtví, první živí*, s. 65–66.

32 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – č. j. 197/1945, Rozkaz velitelství ALEX.

rozkaz MNO k zajištění hranic a „očištění" tamějších oblastí *„od živlů Československu nepřátelských"*.[33]

Převoz pluku RG 1 proběhl ve čtvrtek 23. května.[34] Sraz všech jednotek se uskutečnil ve 12:30 na rampě nádraží Vršovice – Nusle: *„Jednotlivé prapory byly včas na nádraží. Nakládání ztížil prudký liják, který však netrval dlouho, načež se opět částečně vyjasnilo."*[35]

Velitelé byli vybaveni výkazy početních stavů a seznamy odjíždějících osob. Byl rozdán proviant na deset dní, náboje do pušek a padesát pancéřovaných pěstí. Pluk odjel vlakem do Mostu – přes Dušníky a Louny – v 15:20. Nálada ve vlaku byla podle dochovaných zpráv výborná, scházela však vojenská kázeň, která měla za následek několik menších přestupků jako střílení z vlaku a lezení na vlak. [36]

Po příjezdu do prostoru se měl co nejdříve navázat styk s velitelstvím oblasti na Kladně a oznámit umístění a sílu jednotlivých stráží na železnici. Týkalo se to těchto tratí: [37]

Karlovy Vary – Chomutov
Chomutov – Vejprty
Křinov – Reitzenhain
Chomutov – Žatec – Sádek
Most – Teplice – Šanov – Ústí nad Labem
Duchcov – Obrnice – ŽatecChomutov – Jezeří – Osek
Počerady – Vrskmaň
Most – Obrnice – Louny
Most – Louka – Moldava
Most – Duchcov – Teplice – Šanov – Ústí nad Labem
Osek – Podmokly
Řetenice – Úpořiny – Lovosice
Bílina – Úpořiny – Trmice
Hřensko – Podmokly – Ústí nad Labem – Lovosice
Kadaň – Březno
Postoloprty – Louny.

Na místě probíhalo organizační uspořádání jednotek. Veliteli pluku RG 1 byl k dispozici také oddíl ŽELEZO [38] npor. Františka Nohy a oddíl TOLEDO npor. Bohumíra Káše. Během krátké doby se k nim přidaly oddíly kpt. Jaroslava Tryzny, oddíl

33 STANĚK, T.: *Perzekuce 1945*, s. 23.
34 VÚA-VHA, f. RG, karton 132 – Operační rozkaz č. 1 z 23. května 1945.
35 Tamtéž, karton 134 – zápisky plukovníka Boříka na kousku papíru při odjezdu pluku do pohraničí.
36 Tamtéž, karton 133 – č. j. 11/zpráva 1945.
37 Tamtéž, karton 132 – Operační rozkaz č. 2 z 23. května 1945.
38 Dne 24. května vydalo oblastní velitelství Kladno zvláštní rozkaz č. 7, kterým předávalo střežení železnic skupině plk. Boříka střídající oddíl ŽELEZO npor. Nohy. Šlo o střežený úsek tratě Karlovy Vary – Nejdek – Breisenbach.

SMRČINA a partyzánský oddíl VPŘED s velitelem Miroslavem Šimkem. Nepodařilo se získat kontrolu nad partyzánskou formací PĚST[39], která neměla jednotné vedení (formálně jí velel Josef Martínek) a byla roztroušena po celé délce severozápadních hranic až do východních Čech.[40]

Aby byla v případě potřeby po ruce silnější a pohyblivá palebná základna, byly dány pluku RG 1 k dispozici čtyři obrněné vlaky, z nichž obrněný vlak „Praha II" (velitel poručík Šmucr) měl svoje stanoviště v Podmoklech, vlak „Smíchov" (velitel poručík Karmazin) stanoviště v Březně u Chomutova, vlaky „Vršovice" (velitel poručík Chrášťanský) a „Libuše" (velitel poručík Hatan) v Mostě.[41] Obrněné vlaky měly za úkol průzkum a zajištění některých úseků trati, zajištění stavu trati, přezkoušení pohotovosti strážních jednotek, jejich bezpečnost, zjištění jejich počtu a případně dát hlášení veliteli pluku o jejich zvýšení, zajistit jejich materiální situaci a cvičení mužstva. Po skončení úkolů se navracely do svých domovských stanic.

## Struktura pluku RG 1

Členění pluku RG 1 bylo následující.[42] Pluk tvořily tři prapory, pomocná rota, technická rota a čtyři obrněné vlaky „Libuše", „Smíchov", „Vršovice", „Praha II".[43] Každý prapor se skládal ze čtyř rot, které se dále členily na čety, čety na družstva. Partyzánským oddílům, z nichž byly posíleny prapory, zůstaly jejich názvy.[44] Partyzánský oddíl VPŘED vytvořil pohyblivou zálohu s určením pro zvláštní úkoly a byl podřízen přímo veliteli RG 1.

I. polní prapor se doplnil jednotkou kpt. Ing. Jaroslava Tryzny a roty npor. Bohumíra Káše zpravodajské brigády TOLEDO.

II. polní prapor se doplnil partyzánským oddílem SMRČINA a podle potřeby se doplňoval jednotkami I. a III. polního praporu.

III. polní prapor se doplnil jednotkou zpravodajské brigády npor. Františka Nohy ŽELEZO.

39 Ilegální organizace komunistické mládeže, která se v závěru války vojensky organizovala na závěrečné povstání v Praze. V době povstání jí velel třiadvacetiletý Josef Justa. PĚST začala sílit a po povstání byla odvelena do pohraničí, kde její neřadoví příslušníci (nabraní při masovém náboru po 9. květnu) prosluli nesmyslnou krutostí vůči civilnímu německému obyvatelstvu. MAREK, J.: *Barikáda z kaštanů*, s. 341 a 353.

40 STANĚK, T. – ARBURG, A.: *Organizované divoké odsuny?*, s. 514.

41 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – č. j. 11/zpráva 1945.

42 Viz dále Tabulka č. 1, Tabulka č. 2, Tabulka č. 3.

43 VÚA-VHA, f. RG, karton 132 – Operační rozkaz č. 2 z 23. května 1945.

44 Tamtéž.

Tabulka č. 1

**Struktura pluku Revoluční gardy 1**

| Pluk RG 1 | | | |
|---|---|---|---|
| **pomocná rota** | | **technická rota** | |
| **I. polní prapor** | **II. polní prapor** | **III. polní prapor** | **Obrněné vlaky** |
| 1. rota | 5. rota | 9. rota | „Libuše“ |
| 2. rota | 6. rota | 10. rota | „Vršovice“ |
| 3. rota | 7. rota | 11. rota | „Smíchov“ |
| 4. rota | 8. rota | 12. rota | „Praha II“ |

Tabulka č. 2

**Početní stav pluku v prvních dnech v pohraničí**

| RG 1 | důstojníci | rotmistři | muži | ženy | celkem |
|---|---|---|---|---|---|
| I. prapor | 8 | 4 | 139 | 1 | 152 |
| II. prapor | 13 | 1 | 159 | 10 | 183 |
| III. prapor | 16 | 7 | 291 | 8 | 322 |
| pomocná rota | 12 | 5 | 102 | 7 | 126 |
| technická rota | – | – | 59 | 4 | 63 |
| **Obrněné vlaky** | | | | | |
| „Libuše“ | 4 | – | 35 | – | 39 |
| „Smíchov“ | 1 | – | 22 | – | 23 |
| „Vršovice“ | 2 | – | 30 | – | 32 |
| „Praha II“ | 2 | – | 38 | – | 40 |
| **Oddíly** | | | | | |
| kpt. Tryzny | | – | 241 | – | 244 |
| TOLEDO | 2 | – | 228 | – | 230 |
| SMRČINA[45] | – | – | 50 | – | 50 |
| VPŘED | 1 | – | 64 | – | 65 |
| ŽELEZO | 13 | – | 345 | 7 | 365[46] |
| **celkem** | **77** | **17** | **1808** | **37** | **1934** |

45 Oddíl SMRČINA byl začleněn jako samostatná četa v rámci 5. roty II. praporu.

46 K tomuto součtu osob je nutné připočíst neznámý počet železničního personálu, lékařů a ošetřovatelek. BIMAN, S. – CÍLEK, R.: *Poslední mrtví, první živí,* s. 54.

Tabulka č. 3

**Početní stav pluku k 18. červnu 1945**[47]

| RG 1 | důstojníci | rotmistři | muži | celkem |
|---|---|---|---|---|
| I. prapor | 13 | 5 | 399 | 417 |
| II. prapor | 7 | – | 252 | 259 |
| III. prapor | 7 | 2 | 341 | 350 |
| pomocná rota | 14 | 2 | 57 | 73 |
| technická rota | 2 | – | 32 | 34 |
| ženy[48] | – | – | – | 28 |
| **celkem** | **43** | **9** | **1045** | **1097** |

Velitelem pluku RG 1 byl plk. Emil Bořík, jehož zástupcem byl pplk. Rudolf Hoffmann. Velitelem I. polního praporu škpt. Jan Dytrych, velitelem II. polního praporu škpt. pěch. Josef Štverák a velitelem III. polního praporu kpt. pěch. Jaroslav Kratochvíl.[49]

Utvořením tří praporů byl střežený prostor rozdělen na tři úseky[50] s hlavním stanovištěm pluku RG 1 v Mostě (spolu s velitelstvím byla v Mostě umístěna i technická a pomocná rota).[51]

Východní část úseku, se stanovištěm velitelství v Krásném Březně,[52] byla vymezena od východních hranic pluku (řeka Labe) na západ, až po čáru Řetěnice, Košťany, Duchcov, Bílina a připadla I. praporu.

Střední část úseku, se stanovištěm velitelství v Mostě, byla vymezena od západní hranice I. praporu, dále na západ až po čáru Jirkov, Souš, Postoloprty a připadla II. praporu.

Západní část úseku, se stanovištěm velitelství v Březně u Chomutova, byla vymezena od západní hranice II. praporu na západ až po západní hranici pluku; tato část byla přidělena III. praporu. Takto byl pluk RG 1 rozmístěn v pohraničí.[53]

47 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – k č. jed. 11/zprávy 1945. Naproti tomu Staňkova studie: *Poválečné „excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřován* uvádí 56 důstojníků a rotmistrů a dalších 1113 mužů.

48 Samaritánky, kuchařský personál, písařky.

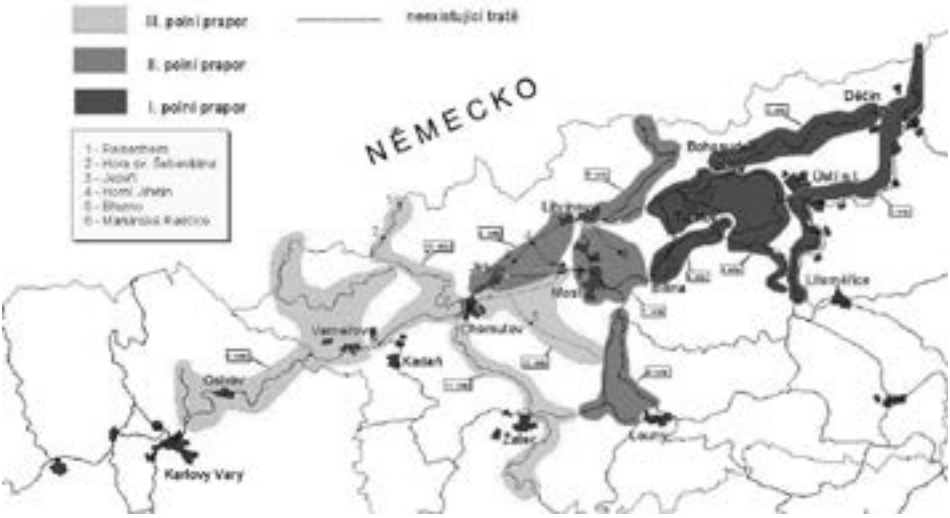
49 VÚA-VHA, f. RG, karton 132 – Operační rozkaz č. 2 z 23. května 1945.

50 Viz mapka Schematický plán rozmístění pluku – dále.

51 Tamtéž.

52 Dnes součást Ústí nad Labem.

53 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – Zvláštní rozkaz č. 7 z 24. května 1945.




Schematický plán rozmístění pluku RG 1 v pohraničí
Zdroj: autor.

## Vymezení úkolů pro prapory a činnost pluku v pohraničí

Po příjezdu pluku se začaly obsazovat stanice. Prvotním úkolem bylo neprodleně uzavřít hranice v přechodových stanicích a zadržet veškeré zásilky cenností vyvážených do Německa. Možné bylo propouštět vojenské zásilky a transporty spojeneckých armád, Mezinárodní červený kříž a lazaretní vlaky. [54] Na důležitých stanicích se stavěly z mužstva pluku stráže, obvykle v síle jeden důstojník a dvanáct mužů. Družstva, která již byla umístěna na stanicích, ihned začala podnikat průzkumné a zajišťovací akce do nejbližšího okolí. Jejich podporu na tratích jim od začátku zajišťovaly obrněné vlaky, které mimo jiné měly za úkol kontrolovat připravenost stráží. Standardně tedy družstvo přijelo do jemu svěřené stanice, kterou následně zajistilo a provedlo nejbližší průzkum okolí. Německý staniční personál byl v drtivé většině vždy vyměněn českým. Na konci dne sepsala jednotlivá družstva situační hlášení, která velitel roty shrnul do denního hlášení roty a odesílal denně k velitelství praporu. Tímto způsobem byla velitelství jednotlivých praporů informována o stavu a situaci svých podřízených jednotek.

Stráže byly ubytovány na železničních stanicích nebo v okolních budovách, stravování zajišťovaly místní národní výbory nebo vojenské kuchyně, umístěné obyčejně v restauraci.

54 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – Oblastní velitelství Kladno, č. j. 62/1945.

Kromě výše zmíněných úkolů měla stráž také za povinnost shromažďovat nevybuchlou munici roztroušenou po okolí. Soustřeďovala se zpravidla ve sběrnách a skladech v blízkosti stanice, kde čekala na odvoz do Prahy. Při uskladnění cenného materiálu se hlídky na nádražích posilovaly – například na železničních stanicích Hora sv. Šebestiána, Karlovy Vary, Čížkovice, Postoloprty, Strupčice, Úpořiny, Hrob a Ostrov.

Obsazení stanic podle operačního rozkazu č. 2 mělo proběhnout následovně.[55]

**I. polní prapor** dostal za úkol obsadit železniční stanice:

| | |
|---|---|
| Řetenice | – hlídkou 1 poddůstojník a 5 mužů, |
| Úpořiny | – hlídkou 1 poddůstojník a 10 mužů, |
| Čížkovice | – hlídkou 1 poddůstojník a 10 mužů. |

Průzkumem byly zajištěny tyto tratě: Hřensko – Ústí nad Labem – Lovosice – Čížkovice – Úpohlavy, Podmokly – Osek, Řetenice – Lovosice, Bílina – Úpořiny – Trmice, Trmice – Řetenice – Duchcov – Bílina.[56]

**II. polní prapor** měl během 24. května (nejpozději však do 18:00 hod.) obsadit stráží o síle jednoho poddůstojníka a pěti mužů železniční stanice Horní Litvínov, Lom u Mostu, Horní Jiřetín, Jezeří, Jirkov, a pak dále železniční stanice:

| | |
|---|---|
| Postoloprty | – hlídkou 1 poddůstojník a 9 mužů, |
| Hrob | – hlídkou 1 poddůstojník a 10 mužů, |
| Počerady | – hlídkou 1 poddůstojník a 5 mužů, |
| Osek Riesenburg | – hlídkou 1 poddůstojník a 5 mužů. |

Průzkumem byly zajištěny tyto tratě Most – Louka – Moldava, Mikulov – Dubí, Louka – Osek, Osek – Oldřichov, Osek – Duchcov, Duchcov – Staré Radčice – Most, Most – Obrnice, Obrnice – Bílina, Obrnice – Postoloprty – Louny předměstí, Most – Vrskmaň – Počerady.[57]

Úsek II. praporu byl ještě rozdělen na tři podúseky:

| | |
|---|---|
| Úsek I | – Horní Litvínov, Lom, Osek Riesenburg, Hrob. Tento podúsek obsadila četa poručíka Bayerleho a navázala spojení s jednotkou ŽELEZO. Dne 30. května se oddíl ŽELEZO posunul na Karlovy Vary. Stanoviště velitelství bylo v Horním Litvínově. |
| Úsek II | – Horní Jiřetín, v Jezeří, Jirkov; prostor obsadila četa poručíka Jelínka. Stanoviště velitelství bylo v Jiřetíně. |

55 VÚA-VHA, f. RG, karton 132 – Operační rozkaz č. 2 z 23. května 1945.
56 Tamtéž.
57 Tamtéž.

Úsek III – Břvany, Bečov, Počerady, Postoloprty byl přidělen četě poručíka Šilhy.[58]

Obsazení železnic v úseku **III. polního praporu** mělo proběhnout na tratích:
I. Chomutov – Milostín
Březno – hlídkou 1 poddůstojník a 12 mužů,
Hořetice – hlídkou 1 poddůstojník a 11 mužů,
Trnovany – hlídkou 2 poddůstojníci a 12 mužů,
Měcholupy – hlídkou 1 poddůstojník a 12 mužů,
Sádek – hlídkou 1 poddůstojník a 11 mužů,
Milostín – hlídkou 1 poddůstojník a 13 mužů.

II. Chomutov – Vejprty
Černovice – hlídkou 1 poddůstojník a 12 mužů,
Domino – hlídkou 1 poddůstojník a 12 mužů,
Křimov/Nová Ves – hlídkou 1 poddůstojník a 13 mužů,
Měděnec – hlídkou 1 poddůstojník a 12 mužů,
Šmídeberk – hlídkou 1 poddůstojník a 13 mužů,
Vejprty – hlídkou 1 poddůstojník a 12 mužů.

Byl tak zajištěn průzkum na tratích Louka – Chomutov, Vrskmaň – Chomutov, Chomutov – Březno – Žatec – Postoloprty, Březno – Tušimice – Kadaň – Přiměřov, Chomutov – Křimov – Reitzenhain, Křimov – Nová Ves – Šmídeberk – Vejprty, Karlovy Vary – Chomutov.

## Situace v pohraničí

O tom, jaká byla situace v pohraničí, nás může přesvědčit zpráva velitele Emila Bořík hned po příjezdu na místo: *„V celém úseku v zalesněných prostorech není bezpečno, protože uprchlíků SS a SA je mnoho a jsou podporováni obyvatelstvem velmi účinně.“*[59]

Nejen z této, ale i z dalších zpráv bylo zřejmé, že v oblasti byla situace nepřehledná. V okolních lesích byly stále hlášeny přestřelky. Na tomto stavu se podílely ilegální teroristické skupiny Wehrwolfu; Měly na svědomí řadu požárů, poškození mostů a železničních tratí, telefonního a telegrafního vedení, vražd a pravděpodobně i výbuchů.[60] V této organizaci se seskupovali členové SS, SA a NSDAP, kteří podnikali ze Saska sabotážní a teroristické akce v pohraničním území západních a jižních Čech.

58 VÚA-VHA, f. RG, karton 132 – Dodatek k operačnímu rozkazu č. 2 z 23. května 1945.
59 Tamtéž, karton 133 – č. j. 11/zpráva z 22. června 1945.
60 BÍLEK, J. – LÁNÍK, J. – ŠACH, J.: *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*. Praha 2006, s. 70.

Velitel oblasti Kladno gen. Julius Fišer vydal 22. května vyhlášku určenou německým osobám, ve které se nařizovalo, jak se mají zachovat, pokud zjistí jakoukoliv informaci o této teroristické skupině.[61] Stanice tedy bylo zapotřebí střežit ve dne i v noci a byl vydán zákaz chození do lesa.

Přestřelky mezi příslušníky pluku RG a příslušníky SS, SA nebyly v té době výjimkou. K výraznějším bojům však přesto nedocházelo. Jak také napovídá přehled zraněných a usmrcených dobrovolníků během fungování pluku v pohraničí, byli za celou dobu působení pluku usmrceni tři dobrovolníci a dvanáct zraněno. Pokud jde o smrtelné případy příslušníků RG 1: jeden dobrovolník byl 29. května 1945 nalezen zavražděný v lese, dne 1. června byl v Dobkovicích zastřelen další dobrovolník při výkonu služby a 17. června zemřel po čtyřech dnech v nemocnici dobrovolník, který si způsobil smrtelná zranění při odklízení munice v Březně. Ke zraněním docházelo (kromě přestřelek) také při špatné manipulaci s nevybuchlou municí či po neopatrné jízdě při předávání denních hlášení.[62]

Častým jevem v pohraničí byl také poměrně veliký výskyt pohybujících se ozbrojených osob. Místním lidem mnohdy činilo problémy rozeznat osoby pověřené strážní službou od lidí, kteří se za stráž jen vydávali. Se stejným zjištěním přišlo i ruské velitelství, které požadovalo po členech pluku RG 1 viditelné označení bílými pásky, aby nedocházelo k nedorozumění. Velitelství pluku RG 1 proto naléhavě žádalo po posádkovém velitelství v Praze v Záběhlicích větší počet stejnokrojů.[63]

## Konfliktní společenství

**Pluk RG 1 a německé obyvatelstvo**

Nejpočetnější složkou v pohraničí byli bezesporu Němci. Vedle příslušníků SS, SA, NSDAP a říšských osob zde žili také němečtí starousedlíci, mezi nimiž byli i antifašisté, a ne všichni souhlasili s nacistickou ideologií. V době těsně po válce byli tito lidé ve velmi složité situaci; cítili strach ze msty v atmosféře tzv. kolektivní viny, jak také napovídá úryvek z praporního rozkazu z 29. května:

*„Protože všechny vrstvy německého národa se přihlásily k nacistické myšlence, je nutno všechny považovati za naše nepřátele. Zakazuji proto veškerý mimoslužební styk s Němci. Každý příslušník armády, bude-li přistižen v soukromém hovoru s Němcem, je také považován za zrádce národa a bude předán lidovému soudu.“*[64]

Snad i proto byla většina německého obyvatelstva hromadně vyváděna do blízkého Saska, kde však byli nemile překvapeni velmi negativní reakcí místních obyvatel vůči nim.[65]

61 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – Vyhláška Němcům z 22. května 1945.
62 Tamtéž, karton 134 – Souhrnná zpráva velitele Emila Boříka.
63 Tamtéž, karton 134 – Dopis posádkovému velitelství Záběhlice z 25. května 1945.
64 Tamtéž, karton 135 – Praporní rozkaz II. praporu č.3 z 29. května 1945.
65 Tamtéž, karton 132 – Hlášení č. 13 z 9. června 1945.

K těžké situaci německých občanů přispělo i nařízení z 15. června, které vydala Komise pro vnitřní národní bezpečnost. Podle něj bylo přísně trestáno jakékoliv poskytnutí přístřeší, šatstva nebo potravin německým státním příslušníkům.[66] Němcům, kteří měli být odsunuti do Německa, bylo zakázáno převážet si jakýkoliv majetek. Ponechat si směli pouze dvě soupravy oděvů, jeden plášť do deště nebo svrchník, případně zimní kabát. Kožichy jim povoleny nebyly. Všechen ostatní majetek – jako zlaté, stříbrné předměty, drahokamy, polodrahokamy a vůbec všechny předměty jakéhokoliv druhu, které nesloužily k udržení existence člověka, byly podrobeny konfiskaci. Zanechávali je ve svých domech, odkud je místní složky vynášely a shromažďovaly; ponejvíce v místních školách, kde je nově příchozí osazenstvo pohraničí odkupovalo. Co se týče převozu potravin, bylo nařízeno, že si každá osoba může vzít na cestu pouze zásoby na dva dny. Německé obyvatelstvo se pokoušelo uchovat si svůj majetek a pokoušelo se jej vzít s sebou, přestože na nádražích byly prováděny kontroly. Každý cestující musel mít samozřejmě úřední průkaz totožnosti, přičemž průkaz o zaměstnání nestačil. Kdo příslušnou legitimaci neměl, byl vyloučen z dopravy a do zjištění totožnosti zadržen.[67]

Smutnou kapitolou pluku RG 1 je i nemalý počet excesů, v našem případě smrtelných, spáchaných na mnohdy nevinných občanech německé národnosti. Informace o nich jsou sesbírané z dochovaných hlášení a zpráv pluku. Vyskytovaly se případy usmrcení během převozu do internačního tábora, nebo následně v táboře při zjišťování totožnosti německých občanů. Nejčastějším odůvodněním zodpovědných vykonavatelů byla věta „*zastřelen při pokusu o útěk*". Existují však i takové případy, kdy byl dotyčný (mnohdy domnělý člen SS či SA) zastřelen prostě „*jen pro výstrahu*".

V pluku RG 1 se těmito excesy „proslavila" zejména 2. četa pod velením jistého poručíka Smrčiny. Zmíněná formace neodjela do pohraničí přímo s plukem RG 1, ale v oblasti už jistý čas operovala a posléze byla k pluku přidělena. O excesech velitele Smrčiny se – mimo jiné – podrobně zmiňují studie Tomáše Staňka.[68] Pro příklad uvádím malou sondu do této činnosti 2. čety:

Začátkem června vtrhla četa SMRČINA do Mariánských Radčic v okrese Duchcov. Ozbrojenci zde provedli „čistku", při které došlo k rabování a vraždám. Pět osob, z toho jedna žena, bylo ubito okamžitě, další žena byla smrtelně zraněna. V této obci panoval teror do poloviny června, kdy byl velitel – zločinec Smrčina zatčen a jeho oddíl rozpuštěn. Brutality byly páchány také v nedalekém internačním táboře v Libkovicích. Koncem měsíce dal Smrčina rozkaz k zastřelení jednadvaceti mužů bez toho, že by s nimi proběhlo jakékoliv vyšetřování.[69] Jako ilustrace k této kapitole se nabízejí chronologicky řazené zprávy z května a června roku 1945, shromážděné na základě hlášení, nalezené ve fondu RG:

66 VÚH-VHA, f. RG, karton 135 – Praporní rozkaz č. 17 II. praporu z 15. června 1945.

67 Tamtéž, karton 133 – Hlášení č. 16, příloha 2 z 13. června 1945.

68 Jde o studie: STANĚK, T.: *Poválečné „excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. STANĚK, T.: *Perzekuce 1945*.

69 STANĚK, T.: *Perzekuce 1945*, s. 116–117; též STANĚK, T.: *Poválečné „excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*.

- **26. května** Zastřelen Dick Ernst, který byl na místě pochován.
- **30. května** Zastřelen příslušník NSDAP při pokusu o útěk, když byly u něj nalezeny dvě pušky a krabička s náboji. V oblasti Mariánské Radčice – Břešťany.
- **1. června** 2. četa zastřelila příslušníka NSDAP při pokusu o útěk.
- **3. června** Při útěku zastřelen Albrecht Grund, podle svědků se dopouštěl týrání na dělnících ve firmě Sumag.
- **4. června** Při akci, kterou podpořil MNV v Mariánských Radčicích, byla podniknuta vojenská akce společně s Československou národní stráží Libkovice a jednotkou PĚST. Při této akci byli bývalý starosta obce, jeden člen SS a dva příslušníci SA při pokusu o útěk zastřeleni.
- **5. června** Při předávání čtyř členů SS do koncentračního tábora v Ledvicích byl jeden při útěku zastřelen.
- **6. června** Při předávání zadržených osob do koncentračního tábora v Libochovicích byl jeden člen SS při pokusu o útěk zastřelen.
- **6. června** Ernst Eberle zastřelen při pokusu o napadení eskorty holí. Hlásilo II. družstvo s velitelem Bendou.
- **8. června** Šest Němců bylo zastřeleno pro útěk z tábora na nádraží v Postoloprtech.
- **9. června** U Mníšku se podařilo vypátrat hnízdo Wehrwolfů s osmnácti členy. Při zajištění byl jeden člen při útěku zastřelen.
- **9. června** V táboře Libkovicích byli zastřeleni tři příslušníci SS při pokusu o útěk.
- **10. června** Podrobné hlášení dobrovolníka Havránka ze 3. družstva z 9. roty, které se událo toho dne:

  *„Ve 4 hodiny ráno jsme šli se zajatými SS a SA do Kadaně. Přicházeli jsme k lesíku, když jeden ze zajatých SS skočil vojínu Šimkovi po automatické pistoli a chtěl mu jí vytrhnouti. Jakmile jsem to spatřil, okamžitě jsem po něm střelil. Ten vykřikl a ostatní se dali na útěk. Stráž je vyzvala, aby zůstali stát. Neuposlechli, tak jsem dal rozkaz střílet. Dva z nich zůstali ležet na silnici, třetí spadl dolů a zůstal mrtev ležet. Někdo vykřikl, že první, který začal utíkat, prchá dále. Začalo se po něm ihned střílet, on upadl, a víc jej nebylo vidět. Nevýhodou bylo, že ještě nebylo vidět, neb se teprve rozednívalo. Stráž se ihned rozeběhla za ostatními zajatci a pálila po nich. Zůstalo šest mrtvých a toho sedmého jsme začali ihned hledat. Ten ležel doma těžce postřelen. Při pokusu o útěk byli zastřeleni: Josef Bach, Johan Iser, Walter Schloser, Adolf Hahn, Rudolf Münzer, Helmut Hahn, Hans Albrecht.“*[70]

70 VÚA-VHA, f. RG, karton 141.

- **11. června** Zastřeleni při pokusu o útěk čtyři členové SS.
- **12. června** Dva příslušníci SA při pokusu o útěk zastřeleni. Nově zatčení dva příslušníci SS byli při útěku zastřeleni.
- **13. června** Čtyři členové SS při pokusu o útěk z tábora zastřeleni.
- **14. června** Při střežení dolu „Masaryk" byla jedna osoba německé národnosti zabita a jedna nezjištěná osoba zastřelena při pokusu o útěk.
- **15. června** Čtyři osoby při pochodu na pracovní stanoviště při pokusu o útěk zastřeleny.
- **15. června** Na dole Masaryk v koncentračním táboře byli dva členové SS a jeden člen SA při pokusu o útěk zastřeleni.
- **16. června** V osadě Ladung při pokusu o útěk zastřeleny čtyři osoby z řad SS či SA.
- **16. června** Šest členů SS při pokusu o útěk zastřeleno.
- **17. června** Tři příslušníci SS při pokusu o útěk zastřeleni.
- **19. června** Šest členů SS při pokusu o útěk zastřeleno.
- **19. června** V Mariánských Radčicích zastřelen pro výstrahu jeden člen SS a tři příslušníci SS zastřeleni při pokusu o útěk.
- **19. června** Pro výstrahu zastřelen člen SS.
- **19. června** Šest příslušníků zbraní SS při pokusu o útěk zastřeleno.
- **20. června** Při útěku zastřeleno sedm osob, z toho čtyři členové SA a tři členové SS.
- **21. června** Hlídkou v Břešťanech zastřelen při útěku jeden člen SS. Téhož dne na dole Masaryk zajištěn příslušník SS a při pokusu o útěk zastřelen. V koncentračním táboře zastřeleno šest příslušníků SS.
- **21. června** V Mariánských Radčicích jeden příslušník SS napadl člena strážní hlídky a byl na místě zastřelen. Mimo to bylo zastřeleno sedm příslušníků zbraní SS. Téhož dne zastřelen člen SA na útěku.
- **21. června** Na útěku zastřelen člen SA Kölfler.
- **23. – 25. 6.** V této době v táboře Mariánské Radčice zastřeleno čtrnáct osob.
- **26. června** Při útěku zastřelen Tomas Gammisch.

Tabulka č. 4

**Němci, zastřelení členy RG 1 v období 26. května – 26. června 1945** [71]

| | **osoby německé národnosti** | **příslušníci SS** | **příslušníci SA** | **členové NSDAP** | **členové Wehrwolf** | **celkem** |
|---|---|---|---|---|---|---|
| při útěku | 16 | 58 | 11 | 2 | 1 | **88** |
| za napadení | 1 | 1 | – | – | – | **2** |
| neuvedené důvody | 14 | 13 | – | – | – | **27** |
| pro výstrahu | – | 2 | – | – | – | **2** |
| **celkem** | **31** | **74** | **11** | **2** | **1** | **119** |

71 Celkový počet není pravděpodobně úplný.

## Pluk RG 1 a samozvané partyzánské bojové oddíly

V pohraničí se však neodehrávaly pouze konflikty mezi dobrovolníky z řad Revolučních gard a Němci, ale také mezi samozvanými partyzánskými bojovými oddíly. V drtivé většině zde opět figuruje četa SMRČINA a skupina PĚST. (Skupinu PĚST se za celou dobu působení v pohraničí až do jejího rozpuštění nepodařilo zcela podchytit.)

O tom, že skupina PĚST byla opravdu problémová, vypovídají mnohá hlášení. V polovině května například pronikla se sto čtyřiceti muži nedovoleně za hranice do Saska a prováděla tam blíže nespecifikované „vyčišťovací akce". Dne 27. května se na velitelství praporu v Březně u Chomutova odehrál incident mezi členy II. polního praporu a skupinou PĚST. Ozbrojená formace PĚST obklíčila kasárna a razantně se domáhala jejich prohlídky. PĚST chytla při rabování v bytě jistého německého občana dva „dobrovolníky" a mylně se domnívala, že výše zmíněná kasárna jsou jakýmsi centrem loupení. Velitel škpt. pěch. Josef Štverák nato provedl prohlídku mužstva v kasárnách, při které však nebylo nic nalezeno. Obvinění dobrovolníci byli s okamžitou platností propuštěni ze služby.[72] V dalších dnech vyhrožovali příslušníci skupiny PĚST předsedovi Národního výboru v Ladungu a poručíku Smrčinovi dokonce smrtí.[73] Ani rozkaz MNO o rozpuštění všech nevojenských a polovojenských jednotek nedokázal skupinu PĚST zastavit. Ta se po doslechnutí tohoto rozkazu chystala přepadnout kasárna, v čemž jí bylo nejspíše zabráněno.[74]

Bylo by však mylné domnívat se, že veškeré nepřístojnosti byly dílem pouze příslušníků jednotky PĚST či 2. čety SMRČINA. Situaci vykreslují opět záznamy ze služebních hlášení:

Dne 25. května zaznamenala četnická hlídka z Terezína zprávu, která sdělovala Národnímu výboru v Hrobě, že se v obci Křížanovice objevila partyzánská jednotka ŽELEZO a loupila.[75] Tři dny nato byli obviněni z rabování tři dobrovolníci z jiné čety pluku RG 1 (jmenovitě Miloslav Severa spolu s Františkem Němečkem a Václavem Šimkem) v Horním Jiřetíně. Všichni tři toto obvinění popřeli.[76]

Dalším ilustrativním příkladem může být hlášení z 31. května, kdy bylo pokřikem místních lidí upozorněno na čtyři dobrovolníky z řad RG 1, kteří bez povolení prováděli výslech v civilním domě. Plukovník Emil Bořík poté nařídil: *„Potrestat 2 hodiny do pozoru s puškou na rameni."*[77]

Vyskytly se i případy, kdy se osoba chycená při rabování, vydávala za člena RG, aniž by jím skutečně byla. Jeden takový případ se stal 12. června v Mariánských Radčicích. U obviněného Rudolfa Fáry bylo nakonec zjištěno, že je členem partyzánské

72 VÚA-VHA, f. RG, karton 132 – Hlášení č. 4 z 28. května 1945.
73 Tamtéž, karton 133 – Hlášení č. 19 z 21. června 1945.
74 Tamtéž, karton 134 – Hlášení č. 15 z 12. června 1945.
75 Tamtéž, karton 132 – Hlášení II. praporu k operačnímu rozkazu z 25. května 1945.
76 Tamtéž, karton 132 – Protokol zadrženého Severy z 28. května 1945.
77 Tamtéž, karton 138 – Hlášení posádkovému velitelství v Mostě z 31. května 1945.

skupiny nadporučíka „Valy“. Chycený Rudolf Fára byl poté vsazen do koncentračního tábora.[78]

Aby se těmto případům zamezilo, vydalo posádkové velitelství v Mostě zákaz nošení stejnokroje všem nevojenským osobám s odůvodněním, že se „ […] *v pohraničí stále vyskytují osoby, kryjící se stejnokrojem vojáka, které se dopouštějí krádeží.* [79]

Byly zaznamenány i takové případy, kdy se v řadách pluku RG 1 objevily osoby, které dříve spolupracovaly s nacisty. Jedním z nich je případ Ladislava Bumby, který byl členem „Vlajky“ a spolupracoval s gestapem. V závěru války se přihlásil k revoluci a poté odjel s plukem RG 1 do pohraničí střežit železnici. Byl odhalen na základě rozpoznání na fotografii, a posléze také zatčen.[80]

O dalších nepřístojnostech se dočteme i z některých hlášení místních četnických stanic. Například udání člena RG 1 Jaroslava Pracha četnické stanici v Tuřanech. Dotyčný dne 4. června vyloupil pokladnu v budově Báňské hutní společnosti a bylo u něj nalezeno 620,- korun.[81] Téhož dne bylo hlášeno četnické stanici Knovíz, že dobrovolník Vladislav Kdýr ukradl z téhož podniku 13.50,- korun a 2 RM.[82] A do třetice hlášení četnické stanici Pohory, že dobrovolník Jaroslav Černý vyloupil v témž podniku pokladnu a ukradl 290,- korun v markách.[83] K tomuto případu se ještě našel záznam hlášení 2. čety, která zajistila čtrnáct dobrovolníků RG, u kterých bylo nalezeno celkem 14.759,60 korun odcizených z Báňské hutní společnosti. Jedenáct dobrovolníků bylo po tomto incidentu propuštěno.[84]

Dne 12. června padlo pro změnu obvinění na Trnovanskou četu, která měla rabovat v obci Mradice. O šest dní později měla zase jiná četa vyrabovat byt evangelického faráře v obci Ličkov. Do pozdějšího hlášení uvedl velitel čety, že akci provedl na vlastní odpovědnost svobodník Bendl.[85]

Hromadící se incidenty si velitelství v Mostě uvědomovalo. Hlavní štáb se s nezákonnostmi chtěl vypořádat poměrně razantně. Tomu také napovídá událost ze 16. června, kdy byla provedena prohlídka mužstva 3. čety kvůli domnělé krádeži dámského persiánového kožichu. Pokud by se kožich našel, měl být viník okamžitě pro výstrahu zastřelen. Žádný kožich však nalezen nebyl.[86] Není se co divit míře tvrdosti zmíněných trestů. Velení pluku bylo pod neustálým tlakem okolí a muselo činit důrazné kroky k odstranění páchaných zlořádů. Velitelé příslušných praporů dostali rozkaz poučit mužstvo, co se rozumí „drancováním“ a zakázat jej. Aby se zamezilo hromadícím se samovolným akcím a rabování, byl vydán například tento rozkaz:

78 VÚA-VHA, f. RG, karton 134 – Hlášení II. praporu č. 15 z 12. června 1945.
79 Tamtéž, karton 133 – č. j. 7/Důvěrné 1945 od Posádkového velitelství Most z 22. června 1945.
80 Tamtéž, karton 133 – Zpráva ze zatčení Ladislava Bumby č. j. 4/Zpráva z 15. června 1945.
81 Tamtéž, karton 132 – Dopis četnické stanici Tuřany ze 4. června 1945.
82 Tamtéž, karton 132 – Dopis četnické stanici Knovíz ze 4. června 1945.
83 Tamtéž, karton 132 – Dopis četnické stanici Pohory ze 4. června 1945.
84 Tamtéž, karton 132 – Hlášení č. 10 ze 4. června 1945 – č. j. 238/1945.
85 Tamtéž, karton 141 – Denní hlášení z 19. června 1945.
86 Tamtéž, karton 141 – Denní hlášení z 13. června 1945.

*„Stále se opakují případy, že RG se dopouštějí různých nepřístojností, ba násilností i krádeží, které vrhají velmi špatné světlo na kázeň jednotky RG. Nařizuji proto: Všichni velitelé postarají se o přísnou kontrolu RG, aby samovolné vzdálení od jednotek bylo naprosto zamezeno. Kladu důraz na bezvadné vystupování a řádné zdravení. Poučte mužstvo o hodnostech Rudé armády i vlastního vojska a o povinnosti zdravení všech osob stejné a vyšší hodnosti.“*[87]

Pokud se dobrovolník jakýmkoliv způsobem choval proti danému vojenskému řádu, byl za to náležitě potrestán. Jestliže šlo o „menší“ prohřešky, například opilost ve službě, byl provinilec ihned propuštěn ze služby. Pokud byl někdo přistižen při rabování, hrozil mu trest nejvyšší, což také potvrzuje plukovní a úsekový rozkaz:

*„Všichni příslušníci pluku jsou povinni odevzdati velitelství pluku nejpozději do 12. hodin dne 8. 6. veškerý majetek, který přešel do jejich rukou způsobem nedovoleným. Kdo do stanovené doby tohoto rozkazu neuposlechne, bude soudně stíhán. Velitelé praporu provedou ihned po stanovené lhůtě důkladnou prohlídku všech zavazadel mužstva. Jestliže v budoucnu bude některý příslušník pluku přistižen při rabování, bude ihned na místě zastřelen !!!!!!! Tento rozkaz budiž mužstvu denně předčítán.“*[88]

O naplnění tohoto rozkazu se přesvědčilo šest dobrovolníků, kteří se svévolně zúčastnili samostatné akce v Jenišově Újezdě společně se třemi ruskými vojáky. Jistý drogista jim poskytl asi deset litrů silného alkoholu, kterým se dobrovolníci opili. Poté vnikli do bytů civilního obyvatelstva, kde chtěli podniknout „samostatnou akci“. Při příchodu vojenské hlídky, která jim chtěla v akci zamezit, po ní začali střílet. Nato byli všichni dobrovolníci zajištěni, odzbrojeni a předáni četnické hlídce, která je dopravila do vězení posádkového velitelství v Bílině. Návrh pro členy pluku RG zněl: trest smrti zastřelením.[89]

Přesto, že velitelství kladlo velký důraz na kázeň mužstva, nemohlo dalším přečinům neukázněných jedinců z řad dobrovolníků zabránit.

## Pluk RG 1 a Československá a Rudá armáda

Koncem měsíce května 1945 se do severozápadního pohraničí začala přesouvat I. československá armáda,[90], přesněji její ubytovací předvoj v síle přibližně kolem sto osmdesáti mužů, který zajišťoval ubytování pro posádku v Kadani. Jak vypovídají denní hlášení, ani příslušníci československé armády nepůsobili dojmem té síly, která má v pohraničí zajistit klid a pořádek. Například dne 2. června v obci Postoloprty

87 VÚA-VHA, f. RG, karton 132 – Plukovní rozkaz č. 17 ze 4. června 1945.

88 Tamtéž, karton 137 – Rotní rozkaz č. 7 ze 13. června 1945 – Výtah z plukovního rozkazu č. 22.

89 Tamtéž, karton 132 – Dodatek ke služebnímu hlášení z 8. června 1945.

90 Dne 22. května 1945 dostala rozkaz k přesunu do pohraničí I. československá armáda. Byla vytvořena rozhodnutím vlády z 15. května 1945 především z I. československého armádní sboru v SSSR. ČAPKA, F. – SLEZÁK, L. – VACULÍK, J.: *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno 2005, s. 25.

*„vniklo dvanáct členů československé armády násilně do skladiště s uskladněnými věcmi a zabralo dvanáct radií a lepší prádlo.*[91]

Není ani žádným tajemstvím, že v řadách „Svobodovců" panovala patrná nadřazenost vůči Revolučním gardám. O tom se na vlastní kůži přesvědčilo sedm dobrovolníků, kteří se 10. června účastnili taneční zábavy v hotelu Ross v Mostě. Při probíhající zábavě vstoupil kolem desáté hodiny večerní do sálu poručík československé armády a začal na členy pluku RG 1 křičet:

*„RG všechno domů, ksindle, ať jste již všichni hned pryč! Táhněte domů, jste takoví ksindl, že s Vámi není možno nic dělat. Vy nažehlení panáci jste se do toho navlíkli a děláte frajeřinku, my jsme republiku vybojovali, tak patří nám a vy jděte do p…"*[92]

Dobrovolníci nechtěli hrotit vzniklou situaci a po menší strkanici ze zábavy nakonec odešli.

Dne 12. června se odehrál další konflikt, kdy byla v Mostě zastavena četařem „Svobodovy" armády spojka mezi II. polním praporem a četou JELÍNEK. Spojka byla podrobena výslechu v hotelu Ross, byla jí odebrána zbraň a společně s jedním Němcem zavřena do koupelny. Celou tu dobu se všichni zúčastnění vyjadřovali posměšně o pluku RG 1.[93]

Tyto události se udály již v době sílícího vlivu československé armády v pohraničí. Po všeobecném rozkazu o odzbrojení všech jednotek RG (ale netýkající se pluku RG 1) stejně „svobodovci" odzbrojili 20. června stráž pluku RG 1 a spolu s ní také stráž národního výboru. Po zaručení místního četnictva byly zbraně stráži národního výboru – s výjimkou RG – vráceny. Stráži pluku RG 1 byly kromě zbraní odebrány navíc i vojenské legitimace a nařízeno, aby se dostavila i s velitelem roty k 1. divizi OBZ[94]. Celou tu dobu bylo stráži veřejně hanlivým způsobem nadáváno a byla obviňována, že RG jsou již dávno rozpuštěny a její jednotlivci rabují.[95] Skupinu OBZ vedl jakýsi poručík Toporec, který se často nevojensky a hanlivě vyjadřoval o veliteli pluku plukovníku Emilu Boříkovi.

Jak vidno, situace v oblasti byla stále nepřehledná; působilo zde mnoho útvarů podléhajících různým velením. Ať to byly RG podléhající ministerstvu vnitra, vojsko československé armády podléhající MNO, či Rudá armáda s vlastním sovětským velením. Pro ilustraci a dokreslení situací můžeme pokračovat chronologicky seřazenými krátkými případy:

- **4. června** hlášeno z obce Kotvi o loupení jakýchsi Maďarů, kteří loupí a demolují vesnici. Byli však přistiženi čtyři ruští kozáci.[96]

91 VÚA-VHA, f. RG, karton 132 – Hlášení 3. čety z II. praporu z 2. června 1945.

92 Tamtéž, karton 138 – Služební hlášení z 10. června 1945.

93 Tamtéž, karton 134 – Hlášení č. 17 z 15. června 1945.

94 Obranné zpravodajství (OBZ) – vojenská zpravodajská služba, která vznikla u 1. čs. armádního sboru v SSSR.

95 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – č. j. 709-45/vel., Odpověď na dotaz, týkající se rozpuštění jednotek RG.

96 Tamtéž, karton 141 – Hlášení ze 6. června 1945.

- **11. června** velitel stráže v Klášterci nad Ohří popsal v hlášení, že v továrně Sumag zabírají Rusové motorky, auta a není nikdo, kdo by se jim postavil na odpor.[97]
- **13. června** hlášení hlídky rtm. Markvarta v Hořeticích vypovídalo o tom, jak *„Svobodovci"* jezdí po vesnicích a vymáhají vše možné.[98]
- **25. června** hlášení 3. čety:
  *„V 9:30 toho dne byli velitelem 3. čety zatčeni a eskortováni k výslechu do Žatce tři ruští vojíni a jeden vojín československé armády, kteří plundrovali 24. června v obci Ribňany. Při zatýkání kladli ozbrojený odpor. Po provedeném výslechu byli eskortováni na I. čs. divizi k oddělení OBZ.*[99]
- **26. června** u Horního Jiřetína došlo mezi hlídkou pluku RG 1 a čtyřmi osobami v ruských uniformách k přestřelce. Po zajištění dvou osob se zjistilo, že to byli *„Vlasovci"* a byli předáni ruským orgánům.[100]

## Každodenní život členů RG 1

Jaký byl asi běžný den člena pluku Revoluční gardy č. 1? Jaké povinnosti měl ve službě, mimo službu a jak si krátil svůj volný čas? Na tyto otázky by měla odpovědět následující kapitola sestavená z pestré mozaiky denních hlášení jednotlivých rot a družstev.

**Denní řád**

Denní řád praporu, který byl umístěn v kasárnách, začínal budíčkem v 6 hodin ráno, raportem roty v 7:30 a raportem praporu v 7:45, výcvik probíhal od 8 do 11 hodin. Polední přestávka byla stanovena od 11 do 14 hodin. Po polední přestávce následoval od 14 do 16:30 druhý výcvik v pořadí a pracovní den se uzavíral čtením rozkazu v 16:45 hodin. Kromě stráží mělo mužstvo omezenou vycházku od 17 do 22 hodin. Na vycházku směla odejít najednou pouze polovina ubytovaného mužstva, druhá polovina byla přítomna uvnitř ubikací, pod velením velitele světnice nebo jeho zástupce. Na vycházku se mohlo chodit jen se zbraní, a nejméně ve dvou. Po několika dnech, kvůli množícím se případům stížností na gardisty, byl vydán zákaz nošení zbraně na vycházce. Po večerce, která se vyhlašovala gongem ve dvaadvacet hodin, musel být všude naprostý klid, na ubikacích a chodbách zhasnuté světlo, rádio nesmělo hrát.[101]

97 VÚA-VHA, f. RG, karton 141 – Hlášení velitele stráže v Klášterci nad Ohří z 11. června 1945.
98 Tamtéž, karton 140 – Souhrnné hlášení rtm. Markvarta.
99 Tamtéž, karton 141 – Denní hlášení z 25. června 1945.
100 Tamtéž, karton 138 – Hlášení č. 21 II. praporu z 29. června 1945.
101 Tamtéž, karton 135 – Praporní rozkaz č. 1 II. praporu z 26. května 1945.

Kromě všeobecně daného denního řádu praporu měly své denní řády i roty a samostatná družstva, přizpůsobené jejich momentálním potřebám. Budíček byl stanoven na šestou hodinu. Většinou před obědem byly prováděny cviky s puškou, nabíjení, zaujímání poloh k palbě, zaměřování na cíl, náboj skryj, k poctě zbraň, na rámě zbraň, na řemen zbraň. Po polední pauze pak nácviky pochod, zastavení, obraty na místě, nástupové útvary, pozdrav bez přikrývky na hlavě, s čepicí a se zbraní.[102]

Pro několik vážných případů zranění při neopatrném zacházení se zbraní, přidalo velitelství nařízení: jedenkrát denně hodinové školení se zbraněmi. Postupem času se tyto řády samozřejmě měnily a upravovaly dle potřeb družstev, čet, rot a praporů. Rotám bylo přidáno nacvičovat poučení o strážní službě, praktické provedení střídání strážných, účel hesel, zastavování a zajišťování, zatýkání a odzbrojování, zdravení nadřízených.[103] Pak výcvik ve střelbě kulometem, hod granátem, pohyb a orientace v terénu, určování světových stran pomocí kompasu a hodinek, v lese dle kůry na stromě, v noci dle Severky. Výcvik rot a čet byl vždy vyvěšen na tabuli a musel být denně přísně dodržován; v opačném případě následovaly tresty.[104]

Prapory byly umístěny v kasárnách, strážní družstva a hlídky měly většinou svá stanoviště v nádražních budovách. Vyšší důstojníci nebydleli s mužstvem v kasárnách, ale žádali si od technické roty přidělení bytů i pro své rodiny. Pro příklad – velitel pluku Emil Bořík bydlel v Mostě, v prvním patře číslo domu 22, v ulici Na Lysu.[105]

**Povinnosti stráže**[106]

Kasárna byla hlídána ve dne dvěma strážníky, v noci třemi. Úkolem stráže bylo, aby nepovolená osoba nevstoupila do kasáren, aby v době zaměstnání neodcházely vojenské osoby ubytované v kasárnách bez potřeby z kasáren. Kontrolovaly řádné ustrojení vojenských osob, aby neodnášely předměty z kasáren, nevycházely se zbraní a neshromažďovaly se před hlavním vchodem. Pokud došlo ke shromáždění většího počtu lidí poblíž kasáren, byla nařízena okamžitá pohotovost celé stráže, která zajistila včasné vyklizení prostoru. Měla také za úkol dohlížet na auta před hlavním vchodem. Strážní měli zákaz zdržovat se a přespávat na světnici v době služby. Velitel stráže se každou sobotu staral o „vymytí" strážnice.[107] Pro pozornost pohotovosti stráže se prováděly namátkové cvičné noční poplachy. Osoby nepatřící k pluku a dožadující se vstupu do kasáren musely jít v doprovodu velitele stráže. Přišel-li velitel pluku nebo někdo s vyšší hodností, nastoupila celá stráž povinně do zbraně.[108]

102 VÚA-VHA, f. RG, karton 138 – Zaměstnání, výcvik roty z 23. června 1945.

103 Tamtéž, karton 137 – Rotní rozkaz č. 9 z 15. června 1945. „*Dne 12. června, při prohlídce stráží bylo zjištěno, že některým velitelům stráží není znám, ku které rotě patří, nebo že neznají jméno svých představených a neumějí se hlásit. Strážní s puškou nezdraví předepsaným ‚K poctě zbraň' . Proto se nařizuje každodenně věnovat tomuto cvičení 1–2 hodiny.*"

104 Tamtéž, karton 135 – Rozkaz č. 2, 2. čety z 31. května 1945.

105 Tamtéž, karton 141 – Seznam bytů důstojníků přidělených NV Most.

106 Tamtéž, karton 135 – Strážní služba, poučení.

107 Tamtéž, karton 135 – Praporní rozkaz č. 1 II. praporu z 26. května 1945.

108 Tamtéž, karton 134 – Plukovní rozkaz č. 2 z 28. května 1945.

**Povinnosti mužstva**

Mužstvo, které nekonalo strážní službu, bylo v pohotovosti v kasárnách pro případ okamžitého nastoupení. Mužstvo, konající strážní službu v terénu, mělo základní povinnosti vyplývající ze situace, která panovala v pohraničí. Každý vojín musel udržovat zbraně v čistotě a řádně namazané. Velitel II. praporu vydal 24. května 1945 rozkaz:

„*S ohledem na vážnost doby a poměry v kraji, vyžaduji ode všech podřízených bezpodmínečnou kázeň a pořádek. Provádět domovní prohlídky a zabavovat zboží nebo jiný materiál jsou oprávněny jen osoby k tomu zvlášť pověřené. Zakazuji jakékoliv samovolné zákroky a provokační jednání. Pokud by kdokoliv zjistil něco nepatřičného, nahlásí událost buď na policii, nebo velitelství roty. V případě osobního napadení, se každý brání a tvrdě odpovídá.*“[109]

Tento rozkaz měl být denně předčítán. Byl zakázán jakýkoliv mimoslužební styk s německým obyvatelstvem. Byl zákaz používání zbraně bez důvodu pro všechny příslušníky pluku RG 1. Každý vojín směl nosit pouze jednu střelnou zbraň.

Byl-li příslušník pluku přistižen v soukromém hovoru s Němcem, byl považován za zrádce národa a předán lidovému soudu. Přísně trestáno bylo i samovolné vzdalování se během služby. Na vycházku smělo mužstvo jít jen řádně ustrojeno, s opaskem beze zbraně. Pokud nebyl jeho oblek v pořádku, stráž ho ihned vrátila do kasáren. Netrpělo se ani, aby mužstvo vycházelo před kasárna třeba pouze v košili.[110]

Dobrovolníkům se udělovaly dovolené zhruba jeden až dva dny dlouhé; museli na ni nastoupit odzbrojení a řádně ustrojení. Důvody pro udělení dovolené byly většinou kvůli osobním záležitostem. Ty tvořily i hlavní důvody, které přiměly některé členy opustit pluk definitivně. Mezery se zaplňovaly dalším náborem dobrovolníků z Prahy. Veškeré žádosti, prosby a stížnosti se musely předem ohlásit výkonnému rotmistru, s prosbou o předvedení k raportu. Jiný způsob vyřizování osobních záležitostí nebyl dovolen. Výjimky se připouštěly pouze v naléhavých případech. Situační hlášení a zároveň hlášení početních stavů a jejich změn hlásili velitelé čet denně do 19:30 na velitelství praporu. Spojky dostaly zpětně praporní rozkazy.

Mužstvu sloužila i zdravotnická služba. Byl k dispozici praktický i zubní lékař; ordinační hodiny byly stanoveny: 7–13 a 14–17 hodin.[111] Každý nemocný dobrovolník se musel zapsat do knihy chorých a byl odveden dozorčím desátníkem na ošetřovnu.[112] Nařízením velitele roty bylo povinné mytí a koupání všeho volného mužstva. Plukovní ošetřovna byla umístěna v hlavní staniční budově v Mostě.

109 VÚA-VHA f. RG, karton 135 – Praporní rozkaz č. 1 II. praporu z 26. května 1945.
110 Tamtéž, karton 135 – Praporní rozkaz č. 2 II. praporu z 28. května 1945.
111 Tamtéž, karton 132 – Posádkový rozkaz č. 1 z 29. května 1945.
112 Tamtéž, karton 135 – Denní rozkaz roty z 21. června 1945.

**Stravování**

Všichni ti, kdo vykonávali službu u pluku, měli právo na bezplatné stravování.[113] Hodiny vydávání jídla byly přesně stanoveny. Denní dávka potravin pro jednoho člena RG: 500 g chleba, 15 g cukru, 9 g cikorky, 500 g brambor nebo 200 g mouky na vaření nebo 150 g luštěnin nebo 100 g těstovin nebo 100 g tvrdého příkrmu (krup). Kuřivo (pokud byla zásoba) pět cigaret denně nebo jeden doutník. Žold 10 Kč denně se vyplácel vždy deset dní pozadu.

Pro srovnání – proviant pro německé zajatce činil denně: 250 g chleba nebo 200 g sucharů, 10 g margarinu, 8 g cukru, 9 g cikorky, 500 g brambor nebo 100 g luštěnin nebo 50 g těstovin nebo 50 g tvrdého příkrmu.[114]

Kdo se z omluvitelných důvodu zdržoval mimo ubikaci, požádal velitele světnice, aby mu dal jídlo uschovat. Jídlo, které po uplynutí vydávací doby zbylo, bylo rozděleno mezi mužstvo, aby nádoby mohly být včas vymyty.[115] Postupem doby se však čím dál tím více vyskytovaly problémy s potravinami, situace s jídlem byla opravdu kritická. Ustupující wehrmacht a pronásledující Rudá armáda poměrně rychle celou oblast vyjedly. Dobytek byl již téměř vybit.[116]

Většině sloužících oddílů, které vykonávaly službu na přidělených stanicích, měly proviant zajišťovat místní národní výbory. V některých případech však výbory jídlo jednoduše vydávat nechtěly, nebo prostě žádné nebylo. Zakázáno bylo i trhání ovoce, aby bylo zajištěno pro české a nemocné děti.[117]

## Spolupráce pluku s národními výbory

Jedním z důležitých faktorů pro fungování jednotek RG 1 v pohraničí byla spolupráce s místními národními výbory. Národní výbory měly za úkol zajistit pluku ubytování a hlavně přísun potravin. O tom, že spolupráce ohledně zásobování ne vždy fungovala, k čemuž přispěla i určitá nekázeň příslušníků RG, vypovídá několik případů. Zprávy o špatném zásobování jídlem přicházely od stráží z Horního Jiřetína, Břešťan, Souše, Jezeří a Břvan. Předseda národního výboru v Souši vysvětloval své konání tak, že má mnoho dobrovolných místních policistů a nepotřebuje další jednotky. Zprávy tohoto typu se začaly na jednotlivých velitelství množit. Následně Hlavní velitelství nařídilo, aby v nedostatku potravin bylo sáhnuto ke svépomoci.[118]

113 Dobrovolníkům byly přidělovány potravinové lístky, které dostávali od okresních národních výborů.

114 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – Příspěvek k plukovnímu rozkazu č. 23/4 z 10. června 1945.

115 Tamtéž, karton 135 – Praporní rozkaz č. 9 II. praporu z 5. června 1945.

116 Tamtéž, karton 134 – Hlášení č. 6 z 29. května 1945.

117 Tamtéž, karton 132 – Plukovní rozkaz č. 27 z 13. června 1945.

118 Tamtéž, karton 134 – K operačnímu rozkazu č. 2, VI. b z 26. května 1945.

Problémy mezi národními výbory a dobrovolníky se však netýkaly jen nedostatku jídla, ale též začínajících výstřelků některých dobrovolníků, či dokonce celých skupin. Hned zpočátku působení pluku RG 1 v pohraničí – dne 23. května požádal Místní národní výbor v Kopistech velitele pluku RG 1 plukovníka Emila Boříka, aby byla okamžitě odvolána partyzánská organizace PĚST pro svou nezvladatelnost. Téhož dne o tutéž věc žádal Místní národní výbor v Horním Litvínově.[119]

K některým „případům" mezi dobrovolníky a členy národních výboru docházelo spíše z důvodů selhání jednotlivce, ať ze strany toho či druhého. Například 6. června byla v hotelu Praha v Mostě pořádána taneční zábava, podle veřejného oznámení přístupná pouze Čechům. Zúčastnilo se jí též několik členů nádražní hlídky. Po zjištění, že většina návštěvníků je německé národnosti[120] a členové NV jsou pod vlivem alkoholu, odešla stráž zpět na nádraží, kde telefonicky podala hlášení velitelství o stavu věci. Stráži bylo následně nařízeno, aby přezkoušela povolení k uspořádání zábavy s podotknutím, že Němcům je přístup zakázán. Hlídka po příjezdu do hotelu Praha oznámila, na základě porušení nařízení, že je zábava skončena. V tom se na ni ohradil místní člen správní komise: *„Nemáte právo Němce ze zábav vyhazovat, mostecká posádka nám nemá co poroučet, nemáte právo zasahovat do místních poměrů, od toho jsem tady já."*[121] Podle doložených svědectví byl člen správní komise ve velmi podroušeném stavu a bylo mu sděleno, že se bude ze svého jednání zodpovídat.

Některé národní výbory byly, podle dostupných hlášeních, pro změnu málo aktivní při zajišťování „podezřelých" Němců. Tak například záležitost z 26. června, kdy národní výbor ve Břvanech byl vůči německému obyvatelstvu málo agilní a stále nezajistil dva místní členy NSDAP. Bylo zjištěno, že jeden ze členů NV je německé národnosti, ačkoliv to výbor tajil, a členem ozbrojené stráže místního výboru měl být bývalý člen Hitlerjugend. Problém spočíval v tom, že místní národní výbor odmítl vyživovat strážní družstvo, přičemž po provedené prohlídce, za přítomnosti předsedy národního výboru, byla u několika německých státních příslušníků zjištěna v jejich domácnostech značná část jídla a jiných věcí. Poté předseda národního výboru nařkl strážní oddíl pluku RG 1 ve Břvanech ze *„zabíjení na úkor Rusů"*.[122] Pro zopakování tohoto obvinění se však předseda vykrucoval; jeho důvěryhodnost byla však poněkud rozporuplná. Jak se později ukázalo, byl zmíněný předseda nařčen ze zpronevěry úředních peněz ještě z dob první republiky.[123]

Nutno ale dodat, že spolupráce s národními výbory probíhala ve větší míře v naprostém souladu (především pokud byli členové NV nebo SK dosazeni členy Revolučních gard). O tom nakonec svědčí fakt, že většina národních výborů za službu družstvům děkovala, a některé výbory dokonce požadovaly jejich delší setrvání na stanicích.

119 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – Zpráva č. j. 271-45/vel. z 24. května 1945.

120 Tamtéž, karton 133 – Hlášení ze dne 25. června 1945. Němcům byl přístup na zábavy zakázán národními výbory.

121 Tamtéž, karton 138 – Hlášení č. 19 z 21. června 1945.

122 Tamtéž, karton 138 – Hlášení velitele stráže ze Břvan z 24. června 1945.

123 Tamtéž, karton 138 – Hlášení velitele stráže ze Břvan z 24. června 1945.

Důkazem o tom mohou být zachovalé děkovné dopisy těchto národních výborů a správních komisí. Za národní výbory (NV) – Žiželice, Tušimice, Hořetice, Arnéřov, Podmolesí, Německé Kralupy, Louchov, Otvice, Třebušice, Měděnec, Trnovany, Horní Jiřetín, Mikulovice, Verneřov, Klášterec nad Ohří, Perštejn, Holešice, Kyjice, Černovice.

Tři místní národní výbory a dvě správní komise (SK), které požadovaly další setrvání družstev v jejich obci po 25. červnu – Nejda, Křimov, Třeskonice, a za místní správní komise Stránky a Zásada.

## Likvidace pluku RG 1

K likvidaci pluku RG 1, dalších revolučních formací a partyzánských skupin nejspíše také dopomohla inspekční cesta majora Řezáče, který byl v polovině června 1945 vyslán Zemským četnickým velitelstvím v Praze do českého pohraničí a v předložené zprávě o jejích výsledcích napsal: *„Revoluční vojenské jednotky odeslané do pohraničí se neosvědčily, vzhledem k nedostatečnému a nebo vůbec chybějícímu vojenskému výcviku, a především chybějící vnitřní sebekázni, co do spolehlivosti ve vykonávání jim svěřených úkolů, a zejména v hospodaření a zacházení s národním majetkem.*[124]

Major Řezáč doporučoval proto brzkou likvidaci tzv. revolučních oddílů a jejich nahrazení regulérními vojenskými jednotkami.

Ke konci měsíce května 1945 začala KVNB za spoluúčasti s ÚRO[125] budovat Sbor národní bezpečnosti,[126] novou bezpečnostní složku, která měla nahradit stávají četnictvo a policii. Jádro SNB mělo být vytvořeno především z řad revolučních gardistů. Dne 8. června nařídilo SNB – Zemské velitelství v Čechách všem složkám RG vypracovat do 9. června seznamy osob a věcí (výstroj, výzbroj) pro jejich případné doplnění.[127]

Přechod dobrovolníků z revolučních jednotek ke Sboru národní bezpečnosti se podle výnosu ministerstva obrany z 13. června 1945 uskutečnil k 17. červnu.[128] U pluku RG 1 začala probíhat náborová kampaň do Sboru národní bezpečnosti dne 14. června.[129]

---

124 STANĚK, T.: *Perzekuce 1945*, s. 25–26.

125 ÚRO měla velký zájem na tom, aby nově vznikající Sbor národní bezpečnosti byl tvořen mimo jiné z řad Revolučních gard.

126 Deník *Rudé právo* ze dne 2. června 1945, s. 1. O náboru do pohotovostního Sboru národní bezpečnosti referoval i tisk. Zájem byl hlavně o příslušníky z řad RG a partyzánských oddílů v Praze. Služba byla na dva roky, s možností prodloužení, a nahrazovala vojenskou službu.

127 Deník *Rudé právo* ze dne 8. června 1945, s. 1.

128 STANĚK, T.: *Perzekuce 1945*, s. 26.

129 VOA, f. ÚRO – Organizace, karton 25, inv. j. 106. V Praze nábor probíhal již od 28. května 1945, od 8 hodin ráno v budově ÚRO, Na Perštýně 11 v 1. poschodí.

Tento nábor se týkal jen osob české národnosti, které byly ve věku od 18 do 35 let.[130] Osoby povinné mobilizačních vyhlášek se měly přihlásit k vojenské službě.[131] Samostatný Sbor národní bezpečnosti se statutárně vytvořil až v sobotu 30. června 1945, a to jak z dosavadních členů četnictva a policie, tak z příslušníků revolučních a vojenských jednotek.[132]

K 17. červnu 1945 měl tedy ukončit svou činnost pluk RG 1. Úkoly pluku mělo převzít regulérní československé vojsko a Sbory národní bezpečnosti. Poněvadž v úseku pluku RG 1 nebylo ještě dostatek vojska, aby převzalo veškeré stráže a služby na železnici, bylo výnosem ministra národní obrany nařízeno plk. Emilu Boříkovi, aby jednotky svého pluku ponechal na železnicích v dosavadní službě do konce června toho roku, přesněji až do plné likvidace pluku, tj. dne 2. července 1945.[133] Pravděpodobně nedostatečnou informovaností došlo na několika železničních stanicích k neshodám a výstupům mezi příslušníky nových pluků československé armády a dosavadními strážemi RG 1. Zásahem velitele pluku československé armády a důstojníků pluku RG 1, jimž byl zaslán opis rozkazu velitelství 12. divize, byly všechny neshody urovnány. Pro jistotu vydalo dne 18. června velitelství 12. divize pro jednotky československé armády tento rozkaz:

*„V oblasti divize působí železniční strážní oddíly (velitel E. Bořík).*

*Úkol skupiny a) střežení železnic, železničních objektů a přilehlých prostorů, b) vyčišťování a zneškodňování nepřátelských živlů, které se zdržují poblíž železničních tratí. Žádní velitelé nesmí zasahovat do působnosti činnosti této jednotky, naopak v případě vyhovět. Zatím nosí pásky RG. Každý účastník musí mít legitimaci s kulatým razítkem ‚Pluk revoluční gardy č. 1'.*

*Tyto jednotky jsou tudíž složkou S.N.B. a nevztahuje se na ně rozkaz z 8. 6., týkající se rozpuštění a odzbrojení všech dobrovolných a revolučních jednotek.*"[134]

Rozpuštění pluku RG 1 začalo úředně dne 19. června 1945, kdy Hlavní štáb MNO nařídil veliteli 12. divize, aby neprodleně vystřídal železniční strážní oddíly vlastními útvary.[135] Fakticky se tak začalo dít až 22. června. Velitelství I. sboru nařídilo plk. Emilu Boříkovi, aby rozpustil svou skupinu a příslušníky podléhající § 27 odevzdal pěším plukům 1. a 12. polní divize podle toho, kterému praporu byly nejblíže umístěny. Příslušníky ročníku narozené roku 1932 a starší propustit hned z činné služby; příslušníci mladší dvaceti osmi let, pokud se nepřihlásí ke konání dobrovolné činné služby v některém pluku 12. pěší divize, se propustí také ihned. Důstojníci z povolání se měli okamžitě přihlásit u příslušného Doplňovacího okresního velitelství. Výstroj, výzbroj, veškerá munice a ostatní materiál měly být odevzdány nejbližším polním plukům 1. nebo 12. polní divize. Střežení železnic připadlo Železniční správě v dohodě

130 VÚA-VHA, f. RG, karton 135 – Praporní rozkaz č. 23 II. praporu z 22. května 1945.

131 Tamtéž, karton 138 – Příkaz k demobilizaci z 12. června 1945.

132 BIMAN, S., CÍLEK, R.: *Poslední mrtví, první živí*, s. 141.

133 VÚA-VHA, f. RG, karton 138 – Dopis veliteli 6. roty z 12. června 1945.

134 Tamtéž, karton 133 – Rozkaz velitelství 12. divize, č. j. 42/tajné, 1. oddělení.

135 Tamtéž, karton 133 – Likvidace železničních oddílů z rozkazu MNO z 19. června 1945.

s Železničním traťovým velitelstvím a SNB. V zájmu rychlé organizace nového československého vojska však bylo nutné začít co nejrychleji s likvidaci pluku RG 1.[136]

Dne 26. června nařídil plk. Emil Bořík velitelům praporů provedení již výše zmíněného rozkazu. Rozkaz se měl provést 28. června do 12:00 hodin. V posledních dnech června bylo předáno všechno záložní mužstvo a důstojníci v záloze podléhající § 27 pravidelným plukům, v jejichž prostoru se právě nacházeli. Ostatní mužstvo a revoluční dobrovolníci byli propuštěni z vojenské služby a nebo vstoupili do nově se tvořících Sborů národní bezpečnosti. Aktivní důstojníci byli odesláni k ministerstvu národní obrany, které je zařadilo.

Muži podléhající § 27 byli rozděleni takto:[137]

1. rota – II/2 polního praporu, SV Děčín,
2. rota – I/42 polního praporu, SV Teplice,
3. rota – III/42 polního praporu, SV Duchcov,
4. rota – II/42 polního praporu, SV Ústí nad Labem,
5. rota – polní pluk 5 – II/5. prapor, SV Bílina,
6. rota – polní pluk 9 – II/9. prapor, SV Chomutov,
7. rota – polní pluk 9 – I/9. prapor, SV Most,
8. rota – průzkumná rota 1. divize, SV Postoloprty,
9. rota – polní pluk 9 – III/9. prapor, SV Klášterec nad Ohří,
10. rota – polní pluk 45 – I/45. prapor, SV Kadaň,
11. rota – dělostřelecký pluk 1, SV Žatec,
12. rota – polní pluk 9 – II/9. prapor, SV Chomutov.

## Závěrem

Pluk RG 1 tak dnem 22. června 1945 ukončil svou činnost v pohraničí.[138] Aby však nebyl náhlým odchodem příslušníků pluku ochromen chod služby, byla část mužstva ponechána na místě. Předání úkolů nově nastupujícím jednotkám bylo provedeno během 28. června. Zároveň tímto dnem fakticky skončila činnost jednotek pluku RG 1. Zbytek pluku, tedy velitelství RG 1 s hospodářskou správou a nejnutnějšími členy velitelství praporů a rot, odjelo z Mostu do Prahy dne 2. července 1945.[139] V Praze-Záběhlicích, v ulici Na Vinici, č. p. 139 (zámečku) proběhla konečná písemná likvidace pluku, byly zde sestaveny potřebné relace a seznamy všech účastníků.[140] Likvidace pluku RG 1 byla dle rozkazu č. 57 PVVP – likvidační skupiny BARTOŠ prodloužena do 15. srpna 1945.

136 VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – MNO č. j. 1087.

137 Tamtéž, karton 133 – č. j. 7/tajné – Velitelství 1945; též VÚA-VHA, f. RG, karton 133 – č. j. 295/tajné, oddíl 1945, Velitelství 1. divize.

138 Tamtéž, karton 133 – Velitelství I. sboru z 22. června 1945.

139 Tamtéž, karton 133 – č. j. 31/důvěrné, Velitelství 1945.

140 Tamtéž, karton 132 – č. j. 31/důvěrné, Velitelství 1945.

V této práci se autor pokusil o zmapování téměř dvouměsíční činnosti pluku RG 1 v severozápadním pohraničí v prvních dnech po osvobození republiky roku 1945. Tento, svěřený úsek byl významnou průmyslovou oblastí, kde bylo hlavní prioritou obnovení a zajištění železniční tratě, nejhustější v republice. Úkol byl zcela jistě nelehký. Na některých místech stržené koleje, bombardováním zničené mosty, okolí s pohybem velkého množství různých záškodníků. Proto mělo velký význam brzké zajištění bezpečnosti a provozu železničních tratí a stanic v severozápadních Čechách.

Je zcela zřejmé, že vše neprobíhalo bez problémů. Činnost této jednotky nebyla bezchybná ani bezkonfliktní. Mužstvo bylo nesourodé, starší generace vedle mladší, vojáci i nevojáci, lidé různých morálních kvalit a schopností, leckdy bažících po dobrodružství či možnosti snadného zisku. Nutno však dodat, že příchod pluku RG 1 pozitivně změnil situaci v pohraničí, o čemž svědčí fakt, že jako jediná větší dobrovolná formace zůstala ze všech uskupení v pohraničí nejdéle, a že železniční provoz tu skutečně stoupl a dosáhl v mnohých prostorech čilého ruchu, takže Praha mohla být denně zásobována dostatečným množstvím vagónů uhlí.

Ozývaly se však i hlasy zcela opačné. Ve zprávě ze Souhrnné informace pro ministra vnitra z 12. června 1945, která svým způsobem měla za následek likvidaci revolučních dobrovolných jednotek, bylo poznamenáno, že se *„výrazná většina těchto formací neosvědčila*“. Tato zpráva se týkala oblasti Karlovy Vary–Chomutov–Most–Litoměřice, tedy oblasti v působnosti právě pluku RG 1.[141] Někteří jedinci si bohužel plnění svých úkolů vysvětlovali po svém a brali spravedlnost do vlastních rukou. Velení si ale tyto nedostatky uvědomovalo a provinilce přísně trestalo.

•

141 BIMAN, S. – CÍLEK, R.: *Poslední mrtví, první živí*, s. 71.

**I. Prameny**

**Archivy**
Archiv bezpečnostních složek
Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv
Všeodborový archiv

**Dobový tisk**
Rudé právo – ročník 1945
Mladá fronta – ročník1945

**II. Literatura**

Bílek, J. – Láník, J. – Šach, J.: Československá armáda v prvním poválečném desetiletí. Praha 2006
Bílek, J. – Čepička, L. – Straka, K.: Od knížecí družiny k posádkovému městu. Praha vojenská od nejstarších dob po současnost. MNO ČR 2006
Biman, S. – Cílek, R.: Poslední mrtví, první živí. Ústí nad Labem 1989
Čapka, F. – Slezák, L. – Vaculík, J.: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Brno 2005
Kocián, J. – Pernes, J. – Tůma, O.: České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848 –1989. Brno 2004
Kokoška, S.: Praha v květnu 1945: historie jednoho povstání. Praha 2005
Marek, J.: Barikáda z kaštanů. Cheb 2005
Radvanovský, Z.: Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945–1947. Ústí nad Labem 1997
Staněk, T. – Arburg, A. von: Organizované divoké odsuny? In: Soudobé dějiny, roč. 12, č. 3–4 (2005)
Staněk, T.: Perzekuce 1945. Praha 1996
Staněk, T.: Poválečné „excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování. Praha 2005

# 11. bratislavská brigáda Pohraničnej stráže a výnimočná „osobnosť" jej prvého veliteľa Floriana Čambála (1948–1962)

**Ľubomír Morbacher**

V auguste 1948 bol zriadený nový pohraničný prápor ZNB Bratislava – útvar 8178, ktorý bol zaradený do materiálno-správnej, účtovnej a veliteľskej pôsobnosti ZNB – do útvaru 9600 Praha. Táto zmena nastala po kompetenčných sporoch, keď Hlavnému veliteľstvu ZNB pri Ministerstve vnútra v Prahe nevyhovoval stav, pri ktorom Strážny oddiel ZNB podliehal veliteľovi ZV ZNB pri Povereníctve vnútra v Bratislave. Hlavné veliteľstvo ZNB v Prahe malo menovať veliteľa práporu a veliteľov rôt na návrhy ZV ZNB v Bratislave.

Veliteľom pohraničného práporu ZNB Bratislava (útvar 8178) sa stal škpt. Štefan Ponček. Celková dĺžka stráženého úseku štátnej hranice bola 130,2 km a tvorili ju tri pohraničné roty:

ZNB útvar 7078 Petržalka,
ZNB útvar 7178 Vysoká pri Morave,
a ZNB útvar 7278 Moravský Svätý Ján.

Okrem toho vznikla jazdecká čata 6178 Bratislava, ktorá svojimi družstvami pokrývala celú dĺžku úsekov pohraničného práporu Bratislava. V rámci jednotlivých rôt boli úseky útvarov v nasledovných dĺžkach:

Prvá pohraničná rota – ZNB útvar 7078 Petržalka: Čunovo 15 km, Petržalka 21 km, Karlova Ves 7 km, Devínska Nová Ves 12,3 km.

Druhá pohraničná rota – ZNB útvar 7178 Vysoká pri Morave: Stupava 10,1 km, Vysoká pri Morave 14,5 km, Záhorská Ves 12,8 km.

Tretia pohraničná rota – ZNB útvar 7278 Moravský Svätý Ján: Gajary 20,5 km, Moravský Svätý Ján 17 km.

Na stráženie celého práporu bolo v kmeňových stavoch určených štyristodva pohraničníkov, z ktorých malo byť devätnásť dôstojníkov. Vo výzbroji mali pištole, pušky, samopaly rôznych typov, guľomety a ručné granáty. Zabezpečenie úsekov hranice uskutočňovali príslušníci útvaru samostatnými hliadkami v súčinnosti s Finančnou strážou.

Už od konca roka 1947 existoval v Bratislave Plavebný oddiel ZNB, s veliteľstvom a dvomi plavebnými hliadkami v Bratislave a Komárne, ktorý strážil tok Dunaja.[1]

Pri strážení slovensko-rakúskeho úseku hranice dochádzalo ku kompetenčným sporom, pretože hranica nebola podľa názoru predstaviteľov Povereníctva vnútra dostatočne zabezpečená. Táto skutočnosť mala vyplývať z priamej podriadenosti PS útvaru 6596 ZNB útvaru 9600 Praha. Takéto riadenie viedlo ku kritike až „nevôli" zo strany Povereníctva vnútra, ktoré Prahu upozorňovalo na nedostatky. Napriek viacerým pracovným poradám a intervenciám, aby boli vo výkone služby PS útvaru 6596 Bratislava vykonané zmeny, sa podarilo veľkému počtu utečencov dostať v rokoch 1948 až 1950 do Rakúska.

Keďže Povereníctvo vnútra nemohlo priamo ovplyvňovať situáciu, pokúšalo sa aspoň kontrolami „vzpružiť" ochranu na hranici. Na začiatku roka 1950 boli vykonávané kontroly, po ktorých Povereníctvo vnútra referovalo o nedostatkoch do Prahy. Napríklad pri vykonávaných kontrolách na PS útvare Moravský Sv. Ján a Kúty príslušníci ŠtB zistili, že služby sa vykonávajú šablónovite. Hliadky boli pravidelne, po celé mesiace vysielané do služieb v tých istých intervaloch – 04:00, 06:00, 13:00, 18:00, 20:00 hodín a chodili po podobných trasách na rovnaké styčné body. Takýto režim na hranici poskytoval ešte do roku 1950 s pomocou skúsených miestnych prevádzačov pomerne priaznivé podmienky pre ilegálne úteky na slovensko-rakúskom úseku. Nemožno však zabúdať, že celková situácia v štáte a na hranici sa predsa len dramaticky menila.

Podľa neskoršej správy ministrov vnútra ČSR a SSR Josefa Grössera a Egyda Pepicha sa v rokoch 1948 až 1950 podarilo cez juhozápadné úseky hranice s Nemeckom a Rakúskom utiecť z Československa 23 354 obyvateľom. Úspešnosť ilegálnych prechodov hraníc sa blížiac k roku 1951 rapídne znižovala. Je dôležité poznamenať, že rovnako do roku 1951 každý utečenec riskoval pri prechode hranice život, pretože použitie zbrane príslušníkmi Pohraničnej stráže ZNB malo oporu v „Smerniciach pre použitie zbrane na hranici", ktoré vychádzali zo zákona o národnej bezpečnosti z roku 1947. Ich aplikácia v kontexte politického vývoja vyvolávala oprávnené obavy. Už v období krátko po februári 1948 sú preukázateľné prípady zastrelených politických utečencov na hraniciach. V „Prozatímních služebních směrnicích PS SNB" zo začiatku júla 1949 je stanovená pre PS najdôležitejšia úloha: štátno-bezpečnostné zaistenie štátnej hranice. V inštrukciách sa ďalej presne uvádza:

„[…] *Pohraniční stráž musí rovněž zabránit všemi prostředky ilegálním přechodům osob do ciziny, t. j. zadržet a zajistit jednotlivce i skupiny, organisované i neorganisované, jež se pokusí o přechod státní hranice.*"

Na porade na Povereníctve vnútra 21. marca 1950 v Bratislave, ktorú viedol kpt. Capko (z odboru Baa I. oddelenia štátno-bezpečnostná súčasť – vnútorná ŠtB jej odbor a oddelenie) Povereníctva vnútra; za účasti zástupcov PS (útvaru 6596 a Bratislava a Plavebného

1 ŠTAIGL, J.: *Ochrana štátnej hranice Slovenska po druhej svetovej vojne (1945–1950). Vojenská história č. 1*, ročník 2000, s. 64.

oddielu ZNB*)* sa riešili otázky budovania pozorovacích veží na bratislavskom predmostí – mieste s vysokou frekvenciou pokusov o prekročenie hranice. Tri veže už boli vybudované a ďalších deväť sa malo postaviť. Drôtené prekážky boli na bratislavskom predmostí už v roku 1949 a na porade sa hovorilo o ich zamínovaní, čo sa ukázalo zatiaľ ako problematické z hľadiska finančného krytia.

Ďalšia fáza odsunu nespoľahlivých „živlov" zo slovensko-rakúskeho pohraničia bola naopak už len otázkou krátkeho času. Podľa návrhu kpt. Capka, postúpeného tzv. bezpečnostnej päťke na uskutočnenie odsunu, mali vysťahovať množstvo osôb juhoslovanskej národnosti s nálepkou sympatizantov *„zrádneho Titovho režimu"* z Bratislavy-Prievozu a prioritne aj veľký počet obyvateľov Petržalky s nemeckou národnosťou.

Už od roku 1948 vyžadovala Štátna bezpečnosť od jednotlivých pohraničných útvarov Zboru národnej bezpečnosti predkladanie správ o *„nespoľahlivých"* osobách, ktoré bývali v blízkosti hranice s Rakúskom. Boli zlikvidované samoty a krčmy, ktoré boli vyhodnotené ako *„štátnobezpečnostne závadové"*. Funkcionári komunistickej strany na miestnej úrovni v pohraničných obciach na Záhorí zostavovali zoznamy a charakteristiky jednotlivých obyvateľov, ktorí ušli do zahraničia, a prostredníctvom komisie straníckej kontroly pri ÚV KSČ v Bratislave zoznamy putovali do rúk ŠtB. Na začiatku roka 1949 požadovala ŠtB od všetkých okresných veliteľstiev ZNB na Slovensku predložiť do 1. marca odpisy trestných oznámení *„na všetky ušlé"* osoby, ktoré emigrovali. Vytvárala sa presná evidencia *„protištátnej emigrácie"*.

Na každú osobu bol vytvorený samostatný zväzok, do ktorého ŠtB prostredníctvom podriadených útvarov (okrem uvedených trestných oznámení) zhromažďovala: všetky osobné údaje, popisy osôb, charakteristiky činnosti proti *„ľudovodemokratickému zriadeniu"*, fotografie, rukopisy, údaje o príbuzných doma i v zahraničí. Z hľadiska logiky komunistickej ideológie sa mala venovať pozornosť: inteligencii, dedinským a mestským boháčom, bývalým podnikateľom, bývalým obchodníkom, úradníkom a vysokoškolákom, teda *„nepriateľom štátu"*, ktorých režim označil ako *„bývalých ľudí"*. Len druhoradá pozornosť mala byť venovaná robotníkom a dedinskej chudobe, čo len vyjadrovalo vzťah komunistickej ideológie k realite. Mnohí utečenci a prevádzači boli z radov robotníkov.[2]

Na slovensko-rakúskom úseku hranice bola v rozmedzí rokov 1948–1952 vykonávaná rozsiahla prevádzačská činnosť, ktorú organizovali viaceré ilegálne skupiny. Organizátormi útekov boli: skupina BIELA LÉGIA pod vedením Jozefa Vicena s domácim a zahraničným zázemím, katolícke podzemné hnutie, iné ilegálne hnutia a skupiny, židovská obec, viaceré pašerácke skupiny, u ktorých mohol prevažovať aj motív finančného prospechu, a samostatne pôsobiaci prevádzači. Spoločným pre viacerých organizátorov bol bytostný odpor ku komunistickému režimu a snaha pomôcť ohrozeným občanom dostať sa do zahraničia. Medzi najznámejších a najskúsenejších prevádzačov patril **Jozef Macek** z Borského Mikuláša. So svojimi pomocníkmi

2 Archív Ústavu pamäti národa (dále A ÚPN), f. HS PS v Prahe (1947–1958), inv. j. 296.

previedol stovky ľudí cez slovensko-rakúsky úsek hranice a mnohých sprevádzal až do americkej okupačnej zóny vo Viedni.

Jeho pomocníkom bol **Ferdinand Totka** z Borského Mikuláša, ktorého zaistila ŠtB začiatkom apríla 1951 spolu so skupinou kňazov, seminaristov a laikov. Prípad neúspešného prechodu sa stal známym aj prostredníctvom publikovaných spomienok katolíckych kňazov Viliama Mitošinku a Antona Srholca.

Druhým známym pomocníkom Jozefa Macka bol **Jozef Bízek** tiež z Borského Mikuláša, ktorý bol zastrelený na protipovodňovej hrádzi pri Moravskom Jáne dňa 1. decembra 1953.

Príležitostnými pomocníkmi Jozefa Macka boli **Ján** a **Jozef Šebesta**, **Anton** a **Viktor Filípek**, **Janeček, Polanský** – všetci z Borského Mikuláša.

Prevod kňazov, seminaristov, ale aj iných utečencov organizovali v rokoch 1950 –1951 saleziánski kňazi prof. Titus Zeman a Dr. František Révesz v spolupráci s Jozefom Mackom, Ferdinandom Totkom a Jozefom Bízekom. Dve početné skupiny sprevádzal aj osobne prof. Titus Zeman a Dr. František Révesz.

Pohraničné útvary ZNB, ktoré strážili hranicu s Bavorskom, boli na prelome roku 1950/1951 preorganizované na päť brigád PS. Hranice s Nemeckom, Rakúskom a časťou maďarského úseku mali strážiť pohraničné oddiely.

Rozdiel medzi brigádou Pohraničnej stráže a oddielom Pohraničnej stráže bol v nižšom početnom stave v neprospech oddielov, ktoré ďalej nedisponovali záložným práporom nasadzovaným pri väčších pohraničných operáciách (oddiel disponoval záložnou čatou). Prioritou bolo stráženie úseku hranice s Bavorskom, vyjadrené po veľmi skorom preorganizovaní oddielov na brigády, rozdelením na brigády typu „A" proti SRN a ostávajúce typu „B". Napriek tomu úseky hranice s Rakúskom zaznamenávali nápor utečencov.

Po zmene systému stráženia na vojenský, strážil slovenský úsek „železnej opony" 11. bratislavský pohraničný oddiel MNB, od roku 1952 potom 11. bratislavská pohraničná brigáda MNB. Velením bol od 1. júna 1951 poverený **škpt. Florian Čambál**. Prednosta A-XIV. oddelenia VII. odboru Povereníctva vnútra (štátno-bezpečnostná súčasť) napísal v posudku o kpt. Čambálovi v septembri 1947:

„[…] *samostatný referent, svedomitý, preexponovanej zodpovednosti. V riešení úloh a v úsudkoch ťažkopádny. Neústupčivý. Tvrdohlavý. Silno podliehajúci rôznym vplyvom. Voči kolegom málo úprimný* […] *Hodí sa pre štátnobezpečnostnú službu.*"[3]

Uvedené hodnotenie nemohlo ani zďaleka vystihnúť, akou „výnimočne ideálnou osobnosťou" bol Florian Čambál vo vzťahu ku kariére v komunistických bezpečnostných zložkách a s akou obratnosťou sa naučil pohybovať v prostredí čistiek a vnútrostraníckych intríg.

Narodil sa 16. júla 1913 v Abraháme v okrese Galanta (tehdajšom Sereď) v rodine roľníka, ktorý spolu s manželkou vlastnil trinásť hektárov pôdy. Podľa vlastných slov prežil ťažké detstvo, keďže jeho rodičia mali medzi sebou veľké spory. Florian Čambál

3 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. Personálne spisy, kádrový spis Floriana Čambála.



Florian Čambál, foto z kádrového spisu
Zdroj: ABS.

od svojich osemnástich rokov pracoval ako námezdný poľnohospodársky robotník, murársky pomocník, robotník pri cestách na rôznych miestach v okolí. Jeden mesiac v roku 1928 mal byť Čambál väznený za ublíženie na tele exekútorovi.

V roku 1935 sa Čambálovi rodičia rozišli a on ostal žiť s matkou. Vo svojom životopise, ktorý je súčasťou jeho kádrového spisu, o sebe ďalej uviedol:

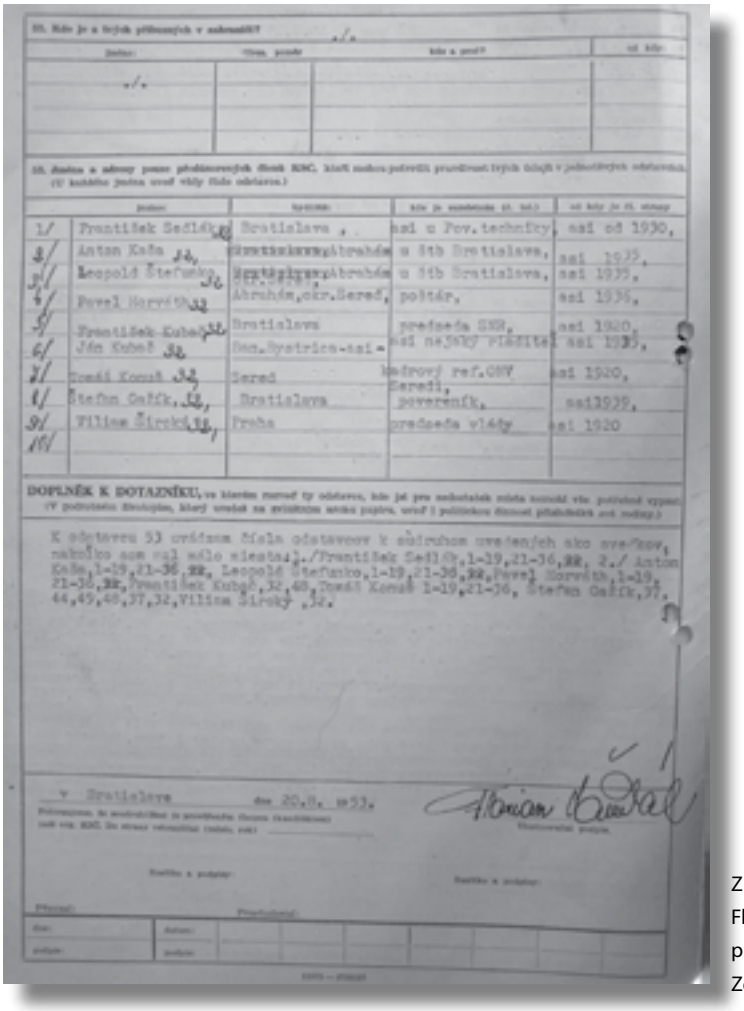
*„Poznamenávam, že ani s matkou som sa neznášal, a to pre moje komunistické presvedčenie a náboženskú otázku, nakoľko som vôbec nechcel chodiť do kostola. Keďže sme tiež pre tieto otázky boli v rozporoch, matka bola nútená dať pole do prenájmu, keďže ona bola chorá, súrodenci mladí, a ja som sa nechcel vzdať svojho presvedčenia a radšej som sa rozišol s matkou, t. j. s jej hospodárstvom. S otcom sa neznášam už od svojho mladého veku pre rodinné a politické názory, nakoľko on bol agrárnikom a ja komunistom, ba i v obecnom merítku sme viedli po stránke politickej medzi sebou boje. S otcom a matkou ani teraz neudržujem ani tie najmenšie styky* […]“[4]

Podľa dotazníku pre ÚV KSČ, oddelenie brannosti a bezpečnosti, z augusta 1953 sa Čambál stal členom KSČ v roku 1935 a v komunistickej organizácii v Abraháme vykonával funkcie podpredsedu, predsedu, kultúrneho referenta, kolportéra komunistickej tlače. Počas nemeckej okupácie mal byť členom-predsedom okresného vedenia

4 ABS, f. Personálne spisy, kádrový spis Floriana Čambála. Životopis Floriana Čambála.

ilegálneho KSS v Seredi. 20. júla 1944 mal odísť k partizánom, kde bol v partizánskej brigáde pplk. Karasova, hrdinu ZSSR; vykonával funkciu politického komisára a spravodajca.

V tom čase bol Florian Čambál v ilegálnom spojení s Františkom Kubačom, neskoršim predsedom SNR, Františkom Sedlákom z Abraháma, Štefanom Gažíkom, neskoršim členom ÚV KSS, a s Viliamom Širokým, neskorším predsedom vlády ČSR a popredným funkcionárom KSČ. Posledne menovaná známosť bola rozhodujúca pre jeho celú kariéru veliteľa 11. bratislavskej brigády Pohraniční stráže. Čambálove zotrvanie vo funkcii až do roku 1962, napriek kritike jeho práce, neustálym sporom so spolupracovníkmi a nadriadenými v rámci PS, bolo podmienené zotrvaním jeho tútora Viliama Širokého v mocenskej pozícii. Po prepustení zo služieb ministerstva vnútra, odišiel plk. Florian Čambál pracovať do straníckeho aparátu Krajského výboru KSS v Bratislave.



DOPLNĚK K DOTAZNÍKU,

K odpovedi 53 uvádzam čísla odsekov k súhrnom uvedených ako sve-rov, nakoľko som mal málo miesta: 1./František Sedlák,1-19,21-36,38, 2./ Anton Kaša,1-19,21-36,38, Leopold Štefunko,1-19,21-36,38,Pavel Horváth,1-19, 21-36,38,František Kubač,32,48,Tomáš Konáš 1-19,21-36, Štefan Gažík,37, 44,45,46,37,32,Vilinm Široký ,32.

V Bratislave dňa 20.9. 1953.

Florian Čambál

Z dotazníku
Floriana Čambála
pre ÚV KSČ, august 1953
Zdroj: ABS.

Ak sa vrátime do obdobia pred nástupom škpt. Floriana Čambála do funkcie veliteľa 11. bratislavského pohraničného oddielu, je možné pozorovať jeho úpornú snahu získať túto funkciu diskreditáciou a odstránením svojich predchodcov. Mal osobný podiel na odchode svojho predchodcu mjr. Pavla Globana, veliteľa PS – útvaru 6596, keď ho 17. októbra 1950 na mimoriadnej schôdzi útvaru PS zbavil ako politický tajomník v rámci doplňujúcej previerky spolu s ďalšími straníkmi, členmi previerkovej komisie, funkcie veliteľa útvaru PS. V obsiahlom previerkovom dokumente mjr. Globan vypovedal o pomeroch v tomto útvare, strážiacom slovensko-rakúsky úsek hranice, a namietal proti predchádzajúcim záverom previerky:

„[…] *naproti ostatným praporom nemali sme pripravené a vycvičené kádre tak, ako ostatné prápory v Čechách, ktoré už od r. 1948 mali vychované lepšie kádre, kdežto u praporu Bratislava bolo to opačne, lebo k nám boli dávané kádre zo zlou minu* [losťou]. *V tomto porovnaní náš prapor bol v najhoršom položení, lebo táto kádrová politika bola prevádzaná ešte od bývalého Zemského* [velitelstva – pozn. aut.] *ZNB.*“[5]

Než bol mjr. Globan zbavený funkcie veliteľa a členstva v strane (najzávažnejším previnením proti strane mala byť dodatočná kúpa členských známok KSČ za rok 1947 až po februári 1948), v opise situácie v pohraničnom prápore s ním Čambál súhlasil:

„*Skutočnosť bola taká, že tu nešlo o to, aké kádry sem dajú, ale komu sa na BK 1.* [Koordinačný odbor Povereníctva vnútra – pozn. aut.] *vtedy nikto neľúbil, tak bol preradený k PS – útvaru. Pokial ide o tento, prapor som vlastne v podstate zakladal ja. Zemské velitelstvo z celého Slovenska nakomandovalo príslušníkov, a kto sa im nelúbil, dali ho tiež k PS.*“[6]

Takáto situácia pri strážení slovensko-rakúskej hranice umožnila (spolu s inými nedostatkami v spôsobe služby) až do vybudovania funkčných ženijno-technických opatrení rozsiahlu emigračnú vlnu v podobe veľkého množstva úspešných prechodov cez hranicu na slovensko-rakúskom úseku.

Aj po vybudovaní trojstenných drôtených zátarás bola 11. brigáda PS pod vedením Floriana Čambála najslabším článkom na hranici so Západom v celom Československu. Počet úspešných prechodov hranice sa síce rapídne znížil, avšak neustále spory a nekompetentnosť pri riadení brigády Čambálom spôsobovali nadštandardné množstvo mimoriadnych udalostí, zbehnutí vojakov základnej služby pridelených k PS a niekoľko úspešných pokusov o útek ročne. Florian Čambál sa postupne dostal do sporov prakticky so všetkými svojimi náčelníkmi štábu pohraničnej brigády. Jedným z nich bol kpt. Ludvík Selement, náčelník štábu 11. brigády PS. Predtým, než musel kpt. Selement odísť zo svojej funkcie, uviedol na veliteľstve PS na kádrovom pohovore vo februári 1952:

„*Pokud se týče odborné stránky, pořádku a řízení výkonu služby, jest tato brigáda na nízkem stupni, a to především z těch důvodů, že velitel této brigády mjr. Čambal, není schopen velet ani družstvu, natož brigádě.*“[7]

5 ABS, f. Personálne spisy, kádrový spis Pavla Globana. Zápisnica z mimoriadnej schôdze PVÚO – PS útvaru 6596 Bratislava, dňa 17. októbra 1950.

6 Tamže.

7 ABS, f. Personálne spisy, kádrový spis Ludvíka Selementa. Kádrový pohovor zo dňa 2. februára 1952.

Zámer vybudovať na juhozápadných úsekoch Československa nepriepustnú hranicu v podobe komunistického „koncentračného" tábora sa napriek Čambálovej nekompetentnosti postupne napĺňal. Pre utečencov, ktorí sa dostali až k drôteným zátarasám, bol pripravený mimoriadne brutálny systém ženijného zabezpečenia a vojensky strážená hranica. Slovensko-rakúsky úsek hranice strážený 11. brigádou mal k 13. marcu 1953 – 278 dôstojníkov, 713 poddôstojníkov a 909 radových pohraničníkov. Disponovali výzbrojou 792 pištolí, 1155 samopalov, 744 pušiek, 57 odstreľovacích pušiek, 77 ľahkých guľometov, 9 ťažkých guľometov, 57 pancieroviek, 8 tarasníc a 163 signálnych pištolí. Na stopovanie a zákroky proti „narušiteľom" mali 15 pátracích a 45 obranných psov. Keď išlo o mimoriadne okolnosti pri pokuse o prekročenie hranice (napr. väčší počet utečencov), uplatňovala 11. brigáda pri pátraní alebo vytváraní tzv. clony súčinnosť s armádou a Ľudovými milíciami.

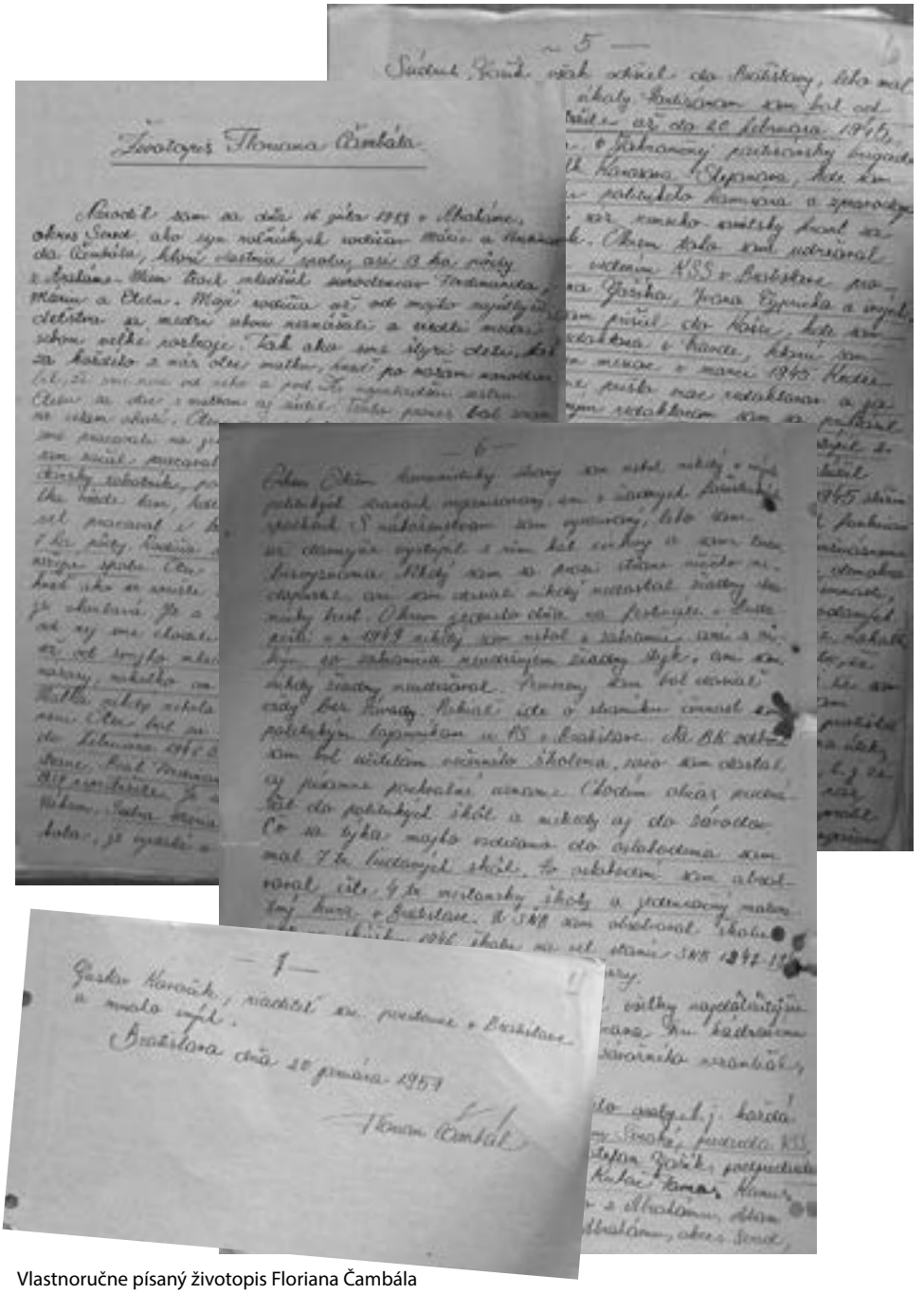
V roku 1953 bola v úseku 11. brigády dobudovaná trojstenná drôtená zátarasa v dĺžke 111,5 kilometra. Na vizuálny prieskum terénu boli postavené nové pozorovacie veže; koncom roka 1953 bol ich celkový počet 72. Neskôr, od roku 1954, sa začali budovať ešte dokonalejšie pozorovateľne. Boli vybavené hromozvodom, telefonickým spojením, zateplením pre zimné obdobie. Ich výška bola osem až štrnásť metrov, podľa daností terénu. Navrhovalo sa dodatočné osvetlenie na miestach, kde predtým dochádzalo k častým prekročeniam hranice. Išlo o úseky: Petržalka, Jarovce, Devínske Jazero, Devínska Nová Ves, dunajský ostrov Kazmacher (Sihoť) v blízkosti Karlovej Vsi. Do roku 1953 bolo dobudovaných 4800 metrov streleckých zákopov a 863 metrov spojovacích zákopov. Útvary Pohraničnej stráže sa začali presúvať bližšie k samotnej hranici. Budovanie nových objektov, prípadne tzv. fínskych domčekov slúžiacich na ubytovanie funkcionárov roty, umožňovalo pohraničníkom rýchlejšie a účinnejšie zasahovať. Zároveň civilné obyvateľstvo mohlo ťažšie pozorovať pohraničníkov. Po presune bližšie k hranici sa však zohľadnili aj iné nároky na obranu objektov. Okolo objektov boli vybudované jednostenné drôtené zátarasy.[8]

Brigáda, ktorá bola samostatným útvarom Pohraničnej stráže, sa členila – podobne ako veliteľstvo PS – na štáb s operačným, spravodajským a školským oddelením, a samozrejme s veliteľom brigády s jeho aparátom. V štruktúre brigády bol ďalej politický a tylový sektor a jednotky, priamo podliehajúce veleniu brigády. Brigáde podliehali prápory PS a najnižšou organizačnou jednotkou bola rota PS, ktorá vykonávala strážení hranice v stanovenom úseku. V spravodajskej činnosti na úrovni brigády a práporu pôsobilo oddelenie 1/2 [9] (tj. skladajúce sa z výzvedného a obranného referátu). Oddelenie kopírovalo organizačnú štruktúru Veliteľstva PS, kde pôsobil spravodajský sektor. Popísaná štruktúra sa v podstate zachovala až do pádu totalitného režimu.

Zabrániť zbehnutiu dôstojníkov a vojakov PS a strážiť ich politickú spoľahlivosť, mal tzv. dôstojník kázne, ktorý budoval sieť spolupracovníkov na získavanie informácií.

8 A ÚPN, f. Veliteľstvo PS v Prahe, inv. j. 110.

9 Oddelenie 1/2 PS ; 1 – rozviedny referát, 2 – obranný, čiže kontrarozviedny.



Vlastnoručne písaný životopis Floriana Čambála
Zdroj: ABS.

Po roku 1951 mal túto úlohu v kompetencii IV. sektor veliteľstva ŠtB a neskôr III. správa ZNB, ktorá vykonávala kontrarozviednu činnosť na útvaroch PS.

Jeden z najbrutálnejších prípadov usmrtenia utečencov sa odohral práve na úseku 11. bratislavskej brigády MNB. Je ilustráciou „panovania" Floriana Čambála:

Na začiatku decembra 1952 vo večerných hodinách sa devätnásťčlenná skupina utečencov s pomocou prevádzača vydala na cestu k československo-rakúskej hranici. Skupina postupovala po lesnej ceste cez Starý háj, pozdĺž toku rieky Dunaja, až na okraj lesa a ďalej cez železničnú trať vedúcu z Petržalky do Rusoviec. Po približne polhodinovom odpočinku vyrazila smerom k štátnej hranici pomedzi Janíkov dvor a les Bažantnica. Skupina musela roztiahnutím drôtov a podlezením prekonať drôtenú zátarasu a začala, rozdelená do troch menších skupín, postupovať západným smerom kolmo na štátnu hranicu medzi hraničné kamene (HK) označené XII/14 a HK XII/15. V tomto priestore sa však utečenci dostali pod paľbu hliadok Pohraničnej stráže, ktoré na nich vypálili 459 nábojov zo samopalov a 19 nábojov z pušiek. Z hlásenia Floriana Čambála, veliteľa 11. brigády, o poslednej fáze zákroku voči utečencom, by súdny človek niekedy zapochyboval, či vôbec išlo o miesto neďaleko Bratislavy v roku 1952, alebo o nejaké bojisko počas druhej svetovej vojny:

*„Por. Zimek rozvinul posilu a prítomné hliadky do rojnice v polkruhu a vydal rozkaz: Na zteč, vpred! Po tomto povele za pohybu a paľby celá rojnica vyrazila vpred a začala likvidovať narušiteľov."*

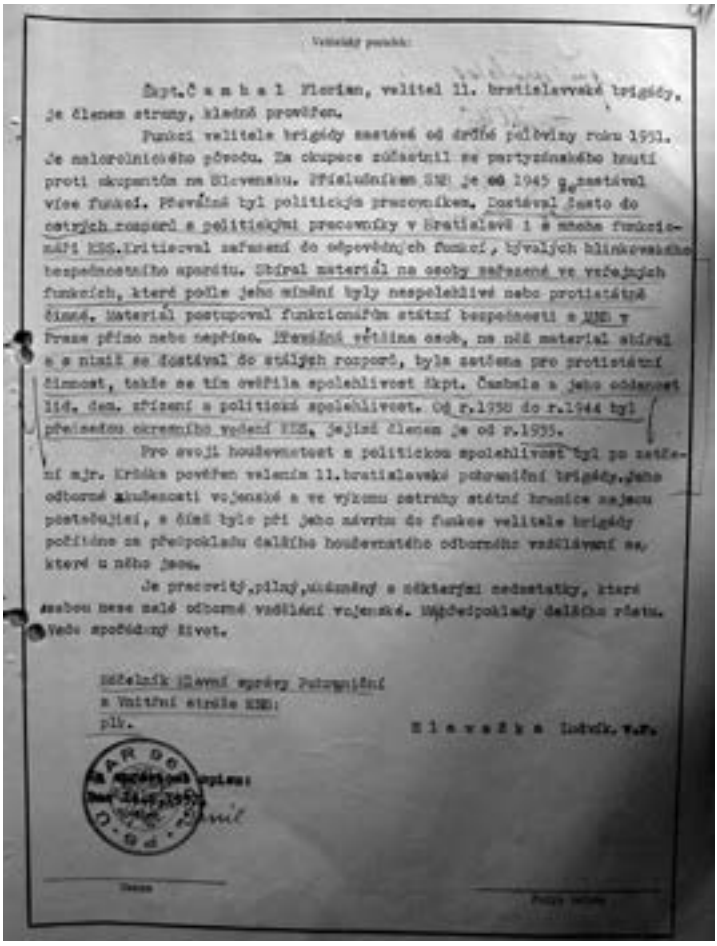
Pri tejto akcii boli na úseku 13. roty PS Jarovce usmrtení: Eugen Ehrenfeld, Frida-Oľga Ehrenfeldová, pätnásťročná Katarína Ehrenfeldová, Mária Rozmaňová. Zranení boli: Ján Tutkovič, Robert Dukes a päťročný Milan Ehrenfeld (ranený do hrudníka). Ďalších šesť utečencov bolo zadržaných; ostávajúcim členom skupiny sa podarilo uniknúť.

Politický sekretariát Ústredného výboru KSČ na návrh ministra národnej bezpečnosti Karola Bacílka schválil predloženie návrhu prezidentovi na udelenie vyznamenaní „Za statočnosť" príslušníkom Pohraničnej stráže, ktorí sa zaslúžili o likvidáciu alebo zadržanie trinástich „banditov" na úseku 13. roty PS Jarovce. Boli to nasledujúci príslušníci PS: poručík Alois Zimek, zástupca veliteľa práporu pre veci politické, čatár Jaroslav Veselý, desiatnik Miroslav Holík, vojak Miroslav Kašpar, vojak Vladislav Zgarba a vojak František Zajíc.[10]

V roku 1953 bola najdôležitejšou prioritou 11. brigády elektrifikácia. Aby jednotlivé pohraničné roty túto prioritu čo najrýchlejšie splnili, začali pri výrobe stĺpov na elektro-drôtenú zátarasu (EDZ) spolupracovať s národným podnikom Kablo. Touto spoluprácou sa podarilo zvýšiť počet stĺpov pre EDZ na tristopäťdesiat až štyristo kusov vyrobených denne n. p. Kablo, oproti sedemdesiatim kusom denne vyrobených v automobilových dielňach útvaru. Elektrifikácia sa veľmi zrýchlila.[11]

10 A ÚPN, f. 2346-11. brigáda PS v Bratislave (1951–1955), inv. j. 424.

11 Tamže, f. Veliteľstvo PS v Prahe, inv. j. 136.



Veliteľský posudek

Škpt. Č a m b a l Florian, velitel 11. bratislavské brigády, je členem strany, kladně prověřen.

Funkci velitele brigády zastává od druhé poloviny roku 1951. Je malorolnického původu. Za okupace zúčastnil se partyzánského hnutí proti okupantům na Slovensku. Příslušníkem SNB je od 1945 a zastával více funkcí. Převážně byl politickým pracovníkem. Dostával často do ostrých rozporů s politickými pracovníky v Bratislavě i s mnohé funkcionáři KSS. Kritizoval zařazení do odpovědných funkcí, bývalých klinkovského bezpečnostního aparátu. Sbíral materiál na osoby zařazené ve veřejných funkcích, které podle jeho mínění byly nespolehlivé nebo protistátně činné. Materiál postupoval funkcionářům státní bezpečnosti a KSS v Praze přímo nebo nepřímo. Převážná většina osob, na něž materiál sbíral a s nimiž se dostával do ostrých rozporů, byla zatčena pro protistátní činnost, takže se tím ověřila spolehlivost škpt. Čambala a jeho odhalení lid. dem. zřízení a politická spolehlivost. Od r.1950 do r.1944 byl přeložen okresního vedení KSS, jejímž členem je od r.1935.

Pro svoji houževnatost a politickou spolehlivost byl po zatčení mjr. Krčka pověřen velením 11.bratislavské pohraniční brigády. Jeho odborné zkušenosti vojenské a ve výzvu zatrhy státní hranice zajeou postačující, a čímž bylo při jeho návrhu do funkce velitele brigády počítáno za předpokladu dalšího houževnatého odborného vzdělávání se, které u něho jsou.

Je pracovitý, pilný, uvědomělý s některými nedostatky, které snadno nese malé odborné vzdělání vojenské. Předpoklady dalšího růstu. Vede spořádaný život.

Náčelník Hlavní správy Pohraniční
a Vnitřní stráže SNB:
plk.

Hlavačka Ludvík, v.r.

Veliteľský posudek podpísaný náčelníkom Hlavnej správy Pohraničnej a Vnútornej stráže MNB plk. L. Hlavačkom
Zdroj: ABS.

V teréne vyzeralo zavedenie elektrifikácie na jednej z rôt (3. rota Gajary) konkrétne takto: Transformátor bol umiestnený v osobitnej murovanej miestnosti pri strážnici na rote. Od transformátora po prvý stĺp bol vodič izolovaný, ďalej pokračovalo prívodové vedenie priamo na drôtenú zátarasu. Na strednej stene drôtenej zátarasy (DZ) boli štyri vodiče, vo vzdialenosti od zeme: prvý vodič tridsať centimetrov, druhý a tretí vodič päťdesiat centimetrov nad sebou. Štvrtý vodič prechádzal povrchom strednej steny drôtenej zátarasy. Cez prechody v drôtenej zátarasy bol v hĺbke šesťdesiat centimetrov zakopaný elektrický podzemný kábel obložený a pokrytý tehlami. Automatický vypínač na elektro-drôtenej zátarase bol umiestnený v drevenej skrinke na strážnici, kľúč od skrinky mal veliteľ roty, v jeho neprítomnosti zástupca veliteľa roty alebo dozorný dôstojník roty.[12]

12 A ÚPN, f. Veliteľstvo PS v Prahe, inv. j. 180.

Pohraničníci štatisticky zaznamenávali počty osôb, ktoré zadržali, ale aj tých, ktorým sa podarilo ilegálne prejsť cez hranicu. Táto štatistika sa nezameriavala iba na počet osôb a ich základné osobné údaje, ale ich aj kategorizovala podľa vzdelania, politickej príslušnosti, majetkových pomerov. Zachytávala cez prizmu svojej ideologickej obmedzenosti ich motívy, sociálny pôvod, zaznamenávala kategórie osôb, ktorými boli zadržaní (civilné obyvateľstvo, PS, iné bezpečnostné zložky), ďalej spôsoby, akými boli utečenci zadržaní.

V roku 1953, v čase fungujúcich drastických opatrení, bolo 11. brigádou zadržaných 160 osôb pre pokus o prechod hranice v 119 prípadoch. Z ČSR do zahraničia sa v 91 prípadoch pokúsilo prejsť 128 osôb. Nepodarilo sa zadržať 39 osôb v 30 prípadoch.[13]

Po roku 1953 boli čísla úspešných útekov v porovnaní s predchádzajúcom obdobím veľmi nízke, keď hlavne do roku 1952 prekonávali hranicu mnohí utečenci s pomocou prevádzačov. Súviselo to s ďalším zdokonaľovaním ženijno-technického zabezpečenia a účinnejšou taktikou pri zásahoch Pohraničnej stráže. Napriek tomu sa našli jednotlivci aj skupiny osôb, ktoré sa, či už pre nemožnosť inej voľby alebo z pevného presvedčenia žiť v slobodnom svete, rozhodli riskovať svoje životy. Obdobie odvážnych prevádzačov sa neúprosne chýlilo ku koncu. Úsek 11. brigády začal byť pre nich „horúcou pôdou". Mnohí sa usadili v zahraničí a v aktívnej činnosti už nepokračovali. Len malá časť prevádzačov, ktorá sa zdržiavala v zahraničí, vykonávala veľmi riskantné cesty do ČSR a späť, a tak privádzala do zahraničia utečencov. Prejsť „železnou oponou" sa pokúšali aj odvážni jednotlivci bez pomoci prevádzačov. Počet úspešných však v ďalších rokoch klesol doslova na „niekoľko" osôb za rok. Veľmi dôležitá začínala byť invencia a obrovský kus šťastia.

Zo štatistík Pohraničnej stráže je viditeľný mimoriadne dôležitý fakt, ktorý odhaľuje lživosť komunistickej propagandy. Drvivá väčšina tých, ktorí sa rozhodli prejsť ilegálne cez hranicu v roku 1953 (a platilo to rovnako aj v nasledujúcich rokoch) boli *„robotníci"*, a nie *„agenti"* a *„bývalí ľudia"*.

Nasledujúce roky sa niesli v zdokonaľovaní a vylepšovaní ženijno-technického zabezpečenia. Objavil sa „fenomén zlepšovateľského hnutia" – zo strany pohraničníkov, a dokonca aj horlivých zlepšovateľov z radov civilného obyvateľstva. Ocenením za zlepšovacie návrhy bolo „morálne" alebo finančné ohodnotenie. Zlepšovatelia navrhovali nové druhy nástražných osvecovadiel a prekážok. Všeobecne vítané boli akékoľvek návrhy na vylepšenie ženijno-technického zabezpečenia. Jeden zo zlepšovacích návrhov, predstihujúcich dobu, ponúkal Miroslav Petráš z Bratislavy v liste zaslanom ministerstvu národnej obrany v roku 1954. Dôležité úseky hranice chcel zabezpečiť fotočlánkami, aby *„cudzí agenti"* a *„podpaľači"* nemohli v Československu uskutočňovať záškodnícku činnosť. V liste, doplnenom technickým náčrtkom, vysvetľoval použitie ultrafialových a infračervených lúčov ako svetelného zdroja, ktorý nie je zachytiteľný okom. Pri ilegálnom prechode *„záškodníka"* hranicou, by sa prerušil svetelný tok dopadajúci na fotočlánok, ktorý by hneď zvukovo alebo svetelne

13 A ÚPN, f. Veliteľstvo PS v Prahe, inv. j. 136.

signalizoval príslušnej osobe úsek prekonávaný *„záškodníkom"*. O tento zlepšovací návrh 11. brigáda pochopiteľne prejavila záujem a skúmala možnosti jeho technickej realizácie.

Priamo medzi pohraničníkmi sa našlo množstvo takých, ktorí – či už zo zištných dôvodov, prestíže alebo presvedčenia – predkladali mnohé zlepšovacie návrhy, ktoré sa uplatnili pri strážení hranice. Podľa podaných zlepšovacích návrhov sa v roku 1955 zaviedli na úsekoch 8., 13., 14., a 15. roty nové signálne nástrahy.

Na lepšie zabezpečenie toku Dunaja bol od 25. februára 1954 vyčlenený zo zostavy 11. brigády Bratislava – komárňanský prápor s dunajskou flotilou – a bol vytvorený 25. samostatný pohraničný prápor so sídlom v Komárne. Pozostával z desiatich pohraničných rôt strážiacich „suchú hranicu" a z dunajskej flotily ( tri poriečne oddiely), ktorá mala doprevádzať rakúske, západonemecké a juhoslovanské lode počas plavby v československých vodách. Od roku 1948 bol „Belehradskou dohodou" o režime plavby na Dunaji určený konkrétny režim plavby na tomto medzinárodnom veľtoku. Súčasťou tejto zmluvy bola aj slobodná plavba obchodných lodí všetkých štátov. Na dodržiavanie zásad stanovených zmluvou pre celý tok rieky bola vytvorená Dunajská komisia so sídlom v Budapešti.

V novembri 1954 vykonal námestník ministra vnútra previerku v 25. samostatnom podunajskom prápore a skonštatoval, že úsilie práporu pri strážení hranice bolo zamerané na stráženie nepriateľských lodí, čo pokladal už v tom čase za nesprávne. Vyslovil sa, že *„lode nie je možné rozdeliť na priateľské a nepriateľské, a je potrebné ich strážiť bez rozdielu národnosti, resp. štátnej príslušnosti"*. Zvlášť, ak išlo o civilné nákladné lode, prevážajúce tovary. Pohraničníci z podunajského práporu ich delili na nepriateľské (západonemecké, juhoslovanské, rakúske) – a boli prísne sprevádzané, a na priateľské (sovietské a iné) – ktorým bola venovaná oveľa nižšia pozornosť.

Utečenci, ktorí chceli prejsť hranicu bez pomoci prevádzačov, alebo sami z bezprostredného okolia svojho bydliska, skúšali v pohraničí sami sledovať situáciu, alebo sa informácie o ženijno-technickom zabezpečení a strážení hranice pokúšali získať od iných ľudí. Niekedy získavali potrebné informácie pozorovaním terénu z Bratislavského hradu, z kríkov a záhrad sledovali pohyb hliadok. Ďalší sa pokúšali terén na hranici pozorovať z osobného vlaku, ktorý prechádzal od Bratislavy na Záhorie v blízkosti drôtených zátarás. Pohraničníci informácie o zabezpečení hranice prísne utajovali a ich úniku sa všemožne snažili zabrániť. Napriek tomu sa presnejšie podrobnosti o charaktere ženijno-technického zabezpečenia či o výpadkoch prúdu z elektrodrôtených zátarás dostávali k utečencom prostredníctvom obyvateľov pohraničia a ľudí, pracujúcich na povolenie v zakázanom pásme pod dozorom pohraničníkov. Ale objavili sa i prípady útekov robotníkov pracujúcich v zakázanom pásme (za drôtenými prekážkami), ktoré boli umožnené dôverou pohraničníkov k „prevereným osobám". K útekom dopomáhali aj informácie od samotných pohraničníkov, vojenských zbehov, obyvateľov rakúskych pohraničných obcí, s rodinnými väzbami na obyvateľov Záhoria, a od úspešných utečencov, ktorí sa spätne dostali zo zahraničia do ČSR.

Pri strážení slovensko-rakúskeho úseku hranice sa pre pohraničníkov stali v roku 1956 závažným problémom výletné zájazdy parníkmi po Dunaji do Devína, pri ktorých sa pokúšali utečenci z Československa, Maďarska a Poľska o zoskoky z lodí a o útek do Rakúska. Utečenci sa pokúšali použiť rôzne odpútavacie manévre alebo hneď impulzívne skákali z lodí do Dunaja. Dňa 5. augusta 1956 sa po výjazde výletnej lode „Pionier" z Devína podarilo neznámemu mužovi vyvolať paniku volaním, že z lode vypadlo dieťa. Oblečený skočil do rieky a preplával na rakúsky breh. Mimoriadne tragickým sa stal prípad z 19. augusta 1956. Pri odchode lode „Turiec" o 19:05 hod. zoskočilo päť turistov maďarskej štátnej príslušnosti do Dunaja, s úmyslom preplávať do Rakúska. Hliadka poriečneho oddielu, ktorá doprevádzala loď, začala na utečencov strieľať. Traja z utečencov boli usmrtení, jeden zadržaný a jednému sa útek podaril. Po tomto krvavom masakre sa zájazdy na výletných lodiach stali „tŕňom v oku" najvyšších straníckych funkcionárov KSČ, ktorí pochopili, že tieto dobre viditeľné brutálne zákroky na medzinárodnej rieke kompromitujú komunistický režim. Útekmi z lodí sa 27. augusta 1956 zaoberalo aj politbyro ÚV KSČ. Už 24. augusta 1956 vydala Hlavná správa Pohraničnej stráže zákaz sprevádzať výletné lode hliadkami PS na člnoch a nariadila, aby sa na lode stavali hliadky PS a VB, doplnené o príslušníkov ŠtB. Hliadkám bola zakázaná paľba po osobách, ktoré opustili palubu lode s úmyslom preplávať do Rakúska. Bolo to len krátke prechodné opatrenie pred úplným zákazom plavieb výletných lodí po Dunaji do Devína.[14]

Jednotky 11. brigády PS strážiace slovensko-rakúsky úsek hranice v roku 1957 tvorili tri pohraničné prápory a štyri oddelenia pohraničnej kontroly (OPK):

**I.** pohraničný prápor Malacky strážil úsek hranice s dĺžkou 48 km a 800 m a mal šesť pohraničných rôt. Dislokácia pohraničných rôt bola takáto:

1. rota v katastri obce Moravský Ján,
2. rota na samote Dlhé Lúky,
3. rota v katastri obce Malé Leváre,
4. rota v katastri obce Gajary,
5. rota v obci Suchohrad,
6. rota v obci Záhorská Ves.

**II.** pohraničný prápor Stupava strážil úsek hranice v dĺžke 33 km a 800 m a mal päť pohraničných rôt. Roty boli dislokované:

7. rota v obci Vysoká pri Morave,
8. rota na samote Vačková,
9. rota v katastri obce Devínske Jazero,
10. rota v obci Devínska Nová Ves,
11. rota v obci Devín.

14 A ÚPN, f. A 2/1, inv. j. 163.

**III.** pohraničný prápor Bratislava strážil úsek hranice v dĺžke 42 km a 940 m a mal šesť pohraničných rôt. Boli umiestnené:
12. rota v obci Karlova Ves,
13. rota Petržalka (Kapitulský Dvor),
14. rota v Petržalke,
15. rota v katastri obce Jarovce,
16. rota v katastri obce Rusovce,
17. rota v obci Čunovo.

Pohraničná rota Čunovo strážila úsek s Rakúskom len v dĺžke 1800 metrov.

Ostávajúci úsek hranice 17. roty s Maďarskom v dĺžke 9 kilometrov, v dôsledku udalostí v Maďarsku z roku 1956, strážili len pohraničníci z tejto roty. Z maďarskej strany nebola strážená, pretože maďarskí pohraničníci sa presunuli na rakúsku hranicu.

V roku 1957 bolo v stavoch 11. brigády 215 dôstojníkov Pohraničnej stráže z povolania, 132 poddôstojníkov Pohraničnej stráže z povolania, 145 poddôstojníkov základnej služby a 1192 radových pohraničníkov. V týchto číslach bola zahrnutá aj poddôstojnícka škola v obci Moravský Ján a výcvikové stredisko služobných psov v Šamoríne.

Služobných psov, ktorí sa používali na stráženie na hranici, bolo 114. V týchto rokoch boli služobní psi používaní na vodítkach, ale aj napriek tomu sa stali účinnou zbraňou pohraničníkov. V rokoch 1955–1960 sa dobre vycvičení psi podieľali na zadržaní utečencov v priemere 32–37 percentami.

Podľa štatistík 11. brigády sa vo „výcvikovom roku" 1954/1955 podarilo preniknúť hranicu trinástim utečencom, vo „výcvikovom roku" 1956/1957 dvanástim, a vo „výcvikovom roku" 1958/1959 ich bolo úspešných už len sedem. Napriek tomu velitelia tejto brigády prijímali kritiku, že sú brigádou s najslabšími výsledkami, pretože mali *„najviac úspešných prechodov hraníc utečencami"*. Bránili sa však tým, že brigáda vznikla ako jedna z posledných na hranici s *„kapitalistickými"* štátmi. Ďalej velitelia brigády poukazovali, že pretrvávajú dôsledky teórie „A" a „B" brigád, a pri premiestňovaní problémových dôstojníkov z „A" brigád sú títo prideľovaní práve k 11. brigáde.

Na celom úseku 11. brigády bol v roku 1957 vybudovaný systém drôtených zátarás, s výnimkou zalesnených ostrovov na československo-maďarskej hranici, ktoré strážila 17. rota Čunovo. V obciach, ktoré boli v bezprostrednej blízkosti hranice ako Devín, Vysoká pri Morave, Záhorská Ves a Suchohrad, nebolo v dôsledku osídlenia možné umiestniť kontrolný pás. Elektrifikované drôtené zátarasy boli v dĺžke 72 kilometrov umiestnené na úsekoch všetkých rôt, s výnimkou prerušenia v krátkych úsekoch v spomínaných obciach, kde to nebolo technicky možné. Na slovensko-rakúskom úseku hranice bolo 66 pozorovacích veží a 32 podchodov v drôtených zátarasách pre rýchly presun hliadok.[15]

15 A ÚPN, f. A 2/1, inv. j. 168.

Spojenie Veliteľstva brigády s pohraničnými prápormi bolo zabezpečené rádiovo a odtiaľ priamymi vlastnými linkami na všetky pohraničné jednotky. Spojenie medzi Veliteľstvom brigády a Hlavnou správou Pohraničnej stráže bolo zabezpečené jednak priamo rádiovo a tiež po linke Krajskej správy ministerstva vnútra (KS MV) Bratislava.

Podmienky v celom slovensko-rakúskom pohraničí sa koncom 50. rokov výrazne menili. V úsekoch I. práporu Malacky a II. práporu Stupava sa začal rozvíjať naftový priemysel. Len v úseku 7. roty Vysoká pri Morave bolo v hraničnom a zakázanom pásme šesť naftových veží. Pokračovala aj výstavba plynového potrubia. Na týchto stavbách boli zamestnané stovky ľudí, čo pohraničníci riešili posilňovaním početných stavov v prvých dvoch práporoch. Celé pohraničie bolo husto osídlené a v letných mesiacoch počet ľudí pohybujúcich sa v hraničnom pásme ešte vzrastal vďaka turistom, ktorí navštevovali Bratislavu a neďaleký hrad Devín, ležiaci priamo na hranici.

Po odchode sovietskych vojsk z Rakúska, po roku 1955, sa zmenila aj situácia „na druhej strane". Okrem rybolovu, ktorým sa zaoberalo množstvo Rakúšanov na rieke Morava, sa veľmi zvýšil turistický ruch v priľahlých pohraničných obciach. Turisti prichádzali až tesne na hranicu a odtiaľ si obzerali „železnú oponu". Hraničnú infraštruktúru nielen pozorovali, ale nezriedka si ju aj fotografovali, čo pohraničníci s nevôľou museli strpieť.

Na konci 50. rokov sa najviac utečencov pokúšalo prejsť cez hranicu na úsekoch 14. roty Petržalka, 13. roty Petržalka-Kapitulský Dvor, 10. roty Devínska Nová Ves a 9. roty Devínske Jazero. Týmto rotám bola venovaná zvýšená pozornosť zo strany velenia brigády. Niekoľko málo utečencov, ktorým sa podarilo prekonať hranicu, väčšinou niekoľko hodín (a niekedy aj dní) pozorovali pohyb hliadok a využili aj najmenšie chyby pohraničníkov. Ďalšie stovky však boli zadržané.

Pohraničníci, aby predišli týmto svojim „chybám" a dosiahli absolútnu nepriepustnosť hranice, opustili lineárny systém strážení vedľa drôtených zátarás. Stráženie organizovali viac do hĺbky hraničného pásma, s velením rôznych druhov hliadok, medzi ktorými sa snažili zabezpečiť lepšiu súčinnosť. Celkovo začali odbúravať zvyšky pasívneho systému, pri ktorom utečencov „očakávali" v blízkosti drôtených zátarás – pohraničníci ich začali sami aktívne vyhľadávať. Neustále rástol aj význam spolupráce s dobrovoľnými pomocníkmi Pohraničnej stráže.

Ďalším prostriedkom, ktorý mal ešte v predstihu odhaliť utečencov, bola agentúrno-operatívna činnosť 11. brigády. Príslušníci kontrarozviedky 11. brigády mali rozsiahlu agentúrnu sieť vo všetkých pohraničných obciach. V roku 1955 riadili 157 agentov a informátorov, v roku 1956 ich bolo 193 a v roku 1957 bol ich počet 176.

Hlavným cieľom rozviedky 11. brigády bolo *„vybudovať širšiu a kvalitnú sieť zahraničných tajných spolupracovníkov"*, aby bol agentúrne obsadený celý úsek protiľahlého rakúskeho územia. S budovaním agentúrnej siete začala 11. brigáda od roku 1954 a pre spoluprácu boli postupne získaní agenti s krycími menami: rok 1954 – SYLVA, JEŽEK, rok 1955 – NORBERT, TALLO, rok 1956 – MAREK, BAUERNHOFER, ERICH.

Agent s krycím menom SYLVA bol príslušník Zollwache (Colná stráž) a do roku 1957 s ním bolo uskutočnených päťdesiatdva schôdzok, na ktorých podal 165 spravodajských informácií; za spoluprácu bol odmenený čiastkou 39 250.- šilingov.

Agent NORBERT, v tom čase hostinský v obci Kittsee, bol získaný na „rozpracovávanie" obce a neznámych a podozrivých osôb v blízkosti hranice a v hostinci. Zúčastnil sa na šestnástich schôdzkách s príslušníkmi rozviedky 11. brigády, na ktorých podal 30 správ a zinkasoval 5250,- šilingov.

Veľmi cenným agentom mal byť ERICH, ktorého formálne prevzala 11. brigáda od 4. znojemskej brigády. Do apríla 1957 sa s ním však nepodarilo uskutočniť tajnú schôdzku. ERICH bol veliteľom Zollwache v Marcheggu.[16]

**Úspešnosť pri strážení hranice vypovedá o príliš neľudskej snahe pri plnení cieľa vytýčeného stranickými špičkami. 11. brigáda Pohraničnej stráže mala za úlohu zlepšiť ochranu hranice, aby bol „preryv" – t. j. úspešný prechod hranice – celkom mimoriadnym a výnimočným javom. To sa podľa štábu brigády nepodarilo, a čísla pre nich *„neboli povzbudivé"*.**

**11. pohraničná brigáda v roku 1962 zadržala v 86 prípadoch stodeväť *„narušiteľov"* a pripustila 3 *„beztrestné preryvy"* štyrmi osobami, zatiaľ čo v roku 1961 zadržala v 103 prípadoch stotridsať *„narušiteľov"* a pripustila takisto 3 *„beztrestné preryvy"* troma osobami.**[17]



Veliteľ 11. brigády PS mjr. Florian Čambál, kľačiaci pred veliteľom Pohraničnej a Vnútornej stráže genmjr. L. Hlavačkom pri prehliadke, Bratislava 1953
Zdroj: ABS.

16 A ÚPN, f. A 2/1, inv. j. 168.
17 Tamže, f. 2346-11. brigáda PS v Bratislave (1961–1965), inv. j. 97.

# Historie rozhodných křesťanů letničních v dokumentech Státní bezpečnosti (70. a 80. léta 20. století)

**Petra Gabrielová**

Historické zmapování **přerodu náboženského spolku rozhodných křesťanů v Apoštolskou církev**[1] není doposud řádně zpracováno. Tuto mezeru do jisté míry vyplňují knihy vydané v Albrechticích u Českého Těšína biskupem Apoštolské církve Rudolfem Bubikem.[2] Tyto publikace přinášejí příběhy jednotlivých věřících, částečná svědectví o vzniku a pozdějším vývoji vybraných sborů, dokumenty a fotografie, i některé odborné články (např. Józefa Szymeczka[3]). Úplnější pohled na náboženské dění na Těšínsku přináší studie Jana Kalety *Církev bratrská na Těšínsku* v jubilejním sborníku Církve bratrské z roku 1980,[4] i když si nelze nepovšimnout jejího politicky vhodného pozadí, a to nejen z hlediska tehdejšího totalitního režimu, ale i z pohledu vztahu mezi Církví bratrskou a rozhodnými křesťany letničními. O práci a působení Rudolfa Bubika vydal Aleš Navrátil článek ve sborníku *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*.[5]

Předkládaná studie si rozhodně neklade za úkol řešit problém chybějícího kvalitního zpracování dějinného vývoje Apoštolské církve. Přináší pouze částečnou sondu do života náboženských sborů na Těšínsku, v Brně a v Praze, napsanou převážně na základě studia archivních materiálů vzniklých činností Státní bezpečnosti.

1 Apoštolská církev je jednou z evangelikálních církví. V Československu se konstituovala Apoštolská církev v průběhu 20. století v komplikovaných podmínkách totalitního režimu ze Svazu rozhodných křesťanů na Těšínsku. Dále ke studiu: www.apostolskacirkev.cz.

2 BUBIK, R.: *Co jsem slyšel: historie letniční církve 1904–1952*. Křesťanský život, Albrechtice 2005; BUBIK, R.: *Co jsem viděl: historie letničního hnutí 1952–1973*. Křesťanský život, Albrechtice 2006; BUBIK, R.: *Co jsem prožil: historie letničního hnutí 1973–1989*. Křesťanský život, Albrechtice 2007; *Historie letničního hnutí. I. Autentické dokumenty 1904-1957*. Red. R. BUBIK. Křesťanský život, Albrechtice 2005; *Historie letničního hnutí. III. Autentické dokumenty 1958–1970*. Red. R. BUBIK. Křesťanský život, Albrechtice 2006; *Historie letničního hnutí. V. Autentické dokumenty 1973–1989*. R. BUBIK. Křesťanský život, Albrechtice 2007.

3 SZYMECZEK, J.: *Za slovem jdi!* In: *Historie letničního hnutí. III. Autentické dokumenty 1958–1970*. Red. R. BUBIK. Křesťanský život, Albrechtice 2006, s. 14.

4 KALETA, J. a kol.: *Církev bratrská na Těšínsku*. In: *Sto let ve službě evangelia (1880–1980)*. Jubilejní sborník Církve bratrské. Rada Církve bratrské, Praha 1981.

5 NAVRÁTIL, A.: *Rudolf Bubik, biskup Apoštolské církve*. In: *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Eds. MAREK, P., HANUŠ, J., Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2006.

Letniční hnutí vzniklo na přelomu 19. a 20. století ve Spojených státech amerických, poměrně rychle se rozšířilo především v prostoru tradičních protestantských církví a dalo vzniknout řadě drobných denominací[6] prakticky po celém světě. Jádro biblicky postavené věrouky a náboženské praxe těchto letničních církevních útvarů je výrazně vázáno na historickou událost letnic.[7]

Ohlas těchto myšlenek vyvolal roku 1910 na Těšínsku ve sborech Evangelické církve augsburského vyznání vznik náboženského spolku Svaz rozhodných křesťanů. Jeho působení se sice nadále navenek odehrávalo v rámci evangelické církve, vnitřně však už žilo svým vlastním náboženským životem.[8] Po roce 1948 se postup totalitního režimu vůči církvím a náboženským společnostem samozřejmě dotkl i Svazu rozhodných křesťanů, který byl jako náboženský spolek po právní stránce de facto zlikvidován. Sbory i volné menší skupiny se mohly nadále legálně scházet pouze pod hlavičkou některé z povolených církví, a proto byly v březnu 1951 připojeny k Jednotě českobratrské.[9] Toto spojení letničních sborů s Jednotou českobratrskou se však zdařilo jen částečně; a v červnu 1963 zástupci sborů v Dolním Žukově u Českého Těšína a v Neborech u Třince, ve kterých převažovali věřící původního Svazu rozhodných

6 Denominací se rozumí označení pro náboženskou společnost, zejména v protestantském prostředí.

7 Letnice (řecky *pentekosté* – odtud se také někdy letničnímu hnutí říká hnutí pentekostální) v křesťanském chápání jsou historickou událostí (časově ohraničenou 50 dny od zmrtvýchvstání Ježíše Krista), kdy došlo k seslání Ducha svatého a ustanovení prvokřesťanské církve. (*Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona.* Ekumenický překlad. Česká biblická společnost, Praha 1985. Skutky apoštolské 2,1-47).

8 Obecně je náboženská praxe jednotlivce v letničním hnutí založena na poznání hříšnosti a prožití pokání, obrácení se ve víře k Bohu a prožití znovuzrození v Ježíši Kristu, na tradičním křtu vodou a na křtu Duchem, tj. výrazné citové náboženské zkušenosti (až hraničící s extatickým stavem) a na naplňování Duchem svatým. Vnějším projevem prožívání křtu Ducha je „vylití", tj. obdaření dary Ducha svatého. Především to bývá zpravidla tzv. glosolálie, tj. schopnost mluvení jazyky, kdy modlící v důsledku gradace entuziastického prožitku Boží blízkosti začne během modlitby mluvit jazykem, kterému sám nerozumí. Většinou jde o neznámý, neexistující jazyk. U některých věřících se dokonce objevuje schopnost proroctví a uzdravování nemocných. Pocit naplnění Duchem svatým se navenek projevuje velice silnou potřebou šířit biblickou zvěst (misijní práce). To, co budí u tradičních církví z letničního hnutí obavu, je jeho snadné sklouznutí k radikálním tendencím. V extrémních případech může vést pocit výlučnosti a obdaření dary Ducha až k rozličným projevům radikality: kult osobnosti vedoucího, manipulace s člověkem a snaha vyvázat ho z jeho osobních a rodinných vazeb, duchovní experimenty někdy i narušující psychické zdraví aj VOJTÍŠEK, Z.: *Netradiční náboženství u nás.* Dingir, Praha 1998. On line: http://www.sekty.cz/texty/netradicni_nabozenstvi/kap3/charhnuti.html;
srv. VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství.* Portál, Praha 2004.

9 BUBIK, R.: *Co jsem slyšel: historie letniční církve 1904–1952,* s. 110; KALETA, J. a kol.: *Církev bratrská na Těšínsku,* s. 150; Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), fond (dále f.) Vyšetřovací spisy – Ostrava (dále jen OV-V), archivní číslo (dále arch. č.) V-2856 Ostrava. Protokol o výslechu svědka Jana Urbana ze dne 15. dubna 1964.

křesťanů, oznámili oficiálně Radě Jednoty českobratrské vystoupení z církve.[10] Od tohoto roku byli tito letniční věřící nejen pozorněji sledováni Státní bezpečností, ale začala také jejich dlouhá a nesnadná cesta k legalizaci vlastní církve.

Od roku 1963 až do roku 1988 podávali zástupci rozhodných křesťanů prakticky neustále v různých časových intervalech na ministerstvo kultury žádosti o uznání letniční církve. Zamítavý postoj státních orgánů k oficiálnímu povolení činnosti letniční církve se od roku 1983 stal pro signatáře Charty 77 a aktivisty hnutí Nová orientace[11] Jana Duse a Jana Šimsu argumentem, který jasně dokládal porušování článku ústavy o náboženské svobodě v totalitním Československu.[12] Náboženská společnost rozhodných křesťanů letničních – pod názvem Apoštolská církev – nakonec v socialistickém Československu na území Čech, Moravy a Slezska[13] povolena byla. Došlo k tomu krátce před změnou politického režimu 25. ledna 1989.[14] Otázka získání povolení k náboženskému působení je však záležitostí, zvláště v případě letničních křesťanů, radikálně uchopujících křesťanskou zvěst, natolik komplikovanou, že je tématem pro samostatnou studii.

Archivní materiály ve správě Archivu bezpečnostních složek nás informují především o vývoji náboženského působení jednotlivých letničních sborů v rámci možností daných totalitním režimem. Zvláště zajímavá jsou pak 70. a 80. léta 20. století.[15]

10 Zřejmě šlo o pět set věřících. ABS, f. OV-V, arch. č. V-11432 Ostrava. Protokol o výslechu obviněného R. Bubika ze dne 27. srpna 1982.

11 Nová orientace vznikla původně jako teologický reformní směr na přelomu 50. a 60. let 20. století uvnitř Českobratrské církve evangelické. Už od svého počátku byl její vznik spojen s kritikou komunistického režimu a jeho postoje k církvím a náboženským společnostem. V 70. letech tvořili stoupenci Nové orientace výrazné opoziční hnutí proti normalizaci. Většina z nich byla zároveň signatáři Charty 77, s jejímiž aktivitami se činnost Nové orientace zvláště v 80. letech prakticky prolínala. Dále ke studiu: PFANN, M.: *„Nová orientace" v Českobratrské církvi evangelické v letech 1959–1968: malá historie jednoho hnutí evangelických křesťanů podle archivních dokumentů.* Zdeněk Susa, Středokluky 1998; DINUŠ, P.: *Českobratrská církev evangelická v agenturním rozpracování StB.* Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2004; PŘIKRYL, I.: *Českobratrská církev evangelická a opoziční projevy vůči normalizačnímu režimu.* Bakalářská práce (obhajoba dne 8. ledna 2007). Masarykova Univerzita, Brno 2006.

12 Tato skutečnost se také stala předmětem diskuse na XXIV. synodu Českobratrské církve evangelické v listopadu 1985. ABS, f. Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (dále jen X. správa SNB), inventární jednotka (dále jen inv. j.) 979; srv. ABS, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála (dále jen MV-KR), arch. č. 802053 MV.

13 Na Slovensku byla letniční náboženská společnost povolena od 60. let 20. století pod názvem Novoapoštolská církev.

14 NAVRÁTIL, A.: *Rudolf Bubik, biskup Apoštolské církve.* In: *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, s. 613.

15 K rozhodným křesťanům letničním se v ABS nacházejí i starší materiály. V roce 1964 bylo obviněno a odsouzeno osm zástupců sborů, Jan Folwarczny, Jan Brozda, Karel Gajdacz, Pavel Unucka, Jan Pyszko, Jan Cienciala, Josef Konderla a Adam Zágora, za trestnou činnost maření státního dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi (§ 178), kterým soud vyměřil trest odnětí svobody od osmi do patnácti měsíců. ABS, f. OV-V, arch. č. V-2856 Ostrava. Archivní

V 70. letech začaly do Československa ze Spojených států amerických a západní Evropy pronikat myšlenky charismatického hnutí,[16] navazující na letniční proud z počátku století a oživující křesťanské směry nesené v letničním duchu. Rozhodní křesťané letniční se v této době již neomezovali pouze na Těšínsko. Věroučně se k nim hlásily letniční skupiny v Brně[17] i v Praze,[18] což také vedlo zhruba od roku 1976 ke společnému setkávání.

Představu o působení církve, jejích jednotlivých sborů a zástupců tohoto období, si můžeme udělat z vyšetřovacích spisů mluvčích společenství. Ze zástupců těšínských rozhodných křesťanů stíhala ostravská Státní bezpečnost od 24. srpna 1982 tři osoby: Rudolfa Bubika, Josefa Wojnara a Jana Kotajného.[19] V Brně byli Státní bezpečností

číslo zahrnuje i desky s náboženskou literaturou a dokumenty, které obsahují také vyznání víry a statut budoucí církve z prosince 1963. § 178 trestního zákona číslo 140/1961 Sb. vymezoval trestný čin maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi jako porušení zákona číslo 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, který svým § 7 (státní souhlas pro výkon duchovenské činnosti) umožňoval státním orgánům manipulativně zasahovat do vnitřního života církví a náboženských společností. Provedení jakéhokoli náboženského úkonu osobou, které nebyl státními orgány udělen státní souhlas pro výkon duchovenské činnosti, bylo trestné. Trest odnětí svobody mohl být vyměřen až na dva roky. Sbírka zákonů Československé socialistické republiky. Částka 65. Trestní zákon číslo 140. Ročník 1961. On line: http://www.mvcr.cz/sbirka/1961/sb65-61.pdf

16 Charismatické hnutí je směr, vzniklý v 60. letech 20. století ve Spojených státech amerických a oživující letniční proud z počátku století. Charismatické hnutí má výrazně letniční rysy, ale na rozdíl od letničního hnutí jeho stoupenci od počátku neusilovali o zakládání nových denominací, ale snažili se o obnovu společenství v rámci tradičních církví. Příkladem takového hnutí je u nás v Církvi římskokatolické např. Katolická charismatická obnova. Dále ke studiu: http://www.cho.cz. Jednou ze skupin, podstatně ovlivněných charismatickým hnutím v protestantském prostředí v České republice, je sbor Českobratrské církve evangelické v Praze Na Maninách pod vedením Daniela Drápala. Vedle něho působila a působí řada dalších charismatických sborů, ať již v rámci tradičních církví nebo dnes už i ve formě samostatných náboženských obcí. Dále ke studiu: www.kmspraha.cz, www.církve.cz.

17 Brněnský sbor byl tvořen jednak z letničních skupin v Jevišovce a Nejdku, okres Břeclav a v Brně, kde se sdružovali navrátilci z Rumunska a Maďarska, a dále pak věřícími vedenými Bohuslavem Tetivou, kteří na počátku 60. let odešli z Bratrské jednoty baptistů. BUBIK, R.: *Co jsem slyšel: historie letniční církve 1904–1952,* s. 110.

18 V Praze se rozhodní křesťané začali vymezovat ve sboru Svobodné reformované církve (od roku 1919 Jednota českobratrská) na Novém Městě už ve 20. letech minulého století. Později se k nim přidaly sbory v Úvalech, v Černošicích a později také ve Všetatech u Prahy. Z jejich podnětu vznikl Záchranný spolek Tábor, který se zprvu snažil udržet v Jednotě českobratrské, ale v roce 1923 z ní byl vyloučen a začal pracovat samostatně. Záchranný spolek Tábor v Praze, podobně jako Svaz rozhodných křesťanů na Těšínsku, byl v roce 1951 postaven mimo zákon a právně státními úřady zlikvidován. Obdobně jako na Moravě se i v Praze letniční křesťané připojili v roce 1952 ke sboru Jednoty českobratrské. KOCUR, P.: *Stručná historie sboru Apoštolské církve v Praze*. In: BUBIK, R.: *Co jsem slyšel: historie letniční církve 1904–1952*, s. 126–127.

19 ABS, f. OV-V, arch. č. V-11432 Ostrava. Všichni tři byli dne 27. června 1983 Okresním soudem v Karviné odsouzeni za trestnou činnost maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi (§ 178) k trestu odnětí svobody v trvání jednoho roku s podmínečným odkladem

jako mluvčí letničních křesťanů vyšetřováni od 12. ledna 1983 Bohuslav Tetiva, Vladimír Novák a György Bencsik.[20] Zpráva o jejich zatčení proběhla dokonce ve vysílání Svobodné Evropy.[21]

Proč mluvčí? Letniční církev ve své církevní praxi zcela důsledně uplatňuje princip všeobecného kněžství. Možnost působení církve, a tím i přirozenou cestou konstituování jejích zástupců pro jednání se státními orgány (v případě rozhodných křesťanů letničních volbou tzv. staršovstva, ústřední rady starších) závisela na míře zájmu státní správy, resp. na míře Státní bezpečnosti o její činnost. Od roku 1973 v čele jednotlivých letničních sborů nestál nikdo. Od roku 1977 byly sbory navenek reprezentovány mluvčími, kteří ohledně legalizace jednali se státními orgány. Jejich neformálním vedoucím byl od tohoto období Rudolf Bubik, který i podepisoval všechny žádosti a dokumenty týkající se letniční církve.[22]

Jaká byla v jednotlivých sborech v 70. a 80. letech situace? Z protokolu o výslechu R. Bubika se dovídáme, že celkový počet osob, které se hlásily k letniční církvi na území Čech a Moravy, by mohl dosáhnout až sedmi set padesáti věřících. R. Bubik odhadoval počet rozhodných křesťanů na Těšínsku zhruba na dvě stě padesát s tím, že po legalizaci církve se jejich počet zdvojnásobí na pět set osob. Pravděpodobně počítal s tím, že se k rozhodným křesťanům letničním připojí opět ti, kteří na počátku šedesátých let zůstali v prostředí Jednoty českobratrské, resp. Církve bratrské. Brněnský a pražský sbor (i s volnými skupinami po celých Čechách) měl podle Bubikova odhadu čítat dohromady asi dvě stě padesát členů.[23]

Letniční křesťané v Českém Těšíně, resp. v Dolním Žukově, se ve čtvrtek večer a v neděli ráno pravidelně scházívali v soukromých bytech a rodinných domech vždy u jednoho z mluvčích sboru. Těch bylo v Dolním Žukově zřejmě pět: Rudolf Bubik,

---

výkonu trestu na zkušební dobu dvou let. Po odvolání jim ostravský soud trest zmírnil na dobu šesti měsíců s podmínečným odkladem výkonu na dobu jednoho roku.

20 ABS, f. Vyšetřovací spisy – Brno (dále jen BN-V), arch. č. V-14919 Brno. V. Novák a G. Bencsik byli dne 30. září 1986 Městským soudem v Brně odsouzeni k trestu odnětí svobody v trvání dvou měsíců s podmínečným odkladem výkonu trestu na zkušební dobu jednoho roku. Trestní stíhání B. Tetivy bylo v červnu 1984 zastaveno, protože v květnu 1984 zemřel při dopravní nehodě.

21 ABS, f. Správa StB Ostrava III. díl (dále jen B 7/III), inv. j. 320.

22 ABS, f. OV-V, arch. č. V-11432 Ostrava. Protokol o výslechu obviněného R. Bubika ze dne 27. srpna 1982; V roce 1978 byl R. Bubik získán ostravskou Státní bezpečností jako spolupracovník s krycím jménem FRANTA. Ze svazku se dovídáme, že spolupráce byla uzavřena na základě kompromitace, kdy byl R. Bubik donucen Státní bezpečností na spolupráci přistoupit. V únoru 1978 se pokusil vyvézt nelegálním způsobem náboženskou literaturu; převoz se nezdařil a tato skutečnost se stala nástrojem vydírání. Spolupráci později ukončila sama StB. Stalo se tak v roce 1982 krátce před jeho zatčením. Jako důvod k ukončení spolupráce uvádí pracovník Státní bezpečnosti, který svazek předával k archivaci: povrchní a neseriózní informace, které pro StB postrádaly hodnotu. ABS, f. Agenturní svazky – Centrála (dále jen MV-TS), arch. č. 855265 MV; srv. ABS, f. B 7/III, inv. j. 48.

23 ABS, f. OV-V, arch. č. V-11432 Ostrava. Protokol o výslechu obviněného R. Bubika ze dne 2. září 1982.

Josef Wojnar, Jan Kotajný, Karel Brozda a Adam Tomsa. Místa se pokaždé střídala. Ranní nedělní schůzky obvykle trvaly dvě hodiny a zahrnovaly čtení a výklad z Bible, zpěv a modlitbu. Součástí byla také tzv. svědectví.[24] Rudolf Bubik uvedl, že se nedělních setkání v samotném Dolním Žukově účastnilo sedmdesát až sto osob.[25] Možná je tento počet až přehnaný, protože Wojnar a Kotajný, v jejichž bytech se občas nedělní schůzky také konaly, odhadují počet na padesát věřících.[26]

Kromě nedělních společenství a obdobných čtvrtečních večerních kázání se Rudolf Bubik, Josef Wojnar a další mluvčí podíleli na promluvách během svateb a pohřbů, modlitbách za nemocné a křtech. Modlitby za nemocné za zlepšení zdravotního stavu se konaly buď ve sboru během nedělní schůzky, nebo přímo u nemocného.[27] Křty udělovali pouze R. Bubik s J. Wojnarem v letech 1977 až 1981 na své zahradě – nejdříve v malé hrázi ze dřeva, kterou R. Bubik postavil na protékajícím potoce, a později v bazénku, speciálně vyrobeném pro tento účel. V období těchto let pokřtili v Dolním Žukově asi čtyřicet osob. Bohužel zde nebyla vedena žádná křestní kniha.[28] Záznamy o křtech se evidovaly pouze do roku 1973.[29]

V letních měsících pořádala letniční církev tzv. rekreace. Byla to několikadenní duchovní setkávání, která na Těšínsku ve svém rodinném domě vedl R. Bubik. Přijížděli na ně letniční křesťané i se svými rodinami. Účastnili se jich i někteří věřící z brněnského a pražského sboru a hosté z Německa a Maďarska. Počet účastníků se pohyboval kolem šedesáti osob.[30] Tato soustředění probíhala zřejmě pravidelně každé léto od roku 1979 do roku 1982. Jejich program zahrnoval čtení a výklad Bible, četbu letniční literatury, podávání svědectví a modlitby.[31] Poslední rekreace (před odsouzením Rudolfa Bubika) se konala v červnu 1982 a byla rozpuštěna Veřejnou bezpečností za účasti okresního církevního tajemníka z Karviné, jako nelegální církevní shromáždění.[32]

Nejrozsáhlejší archivní materiál se zachoval k činnosti brněnskému sboru. V části vyšetřovacího spisu, kde jsou uloženy kopie sebrané dokumentace, se nacházejí podrobné zápisy ze sborových setkání, přípravy na sborové hodiny (projednávání otázek organizačního charakteru), rozvrhy kazatelské činnosti, křestní kartotéka,

24 Podávání svědectví, tj. že kdokoli ze členů církve může pohovořit (tj. svědčit) o tom, jakým způsobem přijal víru, nebo o události, kterou prožil a která byla inspirována biblickou zvěstí, nebo ji naopak evokovala.

25 ABS, f. OV-V, arch. č. V-11432 Ostrava. Protokol o výslechu obviněného R. Bubika ze dne 9. září 1982.

26 Tamtéž. Protokol o výslechu obviněného J. Wojnara ze dne 27. srpna 1982. Protokol o výslechu obviněného J. Kotajného ze dne 11. října 1982.

27 Tamtéž. Protokol o výslechu obviněného J. Kotajného ze dne 12. října 1982.

28 Tamtéž. Protokol o výslechu obviněného R. Bubika ze dne 22. září 1982.

29 Tamtéž. Protokol o výslechu obviněného J. Wojnara ze dne 21. září 1982.

30 Tamtéž. Protokol o výslechu obviněného R. Bubika ze dne 25. srpna 1982.

31 Tamtéž. Protokol o výslechu obviněného J. Kotajného ze dne 5. října 1982.

32 Tamtéž. Zpráva SNB Těrlicko (u Českého Těšína) ze dne 20. září 1982; srv. ABS, f. B 7/III, inv. j. 320.

finanční rozpočty sboru a další.[33] Na přelomu 70. a 80. let mělo brněnské letniční společenství asi padesát členů. Ani zde nebyl nikdo oficiálně zvolen do čela sboru, ale za jeho neformálního vedoucího byl jako nejstarší a nejzkušenější považován Bohuslav Tetiva.[34]

Bohuslav Tetiva původně působil v Bratrské jednotě baptistů, ale pro věroučné a liturgické neshody, vyplývající především z projevů glosolálií, byl v průběhu roku 1966 z baptistického sboru vyloučen.[35] Byl to také on, kdo inicioval ustavující schůzku brněnského letničního sboru v srpnu 1979, kdy se část baptistů přihlásila k věrouce a k církevní praxi rozhodných křesťanů letničních z Těšínska. Od té doby se schůzky brněnských letničních křesťanů staly pravidelnými. Jako na Těšínsku, i zde se věřící scházeli ve čtvrtek večer a v neděli ráno. Setkávali se v rodinném domku Györgya Bencsika.[36] Na kazatelské činnosti se kromě Bohuslava Tetivy podíleli dále František Apetauer,[37] Pavel Burai,[38] Vladimír Novák,[39] Jiří Malina,[40] Miroslav Makovička,[41] Josef Kendík, František Pala a další mužští členové sboru.[42] V úterý večer se u Bencsiků pravidelně scházela mládež a v první čtvrtek v měsíci všichni muži, kteří se podíleli na duchovenské činnosti.[43]

Sledováním brněnského sboru bylo pověřeno šest tajných spolupracovníků.[44] Poměrně podrobně se k jednotlivým schůzkám a jejich průběhu zachovaly agenturní záznamy v signálním svazku vedeném k osobě Vladimíra Nováka. Zpravují nás mimo jiné i o rozsahu hnutí prakticky po celém tehdejším Jihomoravském kraji, v okolí Vyškova (kazatel ČBCE Ladislav Mach), v okolí Jihlavy (kazatelka Evangelické církve metodistické Václava Svidenská) a v okolí Zlína (kazatel Církve adventistů sedmého dne Vlastimil Fürst).[45]

Protože počet členů sboru začal narůstat, bylo potřeba zajistit větší prostory. Dvůr, přilehlý k domu manželů Bencsikových, měl být přestavěn na modlitebnu, jejíž

33 ABS, f. BN-V, arch. č. V-14919 Brno. Dokumentace.

34 Tamtéž. Protokol o výslechu obviněného B. Tetivy ze dne 12. ledna 1983.

35 ABS, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Brno (dále jen BN-KR), arch. č. 27009 Brno.

36 Tamtéž, arch. č. 423104 Brno. Na Gy. Bencsika zavedla Státní bezpečnost v říjnu 1982 signální svazek, do nějž zakládala dokumenty, které měly potvrdit podezření z trestné činnosti maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi.

37 Tamtéž, arch. č. 425182 Brno. I na některé tyto osoby Státní bezpečnost zavedla signální svazky. Nezahájila však vůči nim trestní řízení, spokojila se s tzv. preventivně výchovnými a rozkladnými opatřeními; provedla celkem jedenáct domovních prohlídek, zabavila náboženskou literaturu. ABS, f. BN-KR, arch. č. 423093 Brno; srv.

38 Tamtéž, arch. č. 423126 Brno.

39 Tamtéž,, arch. č. 27009 Brno.

40 Tamtéž, arch. č. 423160 Brno.

41 Tamtéž, arch. č. 423159 Brno.

42 ABS, f. BN-V, arch. č. V-14919 Brno. Protokol o výslechu obviněného B. Tetivy ze dne 18. ledna 1983.

43 Tamtéž. Protokol o výslechu obviněného B. Tetivy ze dne 19. ledna 1983.

44 Tajní spolupracovníci (dále jen TS) úkolovaní ke sledování brněnského sboru: TS SLÁVEK, TS DAVID, TS PAVEL, TS FANA, TS STAVAŘ a TS RADEK.

45 ABS, f. BN-KR, arch. č. 27009 Brno.

součástí měla být i křtitelnice.[46] Křty v brněnském sboru uděloval výhradně Bohuslav Tetiva, a to zhruba od roku 1979. Od té doby, až do jeho stíhání (leden 1983) proběhlo udílení křtů třikrát a bylo pokřtěno deset až patnáct osob. Obřad křtu byl udělen jednou v brněnské přehradě, podruhé v Brně-Líšni v malém rybníčku a naposledy již v domě Bencsikových, v nové křtitelnici. Při křtech, které Bohuslav Tetiva v Brně udílel ponořením, se držela tradiční křestní formule.[47] V brněnském sboru byla hned od počátku vedena křestní kartotéka. Na jednotlivých kartičkách se nachází záznam nejen o křtu vodou, ale i o křtu Duchem.[48]

V Praze se letniční křesťané, vázaní na těšínský sbor, scházeli ve středu, někdy ve čtvrtek, a především v neděli dopoledne v tzv. schůzkových bytech. Tak byly označovány byty vedoucích: Petra Kocura, Miloše Macha, Michala Berana a Stanislava Šplíchala. Jejich mluvčím byl P. Kocur. Na počátku 80. let sdružoval pražský sbor kolem třiceti věřících. Na schůzkách se setkávalo zhruba deset osob; i přesto byl byt agenturně sledován Státní bezpečností.[49] V době, kdy v Ostravě byli odsouzeni R. Bubik, J. Wojnar a J. Kotajný a v Brně B. Tetiva, V. Novák a G. Bencsik, nebyl v Praze za maření státního dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi trestně stíhán nikdo. Důvodem byl zřejmě malý počet osob, stagnace sboru a pro StB vyhovující agenturní pokrytí sboru sítí tajných spolupracovníků.[50]

Situace pražského společenství se výrazně změnila na konci roku 1984. Tehdy bývalá Státní bezpečnost zaznamenala nárůst pražských letničních věřících a také intenzivnější duchovenskou činnost. Z toho důvodu zavedla signální svazek na Michala Berana, vedoucího skupiny mládeže, která se pravidelně každé pondělí scházela v jeho soukromém bytě.[51] Vyšší počet osob se účastnil středečních schůzek (konaných zpravidla v bytě manželů Machových) a nedělních bohoslužeb (v bytě manželů Kocurových). Setkávalo se zde třicet až padesát osob. Věřící byli v tomto velkém počtu rozmístěni po pokojích celého bytu a vzájemně propojeni reproduktory a mikrofony. Bohoslužby vedl obvykle buď mluvčí pražského sboru P. Peter Kocur, nebo Václav Lamr. Víme také, že společenství se účastnili i vysokoškolští zahraniční studenti z afrických pentekostálních církví.[52]

---

46 ABS, f. BN-V, arch. č. V-14919 Brno. Dokumentace. Během vyšetřování Státní bezpečností bylo v dubnu 1983 vydáno Odborem výstavby a územního plánování Okresního národní výboru Brno (OVÚP ONV) rozhodnutí o odstranění nebo zasypání křtitelnice, která byla vytvořena proti původnímu stavebnímu povolení. Rozhodnutí OVÚP ONV Brno ze dne 27. dubna 1983.

47 Křestní formule: „(Jméno křtěnce), *já tě křtím ve jménu Otce, i Syna, i Ducha svatého.*" ABS, f. BN-V arch. č. V-14919 Brno. Protokol o výslechu obviněného B. Tetivy ze dne 20. ledna 1983.

48 ABS, f. BN-V, arch. č. V-14919 Brno. Dokumentace. Křest Duchem – viz poznámka číslo 8 této studie.

49 ABS, f. MV-TS, arch. č. 760658 MV.

50 Tajní spolupracovníci úkolovaní, ke sledování pražského sboru: TS SAMUEL, TS MECHANIK, TS PETR a TS BOB.

51 ABS, f. MV-KR, arch. č. 843264 MV.

52 Tamtéž; srv. ABS, f. MV-KR, arch. č. 843575 MV; srv. ABS, f. MV-KR, arch. č. 843531 MV.

Obdobně jako těšínští, organizovali i pražští letniční křesťané „rekreace". Zachovala se zpráva z roku 1986, která podává informace o třech soustředěních v letních měsících někdy kolem roku 1980. Podrobně se zmiňuje o týdenním setkání v Kunraticích u Cvikova, které vedl Václav Lamr na soukromé zemědělské usedlosti. Účastnilo se ho kolem padesáti věřících. Program odpovídal náplni „rekreací" pořádaných v Albrechticích Rudolfem Bubikem. Dovídáme se také, že večer bylo možné vykonat u V. Lamra zpověď. Předposlední den pobytu uděloval Václav Lamr novým členům křest v nedalekém rybníku.[53]

V roce 1988 se počet věřících pražského letničního sboru odhadoval na sto až sto padesát osob a víme, že zahrnoval misijní stanice[54] často s velice malým počtem věřících, ale zato rozeseté prakticky po celých Čechách; kromě Prahy také v Českých Budějovicích, v Chomutově, v Karlových Varech, v Ústí nad Labem, v Kutné Hoře, v Hradci Králové a v Havlíčkově Brodu.[55]

Na závěr této sondy, která se pokusila zrekonstruovat náboženský život rozhodných křesťanů letničních, bychom měli nadnést některé otázky, které by se mohly stát předmětem podrobnější studie, mapující úplnější vývoj celého společenství, které si v roce 1989 vymohlo na státní správě legalizaci svého působení. Předně je to samotná problematika vzniku Apoštolské církve, odehrávající se nejen v rovině komplikovaného vztahu mezi věřícími a totalitním státem, ale zahrnující rovněž složitý vývoj vztahu mezi letničními křesťany a Církví bratrskou. Od průběhu legalizace se odvíjejí další možnosti – ptát se např. na roli tajných spolupracovníků v tomto procesu, na vliv zahraničních pentekostální organizací či na vztah radikality letničního, resp. charismatického hnutí ke společnosti.

Tento úkol vyžaduje studium dalších archivních materiálů, mj. z fondů Národního archivu a z církevních archivů.

53 ABS, f. MV-KR, arch. č. 843531 MV.

54 Misijní stanice je v Apoštolské církvi jednotka, organizačně podřízená sboru.

55 ABS, f. MV-KR, arch. č. 843264 MV.

# KGB a 17. listopad 1989

## Poslední dohoda o československo-sovětské spolupráci v kontrarozvědné oblasti

**Pavel Žáček**

V polovině května 1990 československá média natolik zasáhla exnáčelníka Hlavní správy kontrarozvědky Sboru národní bezpečnosti (krycím názvem II. správa SNB) plk. PhDr. Karla Vykypěla, že se rozhodl oponovat tvrzením o svém bývalém nadřízeném, I. náměstkovi genpor. Ing. Alojzu Lorencovi, CSc., coby jedné z klíčových postav 17. listopadu 1989 a o příčinné souvislosti slavnostní večeře s delegací Správy kontrarozvědky KGB (II. hlavní správa KGB SSSR) v čele s genpor. Viktorem Fjodorovičem Gruškem *s celou akcí*, nemluvě o jejím označení za tzv. druhé řídící centrum.[1]

Plk. Vykypěl odmítl verzi, posléze dokonce prezentovanou v dokumentu britské veřejnoprávní televize BBC *Československý mat*, že by „*předmětná večeře a celé jednání se sovětskou delegací*" souvisely s událostmi 17. 1istopadu 1989. S ohledem na fakt, že zveřejněné údaje byly dle jeho názoru „*v rozporu s objektivní skutečností, a navíc vyslovená domněnka o možném podílu Výboru státní bezpečnosti SSSR by mohla mít negativní dopady do oblasti mezinárodních vztahů,*" považoval za nutné upozornit na skutečnosti, které byly podle jeho názoru přehlédnuty. Zejména uvedl, že jednání s II. hlavní správou KGB SSSR mělo být realizováno již v prvním pololetí 1989. Jako důvod odkladu uvedl dlouhodobé onemocnění (infarkt myokardu) předchozího náčelníka Správy kontrarozvědky KGB SSSR genplk. Ivana Alexejeviče Markelova, kterého po odchodu do důchodu 20. září 1989 nahradil genpor. Gruško, zároveň jmenovaný do funkce náměstka předsedy. „*Čs. stranou byl navrhován termín jednání v týdnu od 6. 11. 1989, který však sovětské straně nevyhovoval z důvodů oslav VŘSR, proto bylo jednání po oboustranném souhlasu posunuto na dny 14.–18. 11. 1989.*"[2]

1 Konkrétně zmínil zpravodajství Československé televize z 28. společné schůze obou sněmoven federálního shromáždění ČSFR vysílané dne 9. května 1990, denní tisk z 10. května 1990 (jmenovitě pak Václava Bartušku a Romana Kříže v deníku *Práce*) a rozhovor s místopředsedou FS ČSFR Jozefem Stankem v televizním pořadu *Události – komentáře* z 11. května 1990, kdy byly prezentovány části „Závěrečné zprávy" společné komise FS a ČNR pro dohled nad vyšetřováním událostí 17. listopadu 1989.

2 Správní archiv ministerstva obrany (dále jen SA MO) Olomouc, f. Vyšší vojenský soud (dále jen VVS) Tábor, sp. zn. T 8/1991, sv. III. Věc: plk. VYKYPĚL Karel – stanovisko ke zveřejněným částem zprávy o činnosti společné komise sněmoven FS a ČNR pro dohled na vyšetření událostí ze dne 17. listopadu 1989 v Praze, 15. května 1990, č. l. 270–271.

Můžeme dnes, s určitým časovým odstupem konfrontovat tvrzení plk. Vykypěla se zachovanými archivními materiály či dalšími prameny? Je možné odpovědět na otázku, co zde v Praze sovětská delegace v posledních dnech existence komunistického režimu opravdu dělala?

**Pozvání do Prahy**

Dne 20. února 1989 připravil mjr. JUDr. Pavel Dvořák, zástupce náčelníka Hlavní správy kontrarozvědky SNB, zodpovědný za řízení operativních odborů boje proti vnějšímu nepříteli (tzv. vnější zpravodajství), pro plk. Vykypěla referátník s návrhem organizačního zajištění příjezdu pětičlenné delegace II. hlavní správy Výboru státní bezpečnosti Svazu sovětských socialistických republik (KGB SSSR).[3] O tři dny později doporučil vyslovit souhlas s dokumentem II. správy SNB náčelník odboru pro mezinárodní styky Vnitřní a organizační správy federálního ministerstva vnitra (FMV) pplk. JUDr. František Kubánek. „*Cílem cesty je výměna poznatků a projednání společných opatření proti speciálním službám USA, Anglie a NSR, podepsání Plánu součinnosti na léta 1989–1993.*“[4] Ještě 23. února 1989 signoval dokument I. náměstek ministra vnitra ČSSR genmjr. Ing. Alojz Lorenc, CSc.

Po podpisu náčelníka Vnitřní a organizační správy FMV plk. JUDr. Milouše Krásy byl referátník 3. března 1989 předložen ministru vnitra ČSSR genpor. Ing. Františku Kinclovi, který vyjádřil definitivní souhlas s uskutečněním dvoustranného jednání na úrovni náčelníků obou centrálních kontrarozvědných útvarů v Praze. „*Pracovní jednání je plánováno na pět dní (6 osob) a II. správa SNB jeho uskutečnění navrhuje realizovat ve dnech: od 20. 3. do 24. 3. 1989 nebo od 3. 4. do 7. 4. 1989.*“ Zároveň byla doporučena personální redukce delegace II. správy SNB na pět osob – plk. Karla Vykypěla, mjr. Pavla Dvořáka, náčelníka 1. odboru plk. Miloně Wartalského, náčelníka 2. odboru kpt. (uveden jako mjr.) JUDr. Václava Novotného a náčelníka 3. odboru mjr. JUDr. Jindřicha Šrámka. Mjr. Dvořák předběžně stanovil také osnovu jednání:

„*- Zhodnocení plnění úkolů dohodnutých na společné poradě v Moskvě.*
*- Rozbor operativní situace v objektech společného zájmu.*
*- Výměna informací o zpravodajské situaci na ZÚ USA, NSR a Velké Británie.*
*- Nově zjištěné formy a metody zpravodajské práce uvedených spec. služeb.*“

Federální ministr vnitra svým podpisem schválil nejenom osnovu jednání a složení československé delegace, ale také potvrdil zaslání příslušných podkladů „přátelům“. Odboru pro mezinárodní styky Vnitřní a organizační správy FMV uložil vyžádat nejpozději do 10. března 1989 od KGB SSSR stanovisko k návrhu „Plánu součinnosti“,

3 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Objektové svazky – Centrála (MV-OB), arch. č. OB 1523 MV, díl sv. č. 4, část č. 4. Věc: Návrh na plánované dvoustranné jednání mezi delegacemi II. správy SNB a II. HS VStB SSSR – plánovaný příjezd, 20. února 1989, č. j. CB-00156/03-3-89.

4 Tamtéž, Stanovisko k č. j. CB-001656/03-3-89, č. j. OV-00607/Z-89.

který byl předán do Moskvy k posouzení. V neposlední řadě zmocnil náčelníka II. správy SNB plk. Vykypěla k jeho podpisu.[5]

Dne 15. března 1989 obdrželo vedení Hlavní správy kontrarozvědky SNB prostřednictvím aparátu sovětského zastoupení při FMV k projednání sedmistránkovou ruskou verzi dokumentu „Základní směry spolupráce II. hlavní správy KGB SSSR a II. správy SNB ČSSR na období 1989–1995"[6] s prosbou o zaslání případných připomínek a dodatků.[7]

K dokumentu zaujímali svá stanoviska vedoucí funkcionáři odborů boje proti vnějšímu nepříteli. Náčelník 1. odboru plk. Wartalský např. uvedl, že dokument z hlediska problematiky „*rozpracování speciálních služeb USA je reálný a podnětný.* […] *Cílevědomá koordinace kontrarozvědné spolupráce při realizaci opatření uvedených v dokumentu, dává reálný předpoklad pro dosažení vyšší výslednosti naší činnosti v dané problematice*."[8]

Náčelník 2. odboru kpt. Novotný konstatoval, že návrh „*lze považovat za hodnotný a potřebný s ohledem na metody a formy používané naším společným protivníkem*", tj. zeměmi Severoatlantické alliance (NATO) v čele se Spojenými státy americkými.

5 Tamtéž, Věc: Návrh na plánované dvoustranné jednání mezi delegacemi II. správy SNB a II. HS VStB SSSR – plánovaný příjezd, 20. února 1989, č. j. CB-00156/03-3-89.

6 Jeho nepříliš kvalitní český překlad „Hlavní směry spolupráce II. Hlavní správy VStB SSSR a Hlavní správy kontrarozvědky FMV ČSSR v letech 1989–1995" je v originální podobě editován jako dokument č. 1.

7 Tamtéž, Informace, 15. března 1989, č. j. CB-0134/P2-89.

8 Tamtéž. Stanovisko k „Hlavním směrům spolupráce II. HS V STB SSSR a HSK FMV ČSSR v letech 1989–1995", 20. března 1989, č. j. CB-0321/1-89.

9 Srov. evidenční záznam osobního svazku TS-A s krycím jménem DELTA (reg. č. 24005), zaregistrovaného 21. prosince 1985 pro 1. oddělení 2. odboru II. správy SNB. Podle zachované dokumentace měl TS DELTA na základě požadavku VI. správy KGB již v termínu 4.–11. října 1988 vycestovat do Sovětského svazu. *„Sovětští přátelé současně požádali, aby do SSSR přijel rovněž jeho řídící orgán, st. ref. spec. kpt. Jindřich Klusáček, který bude dle vzniklé operativní situace a požadavků orgánů KGB úkolovat TS DELTU."* Tamtéž, díl sv. 2, část č. 11. Věc: Návrh na služební výjezd operativního pracovníka do SSSR, 13. září 1988, č. j. CB-00570/2-1-OS-88.

10 Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem FEĎA (reg. č. 34371), v poslední fázi vedeného 2. oddělením 2. odboru II. správy SNB. K akci FEĎA a MAKLÉŘI již 25.–29. dubna 1988 proběhl v Praze součinnostní pohovor s příslušníkem 10. odboru II. HS KGB SSSR pplk. Jurajem Alexandrovičem Korsakem, vyšetřovatelem KGB SSSR pplk. Anatolijem Proninem a příslušníkem zastoupení KGB SSSR při II. správě SNB pplk. Jurijem Petrovičem Ožiganovem (nar. 8. května 1944). *„V rámci konaných rozhovorov sovietskí priatelia sdelili, že v odkaze na vykonanú analýzu doposial získaných poznatkov k objektovi akcie FEĎA – MAKLERY a jeho spoločníkov, ide o trestnou činnost v zmysle § 105 tr. zákona. Tato činnost je vykrývaná nezákonným vývozom starožitností z ZSSR do ČSSR a ich následnej distribúcii do NSR, při čom záujmové osoby udržujú kontakty na štátných príslušníkov NSR podozrivích z príslušnosti k špeciálnej službě BND."* Tamtéž. Věc: Správa o priebehu a výsledkoch pracovného stretnutia s org. II. Hlavnej správy VŠtB ZSSR v Prahe, 18. května 1988, č. j. OS-00788/5-2/88.

„*Připravované návrhy spolupráce budou přínosem i pro důslednější rozpracování společných zájmů obou kontrarozvědných součástí, neboť již v současném období se společně plní úkoly přijaté oboustranně po linii NSR a Rakouska*." Náčelník odboru se navíc pochlubil, že „*zcela v duchu*" připravovaného dokumentu jsou plněny úkoly v akcích DELTA[9], FEĎA[10], BŘECLAV II[11] a OBORA.[12]

Za svůj odbor mjr. Šrámek píše: „*K hlavním směrům společné kontrarozvědné činnosti zainteresovaných součástí v letech 1989–1995 nemá 3. odbor II. správy SNB připomínek.*"[13]

Méně formálně k úkolu přistoupil náčelník 4. odboru pplk. JUDr. Vladimír Nergl: „*Vzhledem k dynamice současného vývoje v afroasijských a arabských zemích a jejich úzkých vazeb na kapitalistické země, včetně vztahů na hlavního protivníka, by si tato oblast zasluhovala zvýšenou kontrarozvědnou pozornost. V současné době je z naší strany velice dobrá spolupráce se sovětskými přáteli v akcích MOST*[14]*,*

11 Pod krycím názvem BŘECLAV byly II. správou SNB vedeny objektové svazky na zastupitelský úřad (ZÚ) Rakouska, jeho stykovou základnu a generální konzulát v Bratislavě (reg. č. 649, 15695 a 2908).

12 ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. č. 4, část č. 4. Stanovisko k „Hlavním směrům spolupráce II. HS V STB SSSR a HSK FMV ČSSR v letech 1989–1995"; 28. března 1989, č. j. CB-0442-2/89. Pod krycím názvem OBORA byly II. správou SNB vedeny objektové svazky na zastupitelský úřad Spolkové republiky Německo (SRN) a jeho stykovou základnu (reg. č. 845 a 15694). Podle informace z 2. června 1989 vzájemná spolupráce v této oblasti pokračovala mj. i zahájením „*operativní hry se speciálními službami NSR*", kdy se VI. správa KGB rozhodla využít svého agenta ZORINA, který měl v srpnu přicestovat do Prahy se skupinou odborníků na letecké zahraniční dodávky. „*Prosíme Vás, aby jste zvážili možnost a účelnost provedení opatření na podstavení ZORINA protivníkovi* […] *Odpovídající vybavení agenta informacemi je zajištěno*". Dne 2. července 1989 byla II. správa SNB informována, že vedení KGB SSSR schválilo uskutečnění podstavy agenta na území ČSSR. „*Na základě výsledků předběžného rozpracování, podstava agenta bude provedena způsobem iniciativní nabídky ZORINA k pracovníkovi diplomatického zastupitelství NSR v Praze po dvou až tříměsíčním pobytu v Praze. Agent se bude odvolávat na svoji stísněnou materiální situaci a uvede, že by chtěl za finanční odměnu předat speciálním službám poznatky tajného charakteru, kterými disponuje*". Kpt. JUDr. František Machálek, SRS 1. oddělení 2. odboru, se koncem srpna rozhodl využít situace na ZÚ SRN, zaplněném téměř 250 občany NDR, a navrhl tři varianty kontaktu, které měly být do 9. září 1989 prokonzultovány „*se soudruhem ‚P*"" – pplk. Ožiganovem. Tamtéž, reg. č. 845, díl č. 42, část č. 3. Informace, 2. června 1989, č. j. CB-0260/P2-89; Informace, 12. července. 1989, č. j. 0031/P1-89; Plán agenturně-operativní kombinace, 30. srpna 1989, č. j. CB-002722/2-1-89.

13 Tamtéž, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. č. 4, část č. 4. Stanovisko k materiálu „Zákl. směry spolupráce II. HS KGB SSSR a II. správy SNB ČSSR na období 1989–1995", 5. dubna 1989.

14 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem MOST (reg. č. 30259), zaregistrovaného 19. června 1985 pro II. správu SNB.

*MAUR*[15] *(Japonsko) a ZLATNÍK*[16]*, JANOV (Sýrie)*.[17] Do návrhu doporučil zařadit problematiku mezinárodního terorismu, konkrétně „*vyhledávání a odhalování členů mezinárodních teroristických a extremistických organizací a provádění opatření k předcházení a zamezení* [zamezování] *jejich činnosti směřující proti ČSSR, SSSR a ostatním ZSS. Vytváření podmínek k pronikání do prostředí těchto organizací.*" Upozornil zároveň, že do společné kontrarozvědné činnosti byla mj. zahrnuta i Čínská lidové republika, kterou ovšem Hlavní správa kontrarozvědky SNB jako „oblast" pouze operativně kontrolovala: „*Aktivní rozpracování ZÚ ČLR v současné době prováděno není, vzhledem k vývoji vztahů ČSSR – ČLR a celkové operativní situaci, v níž není potvrzena nepřátelská činnost.*" V neposlední řadě připomenul, že ani další problematiky – „*mezinárodní turistický ruch a pašeráctví*" – nejsou v rámci II. správy SNB rozpracovávány.[18]

Dne 13. dubna 1989 sdělila Hlavní správa kontrarozvědky SNB prostřednictvím odboru pro mezinárodní styky Vnitřní a organizační správy FMV sovětské II. hlavní správě KGB SSSR své připomínky. Po obsahové stránce se její návrh téměř shodoval „*s návrhem čs. strany, který jsme Vám zaslali 22. září 1987*". II. správa SNB navrhla drobné změny projednat přímo s představitelem KGB pro vnější zpravodajství v Praze pplk. Jurijem Petrovičem Ožiganovem. „*Jedná se například o zakotvení spolupráce kontrarozvědných orgánů obou zemí při zamezování teroristické činnosti, rozvědné činnosti vojenských a leteckých přidělenců protivníka a zakotvení, že čs. strana bude zabezpečovat požadavky sovětské strany přesahující rámec dokumentu o spolupráci, na*

15 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem MAUR (reg. č. 31975), zaregistrovaného 24. dubna 1986 pro II. správu SNB. Podle zachované dokumentace odsouhlasil I. náměstek ministra vnitra ČSSR genpor. A. Lorenc „*mimořádné přijetí*" člena zastoupení KGB při FMV pplk. Ožiganova a zástupce náčelníka odboru I. hlavní správy KGB SSSR plk. Olega Nikolajeviče Rozanova, „*který přicestoval do ČSSR dne 20. 4. 1989,* […] *za účelem součinnostního jednání v akci MAUR s cílem koordinace společných opatření v akci.* […] *Předpokládaná doba pobytu v ČSSR je 5 dnů. Dle vývoje operativní situace bude zkrácena případně prodloužena.*" ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. 2, část č. 11. Věc: Návrh na mimořádné přijetí sovětských přátel za účelem součinnostního jednání v akci MAUR č. 31975, 20. dubna 1989, č. j. CB-00791/4-1/89.

16 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem ZLATNÍK (reg. č. 31125), zaregistrovaného 18. října 1985 pro II. správu SNB.

17 Pod krycím názvem JANOV byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Sýrie (reg. č. 574). Podle zachované dokumentace schválil ministr vnitra ČSSR genpor. F. Kincl 16. února 1989 návrh na čtrnáctidenní přijetí překladatele a pětidenní pobyt dvou technických specialistů KGB SSSR. „*V průběhu realizace ZTÚ ANALÝZA v akci JANOV bylo z vojenského oddělení a rezidentury spec. služby legalizované na ZÚ získáno 4000 stran písemností zpravodajského charakteru v arabském jazyce. Dále byla zpřístupněna šifra vojenského oddělení, která je však technicky zajištěna a našimi prostředky nelze toto zajištění překonat.* […] *Termín příjezdu bude určen po dohodě se sovětskými poradci.*" ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. 2, část č. 11. Věc: Návrh na přijetí specialistů II. HS VStB SSSR v Praze, 30. ledna 1989, č. j. CB-00179/4-1/89.

18 Tamtéž, díl sv. č. 4, část č. 4. Stanovisko k „Hlavním směrům spolupráce II. HS SVSTB a HSK FMV ČSSR v letech 1989–1995", 10. dubna 1989.

*základě zhodnocení vlastních možností k jejich provedení včetně reálnosti splnění časového termínu.*"

Zástupci federálního ministerstva vnitra se vyjádřili i k formální stránce písemnosti, kterou vnímali jako prováděcí dokument k základní „Dohodě o spolupráci" mezi oběma bezpečnostními rezorty.[19] „*S ohledem na čs. legislativní pravidla a také na to, že s obsahem i formou čs. návrhu dokumentu vyjádřil souhlas ministr vnitra ČSSR, doporučujeme:*

- *sjednat protokol z jednání mezi delegacemi,*
- *z úvodního ustanovení vypustit obšírné politické zhodnocení současné situace a ponechat pouze první a druhý odstavec, na které by navazoval poslední odstavec preambule, který navrhujeme ponechat v plném znění,*
- *jednotlivá ustanovení členit do článků a neužívat odrazů.*"

S odkazem na jednání obou delegací „*kontrarozvědných orgánů*", které se mělo konat ve dnech 22. až 26. května 1989, požadovala centrála Státní bezpečnosti zaujetí stanoviska „*k výše uvedeným připomínkám v brzké době*".[20]

Pravděpodobně z důvodu pozvání ministra vnitra ČSSR[21] a vedoucího oddělení státní administrativy Ústředního výboru Komunistické strany Československa RSDr. Rudolfa Hegenbarta na jednání s předsedou KGB SSSR arm. gen. Vladimírem Alexandrovičem Krjučkovem, které mělo s cílem zhodnocení vzájemné spolupráce od posledního jednání na úrovni ministrů v roce 1984 proběhnout na přelomu května a června 1989[22] (a nakonec se konalo až koncem srpna), nedošlo ani ke schůzce centrálních kontrarozvědných útvarů obou komunistických států.

Dne 14. června 1989 odbor mezinárodních styků Vnitřní a organizační správy FMV informoval plk. Vykypěla, že II. hlavní správa KGB SSSR „*navrhuje uskutečnit plánovanou pracovní schůzku* […] *a podepsání Plánu součinnosti na léta 1989–1993 až v říjnu 1989. Žádáme o Vaše stanovisko k termínu uskutečnění schůzky.*"[23]

Náčelník analytického odboru pplk. ing. Miroslav Třoska koncem června za II. správu SNB potvrdil nový termín jednání a požadoval navrhnout dvě konkrétní varianty: 9.–13. října anebo 16.–20. října 1989. „*Prosíme o sdělení našeho stanoviska*

19 Československá strana měla tehdy na mysli „Dohodu o spolupráci mezi federálním ministerstvem vnitra ČSSR a Výborem státní bezpečnosti při RM SSSR ze dne 10. února 1972". Srov. SIVOŠ, J.– ŽÁČEK, P.: *Spolupráca KGB ZSSR a ministerstva vnitra ČSSR na najvyššej úrovni.* In: *Paměť a dějiny č. 2*, s. 82–84.

20 ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. č. 4, část č. 4. Informace pro VStB SSSR, do SSSR odesláno 13. dubna 1989, č. j. OV-01912/Z-89.

21 Již 10. března 1989 odbor pro mezinárodní styky VOS FMV požádal II. S-SNB o „*podklady pro jednání ministra vnitra ČSSR v Sovětském svazu*", která mu je v rozsahu šesti stránek poskytla. Tamtéž. Věc: Podklady pro jednání ministra vnitra ČSSR v Sovětském svazu – zaslání, 21. března 1989, č. j. CB-00239/03-3/89. Srov. dokument č. 2.

22 ŽÁČEK, P. (ed.): *Organizace a řízení represe v ČSSR: Operační štáby generála Lorence 1988–1989*. Edice dokumentů. In: *Securitas Imperii č. 4/II*, MV ČR Praha 1994, s. 540.

23 ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. č. 2, část č. 11. Věc: Odložené dvoustranné jednání s II. HS VStB SSSR v Praze – sdělení, 14. června 1989, č. j. OV-00607/Z-89.

*sovětským přátelům a zároveň žádáme o sdělení jejich odpovědi k navrhovaným termínům.*"[24]

Součástí referátníku z 20. února byl i návrh pětidenního programu pro sovětskou delegaci, s ohledem na časový posun aktualizovaný – zřejmě ve variantě předběžně potvrzené KGB SSSR – v termínu 13. až 17. října 1989:[25]

| | | |
|---|---|---|
| 1. den | - uvítání sov. delegace na letišti<br>- ubytování ve vile<br>- slavnostní oběd za účasti členů obou delegací<br>- zahájení jednání vystoupením vedoucích delegací<br>- diskuze<br>- večeře | 13. 10. 1989 |
| 2. den | - snídaně - jednání po jednotl. problematikách 1.– 3. odboru II. správy SNB<br>- oběd<br>- pokračování v jednáních<br>- večeře | 14. 10. 1989 |
| 3. den | - snídaně<br>- pokračování v jednáních<br>- oběd<br>- přijetí u náměstka MV ČSSR ved. delegací<br>- kulturní program<br>- večeře | 15. 10. 1989<br>Č. Budějovice |
| 4. den | - snídaně<br>- pokračování v jednáních<br>- podpis Plánu součinnosti<br>- oběd - prohlídka Prahy<br>- večeře | 16. 10. 1989 |
| 5. den | – snídaně - odjezd na letiště | 17. 10. 89 |

**Jednání v Moskvě**

Na jednání štábu I. náměstka ministra vnitra ČSSR genpor. Lorence 21. srpna 1989 se projednávaly i některé podrobnosti o nadcházejícím setkání s vedením KGB SSSR v Moskvě. V podkladech k jednání s I. náměstkem předsedy arm. gen. Filipem Denisovičem Bobkovem byla podstatná část věnována prezentaci změn v činnosti Hlavní správy kontrarozvědky SNB, jež měly pozitivně ovlivnit její operativní výkon v období let 1990–1995.

Československá strana chtěla sovětské vedení ujistit, že cílem reorganizace bylo vytvoření organizačních předpokladů „*… pro zvýšení efektivnosti řízení kontrarozvědky, zejména předpokladů pro zkvalitnění součinnosti v centru, zkvalitnění analytické práce, zlepšení řídících vazeb centr – kraj.* […] *Závažným faktorem, jenž uvedený proces*

24 ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. č. 2, část č. 11. Věc: Odložené dvoustranné jednání s II. HS V Stb SSSR Praze – sdělení, 27. června 1989, č. j. CB-00156/03-3-89.

25 Tamtéž. Věc: Návrh na plánované dvoustranné jednání mezi delegacemi II. správy SNB a II. HS VStB SSSR – plánovaný příjezd (Program), 20. února 1989, č. j. CB-00156/03-3-89.

*ovlivňuje, je současná přetíženost operativními úkoly a dále pak neobyčejným počtem závažných koncepčních úkolů.*" Před dokončením byla koncepce Hlavní správy kontrarozvědky SNB, která měla aktualizovat perspektivní úkoly, stanovit rámec rozvoje *„nových forem a metod práce a koncepční úkoly k řízení a zabezpečení činnosti kontrarozvědky"*. Zároveň zbývalo dořešit systém řízení Státní bezpečnosti, analyticko informační systém II. správy SNB a zpracovat nové součinnostní plány s dalšími útvary politické policie.[26]

Genpor. Lorenc byl během dokladu o rozpracování problematiky vnějšího protivníka v Československé socialistické republice připraven prezentovat souhrnnou charakteristiku *„…aktivizace činnosti speciálních služeb s některými typickými rysy současných tendencí, včetně využívání legálních pozic k získávání zpravodajských informací z celého spektra politiky, ekonomiky, vědy a dalších oblastí společenského života…"* Centrála Státní bezpečnosti důvodně předpokládala orientaci protivníka *„na aktivní opatření a tajné operace krátkodobého i dlouhodobého významu, s cílem poškozovat politické a ekonomické zájmy"* ČSSR, vytváření předpokladů *„pro destabilizaci společnosti"* a prosazování svých zájmů, např. dlouhodobého programu ideodiverze.

*„V tomto programu Charta 77 a další struktury asi nepředstavují strategický zájem. Plní úkol zvyšování napětí ve společnosti, jsou využívány ke konfrontačnímu postupu se současnou politikou strany a proti představitelům strany a státu, ale současně speciální služby a ideodiversní centra se orientují na získávání a ovlivňování perspektivních osob nezkompromitovaných kontakty s Chartou, s cílem vytvoření širokého spektra možností vlivu na politiku, vědu, ekonomiku a kulturu."*

Mezi hlavní koncepční záměry vedení federálního ministerstva vnitra patřilo zajištění vyhledávací činnosti kontrarozvědky v nových podmínkách a *„dokumentace konkrétní nepřátelské činnosti, s cílem dosáhnout jak efektivní prevence, tak i postihu, aby byla zabezpečena ochrana společnosti a přitom nebylo bráněno pozitivním tendencím v mezinárodním i vnitropolitickém vývoji."* Přenesení až dosud realizovaných tzv. administrativně režimních opatření na jiné státní orgány umožňovalo *„koncentraci sil na hlavní problémy a omezování extensivních přístupů práce kontrarozvědky"*. Zvýšení ofenzivnosti státněbezpečnostní činnosti mělo vytvořit předpoklady *„pro realizaci cílevědomých aktivních opatření, operativních experimentů a zpravodajských operací k zabezpečení efektivní vyhledávací činnosti kontrarozvědky a maření nepřátelského působení spec. služeb"*. Specifický komplex systémových opatření byl zaměřen ke zvýšení efektivity kontrarozvědné práce *„proti nepřátelské činnosti residentur"*, zejména jejich agenturní činnosti, *„a nakonec komplex opatření k odhalování spojení agentury protivníka s residenturami a centrálou"*.[27]

Hlavní správa kontrarozvědky SNB navíc požadovala konzultovat různé okruhy otázek, včetně *„metodiky a organizace analytické práce"* II. hlavní správy KGB *„a možnosti vzájemné součinnosti při výstavbě automatizovaných informačních systémů*

26 ŽÁČEK, P. (ed.): *Organizace a řízení represe v ČSSR*, s. 534, 536–537.
27 Tamtéž, s. 539.

*kontrarozvědky*". Dalším problémem k projednání měla být vzájemná součinnost při vyhledávání „*technických prostředků*" západních zpravodajských služeb.[28]

Dne 24. srpna 1989 postoupil zástupce náčelníka II. správy SNB pro vnitřní zpravodajství mjr. ing. Miroslav Chovanec genpor. Lorencovi další podklady.[29] Náměty týkající se linie vnějšího protivníka byly předloženy se snahou vyjasnit v Moskvě některé z problémů 4. odboru II. správy SNB, které již na jaře 1989, v souvislosti s připravovanou dohodou v obecné rovině, formuloval pplk. Nergl:

- stanovit a vymezit společné základy „*pro další kontrolu*" zastupitelského úřadu (ZÚ) Čínské lidové republiky v Praze, „*jakož i opodstatněnost sledování*" zastupitelského úřadu Korejské lidově demokratické republiky, kde Státní bezpečnosti registrovala „*pouze informační činnost v oblasti politické, hospodářské a vojenské, zda je reálný předpoklad pokračování dřívější zpravodajské spolupráce KLDR a ČLR*". Koncem roku 1988 bylo v důsledku obnovení zahraničně politických a obchodních styků „*ustoupeno od aktivního rozpracování a nadále je prováděna pouze operativní kontrola ZÚ ČLR v Praze*";

- specifikovat konkrétní zájmy v problematice Albánie a operativní požadavky „*ke kontrole ZÚ Albánie v Praze,* "[30]

- projednat další společné kontrarozvědné rozpracování Mossadu, pochopitelně „*zejména ve vztahu ke konkrétnímu vymezení operativních zájmů sov. přátel.* " Své aktuální znalosti o činnosti izraelské zpravodajské služby však Hlavní správa kontrarozvědky SNB sebekriticky hodnotila jako povrchní, „*a bez pomoci přátel*" ani nebyla schopna „*zajistit jeho cílevědomé a kvalitní rozpracování*";

- konkretizovat další rozpracování problematiky mezinárodního terorismu. I nadále se potvrzovala nezbytnost aktivní spolupráce státněbezpečnostních složek Československé socialistické republiky, Německé demokratické republiky, Bulharské lidové republiky a Sovětského svazu. „*Jedná se především o upřesnění cílů, forem vzájemné spolupráce a o výměnu aktuálních informací.* " II. správa SNB vlastně požadovala, aby byl zvrácen trend, zahájený paradoxně státněbezpečnostní konferencí ve Varně z roku 1987, kdy „*došlo k poklesu spolupráce v této oblasti.* "

Po linii vnitřního protivníka požadovala II. správa SNB ověřit, zda má být v Sovětském svazu legalizována řeckokatolická církev (uniatská). „*Informace je potřebná ke včasné reagenci na změnu operativní situace vzhledem ke vzrůstajícímu napětí mezi Řeckokatolickou a Pravoslavnou církví v ČSSR.*"[31]

28 ŽÁČEK, P. (ed.): *Organizace a řízení represe v ČSSR*, s. 539–540.

29 ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. č. 4, část č. 4. Podklady pro jednání s vedením Výboru StB SSSR, 24. srpna 1989, č. j. CB-00773/03-3-89.

30 Zde byla přeškrtnuta formulace: „ – *II. správa SNB navrhuje z operativního zájmu vyřadit Ghanu, Nigerii, Kampučii, Barmskou unii, Srí Lanku a Sudán. Důvodem je skutečnost, že problematika výše uvedených ZÚ, jakož i Mosadu* [?] *a souhrnně Afriku obhospodařuje pouze 13 operativních pracovníků.* "

31 ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV. Náměty pro jednání s vedení V StB SSSR, příloha k č. j. CB-00773/03-3-89. Z linie vnitřního protivníka byl škrtnut požadavek: „ – *upřesnit, zda v SSSR se připravuje výjezd sekty „Svědci Jehovovi" za účasti představitelů západních center. Dle našich informací se má výjezd konat od 20. 9. 89 a že tato sekta má být v SSSR legalizována*".

O den později mjr. Chovanec předložil I. náměstkovi ministra vnitra ruskou verzi dokumentu „Náměty pro projednání s vedením V StB SSSR", dohody o spolupráci bývalé správy kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (X. správa SNB) s V. správou KGB SSSR a správy kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. správa SNB) se VI. správou KGB SSSR[32], včetně nepodepsaného návrhu „Protokolu" z jednání o spolupráci mezi II. správou SNB a II. hlavní správou KGB SSSR z 25. května 1989.[33]

Posledního jednání na vrcholové úrovni, které proběhlo v Moskvě ve dnech 28.–31. srpna 1989, se zúčastnil i I. zástupce náčelníka I. hlavní správy KGB SSSR genpor. Viktor Fjodorovič Gruško, nadcházející náměstek předsedy KGB SSSR a náčelník II. hlavní správy KGB. „*Smyslem návštěvy bylo podepsání protokolu o dlouhodobé spolupráci a další součinnosti mezi FMV a KGB*", uváděl posléze A. Lorenc, „*a to z toho důvodu, že předchozí takováto smlouva již končila. Všechna jednání, pokud jsem je vedl já, protože delegace se pak rozdělila, jsem vedl s prvním náměstkem předsedy KGB a náčelníky kontrarozvědných správ, rozhovory se týkaly další spolupráce na úseku kontrarozvědné činnosti.* […] *Chci jen doplnit, že při rozhovorech se svým partnerem jsem mu podal otevřenou informaci o situaci v ČSSR, o tomtéž mě otevřeně informoval i on, pokud jde o situaci v SSSR, naše vztahy byly ale tak vzájemně vyrovnané, že jsme si netroufali jeden druhému vzájemně radit.*"[34]

Právě arm. gen. Bobkov ve svém expozé uvedl některé podrobnosti o „*výrazné aktivizaci rozvědek a agentur států NATO*", zejména americké Ústřední zpravodajské služby (CIA). „*Kádroví pracovníci rozvědek z řad vízových cizinců využívají k získávání informací jednak legálních pozic (legalizačních funkcí), ale také narůstá aktivita konspirativní agenturní činnosti residentur.* […] *Výrazně se zaktivizovala činnost rozvědky ČLR a ve prospěch CIA také rozvědek skandinávských zemí. Hlavní protivník (CIA) široce ve své činnosti využívá kosmické prostředky pro rozvědnou činnost a spojení agentury s centrálou.*"[35]

Protokol o výsledcích jednání v Moskvě pak poměrně obecně stanovil, že „*kontrarozvědná práce* […] *musí být zaměřena především na zvýšení kvality a efektivnosti boje s agenturní činností, s radioelektronickou a dalšími druhy technické rozvědky, s nepřátelskými akcemi protivníka k ochromení ekonomiky, s ideologickou diversí, s činností nacionalistických, sionistických, teroristických a dalších zahraničních organizací.*"[36]

Dohoda podepsaná 30. srpna 1989 předsedou KGB SSSR arm. gen. Krjučkovem a ministrem vnitra ČSSR genpor. Kinclem mj. stanovila, že smluvní strany budou koordinovat své úsilí a i nadále si poskytovat vzájemnou pomoc „*při kontrarozvědné*

32 Srov. http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/sssr/spoluprace54.pdf

33 ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. č. 4, část č. 4. Přípis II. správy SNB z 25. srpna 1989, č. j. CB-00776/03-3-89. Návrh protokolu z 25. května 1989 je editován jako dokument č. 3.

34 SA MO Olomouc, f. VVS Tábor, sp. zn. T 11/1991, sv. VII., Protokol o výslechu Alojze Lorence z 1. listopadu 1990, č. l. 1292.

35 ŽÁČEK, P. (ed.): *Organizace a řízení represe v ČSSR*, č. 4/III, s. 624.

36 SIVOŠ, J.– ŽÁČEK, P.: *Spolupráca KGB ZSSR*, s. 78.

*práci proti speciálním službám protivníka a institucím, které jsou jimi využívány k maskovaní nepřátelské činnosti, proti centrům ideologické diverze, emigrantským, sionistickým, nacionalistickým, teroristickým a jiným nepřátelským organizacím, při odhalování a zamezení nepřátelské činnosti jejich pracovníků a agentury, antisocialistických elementů působících proti ČSSR a SSSR a rovněž při přípravě a realizaci speciálních opatření k získávání důležitých dokumentačních materiálů protivníka.*"[37]

Sám A. Lorenc s odstupem času uváděl, „*že návštěva sovětské delegace v Praze v týdnu před 17. listopadem 1989 se uskutečnila na základě protokolu, který byl podepsán v Moskvě*, s *cílem* […] *rozpracovat detailněji obsah podepsaného protokolu*" v kontrarozvědné oblasti.[38]

**Definitivní termín**

Dne 18. října 1989 obdržela II. správa SNB požadavek vyškrtnout bod 4 čl. II z nové verze „Protokolu o spolupráci II. Hlavní správy KGB SSSR a II. správ SNB ČSSR na období r. 1989–1995". Jako důvod bylo uvedeno zrušení V. správy KGB koncem srpna 1989 a zřízení Správy ochrany sovětského ústavního zřízení (Správa Z), na níž byl převeden kontrarozvědný boj „*proti činnosti mezinárodních teroristických organizací*". Prostřednictvím náčelníka analytického odboru pplk. Třosky dostal starší referent specialista 3. oddělení pplk. Miroslav Šmakal úkol upravit protokol.[39]

Zástupce náčelníka II. správy SNB pplk. Dvořák zpracoval 27. října 1989 ve věci plánovaného jednání s II. hlavní správou KGB nový referátník. Dne 6. listopadu 1989 schválil ministr vnitra ČSSR genpor. Kincl informaci, že jednání proběhne ve dnech 14.–18. listopadu 1989 na vyšší úrovni než náčelníků správ. „*Vzhledem k tomu, že vedoucí delegace náčelník II. HS VStB SSSR genpor. Gruško Viktor je současně náměstkem předsedy V StB SSSR* […] *doporučuji povýšit jednání na úroveň náměstka ministra vnitra.*" Stejně tak schválil zvýšení počtu sovětské delegace z pěti na šest osob, neboť sovětská strana požadovala, aby se jednání zúčastnil navíc buď vedoucí představitel KGB SSSR v Praze genmjr. Boris Nikolajevič Voskobojnikov, anebo plk. Vadim

37 SIVOŠ, J.– ŽÁČEK, P.: *Spolupráca KGB ZSSR*, s. 79.

38 SA MO Olomouc, f. VVS Tábor, sp. zn. T 11/1991, sv. VII., Protokol o výslechu Alojze Lorence z 1. listopadu 1990, č. l. 1292. Exministr Kincl potvrzoval: „*Dohoda se Sovětským svazem byla* […] *rámcová, podepisována na 10 let.* […] *Z této dohody pak vycházel plán součinnosti mezi jednotlivými správami. Šlo hlavně o výměnu zkušeností, operativní práce, věci týkajícího se vnějšího nepřítele, ekonomiky apod. V žádném* [případě však] *zasahování ze strany Sovětů do řízení naší činnosti nebylo.*" Tamtéž, sv. XII., Protokol o výslechu Františka Kincla z 19. července 1990, č. l. 2333.

39 ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. č. 4, část č. 4. Informace, 18. října 1989, č. j. CB-031/P1-89. Ke transformaci V. správy KGB srov. KOŠICKÝ, P. – ŽÁČEK, P.: *Československo-sovětská agenturně operativní spolupráce. StB a KGB proti tzv. ideodiverzním centrům, 1987–1989*. In: *Pamäť národa č. 3*. Bratislava 2006, s. 38. II. správa SNB byla o organizační změnách informována 17. října 1989. Viz BLAŽEK, P.: *Rezidentura FMV v Sovětském svazu. Postavení, činnost a personální obsazení v roce 1989*. In: GRÚŇOVÁ, A.(ed.): *Aktivity NKVD/KGB a ich spolupráca s tajnými službami v strednej a východnej Európe 1945–1989*. ÚPN, Bratislava 2008, s. 256–257.

Viktorovič Kosolapov. „*Podle předběžného návrhu programu jednání je plánováno i přijetí vedoucích obou delegací a představitele V StB SSSR v Praze dne 17. listopadu ministrem vnitra ČSSR.*“[40]

S ohledem na sovětský požadavek na další rozšíření o pomocníka náčelníka II. hlavní správy KGB SSSR byl pplk. Dvořák o dva dny později nucen připravit další referátník.[41] Dne 9. listopadu 1989 konečně Moskva definitivně potvrdila složení delegace – vedoucí: náměstek předsedy a náčelník II. hlavní správy KGB SSSR genpor. V. F. Gruško, členové: zástupce náčelníka II. hlavní správy KGB SSSR genmjr. Nikolaj Alexandrovič Jermakov, náčelník 1. odboru genmjr. Rema Sergejevič Krasilnikov, náčelník 2. odboru plukovník Leonid Ivanovič Golubovskij, náčelník 14. odboru plk. Vladimír Nikolajevič Treťjakov a pomocník zástupce předsedy KGB pplk. Ruslan Sergejevič Galkin.[42] Ministr vnitra ČSSR opět 13. listopadu 1989 vyjádřil svůj souhlas.[43]

Zároveň byl zpracován definitivní návrh programu pobytu sovětské delegace:[44]

| | | |
|---|---|---|
| 14. listopadu 1989 – úterý | 10.05 | - přílet linkou SU 141 |
| | | - odjezd do vily FMV Břevnov |
| | | - ubytování |
| | 12.30 | - slavnostní oběd |
| | 14.00 | - zahájení jednání |
| | | - osobní volno |
| | 18.30 | - večeře soukromá |
| 15. listopadu 1989 – středa | program 1. části delegace | |
| | 07.00 | - snídaně soukromá |
| | 08.30 | - odjezd do Bratislavy |
| | | - oběd |
| | | - jednání na XII. S SNB |
| | | - večeře |
| | | - kulturní program |
| | program 2. části delegace | |
| | 07.00 | - snídaně soukromá |
| | 08.00 | - jednání po liniích |
| | 12.00 | - oběd |
| | 14.00 | - pokračování v jednáních |
| | 18.00 | - večeře |
| | | - kulturní program |

40 ABS, f. MV-OB, arch. č. 1523 MV, díl sv. č. 4, část č. 4. Věc: Plánované jednání s II. HS V StB SSSR – návrh na změnu úrovně a počtu členů delegace, 27. října 1989, č. j. CB-00156/03-3-89.

41 Tamtéž. Věc: Plánované jednání s II. HS V StB SSSR – návrh na změnu počtu delegace, 8. listopadu 1989, č. j. CB-00156/03-3-89.

42 Tamtéž. Informace, 9. listopadu 1989, č. j. CB-0504/P2-89.

43 Tamtéž. Věc: Plánované jednání s II. HS V StB SSSR – návrh na změnu počtu delegace, 8. listopadu 1989, č. j. CB-00156/03-3-89.

44 SA MO Olomouc, f. VVS Tábor, sp. zn. T 11/1991, příloha III. (Dokumentace SNB), sl. Dokumentace o návštěvě výboru KGB SSSR v ČSSR. Věc: Informace z jednání mezi delegacemi II. S SNB a II. HS KGB SSSR, které se uskutečnilo ve dnech 14.–18. listopadu 1989 v Praze, 12. prosince 1989, č. j. CB-003506/2-89. Program pobytu delegace VStB SSSR vedené náměstkem předsedy VStB SSSR a náčelníkem II. Hlavní správy genpor. Viktorem Fjodorovičem Gruško v Praze ve dnech 14.–18. listopadu 1989.

| | | |
|---|---|---|
| 16. listopad 1989 – čtvrtek | program 1. části delegace | - snídaně<br>- prohlídka Bratislavy<br>- jednání na KS SNB Bratislava<br>- oběd<br>- odjezd do Prahy<br>- večeře ve vile FMV – Břevnov |
| 17. listopad 1989 – pátek | 07.00<br>08.00<br><br><br>12.00<br>14.00<br>15.30<br>18.30 | - snídaně soukromá<br>- jednání po liniích<br>- přijetí delegace VSTB SSSR ministrem vnitra ČSSR<br>- oběd<br>- závěrečné jednání / podpis dokumentu<br>- prohlídka Prahy / nákupy<br>- závěrečná večeře |
| 18. listopadu 1989 – sobota | 07.30<br><br>10.00<br><br>11.30 | - snídaně soukromá<br>- osobní volno<br>- odjezd delegace na letiště<br>- rozloučení v salonku<br>- odlet delegace VSTB SSSR linkou SU 142 do Moskvy |

Organizační zabezpečení pobytu sovětské delegace měl na starosti vedoucí starší referent specialista 3. oddělení analytického odboru II. správy SNB pplk. JUDr. Miloslav Pitra, a to včetně bezcelního odbavení, zajištění bezpečnosti, odvozu do tranzitního objektu – utajené vily federálního ministerstva v Praze-Břevnově (Talichova 2036), zajištění vozidel po dobu pobytu atd.[45] „*Jednalo se o návštěvu, která byla ze sovětské strany asi 3krát odložena, údajně pro změnu ve vedení na sovětské straně a plánovala se celkem již jeden rok. Šlo o prodloužení smlouvy o vzájemné spolupráci mezi resorty*."

Delegace přicestovala v úterý 14. listopadu 1989, druhý den jedna její polovina odejela společně s náčelníkem 4. oddělení odboru pro mezinárodní styky VOS FMV mjr. Petrem Švankmajerem na dva dny do Bratislavy, a poté druhá část delegace zamířila na Krajskou správu Sboru národní bezpečnosti Západočeského kraje.

45 Tamtéž, sv. VIII., Protokol o výslechu Miloslava Štangla z 2. května 1990, č. l. 1456. Správce vily občanský zaměstnanec Miloslav Štangl potvrzoval: „*Při pobytu návštěv nižší úrovně, mohu organizovat některé technické věci já, např. telefonáty a podobně, ale v případě vyšších úrovní se o tyto věci stará vždy pracovník příslušné správy FMV, která tyto hosty pozvala. V případě návštěvy delegace HS KGB v listopadu od 14. do 18. 11. 1989 šlo o návštěvu na úrovni náměstka ministra a zabezpečoval si ji pan Pitra z 2. správy FMV*." Jeho manželka Božena Štanglová, pokojská ve služebním objektu, dále uvedla: „*Moje povinnosti spočívají v přípravě pokojů k ubytování pro hosty, úklidu atd. Někdy i výpomoc v kuchyni. O organizaci návštěv se stará jednak mezinárodně právní odbor* [správně: odbor pro mezinárodní styky VOS] *FMV, po stránce ubytování, kulturního programu a pod., starají se z tohoto odboru o hosta většinou paní mjr. Dana Kloučková anebo pan mjr. Petr Švankmajer* […] *Bylo to šest hostů, návštěva na úrovni náměstka, z toho pro nás vyplývalo, že máme ubytovat vedoucího delegace v ministerském apartmá.*" Tamtéž, sv. VIII., protokol o výslechu Boženy Štanglové z 2. května 1990, č. l. 1453.

*„Já jsem byl společně s tou částí delegace v Plzni, tam nás v několikaminutovém vystoupení seznámil náčelník KS SNB s bezpečnostní situací v kraji a poté byla exkurze v pivovaru. Podle mého názoru se ani v té Bratislavě nejednalo o služební jednání, ale šlo spíše o jakýsi výlet.“*[46]

A. Lorenc posléze stručně vzpomínal, jak se věnoval vedoucímu delegace genpor. Gruškovi, prý z důvodu, že bylo nutné „*s jeho poměrně širokou delegací*“ konkretizovat dohodu o vzájemné součinnosti, což vyplývalo již z jeho předchozí návštěvy v Moskvě. „*Pokud jde o součinnost StB a KGB, je kolem toho hodně falešných dohadů, já jsem nezažil poradce z SSSR typu padesátých let, nikdo ze sovětských poradců mi nikdy nezasahoval do pravomoci a neradil. Já sám jsem se snažil některé zbytečné akce zrušit, poněvadž se v některých oblastech zdála součinnost nefunkční. Např. jsem považoval za zbytečnou naši činnost v problematice ukrajinských nacionalistů nebo NTS. Ze sovětské strany mi v tomto nic nevyčítali. Pokud jde konkrétně o události 17. listopadu 1989, s Gruškem jsem nic nekonzultoval.*“[47]

Členům delegace se během pobytu v Praze věnoval i plk. Vykypěl. Podle svědectví vedoucí sekretariátu starší referentky nprap. Jindřišky Janovské se náčelník Hlavní správy kontrarozvědky SNB v těchto dnech „*na pracovišti zdržoval pouze minimálně, a to v době kolem poledne, kdy si v podstatě vypil kávu, poptal se na chod a zase se vzdálil*“. Zbytek času trávil ve vile v Praze 6-Břevnově.[48]

**Den „D“: 17. listopad 1989**

V ranních hodinách 17. listopadu 1989 seznámil pplk. Dvořák příslušníky KGB SSSR s pohledem vedení II. správy SNB na situaci v problematice boje proti vnějšímu nepříteli, přičemž využil referát, který prezentoval již 31. října 1989 na celostátní poradě funkcionářů Státní bezpečnosti v Maxičkách.[49] Plk Vykypěl se dle vlastních slov nejprve dopoledne zúčastnil přijetí sovětské delegace u ministra vnitra a poté odjel do vily na Břevnově, „*kde se podepisovala zmíněná smlouva o spolupráci*“.[50] Členům delegace byl k dispozici také řidič náčelníka správy pprap. Vítězslav Jasný: „*Pokud se týká 17. listopadu, tak tento den si nijak zvlášť nepamatuji, určitě jsem jezdil s delegací, je možné, že jsem je vezl na návštěvu k ministrovi, ale*

46 Tamtéž, sv. IX., Protokol o výslechu Miloslava Pitry z 17. května 1990, č. l. 1612.

47 Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, f. Federální shromáždění VI. (1990–1992), materiály vyšetřovací komise „K17“ (dále materiály „K17“). Protokol o výslechu Alojze Lorence z 14. března 1991. Sekretářka I. náměstka MV ČSSR starší referentka npor. Hana Schreinerová potvrzovala: „*Vím, že gen. Lorenc se celý ten týden věnoval osobně delegaci KGB, dne 17. 11. 89 byl na závěrečné večeři s touto delegací, ale podrobnosti si nepamatuji, byl tam toho dne zmatek, hodně telefonátů, v době kdy byl gen. Lorenc na té večeři, zůstal na pracovišti plk. Ota Sedlák.*“ Tamtéž, sv. XIII., protokol o výslechu Hany Schreinerové z 8. srpna 1990, č. l. 2417.

48 Tamtéž, sv. VIII., Protokol o výslechu Jindřišky Janovské z 16. května 1990, č. l. 1584.

49 Srov. dokument č. 4.

50 SA MO Olomouc, f. VVS Tábor, sp. zn. T 11/1991, sv. XI., Protokol o výslechu Karla Vykypěla z 13. června 1990, č. l. 2072.

*nepamatuji si to přesně. Vím, že večer byla večeře ve vile, která je na Břevnově, blízko ÚVN ve Střešovicích*."[51]

Po 14. hodině 17. listopadu 1989 plk. Vykypěl a genpor. Gruško podepsali protokol o spolupráci II. správy SNB a II. hlavní správy KGB SSSR pro období 1989–1995[52] i konkrétní přehled agenturně-operativních opatření proti společným zájmovým objektům na léta 1990–1991.[53] Kromě oboustranné výměny informací „*o operativně politické situaci, metodách rozvědné a podvratné činnosti speciálních služeb USA, NSR a dalších států NATO*", včetně přenášení aktuálních zkušeností „*z práce bratrských kontrarozvědek*", se v průběhu několika posledních dnů existence komunistického totalitního režimu v ČSSR projednávaly výsledky realizovaných součinnostních akcí uvedených v předchozích protokolech z března 1986. Dokument měl vstoupit v platnost dnem schválení ministrem vnitra ČSSR a předsedou KGB SSSR a měl platit až do 31. prosince 1995.[54]

Následující program popsal pplk. Pitra slovy: „*Dále během dne sovětští hosté odešli na nákupy v doprovodu našich příslušníků. V 18.30 hod. byla plánována slavnostní večeře na závěr jednání, ale myslím, že o 30 minut byla opožděna, neboť se čekalo na příjezd generála Lorence. Vysvětloval to tím, že ministr není přítomen a on má hodně povinností.*"[55]

Federální ministerstvo vnitra, resp. Státní bezpečnost, na slavnostní večeři kromě genpor. Lorence zastupovali plk. Vykypěl, pplk. Dvořák, plk. Wartalský, kpt. Novotný a mjr. Šrámek. Za sovětskou stranu se závěrečné akce zúčastnil genpor. Gruško se všemi členy delegace.[56] Božena Štanglová, která vypomáhala v kuchyni,

51 Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, materiály „K17", Protokol o výslechu Vítězslava Jasného z 5. dubna 1991, s. 2.

52 Srov. dokument č. 5.

53 Srov. dokument č. 6.

54 ABS, f. MV-OB, arch. č. 1523 MV, díl sv. č. 4, část č. 4. Protokol o spolupráci II. správy SNB ČSSR a II. hlavní správy KGB SSSR v letech 1989–1995, 17. listopad 1989; jeho kopie se nachází také in: ABS, f. II. správa SNB (A 34/1), inv. j. 981.

55 SA MO Olomouc, f. VVS Tábor, sp. zn. T 11/1991, sv. VIII., Protokol o výslechu Miloslava Štangla z 2. května 1990, č. l. 1456. Správce vily FMV M. Štangl opětně potvrdil, *že „17. 11. 89 byli někteří její členové odpoledne v doprovodu nakupovat, ale brzy se vrátili a řidiči říkali, že je to všude uzavřené. Pak měla být závěrečná slavnostní večeře na rozloučenou, tu pořádal náměstek ministra gen. Lorenc, vím, že přišel o něco později a čekalo se na něj, ale nevím, o kolik se opozdil, já jsem ani nebyl oprávněn sledovat pohyb takto vysoko postavených návštěvníků a funkcionářů po budově nebo mimo ni, oni tito návštěvníci vyšších funkcí obvykle ani neviděli rádi, když se kolem nich někdo ‚motá', protože si říkali třeba na chodbách věci, které nebyly určeny pro nezasvěcené.*" Jeho manželka B. Štanglová doplnila: „*Dne 17. 11. 1989 bylo plánováno slavnostní rozloučení hostů před odjezdem. Odpoledne byli v doprovodu našich lidí z 2. správy ve městě, vzpomínám si, že když se vrátili, členové doprovodu se zmiňovali o tom, že nenakoupili nikde nic, protože všude bylo tolik lidí, že se nemohli nikam dostat*." Tamtéž, sv. VIII., Protokol o výslechu Boženy Štanglové z 2. května 1990, č. l. 1453.

56 Tamtéž, sv. IX. Protokol o výslechu Miloslava Pitry z 17. května 1990, č. l. 1612. V jednom výslechu A. Lorenc uvedl, že čs. delegace sestávala z náčelníků 1.–4. odboru II. správy SNB, tj. včetně pplk. Nergla. Tamtéž, sv. VII., protokol o výslechu Alojze Lorence z 20. dubna 1990, č. l. 1276. „*Nevím*

vzpomínala, že večeře začala asi kolem 19. hodiny. „*Vím, že večeře se účastnil náměstek gen. Lorenc, předpokládám, že tam byl od začátku, protože šlo o slavnostní večeři a na tohoto funkcionáře by se určitě chvíli počkalo.* […] *Byl tam jako kuchař* [kpt.] *Josef Pupčík z V. správy* […] *a číšník* [kpt.] *Vlado Čepák* […][57] *Také tam byli ještě pomocníci kuchaři – číšníci od vojsk PS ze Zbraslavi* […]. *Večeře trvala asi do půlnoci, lépe řečeno slavnostní večírek na rozloučenou, po půlnoci ještě pokračoval personál v zábavě, vím, že tam byli tři hudebníci z Hudby FMV*[58]*, později se vrátil, přesněji řečeno celou dobu v místnosti zůstal náčelník sovětské delegace, a to asi do půl třetí do rána. Bylo to tak, že když všichni hosté odešli na pokoje, personál uklízel a při tom byl hovor, občas se zahrálo a hosté se asi dva nebo tři vrátili a pobyli s námi.*“[59]

Pplk. Pitra se po většinu doby zdržoval ve vstupní hale. Slavnostní večeře podle jeho odhadu trvala „*asi hodinu, kolem 20.00 hodin gen. Lorenc odejel. Není to ale stoprocentní časový údaj.*“ Během večeře předával několik telefonátů I. náměstkovi ministra vnitra a plk. Vykypělovi. „*Vím, že asi dvakrát volal* [náčelník správy Státní bezpečnosti Praha] *plk.* [JUDr. Jiří] *Bytčánek a informoval náměstka o situaci na Národní třídě. Já jsem pokaždé šel pro volaného do jídelny a přivolal jej k telefonu. Hovory byly většinou vedeny z* [ze zvukově izolované hovorny v prostoru] *prosklené vrátnice, normálním služebním telefonem. Vzpomínám si také, že jednou volal tehdejší primátor* [hlavního] *města Prahy* [RSDr. Zdeněk] *Horčík, a ten volal civilní linkou. Vzpomínám si, že plk. Bytčánek, ještě než jsem přivolal gen. Lorence, se mi zmínil do telefonu, že na Národní třídě je zima, manifestanti tam sedí na zemi, a říkal mi, že v té zimě tam snad dlouho sedět nevydrží a zřejmě se rozejdou. Také jsem zaslechl generála Lorence, jak do aparátu*

---

*už, zda-li byl na večeři přítomen někdo ze sovětského velvyslanectví z řad KGB, správně by tam měl být, a to buď* [vedoucí zastoupení KGB při FMV] *generál Voskobojnikov, nebo jeho zástupce plk. Kosalapov...*“ Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, materiály „K17“, Protokol o výslechu Alojze Lorence ze 14. března 1991, s. 3.

57 SA MO Olomouc, f. VVS Tábor, sp. zn. T 11/1991, sv. IX., Protokol o výslechu Josefa Pupcsika z 17. května 1990, č. l. 1625. K večeři 17. listopadu 1989 byl vyslechnut i starší referent 3. oddělení 1. odboru V. správy SNB kpt. Josef Pupcsik, který si ovšem vůbec nepamatoval, co onoho dne dělal: „*Těch akcí je tolik, že nejsem schopen si to vybavit. Míst, na kterých jsem plnil své služební povinnosti byla celá řada, patří mezi ně vila FMV v Břevnově. Já jsem v té době pracoval jako kuchař a číšník, chci říci, takto jsem byl funkčně zařazen na V. správě SNB.* […] *Vladimíra Čepáka znám jako svého spolupracovníka, pokud je mi vyšetřovatelem sděleno, že jsem dne 17. 11. 1989 měl spolu s ním připravovat večeři a obsluhovat ve vile FMV při návštěvě sovětské delegace, uvádím, že je to možné, takové akce jsme zabezpečovali. Jestliže jsem pracoval právě s Čepákem, tak zpravidla máme práci rozdělenou tak, že já vařím a on obsluhuje. Moje činnost dne 17. 11. 1989 mi v paměti zcela splývá s řadou jiných akcí tohoto druhu.*“

58 Náčelníkem Ústřední hudby FMV, k 1. září 1989 organizačně podřízené politickému odboru federálního ministerstva vnitra, byl od 1. července 1965 zasloužilý umělec plk. Stanislav Horák. Srov. http://www.ustrcr.cz/cs/politicky-odbor-fmv#hudba

59 SA MO Olomouc, f. VVS Tábor, sp. zn. T 11/1991, sv. VIII., Protokol o výslechu Boženy Štanglové z 2. května 1990, č. l. 1453–1454.

[nevím komu] *říká, aby se nezasahovalo, že bude vhodné ještě počkat.*[60] […] *Telefony mimo mne bral také pplk. Miroslav Šmakal, můj tehdejší podřízený* […] *, a tak jeden nebo dva telefony mohl vzít správce vily občanský pracovník Štangl.*"[61]

Někdy po 20.00 hodině přišli náčelník II. správy SNB plk. Vykypěl s náměstkem genpor. Lorencem za pprap. Jasným, že se zajedou podívat na Národní třídu. „*Ve vile jsme byli s ostatními řidiči ve vyhrazené místnosti.*" Nakonec je zavezl na městský výbor KSČ. „*Odhaduji, že se tam zdrželi asi hodinu až hodinu a půl a potom jsem je odvezl domů. To mohlo být okolo 22.00 hod.*"

V sobotu 18. listopadu 1989 ráno pprap. Jasný vyzvedl plk. Vykypěla, nejdříve ho zavezl do objektu II. správy SNB „Thákurova" a potom do vily. „*Pak jsme s delegací jeli na letiště. Delegace odlétala asi v 11.30 nebo ve 12.00 hod. Z letiště jsem odvezl náčelníka na správu, kde se zdržel asi hodinu a potom jsem ho odvezl domů.*" Řidič se vlastně až ráno od svého nejvyššího služebního funkcionáře dozvěděl, že na Národní třídě došlo k zákroku. „*Připadal mi z toho vyšinutý a pořád mu bylo divné, kdo dal příkaz k zásahu. O tom, jaká byla reakce Sovětů na tyto události, v autě nehovořil* […] *Těžko se mohu vyjádřit k tomu, co si myslel o vývoji po listopadu 1989, vím, že už před tím mluvil o tom, že se to sype a že to spěje ke špatnému konci. O tom však mluvil pouze obecně, jinak konkrétně to dále nerozváděl. Z jeho reakce 18. 11. 1989 se domnívám, že zásahem na Národní třídě byl překvapen.*"[62]

Mezitím byl genpor. Lorenc náčelníkem správy Státní bezpečnosti Praha plk. Bytčánkem informován, „*že demonstrace byla rozptýlena, je asi 15 lehce zraněných, nikdo hospitalizován*". V tomto rozsahu I. náměstek ministra vnitra ČSSR informoval předsedu federální vlády a člena předsednictva ÚV KSČ Ladislava Adamce i generálního

60 SA MO Olomouc, f. VVS Tábor, sp. zn. T 11/1991, sv. VII., Protokol o výslechu Alojze Lorence z 20. dubna 1990, č. l. 1276–1277. Posléze se A. Lorenc dokonce dovolával svědectví sovětských čekistů: „*Pokud se týče samotné pracovní večeře,* […] *přítomna byla delegace pracovníků KGB, kteří byli svědci mého přístupu k celé věci tak, jak jsem jí prezentoval k Vykypělovi, přičemž pracovníci KGB do mého rozhodování nezasahovali. Neformálně však vyjádřili souhlas s mým rozhodnutím, tj. nezasahovat vůči demonstrantům.*" A dále doplnil: „*Jsem přesvědčen, že v průběhu večeře nikdo ze sovětské delegace nikam netelefonoval. Nemohu to samozřejmě vyloučit, zmíněná pracovní večeře trvala téměř dvě hodiny a nemohu vyloučit, že někdo z členů místnost neopustil, já se ovšem na to nepamatuji. Mohu bezpečně říci, že místnost neopustil vedoucí delegace, to bych si nepamatoval. V místnosti, kde se večeře uskutečňovala, telefony nebyly.*" Tamtéž, sv. VII., Protokol o výslechu Alojze Lorence z 1. listopadu 1990, č. l. 1291.

61 Tamtéž, sv. IX., Protokol o výslechu Miloslava Pitry z 17. 5. 1990, č. l. 1613–1614. Miloslav Štangl to reflektoval: „*Já jsem v době večeře dne 17. 11. 89 seděl buď u telefonů nebo u řidičů a otevřenými dveřmi jsem mohl sledovat vstup do budovy.* […] *Kdy gen. Lorenc odcházel, nevím, já se pohyboval v prostoru pro personál a u zadního schodiště, funkcionáři používali hlavní vchod. Gen. Lorence jsem viděl pouze přicházet, zahlédl jsem ho na chodbě, jak sestupuje do jídelny před večeří.*" Tamtéž, sv. VIII., Protokol o výslechu Miloslava Štangla z 2. května 1990, č. l. 1456–1457.

62 Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, materiály „K17", Protokol o výslechu Vítězslava Jasného z 5. dubna 1991, s. 2–3.

tajemníka ÚV KSČ Miloše Jakeše. „*Toho dne ráno jsem odcestoval z Prahy a už na letišti mi Vykypěl říkal, že to tak hladce neprošlo, že zákrok byl tvrdší, což Vykypěl zřejmě řekl i Gruškovi, který se chystal k odletu. Já jsem pak Vykypělovi uložil, aby zůstal v Praze a organizoval účinnou zpravodajskou akci.*“[63]

**Svědectví náčelníka II. správy SNB plk. PhDr. Karla Vykypěla o 17. listopadu 1989:**

„Ve věci uvádím, že o připravované demonstraci na den 17. 11. 1989 jsem se prostřednictvím našich pracovníků dozvěděl v obecné rovině asi tři týdny před plánovanou demonstrací. Tehdy jsme pouze věděli, že některé nezávislé skupiny připravují na 17. 11. demonstraci, ale nic bližšího se v té době nedomlouvalo. V průběhu dalších dní jsme pak zjistili, že některé nezávislé skupiny připravují na 17. 11. demonstraci, ale nic bližšího se v té době nedomlouvalo. V průběhu dalších dní jsme tak zjistili, že celou akci zastřešili svazáci a vysokoškoláci. Přímo v týdnu od 12. do 17. 11. jsem měl, opravuji od 14. do 17. 11., jsem měl u nás delegaci ze Sovětského svazu, které jsem se musel věnovat, takže informace kolem připravované demonstrace jsem získával pouze v obecné rovině, prakticky správu řídil můj první zástupce pplk. [JUDr. Vojtěch] Zamykal. Vím, že 17. 11. byl vydán rozkaz ministra vnitra k mimořádné bezpečnostní akci k udržení klidu a veřejného pořádku, který pak rozpracoval a zkonkrétnil právě můj zástupce. Ještě bych chtěl uvést, že už před 17. 11. na naší správě panoval všeobecný názor, že nelze 17. 11. proti demonstrantům nijak zakročit, aby nedošlo k zneužití tohoto data ke konfrontaci ze strany nezávislých skupin. Dále uvádím, že 17. 11., kdy končila pracovní část pobytu sovětské delegace, jsme uspořádali slavnostní večeři, která probíhala od 19.00 hod. v Praze 6 na Břevnově. Do této večeře jsem se zdržoval u prvního náměstka Lorence, kde jsem také zachytil před odjezdem na večeři prvotní informaci o průběhu demonstrace studentů. V žádném případě jsem se nezdržoval na operačním středisku FMV, ani jsem v této době nehovořil telefonicky se s. [Václavem] Jirečkem [ministrem vnitra a životního prostředí ČSR], nebo Bytčánkem. Seděl jsem až do večeře v místnosti prvního náměstka, a telefony si obsluhoval sám první náměstek. Je pravdou, že první náměstek měl několik telefonátů, ale s kým hovořil, si nepamatuji. Podle mého názoru to byly telefonáty s největší pravděpodobností se s. Bytčánkem. Před odjezdem na večeři jsem se zastavil na naší správě, kde jsem se však nezdržel a mohu říci, že mne na správě nečekaly žádné vzkazy hovořící o mimořádnosti celé události ze 17. 11. 1989.

63 Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, materiály „K17“, Protokol o výslechu Alojze Lorence z 14. března 1991, s. 3.

Po odjezdu na slavnostní večeři jsem pak v průběhu této večeře bral několik telefonátů, přičemž této večeře se zúčastnil i s. Lorenc. Při této večeři jsem se informoval u s. Bytčánka průběžně o stavu v centru Prahy, tedy o pohybu demonstrace, přičemž stále jsme se s. Lorencem byli za jedno v tom, že nelze vzniklou situaci řešit nějakým zásahem pořádkových sil. Z telefonátů se s. Bytčánkem jsem chápal, že tentýž názor má i s. Bytčánek. Frekvence telefonátů se s postupem doby večeře zvětšovala, přičemž vím, že mezi volajícími byl i s. Hořčík. Z osobního rozhovoru se s. Lorencem jsem se ještě v průběhu večeře dozvěděl, že měl telefonický rozhovor i se s. Štěpánem [Ing. Miroslav Štěpán, vedoucí tajemník Městského výboru KSČ v Praze], ale jaký byl konkrétní obsah rozhovoru, nevím. Chtěl bych ještě pro úplnost uvést, že já jsem telefony pouze bral, s volajícími pak hovořil s. Lorence osobně. V době, kdy průvod byl již na Národní třídě, což jsem věděl podle telefonických vzkazů, jsem telefonoval na číslo s. Nováka [genmjr. RSDr. Karel Novák, I. náměstek ministra vnitra a životního prostředí], kde se mi však ozval s. Jireček. Po vzájemné výměně informací k průběhu události jsme došli ke stejnému závěru, že je třeba rozhodně počkat a hlavně nezasahovat. O obsahu tohoto telefonátu jsem informoval s. Lorence, kterého jsem seznámil s názorem českého ministerstva vnitra a životního prostředí. Před ukončením večeře, bylo to kolem 20.00 hod. spíše krátce po 20.00 hod., jsem telefonoval s. Bytčánkovi, který mi znovu sdělil, že na Národní třídě je dav lidu, že dav není v pohybu a že se situace nezměnila. S. Bytčánkovi jsem sdělil rozhodnutí prvního náměstka, že pojedeme na naši správu do Bartolomějské, opravuji na správu [Sboru národní bezpečnosti] hl. města Prahy a Střed. kraje. Po odjezdu z Prahy 6 jsme se chtěli podívat přímo na místo, přičemž pohledem na Národní třídu při průjezdu po Smetanově nábřeží jsme zjistili, že na Národní třídě je sice ještě zvýšený pohyb osob, ale rozhodně už se po Národní třídě nepohyboval organizovaný dav. Proto s. Lorenc rozhodl okamžitě odjet na Městský výbor KSČ, kde se chtěl osobně informovat o znění zprávy, opravuji o sdělení pro ČTK. Po příjezdu na Městský výbor KSČ, podle mého názoru asi po 21.00 hod., nás přijal ve své kanceláři sám s. Štěpán, který hned při našem příchodu projevoval uspokojení nad tím, že nedošlo k žádnému zásahu, že celá situace byla dobře zvládnuta. […] O tom, že ve skutečnosti došlo k zásahu pořádkových sil dne 17. 11. jsem se dozvěděl až v průběhu dopoledne následujícího dne, kdy jsem se byl rozloučit se sovětskou delegací na letišti, a zejména pak poté, kdy jsem se dostavil na správu…“[64]

64 SA MO Olomouc, f. VVS Tábor, sp. zn. T 10/1991, sv. IV., Protokol o výslechu Karla Vykypěla z 11. prosince 1989, č. l. 1172–1173.

**Začátek konce**

Shodou okolností v pátek 17. listopadu 1989 předložila Hlavní správa kontrarozvědky SNB návrh ročního plánu na nadcházející rok 1990. „*Státnobezpečnostní situace v roce 1989 byla ovlivněna složitým a dynamickým mezinárodním vývojem včetně vnitropolitických změn v některých socialistických zemích. USA a další státy NATO kalkulují s výrazným oslabením politické a ekonomické rovnováhy socialistických zemí. Usilují proto za aktivní pomoci vnitřních protisocialistických sil o rozbití politického systému socialistických zemí a vnitropolitické mocenské změny, které by jim umožnily vytvořit podmínky pro hospodářskou a politickou kontrolu socialistických zemí.*“

Podle II. správy SNB se tato situace přímo odrážela i na záměrech a činnosti zahraničních zpravodajských služeb. „*Vzhledem ke specifikám vnitropolitické situace v ČSSR lze předpokládat, že vnější protivník zvolí diferencovaný přístup a své podvratné působení zaměří na dosažení hospodářské a politické izolace ČSSR, na destabilizaci naší společnosti a vytváření atmosféry společenského neklidu a nedůvěry obyvatelstva k politice KSČ a k probíhajícímu procesu společenské a hospodářské přestavby.*“ Slovy kontrarozvědné centrály: rezidentury vnějšího protivníka, legalizované na území Československé socialistické republiky, budou klást důraz „*nejen na získávání rozvědných informací, ale i na budování perspektivních agenturních pozic v zájmových oblastech, rozšiřování legálních pozic k získávání zpravodajsky využitelných informací a přímou podvratnou činnost, s cílem poškozovat politické a ekonomické zájmy ČSSR.*“[65]

Jak předpokládaly závazky stvrzené dohodami s KGB SSSR, mělo být „*v boji s podvratnou činností speciálních služeb protivníka*“ dosaženo vyšší efektivity a účinně narušovány jejich snahy „*o destabilizaci socialismu v ČSSR*“. Větší důraz chtělo vnější zpravodajství II. správy SNB věnovat vyhledávací činnosti „*při odhalování kanálů spojení speciálních služeb s jejich agenturou na našem území*,“ dále urychleně budovat či rozšiřovat agenturní pozice „*v prostředí a objektech protivníka*“, rozvíjet podstavy a zkvalitňovat řízení zpravodajských her, včetně rozvíjení dezinformační činnosti.

Dohody o spolupráci s II. hlavní správou KGB výrazně ovlivnily i konkrétní podobu akcí realizovaných v rámci rozpracování personálu podezřelého z příslušnosti ke speciálním službám působícím na zastupitelských úřadech USA, SRN, Francie, Rakouska a Japonska. Explicitně byla uvedena „*spolupráce s přáteli SSSR*“ na čtyřech akcích v zájmových objektech 3. odboru II. správy SNB.

Necelých dvacet nejdůležitějších případů bylo zmíněno v souvislosti s odhalováním trestné činnosti podle § 105 tr. zákona. V neposlední řadě měl být organizován „*účinný komplex opatření k předcházení a zamezování realizace teroristických akcí na území ČSSR a dalších socialistických států*“, odhalovány „kanály spojení“ teroristických organizací na kontrolované zastupitelské úřady vybraných afroasijských států v Praze. V rámci kontrarozvědné ochrany okupační Střední skupiny sovětských vojsk a vyčleněných vojenských objektů Československé lidové armády předpokládal

65 ŽÁČEK, P.: *Hlavní správa kontrarozvědky v dokumentech (1988–1989).* In: *Securitas Imperii č. 2*. MV ČR, Praha 1994, s. 230.

návrh realizaci úkolů stanovených v součinnostním plánu se Zvláštním odborem KGB Milovice v čele s náčelníkem genmjr. Vasilijem Jefimovičem Gračevem, souvisejících s částečným odsunem sovětských útvarů a jednotek z ČSSR.[66]

Starší referent 3. oddělení 10. odboru II. správy SNB mjr. JUDr. Zdeněk Vajda, který přebíral v 8.00 hodin ráno 18. listopadu 1989 službu na sekretariátu svého pracoviště, ve svém svědectví potvrdil, že mu *„několikrát volal sovětský poradce, a chtěl vědět, zda nejsou nějaké nové informace."*[67] Systém tzv. stálých představitelů KGB SSSR při Hlavní správě kontrarozvědky SNB, kteří *„seděli v budově centrály a jejichž rukama procházely všechny informace"*, fungoval zjevně ještě v následujícím týdnu. *„Sovětští představitelé do naší činnosti nijak nezasahovali"*, opakoval i zástupce náčelníka správy pro vnitřní zpravodajství pplk. Chovanec, *„pouze monitorovali situaci a poznatky předávali do SSSR. Šlo v podstatě o zajišťování stálého informačního toku."* Stejně jako ostatní funkcionáři tvrdil, že ze strany zástupců KGB SSSR nebyl *„nijak úkolován"*; nemusel pro ně zpracovávat nějaké zvláštní informace, neboť *„co prošlo mýma rukama, prošlo* [také] *rukama"* představitele správy „Z" KGB SSSR plk. Petra Vasiljeviče Romaněnka (nar. 15. 11. 1935), zodpovědného při II. správě SNB za vnitřní zpravodajství. *„Tato spolupráce se sovětskými představiteli skončila krátce po 17. listopadu 1989, zhruba do týdne, kdy ještě tehdejší ministr Kincl požádal sovětského představitele KGB, aby jeho spolupracovníci přestali k nám docházet, což se také stalo."*[68]

Krátce nato, od 1. do 8. prosince 1989, proběhlo z rozhodnutí vedení ministerstva vnitra ČSSR u operativních správ Státní bezpečnosti v centrále i na územních útvarech masivní ničení státněbezpečnostních písemností, zejména tzv. živé svazkové agendy (v některých případech i svazků či spisů uložených v operativních archivech).[69]

Dne 12. prosince 1989 plk. Vykypěl prostřednictvím sekretariátu I. náměstka ministra postoupil náčelníkovi Vnitřní a organizační správy FMV plk. JUDr. Miroslavu Dostálovi vyhodnocení zahraniční spolupráce Hlavní správy kontrarozvědky SNB za uplynulý rok.[70] Ve svém interním podkladu II. správa SNB uvedla, že úroveň spolupráce s II. hlavní správou KGB SSSR pro ni zůstávala *„i nadále kriteriem mezinárodní spolupráce s ostatními spřátelenými kontrarozvědkami"*. Rozvoj vzájemné spolupráce, výměna poznatků a zkušeností z rozpracování speciálních služeb hlavního protivníka, i realizace jednorázových agenturně-operativních opatření měly v roce 1989 vykazovat *„vysokou úroveň"*.

66 ŽÁČEK, P.: *Hlavní správa kontrarozvědky v dokumentech (1988–1989).* In: *Securitas Imperii č. 2.* MV ČR, Praha 1994, s. 240–242.

67 SA MO Olomouc, f. VVS Tábor, sp. zn. T 11/1991, sv . XI., Protokol o výslechu Zdeňka Vajdy z 25. června 1990, č. l. 2193.

68 ŽÁČEK, P.: *V čele ŠtB. Pád režimu v záznamoch dôstojníka tajnej policie*. ÚPN, Bratislava 2006, s. 49.

69 ŽÁČEK, P.: *„Můžou přijít, jsme hotovi… Tzv. Lorencova skartace z prosince 1989 v dokumentech. Pamäť národa č. 0.* ÚPN, Bratislava 2004, s. 28–41; Benda, P.: *Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství centrály Státní bezpečnosti v roce 1989. Sešity 7.* ÚDV, Praha 2007, s. 5–328.

70 ABS, f. MV-OB, arch. č. 1523 MV, díl sv. č. 8. Věc: Vyhodnocení zahraniční spolupráce za rok 1989, 12. prosince 1989, č. j. CB-0209/03-3-89.

Efektivnější vzájemné využívání sil a prostředků vedlo například ke „*společnému fyzickému proniknutí*" do objektu ŠUMPERK[71] v Praze, kde byly „*získány důležité materiály z oblasti šifrového spojení a další tajné materiály*". Zkušenosti II. hlavní správy KGB SSSR při provádění expertiz v oblasti odhalování tzv. neosobního spojení západních zpravodajských služeb měly přinést konkrétní výsledky v akci TROJA[72], „*především ve spolehlivém vyvolávání tajnopisných zpráv, zjišťování krevní skupiny pisatele a zajišťování daktyloskopických stop ve zkoumané korespondenci*". Za přínosnou byla označena i stáž příslušníků II. správy SNB v Moskvě.[73]

71 ABS, f. MV-OB, arch. č. 1523 MV, díl sv. 2, část č. 11. Věc: Návrh na přijetí specialistů II. HS V StB SSSR a XVI. S V StB SSSR, 2. srpna 1989, č. j. CB-002052/3-2-89. Pod krycím názvem ŠUMPERK (reg. č. 2548) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Španělska. Podle informace určené I. náměstkovi ministra vnitra genpor. A. Lorencovi byla „*na žádost sovětských přátel a XIII. správy SNB*" již od roku 1982 „*každoročně prováděna speciální operativně technická operace s cílem získávat šifrové spojení a dokumenty NATO.*" S odkazem na součinnostní dohody s II. HS KGB SSSR předložil 3. odbor II. správy SNB návrh na přijetí skupiny sovětských specialistů (pplk. Alexandra Vjačeslaviče Cicinova, mjr. Borise Nikolajeviče Pičugina, mjr. Sergeje Alexandroviče Vinogradova a kpt. Borise Julijeviče Jemeljanikova), která se měla společně s příslušníky II., VI. a XIII. správy SNB operace účastnit. „*Účast sovětských specialistů je nezbytně nutná, protože prostředky VI. a XIII. správy SNB není možno zajistit splnění úkolů v uvedené akci. Akce bude realizována v Praze v 1. polovině srpna 1989. Sovětští specialisté se jí zúčastní po dobu 5 dnů. Přesný termín bude přátelům včas nahlášen podle operativní situace.*"

72 Srov. evidenční záznam agenturně-pátracího svazku s krycím názvem TROJA (reg. č. 32527), zaregistrovaného 2. září 1986 pro analytický (a informační) odbor II. správy SNB; cílem akce bylo odhalování neosobních forem spojení spolupracovníků amerických zpravodajských služeb v ČSSR. Srov. DOSKOČIL, F.– ŽÁČEK, P.: *Průlom. Agentem CIA uvnitř komunistické nomenklatury.* Votobia, Olomouc 2004.

73 První návrh odborné stáže na II. HS KGB SSSR, „*jejímž účelem je získání praktických zkušenosti z práce sovětských přátel a jejich využití při rozpracování akce TROJA*", se měl v termínu 13.–17. března 1989 týkat skupiny: VSRS 1. oddělení 1. odboru mjr. JUDr. Vladimíra Šianského, SRS 1. oddělení analytického odboru kpt. Antonína Zímy z II. správy SNB a mjr. ing. Zdeňka Pátka, zástupce náčelníka 1. odboru XIII. správy SNB. Podle upřesnění z 6. května 1989 byl stanoven nový termín stáže: 16.–19. května 1989. Koncem léta 1989 analytický odbor II. správy SNB předložil návrh na mimořádné přijetí delegace II. HS KGB SSSR ve složení zástupce náčelníka 17. odboru plk. Igor Ivanovič Sokolenko, starší pomocník náčelníka 17. odboru pplk. Viktor Fedorovič Ivanov a pomocník náčelníka 17. odboru Sergej Glebovič Markij, kteří společně s představitelem KGB pplk. Ožiganovem měli jednat s náčelníkem 1. odboru plk. Wartalským, zástupcem náčelníka 1. odboru mjr. JUDr. Karlem Jankem, SRS 1. oddělení analytického odboru mjr. Rudolfem Voborským a mjr. Jaroslavem Tremlem. „*Předmětem jednání bude upřesnění výsledků zkoumání palinomorfologických stop zjištěných v záchytech DON, osobní projednání výsledků expertiz v akci ALAN a stanovení dalšího postupu při pátrání po pisatelích tajnopisných zpráv.*" V úvodu jednání, které se konalo ve dnech 2.–8. října 1989, příslušníci II. správy SNB předali „*sovětským přátelům*" informace o situaci na rezidentuře legalizované na ZÚ USA v Praze, „*o formách a metodách její kontroly a realizaci opatření stanovených plánem rozpracování v akci TROJA.*" Od kolegů z KGB naopak získali řadu konkrétních informací, včetně

Podle dokumentu byla v průběhu roku s II. hlavní správou KGB SSSR projednána *„koordinace a další postup“* v akcích POPRAD[74], ZITA[75]

poznatků k akci v MLR. *„Celkově lze výsledky jednání hodnotit velmi pozitivně. Získané poznatky do akce TROJA, ALAN a zkušenosti z rozpracování rezidentury USA, rozvědky legalizované na ZÚ USA v Moskvě, budou využity při dalším rozpracování uvedených akcí a ZÚ USA v Praze.“* V souvislosti se záchytem zásilky na krycí adresu americké zpravodajské služby se ve dnech 3.–5. listopadu 1989 uskutečnil mimořádný výjezd náčelníka 3. odboru VI. správy SNB pplk. JUDr. Otomara Baxy a SRS 1. oddělení analytického odboru II. správy SNB mjr. R. Voborského na 17. odbor II. HS KGB SSSR do Moskvy. *„Cílem výjezdu bylo provedení odborných expertiz zachycené zásilky sovětskými specialisty.* […] *Provedenými expertizami byla prokázána souvislost mezi zkoumaným záchytem a záchytem zásilky z dubna letošního roku (signál ALAN), a tím i potvrzeny předpoklady týkající se situace agenta, které byly vysloveny při hodnocení operativní situace v signálu ALAN.“* ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. 2, část č. 11. Věc: Akce TROJA – návrh na uskutečnění odborné stáže na II. HS KGB SSSR, 7. února 1989, č. j. CB-00269/03-3-89; Akce TROJA – upřesnění termínu stáže na II. HS V StB SSSR, 6. května 1989, č. j. CB-00958/03-89; Věc: Návrh na mimořádné přijetí delegace II. HS–V StB SSSR k projednání situace v akci TROJA, 31. srpna 1989, č. j. CB-001583/03-89; Věc: Akce TROJA – Zpráva o jednání s delegací II. HS VStB SSSR, které se uskutečnilo ve dnech 2.–8. 10. 1989 v Praze, 16. října 1989, č. j. CB-1827/03-89; Věc: Akce TROJA – Zpráva z mimořádného výjezdu na 17. odbor II. HS V-StB Moskva, po 5. listopadu 1989.

74 Tamtéž, díl sv. 2, část č. 11. Věc: Návrh na přijetí specialisty XVI. správy V StB SSSR v Praze, 20. ledna 1989, č. j. CB-00227/3-1-89. Pod krycím názvem POPRAD (reg. č. 8314) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Portugalska. Podle zachované dokumentace odsouhlasil ministr vnitra genpor. F. Kincl požadavek XVI. správy KGB SSSR na přijetí specialisty mjr. Alexeje Viktoroviče Zubrina, který se měl ve dnech 24.–27. ledna 1989 společně s příslušníky II., VI. a XIII. S-SNB zúčastnit *„provedení speciální operativně technické operace v akci POPRAD a porady k řešení perspektivních problémů v této akci“.*

75 Tamtéž, díl sv. 2, část č. 11. Věc: Návrh na mimořádné jednání s náčelníkem 9. odboru II. HS VStB SSSR, 10. května 1989, č. j. CB-001263/3-2-89; Zpráva o mimořádném jednání s náčelníkem 9. odboru II. HS VStB SSSR, 10. července 1989. Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem ZITA-86 (reg. č. 31905), vedený od 7. dubna 1986 do 28. srpna 1989 na 2. oddělení 3. odboru II. správy SNB. Podle zachované dokumentace schválil I. náměstek ministra vnitra ČSSR genpor. A. Lorenc konzultaci v akcích ZITA a GIZELA, *„kde je nezbytné koordinovat společný postup v dalším rozpracování,“* náčelníka 3. odboru mjr. Šrámka a VSRS 2. oddělení 3. odboru II. správy SNB mjr. JUDr. Vladimíra Palečka s náčelníkem 9. odboru II. HS KGB SSSR plk. Jevgenijem Alexejevičem Dubrovinem. *„Kromě uvedených akcí bude provedena výměna zkušeností a projednán společný postup v akcích BĚTA, SOVA a RUY.“* V úvodu konzultace, konané ve dnech 22.–26. května 1989, byla *„provedena výměna poznatků, týkajících se francouzské problematiky obecně. Cílem bylo ověřit si správnost našich koncepčních záměrů na úseku rozpracování ZÚ Francie. Shodně byl potvrzen náš reálný předpoklad o existenci dvou rezidentur (DGSE a 2. odd. GŠ), které působí z legálních pozic vojenského oddělení ZÚ Francie v Praze. Z hlediska systému práce rezidentury DGSE, sovětští přátelé upozorňují zejména na skutečnost, že kádroví rozvědčíci řídí svoji agenturu na území působnosti za využití dalších agentů z řad ostatních pracovníků francouzského*

a GIZELA[76] (3. odbor), MAUR a JANOV (4. odbor).[77] Celkem příslušníci II. správy SNB uskutečnili dvanáct plánovaných a třináct mimořádných jednání, během nichž si s kolegy – sovětskými čekisty vyměňovali poznatky k jednotlivým speciálním službám protivníka a dohadovali i konkrétní postupy ve společných akcích.[78]

Teprve 12. prosince 1989 zpracoval náčelník 2. odboru kpt. Novotný referátník se stručnou informací o jednání předcházejícímu podpisu dohody, který schválil náčelník II. správy SNB plk. Vykypěl. *„Důraz v průběhu setkání byl položen zejména na činnost, formy a metody práce hlavního protivníka – spec. služeb USA, NSR, VB a Francie. V neposlední řadě byly projednávány otázky týkající se organizace KR činnosti proti terorismu.*"

Obě strany prý společně konstatovaly, že od roku 1987 narůstaly aktivity „speciálních služeb protivníka" v politické, ekonomické a vojenské oblasti. Informace dokonce uváděla, že měl vzrůstat jejich zájem také o ekologické otázky a mírové hnutí. *„Mimořádnou úlohu v této oblasti plní i jednotlivé rezidentury spec. služeb legalizované na ZÚ výše uvedených států a to jak v SSSR, tak i v ČSSR. Tyto poznatky jsou totožné."* Části delegace II. hlavní správy KGB SSSR během pobytu v ČSSR navštívily Správu kontrarozvědky SNB v Bratislavě (XII. správa SNB), správy Státní bezpečnosti Bratislava a Plzeň, *„kde byla přátelům dokladována operativní situace na uvedených*

*ZÚ, jiných ZÚ – zejména bývalých kolonií, francouzských obchodníků ap. Tato skutečnost výrazným způsobem prohlubuje prvek konspirace v jejich činnosti. Dále je dle zkušenosti přátel nutno věnovat pozornost manželkám kádrových příslušníků, které jsou do zpravodajské činnosti aktivně zapojovány."*

76 Tamtéž. Věc: Návrh na mimořádné jednání s pracovníky 6. správy VSTB SSSR v Praze, 11. května 1989, č. j. CB-001262/3-2-89; Zpráva o mimořádném jednání s pracovníky 6. správy VStB SSSR, 2. června 1989, č. j. CB-001689/3-89. Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem GIZELA-86 (reg. č. 32412), zaregistrovaný 28. července 1986 pro 2. oddělení 3. odboru II. správy SNB. Ke koordinaci společného rozpracování v akci GIZELA; srov. předchozí poznámku. Ve dnech 18.–24. května 1989 proběhlo mimořádné součinnostní jednání *„na úseku boje proti francouzským specielním službám"*, schválené genpor. A. Lorencem, náčelníka 3. odboru mjr. Šrámka, VSRS 2. oddělení mjr. V. Palečka s operativním pracovníkem 12. odboru VI. HS KGB SSSR mjr. Volkovem (za účasti představitele KGB na II. S-SNB pplk. Ožiganova), zaměřené na *„ofenzivní opatření za využití TS sovětských přátel (6. HS VSTB) vůči rezidentuře DGSE legalizované na ZÚ Francie v Praze."* V informaci o jeho průběhu se konstatovalo: *„Vlastní realizace akce, které předcházel podrobný rozbor operativní situace na úseku rozpracování francouzského ZÚ v Praze, byla uskutečněna ve dvou na sebe navazujících etapách. Stanovený cíl se podařilo splnit pouze částečně. Nepodařilo se dosáhnout toho, aby bylo provedeno zpravodajské vytěžení TS ze strany pracovníků FVV v Praze. Na straně druhé byly vytvořeny podmínky pro pokračování další fáze podstavy na území SSSR."*

77 Dále byly zmíněny akce DRAMATIK a KIROS (11. odbor); ZOJA (7. odbor) je navíc z dokumentu vymazána. V rámci zpravodajské hry se ve společné akci OBCHODNÍK připravovala podstava sovětského agenta, v dalších ZH LOVEC, KOVÁČ a MIM pak podstavy čs. agentů.

78 ABS, f. A 34/1, inv. j. 971. Vyhodnocení zahraniční spolupráce za rok 1989 a hlavní cíle zahraniční spolupráce na rok 1990.

*teritoriích*."[79] Náčelník odboru pro mezinárodní styky pplk. Kubánek ve svém stanovisku z 21. prosince 1989 doplnil, že protokol o spolupráci byl schválen ministrem vnitra ČSSR a zaslán předsedovi KGB SSSR.[80] Zástupce náčelníka Vnitřní a organizační správy FMV pplk. JUDr. Václav Novotný nakonec referátník předložil ke schválení novému I. náměstkovi ministra vnitra ČSSR JUDr. Ivanu Průšovi.

Dne 21. prosince 1989 pplk. Zamykal předložil vládnímu zmocněnci I. Průšovi a předsedovi vlády ČSSR JUDr. Mariánu Čalfovi návrh na reorganizaci Státní bezpečnosti, resp. vytvoření nových organizačních struktur zpravodajské služby federálního ministerstva vnitra. Oba funkcionáři byli stručně informováni o činnosti dosavadní Hlavní správy kontrarozvědky SNB, včetně *„úseku boje proti vnějšímu nepříteli"* zaměřeného na organizování kontrarozvědných opatření *„proti podvratné činnosti speciálních služeb a jejich rezidentur"*, vyhledávání členů mezinárodních teroristických i extremistických organizací, maření jejich činnosti na území Československé socialistické republiky a řízení a koordinování tzv. vnější kontrarozvědné ochrany vojenských objektů a prostorů vojsk Sovětské armády a vybraných objektů Československé lidové armády. *„Ochrana státu a ústavního pořádku objektivně vyžaduje i nadále existenci zpravodajské služby, jejímž posláním je shromažďovat informace nezbytné k ochraně Československa před útoky na jeho svrchovanost, samostatnost, územní celistvost a demokratickou státní formu, bezpečnost a obranu státu, jeho hospodářských zájmů a ochrany ústavních činitelů a dalších určených osob."*[81]

Zpravodajská služba měla mít podle vedení II. správy SNB vymezené zákonné postavení, principy své činnosti a mechanismus vnější kontroly, aby její aparát nemohl být oproti nedávné minulosti používán *„k řešení vnitropolitických rozporů. Zpravodajská služba nebude nadále vybavena exekutivními pravomocemi, ale bude mít statut instituce určené k získávání, soustřeďování, vyhodnocování a distribuci zpravodajských informací pro potřebu ústavních orgánů."* Ve vztahu ke Státní bezpečnosti bylo proto navrženo ponechat rozvědnou a kontrarozvědnou službu v působnosti ministerstva vnitra ČSSR a podřídit ji spolu s nezbytnými zabezpečovacími útvary přímo federálnímu ministrovi vnitra. Podle představ představitelů centrálního kontrarozvědného útvaru tak mělo dojít k vyčlenění Státní bezpečnosti a jejímu faktickému zániku jako oborové složky Sboru národní bezpečnosti.

Zpravodajská služba federálního ministerstva vnitra (ZS FMV) měla v sobě integrovat ofenzivní zpravodajství, obranné zpravodajství a ochranu ústavy a hospodářské soustavy. *„Zpravodajský charakter činnosti ZS FMV je třeba zajistit jejím postavením jako monokratické, přísně konspirované a centralizované instituce, jejíž organizace*

79 SA MO Olomouc, f. VVS Tábor, sp. zn. T 11/1991, příloha III. (Dokumentace SNB), sl. Dokumentace o návštěvě výboru KGB SSSR v ČSSR. Věc: Informace z jednání mezi delegacemi II. S SNB a II. HS KGB SSSR, které se uskutečnilo ve dnech 14.–18. listopadu 1989 v Praze; 12. prosince 1989, č. j. CB-003506/2-89.

80 Tamtéž. Stanovisko k č. j. CB-003506/2-89, 21. prosince 1989, č. j. OV-003122/Z-89.

81 ŽÁČEK, P.: *Hlavní správa kontrarozvědky v dokumentech*, s. 264.

*bude dvoustupňová a nezávislá na administrativním uspořádání státní správy.*" Novou instituci prý chtěli budovat „*důsledně jako nestranickou instituci, v níž bude vyloučena politická činnost.*"

Zpravodajský aparát měl být početně užší a vysoce profesionální; systemizovaný stav Správy kontrarozvědky a Správy ochrany Ústavy a národního hospodářství na centrální úrovni redukován o 25 % příslušníků.[82]

I přes intenzivní činnost vnějšího zpravodajství II. správy SNB po 17. listopadu 1989, kterou lze hodnotit také jako naplňování dohod s II. hlavní správou KGB SSSR[83], se již výsledky společných akcí ve vyhodnoceních příliš neuváděly. Jistou výjimkou je roční informace o činnosti 1. odboru II. správy, kde stojí, že „*plánované vystavení agenta sov. přátel objektu ARGON*"[84] již nebylo realizováno údajně „*z důvodu zdravotních problémů zainteresovaného spolupracovníka*". Bez ohledu na zásadní změnu politické situace proběhla však v rámci akce TAJFUN „*v součinnosti se sov. a NDR přáteli* […] *opatření k odhalení*" americké „*stacionární techniky*", rozmísťované podle přesvědčení Státní bezpečnosti v blízkosti důležitých vojenských objektů v ČSSR.[85]

Rozkazem nového ministra vnitra JUDr. Richarda Sachera z konce ledna byly k 15. únoru 1990 zrušeny v podstatě všechny útvary Státní bezpečnosti, včetně Hlavní správy kontrarozvědky SNB; některé z činností II. správy SNB převzal nově zřízený Úřad FMV pro ochranu ústavy a demokracie.[86]

Z formálně právního hlediska skončila spolupráce útvarů Státní bezpečnosti, resp. federálního ministerstva vnitra, s útvary KGB SSSR až podepsáním dohody nové, explicitně rušící dokument z 30. srpna 1989. Ministr vnitra R. Sacher posléze smlouvu „*kvalitativně nového typu*", založenou prý „*na zásadách faktické suverenity a rovnoprávnosti*" a podepsanou s předsedou arm. gen. Kryučkovem během návštěvy v Moskvě 25.–26. února 1990, označil za nenaplněnou „*mrtvou literu*".[87]

Na základě zachované spisové dokumentace bývalé II. správy SNB a Vnitřní a organizační správy FMV, je možné opravdu konstatovat, že návštěva sovětské delegace nesouvisela s událostmi, které vypukly 17. listopadu 1989 v souvislosti s brachiálním zásahem pořádkových jednotek Sboru národní bezpečnosti na Národní třídě v centru Prahy.

---

82 ŽÁČEK, P.: *Hlavní správa kontrarozvědky v dokumentech*, s. 265–267.

83 Srov. například ABS, f. A 34/1, inv. j. 880. Průběžná čtvrtletní informace o výsledcích činnosti 1. odboru II. správy SNB, 18. prosince 1989, č. j. CB-001729/1-89; Tamtéž, inv. j. 781B. Vyhodnocení činnosti 3. odboru II. správy SNB, 25. ledna 1990.

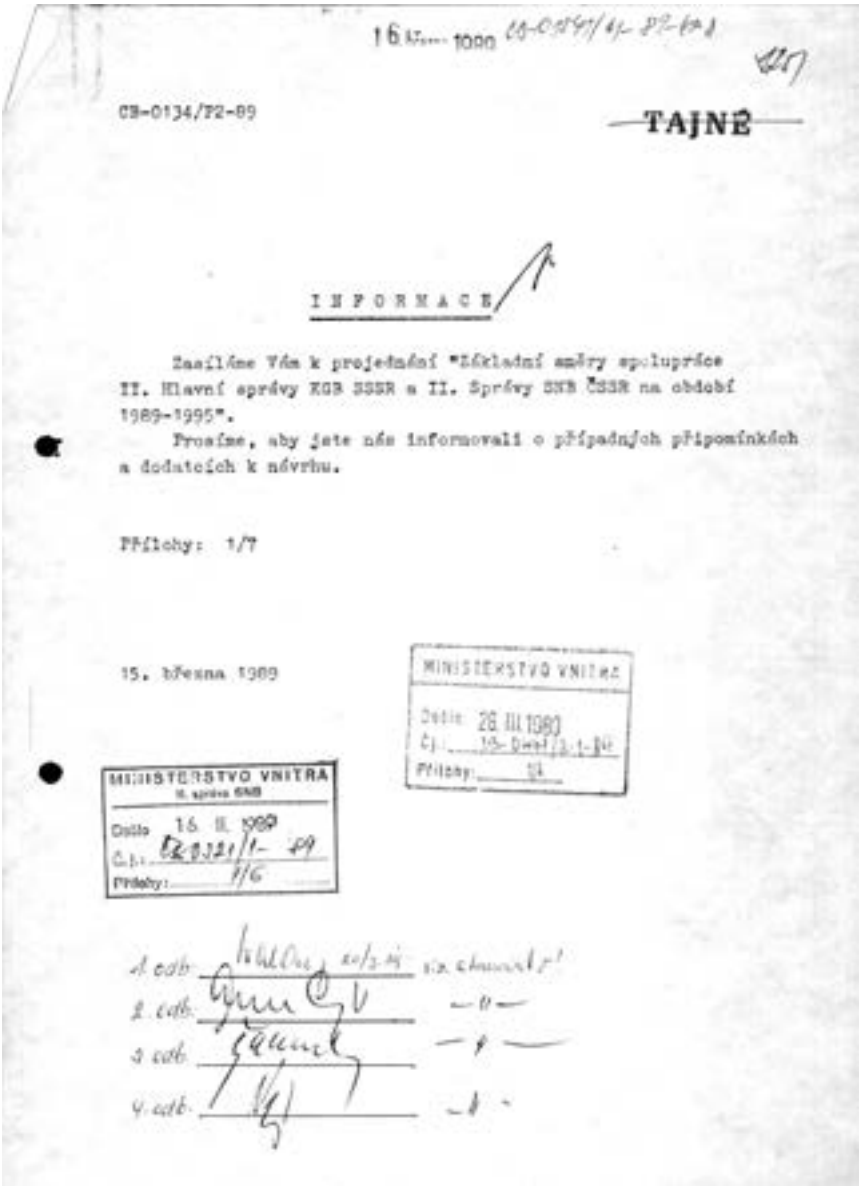
84 Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím jménem ARGON-87 (reg. č. 34035), zaregistrovaného 28. července 1987 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

85 ABS, f. 34/1, inv. j. 781B. Roční informace 1. odboru II. správy SNB, 19. ledna 1990.

86 ŽÁČEK, P.(ed.): *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990.* ÚPN, Bratislava 2005, s. 213, 215.

87 ŽÁČEK, P.: *„Sachergate": první lustrační aféra. Nesnáze postkomunistické elity (nejen) se svazky Státní bezpečnosti.* In: *Paměť a dějiny č. 1.* Praha 2007, s. 56.

V následujících šesti přílohách jsou editovány dokumenty, které se bezprostředně vztahují k poslední uzavírané dohodě Hlavní správy kontrarozvědky SNB se svým partnerským útvarem – II. hlavní správou KGB SSSR po linii boje proti vnějšímu nepříteli.



16 kv... 1989 CB-0134/42-89-6

CB-0134/72-89

TAJNĚ

INFORMACE

Zasíláme Vám k projednání "Základní směry spolupráce II. Hlavní správy KGB SSSR a II. Správy SNB ČSSR na období 1989-1995".

Prosíme, aby jste nás informovali o případných připomínkách a dodatcích k návrhu.

Přílohy: 1/7

15. března 1989

MINISTERSTVO VNITRA
Došlo 28. III. 1989
Čj.: 10-Dmf/3.1-89
Přílohy: 1/1

MINISTERSTVO VNITRA
II. správa SNB
Došlo 16. II. 1989
Čj.: CB-0134/1-89
Přílohy: 1/6

1. odb. [illegible]
2. odb. [illegible]
3. odb. [illegible]
4. odb. [illegible]

Faksimile dokumentu k poznámce č. 88
Zdroj: ABS.

**Dokument č. 1**
**1989, před 15. březnem – Moskva/Praha. Návrh protokolu „Hlavní směry spolupráce II. hlavní správy KGB SSSR a II. správy SNB ČSSR na období 1989–1995“** [88]

SCHVALUJI
Ministr vnitra ČSSR

F. KINCL[89]
„ _____ r. 1989“

SCHVALUJI
Předseda Výboru
státní bezpečnosti SSSR

V. KRJUČKOV[90]
„_____ r. 1989“

HLAVNÍ SMĚRY
spolupráce II. Hlavní správy VStB SSSR
a Hlavní správy kontrarozvědky FMV ČSSR
v letech 1989–1995

Od _____ _____ do _____ _____ r. 1989 v Praze se

konalo setkání delegací II Hlavní správy VStB SSSR a Hlavní správy kontrarozvědky FMV ČSSR, na které si obě strany vzájemně vyměnily informace o operativně-politické situaci, metodách rozvědné a podvratné činnosti speciálních služeb USA, NSR a dalších států NATO používaných proti ČSSR a SSSR v současných podmínkách a zkušenosti z oblasti práce přátelských kontrarozvědek.

Během setkání se projednávaly výsledky součinnosti mezi kontrarozvědnými součástmi VStB SSSR a FMV ČSSR, realizace základních tézí „Protokolu o dalším rozvoji spolupráce mezi II HS VStB SSSR a II Správou FMV ČSSR“[91] a také výsledky práce vyplývající z „Protokolu o setkání delegací II HS VStB SSSR a II Správy FMV ČSSR ze dne 16 března roku 1986“.[92]

88 Podle průvodní „Informace“ z 15. března 1989, parafované náčelníkem plk. PhDr. Karlem Vykypělem *„V“*, bylo vedení Hlavní správy kontrarozvědky SNB požádáno prostřednictvím aparátu sovětského zástoupení při II. správě SNB o sdělení *„případných“* připomínek a dodatků *„k návrhu“*. Ve spodní části písemnosti jsou parafy náčelníků 1.–4. odboru, kteří 20. března 1989 převzali český překlad dokumentu k vyjádření a zpracování stanoviska. ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. 4, část č. 4. Informace, 15. března 1989, č. j. CB-0134/P2-89.

89 Genpor. František Kincl (nar. 1941) byl ministrem vnitra ČSSR od 15. října 1988 do 29. listopadu, resp. 3. prosince 1989.

90 Arm. gen. Vladimír Alexandrovič Krjučkov (1924–2007) byl předsedou KGB SSSR od 1. října 1988 do 21. srpna 1991.

91 Po pravé straně je vepsána rukopisná poznámka: *„– v r. 1981 – příloha aktualizovaná 1983 s platností do 1984.“*

92 Po pravé straně je vepsána poznámka: *„platil do r. 1987“.*

Obě strany konstatovaly, že pod vedením KSSS a KSČ kontrarozvědky obou zemí se úspěšně podílely na zajištění bezpečnosti obou států a celého socialistického společenství. Spolupráce mezi nimi se vytváří v souladu s povinnostmi SSSR a ČSSR vyplývající[mi] z Varšavské smlouvy, zakládá se na principech socialistického internacionalismu, s přihlédnutím k národnostním zájmům a nabyla konkrétnějšího a principiálnějšího charakteru, rozšířily se možnosti využití operativních sil a prostředků obou stran v oblasti realizace společných úkolů ve všech směrech kontrarozvědné činnosti a také v konkrétních akcích a operacích.

Zvláště důležité a aktuální pro vypracování společné činnosti kontrarozvědek jsou závěry XXVII sjezdu KSSS a XVII sjezdu KSČ[93] a také úkoly v oblasti realizace mírových iniciativ SSSR a ČSSR s cílem zastavit horečné zbrojení, oslabit mezinárodní napětí, zlikvidovat nebezpečí rozpoutání války s pomocí atomových a jiných zbraní.

V současných podmínkách realizace procesů přestavby v SSSR a ČSSR, demokratizace a glásnosti, roste agresivita speciálních služeb zemí NATO a především USA. Jejich plánované podvratné akce jsou namířené na destabilizaci vnitropolitické situace, brzdění pozitivních změn v našich zemích, získávání tendenčních a pomlouvačných materiálů s cílem diskreditace vnitřního a zahraničněpolitického kursu SSSR a ČSSR.

Prvořadý význam protivník přikládá pokusům oslabit jednotu socialistických zemí, agenturnímu a jinému rozvědnému pronikání k vojensko-politickým tajemstvím Varšavské smlouvy, tajným informacím o dvoustranné a mnohostranné ekonomické a vědecké spolupráci socialistických států, jeho perspektivách. Speciální služby protivníka v podvratné činnosti namířené proti socialistickému společenství se nezastavují před takovými ostrými metodami boje jako je organizace politických provokací, ekonomických sabotáží, diversních a teroristických akcí.[94] S tímto cílem využívají možnosti, které vznikly a jsou spojené s rozšiřováním vědecko-technických, kulturních a jiných styků socialistických zemí se Západem.

Strany se řídí tím, že v podmínkách dalšího zesílení agresivity a ostrosti podvratné činnosti protivníka namířené proti socialistickým zemím vzrůstá zodpovědnost kontrarozvědných služeb orgánů bezpečnosti SSSR a ČSSR za uchování míru, ochranu socialistických vymožeností před pokusy nepřátelských sil narušit naše státní a společenské zřízení.

Obě strany považují za nutné, aby se dále sjednocovaly [sjednocovalo] úsilí operativních prostředků a možností kontrarozvědek VStB SSSR a FMV ČSSR na zabezpečení efektivních odvetných opatření namířených proti agenturným [agenturním], jiným rozvědným a podvratným akcím speciálních služeb USA, NSR, Anglie, Francie a také ČLR, které směřují proti SSSR, ČSSR a jiným zemím socialistického soužití.[95] Na základě výše uvedeného účastníci setkání souhlasí s tím, aby se skoncentrovalo koordinované úsilí na tyto hlavní směry kontrarozvědné činnosti:

93 Srov. *XXVII. sjezd KSSS, Moskva, 25. února – 6. března 1986.* Svoboda, Praha 1987 a *XVII. sjezd KSČ. Praha, 24.–28. března 1986*. Svoboda, Praha 1986.

94 Po levé straně je vepsána poznámka: „*obecně musíme!*"

95 Zde je vepsána poznámka: „*? společenství nebo soustavy*".

- včasné získávání informací za využití všech operativních možností o plánech a záměrech vládnoucích kruhů USA, NSR[96] a jiných zemí NATO v oblasti přípravy a rozpoutání války s použitím termojaderných zbraní, přípravě krizových situací v Evropě a v jiných oblastech světa;

- odhalování rozvědné a podvratné činnosti protivníka namířené proti našim zemím a nanesení varovných úderů a také koordinace práce týkající se rezidentur speciálních služeb protivníka (CIA, DIA, BND, BFF, MAD, SIS, DGSE) s cílem odhalit formy[97] a metody jejich nepřátelské činnosti a její omezení na území našich zemí;

- odvetná[98] opatření namířená proti agenturním a jiným rozvědným a podvratným akcím speciálních služeb USA, NSR a jejich spojenců v NATO s cílem zabránit jejich pronikání[99] k politickým, ekonomickým a vojenským tajným informacím našich zemí, při tom je třeba koncentrovat své operativní prostředky především na práci, která se týká odhalování rozvědčíků a agentů protivníka, kteří navštěvují naše země;

- realizace společných opatření týkajících se Centrál rozvědek imperialistických států, které jsou umístěny v USA, NSR[100] a jiných státech NATO a bezprostředně se zabývají agenturní činností namířenou proti našim zemím;

- realizace opatření týkající se vojenských[101] rozvědčíků protivníka v době jejich cest na území SSSR a ČSSR s cílem odhalit[102] a získat speciální techniku, kterou používají a také provedení koordinovaných operací namířených na omezení a zamezení jejich rozvědné činnosti;

- odhalování, prevence a omezování nepřátelské činnosti protivníka na kanále mezinárodního turistického ruchu:[103] výměna informace [informací] o využívání speciálními službami USA turistických firem a konkrétních pracovníků jiných zemí NATO k uskutečňování agenturní a jiné nepřátelské činnosti na území SSSR a ČSSR, organizace společného rozpracování představitelů turistických firem spojených s[e] speciálními službami protivníka;

- odhalování a zamezování činnosti pašeráckých skupin a osob využívaných speciálními službami protivníka k realizaci svých nepřátelských akcí; organizace a uskutečňování společných[104] opatření týkající se rozpracování osob, které se aktivně zabývají pašeráctvím;

- typování, příprava a využívání kvalifikované agentury na území SSSR a ČSSR k poznávání a rozpracování objektů[105] zajímavých z operativního hlediska z řad cizinců;

- poskytování pomoci na základě vzájemných požadavků ohledně realizace opat-

96 Po pravé straně je vepsána poznámka: „*viz str. 2 čl. 1, bod 3.*“
97 Po pravé straně je vepsána poznámka: „*str. 2, čl. 1, bod 1.*“
98 Zde je vepsána poznámka: „*jenom odvetná jiná ne?*“
99 Po pravé straně je vepsána poznámka: „*čl. 2, bod 1.*“
100 Po pravé straně je vepsána poznámka: „*čl. 2, bod 2.*“
101 Zde je vepsána poznámka: „*LP*“.
102 Po pravé straně je vepsána poznámka: „*doplněno čl. 2, bod 4.*“
103 Po pravé straně je vepsána poznámka: „*čl. 3, bod 2.*“
104 Po pravé straně je vepsána poznámka: „*čl. 3, bod 1.*“
105 Po pravé straně je vepsána poznámka: „*čl. 2, bod 4.*“

ření týkající se rozpracování občanů SSSR a ČSSR[106] podezřelých v tom [z toho], že se zabývají nepřátelskou činností a také výměna informacemi [informací] o podezřelých kontaktech občanů našich zemí s představiteli protivníka.

S cílem realizace plánem stanovených opatření a výměny zkušeností o této práci, obě strany považují za účelné:

- vypracovat a realizovat vlastní speciální plány konkrétních opatření nejdůležitějších společných akcí;[107]

- v nutných případech praktikovat pracovní setkání na úrovni vedení odborů a zúčastněných pracovníků s cílem projednat konkrétní opatření;[108]

- uskutečňovat pravidelnou výměnu informacemi [informací][109] o operativních opatřeních a problémech zapracovaných do plánu a také o nových momentech v rozvědné a podvratné činnosti speciálních služeb protivníka, o realizovaných případech agentů protivníka a technických prostředcích rozvědky a agenturního spojení, které protivník využívá.[110]

Konkrétní návrhy týkající se agenturně-operativních opatření se systematizují a jsou zahrnuty v příloze k tomuto dokumentu – „Přehled společných akcí".[111]

Sestaveno[112] _____ _____[113] r. 1989 v Praze ve dvou výtiscích,
jeden v češtině a jeden v ruštině[114], při tom oba texty[115] mají stejnou platnost.

| | |
|---|---|
| Náčelník Hlavní správy<br>kontrarozvědky FMV ČSSR | Náčelník II. Hlavní správy<br>VStB SSSR |
| K. VYKYPĚL[116] | I. MARKELOV[117] |
| „ „ _____ r. 1989 | „ „ _____ r. 1989 |

Zdroj: ABS; f. objektové svazky – Centrála, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. 4, část č. 4, č. l. 39–45.

106 Po pravé straně je vepsána poznámka: „*čl. 2, bod 3.*"
107 Zde je vepsána poznámka: „*má to být přehled společ. akcí?*"
108 Zde je vepsána poznámka: „*mimořádky ?*"
109 Zde je vepsána poznámka: „*částečně čl. 4, bod 3, bod 2 a v realizaci agentů atd. lze dopracovat do čl. 7 poslední odstavec.*"
110 Zde jsou vepsány poznámky: „*výměna informací o*" a „*– terorismus chybí?*"
111 Po pravé straně je vepsána poznámka: „*viz čl. 6, bod 1.*"
112 Zde je vepsána poznámka: „*Dáno v Praze dne.*"
113 Zde je vepsána poznámka: „*května.*"
114 Zde je text opraven na: „*vyhotoveních, každé z nich v jazyce českém a ruském.*"
115 Zde je text opraven na: „*přičemž obě znění.*"
116 Plk. PhDr. Karel Vykypěl byl 1. srpna 1988 dočasně pověřen výkonem funkce náčelníka Hlavní správy kontrarozvědky SNB (II. správa SNB) a 1. ledna 1989 definitivně jmenován; odvolán k 1. únoru 1990.
117 Genplk. Ivan Alexejevič Markelov byl od 1. srpna 1983 do 20. září 1989 náčelníkem II. hlavní správy KGB a náměstkem předsedy KGB SSSR.

**Dokument č. 2**
**1989, 21. března – Praha. Vyhodnocení spolupráce s KGB SSSR za léta 1984–1988, č. j. CB–00239/03-3/89**[118]

Vzájemná spolupráce s II. HS V StB po linii vnějšího protivníka byla vymezena „Plánem spolupráce a vzájemné součinnosti", která měla platnost do roku 1986.

V květnu 1986 byla uskutečněna v Moskvě plánovaná pracovní porada na úrovni náčelníků správ, na jejímž programu bylo i zhodnocení dosavadní spolupráce a stanovení nových úkolů a postupů ve vybraných akcích na léta 1986–1987 /aktualizace doplňku „Plánu"/.

V září 1989 [1987 ?] byl II. HS V StB dle dohody předložen k připomínkám nový „Plán" na léta 1988–1992 včetně doplňku (pozn. který byl námi znovu aktualizován koncem r. 1988), na který sovětská strana i přes urgence dosud neodpověděla. Nový „Plán" bude podepsán pravděpodobně v dubnu 1989 v Praze.

I přes tyto formální administrativní nedostatky můžeme konstatovat, že v současné době je spolupráce II. S SNB se sovětskými přáteli kvalitativně na nejvyšší úrovní ve srovnání s ostatními spřátelenými kontrarozvědkami, přičemž na této spolupráci nelze opomenout ani podíl operativních pracovníků z R – Moskva.[119]

Do roku 1987 se vzájemná spolupráce realizovala na úseku pouhé výměny poznatků a zkušeností a při zajišťování jednorázových agenturně operativních opatření a úkonů.

Následující období lze pak charakterizovat oboustrannou snahou, při zachování těchto forem spolupráce, přejít k promyšleným agenturně operativním operacím za využití maximálního nasazení společných sil a prostředků. Začíná se uplatňovat dlouhodobé perspektivní plánování operativně technických úkonů a agenturních operací s využitím dělby práce na základě přirozených nebo lepších možností jedné ze zúčastněných stran.

Tak tomu je např. v plnění stanovených úkolů v akcích ŠUMPERK, KORUNA[120], KONAKRY[121], kde za účasti specialistů II. HS V StB byly několikráte úspěšně

118 Vyhodnocení spolupráce si od II. správy SNB pod č. j. OV-01269/2-89 vyžádal 10. března 1989 odbor pro mezinárodní styky se žádostí, aby podkladový materiál byl na VOS FMV zaslán do 24. března 1989. „*Ve vyhodnocení stručně uveďte rozsah spolupráce, v čem tkví její přínos pro čs. bezpečnostní orgány, popřípadě i nedostatky, které se ve spolupráci vyskytly a náměty, které by podle Vašeho názoru měly být na úrovni ministrů projednány.*" Průvodní dopis náčelníka II. správy SNB se nachází: ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. č. 4, část č. 4. Věc: Podklady pro jednání ministra vnitra ČSSR v Sovětském svazu – zaslání, 21. března 1989, č. j. CB-00239/03-3/89.

119 K činnosti rezidentury Moskva viz BLAŽEK, P.: *Rezidentura FMV v Sovětském svazu*; s. 236–259.

120 Pod krycím jménem KORUNA (reg. č. 456) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Argentiny.

121 Pod krycím jménem KONAKRY (reg. č. 563) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Brazílie.

realizovány ZTÚ ANALÝZA na KZÚ v Praze a společnými silami jsou získávány zpravodajské poznatky přesahující rámec dvoustranné dohody.[122]

Obdobně lze hodnotit i společné rozpracování v akci TROJA v oblasti neosobního spojení, kde našim pracovníkům jsou poskytovány sovětskou stranou neocenitelné zkušenosti i poznatky.

V oblasti agenturních podstav spec. službám hlavního protivníka rovněž došlo v hodnoceném období ke zkvalitnění práce, čemuž nasvědčuje např. akce KOLEKCIONÁŘ – kdy byly naším TS získány poznatky svědčící o zájmu těchto služeb o otázky obranyschopnosti SSSR.

Obdobně lze hodnotit i situaci v akci GUSENICA[123], TELUR[124] a ARGON.

Kvalitativní posun nastal i ve spolupráci se ZO KGB v Milovicích v problematice kontrarozvědné ochrany sovětských vojsk, což je možné dokumentovat v rozpracování akcí VOLT[125], ROBERT[126], ASKONA[127], ROMER[128] a KAMERA.[129] Přínosem spolupráce v této oblasti je kvalifikovanější rozpracování akcí za oboustranného využití agenturních prostředků k odhalování a dokumentování zájmu protivníka a vojskovou činnost SSkV /Střední skupiny vojsk/.

Na plnění dohodnutých součinnostních úkonů se nemalou měrou podílí také rezidentura FMV v Moskvě. Pracovníci rezidentury jsou v pravidelném styku prostřednictvím OMS V StB SSSR s příslušnými odbory II. HS V StB a společně řeší operativní situaci po jednotlivých liniích z hlediska přirozených možností naší agentury na ZÚ USA, Velké Británie, Iránu, Japonska a Číny.

Úspěšně pokračuje i spolupráce na úseku zajišťování prověrkových a jednorázových opatření k zájmovým osobám. Požadavky přátel jsou vyřizovány přednostně. Aktuální poznatky zpravodajského charakteru jsou bezprostředně konzultovány s představiteli V StB při II. S SNB a společně jsou přijímána potřebná opatření.

---

122 Srov. SCHOVÁNEK, R.: *Sovětské uši v komunistické Praze*. In: GRÚŇOVÁ, A. (ed.): *Aktivity NKVD/KGB a ich spolupráca s tajnými službami v strednej a východnej Európe 1945–1989*. ÚPN, Bratislava 2008, s. 70–75.

123 V akci GUSENICA měl být využit tajný spolupracovník 1. odboru správy StB Banská Bystrica s krycím jménem JANÍK k podstavě německé zpravodajské službě BND. ABS, f. A 34/1, inv. j. 979. Věc: Zpráva o jednání s pracovníky II. HS-VSTB SSSR, č. j. OS-0010/3-88.

124 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem TELUR-87 (reg. č. 34435), registrovaný od 13. října 1987 do 5.února 1990 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

125 Srov. evidenční záznam kontrolního svazeku s krycím názvem VOLT (reg. č. 33115), registrovaný 22. ledna 1987 pro 1. oddělení 6. odboru II. správy SNB.

126 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem ROBERT (reg. č. 34247), registrovaný od 4. září 1987 do 5. prosince 1989 pro II. správu SNB.

127 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím jménem ASKONA (reg. č. 34380), registrovaný 2. října 1987 pro II. správu SNB.

128 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem ROMER (reg. č. 43962), registrovaný od 19. září 1986 do 18. září 1989 pro 1. odbor správy StB Praha.

129 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem KAMERA (reg. č. 24331), registrovaný 12. října 1982 pro 1. oddělení 6. odboru II. správy SNB.

Po linii vnitřního protivníka je spolupráce mezi II. správou SNB a V. správou V StB SSSR realizována v souladu s „Plánem spolupráce a součinnosti na léta 1987–1991".[130] Vzájemná součinnost je dále usměrňována závěry přijímanými na mezinárodních poradách k ideologické diverzi uskutečňovaných na úrovni náměstků ministrů bezpečnostních sborů ZSS a na společných jednáních realizovaných na úrovni náčelníků správ. /Poslední mezinárodní porada k IDC se uskutečnila v říjnu 1986 v Praze./[131]

Z uvedených závěrů vyplývá, že vzájemná spolupráce se každým rokem zkvalitňuje, zejména v oboustranném využívání agentury ve 12 hlavních projektech, ze kterých vychází dalších 14 akcí.

Hlavní důraz je kladen na výslednost ve společně sledovaných operativních akcích. Nejaktivnější rozpracovanost je vedena v problematikách ideodiverzních a nacionalistických center. V této souvislosti lze kladně hodnotit rozpracovanost akcí po liniích NTS /NARODNOTRUDOVOJ SOJUZ/ a OUN /Organizace ukrajinských nacionalistů/, ve kterých jsou vedeny operativní hry s cílem proniknutí do těchto center a paralyzování jejich nepřátelské činnosti. Obdobně lze hodnotit akce po liniích sionismu a církve, zejména pokud se týká dokumentace závadové činnosti přijíždějících emisarů a spojek. Úspěšně se rozvíjí vzájemná spolupráce na úseku rozpracování pacifistických organizací.

V problematice trockismu a neotrockismu byla provedena vzájemná výměna zkušeností z hlediska formování nových tendencí v prostředí takto orientovaných osob, zneužívajících specifika vývoje v ČSSR a SSSR.

Na úseku rozpracování ideodiverzních center byly přátelům předány poznatky o formách a metodách užívaných v protičeskoslovenské činnosti vnějším protivníkem zároveň s rozborem plnění úkolů realizovaných v součinnostních akcích.

Kladně je nutno hodnotit aktivní pomoc přátel při kontrarozvědné ochraně mezinárodních akcí jako jsou: kongres lékařů, filmový festival, různé mládežnické akce apod.

Na základě uvedeného zhodnocení lze konstatovat, že spolupráce se sovětskými přáteli je na velmi dobré úrovni, je konkrétní a cílevědomá.

Vzhledem k dobré součinnosti mezi uvedenými kontrarozvědkami nemáme náměty na další zkvalitnění spolupráce v této oblasti.

Po linii kontrarozvědné ochrany ekonomiky se spolupráce za období od roku 1984 do současné doby rozvíjela v souladu s plány spolupráce mezi IV. a VI. správou V StB SSSR na léta 1983–1985 a 1986–1990 /které byly uzavřeny bývalou XI. S SNB/.[132]

Lze konstatovat, že vzájemná spolupráce se neustále dynamicky rozvíjí, dochází k pravidelné výměně informací o činnosti protivníka, k upřesnění zájmových osob

130 S největší pravděpodobností jde o *„Plán spolupráce a součinnosti mezi 10. správou SNB ČSSR a 5. správou KGB SSSR na léta 1987–1991"* z října, resp. prosince 1986. Srov. KOŠICKÝ, P.– ŽÁČEK, P.: *Československo-sovětská agenturně operativní spolupráce. StB a KGB proti tzv. ideodiverzním centrům, 1987–1989*. In: *Pamäť národa*, 2006, č. 3, s. 38–45.

131 K V. mnohostranné poradě představitelů státněbezpečnostních orgánů komunistických států o ideologické diverzi, která proběhla ve dnech 14.–17. října 1986 v Praze, srov. ABS, f. A 34/1, inv. j. 967.

132 Srov. http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/sssr/spoluprace54.pdf

a rozpracování firem společného zájmu. Byly získány některé nové poznatky o formách a metodách podvratné činnosti nepřítele, jakož i zkušenosti přátel při provádění kontrarozvědné ochrany společných podniků s účastí cizího kapitálu.

Byly ujasněny další cíle a postupy směřující k zabezpečení kontrarozvědné ochrany „Komplexního programu vědeckotechnického pokroku členských států RVHP do roku 2000".

Pozitivně se rozvíjí spolupráce při kontrarozvědné ochraně čs. účasti na výstavbě společných investičních celků PROGRESS, KARAČAGANAK a KRIVOJ ROG v SSSR, kde ze strany sovětských přátel je poskytována nezbytná pomoc pracovníků II. správy SNB vysazeným ke kontrarozvědné ochraně těchto celků.

Rovněž kladně lze hodnotit výsledky z třístranného jednání mezi delegacemi MV ČSSR, SSSR a MLR, které se v roce 1988 uskutečnilo v Košicích ve vztahu ke kontrarozvědné ochraně železniční překladové stanice Čierna nad Tisou – Čop – Záhony. Byly dohodnuty teze třístranné dohody, která by měla přispět k dalšímu zkvalitnění kontrarozvědné ochrany tohoto důležitého železničního uzlu.

Případné nedostatky, které se v průběhu spolupráce občas vyskytnou, jsou operativně odstraňovány, a to buď cestou představitele V StB SSSR po linii ekonomiky na II. S SNB,[133] nebo v průběhu vzájemných součinnostních jednání.

Zdroj: ABS; f. II. správa SNB (A 34/1), inv. j. 982. Strojopis, 6 s.

133 Představitelem KGB SSSR zodpovědným za ekonomické zpravodajství při II. správě SNB byl plk. Vladimír Alexejevič Korotkov (nar. 6. ledna 1932).

**Dokument č. 3**
**1989, před 22. květnem – Praha. Návrh protokolu z jednání o spolupráci mezi II. správou SNB ČSSR a II. hlavní správy KGB SSSR v letech 1989–1995**[134]

S c h v a l u j i :

Ministr vnitra
Československé socialistické republiky

F. KINCL
„ „ ……1989

S c h v a l u j i :

Předseda Výboru Státní bezpečnosti Svazu sovětských socialistických republik

V. KRJUČKOV
„ „ …… 1989

**P R O T O K O L**
z jednání o spolupráci mezi II. správou Sboru národní bezpečnosti Československé socialistické republiky a II. hlavní správou Výboru Státní bezpečnosti Svazu sovětských socialistických republik v letech 1989–1995

Ve dnech 22. května – 26. května 1989 se v Praze uskutečnilo setkání delegací II. správy Sboru národní bezpečnosti Československé socialistické republiky a II. hlavní správy Výboru Státní bezpečnosti Svazu sovětských socialistických republik, při kterém si obě strany vyměnily informace o operativně politické situaci, metodách rozvědné a podvratné činnosti speciálních služeb USA, NSR a dalších států NATO používaných proti ČSSR a SSSR v současných podmínkách a zkušenosti z oblasti práce bratrských kontrarozvědek.

Během schůzky se projednávaly výsledky součinnosti mezi kontrarozvědnými součástmi federálního ministerstva vnitra ČSSR a Výboru Státní bezpečnosti SSSR, realizace základních tezí „Protokolu o dalším rozvoji spolupráce mezi II. správou SNB ČSSR a II. hlavní správou VStB SSSR" a rovněž výsledky práce vyplývající z „Protokolu o setkání delegací II. správy SNB ČSSR a II. hlavní správy VStB SSSR ze dne 16. března 1986".

Obě strany považují za nutné, aby se dále sjednocovalo úsilí operativních prostředků a možnosti kontrarozvědek FMV ČSSR a VStB SSSR k zabezpečení efektivních odvetných opatření namířených proti agenturním, jiným rozvědným a podvratným akcím speciálních služeb USA, NSR, Anglie, Francie a také ČLR, které směřují proti ČSSR, SSSR a dalším zemím socialistického společenství.

134 Návrh dokumentu, který nebyl v květnu 1989 podepsán, zástupce náčelníka II. správy SNB mjr. ing. Miroslav Chovanec předložil 25. srpna 1989 pod č. j. CB-00776/03-3-89 I. náměstkovi genpor. ing. Alojzu Lorencovi, CSc., společně s ruskou verzí „Námětů pro jednání s vedením V StB SSSR, smlouvou o spolupráci bývalé X. správy SNB s V. správou KGB SSSR a XI. správy SNB se VI. správou KGB SSSR".

Článek 1

Na základě výše uvedeného považují účastníci setkání za nezbytné koncentrovat koordinované úsilí na tyto hlavní směry kontrarozvědné činnosti:

1. Včasné získávání informací za využití všech operativních možností o plánech a záměrech vládnoucích kruhů USA, NSR a dalších zemí NATO v oblasti přípravy a rozpoutání války s použitím termojaderných zbraní, přípravy krizových situací v Evropě a v jiných oblastech světa.

2. Odhalování rozvědné a podvratné činnosti protivníka zaměřené proti našim zemím a realizace varovných úderů a rovněž koordinace práce týkající se rezidentur speciálních služeb protivníka /CIA, DIA, BND, BFF, MAD, SIS, CGSE/ s cílem odhalit formy a metody jejich nepřátelské činnosti a zamezit této činnosti na teritoriu našich zemí.

3. Odvetná opatření zaměřená proti agenturním a jiným rozvědným a podvratným akcím speciálních služeb USA, NSR a jejich spojenců v NATO s cílem zabránit jejich pronikání k politickým, ekonomickým a vojenským utajovaným informacím, při tom je třeba zaměřit své operativní prostředky především na práci, která se týká odhalování rozvědčíků a agentů protivníka.

4. Realizace společných opatření týkajících se centrál rozvědek imperialistických států, které jsou umístěny v USA, NSR a dalších státech NATO a bezprostředně se zabývají agenturní činností zaměřenou proti našim zemím.

5. Realizace opatření týkajících se vojenských rozvědčíků protivníka v době jejich cest na území ČSSR a SSSR s cílem odhalit a získat speciální techniku, kterou používají a rovněž provedení koordinovaných operací zaměřených na omezení a zamezení jejich rozvědné činnosti.

6. Odhalování, prevence a omezování nepřátelské činnosti protivníka na kanále mezinárodního turistického ruchu, výměna informací o využívání speciálními službami USA turistických firem a konkrétních pracovníků dalších zemí NATO k uskutečňování agenturní a jiné nepřátelské činnosti na území ČSSR a SSSR, organizace společného rozpracování představitelů turistických firem, které mají spojení se speciálními službami protivníka.

7. Odhalování a zamezování činnosti pašeráckých skupin a osob využívaných speciálními službami protivníka k realizaci svých nepřátelských akcí; organizace a uskutečňování společných opatření týkajících se rozpracování osob, které se aktivně zabývají pašeráckou činností.

8. Typování, příprava a využívání kvalifikované agentury na území ČSSR a SSSR k poznávání a rozpracování z operativního hlediska zajímavých objektů z řad cizinců.

9. Poskytování pomoci na základě vzájemných požadavků při realizaci opatření týkajících se rozpracování občanů ČSSR a SSSR, u nichž je podezření, že se zabývají nepřátelskou činností a rovněž výměna informací o podezřelých kontaktech občanů našich zemí s představiteli protivníka.

Článek 2

S cílem realizace opatření stanovených v tomto Protokolu a výměny zkušeností z této práce obě strany považují za účelné:

1. Vypracovat vlastní speciální plány konkrétních opatření k nejdůležitějším společným akcím.

2. V nezbytných případech uskutečňovat mimořádné pracovní schůzky na úrovni vedení odborů a operativních pracovníků s cílem projednat konkrétní opatření.

3. Uskutečňovat pravidelnou výměnu informací o operativních opatřeních a problémech předpokládaných tímto Protokolem a také o nových momentech v rozvědné a podvratné činnosti speciálních služeb protivníka, o realizovaných případech agentů protivníka a technických prostředcích rozvědky a agenturního spojení, které protivník využívá.

4. Provádět samostatná nebo společná opatření k zabránění teroristickým akcím organizovaným mezinárodními skupinami nebo jednotlivci na území ČSSR a SSSR.

5. Československá strana bude zabezpečovat požadavky sovětské strany přesahující rámec tohoto Protokolu na základě zhodnocení vlastních možností k jejich provedení, včetně reálnosti splnění časového termínu.

Článek 3

/1/ Styky vyplývající z plnění úkolů stanovených v tomto Protokolu se budou uskutečňovat v souladu s platnou Dohodou o spolupráci mezi federálním ministerstvem vnitra ČSSR a Výborem Státní bezpečnosti SSSR.[135]

/2/ Vzájemné styky včetně výměny informací se budou uskutečňovat prostřednictvím útvarů pro mezinárodní styky federálního ministerstva vnitra ČSSR a Výboru státní bezpečnosti SSSR.

/3/ Nedílnou součást tohoto Protokolu tvoří „Přehled společných agenturně operativních opatření"[136], který bude každoročně aktualizován v souladu s potřebami obou stran.

/4/ Po vzájemné dohodě a schválení ministrem vnitra ČSSR a předsedou Výboru Státní bezpečnosti SSSR mohou obě strany jednotlivá ustanovení tohoto Protokolu doplnit, změnit nebo zrušit.

/5/ Protokol vstoupí v platnost dnem schválení ministrem vnitra ČSSR a předsedou Výboru Státní bezpečnosti SSSR a bude platit do 31. prosince 1995.

135 Srov. Dohodu o spolupráci mezi federálním ministerstvem vnitra ČSSR a KGB při Radě ministrů SSSR z 10. února 1972, in: SIVOŠ, J.– ŽÁČEK, P.: *Spolupráca KGB ZSSR*; s. 82–84.

136 Přehled nebyl k této verzi dokumentu přiložen.

Dáno v Praze dne 25. května 1989 ve dvou vyhotoveních, každé z nich v jazyce českém a ruském, přičemž obě znění mají stejnou platnost.

Náčelník II. správy
Sboru národní bezpečnosti
Československé socialistické
republiky

……
plk. PhDr. Karel VYKYPĚL

Náčelník II. hlavní správy
Výboru Státní bezpečnosti
Svazu sovětských socialistických
republik

…….
genplk. Ivan Alexejevič MARKELOV

Zdroj: ABS; f. objektové svazky – Centrála, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. 4, část č. 4, č. l. 5–10.

**Dokument č. 4**
**1989, před 31. říjnem – Praha/Maxičky. Vystoupení zástupce náčelníka II. správy SNB pro vnější zpravodajství pplk. JUDr. Pavla Dvořáka**[137]

[…][138]

*Vážení soudruzi,*

při tvorbě plánu činnosti II. S SNB na rok 1989 jsme vycházeli ze Střednědobého plánu služební činnosti SNB, PS a vojsk MV na léta 1986–1990[139], ve kterém bylo na úseku boje proti vnějšímu protivníkovi stanoveno dosáhnout vyšší efektivnosti v boji proti nepřátelským speciálním službám, a k dosažení tohoto cíle bylo čs. kontrarozvědce uloženo koncentrovat síly a prostředky kontrarozvědné práce na odhalování, dokumentování, zamezování a předcházení rozvědné a podvratné činnosti speciálních služeb USA, NSR, Velké Británie, jejich spojenců v NATO a ČLR a na odhalování jejich agentury, působící na území našeho státu.

Vycházejíc z tohoto základního dokumentu a dále z návrhu koncepce činnosti HSK včetně zhodnocení operativní situace byl před HSK postaven na rok 1989 základní cíl – dosáhnout kvalitativně vyšší úrovně ve vyhledávací činnosti za současného zvyšování akceschopnosti, systémového řešení přetrvávajících nedostatků a ofenzivního přizpůsobování našich forem a metod práce v podmínkách měnící se mezinárodní a vnitropolitické situace.

K zabezpečení[140] uvedeného cíle byly na rok 1989 stanoveny hlavní úkoly směřující k dosažení diferencovaného a koordinovaného přístupu k rozpracování hlavních bází využívaných speciálními službami protivníka, k efektivnímu soustředění a využití sil a prostředků při prověrkách signálů a rozpracování nejzávažnějších akcí, ke zvýšení ofenzivnosti využití výjezdové agentury a zahraničních tajných spolupracovníků. Jednalo se o následující konkrétní úkoly:

- zkvalitnit agenturně operativní rozpracování rezidentur speciálních služeb USA, NSR, Velké Británie a Francie legalizovaných na ZÚ v Praze a diferencovaně kontrolovat ZÚ ostatních zemí NATO, Latinské Ameriky a afroasijských států. K tomu realizovat systematické rozpracování [~~15-ti~~][141] ustanovených kádrových rozvědčíků

137 Ve dnech 30. října – 2. listopadu 1989 proběhla v rekreačním zařízení ministerstva vnitra a životního prostředí ČSR Maxičky celostátní porada funkcionářů Státní bezpečnosti, které se zúčastnilo vedení II. správy SNB, náčelníci správ StB a XII. správy SNB, náčelníci odborů II. správy SNB i 1.–3. odborů správ StB a vybraní hosté (I. náměstek ministra vnitra ČSSR, někteří představitelé VOS FMV, náčelníci správy vyšetřování StB, I. fakulty VŠ SNB, IV., VI., XIII. správy SNB a vedoucí tajemník HV KSČ při FMV).

138 V záhlaví písemnosti jsou rukopisné poznámky: *„s. Dvořák, referát pro Sověty na 14.–18. 11. 89“* a dále: *„Vystoupení ZNS s. Dvořáka v Maxičkách.“*

139 Srov. ABS, f. 34/1, inv. j. 525.

140 Původní výraz *„dosažení“* byl přeškrtnut.

141 Číselný údaj byl přeškrtnut.

speciálních služeb USA, NSR, Velké Británie a Francie, zefektivnit agenturně operativní pronikání do určených objektů KZÚ v Praze a současně vytvářet podmínky v součinnosti se sovětskými přáteli pro technické proniknutí do [~~15-ti~~][142] vybraných KZÚ;

- věnovat operativní pozornost žurnalistům KS, u nichž je podezření z příslušnosti ke speciálním službám. Zaměřit se především na pracovníky tiskových agentur AP, DPA, ARD, AFP, ANSA;

- na úseku odhalování neosobního spojení zabezpečit důsledné plnění plánovaných úkolů v celostátní akci TROJA. Vyhledávání nepřátelských agentů provádět v úzké součinnosti se sovětskými přáteli a *za* využití výpočetní techniky;

- kvalifikovaně organizovat a řídit vyhledávání trestné činnosti vyzvědačství, zejména účelným soustředěním sil a prostředků na akce PROTEUS[143], BOXER[144], FEĎA, PÁV[145], JANA[146], NIMITZ[147], DANTE[148], BRANKÁŘ[149], HRAD[150], HANA[151], AUTO[152] a ČÍMAN[153];

- vyhledávací činnost zaměřit diferencovaně na vytypované osoby z řad báze KZÚ, výjezdáře do KS a zemí třetího světa, čs. stážisty a stipendisty, navrátilce, kategorizované VC a cizince trvale žijící na území ČSSR;

- v součinnosti s I. S SNB organizovat agenturní pronikání do centrál a služeben speciálních služeb protivníka s cílem získávat informace o konkrétních [~~cílech a~~][154] zájmech protivníka, o nových formách a metodách práce s agenturou, o rozmístění

142 Číselný údaj byl přeškrtnut.

143 Srov. evidenční záznam pátracího svazku s krycím názvem PROTEUS (reg. č. 37676), registrovaný 21. ledna 1988 pro 1. oddělení 1. odboru XII. správy SNB.

144 Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím jménem BOXER (reg. č. 39828), registrovaný 21. září 1987 pro 2. oddělení 1. odboru správy StB Brno.

145 Srov. evidenční záznam pátracího svazku s krycím názvem PÁV (reg. č. 34768), registrovaný od 16. listopadu 1987 do 6. prosince 1989 pro 2. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

146 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem JANA (reg. č. 33578), registrovaný 21. dubna 1987 pro 3. odbor II. správy SNB.

147 Srov. evidenční záznam pátracího svazku s krycím názvem NIMITZ (reg. č. 35110), registrovaný od 4. února 1988 do 7. prosince 1989 pro 1. oddělení 3. odboru II. správy SNB.

148 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím jménem DANTE (reg. č. 36475), registrovaný 21. prosince 1988 pro II. správu SNB.

149 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím jménem BRANKÁŘ (reg. č. 34710), registrovaný 5. listopadu 1987 pro II. správu SNB.

150 Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem HRAD (reg. č. 31578), registrovaný 7. února 1986 pro XI. správu SNB.

151 Srov. evidenční záznam spis prověřované osoby s krycím názvem HANA (reg. č. 36455), registrovaný pro 3. oddělení 7. odboru II. správy SNB.

152 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem AUTO (reg. č. 33407), registrovaný 18. března 1987 pro II. správu SNB.

153 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem ČÍMAN (reg. č. 28185), registrovaný 31. května 1984 pro XI. správu SNB.

154 Označená slova byla přeškrtnuta.

sil a prostředků. Za tím účelem realizovat kvalifikované podstavy vybraných a speciálně proškolených TS a v odůvodněných případech zavádět s protivníkem ZH. K zabezpečení tohoto úkolu pokračovat v zavedených ZH ŠÍPEK[155], LEKNÍN[156], IRIS[157], CITRUS[158], GAMA[159], [~~LOVEC~~, ~~BÁDEN~~, ~~OBCHODNÍK~~][160] a dále rozvíjet zpravodajské kontakty NOVÁK[161], KOSATEC[162], DOKTOR[163], OSKAR[164] a VLADO[165] [~~a KYROS~~[166]];[80]

155 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem ŠÍPEK (reg. č. 26660), registrovaný 2. listopadu 1983 pro II. správu SNB.

156 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem LEKNÍN (reg. č. 31472), registrovaný 15. ledna 1986 pro 2. oddělení 3. odboru II. správy SNB.

157 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem IRIS (reg. č. 26830), registrovaný 22. listopadu 1983 pro II. správu SNB.

158 Srov. evidenční záznam objektového svazku CITRUS (reg. č. 46019), registrovaný 8. dubna 1988 pro 1c odbor správy StB Praha.

159 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem GAMA (reg. č. 31641), registrovaný 19. února 1986 pro II. správu SNB.

160 Označená slova byla přeškrtnuta. Srov. evidenční záznamy objektových svazků s krycím názvem LOVEC (reg. č. 23673), registrovaný 4. června 1982 a BADEN (reg. č. 18498), registrovaný 28. září 1979 pro XI. správu SNB.

161 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem NOVÁK (reg. č. 19231), registrovaný 14. října 1986 pro 1. oddělení 1. odboru správy StB Košice.

162 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem KOSATEC (reg. č. 28686), registrovaný 3. září 1984 pro II. správu SNB.

163 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem DOKTOR (reg. č. 28084), přeregistrovaný 15. května 1984 pro XI. správu SNB.

164 Srov. evidenční záznam agenturní svazku s krycím názvem OSKAR (reg. č. 16943), přeregistrovaný 20. března 1979 pro X. správu SNB.

165 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem VLADO (reg. č. 25557), registrovaný 22. dubna 1983 pro XI. správu SNB.

166 Náčelník 11. odboru II. správy SNB v polovině února 1989 předložil referátník, v jehož rámci informoval o součinnosti se VI. správou KGB SSSR v akci KIROS „*pri organizovaní aktívnych opatrení vo vzťahu k vonkajšiemu protivníkovi*". S ohledem na plánovanou cestu agenta II. správy SNB a „*zistenému záujmu protivníka uskutočniť ďalší kontakt*" navrhl mimořádné součinnostní jednání na 11. odboru (účastníci: mjr. RSDr. Václav Kubíček, SRS 2. oddělení kpt. JUDr. Ľubomír Balko) buď v termínu 29.–31. 3. 1989 anebo 3.–5. 4. 1989, jehož se měl za 4. odbor VI. správy KGB SSSR zúčastnit náčelník oddělení pplk. Genadij Leonidovič Gavrilov. „*Účelom súčinnostného jednania bude spoločne připravit pre nášho agenta líniu chovania s aktívnym úkolovaním a spravodajskú informáciu, ktorú poskytne pracovníkom špeciálnych služeb protivníka.*" Na základě žádosti VI. správy KGB schválil 4. září 1989 ministr vnitra ČSSR vyslání SRS 11. odboru II. správy SNB kpt. Balka na další součinnostní jednání do Moskvy s pplk. Gavrilovem, jehož cíl byl stanoven: „– *zhodnotit vývoj operativní situace v akci „KIROS" po posledním kontaktu našeho agenta s pracovníkem spec. služeb protivníka; – posoudit otázku vytvoření podmínek pro mimořádný kontakt pracovníka spec. služeb protivníka naším agentem v listopadu – prosinci tohoto roku; – upřesnění otázek spojených s přípravou nového úkolu VI. správy V StB SSSR a vytvoření podmínek pro práci s naším agentem, který v této době bude v SSSR.*" Genpor. Lorenc byl následně informován o mimořádném jednání kpt. Balka v Moskvě s náčelníkem 4. odboru

- v úzké spolupráci se spřátelenými kontrarozvědkami organizovat účinný boj proti mezinárodnímu terorismu;

- v úzké součinnosti se III. správou SNB a ZO KGB Milovice organizovat účinnou kontrarozvědnou ochranu určených objektů ČSLA a SSkV se zaměřením na odhalování agentury nepřátelských rozvědek a speciálních prostředků technické rozvědky protivníka u chráněných objektů;

- v součinnosti s přáteli MStB NDR organizovat a koordinovat boj proti převaděčským organizacím, zvýšenou pozornost věnovat akcím NÁKUPČÍ[168] a GARBAČ[169];

K zajištění realizace výše uvedených hlavních úkolů byla v průběhu letošního roku přijata nebo se připravuje k přijetí řada systémových opatření spočívajících zejména:

- v propracování a do praxe zavedení efektivního systému boje s nepřátelskými rezidenturami legalizovaných [legalizovanými] na KZÚ v Praze, s využitím operativních experimentů a komplexního a ofenzivního nasazení sil a prostředků I., II., IV., VI. a XIII. správy SNB;

- ve vypracování konkrétních postupů a odhalování a dokumentaci kanálů spojení spec. služeb protivníka v nových podmínkách mezinárodních styků a vědeckotechnického rozvoje. Opatření budou realizována v součinnosti s VI. a XIII. správou SNB;

- ve vypracování a zavedení systémů typových postupů ve vyhledávací činnosti v hlavních bázích vnějšího protivníka, efektivně reagujícími na rozvíjení mezinárodních styků. Každoročně k 30. 10. určovat prioritní a centrálně řízení akce agenturně-operativního rozpracování;

- v přípravě racionálního postupu pro organizování kontrarozvědné práce proti vnějšímu protivníkovi ve vyhledávací činnosti v zahraničí. Úkol bude plněn v součinnosti s I. S-SNB;

---

VI. správy KGB SSSR plk. Viktorem Petrovičem Nikulinem a novým náčelníkem oddělení mjr. Vladimírem Jurovičem Vsevoložským (11.–15. září. 1989). „*V průběhu jednání by zhodnocen* […] *vývoj operativní situace v akci KIROS po posledním kontaktu našeho agenta s pracovníkem speciálních služeb protivníka a současně byl dohodnutý konkrétní postup při realizaci dalších aktivních opatření, s cílem odhalení nových záměrů protivníka v oblasti našeho a sovětského výzkumu. V této souvislosti bylo dohodnuto nerealizovat mimořádný kontakt pracovníka speciálních služeb naším agentem v prosinci 1989. Za přímé účasti KIROSE byla podrobně řešená příprava zpravodajské informace pro protivníka.*" ABS, f. 34/1, inv. j. 983. Věc: Mimoriadne súčinnostné jednanie s pracovníkom VI. správy V-ŠtB ZSSR v Prahe k prípadu KIROS, 16. února 1989, č. j. CB-00518/11-2/89; Věc: Mimořádné součinnostní jednání s pracovníkem VI. správy V-StB SSSR v Moskvě k případu KIROS, 22. srpna 1989, č. j. CB-002472/11-2/89; Věc: Zpráva z mimořádného součinnostního jednání s pracovníky VI. správy V-StB SSSR v Moskvě k případu KIROS, 19. září 1989, č. j. CB-002472/11-2/1989.

167 Označená slova byla přeškrtnuta.

168 Srov. evidenční záznam objektového svazku s krycím názvem NÁKUPČÍ (reg. č. 37713), registrovaný 31. srpna 1989 pro 2. oddělení 4. odboru II. správy SNB.

169 Srov. evidenční záznam objektového svazku s krycím názvem GARBACZ (reg. č. 36231), registrovaný 15. listopadu 1988 pro 2. oddělení 4. odboru II. správy SNB.

- v zabezpečení centralizace zpravodajských her a vypracování metodiky vedení ZH;
- v rozpracování opatření čs. kontrarozvědky proti novým přístupům nepřátelských rozvědek, projevujících se snahami o širší využití čs. vědeckých pracovníků, hospodářských odborníků a pracovníků kultury;
- ve stanovení souboru opatření k řešení nízké výslednosti kontrarozvědné práce na úseku boje proti americkým, západoněmeckým a britským spec. službám;
- v přípravě účinných opatření reagujících na změny v povolovacím systému vycestování čs. občanů do ciziny;
- v prohloubení v součinnosti se III. správou SNB, především ve vzájemné využitelnosti agenturních, technických a dalších prostředků, zpracování účinných dezinformací a uvolňování využitelných informací z prostředí ČSLA;
- ve stanovení konkrétních úkolů kontrarozvědné ochrany určených objektů, které jsou v trvalém rozvědném zájmu spec. služeb vnějšího protivníka (např. FMZV, SPK, speciální výroby atd.).

Vážení soudruzi,

Složitost a dynamika současného světového vývoje a vnitropolitických událostí v některých zemích socialistického společenství mají přímý dopad na zahraničně-politickou koncepci předních západních zemí. Tento proces se přímo odráží i v celkové činnosti nepřátelských spec. služeb. Na základě poznatků získaných rozpracováním, lze konstatovat, že i přes určité mezinárodní uvolnění, zesílil protivník svou podvratnou činnost vůči ZSS. Nepřátelské rozvědky pokračují v centralizaci a vzájemně úzké součinnosti. Byla posílena úroveň konspirace a je rovněž zaznamenáváno zintenzivnění ideologické diverze proti našemu státu. Na tomto úseku protivník takticky zneužívá především otázky lidských práv, zejména po ratifikaci „Závěrečného dokumentu" vídeňské následné schůzky KBSE v lednu tohoto roku.[170]

Hlavní cíle vnějšího protivníka zůstávají neměnné. Je evidentní jeho snaha rozvrátit socialismus zevnitř. Za tím účelem usiluje vyvolat v ČSSR neklid a politickou destabilizaci pod rouškou demokratizačních trendů. Lze předpokládat, že k zajištění svých cílů bude protivník usilovat o proniknutí do základních struktur společenské nadstavby, zejména do nejvyšších politických a státních orgánů, získávat utajované a důvěrné informace o politických, braněbezpečnostních a ekonomických opatřeních v podmínkách přestavby, a to v mezinárodním i vnitrostátním měřítku.

K realizaci rozvědné činnosti využívá protivník osvědčených metod, legálních i nelegálních pozic. Zvýšená intenzita je trvale zaznamenávána u spec. služeb USA, NSR, V. Británie a některých států NATO, zejména Itálie.

Rozpracováním USA spec. služeb je potvrzováno, že centrem jejich činnosti na území ČSSR je ZÚ USA v Praze. Realizační schopnost jeho diplomatického sestavu

170 Srov.: LEŠKA, V.: *KBSE/OBSE minulost, přítomnost, perspektivy.* Karolinum 1997.

(v současnosti je obsazeno 35 diplomatických funkcí), v kterém jsou legalizováni kádroví pracovníci speciálních služeb USA, je navíc posilována US diplomaty krátkodobě přijíždějícími na naše území. Pro dokreslení situace mohu uvést, že se jedná až o několik set amerických diplomatů. Podle současných poznatků rezidentura obsahuje asi[171] jednu třetinu diplomatických funkcí na ZÚ USA v Praze, v nichž je v současné době legalizováno 6 kádrových pracovníků CIA[172] (NEUTRON-88[173], KARBON-89[174], ANTIMON-88[175], BROM-89[176], RADON-89[177]) a kádrových pracovníků DIA (ARGON-87**,** TELUR-89[178], ZINEK-88[179], INDIUM-88[180], HAFNIUM-89[181]). U dalších 4 diplomatů je příslušnost ke spec. službám předpokládána (HELIUM-89[182], PLATINA-87[183], BOR-88[184], SELEN-88[185]).

171 Původní výraz „až" byl přeškrtnut.

172 V tomto i ostatních dalších případech příslušnosti k zahraničním zpravodajským službám jde o tvrzení centrály Státní bezpečnosti, vycházející zčásti z informací předaných II. hlavní správou KGB, které je za současných legislativních podmínek velmi obtížné, ne-li nemožné, ověřit z jiných archivních zdrojů. V této souvislosti je nutné připomenout, že po reorganizaci odboru sovětské východní Evropy (odbor SE) v listopadu 1989 byl vedením operací CIA v Československu (Czech desk) pověřen Aldrich Hazen Ames, sovětský krtek (mole), spolupracující od roku 1985 s I. hlavní správou KGB SSSR. Srov. WEINER, T. – JOHNSTON, D. – LEWIS, N. A.: *The Story of Aldrich Ames an American Spy*. New York 1995, s. 142–143; EARLY, P.: *CIA versus KGB. Odhalení špiona Amese.* Themis, Praha 2001, s. 295.

173 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem NEUTRON-88 (reg. č. 36073), registrovaný 23. září 1988 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

174 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem KARBON-89 (reg. č. 37176), registrovaný 17. dubna 1989 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

175 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem ANTIMON-88 (reg. č. 36195), registrovaný 3. listopadu 1988 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

176 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem BROM-89 (reg. č. 37430), registrovaný 20. dubna 1989 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

177 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem RADON-89 (reg. č. 37558), registrovaný 21. července 1989 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

178 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem TELUR-89 (reg. č. 37775), registrovaný 18. září 1989 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

179 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem ZINEK-88 (reg. č. 35896), registrovaný 8. srpna 1988 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

180 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem INDIUM-88 (reg. č. 35216), registrovaný 3. března 1988 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

181 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem HAFNIUM-89 (reg. č. 37588), registrovaný 28. července 1989 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

182 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem HELIUM-89 (reg. č. 37557), registrovaný 21. července 1989 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

183 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem PLATINA-87 (reg. č. 33960), registrovaný 8. července 1987 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

184 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem BOR-88 (reg. č. 35774), registrovaný 1. července 1988 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

185 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem SELEN-88 (reg. č. 36302), registrovaný 25. listopadu 1988 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

K získávání zájmových informací využívají kádroví pracovníci CIA zejména mnohatisícovou čs. stykovou bázi, s níž rezidentura udržuje styk pod krytím oficiálních akcí a styků. Většina osob z této báze je v produktivní věku, zastává mnohdy významné funkce a naplňuje tak podmínky vhodnosti pro zpravodajské využití ze strany USA spec. služeb. Protivník se v této činnosti orientuje na vybrané kategorie osob s kádrovou perspektivou především z centrálních institucí a rozhodovacích center. Předpokládáme, že tyto osoby jsou v rámci oficiálních styků a společenských akcí nenásilně vytěžovány, popřípadě typovány pro další zpravodajské využití. Je logické, že pokud tyto styky uskutečňuje protivník v objektech ZÚ, je takřka nemožné tuto činnost dokumentovat a realizovat trestní postih „informátorů".

Američané plánovitě pokračují i v udržování kontaktů s čs. občany – absolventy nebo kandidáty stážijních a studijních pobytů v USA. Bylo zjištěno, že na organizačním zabezpečování těchto pobytů se přímo podílejí ustanovení kádroví rozvědčíci CIA a DIA.

Dlouhodobou rozvědnou aktivitu vykazuje rovněž vojenské oddělení ZÚ USA v Praze, kde, jak bylo již uvedeno, je dle našich poznatků legalizováno 5 pracovníků DIA. Hlavní formou jejich činnosti je rozvědné pozorování, které uskutečňují při četných výjezdech do zájmových prostorů v ČSSR, kde často operují nepřetržitě i několik dní, a to zejména v období vojskové činnosti jednotek ČSLA a SSkV. V průběhu rozpracování pracovníka rezidentury DIA (ARGON-87) bylo ověřeno prostřednictvím našich zpravodajských kontaktů, že ARGON udržoval styky se zájmovými osobami v objektu ZÚ USA v Praze nebo v jeho těsné blízkosti, kde je vytěžoval a úkoloval. Ve všech případech se jednalo o čs. občany ze stykové báze ZÚ. K organizování těchto styků využíval ARGON pracovníků obchodního oddělení. Naše kombinace směřující k vylákání ARGONA do větší vzdálenosti od ZÚ nebo dokonce mimo Prahu (ke schůzkám) se minuly účinkem. Na základě rozboru příčin neúspěšnosti těchto opatření, byly organizovány a uskutečněny další dva agenturní kontakty formou iniciativníků nabízejících uvolněné informace z vojenské problematiky. K prvotnímu vytěžení iniciativníků došlo na konzulárním oddělení ZÚ. Od jednoho kontaktu US rezidentura odstoupila a druhý byl po určité pauze aktivizován, dosud však bez odezvy protivníka. Na základě uvedených skutečností lze učinit opodstatněný závěr, že nepřátelská rozvědka přistupuje na nabídku tehdy, jestliže iniciativník má přímý přístup k objektu rozvědného zájmu, nebo disponuje zájmovými informacemi, které jsou pro speciální služby jinými prostředky nedostupné. Tento stav je potvrzován i ZH LESÍK[186] vedenou s rezidenturou legalizovanou na ZÚ USA v Praze. Odlišná praxe v přístupu rezidentury je však u podstav „A" přátel i naší „A" v jiné soc. zemi.

Informace o rozvědné aktivitě protivníka působícího proti ČSSR z nelegálních pozic máme pouze dílčí. Určité poznatky máme z ukončených zpravodajských her, ale i ze současných zpravodajských kontaktů a zejména záchytů tajnopisných zpráv, po jejichž pisatelích je pátráno v akci TROJA. Komplexní analýza získaných poznatků

186 Zpravodajskou hru LESÍK se nepodařilo v registračních protokolech identifikovat.

ukazuje, že z nelegálních pozic proti ČSSR intenzivně pracují úřadovny speciálních služeb USA dislokované na území NSR a Rakouska, především v prostorech Frankfurtu nad Mohanem, Mnichova, Norimberka, Vídně a dále na území Západního Berlína. Je však nutné uvést, že v letech 1985–1988 prakticky došlo k přerušení kvalifikovaného zpravodajského dotyku se spec. službami USA působícími proti ČSSR z nelegálních pozic, což se negativně odrazilo na aktuálním poznání forem a metod práce protivníka, a tím i možnostech účinného usměrňování vyhledávací činnosti na tomto úseku.

Úroveň poznání forem a metod práce amerických spec. služeb negativně ovlivňuje rovněž dlouhodobá nevýslednost v odhalování a dokumentování tr. činnosti vyzvědačství. Vyjma několika iniciativníků (i když tyto realizace mají z hlediska prevence pro naši společnost velký význam), nebyl klasický a závažný případ vyzvědačství po linii USA od roku 1980 (akce JESTŘÁB[187]) realizován. K zlepšení tohoto stavu, a to nejen po této linii, ale i dalších je v současné době ze strany vedení HSK věnováno soustředěné úsilí.

Na úseku ideodiverzní činnosti je mimo některých HSP (např. HLAS AMERIKY apod.) výrazně aktivní politické oddělení ZÚ USA v Praze. V popředí nepřátelsky zaměřených akcí stál až do svého vyhoštění (3. července 1989) I. tajemník tohoto oddělení Robert Norman, který v prostředí čs. nelegálních struktur plnil roli určitého koordinátora a politického emisara. Bylo zadokumentováno, že představitelé antisocialistických sil, zejména CHARTY-77 se pravidelně scházeli v soukromém bytě Normana, kde společně za účasti dalších diplomatů KZÚ hodnotili současnou politickou situaci v ČSSR, postavení a perspektivy opozice v čs. společnosti a na základě toho určovali další postupy. Norman, který byl v této činnosti přímo podporován vedením ZÚ USA v Praze rovněž organizačně zajišťoval setkání čs. disidentů s delegacemi Kongresu USA a tzv. specialisty pro východní země, kteří za účelem různých „výzkumů" navštěvovali ČSSR. Hlavním cílem těchto akcí byla morální a politická podpora čs. disidentských kruhů ze strany USA, ale nelze rovněž podceňovat reálné zpravodajské možnosti těchto kruhů. Normana po jeho vyhoštění nahradil v ČSSR II. tajemník politického oddělení Edward Kaska, který neprodleně navázal na protičeskoslovenskou činnost svého předchůdce a v současné době lze dokonce konstatovat, že jeho aktivita v prostředí antisocialistických sil je ještě na vyšší úrovni.

Po linii speciálních služeb NSR jsme zjistili, že v rámci rezidentury legalizované na ZÚ NSR v Praze se na provádění rozvědné činnosti proti ČSSR podíleli především pracovníci Úřadu vojenského zpravodajství (ANBw) a Spolkové zpravodajské služby (BND). Legalizovaní pracovníci Úřadu na ochranu ústavy (BfV) se většinou zaměřovali na kontrarozvědnou ochranu ZÚ a jeho pracovníků, což potvrzovaly i mimo jiné poznatky, které jsme zjistili k bezpečnostnímu oddělení ZÚ NSR. I když v průběhu roku docházelo ke změnám ve stavu pracovníků zastupitelského úřadu, lze

187 Srov. evidenční záznam osobního svazku s krycím názvem JESTŘÁB (reg. č. 16350), registrovaný 15. prosince 1978 pro 1. odbor II. správy SNB.

konstatovat, že z počtu 42 diplomatických míst bylo a je 8 obsazeno kádrovými rozvědčíky (SMRK[188], JÍVA[189], TIS[190], VRBA[191], JAVOR[192], CYPRIŠ[193], SEKVOJ[194], MAHAGON[195]) a u dalších 5 byla tato příslušnost podle příznaků jejich činnosti předpokládána. K posílení výzvědných pozic rezidentury byli do ČSSR krátkodobě vysíláni i bývalí pracovníci ZÚ NSR v Praze (kupř. Roth, Scheur).

Činnost ZÚ NSR v Praze i samotné rezidentury spec. služeb NSR legalizované na tomto zastupitelství byla od poloviny roku 1989 ve zvýšené míře ovlivňována nezákonným pobytem občanů NDR na západoněmeckém ZÚ. Celá akce byla dlouhodobě a plánovitě připracována za aktivní účasti západoněmeckých spec. služeb.

Od 23. srpna 1989, kdy počet NDR občanů dosáhl čísla 149, došlo k dočasnému uzavření ZÚ NSR pro veřejnost. Došlo k ochromení činnosti mise v důsledku dalšího nárůstu NDR občanů i přemístění některých oddělení (např. vizového) mimo budovu velvyslanectví (JALTA). Na výpomoc byli z NSR vysíláni další pracovníci z MZV Bonn, ale posíleno bylo např. i vojenské oddělení o 1 pracovníka (specialista v zásobovacích službách). Kromě toho byli vysláni na ZÚ NSR v Praze také pracovníci německého ČK (DRK), kterých zde bylo více než 70. Této nepřehledné situace využívali k realizaci svých cílů i pracovníci spec. služeb. S ohledem na množství osob a skutečnost, že na ZÚ přicházeli prakticky všechny kategorie osob, není pochybností o tom, že pracovníci spec. služeb mezi nimi našli cenné zdroje informací.

Řešení problému se stalo pro nejvyšší místa v ČSSR, NDR a NSR „choulostivou" politickou otázkou. NSR strana se ji snažila řešit únikem do oblasti humanitárních přístupů. V souvislosti s tím nabyly na významu i opatření čs. bezpečnostních orgánů, v rámci kterých však musely být velmi citlivě zohledňovány všechny politické aspekty.

Od poloviny srpna do 5. října 1989 se na ZÚ NSR postupně soustředilo cca 13.500 občanů NDR, kteří byli na základě mezivládních dohod odsunuti (ve 2 termínech 1. října a 5. 10. 1989) zvláštními vlaky do NSR. Do budoucna předpokládáme,

188 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem SMRK-89 (reg. č. 37696), registrovaný 24. srpna 1989 pro 3. oddělení 3. odboru II. správy SNB.

189 Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem JÍVA-86 (reg. č. 31952), registrovaný 18. dubna 1986 pro 1. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

190 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem TIS-86 (reg. č. 32113), registrovaný 23. května 1986 pro 1. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

191 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem VRBA-88 (reg. č. 35914), registrovaný 16. srpna 1988 pro 1. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

192 Srov. evidenční záznam prověřované osoby s krycím názvem JAVOR-86 (reg. č. 32482), registrovaný 19. srpna 1986 pro 1. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

193 Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem CYPŘIŠ-88 (reg. č. 36077), registrovaný 26. září 1988 pro 2. odbor II. správy SNB.

194 Srov. evidenční záznam signálního svazku krycím názvem SEKVOJ-87 (reg. č. 34520), registrovaný 28. října 1987 pro 1. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

195 Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem MAHAGON-87 (reg. č. 34519), registrovaný 28. října 1987 pro 2. odbor II. správy SNB.

že stejným způsobem bude NSR řešit další případy emigrace občanů NDR, což potvrzuje i skutečnost, že minulý týden získalo možnost přímého vycestování do NSR dalších [~~170~~][196] 159 občanů NDR, kteří se nelegálně zdržovali na ZÚ NSR v Praze.[197]

Ve vojenské problematice byla našimi prostředky zjištěna rozvědná aktivita pracovníků vojenského oddělení ZÚ NSR zejména na teritoriu Severočeského, Východočeského, Severomoravského, Středočeského a Západočeského kraje. Výběr objektů určených k rozvědnému pozorování vychází zpravidla ze specializace pracovníků voj. oddělení. Podle projevených zájmů usuzujeme, že jejich cílem byly především objekty charakteru PTZD (letecké a raketové tankové útvary naší i sov. armády).

Středem zájmu rezidentury zastupitelského úřadu NSR zůstávala činnost na úseku politického zpravodajství, která se v hodnoceném období orientovala především na rozsah a formu změn ve vládních a stranických orgánech, bilaterální vztahy ČSSR a NSR, situaci v římsko-katolické církvi v ČSSR a činnost opozičního hnutí na území čs. republiky. Máme potvrzeno, že zájmové informace získávají pracovníci rezidentury především rozsáhlým využíváním všech svých legálních možností plynoucích jim z pozic diplomatických funkcí, případně vytěžováním své rozsáhlé stykové báze, jejíž podstatnou část tvořili představitelé a členové různých tzv. nezávislých iniciativ. Našimi prostředky máme zjištěno, že vzájemné styky s těmito osobami uskutečňují pracovníci ZÚ jak veřejně tak i konspirativně. Nejmarkantnější prvky konspirace byly patrné např. ze strany Metzengera, kterého navštěvovali v nočních hodinách konspirativně čs. disidenti, při vzájemných kontaktech používali smluvené řeči, krycích jmen apod. Konspirativním způsobem uskutečňuje styky s čs. disidenty zpravidla také kulturní rada Seebode.

Největší aktivita v získávání informací politického charakteru byla zjištěna u kádrových rozvědčíků I. rady P. Metzengera (v současné době střídán A. Hillerem), rady-tiskové záležitosti J. Rieger (vystřídán t. č. Steinerem), I. tajemníka-kulturní záležitosti dr. Ch. Seebodeho a rady-právní a konzulární záležitosti F. Burbacha (vystřídán t.č. RÜNGERem).

Na úseku ideově podvratné činnosti značnou aktivitu vyvíjeli pracovníci tiskového a kulturního oddělení ZÚ. Lze konstatovat, že celkově se činnost kulturního oddělení orientovala na ideodiverzní ovlivňování čs. občanů.

Kromě toho, že se pracovníci kulturního a tiskového oddělení osobně podílejí na podpoře čs. vnitřního protivníka, vyvíjejí ve zvýšené míře i snahu o propagaci západního stylu života před co nejširší základnou čs. občanů – rozesílání a osobní předávání propagačních materiálů, pořádání kulturních akcí, družebních vztahů, příprava zřízení KIS, zajišťování pobytu vybraných osob v NSR (v pozadí ve víc případech DAAD, Goethe-inst., ale i spec. služby).

Zvýšený zájem tohoto oddělení ZÚ se nám již delší dobu projevuje i o otázku německé menšiny v ČSSR, což potvrdily některé zjištění poznatky k organizaci této

196 Číselný údaj byl přeškrtnut.

197 Zde je vepsána věta: „*V současné době zůstává na ZÚ NSR 8 ‚problematických' případů.*"

menšiny u nás (KSONN), i obdobné trendy vývoje v této oblasti v jiných ZSS (zejména v SSSR). Kulturní oddělení svou činnost orientovalo rovněž do církevní oblasti. V této sféře se nejvíce angažoval tiskový rada J. Rieger. Ke jmenovanému byly získány poznatky, že byl aktivním činitelem v zabezpečování kanálů spojení mezi církví v NSR, Rakousku a ČSSR i různými ideodiverzními centry v zahraničí (IDC).

V souvislosti s kontrolou činnosti obchodního oddělení nebyly zadokumentovány nové poznatky o rozvědné aktivitě pracovníků tohoto oddělení. Některé získané poznatky však signalizují, že vedle svého oficiálního působení plní i další úkoly zpravodajského charakteru.

Značnou aktivitu vyvíjeli pracovníci obch. oddělení např. v souvislosti s pobytem občanů NDR na ZÚ NSR, kdy se osobně podíleli na jejich vytěžování. V rámci oficiálních rozhovorů opakovaně vyzvídali informace, které pro ně nebyly oficiálně dostupné. Projevila se i tendence směřující k vytvoření podmínek pro kompromitaci čs. občanů v zahraničí (EMAN[198] – Brno).

Celková zahraničně politická i vnitropolitická situace v NSR se odrazila i v činnosti speciálních služeb NSR. Na úseku spec. služeb NSR a orgánů státní správy NSR jsme zaregistrovali vytváření dalších příhodnějších podmínek pro jejich podvratnou činnost, které korespondovaly s opatřeními přijatými na úrovni zemských vlád. I. správou SNB bylo signalizováno, že vládní instituce NSR zesílily tlak na přísun informací z teritoria ZSS, včetně ČSSR, přičemž ve vztahu k nám víme, že spolková vláda si vyžádala přednostní urychlené zajištění informací k politickému a hospodářskému procesu přestavby, vztahům státu a církve a vzájemným vztahům mezi NSR a ČSSR. Na vývoj operativní situace na území NSR mělo pro nás především negativní vliv zdokonalování forem a metod práce rozvědky a kontrarozvědky protivníka, prohlubování spolupráce mezi bezpečnostními složkami zemí NATO a zejména rozsáhlé využívání výpočetních systémů pro zpracování zpravodajských poznatků. V hodnoceném období byly rovněž zaznamenány poznatky o zintenzivnění a zefektivnění veškeré činnosti v otázkách přípravy kádrů Úřadu na ochranu ústavy a k dalším opatřením směřujícím k posílení výkonnosti zemských úřadoven, zejména ve spolkových zemích Bavorsko a Dolní Sasko. Agenturně operativní cestou bylo potvrzeno trvající úsilí protivníka o rozšiřování agentury z řad čs. občanů, zejména jeho eminentní snahu o pronikání do našeho bezpečnostního aparátu. Zpravodajská aktivita byla zaregistrována z úřadoven spec. služeb v Bavorsku, zejména v Mnichově.

Při výběru agenturních typů z řad čs. občanů byl zájem protivníka zaměřen na osoby mající přirozenou možnost výjezdů do NSR, případně jiných států KS (zejména Rakouska). K získávání informací o vytypovaných osobách protivník využíval zejména příbuzných [příbuzenských] vazeb těchto osob, případně jejich známých. Typování, resp. sběr informací k zájmovým osobám bylo protivníkem prováděno jak

198 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím jménem EMAN (reg. č. 13001), registrovaný 22. října 1965 pro správu StB Brno.

na území NSR, tak na území ČSSR. Bylo zjištěno, že protivník do této činnosti zapojuje býv. čs. občany a taktéž vízové cizince z NSR a Rakouska.

Při styku s agenturou využívaly spec. služby NSR osobního i neosobního spojení. Osobní styk protivník převážně uskutečňoval na území NSR a Rakouska, případně zvažoval i jiné státy v Evropě (Španělsko, MLR, SFRJ). Využíval jej zejména v souvislosti s přirozenými možnostmi výjezdu do těchto zemí. Do současné doby jsme nezískali objektivní poznatky, že protivník přímo využívá k vycestování tzv. finančního daru, tento postup považuje za rizikový a ve svém důsledku ohrožující bezpečnost agenta. Západoněmecké speciální služby se raději uchylovaly k předávání hotových finančních částek nebo k vinkulaci vkladů na konto agenta na území NSR. Schůzky na území NSR a Rakouska byly organizovány zejména ve veřejně přístupných zařízeních (restaurace, hotely), byly však získány poznatky o schůzkách v konspiračních objektech. K utajení styků[199] na území NSR protivník tuto vybavoval krycími doklady. Způsob signalizace výjezdu agenta speciální službě v podstatě nedoznal změn a byl zejména avizován zasláním pohlednice, anebo oznámení[m] příjezdu do operačního prostoru speciální služby telefonickou cestou.

K neosobnímu spojení s agenturou ve směru centrála [–] agent využíval protivník především radiocentr. Ve směru A – centrála byl nejčastěji využíván poštovní kanál. Byla zjištěna fixace informací pomocí tajnopisu jiným způsobem (vpisování do tiskovin nebo knih, které pak A předal při osobním styku s protivníkem). Protivník využíval ke spojení s A i mrtvých schránek (MS), zakládaných na našem území, včetně možnosti využívání[200] tranzitních mrtvých schránek.

V příštím období lze očekávat další aktivitu rozvědně podvratné činnosti speciálních služeb NSR a jejich rezidentury na ZÚ NSR v Praze. Na základě získaných poznatků lze předpokládat zaměření protivníka do ideodiverzní oblasti, k čemuž bude využívat veškerých možností, které mu skýtá politická linie ČSSR, orientovaná na demokratizaci a uvolnění vztahů s dalšími státy. Máme zjištěno, že protivník v současné době stále usiluje o vyhledávání a využití výchozích bodů pro vytvoření účinnější politické opozice v ČSSR a profilování dalších exponentů k politické podvratné činnosti. V ekonomické oblasti zjišťujeme, že protivník kalkuluje s dlouhodobým procesem, ve kterém vůči nám chce uplatňovat řadu činností podle vlastního uvážení a momentálního stavu vzájemných styků. Má zájem o zvýšení svého ekonomického vlivu i podílu na čs. ekonomice, který chce realizovat především formou různých hospodářských operací výhodných z dlouhodobého pohledu pro NSR, přičemž předpokládá, že v důsledku toho získá i politický vliv.

Prostředky čs. rozvědky bylo zjištěno, že západoněmecká strany v zájmu zkvalitnění své rozvědné činnosti, zejména v politické oblasti, přistoupí k výraznějšímu využití mezinárodních organizací a institucí zabývajících se výzkumem Východu. Některé poznatky získané po linii II. správy SNB nám již toto potvrzují. Je předpoklad, že Spolková zpravodajská služba (BND) by měla přistoupit k širému vysazení dlouholetých

199 Zde je vepsáno: „*s agenturou*".
200 Zde je vepsáno: „*mobilních*".

agenturních prostředků do pokrokových mezinárodních organizací, případně k verbovkám agentury v tomto prostředí. Uvedená činnost by se měla týkat kupř. Světové rady míru, Světové odborové federace, Mezinárodní organizace novinářů a dalších. K těmto opatřením by protivník měl využít zintenzivnění kontaktů a typovací činnosti mezi občany ZSS, včetně ČSSR. Po linii II. S-SNB byly zjištěny poznatky, že protivník usiluje o získání pramenů nejméně od stupně řízení kraje nebo z blízkosti osob z centra, zejména ÚV KSČ, federální vlády apod. Rovněž bychom neměli přehlédnout, že protivník usiluje o pronikání do složek Státní bezpečnosti na všech stupních řízení. Potvrdily nám to i poznatky I. S-SNB. Rovněž přátelé SSSR zaznamenávají v poslední době zesílenou činnost BND v tomto prostředí.

Po linii britských spec. služeb legalizovaných na velvyslanectví Velké Británie v Praze bylo zjištěno, že jejich činnost byla zaměřena zejména na mapování celkové vnitropolitické situace a k otevřené podpoře tzv. nezávislých iniciativ. Nejvyšší aktivitu v tomto směru vyvíjel ustanovený kádrový pracovník SIS legalizovaný ve funkci I. tajemníka-konzula Damián Todd a III. tajemník – tisková atašé Patricia Holland, podezřelá z příslušnosti ke spec. službám Velké Británie. (V současné době již oba mimo ČSSR). Todd od nástupu do uvedené funkce začal aktivně vyhledávat kontakty s osobami protisocialistického zaměření, které se sdružují v různých protisocialistických seskupení[ch] jako např. CHARTA-77, České děti, Nezávislé mírové sdružení (NMS) a další. Jeho aktivita byla úměrná vývoji vnitropolitické situace v ČSSR, zejména před, v průběhu a bezprostředně po otevřených protispolečenských vystoupeních uvedených seskupení vnitřního protivníka. Kontrarozvědným rozpracováním Todda bylo potvrzeno, že se jedná o kádrového pracovníka britských speciálních služeb (BSS). K jeho osobě byly získány poznatky, nasvědčující provádění schránkových operací na území BLR, MLR a teritoriu Východoslovenského kraje. V rámci uvedených operací využíval vždy svou manželku a lze se domnívat, že tato zabezpečovala kontrasledování. Na základě některých poznatků získaných při rozpracování Todda lze předpokládat, že protivník v rámci schránkových operací provádí signalizaci za využití křídových znamení. Operativní kontrolou činnosti Patricie Holland byl zadokumentován její výskyt v prostorách vytypované zpravodajské činnosti dříve ustanovených pracovníků BSS (Bratislava, Západočeský kraj). Její činnost signalizovala příznaky zpravodajské činnosti, např. prováděla fotodokumentaci konkrétních prostorů z míst umožňujících orientaci v prostoru apod. Na základě zhodnocení získaných poznatků k její činnosti a v návaznosti na poznatky sovětských přátel usuzujeme, že se jednalo o kádrovou pracovnici SIS. Kromě obdobné činnosti jako u Todd Holland sehrávala rovněž i úlohu koordinátora a zprostředkovatele spojení čs. disidentů s pracovníky západních sdělovacích prostředků (HSP). Z hlediska projevovaných zájmů protivníka v politické oblasti se domníváme, že důležitou úlohu měl i velvyslanecký rada Malcolm Mac Gregor.[201] Z analýzy doposud získaných poznatků k jeho osobě lze předpokládat, že plní určité úkoly rezidentury SIS na BVV v Praze.

201 Zde je vepsáno: „*MERKUR*".

Rozpracováním obchodního oddělení (OBO) BVV máme zjištěno, že britská strana dává sice najevo svůj zájem o spolupráci, avšak zároveň tohoto zájmu zneužívá k politickému nátlaku. Tato tendence se nám projevila konkrétně u býv. pracovníka OBO I. tajemníka pro obchodní záležitosti J. Bealeho[202], který se vyjadřoval, že další rozvíjení obchodní spolupráce je do značné míry závislé na postupu čs. strany vůči „politické opozici" v ČSSR. K novému tajemníkovi OBO S. J. Davey[203] existují poznatky kubánských přátel, že tento by měl být kádrovým pracovníkem BSS. Prozatím se nám však pouze podařilo zadokumentovat pouze jeho výskyt v prostorech, kde byla zjištěna předchozí zpravodajská činnost Todd a Hollandové.

Na úseku ideodiverzního působení jsme získali nové poznatky o záměrech britské strany, prezentované Britskou radou (BC), v oblasti vědy, kultury a školství. Na základě zhodnocení všech poznatků z této oblasti, zejména uvedených aktivit v ekonomické a kulturní oblasti, ke kterým v poslední době dochází v čs.-britských vztazích v rámci rozšiřujících se kontaktů ZSS s vyspělými kapitalistickými státy, lze konstatovat, že britské spec. služby perspektivně rozšiřují možnosti zpravodajského pronikání prakticky do všech sfér života ČSSR.

Ve směru podvratné činnosti BSS proti ČSSR z území Velké Británie, případně území třetích států /pravděpodobně Rakouska a NSR/ jsme v posledním období zaznamenali značné zesílení aktivity kontarozvědky (MI-5) při rozpracování občanů ze ZSS, včetně ČSSR, přičemž za novum pokládáme, že jsou rozpracovávány osoby, které v minulých letech nebyly přímo v kontrarozvědné pozornosti. Jde o osoby na krátkodobých studijních a stážijních pobytech apod. Ve směru Oxfordské univerzity jsme získali poznatky, že této instituce je zneužíváno ze strany BSS k získávání osob přijíždějících na univerzitu ze ZSS nebo vyjíždějících z univerzity do ZSS k plnění rozvědných úkolů na území zájmové země.

Na základě zhodnocení poznatků získaných z kontrarozvědného rozpracování diplomatických pracovníků BVV v Praze a na základě dalších dílčích informací na tomto úseku předpokládáme, že stěžejní zpravodajské úkoly vůči naší republice zabezpečují rezidentury BSS legalizované ve Vídni, či jiných britských institucích v této zemi.

V hodnoceném období jsme zaregistrovali, že britská SIS uskutečnila na území ČSSR již druhou schůzku se svým agentem, kterému za předané materiály poskytla značnou finanční úhradu. Je zjištěno, že agent byl na schůzce proškolen v používání speciální fotografické techniky a tajnopisných prostředků a byl instruován k obsluze mrtvých schránek (MS). V rámci další akce je nám známo, že britská SIS uskutečnila ve 2 případech schůzku na území NSR. [~~Tuto skutečnost~~][204] potvrdila i sama britská strana, která prostřednictvím HSP[205] uvedla, že informace o rozvědné aktivitě ČSSR proti Velké Británii, byly získány vyhodnocením výpovědí LUDVÍKA.[206]

202 Zde je vepsáno: „*APOLON*".
203 Zde je vepsáno: „*APOLON*".
204 Zde je text opraven na: „*Přetrvává zájem BSS o pracovníky MV, toto*".
205 Zde je vepsáno: „*(Anglie)*".
206 K případu V. Ludvíka viz BĚLOUŠEK, D.: *Akce PANT. Příběh Vlastimila Ludvíka, posledního de-*

Tato skutečnost, s přihlédnutím i k minulým případům (HORA, SUP)[207] nadále potvrzuje [~~vysokou~~][208] aktivitu BSS vůči našim bezpečnostním složkám a částečně ovlivňuje i naši neúspěšnost v pronikání do BSS.

Do dalšího období, vycházeje ze zjištěných aktivit pracovníků jednotlivých oddělení BVV v Praze, ustanovených či podezřelých z příslušnosti k BSS, předpokládáme, že pozornost protivníka bude nadále směřována do jeho „tradičních oblastí" a ve svém důsledku se nebude lišit od zájmů speciálních služeb USA a NSR na území ČSSR.

Podobně lze hodnotit operativní situaci na úseku rozpracování speciálních služeb Francie, Itálie a některých států NATO. Řada aspektů podvratné činnosti je shodných, což potvrzuje i naše předpoklady o její koordinaci vůči ZSS, včetně ČSSR.[209] Obdobná je činnost i na úseku ideodiverzního působení, kde součinnost protivníka na našem území byla v mnoha případech dokumentována zejména v případech hromadných protispolečenských vystoupeních v Praze.

Po linii ZÚ afroasijských a arabských zemí bylo zjištěno, že oproti minulým letům se diplomatičtí pracovníci těchto ZÚ soustředili na sledování vnitropolitického dění v ČSSR a současně u nich vzrůstal široký zájem o činnost a konkrétní představitele nelegálních struktur v ČSSR. Konkrétní zpravodajskou činnost proti zájmům ČSSR jsme nezjistili. Činnost zpravodajského charakteru zvláště do řad arabské báze byla zaznamenána u pracovníků speciálních služeb legalizovaných na ZÚ arabských zemí v Praze, kde podle našich poznatků se však jednalo pouze o „opoziční" boje v rámci arabského regionu.

Aktivní rozpracování je prováděno v problematice ZÚ Indie a Egypta v Praze. Po kádrových změnách na těchto ZÚ jsou prováděna operativní opatření k ustanovení kádrových rozvědčíků a podchycení jejich případných vazeb na speciální služby hlavního protivníka, k čemuž nás vedou dříve zjištěné poznatky o kontaktech pracovníka speciálních služeb Indie na kádrového rozvědčíka legalizovaného na ZÚ Velké Británie v Praze. V případě ZÚ Egypta víme, že se jednalo o kontakty na ZÚ USA, V. Británie a Francie v Praze.

Rozpracování[m] ZÚ Japonska a ČLR se konkrétní poznatky k jejich zpravodajské činnosti proti zájmům ČSSR nepodařilo dokumentovat, i když i zde byl podchycen jeden zpravodajský kontakt na pracovníka speciálních služeb ČLR (v současné době částečně přerušen) a máme signál o předávání poznatků z prostředí ČSLA některým KZÚ prostřednictvím ZÚ ČLR.

---

*fektora komunistické rozvědky.* In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek, č. 6*. Praha 2008, s. 243–260.

207 K případům HORA a SUP viz tamtéž, s. 250–252; ŽÁČEK, P.: *V labyrintu tajných služeb.* In: VACHALOVSKÝ, P.– ŽÁCEK, P.: *Jan Kavan v labyrintu služeb*. Formát, Praha 2003, s. 299, 356 a TOMEK, P.: *Československo-britské zpravodajské soupeření.* In: *Securitas Imperii*, 2006, č. 14, s. 158–162.

208 Označené slovo bylo přeškrtnuto.

209 Po levé straně je poznámka: „*Vyjma aktivity objektů GIZELA a GITA k objektům ČSLA a SA zejména na teritoriu Severoč. kraje.*"

Pod agenturně operativní kontrolou v hodnoceném období byla i činnost speciálních služeb Sýrie a Iráku legalizovaných na zastupitelských úřadech těchto zemí, u kterých bylo zjištěno, že činnost zpravodajského charakteru vyvíjely především mezi sebou.

V problematice boje mezinárodního terorismu nebyly získány poznatky signalizující zneužití území ČSSR k teroristické činnosti zejména skupinami arabského regionu. Pozornost z naší strany byla především věnována Revoluční straně FATAH – ABU NIDAL, Všeobecnému velení – LFOP, Tajné armádě pro osvobození Arménie – ASALA, japonské Rudé armádě a řadě dalším skupinám nebo organizacím [a řadě dalších skupin nebo organizací]. V několika případech byly získány poznatky signalizující možné útoky na diplomaty S. Arábie, Palestinské fronty[210] osvobození, případně na ZÚ JLDR, Iránu v Praze, ale v průběhu prověřování se tyto nepotvrdily. V současné době je možné říci, že potenciální nebezpečí teroristických akcí je u organizace ABU NIDALa, kde došlo ke změně orientace. Je ustupováno od politických akcí a dochází k plánování násilných teroristických útoků.

Na úseku kontrarozvědné ochrany sovětských vojsk došlo k podstatné změně operativní situace v souvislosti s plněním Dohody mezi USA a SSSR o likvidaci raket středního a kratšího doletu, plněním závěrů Stockholmské konference o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti v Evropě, včetně zabezpečování částečného odsunu sovětských vojsk z našeho území – akce „TAJFUN"[211], jejíž první část již byla ukončena.

Shora citované mezinárodní dohody dávají protivníkovi legální možnosti získávání a ověřování informací z vojenské oblasti, které ještě v nedávné minulosti byly přísně utajovány.[212] Činnost pozorovatelů a inspektorů při vojenských cvičeních resp. při provádění inspekcí přímo na místě konání vojenských akcí je v současné době doplňována i akcemi nevládních organizací. Jako příklad lze uvést iniciativu vědců

---

210 Zde je vepsáno: *„národního"*.

211 II. správa SNB již v polovině dubna 1989 pro I. náměstka genpor. Lorence zpracovala plán kontrarozvědných opatření k omezenému odsunu sovětské armády z ČSSR. *„V souvislosti s realizací rozhodnutí vlády SSSR o částečném odsunu sovětských vojsk z území ČSSR, v květnu 1989 a listopadu 1990, je možno předpokládat zvýšený zájem speciálních služeb protivníka o jednostranné snížení ozbrojených sil z hlediska politických důsledků, jakož i vojenských z pohledů zabezpečení obranyschopnosti zemí Varšavské smlouvy a bojové pohotovosti a připravenosti zbývajících vojsk."* Ve dnech 26. září–3. října 1989 mělo proběhnout pod řízením velitele SSkV spojenecké cvičení ve VVP Hradiště a Mimoň, jehož se zúčastnily 48. mad, velitelství a štáb 15. gtd SSkV a 2. prapor 5 map Mikulov z ČSLA. V rámci akce PODZIM-89 byla navíc ve dnech 25. listopadu–10. prosince 1989 plánována pravidelná výměna vojsk SSkV, realizovaná z letišť Boží Dar u Milovic, Pardubice, Mošnov u Ostravy a Košice. *„Přesuny vojsk sovětské armády na uvedená letiště budou probíhat ze stálých posádek."* ABS, f. MV-OB, reg. č. 845, díl č. 18, část 3. Plán komplexních kontrarozvědných opatření při částečném odsunu vojsk SSkV z území ČSSR – akce TAJFUN, 19. dubna 1989; Věc: Spojenecké cvičení – informace, 18. září 1989, č. j. CB-001841/4-3/89; Výpis z informace o přesunu vojsk, 23. listopadu 1989.

212 Po levé straně je vepsáno: *„Nechci předbíhat, ale v budoucnosti mohou být podmínky pro protivníka ještě příznivější."*

PUGGWASCHKÉHO hnutí v jejímž rámci navrhl delegát NSR provedení experimentální zkoušky pro kontrolu pohybu a množství konveční bojové techniky. K tomuto návrhu se zatím jako jediní připojili vědci z ČSSR. Po souhlasu GŠ ČSLA se tento experiment západoněmeckých a čs. vědců uskutečnil v srpnu letošního roku u vojen. střediska 02 DOKSY v Severočeském kraji.

Je třeba otevřeně konstatovat, že nové skutečnosti v této oblasti vedly, zejména z počátku, k určitému podcenění problematiky kontrarozvědné ochrany sovětských vojsk. Původní předpoklad o snížení zájmu protivníka o vojenskou oblast, související s odzbrojovací iniciativou zemí soc. tábora, se nepotvrdil. Naopak se zvýšil zájem o odsun sov. vojsk z našeho území ze strany pracovníků zastupitelských úřadů NSR, USA, Velké Británie, Francie a Kanady. Byl rovněž zadokumentován zájem vízových cizinců a čs. občanů o přesuny vojsk včetně nakládky bojové techniky. V návaznosti na tyto skutečnosti nám vedené zpravodajské hry i informace zejména I. a III. S-SNB potvrdily[213] vzrůstající zájem protivníka o tuto problematiku. Chtěl bych v této souvislosti upozornit, že i po provedených organizačních změnách v útvarech operativy StB[214] řadíme problematiku ochrany vojsk i nadále na přední místo našeho zájmu. V platnosti zůstávají úkoly uložené na poradě ministra vnitra ČSSR s jeho náměstky v listopadu 1987 – zejména se jedná o úkol pro všechny S-StB získat do konce r. 1990 nejméně 2 ZTS z určených oblastí NSR a Rakouska.

1. odbory S-StB v krajích v současné době přímo vykonávají kontrarozvědnou ochranu vojenských objektů a přešly na metodické řízení oper. pracovníků na okresích. Proto bude nyní nezbytné, aby rozpracování jednotlivých akcí bylo prováděno pracovními týmy za účasti pracovníků z problematiky[215] a příslušné linii speciální služby. Tento princip je třeba uplatňovat od okresu přes kraj, včetně centrály. Tento přístup budeme vyžadovat. I v tom vidíme jednu z možností zastavení poklesu úrovně vyhledávací činnosti v problematice a zlepšení řídící a koordinační činnosti na stupni centrála, kraj.

Vzhledem k současnému poznání aktivity vnějšího protivníka můžeme konstatovat, že úkoly byly a ještě jsou postaveny správně a reálně. Přesto přes veškeré pracovní úsilí, vysokou pracovní intenzitu u mnoha pracovníků i náčelníků a zjevnou snahu o docílení co nejlepších výsledků musíme konstatovat, že stanovených cílů nebylo v plném rozsahu dosaženo.

Výsledky neodpovídají aktivitě vnějšího protivníka, ani vynaloženým silám a prostředkům. Základní příčinou jsou nedostatky v řízení a organizaci konkrétní kontrarozvědné práce ve vyhledávací činnosti, v rozpracování případů, ve výstavbě kvalitní agenturní sítě a práci s ní. Projevuje se značně extenzivní přístup v hlavních oblastech kontrarozvědné činnosti, nedostatečná ofenzívnost při přijímání a plnění

213 Zde je vepsáno: „*přetrvávající, možno říci i*".

214 Srov. např. ŽÁČEK, P. (ed.): *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnitra a bezpečnostných zborov 1953–1990*. ÚPN, Bratislava 2005; týž: *Iluze a realita: Poslední pokus o reformu Státní bezpečnosti, 1987–1989*. In: *Securitas Imperii č. 3*. Praha1996, s. 7–42.

215 Zde je vepsáno: „*OVO*".

úkolů v operativním rozpracování, v efektivním využívání ZTÚ, pasivním úkolování vyjíždějící agentury, což má za následek nízkou úroveň poznání forem a metod práce protivníka, nedostatečná koordinace práce mezi kontrarozvědnými součástmi a jejich vzájemná součinnost s rozvědkou, chybějící jednotné poznatkové fondy a analýza poznatků k vnějšímu protivníkovi, nedostatky v kádrovém zabezpečení kontrarozvědného výkonu a odborné způsobilosti pracovníků kontrarozvědky.

Zejména se nedaří plnit úkoly při odhalování nepřátelské agentury, která působí na našem území. Příčinu lze především spatřovat, jak bylo již uvedeno, v nedostatečném poznání forem a metod práce vnějšího protivníka, což je mimo jiné zapříčiněno i nízkým počtem kvalitních zpravodajských her[216] (mimo linii NSR), nízké technické úrovni zpravodajské techniky, přetrvávající nedostatky ve sledovací činnosti a její omezené kapacitě, přetrvávajícím lokálním zájmům a v nedostatečném propojení informačního toku mezi útvary StB. Na druhé straně nelze však nevidět, že i přes shora uvedené nedostatky byly zaznamenány i pozitivní výsledky.

Po linii USA lze konstatovat, že v porovnání s minulými lety bylo v oblasti výslednosti práce dosaženo[217] kvantitativního a kvalitativního posunu. Na základě provedené dokumentace bylo uskutečněno vyhoštění I. tajemníka polit. oddělení ZÚ USA v Praze Roberta Normana za protičeskoslovenskou činnost v prostředí čs. disidentských kruhů, dále se podařilo realizovat 2 případy trestné činnosti podle § 105 tr. zákona a to v akci JÁCHYM[218] rozpracovávané ve spolupráci s S-StB České Budějovice a v akci ALOIS[219] rozpracované 1. odborem HSK v úzké součinnosti s O-StB Trutnov. Zadržení (čs. občané) se pokusili navázat styk s rozvědkou USA, které písemnou formou nabídli spolupráci.[220]

Nyní k rozpracování a úrovni agentury po linii USA speciálních služeb. V současné době je po této linii rozpracováno celkem 11 akcí, z nichž 9 je vedeno na teritoriálních útvarech StB (Č. Budějovice 2 sig. sv., Plzeň 1 sig. sv., Košice 1. sig. sv., XII. S-SNB 3 sig. sv., a 1 pátr. sv.). Z uvedeného[221] vyplývá, že na úseku vyhledávání a rozpracování máme stále značné rezervy. Tato situace je důsledkem nesystematické a nedostatečné úrovně vlastní vyhledávací činnosti, v níž se mimo jiné odráží i problémy se zkvalitňováním agenturního aparátu, zejména zahraničního. U zahraniční agentury je nutné konstatovat[222], že kromě 1. odboru HSK a S-StB Ústí nad Labem žádné další pracoviště po linii USA touto[223] agenturou nedisponuje.

216 Zde je vepsáno: „*kontaktů, podstav*".

217 Zde je vepsáno: „*dílčího*".

218 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem JÁCHYM (reg. č. 35977), registrovaný 31. srpna 1988 pro 2. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

219 K akci ALOIS srov. TOMEK, P.: *„Špionáž" v normalizačním Československu*. In: *Paměť a dějiny č. 3*. Praha 2008, s. 23–24.

220 Zde je vepsána věta: *„Nebezpečnost byla zejména v tom, že v jednom případě nabízel objekt informaci k objektu PTZD, v druhém případě informace z prostředí Stb."*

221 Zde je vepsáno: „*Ze statistického výčtu*".

222 Zde je vepsáno: „*je stav podstatně horší*".

223 Zde je vepsáno: „*kvalitní*".

V problematice podstav byly dílčí výsledky dosaženy při organizování TS NOVÁKA řízeného S-StB Košice, pokračuje[224] podstava TS JARDA[225] řízeného S-StB Plzeň. Při zabezpečování ofenzivních úkolů na úseku agenturního pronikání do objektu ZÚ USA v Praze lze kladně hodnotit spolupráci některých teritoriálních útvarů. Jedná se o S-StB Praha, která připravila a provedla první fázi podstavy TS PETRa[226], dále lze vyzvednout S-StB Košice za výsledky dosahované TS PALIŠINem[227], kdy je po úspěšném vystavení rezidentuře legalizované na ZÚ USA v Praze očekávána její reagence. Ve spolupráci s S-StB Košice bylo realizováno vystavení TS IVANa[228] mimo území ČSSR. Kladně lze hodnotit přístup S-StB Ústí nad Labem za podíl na AOK při podstavení TS WILLYSa[229] a rovněž přístup S-StB Ostrava za přípravu podmínek a hladký průběh aktivního opatření v akci JÓD.[230] Naproti tomu je však potřebné zofenzivnit přístup S-StB Brno při využívání TS HANÁKa[231] ve zpravodajské kontaktu v akci ARGON-87. Trvalou stagnaci na úseku podstav vykazují i S-StB Hradec Králové, Ostrava a XII. správa SNB.

Po linii NSR spec. služeb je možné kladně hodnotit řadu vedených zpravodajských her a kontaktů, jejichž prostřednictvím získáváme poznatky k formám a metodám rozvědně podvratné činnosti protivníka a současně se nám daří poutat síly a prostředky západoněmeckých spec. služeb. Na úseku odhalování tr. činnosti vyzvědačství se podařilo získat poznatek o nabídce ke spolupráci s BND ze strany občana NDR (akce DROZD[232]),

224 Zde je vepsáno: „*se střídavými úspěchy*".

225 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem JARDA (reg. č. 21985), registrovaný 30. května 1979 pro správu StB Plzeň.

226 Příslušný agenturní svazek 1. odboru S-StB Praha se nepodařilo identifikovat.

227 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem PALIŠIN (reg. č. 17926), registrovaný 16. května 1985 pro vysunuté pracoviště ŠtB Svidník.

228 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem IVAN (reg. č. 20882), registrovaný 29. listopadu 1988 pro 1. oddělení 1. odboru správy StB Košice.

229 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem WILLYS (reg. č. 24414), registrovaný 11. prosince 1985 pro 1. oddělení 1. odboru správy StB Ústí nad Labem.

230 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem JÓD-87 (reg. č. 34085), registrovaný 6. srpna 1987 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

231 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem HANÁK (reg. č. 31475), registrovaný 24. dubna 1980 pro 1. odbor správy StB Brno.

232 Srov. evidenční záznam pátracího svazku s krycím názvem DROZD (reg. č. 32299), registrovaný 8. července 1986 pro 2. oddělení 2. odboru II. správy SNB. V podkladech postoupených náčelníkem 2. odboru II. správy SNB kpt. JUDr. Václavem Novotným odboru pro mezinárodní styky VOS FMV před jednáním s východoněmeckou Státní bezpečnosti je navíc uvedeno: „*V součinnosti pracovníků 2. odboru II. správy SNB a pracovníků MStB NDR v ČSSR bylo v roce 1989 zahájeno rozpracování akce DROZD (DROSSEL). Objekt akce – pracovník ZÚ NDR v ČSSR – předal ve dvou případech na ZÚ NSR v Praze materiály utajovaného charakteru a v návaznosti na to organizovali pracovníci ZÚ NSR v Praze jeho emigraci do NSR. Na základě poznatků a operativní dokumentace, která byla postoupena přátelům byl objekt dne 17. března 1989 na území NDR realizován a později i odsouzen. Ke své činnosti se v plném rozsahu doznal.*" ABS, f. MV-OB, reg. č. 845, část č. 9. Věc: Zaslání podkladů pro jednání MVČSSR v NDR, 19. října 1989, č. j. CB-003105/2-1/89.

který prvotní kontakt uskutečnil na ZÚ NSR v Praze. Poznatek byl předán přátelům NDR a objekt byl realizován a odsouzen.

V souvislosti s rozpracováním rezidentury spec. služeb NSR legalizované na ZÚ NSR v Praze se v letošním roce dále podařilo upřesnit její složení a vytypovat další objekty, kteří [!] jsou podezřelí z příslušnosti ke spec. službám protivníka. Podařilo se nám rovněž odhalit a dokumentovat některé informační zdroje kádrových pracovníků spec. služeb NSR legalizovaných v diplomatických funkcích na ZÚ NSR v Praze, zejména z prostředí vnitřního protivníka. V souvislosti se získáváním poznatků o činnosti protivníka z legálních pozic, zejména v oblasti realizace podstav na ZÚ, jsme potvrdili, že zastupitelský úřad provádí pouze otypování osoby a předání poznatků do ústředí k dalšímu opatření ze strany spec. služeb. V hodnoceném období se nám nepotvrdilo, že by se pracovníci ZÚ podíleli na osobním rozvíjení zpravodajského kontaktu na území ČSSR, rovněž tak se nepodařilo získat konkrétní poznatky o organizaci a dělbě práce v podmínkách ZÚ.

V letošním roce po linii rozpracování spec. služeb NSR a Rakouska bylo založeno v rámci ČSSR celkem 8 nových akcí pro podezření z tr. činnosti ve smyslu § 105 tr. zákona. Z těchto 8 akcí byla jedna ukončena realizací přáteli (DROZD) a ostatní jsou v dalším operativním rozpracování 2. odboru HSK (akce LETEC[233], ZÁKAZNÍK[234], LOUDIL[235] a LIŠKA[236]) a na 1. odboru S StB (akce ŠVÉD[237] – S StB Bratislava a akce GERTA[238] – S StB H. Králové). Další rozpracování v akci OREL[239] bude řešeno v součinnosti s 1. odborem S StB Praha a akce LIŠKA s 1. odborem XII S SNB Bratislava.

Dále na 1. odborech S StB jsou vedeny 4 akce (PÁV – S StB Plzeň, KÁMEN[240] – S StB Ústí n. L., BOXER – S StB Brno a LESÁK[241] – S StB Ostrava), všechny založeny před rokem 1989, ve kterých jsou rozpracováni objekti pro podezření z tr. činnosti podle §105 tr. zákona. U těchto akcí předpoklad realizace objektů pro § 105 je velmi problematický, je však nutné původní podezření vyvrátit.Činnost protivníka z nele-

233 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem LETEC (reg. č. 36942), registrovaný od 7. března 1989 do 13. prosince 1989 pro 1. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

234 Srov. evidenční záznam pátracího svazku s krycím názvem ZÁKAZNÍK (reg. č. 37675), registrovaný 18. srpna 1989 pro 2. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

235 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem LOUDIL (reg. č. 37806), registrovaný od 26. září 1989 do 6. prosince 1989 pro 1. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

236 Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem LIŠKA (reg. č. 37820), registrovaný od 29. září 1989 do 14. prosince 1989 pro 2. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

237 Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem ŠVÉD (reg. č. 30974), registrovaný 4. března 1985 pro O-ŠtB Trenčín.

238 Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem GERTA (reg. č. 21708), registrovaný 26. června 1984 pro O-StB Svitavy.

239 Srov. evidenční záznam pátracího svazku s krycím názvem OREL (reg. č. 37763), registrovaný 12. září 1989 pro 2. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

240 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem KÁMEN (reg. č. 34977), registrovaný od 11. ledna 1988 do 5. prosince 1989 pro 2. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

241 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem LESÁK (reg. č. 30380), registrovaný 8. září 1987 pro 2. oddělení 1. odboru StB Ostrava.

gálních pozic, jak jsem se již zmínil, byla zejména zjišťována prostřednictvím vedených zpravodajských her a kontaktů.[242] Jednalo se zejména o akce ŠÍPEK a LEKNÍN (S StB Brno), IRIS a MOŘE[243] (S StB Bystrica), CITRUS, GOLGOTA[244], CHRPA[245] (S StB Praha), KROKUS[246] (S StB H. Králové) a EWALD[247] (S StB Č. Budějovice). Celkově můžeme říci, že na tomto úseku dosahujeme dílčích pozitivních výsledků, je však nutné dodat, ze v mnohých případech se jedná o již delší dobu vedené ZH, podstavy a je otázkou, zda pro nás budou i nadále znamenat přínos. Zde je nutné tyto neperspektivní ZH, podstavy přehodnotit a využít zkušeností k zavedení nových podstav, resp. ZH.

Neuspokojivý stav nadále přetrvává na úseku rozpracování objektů /úřadoven a dalších míst využívaných spec. službami/ v zahraničí. Podíl na tomto stavu má nedostatečná spolupráce s I. S SNB.[248]

Na úseku budování agenturní sítě přetrvávají nedostatky v získávání kvalitní zahraniční „A" na 2. odboru HSK. Teritoriálních součástí se podílely na získávání cizinecké agentury [~~následovně~~][249]: Byli získáni celkem 3 zahraniční TS (1. odbor S StB Bratislava a H. Králové a S StB Košice). Pozitivně se jeví ZTS BAČKO[250] (řízen 1. odborem S StB Praha), kde opatření jsou prováděna v součinnosti s S StB Plzeň.

Celkově lze hodnotit kladně 1. odbor S StB Praha[251] za systematický přístup při budování a využívání agenturní sítě, včetně dobrých výsledků při realizaci zpravodajských her a kontaktů na protivníka. Na druhé straně však většina 1. odborů S StB jako např. Ústí n.L., Plzeň, Bratislava, Č. Budějovice a Ostrava bude muset ještě více a intenzivněji se zaměřit na vytypování a přípravu vhodné agentury s cílem dosažení zpravodajského kontaktu na protivníka na jeho území.

Po linii Velké Británie bylo v květnu letošního roku realizováno vyhoštění 3 diplomatických pracovníků ZÚ V. Británie, mezi nimiž byli 2 ustanovení kádroví pracovníci SIS. Důvodem vyhoštění byla činnost neslučitelná se zájmy ČSSR. V jejich případě se jednalo především o přímou podporu antisocialistických sil v ČSSR.

---

242 Po levé straně vepsána poznámka: „*Zde svůj podíl sehrávají*".

243 Srov. evidenční záznam objektového svazku s krycím názvem MOŘE-2 (reg. č. 22506), registrovaný 28. listopadu 1981 do 6. prosince 1989 pro II. správu SNB.

244 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem GOLGOTA (reg. č. 40864), registrovaný 22. října 1984 pro 1. odbor správy StB Praha.

245 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem CHRPA (reg. č. 46518), registrovaný 10. října 1988 pro 1. odbor správy StB Praha.

246 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem KROKUS (reg. č. 35823), registrovaný od 15. července 1988 do 6. prosince 1989 pro 2. odbor II. správy SNB.

247 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem EWALD (reg. č. 8863), registrovaný 20. dubna 1971 pro správu StB České Budějovice.

248 Zde je vepsáno: „*ale i my jsme zůstali dlužni, zejména podílu aktivity dosažení lepších součinnostní vztahů, a dále i v pronikání do objektů nám známých.*"

249 Zde je text opraven na: „*následující součásti*".

250 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem BAČKO (reg. č. 27490), registrovaný 5. května 1977 pro 1. odbor správy StB Praha.

251 Zde je vepsáno: „*Brno, B. Bystrica*".

Pozitivních výsledků bylo dosaženo na úseku rozpracování ostatních států NATO, kde se podařilo proniknout (v některých případech i opakovaně) do objektů BĚLEHRAD[252], BROD[253], POPRAD a ŠUMPERK. Získané poznatky jsou kladně hodnoceny ze strany sovětských přátel.

Oproti tomu výslednost práce na úseku ofenzivní činnosti, především ZH a podstav nedosahuje požadované úrovně. Pouze v ZH GAMA jsou získávány dílčí informace.[254] Rovněž s vyhledávací činností nemůžeme být po této linii spokojeni. Podobná je situace v práci s agenturou, kde výslednost není adekvátní počtu 235 TS.

Po linii afroasijských a arabských zemí je zajišťována základní informovanost o činnosti a zájmech sledovaných ZÚ v Praze, zejména Japonska, Indie a Egypta. Pozitivních výsledků bylo dosaženo v akcích MAUR[255], MOST a MIKULOV-89.[256] Zapojení 1. odborů do těchto problematik je minimální, což vyplývá ze specifiky dané problematiky a tím i možností jednotlivých S StB.

Na úseku boje proti mezinárodnímu terorismu 4. odbor HSK plní úlohu vyhledávání a profylaktickou. Podstatná část agentury je souběžně využívána i po linii arabských ZÚ v Praze. 1. odbory S StB plní ve většině případů dílčí prověrkové úkoly. Rezervy jsou v typování a získávání zahraničních TS využitelných k identifikaci členů teroristických organizací. V tomto směru musí sehrát rozhodující úlohu S StB Bratislava, Košice, Ústí n. L., Brno a Plzeň, kde je dostatečná arabská báze.

V problematice ochrany vojenských objektů SSkV a ČSLA byla hlavní pozornost zaměřena na plnění úkolů vyplývajících z centrálního součinnostního plánu mezi II. S SNB

252 Pod krycím názvem BĚLEHRAD (reg. č. 814) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Belgie.

253 Pod krycím jménem BROD (reg. č. 799) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Řecka.

254 Po levé straně je vepsáno: „*Součinnost s Ostravou*".

255 Ve vyhodnocení akce MAUR z května 1989 ovšem 4. odbor II. správy SNB konstatoval neúspěch. „*Rovněž tak byli informováni sovětští přátelé, kteří do ČSSR za tímto účelem vyslali specialisty na problematiku Japonska. V jejich součinnosti byl u objekta prováděn ve dnech 27. 4.–5. 5. 1989 ZTÚ STATISTIKA, kde byly podchyceny schůzky objekta před ZÚ Japonska a tranzitní hale pražského letiště, který bude sov. přáteli dále využit při identifikaci T*[…] *v Japonsku. Vzhledem k tomu, že se dostupnými agenturně-operativními prostředky nepodařilo získat dostatečně kompromitující materiál a urychlenému odjezdu T*[…] *z ČSSR (8. května 1989) nepodařilo se splnit hlavní úkol celé akce – verbovku objekta.*" Jak byl informován sovětský zmocněnec pro vnější zpravodajství („P"), situace se nezměnila ani v průběhu následné návštěvy „objekta" v Praze ve dnech 5.–8. srpna 1989, během níž byl MAUR sledován Státní bezpečností. ABS, f. MV-OB, arch. č. OB 1261, část 13. Vyhodnocení spisu PO MAUR, 22. května 1989; tamtéž, díl č. 4, část 2. Věc: Akce MAUR – zpráva o pobytu objekta v ČSSR, 7. září 1989, č. j. CB-001510/4-89.

256 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem MIKULOV-89 (reg. č. 37160), registrovaný 12. dubna 1989 pro 1. oddělení 4. odboru II. správy SNB.

a ZO KGB Milovice a v akcích TAJFUN, ASTA[257] a ODPOVĚĎ.[258] Podstatná část těchto úkolů je plněna v přímé součinnosti s S StB, které přímo odpovídají za ochranu objektů a činnosti SSkV a ČSLA.

V současné době je vedeno na S StB 9 signálních svazků, z nichž 2 byly založeny v letošním roce (akce PÍSAŘ[259] a VEDOUCÍ[260] – S StB Ústí n. L.).

V oblasti rozpracování se na tomto úseku dlouhodobě nedaří dokumentovat tr. činnost podle § 105 tr. zákona. Dílčím pozitivním výsledkem byla realizace akce ZERO[261] S StB Plzeň, která byla provedena v součinnosti s II. a III. S SNB. Z praktických zkušeností z rozpracování akcí můžeme konstatovat, že využívaná agentura neměla možnosti provádět dokumentaci protispolečenské činnosti objektů a pouze podávala poznatky ohlasového charakteru. Akce, které jsme rozpracovávali v součinnosti se ZO KGB za využití agentury z řad příslušníků SSkV, nebyly v mnoha případech v plném rozsahu realizovány z důvodů opožděné přípravy této agentury, což narušilo připravenost AOK a prodloužilo vlastní rozpracování. V řadě případů se tak nepodařilo provést efektivní podstavu a došlo k ukončení rozpracování, aniž by byl prověřen prvotní poznatek.

Na úseku budování agenturní sítě byly úkoly průběžně plněny dle stanovených plánů. Současná agenturní síť je dostatečně široká (cca 400 TS) i když nelze nevidět nedostatky v kvalitě, které byly citovány shora. Není však nadále plněn úkol získat na každé S StB 2 zahraniční TS ze zájmových oblastí NSR a Rakouska, který byl uložen [pro] období 1988–1990. Můžeme konstatovat, že již při výběru agenturních prostředků je podceňováno specifické hledisko dané konkrétní státobezpečnostní situace s předpokládanými úkoly, které mají tyto prostředky v problematice plnit, rovněž tak, že původní cíle získání do problematiky SSkV jsou postupně rozmělňovány do sběru informací do všech oblastí StB činnosti. Značný vliv na výslednost má i ta skutečnost, že ag. aparát po linii ekonomiky a vnitřního protivníka operující v civilně přilehlém prostředí vojenských útvarů SSkV nepředával v dostatečné míře poznatky k těmto

257 V polovině května 1989 informoval náčelník 4. odboru pplk. JUDr. Vladimír Nergl náčelníky ostatních odborů vnějšího zpravodajství II. správy SNB o realizaci experimentu v akci ASTA, schválené I. náměstkem genpor. Lorencem, v souvislosti s bojovým poplachem vyhlášeným 17. května 1989 v 05.30 hod. u vojenských útvarů ČSLA (PTZD) Rokycany, Strakonice a Jihlava. „*Cílem experimentu akce ‚ASTA' je mimo jiné i zjištění reakce pracovníků ZÚ USA, NSR, Velké Británie a Francie. Dále pak kontrola jejich následné činnosti v dnech 17.–18. 5. 1989*". ABS, f. MV-OB, reg. č. 845, díl č. 18, část č. 3. Věc: Akce ASTA (experiment) – dožádání, 16. května 1989, č. j. CB-00992/4-3-89.

258 Srov. evidenční záznam objektového svazku s krycím názvem ODPOVĚĎ (reg. č. 28029), registrovaný 7. května 1984 pro XI. správu SNB.

259 Srov. evidenční záznam kontrolního svazku s krycím názvem PÍSAŘ (reg. č. 37059), registrovaný 28. března 1989 pro 3. oddělení 4. odboru II. správy SNB.

260 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem VEDOUCÍ (reg. č. 25823), registrovaný 18. září 1987 pro 1. odbor správy StB Ústí n.Labem.

261 Srov. evidenční záznam pátracího svazku s krycím názvem ZERO (reg. č. 29481), registrovaný od 26. srpna 1988 do 30. ledna 1989 pro 1. oddělení 1. odboru správy StB Plzeň.

objektům. V této souvislosti zdůrazňuji, [že] je nutné bezpodmínečně zabezpečovat předávání poznatků k ochraňovaným objektům SSkV do centrálního poznatkového fondu II. S SNB. V nejbližším období nás totiž očekávají závažnější a složitější úkoly na tomto úseku, zejména v souvislosti s reorganizací ČSLA a částečným odsunem a redislokací útvarů a posádek na území našeho státu, které je potřeba úspěšně plnit.

Co říci k výslednosti závěrem? Pokud vše shrneme, tak musíme konstatovat, že se nám dosud nedaří plnit úkoly v plném rozsahu. Přetrvávají rezervy ve vyhledávací činnosti, nemáme dostatečný přehled o formách a metodách podvratné činnosti protivníka, pokulháváme při zkvalitňování agenturního aparátu, zde je na všech úsecích patrný nedostatek ZTS, naše kontrarozvědná činnost není dostatečně ofenzivní apod., ale to bych se již opakoval.

Je však nutné tuto situaci urychleně řešit, a nejen o ní hovořit. Každý řídící pracovník, ale i řadový pracovník kontrarozvědky, by měl znát své rezervy, nedostatky na svém úseku a metodou hlavního článku je začít neprodleně odstraňovat. V minulosti jsme se naučili omlouvat nízkou výslednost různými objektivními příčinami, skutečností je, že existují rezervy v práci každého z nás. V současných složitých podmínkách je to jedna z přímých cest, jak bez vysokých nákladů a různých administrativních opatření dosáhnout určitého kvalitativního posunu v kontrarozvědné práci.

Na závěr mi soudruzi dovolte, abych vás seznámil se zaměřením s hlavními úkoly, které nás čekají v příštím roce.

Rozhodujícím faktorem vymezujícím naší činnost v roce 1990 je a bude vývoj politické a státobezpečnostní situace v naší společnosti v souvislosti se změnami mezinárodní situace.

Na základě analýzy současné bezpečnostní situace v ČSSR a zhodnocení plnění hlavních úkolů v boji proti vnějšímu protivníkovi můžeme konstatovat, že základní cíl služební činnosti vycházející ze střednědobého plánu zůstává platný i pro příští rok. Jde především o dosažení vyšší efektivnosti kontrarozvědné práce na úseku boje s podvratnou činnosti spec. služeb protivníka, zejména s jejich úsilím destabilizovat socialismus v ČSSR. Půjde především o to, abychom dosáhli kvalitativně vyšší úrovně při odhalování, předcházení a zamezování rozvědně podvratné činnosti spec. služeb USA, NSR, Velké Británie a jejich spojenců v NATO.

K dosažení uvedených cílů a našich koncepčních záměrů bude potřebné činnost čs. kontrarozvědky zaměřit v dalším období na plnění následujících úkolů:

1. Prohloubit ofenzivní činnost kontrarozvědky v součinnosti s I. S SNB při budování a rozšiřování agenturních pozic v rezidenturách spec. služeb, rozvíjet podstavy a zkvalitňovat řízení ZH, včetně rozšíření dezinformací protivníkovi. Za tím účelem provést:

- do 31. 1. 1990 po jednotlivých liniích vnějšího protivníka v součinnosti s I. S SNB vymezit konkrétní prostory a objekty v zahraničí a k tomu stanovit součinnostní úkoly. V návaznosti na to vytypovat na S StB vhodnou agenturu a spolu s linijními odbory II. S SNB připravit konkrétní opatření k naplnění tohoto záměru do 31. 3. 1990;

- v součinnosti s I. S SNB soustavně rozkrývat a dokumentovat podíl západních diplomatů na organizování nepřátelské činnosti ve spojení s vnitřním protivníkem, zofenzívnit kontrapropagandu vyvoláváním a prohlubováním rozporů mezi vnitřním a vnějším protivníkem dosáhnout účinného odhalování záměrů IDC a spec. služeb;

- do 30. 6. 1990 propracovat systémový přístup k řízení ZH a z tohoto pohledu[262] stanovit konkrétní úkoly pro jednotlivé akce.

2. Do 31. 12. 1990 vypracovat a do praktického využívání zavést systém typových postupů ve vyhledávací činnosti v hlavních bázích vnějšího protivníka se zaměřením na stykovou bázi KZÚ, čs. výjezdáře do KS, stipendisty a stážisty a přijíždějící VC;

- do 30. 6. 1990 připravit účinná opatření v souvislosti se změnami ve způsobech vycestování čs. občanů do KS.

3. Do 30. 6. 1990 propracovat konkrétní postupy k zefektivnění vyhledávací činnosti při odhalování kanálů spojení spec. služeb protivníka s jeho agenturou na našem území;

- důraz klást na organizaci vyhledávací činnosti v akci TROJA, v poštovním kanálu zahraničním i vnitřním a v radiovysílání v pásmech VKV.

4. Průběžně zkvalitňovat práci s agenturním aparátem, v koordinaci s účelným využíváním technických prostředků zvýšit efektivnost kontrarozvědné ochrany důležitých obranných, ekonomických a dalších objektů podvratných zájmů protivníka před rozvědným pozorováním a technickou rozvědkou. Za tím účelem prohloubit součinnost s ekonomickou linií a III. S SNB při typování a ochraně konkrétních objektů.

5. Aktivně pokračovat v rozpracování nejzávažnějších a nově založených případů tr. činnosti podle § 105 tr. zákona, zaměřit se zejména na dokumentaci nepřátelské činnosti u akcí PROTEUS[263], OREL[264], LIŠKA[265], RADISTA[266], PILFER[267], HAD[268], PÍSAŘ[269] a VEDOUCÍ.[270] Za tím účelem vytvářet pracovní týmy z pracovníků[271] II., IV., VI. popř. XIII. S SNB a příslušných S StB. V průběhu rozpracování zabezpečit ofenzivní a cílevědomé nasazování ZTÚ a sledování do jednotlivých akcí.

---

262 Zde je vepsáno: „*provést zhodnocení stávajících podstav, ZH*".

263 Zde je vepsáno: „*XII*".

264 Zde je vepsáno: „*Praha*". Srov. evidenční záznam pátracího svazku s krycím názvem OREL (reg. č. 37763), registrovaný 12. září 1989 pro 2. oddělení 2. odboru II. správy SNB.

265 Zde je vepsáno: „*XII*".

266 Zde je vepsáno: „*Č. B*".

267 Zde je vepsáno: „*3. odbor*". Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem PILFER (reg. č. 36741), registrovaný 6. února 1989 pro 3. oddělení 3. odboru II. správy SNB.

268 Zde je vepsáno: „*OV*". Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem HAD (reg. č. 32068), registrovaný 12. září 1989 pro 3. oddělení 1. odboru správy StB Ostrava.

269 Zde je vepsáno: „*ÚSTÍ*".

270 Zde je vepsáno: „*ÚSTÍ*".

271 Zde je vepsáno: „*jednotlivých linií a specialistů ze sledovačky, techniky*".

6. K prohloubení poznání činnosti nepřátelských spec. služeb na našem území [~~do 31. 12. 1989~~][272] zaktivizovat práci rezidentur čs. kontrarozvědky v ZSS a spolupráci s přáteli k včasné signalizaci cest ustanovených kádrových rozvědčíků legalizovaných na ZÚ KS v socialistických zemí[ch] do ČSSR, nebo tranzitujících přes naše území.

7. K 30. 6. 1990 provést průběžné vyhodnocení plnění úkolů v souladu se záměry nové Koncepce kontrarozvědné činnosti[273] a v případě potřeby stanovit konkrétní soubor opatření k zvýšení výslednosti práce, zejména na úseku boje proti americkým, západoněmeckým a britským spec. službám.

Zdroj: ABS; f. II. správa SNB (A 34/1), inv. j. 956. Strojopis, 28 s.

272 Zde je text opraven na: *„průběžně"*.

273 Srov. ŽÁČEK, P.: *Hlavní správa kontrarozvědky v dokumentech (1988–89*). In: *Securitas Imperii č. 2.* Praha 1994, s. 216–229.

**Dokument č. 5**
**1989, 17. listopadu – Praha. Protokol o spolupráci II. správy SNB ČSSR a II. hlavní správy KGB SSSR v letech 1989–1995**[274]

[…][275]

| | |
|---|---|
| S c h v a l u j i : | S c h v a l u j i: |
| Ministr vnitra Československé socialistické republiky | Předseda Výboru Státní bezpečnosti Svazu sovětských socialistických republik |
| F. KINCL | V. KRJUČKOV |
| …… 1989 | …….. 1989 |

P R O T O K O L
o spolupráci II. správy Sboru národní bezpečnosti Československé socialistické republiky a II. hlavní správy Výboru Státní bezpečnosti Svazu sovětských socialistických republik v letech 1989–1995

Ve dnech 14.–18. listopadu 1989 se v Praze uskutečnilo setkání delegací II. správy Sboru národní bezpečnosti Československé socialistické republiky a II. hlavní správy Výboru Státní bezpečnosti Svazu sovětských socialistických republik, při kterém si obě strany vyměnily informace o operativně politické situaci, metodách rozvědné a podvratné činnosti speciálních služeb USA, NSR a dalších států NATO používaných proti ČSSR a SSSR v současných podmínkách a zkušenosti z práce bratrských kontrarozvědek.

Během schůzky se projednávaly výsledky součinnosti mezi kontrarozvědnými součástmi federálního ministerstva vnitra ČSSR a Výboru Státní bezpečnost SSSR, realizace základních tezí „Protokolu o dalším rozvoji spolupráce mezi II. správou SNB ČSSR a II. hlavní správou VStB SSSR" a rovněž výsledky práce vyplývající z „Protokolu o setkání delegací II. správy SNB ČSSR a II. hlavní správy VStB SSSR ze dne 16. března 1986".

Obě strany považují za nutné, aby se dále sjednocovalo úsilí operativních prostředků a možností kontrarozvědek FMV ČSSR a VStB SSSR k zabezpečení efektivnějších odvetných opatření namířených proti agenturním, jiným rozvědným a podvratným akcím speciálních služeb USA, NSR, Anglie, Francie a také ČLR, které směřují proti ČSSR, SSSR a dalším zemím socialistického společenství.

274 Další kopie dohody se nachází in: ABS, f. A 34/1, inv. j. 981.
275 V záhlaví je vepsáno: „*podepsáno 17/11 89, s. Vykypěl, s. „Gruško*".

Článek 1

Na základě výše uvedeného považují účastníci setkání za nezbytné koncentrovat úsilí na tyto hlavní směry kontrarozvědné činnosti:

1/ Včasné získávání informací za využití všech operativních možností o plánech a záměrech vládnoucích kruhů USA, NSR a dalších zemí NATO v oblasti přípravy k rozpoutání války s použitím termojaderných zbraní, vytváření krizových situací v Evropě a v jiných oblastech světa.

2/ Odhalování rozvědné a podvratné činnosti protivníka zaměřené proti našim zemím a realizace varovných úderů a rovněž koordinace práce týkající se rezidentur speciálních služeb protivníka (CIA, DIA, BND, BFF, MAD, SIS, DGSE) s cílem odhalit formy a metody jejich nepřátelské činnosti a zamezit této činnosti na teritoriu našich zemí.

3/ Odvetná opatření zaměřená proti agenturním a jiným rozvědným a podvratným akcím speciálních služeb USA, NSR a jejich spojenců v NATO s cílem zabránit jejich pronikání k politickým, ekonomickým a vojenským utajovaným informacím našich zemí, při tom je třeba zaměřit své operativní možnosti především na práci, která se týká odhalování rozvědčíků a agentů protivníka navštěvujících naše země.

4/ Realizace společných opatření týkajících se centrál rozvědek imperialistických států, které jsou umístěny v USA, NSR a dalších zemích NATO a bezprostředně se zabývají agenturní činností zaměřenou proti našim zemím.

5/ Realizace opatření týkajících se vojenských rozvědčíků protivníka v době jejich cest na území ČSSR a SSSR s cílem odhalit a získat speciální techniku, kterou používají a rovněž provedení koordinovaných operací zaměřených na omezení a zamezení jejich rozvědné činnosti.

6/ Odhalování, předcházení a omezování nepřátelské činnosti protivníka na kanále mezinárodního turistického ruchu, výměna informací o využívání speciálními službami USA turistických firem a konkrétních pracovníků dalších zemí NATO k uskutečňování agenturní a jiné nepřátelské činnosti na území ČSSR a SSSR, organizace společného rozpracování představitelů turistických firem, které mají spojení se speciálními službami protivníka.

7/ Odhalování a zamezování činnosti zahraničních pašeráckých skupin a osob využívaných speciálními službami protivníka k realizaci svých nepřátelských akcí; příprava a uskutečňování společných opatření týkajících se rozpracování osob, které se aktivně zabývají pašeráckou činností a vůdců organizované trestné činnosti využívajících mezinárodní spojení.

8/ Typování, příprava a využívání kvalifikované agentury na území ČSSR a SSSR k poznávání a rozpracování z operativního hlediska zajímavých objektů z řad cizinců.

9/ Poskytování pomoci na základě vzájemných požadavků při realizaci opatření týkajících se rozpracování občanů ČSSR a SSSR, u nichž je podezření, že se zabývají nepřátelskou činností a rovněž výměna informací o podezřelých kontaktech občanů našich zemí s představiteli protivníka.

Článek 2

S cílem realizace opatření stanovených v tomto Protokolu a výměny zkušeností z této práce obě strany považují za účelné:

1/ K nejdůležitějším společným akcím vypracovávat plány konkrétních opatření.

2/ V nezbytných případech uskutečňovat pracovní schůzky na úrovni vedení odborů a operativních pracovníků s cílem projednat konkrétní opatření.

3/ Uskutečňovat pravidelnou výměnu informací o operativních opatřeních a problémech stanovených tímto Protokolem a také o nových skutečnostech v rozvědné a podvratné činnosti speciálních služeb protivníka, o realizovaných případech nepřátelských agentů, protivníkem využívaných technických prostředcích rozvědky a agenturního spojení i předmětech špionážního vybavení.

4/ Zabezpečovat vzájemné požadavky přesahující rámec tohoto Protokolu na základě zhodnocení vlastních možností a s přihlédnutím k reálnosti jejich splnění v požadovaných termínech.

Článek 3

/1/ Pracovní setkání a výměna informací se uskutečňují v souladu s platnou „Dohodou o spolupráci mezi federálním ministerstvem vnitra Československé socialistické republiky a Výborem Státní bezpečnosti Svazu sovětských socialistických republik“[276] prostřednictvím útvarů pro mezinárodní styky.

/2/ Nedílnou součást tohoto „Protokolu“ tvoří „Přehled společných agenturně operativních opatření“, který bude každoročně aktualizován v souladu s potřebami obou stran.[277]

/3/ Po vzájemné dohodě a schválení ministrem vnitra ČSSR a předsedou Výboru Státní bezpečnosti SSSR mohou obě strany jednotlivá ustanovení tohoto Protokolu doplnit, změnit nebo zrušit.

/4/ Protokol vstoupí v platnost dnem schválení ministrem vnitra ČSSR a předsedou Výboru Státní bezpečnosti SSSR a bude platit do 31. prosince 1995.

Dáno v Praze dne .....1989 ve dvou vyhotoveních, každé z nich v jazyce českém a ruském, přičemž obě znění mají stejnou platnost.

| | |
|---|---|
| Náčelník II. správy | Náčelník II. hlavní správy |
| Sboru národní bezpečnosti | Výboru Státní bezpečnosti |
| Československé socialistické republiky | Svazu sovětských socialistických republik |
| plk. PhDr. Karel VYKYPĚL | gen. Viktor F. GRUŠKO[278] |

Zdroj: ABS; f. objektové svazky – Centrála, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. 4, část č. 4, č. l. 27–31.

276 Srov. „Dohodu o spolupráci mezi federálním ministerstvem vnitra ČSSR a KGB SSSR z 30. srpna 1989“, in: SIVOŠ, J. – ŽÁČEK, P.: *Spolupráca KGB ZSSR*, s. 79–82.

277 Viz dokument č. 6.

278 Genpor. Viktor Fjodorovič Gruško byl 20. září 1989–29. ledna 1991 náčel. II. HS KGB a nám. předsedy KGB SSSR; až do 22. srpna 1991 I. nám. předsedy KGB SSSR; 24. srpna 1991 vzat do vazby.

**Dokument č. 6**
**1989, 17. listopadu – Praha. Přehled společných agenturně operativních opatření k zájmovým objektům II. správy SNB ČSSR a II. hlavní správy KGB SSSR na léta 1990–1991**[279]

[…][280]

Příloha k Protokolu
o spolupráci

P Ř E H L E D
společných agenturně operativních opatření k zájmovým objektům II. správy SNB ČSSR a II. hlavní správy VStB SSSR na léta 1990–1991

V souladu s Protokolem o spolupráci[281] II. správa SNB ČSSR a II. hlavní správa VStB SSSR pokládají za nezbytné uskutečnit v letech 1990–1991 následující společná opatření:

- poskytovat praktickou pomoc při provádění komplexu agenturně operativních opatření zaměřených k vyhledávání agentů americké rozvědky na území ČSSR a uvedených ve společném plánu v akci „TROJA";

- uskutečnit společná opatření k odhalení podvratné činnosti americké rozvědky na území ČSSR v akci „IKAR". Využívat agenta správy VStB Gorkovské oblasti ČAJKOVSKÉHO s cílem získání hodnověrných poznatků o příslušnosti objektů, rozpracovávaných II. správou SNB, ke speciálním službám USA;

- realizovat agenturně operativní opatření stanovená ve společném plánu v případě amerického rozvědčíka ARGONA (RANGER), který se zabývá agenturní prací proti sovětským občanům, s cílem odhalení a zamezení jeho podvratné činnosti;

- v akci ŠUMAŘ (dříve RADISTA[282]) připravit plán společných opatření k vyhledávání agenta BND na území ČSSR, který od roku 1986 využívá ke spojení s centrálou rozvědky rychloradiovysílač;

- uskutečnit opatření, která nejsou uvedena ve společném plánu, zaměřená k vyhledávání a zamezení trestné činnosti objektů v akci operativní prověrky MAKLERY[283], majíce na zřeteli odhalení možného spojení jednoho z nich (Feldstein L. I.) se západoněmeckými speciálními službami;

- pokračovat ve společných opatřeních zaměřených na odhalení pravděpodobného agenta francouzských speciálních služeb v řadách vojáků z povolání ČSLA, s nímž může udržovat kontakt francouzský vojenský rozvědčík GIZELA působící pod krytím VAT velvyslanectví Francie v Praze;[284]

279 Další kopie přehledu se nachází in: ABS, f. A 34/1, inv. j. 981.

280 V záhlaví je vepsáno: „*platné akce – podepsáno 17/11 89 + vsuvky*".

281 Viz dokument č. 5.

282 Srov. evidenční záznam pátracího svazku s krycím názvem ŠUMAŘ (do 16. března 1989 RADISTA, reg. č. 19134), registrovaný 30. ledna 1980 pro II. správu SNB.

283 K akci MAKLÉŘI (a FEĎA) srov. pozn. 10.

284 Po pravé straně je na dokument vepsán nadvakrát přeškrtnutý otazník.

- pokračovat v rozpracování rezidenta SIS v Praze OLYMPA[285], jenž působí pod krytím velvyslanectví Velké Británie v ČSSR a který provedl v Bulharsku v roce 1988 tajnou operaci;[286]

- připravit plán společných opatření ve věci rozpracování pracovníků Agentury národní bezpečnosti USA – HAFNIUM-89 a ARSEN[287], kteří obsluhují radioodposlechové a dešifrovací středisko působící pod krytím velvyslanectví USA v Praze;

- zabezpečit součinnost a poskytnutí konzultační i jiné formy pomoci při realizaci operativních her II. správy SNB ČSSR s BND v akcích „MOŘE", „ŠÍPEK", „LEKNÍN", „KROKUS" a „IRIS";[288]

- poskytovat konzultační a další pomoc při organizaci rozpracování amerických rozvědčíků NEUTRONA, BROMA a RADIA[289] ze stavu rezidentury CIA na velvyslanectví v Praze s cílem vytvoření podmínek pro realizaci společných aktivních opatření vůči nim, včetně verbovky;

- pokračovat ve využívání agenta operativní skupiny FMV ČSSR BRÁCHA[290] při rozpracování zástupce rezidenta CIA v Moskvě SCORPA;

- uskutečňovat na základě vzájemnosti výměnu dokumentů zajištěných na poštovním kanálu spojení mezi našimi zeměmi v průběhu realizace výjmů korespondence ustanoveným rozvědčíkům zemí hlavního protivníka;

- pokračovat v prověrce specialistů ČSSR Rakovského J. a Laufera J., kteří pracují v Sovětském svazu na stavbách objektů národního hospodářství a mají kontakt s francouzským vojenským rozvědčíkem;

- za účelem doručení informace zaslané vedení íránských speciálních služeb využít agenta FMV ČSSR BRÁCHA, který udržuje úzké kontakty s pracovníkem speciálních služeb Iránu Malikem pracujícím pod diplomatickým krytím v Moskvě;

- využívat v Moskvě pracujících agentů FMV ČSSR KAŠE[291], JURA[292], [~~BRODO~~][293], FILIP[294] a dalších k prověrce diplomatů velvyslanectví USA, NSR

285 Srov. evidenční záznam signálního svazku s krycím názvem OLYMP-87 (reg. č. 34373), registrovaný od 2. října 1987 do 13. prosince 1989 pro 1. oddělení 3. odboru II. správy SNB.

286 Tento odstavec je přeškrtnut; po pravé straně se navíc nachází rukou psaný otazník.

287 Příslušný svazek či spis z roku 1989 s krycím názvem ARSEN se nepodařilo identifikovat (spis prověřované osoby ARSEN-84" byl archivován již 13. července 1987).

288 Zde je vepsáno: „*a GAMA po linii italských spec. služeb*".

289 Srov. evidenční záznam spisu prověřované osoby s krycím názvem RADIUM-88 (reg. č. 36083), registrovaný 27. září 1988 pro 1. oddělení 1. odboru II. správy SNB.

290 Srov. evidenční záznam agenturního svazku s krycím názvem BRÁCHA (reg. č. 4353), kterého v poslední fázi řídilo 3. oddělení analytického odboru II. správy SNB.

291 Srov. evidenční záznam spisu důvěrníka s krycím jménem KAŠE (reg. č. 35693), registrovaný 15. června 1988, kterého řídilo 3. oddělení analytického odboru II. správy SNB.

292 Srov. evidenční záznam spisu důvěrníka s krycím názvem JURA (reg. č. 34128), registrovaný pro X. správu SNB a 2. září 1987 předaný oddělení ZSS, resp. 3. oddělení analytického odboru II. správy SNB; archivovaný 19. května 1989.

293 Označené slovo bylo přeškrtnuto.

294 Srov. evidenční záznam spisu důvěrníka s krycím názvem FILIP (reg. č. 37005) registro-

a jejich spojenců v NATO s cílem odhalit cizince, kteří mají spojení se speciálními službami protivníka;

- připravit podmínky a realizovat speciální opatření vůči objektům protivníka BADMINTON (KORUNA), RAGBY (KONAKRY), ŠACHMATY (POPRAD), ŠAŠKY (SKUTEČ[295]), FUTBOL (OPAVA[296])), STADION (BŘECLAV), BOX (BĚLEHRAD), ŠTANGA (MOST[297]), GYMNASTIKA (ŠUMPERK), FINIŠ (PERUN[298]), TENIS (KOŠICE[299]), BRUSJA (KAMÝK[300]).[301] V nutných případech zapojovat do těchto opatření specialisty II. hlavní správy VStB SSSR. Zpracovat perspektivní společný plán provádění speciálních opatření vůči objektům protivníka na léta 1990–1991, vyčlenit objekty, na nichž mají oba resorty největší zájem.

Poznámka:

V uvedených akcích si strany v nezbytných případech vymění informace a uskuteční pracovní schůzky za účelem konzultací, zpracování společných plánů agenturně operativních opatření.

Zdroj: ABS; f. objektové svazky – Centrála, arch. č. OB 1523 MV, díl sv. 4, část č. 4, č. l. 32–34.

---

vaný od 15. března 1989 do 5. prosince 1989 pro 3. oddělení analytického odboru II. správy SNB.

295 Pod krycím názevem SKUTEČ (reg. č. 1779) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Peru.

296 Pod krycím názvem OPAVA (reg. č. 762) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Iránu.

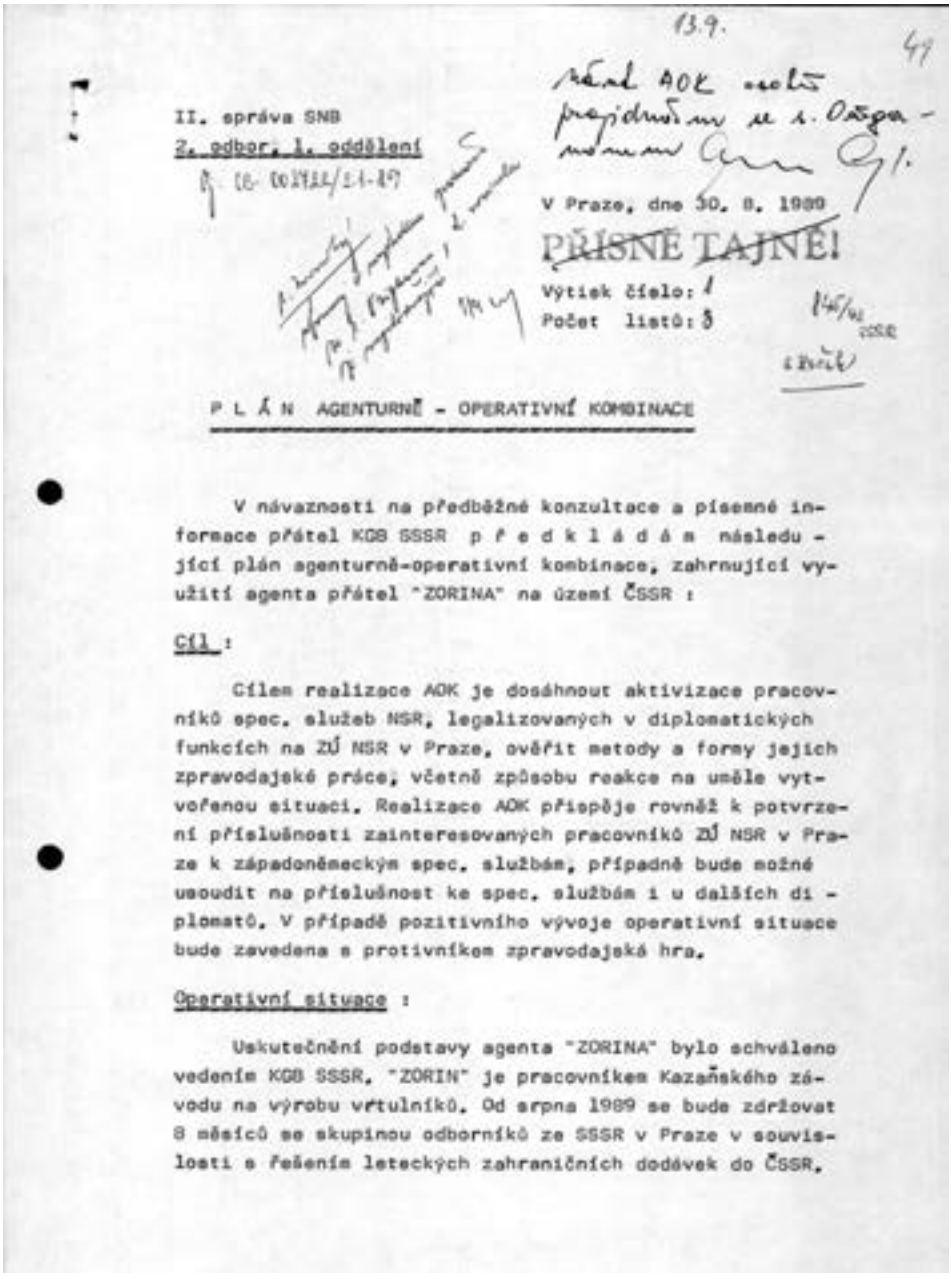
297 Krycí název MOST je podtržen a vpravo vepsán dvakrát přeškrtnutý otazník. Pod krycím názvem MOST (reg. č. 831) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Norska.

298 Pod krycím názvem PERUN (reg. č. 33207) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Maroka.

299 Pod krycím názvem KOŠICE (reg. č. 564) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Uruguaje.

300 Pod krycím názvem KAMÝK (reg. č. 678) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Sudánu.

301 Zde je vepsán doplněk: „*BROD (FECHTOVANIE), BOLESLAV (PLAVANIE) + připravit plán společných opatření ve věci rozpracování pracovníka japon. spec. služeb – Mikulov pracující[ho] pod krytím ZÚ Japonska v Praze.*“ Pod krycím názvem BOLESLAV (reg. č. 821) byl II. správou SNB veden objektový svazek na zastupitelský úřad Holandska.



13.9.

49

Před AOK nutno projednat se s. Ožga - [illegible]

II. správa SNB
2. odbor, 1. oddělení
Č.j. 00722/1-89

V Praze, dne 30. 8. 1989

~~PŘÍSNĚ TAJNÉ!~~

Výtisk číslo: 1
Počet listů: 5

145/[illegible] SSSR

P L Á N AGENTURNĚ - OPERATIVNÍ KOMBINACE

V návaznosti na předběžné konzultace a písemné informace přátel KGB SSSR p ř e d k l á d á m následující plán agenturně-operativní kombinace, zahrnující využití agenta přátel "ZORINA" na území ČSSR :

Cíl :

Cílem realizace AOK je dosáhnout aktivizace pracovníků spec. služeb NSR, legalizovaných v diplomatických funkcích na ZÚ NSR v Praze, ověřit metody a formy jejich zpravodajské práce, včetně způsobu reakce na uměle vytvořenou situaci. Realizace AOK přispěje rovněž k potvrzení příslušnosti zainteresovaných pracovníků ZÚ NSR v Praze k západoněmeckým spec. službám, případně bude možné usoudit na příslušnost ke spec. službám i u dalších diplomatů. V případě pozitivního vývoje operativní situace bude zavedena s protivníkem zpravodajská hra.

Operativní situace :

Uskutečnění podstavy agenta "ZORINA" bylo schváleno vedením KGB SSSR. "ZORIN" je pracovníkem Kazaňského závodu na výrobu vrtulníků. Od srpna 1989 se bude zdržovat 8 měsíců se skupinou odborníků ze SSSR v Praze v souvislosti s řešením leteckých zahraničních dodávek do ČSSR.

Plán společné AOK, s cílem představit agenta KGB SSSR ZORINA velvyslanectví Spolkové republiky Německo

V objektu ZÚ NSR v Praze se v současné době nachází téměř 250 občanů NDR (tzv. azylantů), což do značné míry ovlivňuje plynulost chodu ZÚ i činnost jeho pracovníků. Budova západoněmeckého velvyslanectví je v souvislosti s tím pro veřejnost dočasně uzavřena. Lze očekávat, že tento stav bude mít dlouhodobější charakter. Z dosavadních zkušeností je možné učinit závěr, že vytypovaní pracovníci ZÚ NSR v Praze nejsou ochotni podstupovat v podobných případech vyšší riziko, tzn., že k jednání se "ZORINEM" přistoupí pravděpodobně pouze v objektu ZÚ NSR.

Způsob provedení :

Podstava bude provedena formou iniciativní nabídky "ZORINA" vybraným pracovníkům ZÚ NSR v Praze po jeho 2-3 měsíčním pobytu v Praze. Obsahem nabídky budou poznatky tajného charakteru, které "ZORIN" nabídne za finanční protihodnotu. Uvolněnou informaci zajišťují přátelé KGB SSSR.

VARIANTA I

"ZORIN" pronikne do objektu ZÚ NSR v Praze ve večerních hodinách přes oplocení v zadním traktu. Při kontaktu s prvním pracovníkem ZÚ NSR bude žádat zprostředkování kontaktu s pracovníkem ZÚ, který má na starosti otázky bezpečnostního charakteru.

VARIANTA II

Přátelé KGB SSSR zajistí, aby "ZORIN" získal oficiálně dobře legendovanou možnost návštěvy ZÚ, v rámci které uskuteční stejným způsobem nabídku.

61

- 3 -

VARIANTA III

"ZORIN" naváže na ZÚ NSR telefonický kontakt a dohodne si následně osobní návštěvu ZÚ. Před tím si zajistí osobní doklady jednoho ze svých kolegů (bez jeho vědomí) tak, aby byl schopen před pracovníky ZÚ NSR prezentovat tento postup jako opatření k zajištění vlastní bezpečnosti. V úvahu je možné dát i drobnou úpravu zevnějšku. Další postup bude obdobný jako u variant I a II.

Opatření :

Prokonzultovat se soudruhem "P" navrhované varianty způsobu provedení a po výběru vhodné varianty provést v součinnosti s přáteli KGB SSSR a 2. oddělením její detailní rozpracování, včetně stanovení linie chování tajného spolupracovníka a perspektiv vývoje akce.

Termín: 9.9.1989
Zodpovídá : kpt. JUDr. MACHÁLEK
kpt. CHUM

Zpracoval: kpt. JUDr. MACHÁLEK

Zdroj: ABS.

# BIOGRAFIE

# Případ „N-44“

**Radek Kučera**

Když měl v roce 1975 v našich kinech premiéru špionážní film režiséra Dušana Kleina *Případ mrtvého muže*, patrně málokdo z tehdejších diváků tušil, že hlavní aktér příběhu, vycházejícího v základních bodech z motivů reálného případu, nespáchal při svém dramatickém střetu s československou Bezpečností ve skutečnosti sebevraždu, ale naopak ještě stále zůstával předmětem jejího zájmu.

Děj filmu nás zavádí do roku 1955. Hranice Československa přeletí balón a přistane na našem území. Z balónu vystoupí muž, jehož podoba není divákům záměrně prozrazena. Nedaleko místa přistání čeká na neznámého nákladní vůz s řidičem. Muž ho však zastřelí, pohřbí pod hromadou kamení z korby a odjede. Když je balón druhý den nalezen, rozběhne se rozsáhlé vyšetřování vedené majorem Sojkou a jeho kolegou kapitánem Erbem. V koši balónu je objevena láhev s otisky prstů a příslušníci VB zjistí, že patří jistému Voráčovi, který z obavy před stíháním za hospodářský delikt před rokem emigroval do Rakouska. Zanedlouho přichází zpráva o ukradeném nákladním autě a hromadě kamení, pod nímž je nalezena mrtvola řidiče. Krátce po této události je poblíž státní hranice sestřelen další balón, jehož posádka opět unikne. Následně je u polských hranic je následně zadržen podezřelý muž, který posunky naznačuje, že je hluchoněmý. Při výslechu probíhajícím písemnou formou uvede, že trpí částečnou ztrátou paměti. Ví pouze to, že se jmenuje Karel Neumann a pochází z Radhoště. Je podroben řadě výslechů i vyšetření, přesto se nepodaří prokázat, zda je skutečně postižený nebo svůj handicap pouze předstírá. Výsledky nepřinese ani jeho konfrontace s Voráčem, kterého se podařilo Bezpečnosti zadržet při budování mrtvé schránky. Neumann musí být pro nedostatek důkazů propuštěn. Najde si práci v pískovně a postupně se asimiluje. Sblíží se dokonce se zdravotní sestrou Vackovou, svobodnou matkou dospívajícího syna. Příslušníci Bezpečnosti pak vedou vyšetřování po jiné stopě, která vede k švýcarské artistce českého původu Sylvě a jejímu asistentovi, Němci Hanzi Caronovi. Pozornost Státní bezpečnosti upoutá Neumann opět poté, co se mu po prodělaném šoku při nehodě v pískovně navrátí řeč i sluch. Je zahájena nová vlna vyšetřování. Pátrání zavede Bezpečnost do Polska, kde byl Neumann podle uveřejněné fotografie identifikován jistou ženou, která v něm poznala svého syna Florka Sosnowského. Ten se za války dostal do koncentračního tábora v Osvětimi a ve snaze přežít, nechal se patrně naverbovat do štábu Štefana Bandery. Je zorganizováno setkání se ženou, při němž ovšem Neumann popře, že by ji znal. Je tedy opět propuštěn. Dostane občanský průkaz na jméno Neumann a ožení se. Když se ovšem na československém území objeví znovu Sylva s Caronou, Bezpečnost využije této příležitosti a nastraží past. Podstrčí jim falešnou zprávu s Neumannovou adresou a sjedná schůzku. Věci se dají do pohybu. Na konci filmu čeká diváky nejen

překvapivé odhalení celého případu, ale také tragický konec jednoho smutného osudu – Neumann se dostaví na dohodnuté místo v jídelním voze vlaku a poté, co pochopí, že je prozrazen, vyskočí z jedoucího vagonu a zastřelí se…[1]

•

Náš skutečný příběh však neměl a nemá takové rozuzlení, jaké nám nabídli tvůrci normalizačního snímku. Státní bezpečnost pátrala téměř třicet let po totožnosti muže, vystaveného z její strany soustavnému pronásledování, přes veškeré úsilí bezvýsledně. Také dnes je tento případ jednoho fascinujícího lidského osudu, který publicista Jiří Peňás příznačně pojmenoval *„alegorickým příběhem 20. století"*, zahalen tajemstvím. Jeho hrdina si vzal své tajemství do hrobu, a tak ani my nenajdeme jeho rozřešení.

Vše začalo, tak jako ve zmíněném filmu, v roce 1955. Hlídka VB zadržela 24. června v blízkosti slovensko-polských hranic u Oravské Polhory neznámého muže. Podezření vzbudil tím, že u sebe neměl žádné osobní doklady, nebyl schopen prokázat svou totožnost a navíc posunky naznačoval, že je hluchoněmý. Při zadržení muž tvrdil, že doklady sice původně měl, ale cestou mu spadly do vody, znehodnotily se, a proto je zahodil. U sebe měl jen několik věcí polského původu (batoh, holící strojek, kapesník, nůž, polský salám a chléb), což vyvolalo domněnku, že by mohl být polským státním příslušníkem, který se dostal na naše území ilegálně. Byl proto zatčen a vyšetřován na Krajské správě MV Žilina. Vzhledem k podezření, že přišel do Československa z Polska, byla jedním z prvních kroků našeho bezpečnostního aparátu žádost o jeho lustraci v evidencích polských bezpečnostních orgánů. Do Polska byly za tím účelem zaslány jeho fotografie a daktyloskopické karty. Dne 15. srpna 1955 byly ovšem vráceny zpět spolu se zprávou o negativním výsledku hledání.[2]

Výslechy musely vzhledem k handicapu zadrženého probíhat formou písemných sdělení. Neznámý muž při nich uvedl, že trpí částečnou ztrátou paměti, a proto není schopen osvětlit některé fáze svého života. Věděl pouze to, že se jmenuje Karel Novák, že se narodil v roce 1934 v Radhošti a že hluchoněmý je od narození. Za okupace, někdy v letech 1941–1942, byl spolu s rodiči odvlečen nacisty do Rakouska. Během transportu měl být od otce a matky násilně oddělen a dán do ústavu pro hluchoněmé ve Štýrském Hradci. Zde se také údajně dověděl poprvé své jméno, datum narození, národnost a nabyl tu jediného školního vzdělání.

V ústavu prý setrval až do roku 1947, kdy byl jakousi vojenskou komisí odvezen do Vídně a následně – po zjištění, že je Čech – v květnu nebo červnu 1948 repatriován

1 Kol. autorů: *Český hraný film V., 1971–1980*. NFA, Praha 2007, s. 340–341. Film režíroval Dušan Klein (1939), scénář napsali Jindřich Kühnel (1921–2005), Václav Šašek ( nar. 1933), Dušan Klein (nar. 1939) a Karel Cop (1930–2002). Roli „neznámého muže" – Karla Neumanna – ztvárnil slovenský herec Július Vašek (1926–2009), dvojici vyšetřovatelů pak Jaroslav Moučka (1923-2009) a Václav Mareš (1940–2009).

2 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), fond (dále f.) Vyšetřovací spisy – Centrála (dále MV-V) vyšetřovací spis arch. č. V-1541 MV, Zpráva KS MV Žilina o prípade, podsväzok – zaslanie ze dne 1. října 1955.

sovětským vojenským transportem do Československa. Na nádraží v Českých Budějovicích se spolu s jistým Františkem Tomíčkem, rovněž hluchoněmým, odtrhli a odešli pracovat do jedné z místních restaurací. V tomto období se začal Novák jako samouk učit česky a slovensky, neboť dosud ovládal pouze němčinu. Po několika měsících z Českých Budějovic odešel a různě se pak potuloval po republice, aniž by se někde hlásil. Netušil, že je to nutné. V letních měsících pobýval zpravidla v lese a sbíral houby, které sušil a prodával. V zimě si pak obvykle nalezl příležitostné zaměstnání a pracoval za stravu a byt. Tak se asi v polovině ledna 1955 dostal do Ostravy, kde pracoval a přespával na nádraží. V tomto období pak také pravidelně docházel každou neděli (až do dubna 1955) na Radhošť a opravoval zde výletníkům lyže. Několik dní před svým zatčením se vypravil z Ostravy pěšky do hor, až došel k Oravské Polhore a zde byl „orgány VB" zadržen.




Zdroj: ABS; Karel Novák po svém zatčení v roce 1955.

Příslušníci Bezpečnosti, kteří Nováka vyšetřovali, přistupovali k jeho interpretaci nejasné minulosti od počátku s nedůvěrou. V odpovědích spatřovali řadu rozporů a nelogičností. Podezřelou se jim jevila především Novákova neschopnost věrohodně specifikovat místní i časové údaje svého životopisu. Pokud uvedl konkrétní místo, kde se v posledních letech zdržoval, ukázalo se následným šetřením, že se toto tvrzení nezakládá na pravdě. Tak například v Ostravě na nádraží ani na Radhošti nikdo ze zaměstnanců a místních Nováka nepoznal. Stejně tak ovšem ani on sám evidentně ona místa neznal. Přesto následné výhrady vyšetřovatelů ignoroval a trval na své původní výpovědi.

Počátkem října 1955 převzal vyšetřování případu údajného Karla Nováka vyšetřovací odbor Krajské správy MV Praha. Jeho referenti zahájili celostátní pátrání po totožnosti neznámého muže cestou dožádání jednotlivých krajských správ MV a ústavů pro hluchoněmé na území republiky. Kladnou odpověď obdrželi pouze z Krajské správy MV v Gottwaldově, kde byl Novák poznán jistou Františkou Bielikovou, rovněž hluchoněmou. Ta 9. listopadu 1955 protokolárně vypověděla, že jmenovaného

zná z ústavu pro hluchoněmé v Kremnici, kde společně pobývali v letech 1942–1944. Novák měl být německé národnosti, a jako takový byl v době revoluce soustředěn ve sběrném táboře v Novákách u Handlové, odkud byl následně odsunut do Německa.[3] Dalším šetřením nebyla však žádná z uvedených skutečností potvrzena.

Vyšetřovatelé současně přistoupili k výslechům „navrátilců", s cílem zjistit, zda některý z nich neidentifikuje Nováka podle fotografie. Tento krok měl nakonec úspěch, neboť se podařilo získat svědectví dvou osob. Navrátilec Kamil Červenka dne 31. října 1955 vypověděl, že osobu podobnou Novákovi viděl v uprchlickém táboře Valka u Norimberka. Setkával se tu s ním od poloviny roku 1951 do září 1954, a to v blízkosti kanceláře americké kontrarozvědky CIC . Údajně mluvil česky s cizím akcentem, ovládal angličtinu a působil tu jako tlumočník.[4] Jiný navrátilec – Ernest Solčanský – zase poznal při výslechu 1. listopadu 1955 na fotografii muže, s nímž se setkal v dubnu 1952 v táboře Wels v Rakousku. V té době měl tento neznámý prý obě ruce popáleny na předloktí a nosil tudíž obvaz.[5]

Karel Novák všechna tato svědectví vytrvale popíral a trval na své původní výpovědi.[6] Přitom na předloktí jmenovaného skutečně jizvy nalezeny byly. Jejich vznik vysvětloval pádem z hrazdy a zraněním o ostrý předmět.

Novák byl vzhledem k podezřelým okolnostem celého případu a přesvědčení vyšetřovatelů, že hluchoněmotu pouze předstírá, několikrát podroben lékařské prohlídce, ve snaze tuto jeho poruchu prověřit. Již 27. června 1955 byl vyšetřen v Krajském ústavu národního zdraví v Žilině. MUDr. Trunkátovi se sice nepodařilo zjistit přítomnost sluchu, některé projevy pacienta se mu však jevily podezřelými. Podle lékaře měl

3 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch č. V-1541 MV, Protokol KS MV Gottwaldov o výpovědi svědka Františky Bielikové ze dne 9. listopadu 1955.

4 Tamtéž, Zápis o výpovědi Kamila Červenky ze dne 31. října 1955.

5 Tamtéž, Zápis o výpovědi Ernesta Solčanského ze dne 1. listopadu 1955.

6 ABS, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála (dále MV-KR), pozorovací svazek vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973,Vyhodnocení vyšetřovacích materiálů sv. č. 1541 k případu N-44. A to přesto, že byl Novák při výsleších patrně podrobován ze strany referentů a lékařů i fyzickému násilí. Svědčí o tom některé poznámky ve zprávách podávaných vězeňskou agenturou v době, kdy byl Novák ve vyšetřovací vazbě MV v Praze-Ruzyni. V agenturní zprávě ze dne 26. října 1955 například agent MŇUK uvedl: *„Dále se smál tomu, že prý mu nyní budou dávat injekce ještě do druhé ruky, protože prý mu řekli, tak pro dnešek dost, ale jemu je to prý fuk, ať si dělají, co chtějí, jemu to stejně nevadí, dokud prý to bude moci vydržet, dobře, a když ne, tak uvidíme. Taky by se prý chtěl sejít s vyšetřujícími, až to praskne, a s těmi všemi lékaři taky, a naznačoval, jak by je bil hranou ruky, a čím déle prý jej budou týrat, tím prý pro ně hůře, porostou prý jim procenta viny."* Ve zprávě ze dne 5. listopadu 1955 se zase uvádí: *„Večer, když se Novák vrátil z odpoledního výslechu, již nenapsal vůbec nic a jenom na otázku, zda je to tak zlé, že je tak zničený, přikyvuje hlavou. Když se vrátil na celu a pan strážný za ním zavřel, opřel se o roh u dveří a držel se za hlavu a ukazoval, že ho bolí strašně hlava a žaludek. Pak si sedl a hrozil zatnutou pěstí nahoru. Ale nenapsal vůbec nic. Chodil potom, až takřka do večerky, po cele se svěšenou hlavou a stále s ní kroutil ze strany na stranu."*

Novák jazyk přirostlý k patru. Přestože byl schopen vydávat alespoň neartikulované zvuky, touto formou se neprojevoval. Simulace se zdála být málo pravděpodobnou, odborně však nebyl lékař schopen vysvětlit, jak je možné, že vyšetřovaný ovládá dva jazyky, a to gramaticky správně.[7]

Tříčlenná lékařská komise (ve složení: otorhinolaryngolog MUDr. Jan Humhej, psychiatr kpt. MUDr. Miroslav Dufek a vězeňský lékař mjr. MUDr. Jiří Čechura), která Nováka vyšetřovala 25. října 1955 v Praze, dospěla i po negativním výsledku narkoanalýzy pentotalem k závěru, že jeho hluchoněmotu nelze jednorázovým šetřením prokázat, i když je simulace takové poruchy málo pravděpodobná.[8] Lékařský nález profesora Sováka z Logopedického ústavu v Praze ze dne 27. října 1955 hovořil o tom, že v případě Nováka je nutné soudit na osobu hluchou a že obviněný činí dojem hluchoněmého.[9] MUDr. František Šrom z Pražského ústavu pro hluchoněmé v Praze na Smíchově, kde byl Novák následně podroben zkoumání, ve svém posudku z 2. listopadu 1955 konstatoval, že „ […] *jmenovaný se projevuje nejen jako nadprůměrně inteligentní, ale i nevšedně vzdělaný, což neodpovídá jeho tvrzení, že od mládí nemluví a je hluchý.*" Jeho písemné projevy podle Šroma naznačovaly, že musel přijímat podněty i sluchem, neboť tak dokonalé ovládnutí dvou řečí se zdálo být pro člověka od dětství hluchého nemožné. Také Novákovo posunkové dorozumívání se jevilo jako značně primitivní, takže se mu pravděpodobně učil až v pozdějším věku. MUDr. Šrom ve svém posudku závěrem dokonce navrhuje ponechat „neznámého" k objasnění jeho totožnosti a minulosti delší dobu v psychiatrickém ústavu.[10]

Trestní řízení proti Karlu Novákovi bylo na základě souhlasu tehdejšího náměstka ministra vnitra pplk. Košťála dne 23. prosince 1955 pro nedostatek důkazů zastaveno a Novák byl propuštěn na svobodu. Jelikož nebyl těsně před Štědrým dnem dostatečně oblečen a nedisponoval žádnými finančními prostředky, zakoupila mu Bezpečnost zimní kabát, čepici, ponožky a boty a obdarovala ho částkou 100,- Kčs.[11] Jako místo pobytu mu bylo určeno Kladno. Zde se původně ucházel o práci na dole Nejedlý, kam však pro svůj zdravotní handicap nebyl přijat. Prostřednictvím oddělení VB Kladno nakonec získal místo pomocného dělníka u n. p. Průmstav. Pracoval tu nejprve jako pomocník povozníka, později pak jako dělník v betonářské partě.

Ze zorného pole Státní bezpečnosti však rozhodně nezmizel. Jelikož z její strany přetrvávalo přesvědčení, že hluchoněmotu pouze předstírá, a protože nedokázal uspokojivě vysvětlit řadu rozporů ve svých výpovědích, převzali ho pracovníci Krajské správy MV Praha a II. správy MV do „aktivního rozpracování". Navíc se musel vzhledem k absenci osobních dokladů denně hlásit u kladenského oddělení VB .

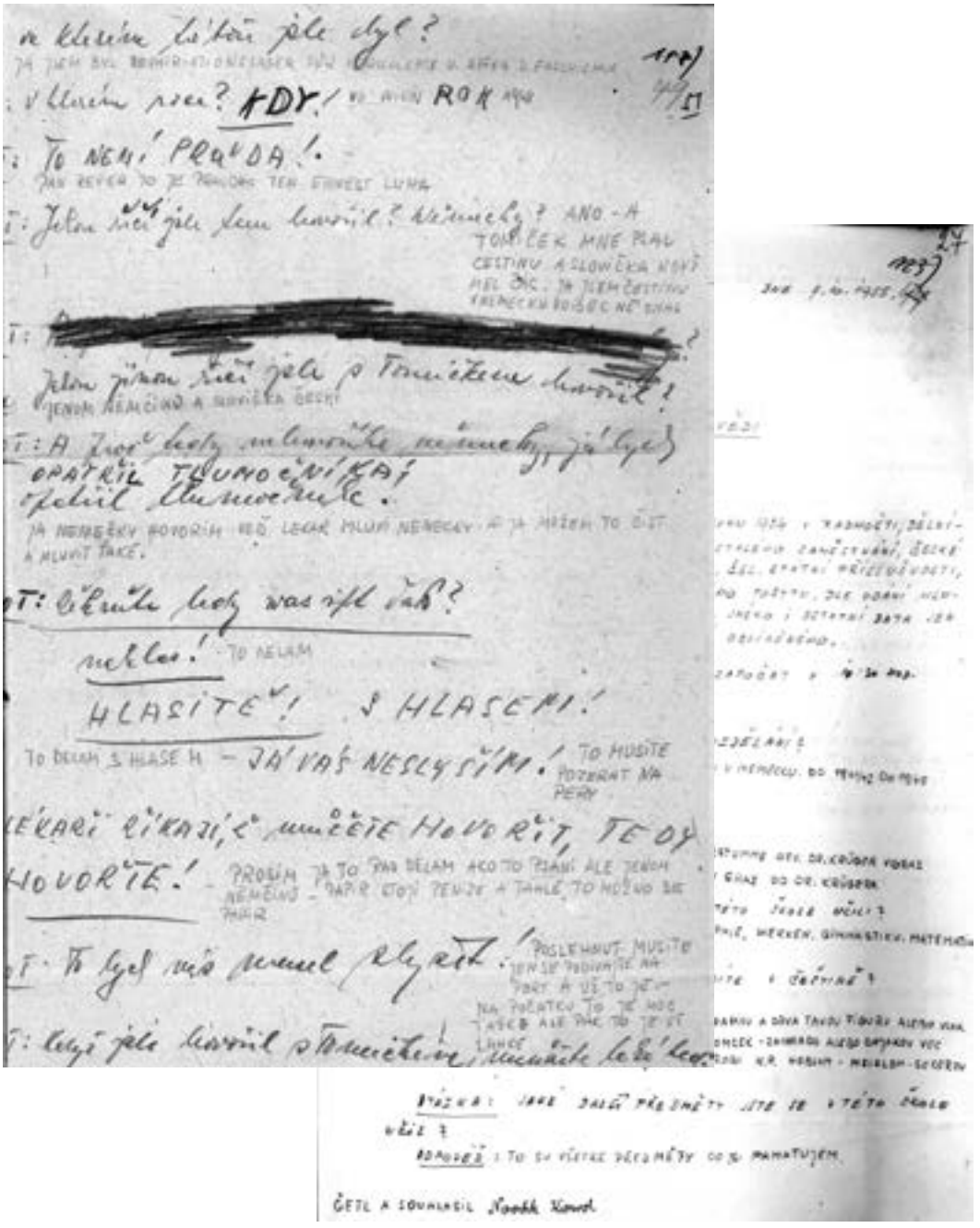
7 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-1541 MV, Lékařská zpráva KÚNZ Žilina ze dne 29. června 1955.

8 Tamtéž, Odborný lékařský posudek lékařské komise ze dne 25. října 1955.

9 Tamtéž, Nález Logopedického ústavu v Praze ze dne 27. října 1955.

10 Tamtéž, Posudek MUDr. Františka Šroma z Pražského ústavu pro hluchoněmé ze dne 2. listopadu 1955.

11 Tamtéž, Návrh na zastavení trestního stíhání obv. Karola Nováka, 23. prosince 1955.




Forma komunikace mezi Karlem Novákem a vyšetřovatelem po jeho prvním zatčení
Zdroj: ABS.

O získání osobních dokladů a přiznání československého státního občanství začal Novák usilovat od začátku roku 1956. První pokus uskutečnil v únoru 1956, kdy se obrátil na Místní národní výbor v Kladně s argumentem, že chce *„žít jako člověk"*. V tomto směru pak Novák vedl rozsáhlou korespondenci s úřady. Ačkoliv po celou dobu neuvedl jediný konkrétní údaj, který by pomohl určit jeho identitu, dosáhl v dubnu 1956 na příkaz Hlavní správy VB vydání dočasného občanského průkazu.

Zásadní obrat ve vývoji celého případu nastal v srpnu 1956. Dne 20. srpna se na Okresní oddělení MV Kladno dostavil Novákův přítel František Veis[12] oznámit závažnou skutečnost. Uvedl, že se s Karlem Novákem poznal v květnu 1956 při práci v betonářské partě Průmstavu. Poznal v něm inteligentního člověka s velkým rozhledem, během několika měsíců se vzájemně spřátelili a Novák k Veisovi údajně získal zvláštní důvěru. Začali se dokonce stýkat v soukromém životě a Veis seznámil Nováka se svou rodinou. Na základě vzájemných styků však pojali Veisovi po určité době podezření, že Novák ve skutečnosti normálně slyší a mluví. Sám Novák jim prý začátkem srpna 1956 v bytě u Veisových rodičů tuto skutečnost přiznal, neboť již nemohl předstíranou hluchoněmotu vydržet. Ukázalo se, že kromě češtiny a slovenštiny ovládá i polštinu, němčinu, angličtinu a částečně francouzštinu a italštinu. Prozradil také, že je ve skutečnosti mnohem starší, než oficiálně uvádí, a že je synem korunního prince Otto Habsburského. Vychováván měl být na statku v Polsku a po skončení války byl spolu se všemi zaměstnanci odvezen do Magnitogorska v SSSR. V roce 1948 odtud uprchl zpátky do Polska, kde byl zadržen a odsouzen. Po propuštění měl sloužit u zchudlé hraběnky a obchodovat různými věcmi. Později se dostal do polských státních služeb a zastával vysoké vojenské místo v polské armádě. Když vyšla najevo skutečnost, že byl odsouzen, uprchl do Československa, odkud hodlal přes Oravu utéci do Rakouska.[13]

12 František Veis (v některých pramenech je uváděn jako Weis) od roku 1956 podával Státní bezpečnosti zprávy o Karlu Novákovi, který ho přitom považoval za svého téměř jediného přítele. V roce 1958 se Veis stal agentem VKR 2. vojenského okruhu pod krycím jménem KUBAČKA JAROSLAV a působil především v akci N-44, zaměřené proti Karlu Novákovi. Spolupráce s StB pak pokračovala po krátké pauze od roku 1962, kdy se Veis stal dokonce rezidentem řídícím dva informátory. Od roku 1964 byl veden jako pouhý informátor. V letech 1970–1973 spolupracoval s StB pod krycím jménem JELÍNEK. Z Veise, do té doby aktivně sloužícímu režimu, se po roce 1969 paradoxně stává jeho oběť. Za své postoje v roce 1968 je propuštěn z armády, kde si původně budoval kariéru důstojníka. V roce 1978 je dokonce odsouzen k osmnácti měsícům vězení za pomoc a přípravu k nelegálnímu opuštění republiky. Trest mu byl nakonec o šest měsíců zkrácen. V roce 1980 ho StB začala prověřovat v akci KOVÁŘ a téhož roku je pak znovu odsouzen za údajnou špionážní činnost ke dvanácti letům vězení. Ve Veisově případu se pak začala angažovat Charta 77, jejímž signatářem se sám (mimo jiné) stává. Snaží se o zrušení svého trestu z důvodu pochybností ve věci viny. V dubnu 1989 je ze zdravotních důvodů podmíněně propuštěn na svobodu a roku 1991 rehabilitován. KOUTEK, O.: *Akce Evropa.* In: *Securitas imperii 13.* ÚDV, Praha 2006, s. 67.

13 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, Záznam Okresního oddělení MV Kladno ze dne 20. srpna 1956 o výpovědi Františka Veise.

Krátce po Veisově udání začal Novák mluvit a slyšet i na veřejnosti. Tuto závažnou změnu sám ohlásil na Okresním oddělení MV v Kladně dne 8. září 1956 a vysvětloval ji prodělaným šokem při jakési autonehodě v Praze.[14]

Státní bezpečnost nadále shromažďovala veškeré informace o Novákově chování a ověřovala některé údaje, které jmenovaný uváděl ve svém životopise. Vše nasvědčovalo tomu, že jde o člověka vysoce inteligentního, vzdělaného, ovládajícího několik cizích jazyků a vynikajícího nadprůměrnými vědomostmi z oblasti literatury, filosofie historie, architektury a ekonomie.

Tomuto faktu ovšem neodpovídalo jeho tvrzení, že jediné školní vzdělání získal ve dvouleté škole pro hluchoněmé v Grazu. Cestou rakouského ministerstva zahraničních věcí se proto Bezpečnost pokusila informace z Novákovy výpovědi o tomto ústavu ověřit. Rakouská strana popřela, že by se v tamním ústavu taková osoba někdy vyskytovala a zpochybnila i některé další detaily, které Novák zmiňoval při výsleších (např. jména učitelů).[15] Stejný výsledek mělo i šetření, které nezávisle provedl Krajský dětský domov pro hluchoněmé v Českých Budějovicích. Negativní odpověď přišla nejen ze Štýrského Hradce (Grazu), ale i z Pius – Institutu blízko Bruck an der Mur v Rakousku.[16] Státní bezpečnost proto neznámého muže stále více podezírala, že je ve skutečnosti „nelegálem", který se pokouší asimilovat a vybudovat na našem území zázemí.[17] Všechny jeho kroky, vedoucí k začlenění do normálního života, chápala jako pokusy o legalizaci.

---

14 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch č. V-4622 MV, opis Služebního záznamu orgánů VB v Kladně ze dne 8. září 1956 o tom, že Novák začal na veřejnosti mluvit i slyšet. Okolnosti této autonehody však Novák popisoval různě. V informativním pohovoru s příslušníky VKR dne 24. února 1959 uvedl: „*V létě r. 1956, někdy před leteckým dnem v Praze, jsem při jízdě na nákladním vozidle, které havarovalo, utrpěl úraz. Když jsem se probral z bezvědomí v nemocnici (bylo to někde ve vnitřní Praze), počal jsem si uvědomovat, že slyším a že jsem schopný vydávat ústy ještě neartikulované zvuky.*" Tamtéž, opis Zápisu o informativním pohovoru se svob. z. sl. Novákem Karlem, prováděném dne 24. února 1959 od 10:00 hod. u VVP Trenčín.
Při svém pozdějším vyšetřování v roce 1961 Novák tuto událost specifikoval trochu odlišně: „*V roce 1956 jsem odjel do Prahy, kde jsem chtěl navštívit ústav hluchoněmých. Přijel jsem autobusem do Prahy, kde jsem si vzal taxíka, který havaroval. Já jsem zřejmě ztratil vědomí, protože jsem se probral až v nějaké nemocnici, kde jsem zjistil, že najednou slyším i mluvím. Kde konkrétně k autohavárii došlo, jak k ní došlo anebo kde a v které nemocnici jsem ležel, nevím, protože si na nic nepamatuji.*" Tamtéž, Protokol o výslechu Karla Nováka ze dne 18. května 1961.

15 Tamtéž, Fotokopie zprávy čs. vyslanectví ve Vídni ze dne 5. listopadu 1956 o výsledku šetření prováděného z popudu ministerstva vnitra.

16 Tamtéž, Zpráva ředitelství Ústavu pro hluchoněmé v Grazu ze dne 18. října 1957, která je odpovědí na dotaz Ústavu pro hluchoněmé v Českých Budějovicích.

17 Ve zpravodajské terminologii byl „nelegál" speciálním agentem vysazeným civilní nebo vojenskou rozvědkou na cizí území a žijícím zde pod falešnou identitou a s pečlivě vymyšleným životopisem, bez oficiálního krytí. K pojmu agent-nelegál srov. CHURAŇ, M. a kol: *Encyklopedie špionáže. Ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti.* Libri, Praha 2000, s. 25.

Na veřejnosti a na pracovišti vystupoval Karel Novák jako osoba pokrokově smýšlející, souhlasící se státním zřízením. Začal usilovat o členství v KSČ a o přijetí do základní vojenské služby. V obou případech uspěl, a to i přes počáteční potíže spojené s jeho neověřenou totožností a státním občanstvím. Na základě doporučení základní organizace v Kladně byl přijat za kandidáta KSČ a v říjnu 1957 – po četných žádostech na Okresní vojenské správě v Kladně a intervenci tamního Okresního oddělení MV – nakonec nastoupil i vojenskou prezenční službu u 2. tankové základny v Žilině. Zde Novák prokazoval nevšední znalosti z vojenských řádů a předpisů i ovládání pěchotních zbraní. Záhy byl dáván u své roty všem nováčkům za vzor a byl proto posléze zařazen do poddůstojnické školy v Martině. Po jejím skončení byl přidělen k útvaru v Martině, kde se velmi aktivně zapojil především do politické práce. Vedl kulturní soubor a angažoval se v práci pro ČSM. Prokázal dobré organizační schopnosti a znalosti marxistické filosofie, získal si oblibu u vojáků základní služby. Obdiv vyvolávaly i jeho výtečné střelecké výsledky. Všechny tyto skutečnosti ovšem brzy počaly vyvolávat dojem, že Novák musel být s vojenskou službou, předpisy a výzbrojí seznámen již dříve.

Na základě těchto zjištění proto Novák neunikl pozornosti vojenské kontrarozvědky. Dne 6. května 1958 byl na jeho osobu založen oddělením vojenské kontrarozvědky Krajské vojenské správy Žilina pozorovací svazek č. 22873, zaregistrovaný na I. zvláštním odboru MV pod krycím názvem N-44.[18] Ze strany orgánů VKR ovšem nebyla po celou dobu Novákovy služby odhalena jeho sebemenší snaha o špionážní činnost. „Agenturním rozpracováním" byly pouze získány poznatky, které ji z hlediska atmosféry konce 50. let nevylučovaly. Bylo například zjištěno, že Novák fotografoval tanky a tankodrom,[19] a jevil zájem o nově postavené budovy, o kterých se domníval, že mají sloužit vojenským účelům.[20]

18 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973.

19 Tamtéž, Pokračování vyhodnocení případu N-44 od 7. května 1958, Oddělení vojenské kontrarozvědky Krajské vojenské správy Žilina, ze dne 22. července 1958. Dne 5. června 1958 podal spolupracovník VKR LUDMILA zprávu o tom, že:
[...] *„voj. Novák Karel nesl dne 23. 5. 1958 fotoaparát, se kterým šel ke svému útvaru. Na základě toho požádal RVKR Štpl Martin vel. pl. o provedení prohlídky u vojínů zákl. služby. Během prohlídky dne 16. 6. 1958 bylo zabaveno celkem 8 fotoaparátů, mezi nimi i fotoaparát K. Nováka. Po provedení prohlídky odešel Novák za spol. „VILMA", kterému oznámil, že mu byl zabaven fotoaparát a požádal ho o uschování filmů s tím, že má obavy, aby mu na tyto filmy nepřišly vel. orgány anebo dokonce VKR. Filmy Nováka K. předal spol. „VILMA" org. VKR a Novákovi vhodně zdůvodnil, že filmy budou zničeny. Na filmech jsou fotografovány tanky T-34 a část střelnice* […]"

20 Tamtéž. *„O dalším podezřelém zájmu voj. Nováka Karla svědčí ta skutečnost, že 5. 6. 1958, když se vracela rota ze Sučan a procházela mezi Sučany a Priekopou, kde na pravé straně jsou veliké budovy, ptal se voj. Novák voj. Michálka, co je to za budovy, zda jsou to kasárna. Voj. Michálek odpověděl, že ne, že je to žel. učiliště."*

Měl také u útvaru v užších kruzích osob *„podněcovat nacionalistické tendence“* [21] a *„snižovat úspěchy sovětské vědy“*.[22]

Příslušníci vojenské kontrarozvědky rovněž prověřovali Novákovy styky, prováděli kontrolu korespondence, znovu ověřovali některé údaje z jeho životopisu, realizovali výslechy. „Vytěžen“ byl opět Novákův blízký přítel František Veis, s nímž Novák udržoval písemný styk, jeho žena Marica Veisová a otec František Veis st., který podle úředního záznamu oddělení vojenské kontrarozvědky Krajské vojenské správy v Žilině ze dne 10. dubna 1958 nebyl sice vázaným spolupracovníkem, byl však jako člen strany využíván *„jako aktivista, který dokonce byl vybrán na provedení agenturně operativní kombinace.“* [23]

V průběhu tzv. agenturně operativního rozpracování získali příslušníci VKR další svědectví několika navrátilců. Vladimír Hintnaus, toho času vojín 13. technického praporu Ostrava-Radvanice vyšetřovaný pro podezření ze špionáže, Nováka identifikoval podle předložené fotografie. Neznal ho sice jménem, ale pamatoval si ho z rakouského tábora Wels, kde měl jmenovaný pobývat v roce 1954.[24] Jiný navrátilec – Leo Parma, vlastním jménem Reinhold Mosler – zmiňoval ve svých výpovědích po návratu do Československa zase osobu jménem Karel Novák. Měli se údajně seznámit jako uprchlíci začátkem roku 1951 v Německu a společně pak v únoru toho roku ilegálně odcestovat do Rakouska, kde byli na nádraží v Salzburku zadrženi rakouskou policií. Po propuštění měl Novák emigrovat do Austrálie.[25] Tyto informace potvrdil jiný československý uprchlík Karel Cvrk, jinak tajný spolupracovník ZIMERMAN, jenž si od roku 1953 odpykával šestnáctiletý trest v táboře (NPT–U) Vojna u Příbrami. Nováka, jehož identifikoval na předložené fotografii, poznal prostřednictvím Parmy-Moslera v Salzburku. Jeho pravé jméno mělo být Votruba či Vejmola. Změnu identity,

21 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973; Pokračování vyhodnocení případu N-44 od 7. května 1958, Oddělení vojenské kontrarozvědky Krajské vojenské správy Žilina, ze dne 22. července 1958. Spolupracovník VKR VILMA ve své zprávě ze dne 4. dubna 1958 citoval údajný Novákův výrok: *„Já se divím, že vy si mezi sebou nerozumíte. Nedivil bych se, kdyby to byli Češi jako kpt. Martiček a Kašický, ale vy Slováci a nerozumíte si. Já jsem doposud neviděl Slováka velitele pluku, ale samé Čechy, a podle mého názoru jsou Slováci podceňováni.“*

22 Podle zprávy spolupracovníka VKR LUDMILY ze dne 22. května 1958 měl např. Novák v diskuzi o družicích prohlásit, *„že jak družice USA, tak i sovětské, nebyly vyrobeny Američany a Rusy, ale tyto vyrobili Němci.“*

23 Tamtéž, Úřední záznam Oddělení vojenské kontrarozvědky Krajské vojenské správy v Žilině ze dne 10. dubna 1958 ve věci šetření k osobě voj. zákl. sl. Nováka Karla, nar. 1934. „Agenturně operativní kombinace“ znamená v terminologii StB podrobně naplánovanou kombinaci činnosti tajných spolupracovníků, operativních pracovníků, příslušníků útvarů zpravodajské techniky a sledování i uniformovaných příslušníků VB k dosažení předem stanoveného konkrétního cíle. K pojmu srov. CHURAŇ, M. a kol: *Encyklopedie špionáže ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*, s. 27.

24 Tamtéž, Zpráva Správy vojenské kontrarozvědky 2. vojenského okruhu o provedení opatření k poznání vojína základní služby Nováka ze dne 12. června 1958.

25 Tamtéž, Výpisy z výpovědi navrátilce R. Moslera k osobě Karla Nováka ze dne 29. října 1958.

kterou Novák provedl spolu s Moslerem, zdůvodňoval Cvrk tím, *„že do roku 1951 žili v západním Německu, kde údajně provedli několik kriminálních deliktů, za což byli odsouzeni a ze západního Německa vykázáni.“* [26] Nováka charakterizoval jako velmi inteligentního, jazykově vybaveného muže se zájmem o literaturu. Pěstoval hru v šachy a kynologii a vynikal značným obchodním talentem. Novák si podle něj *„velmi rychle dovedl získat důvěru a přízeň, a to svým ochotným jednáním a příjemným vystupováním. I v podnapilém stavu se dovedl ovládat a kontrolovat“*.[27] Při tajné osobní identifikaci dne 6. ledna 1960 však Karel Cvrk nakonec Nováka nepoznal.[28]

Po ukončení vojenské prezenční služby v listopadu 1959 se Karel Novák vrátil zpět do Kladna. Nastoupil opět do n. p. Průmstav jako závozník a žil tu uzavřeným životem se svou družkou Libuší Zimovou, s níž se seznámil před Vánocemi v roce 1956. Stýkal se jen s několika lidmi, které Státní bezpečnost vesměs hodnotila jako osoby vedoucí neuspořádaný osobní život a nepřátelsky orientované vůči státnímu zřízení (např. Ing. Ivan Frýdecký, Oldřich Hrdina). Ve snaze oženit se, pokračoval Novák nadále v úsilí o vydání osobních dokumentů. Jeho jediným dokladem totožnosti totiž byla pouze vojenská knížka, neboť prozatímní občanský průkaz, který mu byl vydán v roce 1956, odevzdal před nástupem vojenské služby na oddělení VB Kladno. Za tímto účelem osobně několikrát navštívil OO-MV, MNV a OV KSČ v Kladně a prováděl intervence i na Hlavní správě VB v Praze.[29] Bezpečnostní orgány kontrolou Novákovy korespondence dokonce zjistily, že se k potvrzení své totožnosti pokoušel získat doklady prostřednictvím ústavu pro hluchoněmé či starosty a biskupa v Grazu. Ze stejného důvodu Novák kontaktoval velvyslanectví USA a Rakouska. Veškeré úsilí bylo ale zbytečné. Referenty Bezpečnosti byl v tomto jeho jednání spatřován jasný důkaz, *„že jmenovaný nehodlá v žádném případě odhalit svoji pravou totožnost a za každou*

26 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Zpráva tajného spolupracovníka (TS) ZIMERMANA č. 109 ze dne 14. listopadu 1958.

27 Tamtéž.

28 Tamtéž, Zápis o výpovědi odsouzeného Karla Cvrka ze dne 14. ledna 1960.

29 Tamtéž, Novák – záznam pohovoru dne 11. dubna 1960. Ve zprávě o pohovoru v budově HS VB Praha dne 11. dubna 1960 se píše: *„Se jmenovaným bylo jednáno o otázce jeho totožnosti a s tímto spojenými problémy. Jmenovanému bylo sděleno, že údaje, které o sobě pracovníkům Bezpečnosti poskytl, bylo nemožné ověřit. Využili jsme některých prostředků a pátrání je dosud negativní. Novák nám však v tomto úsilí nikterak nepomohl. Poskytl nedostatečné údaje, a vzhledem k tomu, že jde především o jeho zájem, bylo by třeba, aby i on sám tyto opatřil. Současně mu můžeme vystavit pouze doklad osoby bez státní příslušnosti. Zákon a příslušný předpis nám nedovoluje jednat jinak. Jmenovaný na toto sdělení reagoval nepříznivě a nespokojeně. Hovořil o tom, že nás z hlediska úřední povinnosti chápe, že však je třeba jeho situaci posuzovat z lidské stránky. Žije zde bez dokladů po dobu 4 roků. Má známost s dívkou, která čeká rodinu. Nemůže si ji vzít a jeho morální zásady mu nedovolují, aby tak dále jednal. Stále se setkává s nedůvěrou rodičů a nepřízní v zaměstnání. Tento stav již nemůže vydržet. Pomýšlel již na sebevraždu. A nyní se rozhodl nechat se zavřít a do vyřešení případu nechce běhat bez dokladů. Přijmout stav bez státní příslušnosti, znamená prý doznat, že není čs. státní občan, a to on nechce. Tím by si uzavřel další cestu k nabytí čs. st. občanství. On to už nesnese a určitě provede něco strašného, za což nebude moci odpovídat.“*

*cenu bude usilovat buď o potvrzení své dosavadní legendy, nebo o vytvoření legendy jiné, ke které případně získá patřičné dokumenty.*"[30] Stejně tak ztroskotal Novákův prvotní pokus o politickou angažovanost, když byl rozhodnutím členské schůze ze dne 13. října 1959 vyloučen z řad kandidátů KSČ kvůli nepravdivým údajům a rozporům v životopise.[31]

Aktivita Státní bezpečnosti ve věci šetření Novákovy minulosti nepolevovala ani po jeho návratu z vojenské služby. Případ byl zařazen do celostátní, široce koncipované a téměř třicet let trvající akce EVROPA, namířené proti tzv. nelegálům, s cílem *„prokázat jeho falešnou legendu a odhalit jeho současné nebo i dřívější spojení s nepřátelskou rozvědkou.*"[32] Agenturní dohled nad Novákem ještě zesílil. Soustavně na něj byli napojeni tajní spolupracovníci (TS) KUBAČKA (Novákův přítel František Veis), SKLENÁŘ a BORIS. V průběhu Novákova „rozpracování" byl využíván i tajný odposlech (úkon 103) a další operativní prostředky.

Jejich prostřednictvím získala Státní bezpečnost signály, které naznačovaly, že Novák pravděpodobně podstatnou část svého života působil v Rakousku a Polsku. V Rakousku měl jako příslušník šlechtického rodu žít na zámku u Vídně a v sedmi letech přesídlit s rodinou do Polska, kde získal prostřednictvím domácího učitele vzdělání na úrovni střední školy – gymnázia. V roce 1944, kdy mu bylo 15 let, bylo sídlo obsazeno Rudou armádou. Novák měl být svědkem znásilnění své matky, která pak na následky zemřela. Poté byl transportován na Sibiř, odkud utekl, vlakem se dostal na Kavkaz a dále pěšky přes Ukrajinu zpátky do Polska. Zde si našel zaměstnání, obchodoval na černém trhu a současně dále studoval. Šéf podniku, ve kterém pracoval, mu umožnil navštěvovat Akademii zahraničního obchodu ve Štětíně, odbočku varšavské vysoké školy ekonomické. Po jejím absolvování se Novák měl stát vedoucím nějakého podniku a jako takový přicházel do styku s politickými veličinami, s jejichž pomocí se stal členem Polské sjednocené dělnické strany. Později odešel na vojnu a rok byl v důstojnické škole. V armádě, kde strávil tři roky, zastával zprvu funkci velitelskou a později vojensko-politickou. Po návratu do civilu působil v Ústřední radě odborů, a to především v kontrolních orgánech. Dohlížel na podniky vyrábějící pro armádu. Po čistkách uvnitř Polské sjednocené dělnické strany, kdy řada starých členů

30 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Akce „N-44" – vyhodnocení případu ze dne 18. února 1961.

31 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Opis životopisu obviněného Nováka, který vlastnoručně napsal k přihlášce za člena KSČ. Novák například uváděl, že se v roce 1958 oženil s Libuší Zimovou.

32 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Akce „N-44" – vyhodnocení případu ze dne 18. února 1961. Srov. též KOUTEK, O: *Akce Evropa,* s. 37–75; ABS, f. Sekretariát ministra vnitra II. díl 1960–1965 (dále A 2/2), inv. j. 1217, Zpráva o průběhu rozpracování a výsledcích v akci EVROPA pro kolegium ministra vnitra ze dne 18. prosince 1961; ABS, f. Okresní oddělení MV Mělník (dále B 1_6/II), inv. j. 4, Orientační zpráva akce EVROPA – dosavadní praxe a vyhodnocení zkušeností, r. 1961.

neprošla prověrkami, Novák *„pod vlivem pohnutí mysli odešel z vily, zahodil klíče a zastavil se až na slovenských hranicích, kde byl zadržen našimi orgány"*.[33]

Spolupracovníkovi KUBAČKOVI se měl Novák svěřit se svými schopnostmi v oblasti ekonomie, plánování, finančního účetnictví, kultury a osvěty. Když hledal po vojně prostřednictvím tohoto TS zaměstnání v Liberci, upozorňoval ho údajně na nemožnost prokázat své zkušenosti a znalosti vysvědčením o školním vzdělání a doklady o praxi, neboť v těchto dokumentech mělo být uvedeno jeho pravé jméno.

Řada výše zmíněných informací byla potvrzována i prostřednictvím tajných odposlechů, především pak otázka Novákova polského původu. Novák měl v Polsku zastávat řadu odpovědných funkcí ve státních úřadech a institucích, a to dokonce na blíže neurčeném ministerstvu. Cestoval po Balkáně i Středozemním moři. V určitém období pak patrně pracoval i jako vedoucí hotelu či většího rekreačního střediska.[34]

Pomocí prostředků operativní techniky získala Bezpečnost poznatky, které podle jejího výkladu svědčily o Novákově znalosti charakteru práce StB a o metodách, které tajné služby používají. Novák prý pod tímto vlivem jednal konspirativně, prověřoval styky, instruoval a „vytěžoval" své blízké a celkově vyvíjel činnost mající zpravodajský charakter. Podezření budil i Novákův zájem o otázky národohospodářského významu, a v této souvislosti jeho poměrně velká informovanost v dané problematice.

Podle závěrů referentů Bezpečnosti měl *„pod maskou pokrokového člověka"* skrývat své protikomunistické smýšlení. V soukromých hovorech se nepřátelsky stavěl proti socialistickému zřízení, proti mírové politice SSSR a států socialistické soustavy, a pod vlivem poslechu západního rozhlasu obhajoval politiku *„imperialistických mocností"*.[35]




Zdroj: ABS; Karel Novák po svém zatčení v roce 1961.

33 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Vytěžení materiálů ze sv. N-44 a záznamového sv. Vztah na Polsko ze dne 16. května 1960.

34 Tamtéž.

35 Tamtéž, Akce N-44 – vyhodnocení případu ze dne 18. února 1961.

Státní bezpečnosti se v průběhu Novákova „rozpracování" podařilo získat další nová svědectví osob, které dosvědčily, že se s Novákem setkaly v letech 1952–1955 v rakouských uprchlických táborech ve Welsu a Spallerhofu a v německém táboře Valka u Norimberka. Jednalo se o Dagmar Bednářovou, Jaroslava Dostálka, Zdeňka Frantu, Otto Horušického, Istvánné Lednicki, Jana Marušince, Natalii Šudichovou, Jaroslava Vránu a Zdeňka Vitáka. Podle těchto svědků měl Novák pracovat pro některou ze západních rozvědek a ve výše uvedených táborech provádět výslechy československých uprchlíků. Nikdo z nich ovšem neznal jeho pravé jméno.

Na základě těchto poznatků byl Karel Novák dne 15. května 1961 znovu zatčen a umístěn do vyšetřovací vazby Správy vyšetřování MV v Ruzyni. Bylo proti němu zahájeno vyšetřování s cílem zjistit jeho pravou identitu, objasnit jeho činnost a důvod vniknutí na území Československa. V průběhu vyšetřování neznámý muž sice již netvrdil, že Karel Novák je jeho skutečným jménem, a dokonce netrval ani na dosud uváděném datu a místě svého narození, stále však důsledně zdůrazňoval, že sám svou pravou totožnost nezná.[36] Nadále také trval na původním výkladu své minulosti a odmítal jakékoliv argumenty, kterými byl zpochybňován jeho pobyt v Grazu i způsob jeho příchodu do Československa. Na důkazy, které mu byly předkládány, obviněný slovy referentů Státní bezpečnosti reagoval *„demagogickým tvrzením o správnosti svých výpovědí, i když se sám těmito výpověďmi, plnými rozporů, usvědčoval ze lži."*[37] Také výpovědi svědků, které měly být hlavním trumfem Státní bezpečnosti v rámci celého případu, Novák rezolutně odmítal a při konfrontacích zpochybňoval jejich svědectví tím, že jde o omyl.[38] Obrat v Novákových postojích nepřineslo ani použití metody tzv. psychotonového interview, při němž se vyslýchanému aplikovala do krevního oběhu přiměřená dávka psychotonu, stimulující látky (amfetaminu) povzbuzující činnost mozku a způsobující potlačení sebekontroly.[39]

36 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Opis záznamu o provedeném šetření v obci Radhošť v roce 1959. Šetřením v matrikách MNV ve Frenštátu pod Radhoštěm, v obci Radhošť v Čechách, ve Stradouni, v Jenišovicích a ve Vysokém Mýtě bylo prokázáno, že se Karel Novák v těchto lokalitách nenarodil.

37 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V- 4622 MV, Návrh konečného opatření v trestní věci Karla Nováka ze dne 31. ledna 1962.

38 Znovu vyslechnuti byli navrátilci Ernest Solčanský a Vladimír Hintnaus, nová svědectví poskytli Jan Marušinec, Jaroslav Vrána, Istvánné Lednicki, Zdeněk Franta a Jaroslav Doleček. Nejvíce však Novákovi uškodil jeho přítel František Veis se svou ženou Maricou Veisovou.

39 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Zpráva lékaře MV z Útvaru nápravného zařízení MV č. 1 z 15. června 1961. Lékař MV (jeho podpis je nečitelný), jenž tuto metodu ve své písemné zprávě ze dne 15. června 1961 navrhl, vysvětlil, že *„aplikace přiměřeného množství psychotonu do žíly částečně odbrzdí kontrolní centra vyšetřovaného, vzbudí určitou euforii, navozuje do určité míry myšlenkový trysk, takže pacient odpovídá na otázky lékaře rychle a se sníženou kontrolou."* Lékař od uvedeného zákroku očekával, že se Novák rozhovoří otevřeněji a podaří se mu tak nahlédnout hlouběji do jeho duševního stavu. Ve zprávě dále uvedl: *„Vzhledem k tomu, že mi nejsou známy veškeré okolnosti vyšetřování jeho případu, považoval bych za vhodné, aby se nějakým*

V průběhu vyšetřování získala Státní bezpečnost za pomoci polských bezpečnostních orgánů zajímavé svědectví jisté Teofily Grabowské z Krakova. Ta na Novákově fotografii uveřejněné v polských novinách poznala svého nezvěstného syna Floriána Jasinského, narozeného v roce 1922 ve Varšavě. Jasinski, student obchodního gymnázia, měl být v roce 1942 na své cestě do Slezska zatčen Němci na nádraží v Myslowicích a poté deportován do Osvětimi, kde také podle neoficiální zprávy zemřel. Grabowská, jež se se smrtí svého syna nesmířila, byla na základě svého objevu přesvědčena, že žije. Také její dcery Janina Miechowska a Krystyna Grudzinska potvrdily na základě předložených fotografií značnou podobnost Karla Nováka se svým bratrem Floriánem Jasinskim. Písmoznalecká expertiza provedená srovnáním písma na korespondenčním lístku psaném Jasinskim v roce 1942 z koncentračního tábora s písmem Karla Nováka konstatovala, že přes značný časový odstup *„jsou skutečně mezi porovnávanými písemnostmi značné podobnosti některých základních prvků písma“* a podezření, že autor srovnávacího materiálu by mohl být pisatelem dokladu z koncentračního tábora bylo tedy *„plně oprávněné“*.[40] Spolu s výbornou znalostí polštiny, výrazným cizím akcentem (s polskou fonetikou) v Novákově češtině a řadou indicií svědčících o Novákově vztahu k Polsku, se zdály být tyto nové skutečnosti jasným důkazem Novákova původu.[41] I tato stopa se ovšem nakonec ukázala být falešnou. Při zprostředkovaném osobním setkání v Českém Těšíně dne 4. ledna 1962 Grabowska, Miechowska i Grudzinska s velkým zklamáním popřely, že by předvedený muž byl Floriánem Jasinskim. Rovněž Karel Novák uvedené ženy nepoznal.[42]

Vedle nekonečné série výslechů musel Novák absolvovat také řadu odborných vyšetření. Státní bezpečnost nechala předně znovu prověřit otázku jeho dřívější hluchoněmoty a prohlédnout jeho sluchové a hlasové orgány. Dne 25. července 1961 provedl vyšetření v Pražském ústavu pro hluchoněmé ředitel MUDr. František Šrom, který ve své zprávě z téhož dne uvedl:

---

*způsobem vyšetřování zúčastnil zainteresovaný příslušník Správy vyšetřován, který by rovněž položil patřičné otázky. Odpovědi samozřejmě by bylo třeba prověřit a korigovat s tím, že Novák hovoří pod vlivem psychotonu. Poněvadž je možné, že Novák injekci odmítne, bylo by vhodné navodit situaci tak, aby se sám k lékaři hlásil, ordinovat několik inj. vitaminu C a mezi tyto injekce vložit aplikaci psychotonu. Upozorňuji na to, že pacient pozná, že se s ním ‚něco' děje, jinak je injekce psychotonu nezávadná, její účinek pomine během několika hodin.“*

40 Tamtéž, Písmoznalecký posudek s fotokopiemi srovnávacího a porovnávaného písemného materiálu ze dne 28. listopadu 1961.

41 Tamtéž, Výpis ze zprávy zaslané polskými bezpečnostními orgány o výsledku pohovoru s Andrzejem Herderem, r. 1961. Novák se měl například v roce 1959 pokoušet navázat spojení do Polska přes polského filmového herce Andrzeje Herdera (1937–2002), kterého vyhledal během jeho pobytu v Žilině s delegací filmových pracovníků, a v rozhovoru ho nabádal k provádění protizákonných obchodů s tím, že má ve Varšavě mnoho známých. Herderovi pak měl dát svou varšavskou adresu, kterou ovšem herec ztratil.

42 Tamtéž, Protokol o výslechu svědka Teofily Grabowské ze dne 4. ledna 1962; Protokol o výslechu svědka Janiny Miechowské ze dne 4. ledna 1962; Protokol o výslechu svědka Krystyny Grudzinské ze dne 4. ledna 1962.

*„Dotyčný mluví pohotově několika jazyky.* […] *Způsob jeho vyjadřování (myšlenková pohotovost, lexikální zásoba a stavba vět), vylučuje možnost, že by se učil těmto jazykům teprve po roce 1956, kdy údajně náhle nabyl sluchu bez léčení nebo operativního zákroku. Jmenovaný v těchto jazycích i dovedně odezírá. Podle jeho sdělení naučil se češtině četbou novin a knih, což je velmi nepravděpodobné vzhledem k dokonalosti gramatické stavby vět i výslovnosti.* […] *I dočasná hluchota v dětství by poznamenala jeho lingvistické schopnosti tak, že by nebyl s to naučit se třem jazykům v takové pohotovosti, v jaké se vyjadřuje.*"[43]

Dne 14. srpna 1961 byl pak Novák prohlédnut v Ústředním zdravotnickém ústavu ministerstva vnitra v Praze MUDr. Janem Humhejem, odborníkem v oboru krčního, nosního a ušního lékařství. Ten dospěl k závěru, že Novákovo sluchové a hlasové ústrojí je anatomicky i funkčně zcela normální. Podle lékaře nebylo možné připustit ani přechodnou poruchu sluchu, která by se náhle nebo během krátké doby upravila. Rovněž bylo málo pravděpodobné naučit se správné výslovnosti cizích jazyků během hluchoty. Z těchto důvodů bylo tedy nutné považovat Novákovu hluchoněmost za simulaci.[44]

Odbornému zkoumání byl podroben rovněž zpochybňovaný věk Karla Nováka. Z posudku katedry obecné a fyziologické zoologie a antropologie Biologické fakulty Karlovy univerzity vyplývá, že bez znalosti životních podmínek vyšetřovaného nebylo možné přesnější určení jeho stáří. Podle tabulek průměrných hodnot zkoumaných znaků ve věkových skupinách obyvatel Československa byl stanoven přibližný věk mezi 27 a 33 lety.[45]

Více o Novákově původu měla pomoci zjistit grafologická expertiza. Celkovým rozborem Novákova písma byl zjištěn nesporný základní vliv polštiny jako jazyka, podle něhož byla stavěna jeho česká řeč. Vedle toho se v původní stavbě vět projevoval typický vliv ruštiny, hlavně správného ruského pravopisu. Některé znaky písma odrážely také vlivy němčiny. Zajímavými se jevily prvky východoslovenského nářečí se zvyky užívanými ve „šlonsáčtině" na Ostravsku. Novákův původ, se zřejmou výraznou vnímavostí k jazyku prostředí, v němž žil, bylo tedy na základě těchto poznatků možné hledat v polsko-ruském pomezí. S češtinou musel, podle názoru znalce oddělení grafické expertizy MV, přijít do styku nejprve prostřednictvím slovenštiny a slezského nářečí.[46]

Novákovo důsledné ignorování svědeckých výpovědí a předkládaných důkazů, řada rozporů a nelogičností v jeho výpovědích a způsob jeho jednání při vyšetřování,

43 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Zpráva ředitele pražského Ústavu pro hluchoněmé MUDr. Františka Šroma ze dne 25. července 1961.

44 Tamtéž, Zpráva Ústředního zdravotnického ústavu MV o vyšetření sluchového ústrojí obv. K. Nováka ze dne 14. srpna 1961.

45 Tamtéž, Posudek Katedry obecné a fyziologické zoologie a antropologie Biologické fakulty Karlovy university (určení věku K. Nováka) ze dne 24. července 1961

46 Tamtéž, Posudek písma obv. K. Nováka z oddělení grafické expertizy MV, vyhotovený dne 18. července 1961.

začaly vzbuzovat u vyšetřovatelů pochybnosti o jeho duševním zdraví a vedly k rozhodnutí přezkoumat jeho duševní stav znalci – psychiatry.[47] Mjr. MUDr. Miroslav Dufek a kpt. MUDr. Vladimír Pekárek z neurologicko-psychiatrického oddělení Ústředního zdravotnického ústavu MV však ve svém posudku ze dne 30. listopadu 1961 shodně konstatovali, že v případě Nováka nebyly zjištěny žádné příznaky duševní choroby, i když se jedná o *„anomální osobnost s rysy psychopatisace u jedince s intelektovou úrovní v pásmu lehce nadprůměrném."* Vyloučena byla i možnost onemocnění epilepsií, při níž může ve výjimečných případech dojít k tomu, že *„postižený jedná automaticky, zdánlivě logicky a je případně schopen i cestování z města do města. Na tyto stavy však bývá ztráta paměti, a pokud se týká časového rozpětí, bývají omezeny jen na minuty nebo hodiny. Méně často na dny až týdny."* U Nováka však nebyla potvrzena ztráta paměti, neboť *„obviněný je schopen si vybavovat vzpomínky, někdy i detaily, i když je někdy patrna snaha nevybavovat je přesně tak, aby mohly býti ověřeny."* Vzhledem k tehdejšímu psychickému stavu vyšetřovaného bylo vyloučeno i *„onemocnění mrákotným stavem na podkladě infekčním či psychotickém"*, protože *„v případě tak dlouhodobého psychotického onemocnění by nepochybně zůstala residua, která by byla* […] *zjistitelná."* Karel Novák tak byl podle závěrů znalců trestně odpovědný a schopen *„plnohodnotné"* účasti na soudním jednání.[48]

Přestože se v průběhu vyšetřování nepodařilo Státní bezpečnosti přes veškeré úsilí zjistit pravou totožnost obviněného a zcela potvrdit podezření z jeho nepřátelské činnosti, vypracovala v lednu 1962 Správa vyšetřování MV návrh konečného opatření a případ Karla Nováka byl předán Krajské prokuratuře Praha ke stíhání pro trestný čin poškozování cizích práv podle § 209 odst. 1 písm. a) tr. z.[49] Krajský prokurátor Adamec po prostudování spisu souhlasil s navrhovaným opatřením a po provedení potřebného došetření, které uskutečnil spolu s vyšetřovatelem prokuratury ve spolupráci s Krajskou správou MV Praha a II. správou MV, rozšířil žalobu o trestný čin vyzvědačství podle § 105 odst. 2 tr. z.

Hlavní líčení před Krajským soudem v Praze se uskutečnilo ve dnech 31. května a 22. června 1962 s vyloučením veřejnosti z důvodů *„zachování státního tajemství"*. Karel Novák byl na základě svědeckých výpovědí a dalšího *„důkazního materiálu"* uznán vinným z trestného činu vyzvědačství a poškozování cizích práv

47 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Návrh na psychiatrické vyšetření obv. K. Nováka ze dne 10. srpna 1961.

48 Tamtéž, Lékařský nález a posudek o duševním stavu a trestní odpovědnosti obviněného K. Nováka ze dne 30. listopadu 1961.

49 Tamtéž, Návrh konečného opatření v trestní věci Karla Nováka ze dne 31. ledna 1962. Vyšetřovatel mimo jiné navrhl, aby byl Novák po odpykání trestu vyhoštěn z ČSSR. V návrhu konečného opatření se konstatuje: *„Je až nepřirozené, s jakou houževnatostí se obviněný snažil v průběhu vyšetřování svoji totožnost a minulost zatajit. Toto jeho jednání, vzhledem ke zjištěným skutečnostem a zejména k tomu, že před příchodem do ČSSR žil v uprchlickém táboře v Rakousku, kde přicházel do styku s pracovníky nepřátelské rozvědky, vede k oprávněnému podezření, že vnikl na naše území s nepřátelskými úkoly, anebo proto, aby se vyhnul trestnímu stíhání za trestný čin, který spáchal v zahraničí."*

a odsouzen k odnětí svobody na dvanáct let nepodmíněně, přičemž bylo *„přihlédnuto i k dosavadnímu způsobu života, který obžalovaný vedl od doby propuštění až do opětného zatčení.“*[50]

Vzhledem ke stále neobjasněné Novákově totožnosti a minulosti, pokračovala Státní bezpečnost v agenturně-operativním rozpracování jeho osoby i po odsouzení a nástupu do výkonu trestu. Ještě v období před vynesením rozsudku získala II. správa MV od zahraničního tajného spolupracovníka Jiřího Hrubce (krycí jméno HRBÁČEK) nový poznatek o údajné Novákově činnosti. Hrubec na základě předložené fotografie tvrdil, že Nováka poznal pod jménem „Jiří Sadler“ a krycím jménem GEORGE v táboře Wels, někdy v letech 1952–1953. Společně zde absolvovali špionážní kurz britské zpravodajské služby. Hrubcovo tvrzení potvrdil také kurýr anglické rozvědky Miroslav Vaja, odsouzený roku 1954 na dvacet let a vězněný v Leopoldově. Ten se údajně se „Sadlerem“ seznámil ve výcvikovém středisku britské zpravodajské služby v Grazu, kde působil jako instruktor radiotelegrafie.[51] Dalším šetřením se však spojitost s osobou Karla Nováka opět nepotvrdila.

Trest vykonával Novák nejprve v nápravně-výchovném ústavu (NVÚ) MV Leopoldov a od 22. června 1963 v NVÚ MV Valdice u Jičína. Pracoval tu jako brusič skla. Náčelníkem Sboru nápravné výchovy byl hodnocen kladně. Vyzdvihována byla zejména jeho dobrá pracovní morálka a vzorné chování: *„Povahy je klidné, samotářské, nikoho zbytečně mezi odsouzenými nevyhledává. V zájmové činnosti není zapojen, navštěvuje pouze organizované kulturní pořady. O pracovní soutěžení se nezajímá, má na ně svůj názor, který staví soutěžení do takového světla, že jej podle Nováka využívají jenom ti, kteří chtějí ze své veřejné činnosti něco vytěžit. K dnešnímu zřízení se záporně nestaví, ve svém jednání jest velice opatrný. K příslušníkům i odsouzeným se chová slušně, je úslužný a ochotný .“*[52]

V Leopoldově byli na Nováka nasazeni tajní spolupracovníci VLASTA a ZACHAROV, ve Valdicích pak PRAŽÁK a od roku 1966 opět ZACHAROV přemístěný do Valdic. Řadu zajímavých poznatků a informací podával na Nováka také Jozef Vicen, původně (za svého pobytu ve Valdicích) nevázaný spolupracovník vedený pod krycím jménem GAIUS, později (po svém propuštění na základě amnestie v roce 1968) agent s krycím jménem JÓŽA.[53]

---

50 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Rozsudek Krajského soudu v Praze č. j. 1 T 8/62 ze dne 22. června 1962.

51 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Zpráva o soudním řízení s obviněným Novákem Karlem, údajně nar. v r. 1934, který byl rozpracován po linii akce EVROPA ze dne 27. června 1962.

52 ABS, f. Sekretariát náměstka plk. Štefana Demjana (dále A 24), inv. j. 810, Seznam a charakteristika prominentních osob nacházejících se ve výkonu trestu, r. 1967.

53 Archív Ústavu pamäti národa, sign. A 24, inv. j. 96 (810), Seznam a charakteristika prominentních osob nacházejících se ve výkonu trestu, r. 1967. Jozef Vicen (1921–2008) byl slovenským spolupracovníkem americké tajné služby CIC a členem tzv. BÍLÉ LEGIE (BIELA LÉGIA). Působil v Rakousku. V roce 1957 byl StB unesen z Vídně a následujícího roku

Dne 7. června 1966 byl na Karla Nováka založen ve Valdicích pozorovací svazek č. 7809 s krycím názvem NEZNÁMÝ.[54] Agenturní zprávy však nepřinesly nic nového, pouze potvrdily Novákovy obdivuhodné jazykové schopnosti, vysokou inteligenci, velký životní přehled a udivující znalosti z literatury, filosofie, výtvarného umění, hudby, zeměpisu, psychologie, matematiky, ekonomie, léčitelství, diagnostiky, vojenství, bojových umění i společenského chování. Mnohostránková udání donašečů tak bezděky vyjadřují spíše uznání a obdiv k nevšednímu nadání neznámého. Odhalit jeho pravou identitu a minulost se ovšem ani touto cestou nepodařilo.[55]

Jednotlivé poznatky vězeňských informátorů jsou spíše osobními postřehy a dojmy vytvořenými na základě Novákova chování. Tak se například dovídáme, že Novák byl vášnivým kuřákem, milovníkem dobré kávy a čaje, většinu času trávil četbou a hrou v šachy, na základě válečných zkušeností nesnášel Američany, Němce a kněze, přes svůj materialistický světový názor se politickým rozpravám vyhýbal a k náboženským otázkám přistupoval indiferentně. Spoluvězňům přitom byla nápadná jeho mravní přísnost, puritánství, svědomitost a poctivost, s jakou vnímal problematiku vztahu člověka k člověku.

GAIOVI (TS) se jako podezřelý jevil Novákův dialekt, především zaměňování souhlásek *h* a *ch*. Podle jeho názoru byl proto Novák původem Polák, případně pocházel z blízkosti polských hranic, kde se projevoval vliv polštiny. Jindy však nabyl podle řady indicií přesvědčení, že Novák musel být žákem nějaké speciální školy Hitlerjugend. Svědčila o tom jeho znalost německého gramatického názvosloví, speciálních míčových her (faustball, rollball), boxu a modelářství, stejně jako vzpomínka na školní dril.[56]

Tajný spolupracovník ZACHAROV, vzhledem k Novákově citlivosti vůči antisemitismu, dospěl pro změnu k závěru, že je židovského původu.[57]

---

odsouzen Krajským soudem v Praze k patnácti letům vězení. V souborné zprávě o prominentních osobách ve výkonu trestu z roku 1967, pocházející z fondu Sekretariátu náměstka ministra vnitra plk. Demjana, je Vicenova činnost ve vězení charakterizována následovně: *„Je v častém styku s různými vyšetřovateli, kteří ve zdejším ústavu podle potřeby provádějí jeho vytěžování. Podává ochotně výpovědi a různé informace. Zdejším operativním oddělením používán jako sdělovatel, o tuto práci má zájem, pravidelně zasílá zprávy, které z vlastní iniciativy získá. Tyto zprávy mají operativní hodnotu a pomáhají rozpracování různých případů. K této práci* [má] *jednak dostatek zkušeností z druhé strany, kde řídil svoji agenturu, a i schopnosti a inteligenci, a to hlavně v jednání a v rozhovorech s odsouzenými. Jeho cílem je, aby svým vzorným chováním i pomocí bezpečnostním orgánům si získal co nejlepší hodnocení a názor příslušníků, že jeho převýchova během výkonu trestu je taková, aby mohl být po odpykání poloviny trestu propuštěn na podmínku."*

54 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. u NVÚ MV Valdice na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, NEZNÁMÝ, reg. č. 7809, vedený od 7. června 1966 do 21. ledna 1969.

55 Tamtéž, Návrh na ukončení agenturně operativního rozpracování a uložení do archivu MV ze dne 22. ledna 1969.

56 Tamtéž, Agenturní zpráva od spolupracovníka Vicena ze dne 27. října 1964.

57 Tamtéž, Vytěžení spolupracovníka ZACHAROVA (záznam proveden z magnetofonové pásky nahrané v Leopoldově dne 20. března 1963).

„Neznámý" byl ve svém vystupování zdrženlivý, uzavřený a nedůvěřivý, v rozhovorech opatrný a neiniciativní. Ve zprávě NVÚ MV o vyhodnocení poznatků k případu NEZNÁMÝ ze dne 13. října 1966 je tento jeho rys chování popsán:

*„V poslední době začíná být Novák značně nedůvěřivý, neklidný, má stále domnění, že je někým 'vytěžován', sledován, každý náznak od některého odsouzeného u něho vyvolává dohady, proč se asi tak koná. Stačí, když si na světnici někdo píská, Novák zareaguje tak, že mu jest pískáno záměrně, aby třeba písnička mu připomínala některé období jeho věku. Sleduje pečlivě rozhovory, uvažuje, kdo by mohl být spolupracovníkem bezpečnosti. Podezírá každého. Ptal se i TS VLASTY v Leopold [ově], zda není také on spolupracovníkem bezpečnosti. Z důvodů podezíravosti úmyslně kolem sebe šíří mylné informace, aby si případně ověřil, s kým jedná a aby, jak on nanesl, zkreslil svoji osobu a minulost. Musí se proto u něho pokračovat velice opatrně. Ověřování jeho rozhovorů je obtížné."*[58]

Sám Novák na tento svůj reálný pocit při pohovorech se správou věznice upozorňoval: „[…] *stěžoval si, že je psychicky vyčerpán, přímo říkal, že na něho jsou posíláni odsouzení, žádal, aby od tohoto bylo upuštěno a bylo mu přímo řečeno, aby mohl vše vysvětlit sám. Když mu tato možnost byla při pohovoru dána, nebylo z jeho rozhovoru jasné, co vlastně rozhovorem zamýšlí a jaký cíl si určil tímto pohovorem získat. Mluvil v ‚hádankách', náznacích, nedůvěře, požadoval neslužební rozhovor, ale ani potom nebylo jasné, jaký cíl si sám určil.* […] *Říká, že chce jenom zájem člověka, nikoliv důvěru, jemu stačí, když bude s ním někdo, kdo jej pochopí."*[59]

Novák, podle agenturních zpráv člověk velice senzitivní, prožíval své věznění psychicky velmi těžce. V ojedinělých rozhovorech o osobních perspektivách projevoval absolutní skepticismus. Spolupracovníkovi ZACHAROVI se měl dokonce svěřit se svým úmyslem ukončit život sebevraždou.[60]

V roce 1968 si Karel Novák podal návrh na zahájení rehabilitačního řízení. V otázce své identity a minulosti setrvával nadále na původních výpovědích. Zvláštní senát Krajského soudu v Praze rozhodl ve veřejném zasedání, konaném 16. dubna a 28. července 1969, o zrušení původního rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 22. června 1962 jako vadného a Karla Nováka zprostil obžaloby ze spáchání trestného činu vyzvědačství a poškozování cizích práv. Soud, který tehdy znovu provedl výslechy některých klíčových svědků (Veis, Vrána, Marušinec) konstatoval, že verdikt Krajského soudu z roku 1962 byl učiněn na podkladě nesprávných zjištění a opíral se o „*uměle zkonstruované obvinění*". Ze svědeckých výpovědí bylo možno dovodit pouze jediný závěr:

„[…] *totiž, že obžalovaný skutečně v některém z uprchlických táborů byl, avšak veškeré další závěry nutno považovati pouze za osobní úsudky vyslýchaných svědků. Okolnosti týkající se chování obžalovaného v táboře, jeho oblečení, knihy a styky nedávají ještě*

58 ABS, f. MV-KR, pozorovací svazek u NVÚ MV Valdice na Karla Nováka (nar. 1934), arch. č. 722508-MV, NEZNÁMÝ, reg. č. 7809, vedený od 7. června 1966 do 21. ledna 1969, Vyhodnocení poznatků do případu NEZNÁMÝ ze dne 13. října 1966.

59 Tamtéž.

60 Tamtéž, Vytěžení spolupracovníka ZACHAROVA (záznam proveden z magnetofonové pásky nahrané v Lepoldově dne 20. března 1963).

*bezpečný podklad k závěru, že obžalovaný skutečně spolupracoval s nepřátelskou rozvědkou, když ani jeden ze slyšených svědků nebyl osobně přítomen žádnému výslechu v přítomnosti nebo za jiného spolupůsobení obžalovaného, a ani neuvedl, že by dokonce obžalovaný podával sám špionážní zprávy.*"[61]

Také podstata druhé části původního rozsudku, tedy že obžalovaný uváděl státní orgány a jiné úřady v omyl uváděním nesprávných generálií a předstíráním hluchoněmoty, byla označena za neprokázanou a neopodstatněnou. Soud upozornil, že již v původním řízení nebyla vyvrácena Novákova obhajoba, že *„jeho osobní data mu nejsou vůbec známa a že na svůj původ usuzuje pouze podle textu na tabulce, kterou měl jako chlapec při sobě."* Lékařskými posudky prokázané předstírání hluchoněmoty sice dává podezření, že *„obžalovaný touto formou zastíral činnost, týkající se souzeného případu,"* samo o sobě však nezakládalo skutkovou podstatu trestného činu.[62]

Karel Novák byl propuštěn z výkonu trestu dne 31. července 1969. Vrátil se zpět do Kladna a nastoupil tu do zaměstnání jako řidič Průmstavu.[63] Z tohoto důvodu byl pozorovací svazek, který v té době na jeho osobu vedl 3. odbor HS StB, předán 24. března 1970 k dalšímu „rozpracování" na oddělení StB Kladno. Avšak Státní bezpečnost se ani poté nevzdávala cíle odhalit tajemství Novákovy pravé totožnosti.

Již před Novákovým propuštěním z vězení se na jaře 1968 pracovníkům II. správy podařilo za pomoci Správy StB Košice najít při „rozpracování" akce ADVOKÁT několik svědků, kteří na základě shodných fyziognomických a charakterových znaků poznali v Novákovi jistého Vincenta Onofreje, slovenského emigranta, který se měl podle neoficiálních sdělení utopit v roce 1949 v Paříži při koupání v Seině. S Onofrejovými nejbližšími přáteli a spolužáky – Imrichem Husovským a Štefanem Křížem – bylo provedeno tzv. opoznání, a to za pomoci opoznávacího archu a následně i tajné osobní identifikace. Kriminalistickým ústavem HS VB Praha byla dokonce vypracována antropologická expertiza. Celá akce však skončila bez úspěchu.

Další podobná stopa se objevila v roce 1971. Úsilí dokázat za pomoci svědeckých výpovědí, antropologických, písmoznaleckých a jazykových zkoumání totožnost Karla Nováka s jistým Janem Hůlkou ze Ševětína, jenž v roce 1949 jako vojín základní služby emigroval do Německa, však vedlo nakonec rovněž do ztracena.

Stejným fiaskem dopadla snaha StB získat informace k *„případu neznámého muže"* od široké veřejnosti. V roce 1972 byl v Československé televizi na její objednávku

61 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Rozsudek č. j. 15 Tr 158/68 ze dne 28. července 1969.

62 Tamtéž.

63 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1.října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Záznam 3. odboru HS StB ze dne 20. října 1969. Novák však patrně uvažoval o změně zaměstnání, neboť na podzim 1969 písemně kontaktoval svého bývalého spolužáka Jozefa Vicena, který po svém propuštění v roce 1968 pracoval jako vedoucí ve Sběrných surovinách v Bratislavě, a žádal ho o opatření místa. Vicen, v té době tajný spolupracovník JÓŽA, měl podle instrukcí HS StB udržovat s Novákem přátelský styk a přijmout ho do Sběrných surovin.

vyroben a odvysílán publicistický pořad *Stará stopa*, v němž byly v režii zkušeného tvůrce propagandistických programů Bohumila Pavlince[64] a v tomto směru neméně plodným autorem scénáře Zdeňkem Lavičkou[65] zrekapitulovány, samozřejmě tendenčně, dosavadní poznatky vyšetřování a diváci vyzváni, aby se přihlásili se svým svědectvím. Ačkoliv se několik osob, které údajně Nováka na obrazovce poznaly, přihlásilo, nesplnila tato „*publicistická sonda k unikátnímu případu z análů čs. bezpečnosti*" očekávaný efekt a k objasnění případu nijak nenapomohla.[66] V témže roce vyšla v edici Magnet na motivy případu zpracovaná povídka pod rozšířeným názvem – *Stará stopa: Zpráva o pátrání po neznámém muži*. Její autoři – opět Zdeněk Lavička (pod pseudonymem Jiří Martin) a Jindřich Kühnel – chtěli, podle dobové anotace, na základě studia „*autentických dokumentů, protokolů a různých svědectví*" demonstrovat „*náročnost, složitost a obtížnost bezpečnostní práce, leckdy, zejména v krizových létech 1968–1969, tolik přehlížené.*"[67] Dlužno podotknout, že právě Jindřich Kühnel se stal spolu s Václavem Šaškem a Dušanem Kleinem autorem scénáře výše zmíněného filmu *Případ mrtvého muže.*[68]

64 Bohumil Pavlinec, v té době užívající umělecký pseudonym František Arlet, působil v letech 1949–1951 jako ředitel studia Československého rozhlasu v Brně. Po zatčení krajského tajemníka KSČ Otty Šlinga, byl jako jeho chráněnec zbaven místa a nasazen na práci v dolech na Ostravsku. Od roku 1953 po osobním zásahu ministra informací Václava Kopeckého pracoval v Československé televizi. Od roku 1964 se podílel na vzniku propagandistických pořadů ministerstva vnitra (*Volá Pullach, Tajný z Mnichova*). V letech 1967–1968 působil jako ředitel studia Československé televize v Brně a během srpnové okupace organizoval ilegální vysílání. Na začátku normalizace byl v důsledku svých postojů vyloučen z KSČ. Nadále však pracoval v ČST a stal se nejplodnějším tvůrcem propagandistických pořadů Státní bezpečnosti. Přes úzké a neskrývané vztahy s pracovníky ministerstva vnitra byl v roce 1972 z televize propuštěn. Na tvorbě angažovaných programů se však jako externista podílel nadále. Srov. CAJTHAML P.: *Televizní pořad Vysoká hra. Příběh jedné pomluvy. Securitas imperii 9*. ÚDV, Praha 2002, s. 264–265.

65 Tamtéž. Zdeněk Lavička, tvořící též pod pseudonymy Jiří Martin a Petr Bednář, pracoval v Československé televizi od roku 1959.V roce 1968 zastával reformní postoje, za což byl po srpnu 1968 vyloučen z KSČ. V 70. letech byl autorem několika desítek televizních pořadů s bezpečnostní tematikou (asi na třiceti z nich spolupracoval s Bohumilem Pavlincem). Pro tiskový odbor FMV zpracoval několik brožur v edici Magnet.

66 ABS, f. MV-KR (pozn. MTH), arch. č. 722508, sv. č. 2791/1-N-44, scénář ČST Praha (Hlavní redakce politicko-dokumentárního vysílání) k pořadu *Stará stopa* (únor 1972).

67 MARTIN, J., KÜHNEL J.: *Stará stopa: Zpráva o pátrání po neznámém muži*. *Magnet č. 9*, Praha 1972.

68 ABS, f. Personální spisy, personální spis č. 4278/21, KÜHNEL Jindřich. Jindřich Kühnel (1921–2005), původním povoláním automechanik, nastoupil do služeb MV roku 1950 jako ml. stržm. vyšetřovacího odb. KV StB Praha. Roku 1953 byl přemístěn ke Správě vyšetřování MV, kde setrval až do svého odchodu ze služebního poměru v roce 1955. Znovu k SNB nastoupil v roce 1959 v hodnosti poručíka do funkce referenta II. odboru KS MV Praha. Od roku 1965 se stal zástupcem náčelníka 2. oddělení II. A odb. KS MV Praha, 1967 opět st. referentem 3. oddělení II. odb., 1969 st. referentem specialistou pro řízení O-StB I. odb. Správy StB Praha, od roku 1971 pak specialistou 1. oddělení na vyhodnocovacím

V době, kdy se československá veřejnost seznamovala prizmatem Státní bezpečnosti s tajemným příběhem muže bez jména a minulosti, pociťoval Karel Novák již opět na vlastní kůži důsledky soustavné perzekuce ze strany úřadů, jež s postupující normalizací nabírala nové obrátky. Byl znovu uvězněn. Nejvyšší soud ČSR ve veřejném zasedání dne 20. dubna 1971 zrušil, na základě stížnosti podané v roce 1970 ministerstvem spravedlnosti pro porušení zákona, rozsudek rehabilitačního soudu z roku 1969, který Nováka zprostil veškeré viny.[69] Krajský soud v Praze pak následně 28. července 1971 rozhodl o Novákově povinnosti vykonat zbytek trestu odnětí svobody v délce devíti měsíců a patnácti dní a zařadil ho do III. nápravně výchovné skupiny.[70]

Po Novákově návratu z vězení v dubnu 1972 pokračovalo sice kladenské oddělení StB ve spolupráci s II. správou FMV nadále v rozpracování jeho osoby, avšak 20. listopadu 1973 podal nstržm. Zdeněk Fuchs návrh na uzavření celého pozorovacího svazku vedeného pod heslem „N-44" a jeho uložení do archivu MV. Další šetření v uvedené věci hodnotil jako neúčelné.[71] V srpnu 1974 pak bezvýsledné vyšetřování k *„případu neznámého"* ukončila také II. správa FMV. Svazky „operativního rozpracování" byly uloženy do archivu a Karel Novák byl dán pouze pod kontrolu „aktivu".

Zájem Státní bezpečnosti o osobu Karla Nováka tím však rozhodně neskončil. Do jejího zorného pole se dostal znovu v roce 1979; byl tehdy vtažen do případu, jenž svou podstatou neměl s neutuchající snahou Bezpečnosti odhalit jeho pravou totožnost žádnou souvislost. Ale načas ho – alespoň nepřímo – postavil do blízkosti představitelů opozice. Karel Novák byl totiž 1. listopadu toho roku zatčen a vyslýchán odborem vyšetřování Státní bezpečnosti Praha pro podezření z přípravy trestného činu teroru. Společně s ním bylo v této věci ve dnech 2. listopadu až 17. prosince 1979 zadrženo, předvedeno a vyšetřováno dalších třináct osob, mezi nimi např. Vratislav

a statisticko-evidenčním odb. Správy StB Praha, 1973 je v oddělení pro tisk vnitřního oddělení Správy StB Praha a konečně od roku 1974 opět na vyhodnocovacím a statisticko-evidenčním odb. Správy StB Praha. Od roku 1972 působil jako člen výběrové komise Československého státního filmu při výběru nových zahraničních filmů. Po roce 1968, kdy setrval *„na pozicích marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu,"* se výrazně angažoval *„na popularizaci práce StB"* ve sdělovacích prostředcích. Podílel se mj. na scénářích dalších filmů s kriminální či špionážní tematikou – *Případ mrtvých spolužáků*, *Zlaté rybky*. V roce 1977 odešel do důchodu. Znovu byl do služeb MV přijat roku 1982 jako strážný MS VB Praha, v letech 1989–1992 pracoval na ekonomickém odb. Správy SNB Praha jako topič.

69 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Rozsudek č. j. 1 Tzr 33/70 ze dne 20. dubna 1971.

70 Tamtéž, Usnesení č. j. 1T 08/62 ze dne 28. července 1971.

71 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Závěrečná zpráva s návrhem na ukončení rozpracování objekta v pozorovacím svazku č. 17461, pod heslem N-44 a uložení do archivu MV ze dne 20. listopadu 1973.

Brabenec, Ivan Dejmal, Zuzana Dienstbierová, Svatopluk Karásek, Ivan Kyncl, Jan Ruml.[72] Podnětem ke stíhání se stal anonymní dopis zaslaný 28. října 1979 na adresu prezidenta republiky, v němž pisatel pod pohrůžkou zničení mostu Klementa Gottwalda a usmrcení prezidenta Husáka požadoval zrušení rozsudku nad skupinou Václava Havla. S výjimkou Karla Nováka byly u všech výše zmíněných podezřelých osob provedeny domovní prohlídky, při nichž bylo zabaveno velké množství tzv. protispolečenských a protisocialistických materiálů (samizdatů). Byly vypracovány odborné posudky z oboru grafologie, pyrotechniky, stavebnictví, psychiatrie a psychologie. Vyšetřování však nakonec skončilo bezvýsledně a trestní stíhání proti neznámému pachateli bylo 17. dubna 1981 zastaveno.[73]

V roce 1981 byla po krátké pauze v polovině sedmdesátých let obnovena akce EVROPA. V této souvislosti začala Státní bezpečnost znovu uvažovat o důkladné prověrce a sledování Karla Nováka „*s cílem získat komplexní přehled o jeho osobě, současných stycích a celkové činnosti.*" Dne 22. září 1981 nstržm. Václav Suchý předložil náčelníku oddělení StB Kladno pplk. Karlu Lukášovi, na základě pokynu náčelníka II. správy SNB plk. Karla Vrby, návrh na založení nového svazku k Novákově osobě s krycím názvem MARŤAN.[74] Po zavedení svazku 24. září 1981 se za účasti zástupců 2. oddělení 1a odboru S StB Praha a oddělení StB Kladno uskutečnilo součinnostní jednání a byl stanoven celkový plán agenturně operativních opatření akce MARŤAN. Prověřeny měly být Novákovy charakterové vlastnosti, chování, záliby, majetkové poměry, postoje, názory na vnitřní i mezinárodní situaci, denní režim, osobní styky a jejich pravidelnost. Po zjištění těchto stanovených bodů a studiu archivních materiálů k jeho osobě se uvažovalo také o provedení zpravodajského „vytěžovacího" pohovoru, výslechu na polygrafu a sledování korespondence (ZTÚ NÁKUP). Ve spolupráci s 2. oddělením AIO II. správy SNB, jež celou akci EVROPA koordinovalo, mělo být dále provedeno agenturní rozpracování Františka Veise, s nímž Novák (i po svém propuštění v roce 1969, až do Veisova odsouzení v roce 1980) udržoval přátelské styky.[75]

Dalších opatření ze strany Státní bezpečnosti byl však Karel Novák řízením osudu ušetřen. Dne 18. listopadu 1981 oznámila na oddělení vyšetřování VB OS SNB Kladno lékařka patologického oddělení OÚNZ Kladno MUDr. Tatičová, že na tamní oddělení byla převezena k pitvě mrtvola občana Karla Nováka, u kterého nelze předběžně stanovit přesnou příčinu smrti. K jeho náhlému úmrtí došlo v bytě manželů Martínkových, jeho blízkých přátel, předchozího dne kolem 13:30 hod. Na základě zjištěné skutečnosti bylo vyšetřovatelem oddělení vyšetřování VB Kladno zahájeno

72 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-39577 MV v trestní věci proti neznámému pachateli, r. 1979.

73 Tamtéž, Usnesení o přerušení trestního stíhání v trestní věci pro přípravu trestného činu teroru ze dne 17. dubna 1981.

74 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, MARŤAN, reg. č. 35037, vedený od 24. září 1981 do 12. října 1982, Návrh na založení svazku PO, kr. jm. MARŤAN ze dne 22. září 1981.

75 Tamtéž, Součinnostní jednání k akci MARŤAN, č. sv. 35037 ze dne 24. září 1981.

trestní stíhání pro trestný čin ublížení na zdraví a byla nařízena opětovná soudní pitva a toxická zkouška.[76] Zvažovala se totiž možnost, že Novákova smrt nebyla přirozená. Zdravotně bezpečnostní pitva však konstatovala, že Karel Novák zemřel na srdeční selhání při infarktu myokardu.[77]

Dne 18. listopadu 1981 byla příslušníky Veřejné bezpečnosti provedena v jednopokojové garsonce Karla Nováka domovní prohlídka, po jejímž skončení byl byt zapečetěn. Stav bytu přitom údajně činil na přítomné dojem, jakoby jej již někdo prohledával. Dne 23. listopadu 1981 realizovali v Novákově bytě opětovnou důkladnou prohlídku pracovníci kladenského oddělení StB, za spoluúčasti pracovníků Správy StB Praha a specialistů VI. správy SNB (technik, specialisté oboru rádio a chemie). Zabaveny byly různé písemnosti, vzkazy, poznámky, ústřižky (na některých byla nanesená nezjištěná chemická látka), adresy, dopisy, fotografie, filmy a dvě tranzistorová rádia.[78] Následné expertizy však neprokázaly jakoukoliv trestnou činnost. Chemické testy nalezených písemností vyloučily eventuální možnost využití pro tajnopisné spojení. Analýza materiálů s vlnovými rozsahy radiopřijímače, přestože svědčila o Novákově částečné znalosti slaboproudé elektrotechniky, nedokazovala jednoznačně rádiové spojení s cizími rozvědkami. Dobrý technický stav jednoho z radiopřijímačů (Sokol-4) sice umožňoval příjem některých relací jednostranného vysílání západoněmecké a americké rozvědky, vysílajícího amplitudovou modulací nebo modulovanou telegrafií, ale technická revize dospěla k závěru, že uvedené rozsahy souhlasí se stupnicí a v přijímači nebyly provedeny žádné úpravy.[79]

Státní bezpečnost současně prováděla důkladnou prověrku adres, získaných při domovní prohlídce, a výslechy osob, se kterými se Novák stýkal nebo které měly k němu nějaký vztah. Prověřovány byly především kontakty s tzv. vízovými cizinci. Ani touto cestou se ale nepodařilo zjistit nic, co by svědčilo o Novákově protistátní činnosti. Šetřením byly potvrzeny pouze osobní a písemné styky s jistým Georgem Kliemem z Bamberku v NSR. Novák se s ním seznámil prostřednictvím svého přítele Jaroslava Martínka, který využíval jeho jazykové schopnosti k překládání dopisů.[80] Také při osobních návštěvách Kliema s rodinou v Československu v letech 1974

76 ABS, nezpracovaný materiál OS SNB Kladno, protokol událostí, r. 1981–1982, záznam č. 13 ze dne 18. listopadu 1981.

77 ABS, f MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, MARŤAN, reg. č. 35037, vedený od 24. září 1981 do 12. října 1982, Pitevní protokol č. 930/81 ze dne 18. listopadu 1981. Protokol o výsledku soudní pitvy a toxické zkoušky se v archivních materiálech nedochoval.

78 Tamtéž, Úřední záznam ohledání místa bydliště zemřelého (údajného) Novák Karel, nar. 8. června 1934, které bylo provedeno dne 23. listopadu 1981 za účasti pracovníků O StB Kladno, pracovníků 1a odboru S StB Praha a pracovníků VI. správy SNB ze dne 23. listopadu 1981.

79 Tamtéž, Zpráva 1. odboru VI. správy SNB o spoluúčasti na domovní prohlídce v akci MARŤAN ze dne 2. prosince 1981.

80 Jaroslav Martínek se s Karlem Novákem znal od roku 1970 z Průmstavu, kde pracoval rovněž jako řidič. Referenti StB ho označovali za „navrátilce", neboť se od října do prosince

a 1978 jim Novák tlumočil vzájemné rozhovory. Státní bezpečnosti se podivnou jevila pouze skutečnost, že se Novák nechal Kliemovými oslovovat jako „Onkel Alfred".

Bezpečnost hledala jakýkoliv záchytný bod, sebemenší detail, který by pomohl Nováka označit za špiona.[81] Referenty StB zajímalo i to, zda vlastnil fotoaparát, promítací přístroj, jaké byly jeho majetkové poměry, kdo vlastnil klíče od jeho bytu apod. Vzhledem k Novákově nebývalé pracovitosti a tomu odpovídající vysoké mzdě, se například zdála být překvapivou jeho tristní finanční situace. Jediným vlastnictvím byla skromně zařízená jednopokojová garsonka, starší ojeté auto zn. Škoda 100 a hotovost 100,- Kč na vkladní knížce.

Z výpovědí přátel a spolupracovníků vyplývalo, že o Novákově původu a minulosti vědělo i jeho nejbližší okolí velmi málo. Novák byl charakterizován jako člověk velice tichý a uzavřený, přitom ale agilní, pracovitý a ochotný. Neustále byl viděn ve spěchu a působil, jako by trpěl jakýmsi stihomamem či obavami. Mnozí věděli, že byl trestán pro vyzvědačství a po celém Kladně a okolí ho znali pod přezdívkou „Karel Špion", především díky veřejné prezentaci jeho případu v médiích. Od něho samotného se ovšem dovídali pouze kusé informace. Tak například svému dobrému příteli Jiřímu Švanderlíkovi, s nímž se poznal v roce 1969 prostřednictvím Františka Veise, prozradil v jednom z rozhovorů velmi neurčitě několik prožitků ze svého života:

*„Jedenkráte mi vyprávěl, že jako student gymnázia se chodil koupat do koupaliště, které bylo obloženo červeným kamenem, pravděpodobně sopečného původu, a vedle byl lesní bazén s dřevěným obložením. Na své mládí vzpomínal v tom směru, v souvislosti s jakýmsi gestapákem, který napadal na levou nohu a údajně připravil o život jeho rodiče. Zmiňoval se i o tom, že tento člověk pravděpodobně dodnes žije někde v Rakousku. V náznacích se zmiňoval i o svém životě někde v lesích mezi frontami, krátce před skončením druhé světové války a o tom, že po skončení války žil nějakou dobu ve Vídni. Při té příležitosti se zmiňoval, že chodil hrát hazardní hry v karty, čímž si obstarával živobytí."*[82]

Ještě vágnější pak bylo Novákovo symbolické prohlášení, zaznamenané přítelkyní Marií Martínkovou o tom, *„že se vyhrabal z kupy mrtvol."*[83]

---

roku 1969 nelegálně zdržoval v NSR. V roce 1977 byl na Martínka založen Krajskou správou MV Praha pozorovací svazek s krycím názvem SPOLEČNÍK. O dva roky později byl svazek sice uložen do archivu, ale v listopadu 1981, v souvislosti s Novákovým úmrtím, bylo rozhodnuto o jeho obnovení. Do archivu byl pak definitivně uložen současně s Novákovým pozorovacím svazkem dne 12. října 1982.

81 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934), arch. č. 722508 MV, MARŤAN, reg. č. 35037, vedený od 24. září 1981 do října 1982, Zápis o výpovědi Jaroslava Martínka na OS SNB Kladno ze dne 27. listopadu 1981. S některými informacemi si příslušníci StB nevěděli rady. Byly pouze poznatkem, z něhož nebylo možné nic jednoznačného vyvozovat. K nim patřilo například svědectví o Novákově „podivné reakci" na příjezd vozu se západoněmeckou poznávací značkou před budovu Průmstavu někdy koncem 70. let. Novák se měl tehdy polekat a utéci z podniku. Své jednání však nikdy nevysvětlil.

82 Tamtéž, Zápis o výpovědi Jiřího Švanderlíka na OS SNB Kladno ze dne 16. prosince 1981.

83 Tamtéž, Zápis o výpovědi Marie Martínkové na OS SNB Kladno ze dne 17. prosince 1981.

Dne 15. července 1982 předložil opět ppor. Václav Suchý náčelníkovi oddělení StB Kladno kpt. Josefu Černému návrh – tentokráte na uložení svazku prověřované osoby (SPO) s krycím názvem MARŤAN, vedeného na Karla Nováka, neboť „[…] *nebyla zadokumentována tr. činnost jmenovaného*" a *„rovněž se v průběhu šetření nepodařilo prověřit pravou totožnost ‚Nováka'"*. Vzhledem k jeho úmrtí se jevilo další prověřování jako bezpředmětné.[84] Svazek byl definitivně uzavřen a uložen do archivu dne 12. října 1982.

•

Smrtí Karla Nováka skončilo pro Státní bezpečnost dvacet šest let trvající pátrání a vyšetřování neúspěchem. Nic z toho, z čeho byl obviňován, se nepodařilo dokázat, zároveň však ani vyvrátit. Přes veškeré své úsilí StB nikdy nezjistila pravou identitu muže, který podstatnou část života čelil všem možným formám jejího pronásledování, vytrvale popíral veškerá obvinění a statečně odolával nejrůznějším metodám výslechů.

Ani dnes nemá tento snad nejzáhadnější případ StB rozluštění. Po roce 1989 se roušku tajemství pokoušel poodhalit Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV). Na základě písemného podání ženy, zajímající se o výsledky šetření StB v této kauze po odvysílání publicistického pořadu *Stará stopa* začátkem 70. let, byl v roce 1995 založen dokumentační spis č. j. ÚDV-210/VvK-95 (pod názvem *„Dotaz na neznámého muže, po jehož totožnosti pátrala v r. 1975 Bezpečnost")* s cílem „[…] *ztotožnit tohoto neznámého muže, po jehož identitě pátrala StB již od roku 1955*" a na jeho osudu *„dokumentovat morbidnost komunistického režimu, jenž neváhal využít veškeré své moci k pokoření osobnosti člověka, který se mu vzpíral."*[85]

Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu se podařilo shromáždit a prostudovat množství archivních materiálů z provenience ministerstva vnitra, dokumentaristé však pochopitelně nedospěli k ničemu jinému, než referenti Státní bezpečnosti. Nezaujatý pohled ve světle objektivních zjištění se naskytl po sametové revoluci také širší veřejnosti. Podivný úděl Karla Nováka zaujal režiséra Josefa Císařovského, který o jeho případu natočil v roce 2000 pro Českou televizi polohraný dokumentární film *Neznámý č. 44*. Příběh tajemného muže z Kladna se pak díky jeho určitým aspektům nevyhnul ani pozornosti některých českých „záhadologů".[86]

Kdo tedy byl Karel Novák? Bylo to jeho pravé jméno? Jakou měl minulost? Byl skutečně agentem některé západní rozvědky, bývalým banderovcem, smutnou obětí druhé světové války, či jen nebývale nadaným autistou? Jak chápat jeho výrok, kterým se v jednom z rozhovorů se spoluvězněm kdysi charakterizoval jako *„zajíc, který přebývá v lese a nic neví a nic nikomu nepoví…"*?[87]

---

84 ABS, f MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, MARŤAN, reg. č. 35037, vedený od 24. září 1981 do 12. října 1982, Návrh na uložení SPO kr. jm. MARŤAN, č. sv. 35037 ze dne 15. července 1982.

85 ABS, dokumentační spis ÚDV, č. j. ÚDV 210/VvK-95, Dotaz na neznámého muže, po jehož totožnosti pátrala v roce 1975 Bezpečnost, Závěrečná zpráva ze dne 3. ledna 2002.

86 Případem se zabývá např. O. Dvořák v jedné z kapitol své knihy *České záhady* (Praha 2008).

87 ABS, f. MV-KR pozorovací svazek vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV,

To jsou otázky, na které patrně už nikdy nenajdeme odpověď. Samotný Karel Novák nám nabízí prostřednictvím jednoho z psychologických posudků dvě východiska. Při vyšetření v roce 1972 podle záznamu lékaře „N-44" uvedl:

*„V prvém případě je ten lstivý tvor, zaprodanec v cizích službách, a v tomto případě je normální.*

*V druhém případě je nevinný člověk, ale potom ovšem nemůže být normální. V žádném případě však nemá přijatelné východisko. Sám se přirovnává k hrdinovi povídky o dívce a tygrovi, kterou nedávno četl, a kde autor nechává výsledek na fantazii čtenáře. Vyšetřovaný přirovnává vyšetřujícího ke čtenáři (dle něho záleží na fantazii vyšetřujícího, pro kterou možnost se rozhodne).*"[88]

Na základě předložených faktů není možné ve vztahu k osobě Karla Nováka vyvodit jednoznačný závěr. Na jeho životním příběhu však můžeme názorně demonstrovat, jak zuřivě se státní moc dokáže vypořádávat s člověkem, který se vzepře – ať už z jakýchkoliv pohnutek – její kuratele, orwellovskému institucionálnímu nároku státu na ovládnutí lidské bytosti. A v tomto směru má osud Karla Nováka symbolický význam.



Karel Novák v 70. letech
Zdroj: ABS.

N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Vyhodnocení vyšetřovacích materiálů (sv. č. 1541) k případu „N-44" – Výpis z agenturní zprávy z 25. října 1955.

88 ABS, f. MV-KR (pozn. MTH), arch. č. 722508, sv. č. 2791/1-N-44, Psychologické vyšetření ze dne 8. února 1972. (Toto psychologické vyšetření tehdy mj. opět prokázalo Novákovu vysokou inteligenci – IQ 129.)

# Profesor Bohumil Ryba, mezi vědou a vězením

**Věra Dvořáčková**

„*Tady* [v Anglii – pozn. aut.] *můžete jít po ulici a křičet: Chamberlain je vůl! Nikdo si vás ani nevšimne. Většina lidí s vámi bude souhlasit. Někteří nebudou souhlasit, ale nikomu nenapadne pochybovat o vašem právu na to, abyste řekl, co si myslíte. Tady, kamaráde, můžete veřejně vyzvat ministerského předsedu, aby vám políbil p... . Nejvýš k vám přijde policajt a požádá vás: Pane, přestaňte laskavě mluvit o p..., tamhle jsou malé děti. Tohle v Rusku není.*“[1]

Tato slova vypustil z úst v průběhu druhé světové války Jan Masaryk. To ještě netušil, jak rychle se konstatování, týkající se Ruska, stane aktuální i pro Československo.

Dne 25. února 1948 se uskutečnil komunistický převrat, znamenající porážku demokracie a nastolení totalitního režimu v Československu pro následující čtyři desetiletí. Komunistická strana Československa se na převzetí moci systematicky připravovala nejméně od konce druhé světové války a v únoru 1948 zužitkovala situaci vzešlou z vládní krize, jejíž příčinu sama vyvolala.[2]

Komunisté, jakožto důslední stoupenci co nejužšího spojenectví se Sovětským svazem, definitivně prosadili novou zahraničněpolitickou orientaci země, která byla spojena s nutností podřídit se bezvýhradně „sovětskému vzoru“ (stejně tak, jako všechny další „lidovědemokratické“ státy) ve všech oblastech politického, hospodářského a společenského života. Jakýkoli projev odporu vůči heslu „Sovětský svaz – náš vzor“ byl v souladu s heslem tvrdě postihován. Výstižně tuto praxi ozřejmil již v roce 1929 Klement Gottwald, když v parlamentu reagoval na výtku, že českoslovenští komunisté přespříliš podléhají moskevskému diktátu:

„*My jsme stranou československého proletariátu a naším nejvyšším revolučním* štábem *je skutečně Moskva. A my se chodíme do Moskvy učit, víte co? My se od ruských bolševiků do Moskvy chodíme učit, jak vám zakroutit krk. A vy víte, že ruští bolševici jsou v tom mistry!*“[3]

Mocenský monopol KSČ byl zajišťován – po sovětském vzoru – prostřednictvím politické perzekuce, což postihlo jednak komplexně veškeré československé obyvatelstvo

1 Fischl, V.: *Hovory s Janem Masarykem*. Hynek, Praha 1998, s. 23.

2 20. února 1948 podalo dvanáct ministrů tří nekomunistických stran (národně socialistické, lidové a slovenské Demokratické strany) demisi kvůli tomu, že ministr vnitra (V. Nosek, KSČ) ignoroval jejich protest vůči postupu SNB při vyšetřování krčmaňského případu, mostecké aféry a „spiknutí“ na Slovensku, a odpověděl rozhodnutím přesunout několik velitelů SNB v Praze, které vedlo k posílení vlivu KSČ ve Sboru národní bezpečnosti.

3 Gottwald, K.: *Vybrané spisy.* Sv. 1 (1921–1928). SNPL, Praha 1954, s. 139.

ztrátou občanských a politických práv a jednak jednotlivé příslušníky určitých sociálních skupin (členy nekomunistických stran, církevní představitele, „třídní nepřátele“[4], důstojníky armády, příslušníky národnostních menšin, představitele inteligence, dělníky ad.).

Politická perzekuce se stala *„neodmyslitelným trvalým znakem a podmínkou či způsobem existence komunistického režimu.* […] *Mířila proti všem, kteří odporovali totalitní moci a společenským přeměnám, a také proti těm, o nichž si představitelé moci pouze mysleli, že by odporovat mohli.“*[5] Měla tedy masový charakter a jejím cílem bylo odradit a zastrašit – byť jen potenciální – odpůrce stávajících poměrů.

Vykonavatelem represe se staly speciální složky státní moci (její dělba byla mimochodem odstraněna podřízením soudní a zákonodárné moci exekutivě) v čele se Státní bezpečností. Ta byla řízena vedením KSČ, s výjimkou skupinky „privilegovanějších“ podléhajících přímo Moskvě. Metody používané Státní bezpečností, zvláště jejími vyšetřovacími útvary, byly postaveny především na nezákonnostech a násilí. Tato skutečnost úzce korespondovala s celkovou destrukcí právního systému v Československu, podepřenou zákonem 231/1948 Sb., tj. Zákonem na ochranu lidově demokratické republiky, a zákonem 247/1948 Sb., tj. Zákonem o táborech nucené práce.[6]

Stupeň a rozsah politické perzekuce byl dán jak vnitropolitickými faktory (*„momentálním hodnocením pevnosti režimu jeho vedoucími funkcionáři“* a *„úspěchy moci při prosazování politických a hospodářských záměrů a plánů“*[7]), tak aktuální mezinárodní situací. K nejvýraznějším podnětům k politické perzekuci patřily zejména roztržka s Jugoslávií a korejská válka, tedy události časově spadající do prvních let po únoru 1948, do doby, kdy studená válka spěla ke své nejvyhrocenější podobě. Měly za úkol posloužit jako důkazy o pravdivosti Stalinovy teze o zostřování třídního boje za socialismus. Ve zmíněném období, tj. v letech 1948–1954, tak bylo Československo stiženo nejtvrdší a nejkrutější perzekucí:

*„Bylo to období politických procesů – nejhorší formy perzekuce – s krutými tresty včetně trestů smrti. V tak hrůzné podobě, nelidskosti a rozsahu se již taková vlna perzekucí nikdy neopakovala, mimo jiné i proto, že od šedesátých let se jí obávali i sami nositelé a vykonavatelé moci.“*[8]

---

4 Šlo o širokou neuzavřenou skupinu, doplňovanou dle potřeby. Patřili sem zejména soukromí vlastníci, podnikatelé, živnostníci, tzv. kulaci apod.

5 Gebauer, F. – Kaplan, K. – Koudelka, F. – Vyhnálek, R.: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu* 1948–1989. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993, s. 6.

6 Bílek, J.: *Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak. Vyprávění o jednom z bílých míst naší nedávné historie.* Nava, Plzeň 1996; Bílek, J. – Kaplan, K.: *Pomocné technické prapory 1950–1954: Vznik vývoj, organizace a činnost. Tábory nucené práce* v *Československu v letech 1948–1954.* Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, Praha 1992; Borák, M. – Janák, D.: *Tábory nucené práce v ČSR 1948–1954.* Tilia a Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě, Šenov u Ostravy 1996.

7 Gebauer, F. – Kaplan, K. – Koudelka, F. – Vyhnálek, R.: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989.* Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993, s. 9.

8 Tamtéž, s. 11.

## Politické procesy 1948–1954

Nejostřejší formou perzekuce komunistického režimu byly politické procesy. Jejich funkcí bylo potvrdit oprávněnost totalitního režimu nastoleného KSČ, dále tzv. politická výchova mas a především šíření strachu ve společnosti, jež mělo sloužit jako preventivní opatření jakýchkoli projevů odporu vůči komunistické politice. Drtivá většina procesů byla uměle vykonstruována a mnohdy byla více či méně založena na provokacích Státní bezpečnosti.

Zvláštní postavení mezi politickými procesy měly inscenované procesy, tzv. „monstrprocesy", které se uskutečňovaly výhradně v prvních sedmi letech po nastolení monopolu KSČ, tj. v letech 1948–1954. Jejich organizace a konstrukce byly dány předem stanovenými pravidly, bez ohledu na realitu: Obžaloba musela sestávat z obvinění z nejtěžších zločinů, jakými byly vlastizrada, vyzvědačství, špionáž apod. Bylo třeba stanovit rozvětvenou organizaci, tj. ústředí s odnožemi v krajích nebo na ministerstvech a v centrálních institucích. Muselo zde být zřetelné napojení na nepřátelské zahraničí, které činnost „vnitřního nepřítele" podněcovalo a řídilo.[9] Tento typ procesů měl však navíc plnit ještě jednu funkci: vyvolat šok ve společnosti.

„Výroba" politických procesů spadala do kompetence Státní bezpečnosti, v letech 1948–1955 byla dokonce jejím primárním posláním. Po příchodu sovětských poradců si StB své rozhodující postavení při veškerých částech konstrukce a organizace procesů, zejména těch významnějších, ještě upevnila. Vypracovávala vyšetřovací protokoly, stanovovala „výrobní technologie" procesů, vybírala svědky, prokurátory, soudce, obhájce, sestavovala tzv. režijní knihy procesů, dohlížela na průběh soudního řízení a nezřídka zasahovala i při výkonu trestu.[10]

Je zřejmé, že metody StB byly nezákonné. Na základě výpovědí obětí nejen, že lze hledat paralelu mezi počínáním StB a gestapem, ale mnohá svědectví dokonce potvrzují fakt, že StB dokázala gestapo i předčit:

„*Výslechy StB byly krutější, horší než u Gestapa (podle zkušeností mých i mých kamarádů). Gestapo nikdy nevynucovalo, přiznání' skutků a úmyslů, které vůbec nebyly. V tom byli gestapáci úplní gentlemani proti sprostým estébákům.*"[11]

V roce 1968, kdy se pravda o letech nedávno minulých drala na světlo, se v Literárních novinách objevil článek sepsaný rovněž na základě svědeckých výpovědí, hovořící konkrétně o fyzickém násilí, které bylo v padesátých letech beztrestně pácháno:

„[…] *lidé byli přiváženi k ‚výslechům' jako dobytek s pytlem na hlavě, byli poutáni řetězem na rukou i nohou, byli oslepováni žárovkami, byli honěni karabáčem, byli do umdlení mláceni, byly jim vyráženy zuby, oči, byla jim pálena kůže rozžhaveným železem, byla jim – po nasycení uzenými a nasolenými rybami a po umístění v silně vyhřáté*

9 Kaplan, K.: *Nebezpečná bezpečnost.* Doplněk, Brno 1999, s. 168.

10 Tamtéž, s. 167.

11 Gaďourek, I. – Nehněvajsa, J.: *Žalářovaní, pronásledovaní a zneuznaní: svědectví ještě žijících obětí stalinismu v českých zemích.* Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav. Brno 1997, s. 21.

*místnosti – odpírána voda, byl jim násilím znemožňován spánek; lidé byli na dlouhé dny máčeni ve vaně napuštěné fekáliemi a močí tak, že jim vyčnívala jen hlava, byli šokováni elektřinou a byla jim dokonce drcena varlata, kterýžto úkon byl v tamních odborných kruzích nazýván ‚telecím bečením' nebo též ‚rajským protlakem'.*" [12]

Nutno dodat, že fyzické týrání doprovázelo i psychické vydírání – zejména šlo o vyhrožování nejrůznějšími postihy pro členy rodin obětí.[13]

•

Mezi první politické procesy v Československu po únoru 1948 patřily procesy se šiřiteli letáků, s demonstranty, v roce 1949 s bývalými armádními důstojníky (nejznámějšími oběťmi byli generálové Heliodor Píka[14], odsouzený k trestu smrti, a Karel Kutlvašr[15], odsouzený k trestu odnětí svobody na doživotí) a na Slovensku s bývalými partyzány.

Další politické procesy se zaměřovaly na představitele nekomunistických politických stran, pochopitelně za účelem zkompromitování, a tedy odstranění, protikomunistické opozice:

„*Strategie všech komunistických stran střední a jihovýchodní Evropy spočívala v uplatnění bolševické doktríny a praktik, které se dle nich osvědčily v Rusku po roce 1917. Represe se držela osvědčeného a ‚vyzkoušeného' postupu. Stejně jako se bolševici zbavili svých spojenců z října 1917, eserů a dalších, i jejich snaživí žáci likvidovali po roce 1946 své koaliční partnery.*"[16]

Mezi čelné osobnosti nekomunistických politických stran, které byly stiženy praxí politických procesů, patřili Ján Lichner (do roku 1948 člen vedení slovenské Demokratické strany, v roce 1950 zatčen a na základě vykonstruovaného obvinění odsouzen k sedmnácti letům vězení), Prokop Drtina (do roku 1948 člen předsednictva Československé strany národně socialistické, po pokusu o sebevraždu 28. února 1948 držen v letech 1948–1953 ve vyšetřovací vazbě, 1953 odsouzen k patnácti letům vězení) či JUDr. Milada Horáková, (do roku 1948 členka, resp. předsedkyně Ústředního výboru Československé strany národně socialistické).

Proces s „dr. Miladou HORÁKOVOU a spol." resp., tzv. *proces s vedením záškodnického spiknutí* [17], byl prvním procesem v Československu, na němž se podíleli

12 Jánský, F.: *Obavy*. In: *Literární listy*, č. 5, 28. 3. 1968.

13 O fyzickém i psychickém mučení vypovídají političtí vězňové např. v knize: Bartošek, K.: *Český vězeň*. Paseka, Praha – Litomyšl 2001.

14 Richter, K. – Benčík, A.: *Kdo byl generál Píka. Portrét československého vojáka a diplomata*. Doplněk, Brno 1997.

15 Slanina, J. – Vališ, Z.: *Generál Karel Kutlvašr.* Naše vojsko, Praha 1993.

16 Courtois, S.. a kol.: *Černá kniha komunismu I. Zločiny, teror, represe.* Paseka, Praha – Litomyšl 1999, s. 353.

17 O tomto procesu je možné více se dočíst například v publikacích:
Dvořáková, Z.: *Milada Horáková*. Středočeské nakladatelství, Praha 1991.
Ivanov, M.: *Justiční vražda aneb smrt Milady Horákové*. Betty, Praha 1991.
Kaplan, K.: *Největší politický proces: „Milada Horáková a spol."*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Archiv hl. města Prahy – Doplněk. Praha – Brno 1995.
Radotínský, J.: *Rozsudek, který otřásl světem*. ČTK – Pressfoto, Praha 1990.

sovětští poradci svými osvědčenými postupy: detailně připravenými scénáři, naučenými a zpaměti odříkávananými „doznáními zločinců" a velkou propagandistickou mašinerií, která celé to hrůzné představení doprovázela…[18]

Samostatnou kapitolou pak byla série větších procesů zaměřená proti církevním hodnostářům.[19] První takový proces se uskutečnil na přelomu března a dubna 1950 a opíral se o obvinění ze špionáže ve prospěch Vatikánu, přechovávání zbraní a přípravy státního převratu. Dále sem v neposlední řadě patřil inscenovaný proces *„se skupinou velezrádců a vyzvědačů z řad vyšší církevní hierarchie"*. Obětí vykonstruované žaloby se v tomto případě stal olomoucký světící biskup Stanislav Zela a zejména pražští církevní hodnostáři z okolí arcibiskupa Berana. V prosinci 1950 tak byl opat pražského břevnovského kláštera Jan Anastasius Opasek[20] odsouzen na doživotí, biskup Stanislav Zela a ředitel Arcidiecézního pastoračního ústředí ThDr. Antonín Mádl k pětadvacetiletému trestu odnětí svobody a ostatních šest obžalovaných dohromady ke sto letům vězení.[21]

Politické procesy období let 1948–1954 šly nepochybně napříč celou společností. K tomu, aby se člověka „ujala" Státní bezpečnost a následně ho na základě nesmyslného obvinění dostala do vězení, stačilo vpravdě málo. Svědčí o tom mj. vykonstruovaný proces s československými reprezentanty v ledním hokeji (mistry světa z let 1947 a 1949, stříbrnými finalisty ze ZOH v roce 1948), zatčenými těsně před odletem na mistrovství světa roku 1950. Šlo o Ing. Bohumila Modrého (patnáct let vězení), Augustina Bubníka (čtrnáct let vězení), Stanislava Konopáska (dvanáct let vězení), Vladimíra Kobranova a Václava Roziňáka (oba po deseti letech vězení).[22] Všichni byli obviněni z údajného domlouvání se na emigraci, a tedy z přípravy trestného činu velezrady.[23]

Po vzoru a pod taktovkou Moskvy došlo v Československu v období kultu osobnosti (obdobně jako v Rumunsku, Albánii, Maďarsku či Bulharsku) k zuřivému „hledání nepřítele ve vlastních řadách," s cílem uspořádat obrovský šokující „monstrproces". Poté, co se v tomto duchu odehrálo obludné monstrózní divadlo v Maďarsku, kde hlavní role byla přisouzena španělskému interbrigadistovi, ministru vnitra a posléze ministru zahraničních věcí, komunistovi Lászlo Rajkovi –16. října 1949 popravenému – začaly na Československo tlačit kromě sovětských bezpečnostních služeb i ty maďarské. Již v červnu 1949 zaslal Mátyás Rákosi Klementu Gottwaldovi seznam, čítající asi šedesát jmen československých komunistických, vysoce postavených funkcionářů,

18 Courtois, S..a kol. autorů: *Černá kniha komunismu I. Zločiny, teror, represe;* s. 359.

19 Např. Kaplan, K.: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953.* Doplněk a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993; Mikloško, F.: *Nebudete ich mocť rozvrátit. Z osudov katolickej církvi na Slovensku v rokoch 1943–1989.* Archa, Bratislava 1991; Vaško, V.: *Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce, 1,2.* Praha 2000.

20 Opasek, A.: *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Torst a Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, Praha 1992.

21 Radosta, P.: *Protikomunistický odboj*: *historický nástr*n. Egem, Praha 1993, s. 71.

22 Více o tomto procesu v publikaci: Škutina, V. – Bakalář, R.: *Ztracená léta. Příběh hokejového zločinu.* Helios, Pardubice 1990.

23 Hejl, V.: *Zpráva o organizovaném násilí.* Univerzum, Praha 1990, s. 204.

která zazněla v průběhu vyšetřování procesu s L. Rajkem. V říjnu 1949 pak přišli ke Státní bezpečnosti sovětští poradci, aby „pomohli československého Rajka" najít.

Přibližně dva roky byla hledána vůdčí osobnost, kterou bylo třeba postavit do čela procesu, až byla v létě 1951 nalezena… Dne 31. července 1951 ještě dostal Rudolf Slánský u příležitosti svých padesátých narozenin od Klementa Gottwalda „Řád socialismu", ale z Moskvy již žádná gratulace nepřišla. Následně, na schůzi Ústředního výboru KSČ byl Slánský značně pokárán za chyby v kádrové politice a ze svého postu generálního tajemníka KSČ, byl přesunut do funkce místopředsedy vlády. Dne 11. listopadu přivezl sovětský státník Anastas Mikojan do Prahy Stalinův osobní vzkaz, kde Stalin v podstatě nařizoval okamžité zatčení Rudolfa Slánského, protože u něj údajně hrozí brzká emigrace na Západ. O necelé dva týdny později byl Slánský skutečně zatčen.[24]

Příprava celého inscenovaného procesu, který se uskutečnil ve dnech 20.–27. listopadu 1952, trvala jeden rok. Obžalovaných bylo celkem čtrnáct a není bez zajímavosti, že jedenáct z nich bylo židovského původu. Proces měl zřetelně antisemitský charakter. Všichni obžalovaní zastávali významné funkce ve státní správě, což mělo ještě více umocnit pocit zadostiučinění z jejich odhalení.

Výsledkem „monstrprocesu s nepřítelem ve vlastních řadách" byl též bezprecedentně přísný rozsudek: jedenáct trestů smrti a tři doživotí. Po popravě, vykonané krátce poté, bylo se stejným despektem, jako před tím s vyšetřovanými, naloženo i s jejich ostatky:

*„Když bylo jedenáct odsouzených popraveno, byl referent D. náhodou v ruzyňské věznici u sovětského poradce Galkina. K raportu se hlásili šofér a dva referenti, kteří byli pověřeni likvidací popela. Oznámili, že jej dali do pytle na brambory a že vyjeli do pražského okolí, aby jej vysypali do polí. Když zpozorovali, že je náledí, napadlo je vysypat ho na cestu. Šofér se smál, když vyprávěl, že se mu ještě nikdy nestalo, aby vezl ve své tatrovce čtrnáct pasažérů najednou, tři živé a těch jedenáct v pytli* […]" [25]

Proces s tzv. vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským[26] je specifický nejen proto, že ze čtrnácti obžalovaných jich bylo jedenáct popraveno, ale především faktem, že v něm *„revoluce sežrala své děti"* [27]. V tuto chvíli už si ničím nemohl být jistý téměř nikdo.

Navzdory této monstrózní akci, která představovala nečekaný útok do vlastních řad, však drtivá většina obětí tehdejší státní zlovůle byla tvořena nekomunisty. Procentuální zastoupení represemi postižených komunistů za celé období 1948–1954 se pohybuje jen na úrovni 0,1 procenta ze všech odsouzených.[28]

---

24 Zeman, Z.: *Vzestup a pád komunistické Evropy.* Mladá fronta, Praha 1998, s. 224.

25 London, A.: *Doznání. V soukolí pražského procesu.* Československý spisovatel, Praha 1990, s. 344–345.

26 Více k tomuto procesu např.: Slánská, J.: *Zpráva o mém muži.* Svoboda, Praha 1991; Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka.* Praha 1990.

27 Utitz, B.: *Neuzavřená kapitola:. Politické procesy padesátých let.* Lidové nakladatelství, Praha 1990, s. 9.

28 Courtois, S. a kol.: *Černá kniha komunismu I.;* s. 380.

Rokem 1954 končí období velkých veřejných procesů,[29] takže procesy, které navazovaly na proces „Rudolf SLÁNSKÝ a spol.“, se konaly již s vyloučením veřejnosti. Mezi nejznámější a nejuváděnější patří: proces s tzv. slovenskými buržoazními nacionalisty (Gustav Husák, Ladislav Novomeský a další), proces „Oskar ZÁVODSKÝ a spol.“ a na Slovensku „Otakar VALÁŠEK a spol.“[30] Posledním velkým procesem v tomto období, rovněž již neveřejným, byl proces s vybranými představiteli bývalé sociálnědemokratické strany v roce 1954.

Vlna politických procesů s nejostřejšími tresty z první poloviny padesátých let doznívala ještě na počátku let šedesátých, i když počet obvinění ze závažných trestných činů klesal už od roku 1954. Období, které následovalo, lze charakterizovat dalším úbytkem politických procesů, přičemž velké procesy a tzv. procesy celostátního významu již přestaly být pořádány zcela. Takový stav odpovídal i oficiální politice tzv. liberalizace režimu a směřoval k jistému uvolnění politických poměrů.[31]

## Politická perzekuce představitelů inteligence

Roku 1948 se novým ministrem školství, věd a umění stal jeden z ideologů poválečné Komunistické strany Československa Zdeněk Nejedlý[32]. Jím nastolené „reformy“ postihly neblaze všechny tři mu svěřené oblasti společenského života.

V první řadě byla celá společnost zasažena propagandou marxismu-leninismu, jakožto oficiální ideologií, a již od školního roku 1948/1949 se marxismus-leninismus povinně vyučoval na vysokých školách. Knižní nakladatelství začala v nevídaném měřítku vydávat spisy J. V. Stalina, V. I. Lenina a K. Gottwalda.

V roce 1948, nedlouho po nastolení komunistického režimu, rozhodl generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský o tom, že ze středních a vysokých škol je třeba odstranit řadu nepohodlných lidí z řad vyučujících i studentů. Na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně dospěla situace tak daleko, že škola musela být v roce 1950 dočasně zcela uzavřena, neboť zde čistky přesáhly únosnou mez. Jen v průběhu roku 1948 bylo z vysokých škol vyloučeno na čtyři a půl tisíce studentů, osmdesát profesorů a dvacet sedm docentů.[33]

29 S úmrtím J. V. Stalina a K. Gottwalda v roce 1953 odezněla postupně v průběhu roku 1954 poplatnost velkých veřejných procesů jako součásti aktuálního politického kurzu.

30 Kaplan, K.: *Nebezpečná bezpečnost*; s. 171.

31 Gebauer, F. – Kaplan, K. – Koudelka, F. – Vyhnálek, R.: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989;* s. 37.

32 Sychra, A. a kol.: *Estetika Zdeňka Nejedlého*. Československý spisovatel, Praha 1956; Jonášová, S.: *Bibliografie díla Zdeňka Nejedlého.* Praha 1959; Červinka, F.: *Zdeněk Nejedlý: studie s dokumentárními přílohami.* Melantrich, Praha 1969. Kromě těchto kratších studií ovšem dosud neexistuje zpracování osobnosti Zdeňka Nejedlého, člověka, který výrazně ovlivnil poválečný vývoj československé vědy a kultury.

33 Kuklík, J. – Kuklík, J.: *Dějepis 4. Nejnovější dějiny*. SPN, Praha 1992, s. 147.

Odůvodnění tohoto postupu podal ve svém projevu již v roce 1947 ministr informací Václav Kopecký:

„*Vysoké školy namnoze nedávají ani takové vzdělání, jaké získá dělník, když si přečte komunistické noviny. Věřím, že všichni půjdete s námi. Že si necháte své přesvědčení, to je vaše záležitost. Ale nesmíte být proti nám. Být protikomunistický – to je vlastně velezrada.*“[34]

Jedním z prvních postižených byl prof. JUDr. Karel Engliš[35], odvolaný z funkce rektora Univerzity Karlovy v Praze, který do rektorského úřadu nastoupil 9. října 1947 a jeho volba byla ještě zcela demokratická, uskutečněná na základě platných zákonných ustanovení o organizaci akademických úřadů z 27. dubna 1873.[36] Nyní byl nucen ukončit své působení i v profesorském sboru právnické fakulty UK. Z Právnické fakulty UK dále museli odejít například profesoři Ladislav Vošta či Miroslav Boháček (do exilu odešel v roce 1948 prof. Vratislav Bušek). Z dalších fakult Karlovy univerzity v Praze byli nuceni odejít historikové doc. Zdeněk Kalista, prof. Karel Stloukal, (prof. Otakar Odložilík raději v roce 1948 zvolil opětovnou emigraci), anglista prof. Otakar Vočadlo, literární historik prof. Václav Černý, hudební vědec prof. Josef Hutter, filozof prof. Jan Patočka a mnoho dalších.

Na zasedání ÚV KSČ 17. a 18. listopadu 1948 se generální tajemník KSČ Rudolf Slánský vyslovil mj. i k požadovaným výsledkům čistek ve školách: „*Nemilosrdně vyčistíme střední a vysoké školy od reakčních studentů a postaráme se o to, aby převážná část studujících středních a vysokých škol se rekrutovala z dělnických rodin.*“

Novým rozhodujícím kritériem pro přijetí – zvláště na vysokou školu se, jak pro studenty, tak pro vyučující, stalo politické hledisko, které začalo být uplatňováno i v Československé akademii věd (založené v roce 1952 po vzoru Sovětského svazu) a jejímž prvním prezidentem se stal ministr školství, věd a umění Zdeněk Nejedlý.

Představitelům vědeckých kruhů se nevyhnuly ani politické procesy a dlouholetá vězení. Koncem roku 1949 byl zatčen Zdeněk Peška, právník, profesor na Právnické fakultě UK, přívrženec sociálnědemokratické strany, který v letech 1945–1946 působil jako poslanec Prozatímního Národního shromáždění. V červnu 1950 byl v procesu „Milada HORÁKOVÁ a spol.“ odsouzen k dvaceti pěti letům žaláře. V roce 1960 byl v souvislosti s prezidentskou amnestií propuštěn na svobodu a o osm let později byl rehabilitován. Do vysokého školství se již nicméně vrátit nemohl.[36]

Mezi první odvolané vysokoškolské profesory po únoru 1948 patřil přednosta hudebního oddělení na Filozofické fakultě UK Josef Hutter. Již 10. března 1948 Akční výbor Národní fronty na FF UK rozhodl o jeho vyloučení „[…] *pro hlásání fašistické rasové teorie, pro protidemokratické smýšlení a pro vůdčí ideologickou úlohu ve vedení národně socialistické strany, kde byl jedním z hlavním podporovatelů a ideových*

34 *Národní osvobození,* 5. prosince 1947.

35 Karel Engliš byl ministrem financí několika předválečných vlád, bývalým poslancem národní demokracie, guvernérem Národní banky československé, jedním ze zakladatelů Masarykovy univerzity v Brně a také jejím prvním rektorem.

36 *Dějiny Univezity Karlovy (IV. 1918*–1990). Karolinum, Praha 1998, s. 266.

36 www.totalita.cz

*zdůvodňovatelů té politiky, která stranu přivedla na pokraj velezrady.*“ [37] Z politických důvodů byl prof. Hutter po roce 1948 třikrát odsouzen, pokaždé na patnáct let. Krátce po svém předčasném propuštění v roce 1959 zemřel – v důsledku špatného zacházení v průběhu vyšetřování a ve vězení; v součinnosti s nedostatečnou lékařskou péčí (trpěl těžkou anginou pectoris[38]).

Po svém návratu ze studií v Římě roku 1949 začal v Čechách působit kněz ThDr. Oto Mádr. O tři roky později, tedy v roce 1952, byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody na základě obvinění, že „[…] *byl do Říma vyslán arcibiskupem Beranem, aby ho tam instruovali, jak doma vybudovat nebezpečnou protistátní síť.*“ [39]

Do procesu s Oto Mádrem byla zařazena také Růžena Vacková, jedna z nejznámějších osob vězněných komunistickým režimem, žena, kterou v roce 1992 in memoriam vyznamenal prezident Václav Havel „Řádem T. G. Masaryka“, a roku 1993 jí Karlova univerzita udělila zlatou medaili. Nejvyšší papežský řád „Pro ecclesia et pontifice“ dostala ještě za života, propašovaný v krabičce od cigaret.[40]

Růžena Vacková, hluboce věřící křesťanka, druhá žena v historii jmenovaná profesorkou na Univerzitě Karlově (v roce 1947, ve svých čtyřiceti šesti letech), působila jako klasická archeoložka, teoretička a historička umění, divadelní kritička a pedagožka. Za druhé světové války se aktivně účastnila protinacistického odboje, za což si „vysloužila“ obvinění z velezrady a rozsudek smrti. Ovšem dříve, než mohla být popravena, došlo k osvobození Československa.

Sedm let po svém propuštění z nacistického vězení se profesorka Vacková dostala do vězení komunistického.[41] V červnu 1952 byla odsouzena k dvaadvacetiletému žaláři kvůli vykonstruovanému obvinění ze špionáže pro Vatikán a USA a z přípravy velezrady. „*Zatímco kněží a katoličtí intelektuálové jsou ve vězeních a pracovních táborech alespoň mezi svými (na odděleních přezdívaných ‚Vatikán‘), Růžena Vacková tráví tato léta na celách převážně s vražedkyněmi, prostitutkami, zlodějkami – vypráví jim antické tragédie a po nocích pořádá pro spoluvězeňkyně kurs dějin umění* […] .“[42] V roce 1999 vyšly tyto přednášky tiskem.[43]

Jedna z žen, která se s Růženou Vackovou seznámila při společném výkonu trestu, o ní v rozhovoru s Karlem Bartoškem prohlásila: „*Profesorka Vacková byla fantastická paní, vzácný člověk, tesaný z jednoho kusu. Ne vždy jsem s jejími názory souhlasila, ale je to člověk žijící plně dle svého přesvědčení. A hlavně v ní je úžasná dobrota.*“[44]

37 Archiv Památníku národního písemnictví (Archiv PNP), Prof. Bohumil Ryba, neuspořádané svazky, č. přír. 41/75.

38 Dvořáková, Z.: *Z letopisů třetího odboje. Zpracováno podle dokumentů Ústředního archivu Konfederace politických vězňů.* Hříbal, Praha 1992, s. 83.

39 Tamtéž.

40 Halík, T.: *Žena, které komplikovala život statečnost*. In: *Lidové noviny*, 24. dubna 2001.

41 Vacková, R.: *Ticho s ozvěnami. Dopisy z vězení z let 1952–1967.* Česká křesťanská akademie, Praha 1994.

42 Halík, T.: *Žena, které komplikovala život statečnost*. In: *Lidové noviny,* 24. dubna 2001.

43 Vacková, R.: *Vězeňské přednášky.* Archiv UK, Praha 1999.

44 Bartošek, K.: *Český vězeň*; s. 216.

Z vězení byla Růžena Vacková propuštěna po patnácti letech – v roce 1967. S neutuchající nadějí v brzký konec komunistické totality vstoupila hned v následujícím roce do výboru Klubu bývalých politických vězňů – K 231. V souvislosti s uvolněním politických poměrů počátkem roku 1968 byla rehabilitována, ovšem s nástupem tzv. normalizace byla tato její rehabilitace o tři roky později zase zrušena.

Více či méně proklamované rezistence vůči komunistické diktatuře se však Růžena Vacková nevzdala prakticky až do své smrti. Protože jí byl znemožněn návrat na univerzitu, provozovala po celá léta přednáškovou činnost ve svém bytě, vždy za hojné účasti vděčných posluchačů.[45] Její podpis se mj. nachází i pod textem Charty 77.

Za zmínku zde jistě stojí také případ historika Zdeňka Kalisty,[46] žáka Josefa Pekaře, který působil rovněž jako básník, literární kritik, esejista a překladatel. V roce 1948 byl tento talentovaný vědec za své ideové postoje odvolán z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, roku 1951 zatčen a roku 1952 ve vykonstruovaném procesu odsouzen k patnácti letům vězení. V roce 1960 se na něj vztáhla prezidentská amnestie a již roku 1966



Profesor Bohumil Ryba
Zdroj: Sborník ke slavnostnímu shromáždění na počest 90. výročí jeho narození.

45 Halík, T.: *Žena, které komplikovala život statečnost.* In: *Lidové noviny*, 24. dubna 2001.

46 *Zdeněk Kalista a kulturní historie.* Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách. Státní okresní archiv Semily 2000. *Tvář ve stínu – Zdeněk Kalista.* Výstava k nedožitým 95. narozeninám básníka avantgardy, historika a vězně svědomí. Památník národního písemnictví, Praha 1995. Hojda, Z.: *Zdeněk Kalista, umělec a historik.* In: *Zdeněk Kalista, Cesta po českých hradech a zámcích.* Odeon, Praha 1993, s. 5–22.

dosáhl rehabilitace. Po propuštění z vězení se plně vrátil ke své vědecké práci, avšak od sedmdesátých let se rozhodl přenést svou publikační činnost výhradně do zahraničí.

Mezi výše uvedené osobnosti české a československé vědecké reprezentace, které byly stiženy praxí politických procesů komunistického režimu v Československu, patří v neposlední řadě univerzitní profesor Bohumil Ryba. Tento výjimečně nadaný a pracovitý klasický filolog, vynikající znalec českých rukopisných památek, byl v roce 1953 zatčen a v červnu následujícího roku odsouzen na základě vykonstruovaného obvinění z velezrady a vyzvědačství k devatenácti letům vězení.

Stejně jako Peška či Kalista byl v roce 1960 amnestován, avšak i poté mu byl život, a tedy i vědecká činnost, komunistickým režimem značně znepříjemňován a omezován. Jeho rehabilitace se uskutečnila až posmrtně v roce 1991.

Komunistická perzekuce postihla celou řadu dalších, zde neuvedených, představitelů československé inteligence. Jejich osudy byly tragické v různé míře, v každém případě však nezákonné a odsouzeníhodné zacházení s nimi zasáhlo negativně další vývoj celé československé společnosti.

## Osobnost profesora Bohumila Ryby

Bohumil Ryba se narodil přesně v den 280. výročí bitvy na Bílé Hoře, tedy 8. listopadu 1900. Bílá Hora, tradičně považovaná za jednu z největších českých národních tragédií, jako by svým datem předznamenala osud prof. Bohumila Ryby.

Jeden z našich nejvýznamnějších klasických filologů a historiků pocházel z rodiny ředitele měšťanské školy v Hradci Králové. Jeho matka se starala o domácnost a o výchovu syna Bohumila a dcery Marie, která se posléze provdala za gymnazijního profesora Maxmiliána Ryšánka, popraveného za heydrichiády. Vdova Marie Ryšánková-Rybová vychovala jednoho syna, jenž se stal lékařem.

Obecnou školu v Hradci Králové navštěvoval Bohumil Ryba v letech 1906–1911. V následujících osmi letech studoval tamější klasické gymnázium (zde na něj měl velký vliv prof. Ladislav Brtnický, autor publikace *Topografie starověkého Říma*[47], kde 21. června 1919 s vyznamenáním odmaturoval.

Ještě téhož roku započal se studiem na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Po dvou semestrech proseminář se stal řádným členem řeckého semináře profesora Františka Groha a latinského semináře profesora Otakara Jirániho, kde vznikla také Rybova tištěná prvotina (později dizertační práce) *O vzniku římské satiry*. Dne 19. května 1920 složil státní zkoušku z těsnopisu, který pak v následujících dvou letech vyučoval na Pražské obchodní akademii. Dne 7. listopadu 1922 vykonal filozoficko-pedagogickou zkoušku pro učitelství na středních školách, 11. června 1923 vedlejší rigorózní zkoušku z filozofie a 18. října hlavní rigorózní zkoušku z klasické filologie a středověkých dějin.

47 Vysoký, Z. K.: *K sedmdesátinám profesora dr. Bohumila Ryby*. In: *Listy filologické* (LF) č. 94, 1971, s. 163.

V září 1923 získal Bohumil Ryba od francouzské vlády stipendium, takže strávil tři semestry na francouzských univerzitách, na duchovědné fakultě v Lyonu (přednášky prof. Fabiu, Legranda, Lacôta, Cahena, Lechata aj.) a v Paříži na Sorbonně (přednášky prof. Goelzera a Vendryese), Collège de France (přednášky Milletovy a Havetovy) a na École practique des Hautes Études (semináře Marouzeauovy a Chatelainovy)[48]. Ve školním roce 1927/1928 využil další možnosti studia v zahraničí a odcestoval na zimní semestr na univerzitu v Berlíně (přednášky Nordenovy, Jaegrovy, Dessauovy a středolatinská cvičení Steckerova) a na letní semestr na univerzitu v Mnichově (přednášky a semináře Rehmovy, Sommerovy, aj.),[49] kde zároveň pracoval na své habilitační práci.

Dne 29. května 1925 složil státní zkoušku z latiny a řečtiny, a na základě habilitačního spisu *Dvě Konsolace Senekovy a jejich prameny* se profesorský sbor Filozofické fakulty Univerzity Karlovy usnesl 31. ledna 1929 na jeho habilitaci.[50] Tu dne 1. března 1929 dovršil ministr školství, když Bohumila Rybu jmenoval soukromým docentem klasické filologie na Filozofické fakultě UK.

Od 1. září 1924 působil jako suplující (od 29. května 1925 jako zatímní) profesor na státním reálném gymnáziu v Brně, 29. května 1928 byl ustaven definitivním profesorem a 1. září téhož roku byl povolán na státní akademické gymnázium v Praze 2. Jeho poslední středoškolskou „štací" bylo pražské státní československé Jiráskovo gymnázium (1929–1934).

Již od roku 1929 konal Bohumil Ryba na Filozofické fakultě UK cvičení v latinském proseminái a v přípravném oddělení řeckého proseminára, dále vedl praktický kurz staré řečtiny pro posluchače jiných oborů než klasické filologie. Za svou vědeckou a učitelskou činnost byl profesorským sborem FF UK navržen 14. června 1933 na mimořádného profesora klasické filologie a 18. července na ředitele řeckého oddělení semináře pro klasickou filologii od letního semestru školního roku 1933–1934.

Na uprázdněné místo po prof. Františku Grohovi, který odešel do výslužby, byl Bohumil Ryba jmenován 31. července 1934 jako mimořádný profesor klasické filologie s účinností od 1. října. V daném letním semestru, tedy od 26. února do 16. června 1934, již konal přednášky: Římská lyrika po Horatiovi (3 hodiny týdně), na niž se zapsalo jedenaosmdesát posluchačů, a Římská epistolografie (2 hodiny týdně) pro zapsaných třiatřicet studentů.[51] Přibližně od této doby začal rovněž s pořádáním dvouhodinového kurzu středověké latiny na Státní archivní škole v Praze.

Kromě činnosti pedagogické se Bohumil Ryba pochopitelně věnoval i činnosti vědecké. Pověřením komise Československého ústavu v Římě revidoval latinské poznámky v *Acta nunciatur*, od roku 1930 redigoval klasickou část *Listů filologických*,

48 Míšková, A.: *Profesor Bohumil Ryba (8. 11. 1900– 6. 2. 1980)*. In: S*borník příspěvků ze slavnostního shromáždění na počest 90. výročí narození prof. Bohumila Ryby*. ČSAV, Praha 1991, s. 8.

49 Tamtéž.

50 Komise, která posuzovala Rybovu habilitaci, byla ve složení: prof. František Groh, prof. Otakar Jiráni, prof. Antonín Salač.

51 Archiv Univerzity Karlovy (Archiv UK), inv. j. 634, složka Prof. Bohumil Ryba, publikační a přednášková činnost.

centrálního časopisu českých jazykovědců. Roku následujícího se stal jednatelem na II. sjezdu slovanských filologů klasických v Praze a rovněž členem vrchní redakce *Ottova slovníku naučného nové doby*. Taktéž v roce 1930 společně s O. Jiránim a F. Novotným redigoval *Pio Vati. Sborník prací českých filologů k uctění památky dvoutisícího výročí narození Vergiliova*.

Od roku 1935 se stává místostarostou a od 1937 starostou Jednoty českých filologů. Ještě před začátkem druhé světové války – 12. ledna 1938 – byl prof. Bohumil Ryba jmenován mimořádným členem Královské české společnosti nauk a 25. května 1938 mimořádným členem III. filologické sekce České akademie věd a umění.[52]

V roce 1931 se Bohumil Ryba oženil se Zdenou Rynešovou a 5. prosince téhož roku se manželům Rybovým narodila dvojčata Alena a Olen. O výběru jejich budoucího profesního zaměření napsal spokojený otec o více než dvacet let později v dopise Karlu Janáčkovi: „*S potěšením vidím, že děti s opravdovým zájmem studují. Olen po večerech profanuje v kuchyni a vůni vánoček z ní vypuzuje svými čadivými chemickými experimenty, Alena hoří pro archeologické výkopy a trpělivě lepí lužické střepy.* [24. března 1952 – pozn. aut.] “[53]

Vraťme se však k samotnému profesoru Rybovi. Druhá světová válka s sebou mj. přinesla také uzavření českých vysokých škol, takže 1. srpna 1940 byl Bohumil Ryba dán ministrem školství a národní osvěty Janem Kaprasem na dovolenou „s čekatelným“. Ačkoli mu bylo již roku 1939 nabídnuto Konstantinem von Neurathem, říšským protektorem v Čechách a na Moravě, aby vyučoval na pražské německé univerzitě, tuto možnost odmítl. Jako nevoják (ze zdravotních důvodů) se přihlásil do Branného svazu československých motoristů a rovněž se začal učit střílet. (Na začátku roku 1945 pak dostal rozkaz k pracovnímu nasazení u firmy Graphische Unie A. G. Prag.)[54] Svou vědeckou činnost nicméně nepřerušil, věnoval se edici korespondence Mistra Jana Husa a Jana Ámose Komenského, překladu díla Pavla Stránského *O státě českém*, které také v roce 1940 vydal, a studiu dalších cizích jazyků.

Poté, co byly po skončení války znovu otevřeny vysoké školy, se prof. Ryba opět vrátil na filozofickou fakultu UK a zacílil svou pozornost k náročných editorským pracím. Dne 21. listopadu 1945 jmenoval prezident republiky Edvard Beneš Bohumila Rybu řádným univerzitním profesorem pro obor klasická filologie, s platností od 28. října 1938 dne 18. července 1945 pak přídomek „řádné“ dostalo také jeho členství v Královské české společnosti nauk a 28. května 1946 i členství v České akademii věd a umění.

Štědrý den roku 1948 se stal díky profesoru Rybovi velkým mezníkem pro Betlémskou kapli, neboť toho dne se mu podařilo rozluštit z fotografie stěny kaple nápis „utraque specie“, čímž „*poznal, že text je ze spisu Jakoubkova, a spolu s dalším rozluštěním a rekonstrukcí nápisů ukázal, jak je možno odbouráním stěny zjistit původní stav.*“[55]

52 Archiv UK, inv. j. 634, složka Prof. Bohumil Ryba.

53 Janáček, K.: *Lidská tvář profesora Bohumila Ryby.* In: *Sborník příspěvků ze slavnostního shromáždění na počest 90. výročí narození prof. Bohumila Ryby*; s. 21.

54 Archiv UK, inv. j. 634, složka Prof. Bohumil Ryba.

55 Janáček, K.: *Lidská tvář profesora Bohumila Ryby*. In: Sborník příspěvků ze slavnostního shromáždění na počest 90. výročí narození prof. Bohumila Ryby; s. 16.

17. listopadu 1952 byl jmenován členem-korespondentem v právě vzniklé Československé akademie věd (ČSAV), která měla být nástupnickou institucí České akademie věd a umění (ČAVU) a zároveň Královské české společnosti nauk (KČSN). Bohumil Ryba byl zásadně proti tomu, aby ČSAV byla uměle vybudována po vzoru Sovětského svazu. Zastával názor, že členství v takovýchto institucích by mělo být založeno na dobrovolnosti a odbornosti, což v této době v Československu přestávalo platit. Nicméně z jeho iniciativy vznikl v rámci ČSAV Kabinet pro filologickou dokumentaci, v jehož čele sám stanul. Smyslem Kabinetu mělo být (a také bylo) zkatalogizování dosud neuspořádaných rukopisů nacházejících se v Národním muzeu a ve Strahovské knihovně. Tato práce podobně jako *Soupis nápisů v Čechách a na Moravě od nejstarších dob po rok 1850* nemohla být dokončena důsledkem reorganizace ČSAV, vedoucí k zániku Kabinetu – „[…] *od 1. ledna 1954 byl Rybův Kabinet svěřen doc. Škarkovi a zařazen do Ústavu pro českou literaturu.*“[56]

Léta 1954–1960 strávil Bohumil Ryba na základě „usvědčení“ z velezrady a vyzvědačství ve vězení, avšak ani tam neustala jeho vědecká činnost, která mu pomáhala k překonání obtížného období. Kvůli uvedeným trestným činům byl vyloučen téměř ze všech institucí, jichž byl do té doby členem.

Ani po propuštění z žaláře v roce 1960 však nebyla profesorova situace záviděníhodná, protože jeho svoboda byla i mimo vězeňskou celu stále výrazně okleštěna. ÚV KSČ, jehož souhlasu bylo zapotřebí k tomu, aby s ním jakýkoli zaměstnavatel uzavřel plnohodnotnou pracovní smlouvu, se k tomu kroku ještě po dlouhou dobu neodhodlal, a tak Bohumil Ryba pracoval v rámci možností na různé krátkodobé a částečné úvazky. Rovněž jeho autorská práva k příštím publikacím automaticky přešla na Ústav pro českou literaturu. V roce 1975 tak musela vyjít pouze anonymně jeho edice Husovy *Postily (Postilla adumbrata)* a jeho jméno se nesmělo objevit ani na prvním sešitu *Slovníku středověké latiny v Českých zemích,* ač byl jeho zakladatelem.[57]

Teprve 13. června 1967 byla na základě rozhodnutí Knihovní komise prezídia ČSAV ustavena odborná Komise pro soupis cizojazyčných bohemik z let 1501–1800. Za jejího předsedu byl vybrán právě prof. Bohumil Ryba a zůstal jím až do své smrti. Poradní sbor, který řídil, tvořili následující vědečtí pracovníci: za ČSAV dr. Mirjam Bohatcová, prof. dr. Miroslav Boháček, dr. Josef Hejnic, dr. Jaromír Povejšil, dr. Zdeněk Šimeček a dr. František Šmahel; za pracovníky Komise pro soupis cizojazyčných bohemik Josef Moravec a dr. Bohuslava Brtová; za vysoké školy doc. dr. Ivan Hlaváček, doc. dr. Miloslav Šváb a za Státní knihovnu ČSSR dr. Emma Urbánková.[58]

56 Vidmanová, A.: *K vydávání Husových Opera Omnia.* In: *Husitský Tábor 12.* Sborník husitského muzea. Tábor 1999, s. 11.

57 Pousta, Z.: *Filosofie za mřížemi: Leopoldov, léta padesátá.* Ústav dějin UK – Archiv UK, Praha 1995, s. 158.

58 Baďurová, A.: *Profesor Bohumil Ryba a národní bibliografie*. In: *Sborník příspěvků ze slavnostního shromáždění na počest 90. výročí narození prof. Bohumila Ryby*; s. 41.

Dne 23. května 1968 byl profesor Ryba zvolen za člena Výboru Společnosti Národního muzea a v letech 1968–1973 konečně po dlouhé době řádně zaměstnán v Komisi pro studium a soupis rukopisů, spadající pod Ústřední archiv ČSAV. Během této doby prostudoval až neuvěřitelně velké množství větších, menších, úplných i torzovitých rukopisů, výsledkem čehož jsou tři rozsáhlé svazky *Katalogu strahovských rukopisů*, *Doplňky k soupisu knihovny kláštera vyšebrodského, Soupis rukopisů budějovické biskupské knihovny* či sborník *Studie o rukopisech v letech 1968–1974,* kde podrobil pečlivé analýze některé nejasnosti daných rukopisů, nevyhýbaje se ani těm nejsložitějším.

Vědecké práci se profesor Ryba věnoval s neutuchající pílí až do své smrti, která nastala dne 6. února 1980. Zemřel ve věku nedožitých osmdesáti let.

## Proces „Václav SYROVÁTKA a spol."

Velmi brzy po únoru 1948 se na Filozofické fakultě UK, tehdejším pracovišti prof. Bohumila Ryby, vytvořila velmi napjatá atmosféra zapříčiněná všeobecnou nedůvěrou, podezíravostí a bezpáteřností kariéristů, kterým nové politické poměry otevřely dveře dokořán. Své fakultní pracoviště byli nuceni opustit například literární historik Václav Černý, historik Karel Stloukal či klasický archeolog Jindřich Čadík, který dokonce skončil ve vězení.

Naproti tomu se opačným směrem vyvíjela například kariéra Františka Grause, v jehož stěžejním díle *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské* korigoval chyby a nepřesnosti latinských překladů právě Bohumil Ryba. *„Byla to rychlá kariéra historika, který skvěle ovládal své řemeslo. Umožněna ovšem byla především rychlou a téměř úplnou likvidací české nemarxistické (‚buržoazní' ) historiografie na vysokých školách a v předních vědeckých institucích po únoru 1948. Mladí, k stalinské interpretaci marxismu a k politice KSČ se okázale hlásící historici, tehdy dostali obrovskou příležitost. A Graus patřil k předním z nich."*[59]

Profesor Ryba nesl „nové" poměry na fakultě (i v celém Československu) velmi těžce, nesouhlasil zejména s nekritickou propagandou marxismu-leninismu a jejími zásahy do výuky prakticky všech vysokoškolských oborů. Stejně tak časté inspekce na přednáškách, mající za cíl dohlížet na každé slovo a každou formulaci přednášejících v konfrontaci s nastolenou státní ideologií, mu na optimismu nepřidávaly. V jednom z výslechů z roku 1954 je zaznamenán rozhovor ohledně jeho působení na univerzitě. Na otázku vyšetřovatele:

*„Byl jste vy, jako profesor Karlovy univerzity, po osvobození dělnickou třídou nějak poškozen?",* Ryba odpověděl:

*„Moje postavení vysokoškolského profesora bylo v nynější státní formě usměrňováno a nemohl jsem přednášet, co bych chtěl, nýbrž to, co bylo požadavkem studijní*

59 Churaň, M. a kol.: *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Libri, Praha 1998.

*reformy, která hleděla, aby přednášenými látkami byli studující vedeni v duchu marxismu a leninismu, jakožto jediné zdravé vědecké formy, se kterou jsem se já neztotožňoval.*“[60]

Těsně před sedmou hodinou ranní dne 17. února 1953 zazvonil nečekaně zvonek u dveří jednoho z bytů v Betlémské ulici č. 7 v Praze 1. Bez jakéhokoli vysvětlení byl univerzitní profesor Bohumil Ryba za přítomnosti celé rodiny zatčen a jeho pracovna zapečetěna, s odvoláním na začátek soudního řízení. Teprve po několika měsících obdržela rodina dopis se sdělením, že se Bohumil Ryba nachází ve vyšetřovací vazbě; jakékoli bližší odůvodnění však chybělo.[61] Návrh na zatčení profesora Bohumila Ryby ze dne 22. ledna 1953 měl tuto podobu:

„*Zatčený Václav Syrovátka vypověděl při výslechu dne 3. 3. 1952 k osobě Ryby toto:*

‚[…] *Když jsem tak o ustavení svého zástupce, jak mi nanesl Nechanský, uvažoval, vzpomněl jsem si na univerzitního profesora Bohumila Rybu.* […] *Seznámil jsem Rybu s mojí protistátní činností a s mým ilegálním zapojením ze zahraničí a požádal jsem jej o protistátní spolupráci se mnou.* […] *Ryba se vším souhlasil, a tímto se stal centrem celé naší protistátní organizace.* […] *Ještě koncem dubna 1949 seznámil jsem za účelem špionážního styku s Rybou Smolíka.* […] ‘

*Výpověď zatčeného Václava Syrovátky o protistátní činnosti Ryby je v daném spise potvrzena výpovědí zatčeného Antonína Smolíka, bývalého nadporučíka SNB. Antonín Smolík při výslechu dne 25. dubna 1952 vypověděl:*

‚*Další seznámení jsem měl, a to na návrh Syrovátky.* […] *byl jsem jím odvezen do Prahy I, Betlémská ulice, kde mne odvedl a představil jistému profesoru Rybovi* […] *před odchodem mě jmenovaný vyzval, abych se některý příští den dostavil do bytu profesora Ryby* […]. *Tato schůzka se uskutečnila, a když jsem přišel do bytu Ryby, byl zde již přítomen Syrovátka, který zde pak informoval profesora Rybu a také mne o jeho poslání do západního Německa.* […] *Do této polovice roku 1949 ještě zapadá jedna schůzka u profesora Ryby, kdy nás chtěl Syrovátka seznámiti se způsobem šifrování zpráv.* […] *Po telefonickém rozhovoru s profesorem Rybou, po zatčení Ing. Syrovátky, dostavil jsem se do bytu k Rybovi. Ryba přede mnou vytáhl ze své knihovny nějaké desky, odkud vyndal arch papíru, kde měl zachycená jména spolupracovníků Syrovátky.* […] *V době svého zařazení na dopravním oddělení v Praze, Ditrichova ulice jsem byl telefonicky vyzván prof. Rybou, abych se k němu dostavil. Na této schůzce jsem se od prof. Ryby dozvěděl, že k němu přišla jistá žena jménem Jiříkovicová* […] *a tato mu předala dopis – zprávu od agenta anglické špionážní služby Šorma.*‘

Na základě uvedeného a proto, že Ryba by mohl uprchnout do zahraničí, navrhuji zatknout Bohumila Rybu, provést u něho domovní prohlídku a po dopravení do věznice zahájit proti němu vyšetřování. *ppor. Duchoň.*“[62]

60 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Vyšetřovací spisy – Centrála (dále jen MV-V) vyšetřovací spis arch. č. V-2473 MV. Podsvazek I. „SYROVÁTKA Václav a spol.“, Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13335/53, s. 30.

61 Podle vzpomínek PhDr. Aleny Rybové.

62 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-2473 MV. Osobní spis státněbezpečnostního vyšetřování proti „RYBA Bohumil,“, Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4 -V-13333, s. 1–2.

Z výše uvedeného zlomku vyšetřovacího spisu je zřejmé, že profesor Bohumil byl začleněn státními vyšetřovateli do procesu „Václav SYROVÁTKA a spol." na základě jistých informací, které měly podpořit a do kýžených rozměrů nafouknout výpovědi již zatčených osob. Na Rybově zatčení se zcela jistě podílela zmínka Václava Syrovátky o Rybovi, v průběhu vyšetřování akce SELB (viz níže), do níž byl Syrovátka dříve zapleten. Na základě vzpomínek Aleny Rybové, dcery profesora Ryby, je ovšem jisté, že nejvíce k němu přispěl dr. Rudolf Mertlík, velmi nadaný klasický filolog a Rybův žák, který se do vězení dostal dříve než profesor Ryba, pro svůj, nikterak neskrývaný negativní postoj vůči komunistickému režimu. Možná proto, že věděl, že jeho oblíbený učitel rovněž není spokojen se stávajícími poměry, zařadil si ho tento „extravagantní člověk"[63]do své vymyšlené vlády, sepsané na motáku, který byl u něj v cele nalezen. Rudolf Mertlík totiž považoval profesora Rybu za ideálního ministra školství, a právě tato skutečnost posléze posloužila státním vyšetřovatelům jako důkazní prostředek proti Rybovi.

Výše zmíněná akce SELB je nazvána podle západoněmeckého města, kam 29. září 1951 dorazil unesený osobní vlak č. 3717 se sto jedenácti cestujícími. Nejprve projel plnou rychlostí konečnou ašskou stanicí. Organizátoři únosu, mezi nimiž byli také dva spolupracovníci Státní bezpečnosti, trestu unikli, neboť zůstali v emigraci. Výsledkem byla rezignace ministra národní bezpečnosti Ladislava Kopřivy a nóta československé vlády se stížností na počínání amerických vojenských úřadů v Německu a požadavkem na vydání organizátorů únosu. Celkem bylo v akci SELB, která byla označena jako návazná akce protistátní činnosti skupiny majora Jaromíra Nechanského, rozpracováno Státní bezpečností sto sedmdesát jedna osob, mezi nimiž byl pod „č. 64" veden také Bohumil Ryba.[64]

V úsekovém zápise Krajské správy SNB v Plzni o výpovědi ze dne 3. března 1952 s Václavem Syrovátkou se ona kompromitující zmínka o profesoru Rybovi již objevuje:

„***Otázka:*** *Zmínil jste se o tom, že Nechanský vám dal směrnici k vyhledání další osoby pro protistátní činnost, která měla být na základě obeznámení s vaším protistátním jednáním připravena jako váš zástupce v případě vaší likvidace. Vyhledal jste podobného člověka? Případně, že ano, kdo to byl a jak jste na něho navázal?*

***Odpověď:*** *Když jsem tak o ustavení svého zástupce, jak mi nanesl Nechanský, uvažoval, vzpomněl jsem si na univerzitního profesora Bohumila Rybu, kterého jsem znal ze společnosti našeho rodinného lékaře MUDr. Chadimy. Takto znal jsem Rybu asi jeden rok a z těchto styků jsem seznal, že Ryba je zaostřen proti státnímu zřízení.* […]"[65]

Z výše uvedeného vyplývá, že Bohumil Ryba uvízl v síti Státní bezpečnosti nejméně o rok a půl dříve, než byl zatčen, a následně byl postupně zapracováván do chystaného politického procesu.

Samotné vyšetřování prof. Ryby započalo na konci roku 1953 podle naordinovaného schématu a bylo vedeno současně s cílem podpořit obvinění dalších osob. První

63 Takto se o něm vyjádřila dr. Alena Rybová.

64 ABS, arch. č. H-269, akce SELB, sv. 8, s. 1.

65 Tamtéž, Krajská správa SNB, správa StB Sv SEO, Plzeň, sv. 3, s. 739.

vyšetřování proběhlo na Krajské správě MV v Hradci Králové pod taktovkou ppor. Suchánka ve dnech 17. prosince 1953 až 6. ledna 1954. Poté, od 6. ledna do 9. března 1954 pokračoval ve vyšetřování por. Jan Váňa za Správu vyšetřování MV v Praze, který celý případ také uzavřel.[66]

Do osobního vyšetřovacího spisu Bohumila Ryby byly zařazeny výpovědi ze 7., 16. a 21. ledna 1954, z nichž první se týká jeho osobních údajů, druhá jeho tzv. protistátní a špionážní činnosti, jeho styků s Ferdinandem Peroutkou, Václavem Syrovátkou, Antonínem Smolíkem a kontaktů s emigrantem Oldřichem Šormem. Poslední výpověď pak byla otázkami nasměrována k osobě MUDr. Vladimíra Chadimy.

Ve spise „Václav SYROVÁTKA a spol." jsou začleněny protokoly s výpověďmi ze 3. a 4. ledna, které obsahují některé doplňující informace, vztahující se k osobě profesora Ryby a jeho úloze v dané špionážní skupině, k návštěvě majora Nechanského u profesora v bytě, a dále výpověď z 21. ledna 1954, kde se vyšetřovatel zajímal o zapojení rodinných příslušníků profesora Ryby do protistátní činnosti.

Není zcela zřejmé, do jaké míry byl základ, použitý pro konstrukci těchto vyšetřovacích protokolů, pravdivý. Podle vzpomínek PhDr. Rybové, je však jisté to, že její otec Ing. Syrovátku znal, a že se s ním a některými dalšími skutečně stýkal v bytě MUDr. Vladimíra Chadimy, který býval Rybovým studentem na gymnáziu, a který byl – jak je v protokolech uvedeno – narkomanem. Celá tato, pravidelně se scházející, společnost také opravdu (podle slov dr. Rybové) vymýšlela i podnikala různé akce tzv. protistátního charakteru; šlo zejména o vyvezení „jistých mobilizačních plánů" do zahraničí.

O zmíněných vyšetřovacích protokolech lze říci, že jejich charakteristickým rysem jsou rozsáhlé větné konstrukce, široká souvětí s nadměrným počtem vedlejších vět a nepřeberné množství stylistických chyb, ze kterých jsou složeny odpovědi profesora Ryby (nejinak je tomu i u dalších obviněných), což jednoznačně vypovídá o tom, že autory daných formulací byli vyšetřovatelé. Koresponduje s tím i skutečnost, že vyšetřovaný často rozvíjel svou odpověď mimo záběr položené otázky, a ani náznakem se nepokoušel o vlastní obhajobu. Toto vše bylo ostatně naprosto běžnou vyšetřovací praxí.

Z uvedených vyšetřovacích protokolů lze vypozorovat i další fakta. Charakteristickým prvkem komunistické justice je „presumpce viny obžalovaného v průběhu vyšetřování", což vyplývá téměř ze všech otázek týkajících se špionážní a protistátní činnosti, které jsou profesoru Rybovi kladeny.

Do údajné špionáže je mimochodem zapleteno též velvyslanectví Velké Británie, tedy západního státu, který podle tehdejšího politického kurzu nemohl mít stran svého postavení k Československu přátelské úmysly (v souvislosti s dalšími obviněnými vstupuje na scénu i britská a americká výzvědná služba). Dále je zde patrná silná nevraživost vůči emigrantům, ať už jde o údajného špiona a zrádce Oldřicha Šorma

66 ABS, f. MV-V, arch. č. V-2473 MV, Osobní spis státněbezpečnostního vyšetřování proti „RYBA Bohumil," Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13333, s. 30.

(kvůli podezření ze špionážní činnosti byl stíhán bezpečnostními orgány, takže emigroval do Velké Británie, kde podle StB musel nutně vstoupit do místních výzvědných služeb), či o bývalého ministra zahraničního obchodu, národního socialistu Huberta Ripku (ten se podle StB *„provinil proti lidové demokracii svou dezercí z vlády, podporou politiky národně socialistické strany a konečně sabotérským počínáním v exportu a importu, kde podporoval machinace soukromých firem, takže státu unikal značný počet deviz do ciziny.“*[67]).

Hned na počátku prvního vyšetřovacího protokolu byl Ryba dotazován na své členství v sociálnědemokratické straně a na důvod odmítnutí vstupu do KSČ. Je tu tudíž patrný i odmítavý postoj vhledem k parlamentní pluralitě. V neposlední řadě je třeba se zmínit o apriorním nedůvěřivém pohlížení na představitele domácí inteligence, mezi které Bohumil Ryba samozřejmě náležel.

Ideologicky vykonstruovaná je také odpověď profesora Ryby (ve vyšetřovacím spise „SYROVÁTKA Václav a spol.“) na otázku, proč nesouhlasil s programem KSČ: *„Protože jsem tonul v masarykovské představě demokracie a byl jsem zaujat proti formě diktatury proletariátu.“*[68] Na výzvu, aby tento svůj postoj odůvodnil, odpověděl Bohumil Ryba dle záznamu:

*„Jako chlapec jsem byl vychováván v měšťáckém prostředí v katolické rodině a v tomto prostředí jsem žil i jako vysokoškolský posluchač. Filosoficky na mě působil svými spisy T. G. Masaryk a jeho žák – positivista František Krejčí, proto jsem později vystoupil z církve. Od nich jsem také převzal jejich politické sympatie k sociálně demokratické straně, nepoznal jsem útisk a útlak, ve kterém dělnická třída žila, ani její prostředí. Na dělnickou třídu jsem měl vždy zkreslený názor, a proto mně nebylo také ani známo nic o síle dělnické třídy. Podceňoval jsem význam Říjnové revoluce a nepřekračoval jsem hranice významu buržoazní revoluce francouzské.*

*Doznávám se k tomu, že masarykovská politika byla falešná a vylhaná, jelikož jeho ideály nepřestaly být vázány třídně na buržoazii, kterou jako představitel státu vůči dělnické třídě hájil mocenskými prostředky. Přesto, že Masaryk vydal dva díly svých spisů ‚Rusko a Evropa', nenáviděl komunismus a svoji důvěru vkládal k západním imperialistickým státům, podle kterých uplatňoval boj proti diktatuře proletariátu v naší československé republice. Takový, jako byl Masaryk, jsem byl i já, a proto jsem se dostal na nepřátelskou platformu a zařadil jsem se mezi nepřátele našeho lidově demokratického zřízení.“*[69]

Kritika osobnosti prvního československého prezidenta T. G. Masaryka a jeho údajného neblahého vlivu na budoucí generace byla rovněž, podle tehdejší oficiální politiky, žádoucí a všudypřítomná.

V souvislosti s vyšetřováním prof. Bohumila Ryby figuruje mezi příslušnými dokumenty také protokol o výpovědi svědka Olena Ryby, jeho syna. V protokolu z 21. ledna

67 Archiv PNP, Prof. Bohumil Ryba, neuspořádané svazky, č. přír. 41/75.

68 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-2473 MV. Podsvazek I. „SYROVÁTKA Václav a spol.“, Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13335/53, s. 26.

69 Tamtéž.

1954 je zaznamenána výpověď Bohumila Ryby o tom, že došlo k seznámení dalšího obviněného Antonína Smolíka právě s jeho synem. Olen Ryba prý hodlal emigrovat do zahraničí a Antonín Smolík mu k tomu měl svými známostmi dopomoci. Z celé záležitosti nakonec sešlo, a to prý z toho důvodu, že člověk, který měl být prostředníkem přechodu přes hranice, byl zatčen. Ve zmíněném protokolu je o Olenu Rybovi další záznam:

*„Syn Olen na mou žádost asi v roce 1950 odnesl kufr se svršky, náležejícími manželce uprchlého bývalého důstojníka československé armády, Pavla Beránka*[70] *do bytu úřednice Britského velvyslanectví v Praze, Angličance Bakerové, která, jak jsem se později dověděl z tisku, byla pro špionážní činnost vypovězena z ČSR."*[71]

Na základě toho byl Olen Ryba dne 4. února 1954 vyslýchán jako svědek. Byla mu předložena fotografie Antonína Smolíka, aby vypovídal o tom, v jaké souvislosti se s tímto člověkem setkal, jak se měl uskutečnit jeho útěk přes hranice a co mu říká jméno Angličanky Bakerové. (Besie Bakerová, Patricie Roseweare, Ruth Chaplinová a Neil Gardner byli úředníky britského velvyslanectví v Praze a podle zprávy ministerstva zahraničních věcí ze 4. března 1953 měli protistátně spolupracovat s Marií Jiříkovicovou, Miladou Lukešovou, Františkem Petříčkem a Antonínem Smolíkem. Zpráva dále uvádí, že o existenci tohoto špionážního spojení věděli Václav Syrovátka, Bohumil Ryba, Ivo Výborný, Václav Špirk, Josef Dryml a Eliška Volfová-Paráková.)[72]

Do procesu, který dostal název „Václav SYROVÁTKA a spol.", tak kromě profesora Bohumila Ryby byli dále zařazeni:

**Václav Syrovátka** (nar. 1904, spolumajitel textilního obchodu v Praze),
**Antonín Smolík** (nar. 1911, bývalý nadporučík SNB, před zatčením technický úředník),
**Marie Jiříkovicová** (nar. 1918, bývalá úřednice MV),
**František Petříček** (nar. 1899, bývalý majitel rychložehlírny v Praze),
**Milada Lukešová** (nar. 1924, úřednice n. p. Dopravní stavby),
**Václav Špirk** (nar. 1915, úředník dopravního referátu ONV Praha-Jih),
**Ivo Výborný** (nar. 1925, bývalý úředník ministerstva potravinářského průmyslu),
**Vladimír Chadima** (nar. 1911, praktický lékař),
**František Šimůnek** (nar. 1890, úředník n. p. Energotrust),
**Josef Dryml** (nar. 1912, bývalý staršina SNB),
**František Nový** (nar. 1908, bývalý staršina SNB),
**Vlasta Marie Nová** (nar. 1917, úřednice n. p. Bazar v Praze) a
**Eliška Volfová** (nar. 1917, modistka národního podniku Oděvní tvorba v Praze).[73]

70 Pavel Beránek byl synem sestřenice Bohumila Ryby Jiřiny (rozené Havelské, provdané Beránkové, později znovu provdané Leporiniové), žijící od roku 1948 v Rakousku. Pavel Beránek se v roce 1945 vrátil jako důstojník z Anglie do Prahy. Po roce 1948 se mu podařilo i s manželkou emigrovat z Československa.

71 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-2473 MV. Podsvazek I. „SYROVÁTKA Václav a spol.", Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13335/53, s. 32.

72 Tamtéž, s. 55.

73 Tamtéž, s. 1.

Stejně jako u dalších politických procesů v Československu, plnili advokáti pouze formální úlohu. Bohumilu Rybovi, Františku Petříčkovi a Josefu Drymlovi byl přidělen společný obhájce JUDr. Vladimír Fáček, s nímž se sešli prakticky jen jednou, a to až 17. června 1954, po řadě měsíců, které obvinění strávili ve vyšetřovací vazbě.[74]

Proces „Václav SYROVÁTKA a spol." navazoval na *„odhalení protistátní organizace"* v čele s bývalým majorem ČSA Jaromírem Nechanským, který byl obžalován ze špionážní činnosti ve prospěch americké výzvědné služby a z přípravy protistátního spiknutí. Dne 22. dubna 1950 nad ním Státní soud vynesl rozsudek, obnášející trest smrti oběšením; 16. června 1950 byla poprava vykonána.[75]

Spojovacím článkem mezi procesem „Václav SYROVÁTKA a spol." a procesem „NECHANSKÝ Jaromír a spol." byla právě osoba Ing. Václava Syrovátky, který byl již dříve – 29. srpna 1950, odsouzen k trestu odnětí svobody na patnáct let za *„velezrádnou činnost"* v Nechanského skupině. V roce 1952 byl pak vyšetřován v souvislosti s akcí SELB.

Konstrukce procesu s názvem „Václav SYROVÁTKA a spol." vypadala takto:

Václav Syrovátka údajně zatajil během svého prvního vyšetřování svou ostatní protistátní činnost, kterou měl provozovat ve špionážním spojení s dalšími osobami, až do svého zatčení dne 24. října 1949. Tato protistátní skupina měla být řízena nejprve americkou výzvědnou službou v SRN a posléze britskou výzvědnou službou Intelligent Service[76].

Podle záznamu Státní bezpečnosti se v létě 1948 Václav Syrovátka poprvé sešel v Praze se svým známým Emanuelem Látem, bývalým nájemcem velkostatku u Františkových Lázní, který se právě vrátil ze své ilegální cesty do Západního Německa a byl stíhán československými bezpečnostními orgány. Emanuel Lát měl Syrovátku požádat o doručení písemné zprávy jeho rodičům. Během dalších setkání se pak měli domluvit, že Syrovátka bude Látovi po jeho návratu do Západního Německa posílat špionážní zprávy. Emanuel Lát prý následně pro tyto účely získal Antonína Smolíka, Ing. Vladimíra Peška, bývalého tajemníka Národní banky v Praze, Emanuela Nováka, úředníka n. p. Kovo a Jaroslava Jakuba, bývalého příslušníka SNB, vykonávajícího tehdy službu v Jáchymově – všichni byli již dříve za tuto činnost odsouzeni.

Později měl Václav Syrovátka zapojit do své špionážní skupiny také Bohumila Rybu, Marii Jiříkovicovou, Františka Petříčka, Miladu Lukešovou a Iva Výborného. Prostřednictvím Milady Lukešové, rozené Šormové, údajně navázal v létě 1948 další spojení se zahraničím, a sice s Oldřichem Šormem, bratrancem Milady Lukešové, který se podle StB stal po svém útěku z Československa agentem Intelligent Service.

74 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-2473 MV. Podsvazek I. „SYROVÁTKA Václav a spol.", Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13335/53, s. 2.

75 Bez zajímavosti však není, že major Jaromír Nechanský byl s největší pravděpodobností dvojím agentem, o čemž svědčí např. dokument ministerstva vnitra (Sv. V-5443 MV, „NECHANSKÝ Jaromír a spol.").

76 The Secret Intelligence Service, nebo-li SIS (či MI6), je tzv. Rozvědka v rámci britských zpravodajských služeb, která informuje Ministerstvo zahraničních věcí.

Toto spojení bylo prý uskutečňováno prostřednictvím Marie Jiříkovicové přes britské velvyslanectví v Praze.

Touto cestou měl Syrovátka vzápětí dostat od Šorma instrukce, aby opatřoval zprávy hospodářského, politického, vojenského a bezpečnostního charakteru, a měl mu také předat zásilku se speciálním karbonovým papírem k psaní špionážních zpráv, s pomůckami k šifrování a seznamem podniků, odkud měly být zprávy získávány.

Informace, které podle vyšetřovatelů Syrovátka Šormovi odeslal, prý obsahovaly organizační schéma ministerstva vnitra, seznam členů závodních milic, směrnice pro práci protiletecké civilní obrany, seznamy členů Lidových milic z několika okresů s uvedeným počtem střelných zbraní, stav cizích valut v Národní bance, stav vývozu zboží z Československa do ciziny za první a druhé čtvrtletí roku 1949, kopii plánu jáchymovského dolu Rovnost, vzorky uranové rudy, plán jednoho jáchymovského pracovního tábora, počet elektroměrných přístrojů, dodaných v rámci exportu do Sovětského svazu atd. Všechny tyto zprávy údajně pořídili díky svým pozicím zmiňovaní Pešek, Novák, Jakub a Smolík.

Dne 3. května 1949 měl údajně Václav Syrovátka podniknout ilegální cestu do Západního Německa, aby projednal další špionážní úkoly s Emanuelem Látem. Ve Frankfurtu nad Mohanem byl prý představen vedoucímu americké rozvědky v Západním Německu, plukovníku Katkovi, jenž ho zpravil o dalším postupu ve špionážní činnosti.

Svého spojení s Látem měl posléze Syrovátka využívat také jako cesty ke zprostředkování útěku různých „nepřátelských živlů" z Československa, například manželky Oldřicha Šorma. Protože Syrovátka podle StB neustále počítal s vojenskou intervencí „západních imperialistů", držel pro tento případ neoprávněně střelné zbraně.[77]

K Bohumilu Rybovi stojí v žalobě hlavního vojenského prokurátora toto:

*„Obviněný Bohumil Ryba, kterému poskytovala naše společnost všechny předpoklady k plodné tvůrčí vědecké práci, se jako příslušník buržoazní třídy nikdy nesmířil s novým politickým uspořádáním v republice. Svoje názory projevoval zejména ve společnosti osob stejného nepřátelského smýšlení, která se scházela u obviněného Vladimíra Chadimy. Jeho nenávist ke zřízení se ještě vystupňovala po únoru 1948, kdy vyústila v konkrétní protistátní činnost. Tehdy mu také obviněný Syrovátka sdělil, že pro případ politického zvratu v republice se s ním počítá jako s budoucím ministrem školství. Dále jej informoval o své špionážní činnosti, sdělil mu jména členů své skupiny a pro případ svého zatčení jej pověřil dalším řízením špionážní skupiny.*

*Obviněný Ryba s obviněným Smolíkem skutečně také po zatčení Syrovátky obnovili špionážní spojení se zrádcem Šormem přes anglické velvyslanectví, prostřednictvím přepážky, kterou Syrovátka vybudoval před svým zatčením v obchodě obviněného Petříčka. Od Šorma dostal Ryba soupis špionážních otázek, týkajících se nejdůležitějších oborů politického a hospodářského života republiky, a stejnou cestou dostal i návod k šifrování*

77 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-2473 MV. Podsvazek I. „SYROVÁTKA Václav a spol.", Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13335/53, s. 38–40.

*špionážních zpráv. Návod Ryba pokládal za nedostatečný, proto po dohodě se Smolíkem vypracoval způsob šifrování pomocí knihy ‚Plauti Komediae´. O změně šifrování podal zprávu Šormovi s tím, aby si stejnou knihu opatřil i on. Aby bylo zajištěno ještě lepší spojení se zahraničím, žádal obviněný Ryba o zaslání krátkovlnné vysílačky. Ve špionážním spojení se Šormem byl obviněný Ryba až do roku 1952, kdy bylo toto spojení přes anglické velvyslanectví přerušeno, v důsledku odhalení jistého úředníka toho velvyslanectví jako špiona."*[78]

Co se týče **Antonína Smolíka**, byl obviněn jednak z toho, že opatřoval špionážní zprávy, a jednak z podílu na obnově spolupráce s Oldřichem Šormem po Syrovátkově zatčení.

**Marie Jiříkovicová** údajně nemalou měrou přispěla k úspěšné emigraci Oldřicha Šorma a bývalého úředníka MV Václava Knotka s rodinou. V protistátní skupině měla figurovat jako jeden z nejdůležitějších spojovacích článků se zahraničím. Především přes britské velvyslanectví v Praze prý přebírala od Šorma instrukce a dopisy pro různé osoby a také šifrovací pomůcky. Koncem roku 1949 měla zapojit do špionážní činnosti dalšího obviněného Václava Špirka a taktéž Bohuslava Veverku z Kunvaldu, bývalého agrárního funkcionáře a kulaka, který prý *„na základě pokynů od Šorma vybudoval v královéhradeckém kraji čtrnáctičlennou skupinu vesnických boháčů"*. Ta měla prostřednictvím tajné vysílačky udržovat přímý styk se zahraničím.

**František Petříček**, co by majitel rychložehlírny, zas údajně v létě 1949 souhlasil se Syrovátkovým návrhem zřídit v jeho podniku přepážku pro špionážní spojení se zahraničím. Měl zde přebírat špionážní zprávy od Milady Lukešové a Marie Jiříkovicové a vydávat je úředníkům britského velvyslanectví, od nichž měl zároveň přebírat písemné pokyny pro členy špionážní organizace.

**Milada Lukešová** prý rovněž pomáhala při útěku do zahraničí svému bratranci Oldřichu Šormovi, jeho manželce a rodině Václava Knotka. V protistátní skupině zastávala podle StB převážně úlohu spojky, podobně jako Marie Jiříkovicová.

**JUDr. Ivo Výborný**, synovec Václava Syrovátky, byl údajně pověřen zejména ukrýváním různých písemností protistátního charakteru. Podílet se měl také na odesílání špionážních zpráv do zahraničí a nějaký čas prý u sebe nelegálně „přechovával" dva samopaly.

**Václav Špirk** podle vyšetřovatelů obstarával ze svého postu na dopravním referátu v okrese Praha-Jih řadu důležitých informací, zaslaných posléze do Velké Británie a do SRN.

**MUDr. Vladimír Chadima** se měl provinit svými styky s lidmi, o nichž věděl, že se chystají k útěku z Československa, hlavně s Ferdinandem Peroutkou, Rafaelem Kubelíkem a hrabětem Schwarzenbergem. Již od roku 1945 měl prý tajně ve svém držení střelnou zbraň, kterou měl dostat od Syrovátky.

**František Šimůnek** se údajně účastnil zhotovování a rozšiřování letáků se *„štvavým obsahem proti KSČ"* a stávajícím politickým poměrům v Československu. Jeho

78 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-2473 MV. Podsvazek I. „SYROVÁTKA Václav a spol.", Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13335/53, s. 40–41.

vina spočívala také v tom, že měl u sebe poskytnout dočasný úkryt Václavu Knotkovi a poté mu pomoci při emigraci.

**Josef Dryml**, zeť Františka Šimůnka, také podle vyšetřovací verze StB nějaký čas ukrýval Václava Knotka a pomáhal při přípravách útěku jeho rodiny.

**František Nový** s manželkou **Vlastou Novou** zase měli poskytnout dočasný úkryt Oldřichu Šormovi.

Poslední obviněná **Eliška Volfová** byla údajně Syrovátkou pověřena zprostředkováváním některých důležitých schůzek.[79]

U všech obviněných byla pochopitelně provedena domovní prohlídka, která zpravidla přispěla k usvědčení:

„ROZHODNUTÍ O PŘEDLOŽENÍ VĚCNÝCH DŮKAZŮ SOUDU

V Praze dne 1. 3. 1954

*Po prozkoumání doličných věcí, získaných státní bezpečností, ve věci obviněného PhDr. Bohumila Ryby, narozeného 8. 11. 1900 v Hradci Králové, číslo jednací B/4-V-13333 jsem zjistil, že doličné věci: fotografie pořízené v bytě PhDr. Bohumila Ryby,*

*1) malé příruční kartotéky se svazkem s nadpisem KLARET k tisku č. 41, v němž Ryba ukrýval seznam příslušníků vyzvědačské skupiny,*

*2) vysunuté knihy v knihovně a přední list knihy PLAUTI COMOEDIAE, pomocí které Ryba vypracoval šifrovací klíč,*

*3) kancelářského papíru v knihovně Ryby, kde jmenovaný ukrýval speciální karbonový papír, který obdržel od anglického špiona Oldřicha Šorma ze zahraničí za účelem psaní špionážních zpráv neviditelným písmem,.*

*usvědčují jmenovaného z trestného činu velezrady a vyzvědačství, a rozhodl jsem proto předložit je s trestním oznámením soudu.“*[80]

Poslední část prokurátorovy žaloby, která je plná prázdných nebo lživých a propagandistických hesel a frází, zněla:

*„bylo prokázáno, že zločinná činnost obviněných směřovala k podpoře snah západních imperialistů ke zničení lidovědemokratického zřízení v Československu. To byl cíl, k jehož uskutečnění všichni obvinění rozvinuli širokou špionážní činnost a pomáhali takovým velezrádcům, jako byl Šorm. Z trestné činnosti se usvědčují navzájem, jsou dále usvědčováni výpověďmi svědků a dalšími důkazy a sami se k této trestné činnosti doznali.“*[81]

79 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-2473 MV. Podsvazek I. „SYROVÁTKA Václav a spol.“, s. 41–47.

80 Tamtéž. Osobní spis státněbezpečnostního vyšetřování proti „RYBA Bohumil“, s. 12.

81 Tamtéž. Podsvazek I. „SYROVÁTKA Václav a spol.“, s. 47.

Poté se již ve dnech 22.–24. června 1954 od 8.30 hod. konalo u Nejvyššího soudu – vojenského kolegia v Praze hlavní líčení. Předsedou senátu byl major justice JUDr. Štěpán Flajzar, jako soudci z lidu zde zasedli podplukovník Antonín Ondrášek, major Karel Kalivoda, generálním prokurátorem byl major justice JUDr. Jiří Putník.[82] Všichni obvinění odpovídali v souladu s násilím vynucenými pravidly vykonstruovaných procesů, tj. podle předem naučeného scénáře, který vedl k předem stanoveným trestním sazbám.

V závěru hlavního líčení udělil předseda senátu poslední slovo obviněným. Byly tak vyřčeny poslední věty, které vyšetřovatelé sestavili pro role obviněných. Part profesora Ryby vypadal takto:

*„Po vyčerpávající obhajobě nemám už nic, co bych poznamenal. O podílu studu, hanby a lítosti, které mám, jsem se již během hlavního líčení zmínil. Vím, že mou vinu může zahladit pouze spravedlivý trest, proto o něj prosím.“*[83]

Poté již následoval rozsudek. Bohumil Ryba se měl podle něj dopustit trestného činu velezrady podle § 78, odst. 2, písm. a), odst. 1, písm. c) trestního zákona a trestného činu vyzvědačství podle § 86, odst. 2, písm. a), b), odst. 1 trestního zákona, na základě čehož byl odsouzen k trestu odnětí svobody na devatenáct let. Dále podle § 43 trestního zákona mu byla vyslovena ztráta čestných občanských práv na deset let a podle § 47 trestního zákona došlo k propadnutí jeho veškerého majetku. Podle § 68 trestního zákona pak bylo ještě všem obviněným uloženo nahradit náklady trestního řízení zálohované státem.[84]

Co se týče trestů ostatních obviněných, dostali Václav Syrovátka a Antonín Smolík doživotí, Marie Jiříkovicová dvacet pět let, František Petříček šestnáct let, Milada Lukešová patnáct let, Vladimír Chadima jedenáct let, Josef Dryml osm let, František Nový šest let, František Šimůnek pět let, Ivo Výborný čtyři roky, Marie Nová dva roky a Eliška Volfová devět měsíců.[85]

Proti rozsudku Nejvyššího soudu již nebylo žádného odvolání; avšak i kdyby bylo, v dané době by beztak postrádalo smysl.

Společně s odsouzením vyšetřovaného (často již v souvislosti se zatčením) byli téměř vždy existenčně postiženi jeho rodinní příslušníci, zejména děti. *„Skoro univerzální byla nemožnost dát nadaným dětem adekvátní vzdělání“*, docházelo k jejich vylučování ze škol, bránění zápisu do škol i přes výborný prospěch. *„V mnoha případech však šlo i o zabránění ve vyučení řemeslu či odborné technické praxi.* […] *I při hledání zaměstnání šel rejstřík otce s uchazečem, jakoby trest vtiskl Kainovo znamení na celou rodinu – synové i dcery museli vyvinout často rafinovanou strategii, aby se dostali k zaměstnání, které si zvolili.“*[86]

82 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-2473 MV. Podsvazek I. „SYROVÁTKA Václav a spol.“, Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13335/53 , s. 50.

83 Tamtéž, s. 69.

84 Tamtéž, s. 74.

85 Tamtéž.

86 Gaďourek, I. – Nehněvajsa, J.: *Žalářovaní, pronásledovaní a zneuznaní;* s. 36.

Zatčením a rozsudkem byla rodina profesora Ryby velmi citelně postižena. Manželka Zdenka, která na tom byla nervově velmi špatně,[87] se s dětmi Olenem a Alenou dostala do nepříjemné situace zejména po stránce materiálního zabezpečení. Takřka veškerý majetek jim byl rozhodnutím soudu zabaven, a navíc přišli o hlavní zdroj příjmů – manželův plat.

O tom, že ani před tím nebyla finančních situace Rybových záviděníhodná, svědčí mj. dopis profesora Ryby z 23. prosince 1949 Výboru české sekce Svazu československých spisovatelů s oznámením, že z této organizace k 31. prosinci 1949 vystupuje, což odůvodnil takto: *„V rámci osobních peněžních úspor, k nimž mě nutí finanční rozvaha na rok 1950, musím zjednodušiti duplicitu členského 300korunového příspěvku, placeného jednak Svazu československých spisovatelů, jednak Ústředí vědeckých pracovníků.“*[88]

Paní Zdenka Rybová nemohla i přes velké úsilí najít celý půlrok žádnou práci, až nakonec byla zaměstnána jako účetní v Řempu. Alena i Olen se rovněž snažili situaci čelit a finančně přispívat na chod domácnosti: získali prospěchové stipendium, přivydělávali si jako pomocné vědecké síly na fakultě, Aleně Rybové bylo umožněno pracovat jako pomocná vědecká síla v pravěkém oddělení archeologického Jírova muzea v Praze Na Hanspaulce.

Oba potomci Bohumila Ryby byli vyloučeni ze studií na vysoké škole (Alena z Filozofické fakulty UK, kde studovala archeologii, a Olen ze studia chemie na Matematicko-fyzikální fakultě UK). Jejich vyloučení se naštěstí vztáhlo pouze na pár týdnů následujících bezprostředně po skončení procesu, což bylo v červenci, takže o výuku nepřišli. Jakým způsobem jim byl povolen návrat k vysokoškolskému studiu, se lze jen těžko dohadovat. Alena Rybová šla osobně se stížností za hlavním prokurátorem procesu, majorem justice JUDr. Jiřím Putníkem, který podle jejích slov choval k otci značný respekt; prohlásil, že *„děti nemohou za své rodiče“* a podepsal rozhodnutí o zrušení vyloučení Aleny a Olena Rybových z vysokoškolských studií. Je ovšem možné předpokládat, že se k této skutečnosti připojila ještě nějaká další polehčující okolnost či přímluva.

Od roku 1956 pracovala již PhDr. Alena Rybová v Archeologickém ústavu ČSAV. Vzpomíná, že zde byla často nabádána, aby se zřekla svého otce a ulehčila si tím svou situaci, zvláště před chystanými prověrkami v rámci Akademie. Ty se uskutečnily v roce 1957. Tehdejší ředitel Státního archeologického ústavu Jaroslav Böhm ji však prozíravě ihned po skončení jejího studia poslal z Prahy na dva roky do Plzně, aby tzv. „nebyla na očích.“

Co se týče přátel a známých, vzpomíná PhDr. Alena Rybová na to, že řada z nich se od rodiny profesora Ryby raději distancovala a při náhodném setkání přešla raději na druhou stranu ulice. Byli ovšem i tací, kteří se nebáli a nehodlali přátelské styky přerušit, dokonce se v rámci možností snažili režimem perzekvované rodině pomoci.

87 Podle vzpomínek PhDr. Aleny Rybové.

88 Archiv PNP, Prof. Bohumil Ryba, neuspořádané svazky, č. přír. 41/75.

Mezi takové patřil doc. Zdeněk K. Vysoký, autor článku *K sedmdesátinám profesora dr. Bohumila Ryby* z roku 1971 (viz výše).

Typickým znakem veřejných politických procesů v Československu byla doprovodná mediální kampaň, podněcující k nenávisti vůči obviněným. Dva dny po skončení procesu „Václav SYROVÁTKA a spol.", tedy 26. června 1954, o něm takto informovalo Rudé právo:

*„Ve dnech 22.–24. června 1954 se konal v Praze před senátem vojenského kolegia Nejvyššího soudu proces s 13členou skupinou zločinců, které hlavní vojenský prokurátor žaloval z trestných činů velezrady, vyzvědačství a z napomáhání těmto zločincům.*

*Skupina těchto zrádců byla ve spojení s nepřátelskými špionážními rozvědkami západních imperialistů, jejichž úkoly plnila. Svou činnost navázala v roce 1948 na zbytky likvidované špionážní sítě zrádce Krajiny, generálního tajemníka bývalé čs. strany národně socialistické, který již za okupace zrazoval československý odboj gestapu a vrahu českého národa K. H. Frankovi. Po rozdrcení nepřátel našeho pracujícího lidu v únoru 1948, po útěku Krajiny a ostatních zaprodanců k jejich chlebodárcům do zahraničí, pověřil jeden z nich, Krajinův tajemník špion Knotek, před svým útěkem vedením špionážní činnosti svého důvěrného spolupracovníka Oldřicha Šorma.* […]

*Do štábu této velezrádné a špionážní bandy patřil dále univerzitní profesor dr. Bohumil Ryba, typ buržoazního ‚vědce´, který se do činnosti zapojil proto, že mu byla slíbena Syrovátkou funkce ‚ministra školství´. Po Syrovátkově zatčení se Ryba ujal vedení, obnovil všechna spojení a žádal Šorma o krátkovlnnou vysílačku. Uložené úkoly se snažil s pomocí Smolíka plnit. Pokrytecky při hlavním líčení prohlašuje, že lituje své zrady na pracujícím lidu, který mu poskytl všechny výhody, a říká, že ‚vedle pocitu studu, cítí i ošklivost a hnus nad svou zrádcovskou činností´* […]. "[89]

## Vězení a amnestie

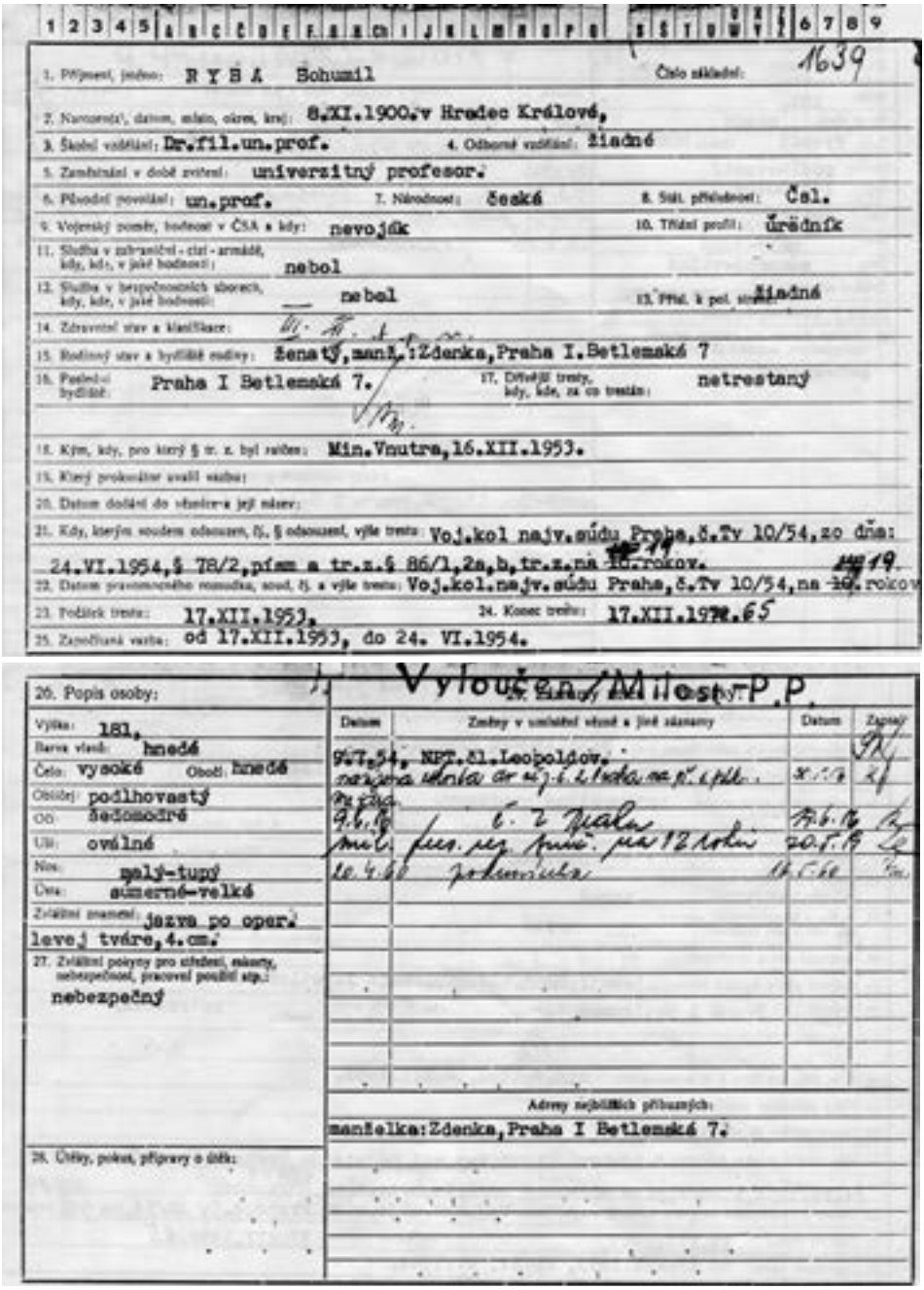
Ještě v rámci vyšetřovací vazby bylo 17. února 1954 Bohumilovi Rybovi, jakožto vyšetřovanci č. 157/857, předáno zpět do osobních věcí několik zabavených předmětů: 1) kniha – *Výlet pana Broučka do 15. století,* 2) kniha – *Plauti Comediae,* 3) malá příruční kartotéka v krabičce, 4) svazky s různým písemným materiálem pod čísly – 40, 41, 60, 61, 62, 63, 64, 65.[90] (Většina z nich sloužila při procesu jako důkazní materiál.)

Profesor Bohumil Ryba byl na tři roky umístěn nejprve do vězení v Leopoldově. O zdejších děsivých podmínkách hovoří ve své knize Artur London:

*„Jsme ve špinavé díře, kde jsou otřesné hygienické podmínky, kde voda je velkou vzácností. V dílnách jsou místo záchodů kbelíky. Bleskové sprchy jsou přibližně jednou*

89 *Rudé právo*, 27. června 1954, s. 2.

90 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-2473 MV. Podsvazek I. „SYROVÁTKA Václav a spol.", Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13335/53, s. 40.



1 2 3 4 5 A B C Č D E F G H Ch I J K L M N O P Q R S Š T U V W X Y Z 6 7 8 9

1. Příjmení, jméno: RYBA Bohumil — Číslo základní: 1639

2. Narozen(a), datum, místo, okres, kraj: 8.XI.1900.v Hradec Králové,

3. Školní vzdělání: Dr.fil.un.prof. — 4. Odborné vzdělání: žiadné

5. Zaměstnání v době zatčení: univerzitný profesor.

6. Původní povolání: un.prof. — 7. Národnost: česká — 8. Stát. příslušnost: Čsl.

9. Vojenský poměr, hodnost v ČSA a kdy: nevojčk — 10. Třídní profil: úředník

11. Služba v zahraničí - cizí armádě, kdy, kde, v jaké hodnosti: nebol

12. Služba v bezpečnostních sborech, kdy, kde, v jaké hodnosti: — nebol — 13. Příslušník pol. strany: žiadná

14. Zdravotní stav a klasifikace:

15. Rodinný stav a bydliště rodiny: ženatý,manž.:Zdenka,Praha I.Betlemská 7

16. Poslední bydliště: Praha I Betlemská 7. — 17. Dřívější tresty, kdy, kde, za co trestán: netrestaný

18. Kým, kdy, pro který § tr. z. byl zatčen: Min.Vnutra,16.XII.1953.

19. Který prokurátor uvalil vazbu:

20. Datum dodání do věznice a její název:

21. Kdy, kterým soudem odsouzen, čj., § odsouzení, výše trestu: Voj.kol.najv.súdu Praha,č.Tv 10/54,zo dňa: 24.VI.1954,§ 78/2,písm a tr.z.§ 86/1,2a,b,tr.z.na ~~10.~~ 14.rokov. ~~19~~

22. Datum pravoplatného rozsudku, soud, čj. a výše trestu: Voj.kol.najv.súdu Praha,č.Tv 10/54,na ~~20.~~ 14.rokov

23. Počátek trestu: 17.XII.1953. — 24. Konec trestu: 17.XII.1967.65

25. Započítaná vazba: od 17.XII.1953, do 24. VI.1954.

Vyloučen z MLO strany P.P.

26. Popis osoby:

Výška: 181, — Barva vlasů: hnědé — Čelo: vysoké — Obočí: hnědé — Obočí: podlhovastý — Oči: šedomodré — Ústa: oválné — Nos: malý-tupý — Uši: súmerné-velké — Zvláštní znamení: jazva po oper. levej tváre,4.cm.

27. Zvláštní pokyny pro střežení, nástupy, nebezpečnost, pracovní použití atp.: nebezpečný

28. Úlitky, pokuta, přípravy o útěk:

| Datum | Změny v osobních věcech a jiné záznamy | Datum | Zapsal |
|---|---|---|---|
| 9.7.54, | NPT.Sl.Leopoldov. | | |
| | nazna ubrka ar.sj.č.2.ročka na p.ú.plk. | | |
| 9.6.[illegible] | č.2 Praha | 9.6.[illegible] | |
| | pres.uz.prac. na 12 rokov | 20.5.[illegible] | |
| 10.4.60 | pokračuje | 10.5.60 | |

Adresy nejbližších příbuzných:

manželka:Zdenka,Praha I Betlemská 7.

Kartotéční lístek založený na univerzitního profesora Bohumila Rybu
Zdroj: Kartotéka Vězeňské služby.

*za šest neděl. Potrava je naprosto nedostatečná a návštěvy – tak jak jsem na to upozornil Lise ve své zprávě – jsou dovoleny jednou za pět měsíců.*

*V první cele, do které nás zavřou, je nás osmdesát. Vzadu jsou dva turecké záchody, desítka kohoutků, z nichž ráno, v poledne a večer teče pět minut úzký pramének vody, který má posloužit současně k umytí, napití a opláchnutí misek na jídlo.* […]

[…] *Nedostatek hygieny a podmínky, v kterých pracujeme a žijeme, způsobují, že mnozí vězni jsou postiženi ekzémy, vyrážkou, hnisavými záněty spojivek. Lékař léčí všechny tyto choroby bez rozdílu merkurchromem a mastičkami různých barev.* […]

*V práci máme prakticky nesplnitelné normy, a to nás připravuje o hubené výhody, které zaručuje jejich splnění.*"[91]

Že Londonovo *Doznání* nepřehání, potvrzuje svými vzpomínkami i dr. Alena Rybová. Hovoří rovněž o nelidských podmínkách, zejména stran hygieny – odporné, špinavé cely pro šedesát lidí, prostorově zcela nevyhovující, téměř bez jakéhokoli (natož důstojného) hygienického zázemí.

Rybovu situaci jistě neulehčil ani fakt, že v kartotéce Vězeňské služby bylo u jeho jména v kolonce „Zvláštní pokyny pro střežení, eskorty, nebezpečnost, pracovní použití atp." poznamenáno slovo „*nebezpečný*".[92]

Rodina směla v Leopoldově navštěvovat otce pouze jednou za půl roku, a to ještě cca na patnáct minut, přičemž veškerý hovor se mohl uskutečnit jen přes značně špinavé sklo.

Po třech leopoldovských letech byl B. Ryba převezen do pražské věznice v Praze Na Pankráci, kde se již setkal s „výdobytkem" samostatné cely, čehož využil k vědecké práci. Ta mu sice byla povolena rozhodnutím ministerstva vnitra již 3. září 1954, avšak Leopoldov k tomu příliš mnoho příležitostí nenabízel. Na Pankráci již mohl využívat alespoň vězeňskou knihovnu a používat papíry a tužky, které mu zasílala manželka Zdenka.

V jednom ze tří dosud neuspořádaných svazků, týkajících se prof. Bohumila Ryby, které se nacházejí v archivu Památníku národního písemnictví, je uložena jeho příprava k neuskutečněné edici Husových *Dicta de tempore*, na níž Ryba pracoval ve vězení v letech 1957–1959 podle fotosnímků rukopisu. Tato příprava obnáší tři svazky o celkovém rozsahu 1775 stran.[93] Podle fotokopií dále přepisoval Husovu *Postillu adumbratu,* zvanou tehdy *Manuálník*. Na Pankráci vznikly také Rybovy *Poznámky a zlepšovací návrhy k českým spisům Husovým*, které autor již v roce 1958 zaslal Komisi pro vydávání spisů Husových ČSAV.

Prostřednictvím rodiny poslala v roce 1959 profesoru Rybovi do vězení svou edici Husových *Collect* jeho bývalá studentka z filozofické fakulty dr. Anežka Vidmanová. Po jejím prostudování zaslal Ryba zpětně prezidiu ČSAV *Dva tisíce zlepšovacích návrhů k akademické edici Husových Collect*. Autorka edice k tomu mnohem později – v roce 1999 – poznamenala:

91 London, A.: *Doznání;* s. 422–423.

92 Bohumil Ryba. Kartotéka Generálního ředitelství Vězeňské služby, Praha-Pankrác.

93 Archiv PNP, Prof. Bohumil Ryba, neuspořádané svazky, č. přír. 41/75.

*„V knize o 620 stránkách došel k odstrašujícímu číslu dvou tisíc připomínek, zvlášť když některé ‚chyby' počítal několikrát v různých souvislostech. Už sám název Rybova podání mě zdrtil; až po mnoha letech jsem si uvědomila, že jeho připomínky, i kdyby všechny byly správné, se týkají jen 0,11 % textu."*[94] Od zásady pečlivosti neodradily profesora Rybu ani stísněné vězeňské podmínky.

Na Pankráci se mohl setkat s rodinou přibližně jednou za dva až tři měsíce, u stolu bez oddělujícího skla. Dcera Alena Rybová vzpomíná na místnost s podlouhlým stolem, u něhož z jedné strany seděli vězni a pravidelně mezi nimi rozmístění dozorci tak, aby každý vězeň byl z obou stran hlídán; z druhé strany pak rodinní příslušníci. Jednoho vězně ovšem mohli společně navštívit pouze dva členové rodiny, takže profesor Ryba se vždy setkával se svou manželkou Zdenkou, po jejímž boku se střídali sourozenci Alena a Olen. Výjimkou byla návštěva syna Olena Ryby s novomanželkou.

Dne 20. května 1959 byl Bohumilu Rybovi zkrácen prezidentskou milostí trest o sedm let a o rok později se na něj vztáhla amnestie pro politické vězně, vyhlášená prezidentem Antonínem Novotným při příležitosti patnáctého výročí konce druhé světové války, takže byl 16. května 1960 podmínečně propuštěn na svobodu. Útrap profesora Ryby však rozhodně nebyl konec:

*„Komunistický režim činil vše možné, aby ‚politickým´ návrat do společnosti ztížil, či znemožnil.* […] *‚Političtí´ byli při hledání zaměstnání téměř zcela závislí na pracovních úřadech, které kontrolovali komunisté. Poptávka podniků hrála ovšem také svou roli. Všechny velké podniky měly své závodní organizace komunistické strany, a ty měly přísné příkazy odmítnout zaměstnání rozvratným živlům. V důsledku kádrovací politiky byl o každém zaměstnanci veden i na závodě detailní záznam o jeho (jejím) politickém postoji a zásluhách, které více než odbornost či pracovní disciplína rozhodovaly o kariéře."*[95]

Jak již bylo výše zmíněno, prof. Bohumil Ryba nemohl být mnoho let po svém podmínečném propuštění plnohodnotně zaměstnán a bylo mu rovněž znemožněno publikovat pod svým jménem.

•

Co se týče vězeňského pobytu ostatních odsouzených v procesu „Václav SYROVÁTKA a spol.", samotný **Václav Syrovátka** byl odsouzen již v roce 1950 na 15 let (viz výše) a druhý proces mu „vynesl" doživotí, které bylo následkem amnestie z roku 1960 změněno na dvacet pět let. K 1. lednu 1977 byl po pobytech v Leopoldově, Jáchymově a Plzni propuštěn.[96]

**Antonín Smolík** byl – stejně jako Bohumil Ryba – označen ve zvláštních pokynech jako *„nebezpečný"* a jeho původní rozsudek obsahoval doživotní trest. Zatčen byl již 13. března 1952; po více než třinácti letech v Leopoldově a Jáchymově byl 9. května 1968 amnestován a 17. května 1968 propuštěn.[97]

94 Vidmanová, A.: *K vydávání Husových Opera Omnia.* In: *Husitský Tábor 12*., s. 14.

95 Gaďourek, I. – Nehněvajsa, J.: *Žalářovaní, pronásledovaní a zneuznaní.*; s. 32.

96 Kartotéka Generálního ředitelství Vězeňské služby, č. 5057, č. AO 1334/P, č. 7635, Praha-Pankrác. Václav Syrovátka.

97 Tamtéž, č. 3008. Praha-Pankrác. Antonín Smolík.

Amnestie z roku 1960 se vztáhla také na **Josefa Drymla**, zatčeného 9. února 1954, odsouzeného k osmi letům, který si svůj trest odpykával v NPT Jáchymov,[98] dále na **Vladimíra Chadimu**, zatčeného čtyři dny po Josefu Drymlovi, který šest z původních jedenácti let strávil nejprve v Leopoldově (téměř tři roky), a poté s krátkým pražským intermezzem v Jáchymově[99], a na **Františka Petříčka** (zatčen 17. prosince 1953), odsouzeného na šestnáct let vězení, který byl umístěn do Leopoldova.[100]

Na dvacet pět let byla roku 1954 odsouzena **Marie Jiříkovicová**, která byla ve vazbě od 13. července 1953. V roce 1963 jí byl milostí prezidenta republiky trest zkrácen o dva roky. Ovšem již z následujícího roku, přesně z 28. března 1964, pochází záznam v jejím spise z Vězeňské služby o přerušení trestu. Dne 5. září téhož roku pak byla se sedmiletou podmínkou propuštěna.[101]

Další odsouzený **František Nový** (zatčený 9. února 1954, ve stejný den s Josefem Drymlem) „obdržel" rozsudkem Vojenského kolegia Nejvyššího soudu šestiletý trest vězení. Po třech jáchymovských letech byl 25. května 1957 podmínečně propuštěn.[102]

K trestu o rok kratšímu byl odsouzen **František Šimůnek** (ve vazbě od 10. března 1954), jenž byl stejně tak o rok dříve propuštěn na svobodu, a to 25. srpna 1956 na základě prezidentské milosti.[103]

Záznamy o **Vlastě Marii Nové, Elišce Volfové a Miladě Lukešové** nebyly u Vězeňské služby nalezeny. U prvních dvou jmenovaných nejde o nic výjimečného, neboť byly odsouzeny k relativně krátkým trestům (**Marie Nová** na dva roky a **Eliška Volfová** na devět měsíců) a kompletní záznamy jsou k dispozici teprve od roku 1955. Zvláštní je ovšem případ **Milady Lukešové**, která obdržela patnáctiletý trest odnětí svobody. Absence jejích záznamů by mohla svědčit o skutečnosti, že tato žena k výkonu trestu nikdy nenastoupila.

## Rehabilitace

Revize soudních rozsudků politických procesů v Československu se uskutečnily v několika fázích. Podnětů k ustavení první rehabilitační komise bylo více, největší vliv však měl fakt, že v okolních státech sovětského bloku již prošetřování začalo a že stížností obětí či jejich příbuzných valem přibývalo. Zapůsobilo také prohlášení sovětských poradců o tom, že tresty udílené v československých politických procesech jsou příliš vysoké.

V lednu 1955 tak vznikla první rehabilitační komise v čele s Rudolfem Barákem, tehdejším ministrem vnitra, který v průběhu prověrky Státní bezpečnosti a jejích vyšetřovacích metod zjistil, že se ve vyšetřovací vazbě nachází nezanedbatelné množství

98 Kartotéka Generálního ředitelství Vězeňské služby, č. 5172/Z. Josef Dryml.
99 Tamtéž, č. AO 31635. Vladimír Chadima.
100 Tamtéž, č. 2773. František Petříček.
101 Tamtéž, č. 1418. Marie Jiříkovicová.
102 Tamtéž, č. HO 22426/C. František Nový.
103 Tamtéž, č. 540. František Šimůnek.

lidí, kteří jsou zde již několik let, aniž by je někdo vyšetřoval, v některých případech dokonce ani není znám důvod jejich zatčení.[104]

Většina členů komise ovšem byla tvořena komunistickými funkcionáři, nad nimiž visel stín viny za spáchané nezákonnosti, a tudíž rozhodně neměli zájem na jejich nápravě. Ústřední výbor KSČ vydal pro činnost komise směrnici:

*„Obvinění byli odsouzeni právem, pokud došlo k jeho porušení, nese za něj odpovědnost Státní bezpečnost, jež předkládala falešné podklady zpracované na základě vynucených výpovědí – tyto praktiky se rozšířily v době Slánského, jenž byl pověřen ve vedení KSČ řízením bezpečnosti, a nese proto odpovědnost za její nezákonné počínání i po jeho odstranění v září 1951, neboť tyto metody v StB i nadále přežívaly.*"[105]

Výsledkem šetření Barákovy komise bylo propuštění pouze několika jednotlivců, a to ještě výhradně z řad komunistických funkcionářů.

Tím se ovšem ÚV KSČ stížností od obětí politických procesů nemohl zbavit. Počet žádostí o přezkoumání soudního rozhodnutí stále narůstal, což komunistické vedení vyřešilo místo sestavením účinnější revizní komise raději přistoupením na amnestie. Řada politických vězňů tak byla sice propuštěna na svobodu, ale vina z nich sejmuta nebyla. Nejrozsáhlejší z prezidentských amnestií se uskutečnila v roce 1960, díky níž opustil po šesti letech vězeňské prostory také profesor Bohumil Ryba.

Pod tlakem široké veřejnosti, především amnestovaných obětí, byla v roce 1963 sestavena komise pro přešetření a dokončení stranických rehabilitací, v čele s tajemníkem ÚV KSČ Drahomírem Kolderem. Výsledkem byla v dubnu 1963 schválená rehabilitace všech bývalých vysokých komunistických funkcionářů. Mnohem důležitějším dobovým symptomem však bylo, že *„význam práce Kolderovy komise spočíval v uvolnění cesty k rehabilitacím ve všech procesech.*"[106]

V roce 1968, kdy vznikla Pillerova rehabilitační komise, byla zahájena celá řada revizních řízení[107] na základě zákona č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci.[108] Bohužel vyústění „pražského jara 1968" přeťalo jejich nadějný vývoj, a v těch případech, které již pro nespravedlivě odsouzené dopadly zdárně, byla většinou zahájena revize, která předchozí rozhodnutí o rehabilitaci zrušila.

Teprve rok 1989, jehož konec byl ve znamení pádu komunistického režimu, přinesl v rámci soudních rehabilitací tak dlouho očekávanou změnu.

Z osob, odsouzených v procesu „Václav SYROVÁTKA a spol.", podal jako první v roce 1966 Generální prokuratuře návrh na obnovu řízení proti rozsudku Nejvyššího soudu – Vojenského kolegia ze dne 24. června 1954 MUDr. Vladimír Chadima. Tento návrh byl ovšem 24. února 1967 v plném rozsahu zamítnut, s tímto odůvodněním:

104 Kaplan, K. – Paleček, P.: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Barristera Principal, Brno 2000, s. 216.

105 Tamtéž, s. 217.

106 Kaplan, K. – Paleček, P.: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*; s. 220.

107 Jestřáb, M. – Hladil, V.: *Soudní rehabilitace.* Komentář k zákonu č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci. Horizont, Praha 1969.

108 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-2473 MV, s. 163.

*„Zástupce Generální prokuratury doporučuje návrh na obnovu zamítnout, přičemž poukazuje na to, že zde nejsou podmínky pro takové opatření ve smyslu § 278 odst. 1 tr. ř. Na tom nemůže nic změnit ani skutečnost, že pokud jde o slyšení některých osob v rámci přešetření, tito si pro delší časový odstup na některé detaily nepamatují. Přesto lze vycházet z materiálů získaných v rámci prošetření věci, z kterých se podává, že původní odsouzení bylo správné.* […]"[109]

O několik měsíců později se již na půdě ČSAV jednalo o soudní rehabilitaci profesora Bohumila Ryby. Ve dnech 13.–14. května 1969 proběhlo XXVI. valné shromáždění členů ČSAV, kde byla mj. přednesena „Závěrečná zpráva komise k prošetření kádrových opatření a pro rehabilitaci v ČSAV" (komise vznikla v roce 1968 a jejím předsedou byl akademik Miroslav Katětov):

*„Z 95 podání týkajících se tzv. mimoprověrkových případů (jež ovšem nelze vždy striktně oddělit od prověrky), patřilo svým charakterem zcela, nebo do značné míry, do kompetence komise 68 případů, ostatních 27 podání bylo postoupeno příslušným orgánům Akademie, nebo i mimo Akademii. Ze zmíněných 68 případů bylo dosud uzavřeno, pokud jde o morální rehabilitaci, 45 případů, a to převážnou většinou rovněž zasláním omluvného dopisu, formulovaného však individuálně. Zbývá řešit ještě 17 individuálních případů, z nichž některé, vzhledem k převaze odborných aspektů, bude třeba odevzdat jiným orgánům Akademie. Ovšem ještě v některých případech, kde byla poskytnuta morální rehabilitace, řeší se otázky postrehabilitační. V ostatních případech bylo řízení buď přerušeno nebo zastaveno.*

*Zvlášť je třeba se zmínit o případech prof. B. Ryby a doc. F. Prantla[110], kde prozatím nebylo možné aplikovat usnesení XXV. valného shromáždění, neboť soudní rehabilitační řízení nebylo dosud ukončeno, ani nepostoupilo tak daleko, aby bylo možné věc postoupit ze spisového materiálu."[111]*

S poslední větou koresponduje i konstatování akademika Katětova, předsedy Komise ČSAV, k prošetření kádrových opatření a pro rehabilitaci ze 13. května 1969, tedy prvního dne XXVI. valného shromáždění členů ČSAV:

*„V případě prof. Ryby rehabilitační jednání, bohužel, ještě opravdu příliš nepostoupilo. Komise sleduje a podle svých možností bude usilovat o urychlení."*[112]

Rehabilitace profesora Bohumila Ryby se tedy na konci šedesátých let neuskutečnila, protože žádost o ni sám postižený stáhl z důvodu, že by znovu musel absolvovat

109 Ferdinand Prantl (1907–1982), doktor geologicko-mineralogických věd, 1961 obviněn a odsouzen za vyzrazení státního tajemství, zbaven členství v ČSAV podle § 17 zákona o ČSAV a podle § 8 Stanov ČSAV na XV. mimořádném valném shromáždění ČSAV 30. března 1962. Rehabilitován rozsudkem Městského soudu v Praze z 8. dubna 1969, ale Nejvyšší soud ČSSR rozsudkem z 3. února 1971 v celém rozsahu rehabilitační rozsudek Městského soudu v Praze z 8. dubna 1969 zrušil. Definitivně rehabilitován v roce 1990 in memoriam.

110 Archiv Academie věd (dále Archiv AV), Zápis z XXV. valného shromáždění členů ČSAV, 13.–14. května 1969.

111 Kratochvil, A.: *Žaluji III. Cesta k Sionu.* Česká expedice a Dolmen, Praha 1990, s. 68.

112 Archiv AV, Usnesení o zahlazení odsouzení Prof. B. Ryby, 25. listopadu 1970.

soudní řízení. Pouze 25. listopadu 1970 vydal Obvodní soud pro Prahu 1 usnesení o zahlazení šestnáct let starého rozsudku, neboť Bohumil Ryba splnil základní podmínku k tomuto soudnímu kroku: po propuštění po dobu delší deseti let *„vedl řádný život pracujícího člověka.“*[113]

Teprve až 23. dubna 1990 byl vydán zákon č. 119 o soudní rehabilitaci, který se úspěšně vztáhl i na profesora Bohumila Rybu:

*„Účelem zákona je zrušit odsuzující soudní rozhodnutí za činy, které v rozporu s principy demokratické společnosti, respektující občanská politická práva a svobody zaručené ústavou a vyjádřené v mezinárodních dokumentech a mezinárodních právních normách zákon, označoval za trestné, umožnit rychlé přezkoumání případů osob protiprávně odsouzených v důsledku porušování zákonnosti na úseku trestního řízení, odstranit nepřiměřené tvrdosti v používání represe, zabezpečit neprávem odsouzeným osobám společenskou rehabilitaci a přiměřené hmotné odškodnění a umožnit ze zjištěných nezákonností vyvodit důsledky proti osobám, které platné zákony vědomě nebo hrubě porušovaly.“*[114]

Ve dnech 27. a 28. června 1990 během valného shromáždění ČSAV, na němž vystoupil také RNDr. Olen Ryba, byla profesoru Bohumilu Rybovi vyslovena plná morální rehabilitace. Sám postižený se již, bohužel, plného ospravedlnění své osoby nedočkal, neboť dne 6. února 1980 v důsledku silného nachlazení nečekaně zemřel…

•

Politická perzekuce komunistickým režimem patří mezi nejtemnější stránky naší národní minulosti. Období let 1948–1954 bylo z hlediska rozsahu a intenzity represí vůbec nejhorší. Omezování lidských práv a svobod, odstraňování veškerých demokratických principů se stalo základem každodenní politiky. Celá společnost prošla neúprosným sítem, často bez ohledu na skutečnou (posuzováno téměř vždy skrze účelovou interpretaci zákona) či pouze domnělou vinu, za to vždy s ohledem na očekávanou reakci veřejnosti, kterou měl být strach a šok.

Lidí, kteří byli obdobně jako profesor Bohumil Ryba komunistickou bezpečností a justicí nespravedlivě zatčeni, odsouzeni, vězněni a i po propuštění diskriminováni, nebylo málo. Okruh postižených se rozšiřuje ještě více, pokud si uvědomíme, že rovněž rodinní příslušníci obětí museli nést určité následky (materiální strádání, zamezení přístupu ke vzdělání či některým zaměstnáním a členstvím v různých institucích, sledování Státní bezpečností atd.). O to smutnější je proto skutečnost, že značná část z nich se své soudní rehabilitace již nedožila.

113 Kol. autorů: *Soudní rehabilitace*. Komentář k zákonu č. 119/1990 Sb. OK Čejkovo nakladatelství, Praha 1990.

114 ABS, arch. č. V- 2473 MV, Osobní spis státněbezpečnostního vyšetřování proti RYBA Bohumil, Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13333,

**Příloha č. 1**

## PROTOKOL O VÝPOVĚDI OBVINĚNÉHO ZE 7. ledna 1954

Obeznámen s předmětem výslechu a napomenut, aby vypovídal jen čistou pravdu na kladené otázky, vypovídá:

**Otázka:** Z jaké rodiny pocházíte?

**Odpověď**: Můj otec Bohumil Ryba, narozený 1869, zemřel v roce 1927, byl ředitelem měšťanské školy dívčí v Hradci Králové. Matka Marie, rozená Tolmanová, narozená v roce 1878, dcera knihkupce v Hradci Králové, zemřela v roce 1924.

**Otázka**: Vypovídejte stručně o své činnosti za první předmnichovské republiky, za okupace a po osvobození ČSR v roce 1945!

**Odpověď**: Po absolvování gymnázia v Hradci Králové v roce 1919, jsem přešel na studia do Prahy na filosofickou fakultu Karlovy university. V říjnu 1923 jsem dosáhl doktorátu filosofie. V letech 1923–1924 jsem studoval jako stipendista francouzské vlády v Paříži nejdříve na universitě v Lyoně, potom na Sorbonně, na praktické škole vysokých studií ECOLE PRATIQUE DES HAUTES ETUDES a na COLLEGE DE FRANCE. V roce 1924 jsem se vrátil do ČSR a působil jsem jako profesor reálného gymnázia ve starém Brně. V letech 1927–1928 jsem studoval jako stipendista ministerstva školství a národní osvěty na universitách v Berlíně a v Mnichově. Od roku 1928 do roku 1929 jsem působil jako profesor akademického gymnázia v Praze II. Koncem tohoto roku dosáhl jsem Veniae Legendi na filosofické fakultě Karlovy university pro obor klasické filologie jako soukromý docent. Až do roku 1933 jsem působil vedle docentury na Jiráskově gymnáziu v Praze II jako profesor. V roce 1934 jsem byl jmenován mimořádným profesorem na filosofické fakultě Karlovy university, kde jsem působil do roku 1939. Od té doby do roku 1945 jsem byl dán na dovolenou s čekatelným tehdejším ministrem školství Kaprasem a byl jsem zaměstnán v různých oborech pracovních.

V roce 1945 jsem znovu vykonával povolání universitního profesora až do svého zatčení dne 17. prosince 1953. V roce 1946 jsem byl jmenován se zpětnou platností řádným profesorem Karlovy university.

**Otázka**: V jakých politických, neb jiných orgsanisacích jste byl organisován v těchto letech?

**Odpověď**: Za prvé republiky a za okupace jsem politicky organisován nebyl. Za okupace jsem byl členem Národního souručenství. V letech 1947–1948 jsem byl politicky organisován v sociálně demokratické straně. V době sjednocení KSČ se sociální demokracií jsem podal přihlášku do KSČ, ale před zaplacením členských příspěvků jsem tuto odvolal. Jinak jsem byl organisován v ROH, kde jsem od roku 1947 do roku 1948 vykonával funkci předsedy místní skupiny filosofické fakulty, v SČSP bez funkce, dále jsem byl řádným členem České akademie věd a umění a Královské české společnosti nauk. V roce 1951 jsem se stal korespondentem Československé akademie věd. Do mého zatčení jsem byl starostou Jednoty českých filologů.

**Otázka:** Proč jste odvolal přihlášku, kterou jste podal do KSČ?

**Odpověď:** Přihlášku do KSČ, kterou jsem jako člen sociální demokracie automaticky obdržel a vyplnil, jsem vzápětí odvolal, protože jsem nesouhlasil s revoluční linií KSČ a tuto nenáviděl, stejně jako dnešní zřízení v Československu.

**Otázka:** Kdy a kam jste jezdil do zahraničí?

**Odpověď:** Mimo studijních cest do Francie a Německa, o kterých jsem vypověděl, jsem byl v roce 1929 v Poznani jako účastník I. sjezdu slovanských filologů klasických. V roce 1937 jsem konal soukromou cestu přes Německo do Francie a zpět přes Rakousko. Po osovobození jsem v zahraničí nebyl. V roce 1948 jsem měl odjet do Bruselu na sjezd UNION ACADEMIQUE INTERNATIONALE jako delegát České akademie věd a umění. Z toho sešlo z důvodu pozdního vyřízení pasových záležitostí.[115]

**Příloha č. 2**

## PROTOKOL O VÝPOVĚDI OBVINĚNÉHO ZE 16. ledna 1954

**Otázka**: Ve své výpovědi ze 7. 1. 1954 jste uvedl, že nenávidíte dnešní lidově demokratické zřízení v Československu. Čím se projevovala vaše nenávist?

**Odpověď**: Moje nenávist a nepřátelský postoj vůči dnešnímu zřízení v Československu se projevovaly nejdříve jeho špiněním a pomlouváním, a od konce roku 1948 konkrétní protistátní činností.

**Otázka**: O jakou protistátní činnost se jedná?

**Odpověď**: Mám na mysli špionážní činnost, kterou jsem prováděl proti ČSR od konce roku 1948 do roku 1952.

**Otázka**: Vypovídejte o tom!

**Odpověď**: Do špionážní činnosti proti ČSR jsem byl získán koncem roku 1948 bývalým společníkem, neb prokuristou firmy „Michovský" v Praze, inženýrem Syrovátkou, kterého jsem poznal asi v roce 1946 u MUDr. Vladimíra Chadimy v Praze 16. Kinského ulice.

**Otázka**: Kdo to je Chadima?

**Odpověď**: MUDr. Vladimír Chadima byl mým žákem vyšších tříd Jiráskova gymnázia v Praze. Blíže jsem tohoto poznal od roku 1935, kdy se stal mým domácím lékařem. Patřil mezi vyhraněné příslušníky buržoazní společnosti. Poznal jsem, že jako prospěchář vstoupil v roce 1945 do KSČ. Z jeho vlastních řečí vím, že neměl kladného poměru k dnešnímu dění v Československu. Potvrzovaly mi to i časté schůzky různých nepřátelsky smýšlejících osob u dr. Chadimi. [! Chadimy, též dále – pozn. aut.]

**Otázka**: Jakého charakteru byly schůzky u dr. Chadimi, a kdo se těchto zúčastňoval?

115 ABS, arch. č. V-2473 MV, Osobní spis státněbezpečnostního vyšetřování proti RYBA Bohumil, Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13333,

**Odpověď**: Schůzky u dr. Chadimi byly nepravidelné, asi jednou za čtvrt roku, někdy také častěji. Pravidelně na schůzky byli zváni, včetně mne, profesor pathologické anatomie lékařské fakulty univerzity Karlovy Ferdinand Škorpil, odborný zubní lékař z Prahy 2, Vodičkova ulice MUDr. Josef Kalina a ušní lékař v Praze 7 MUDr. František Kraus, bývalý národní demokrat. Zpočátku byl též zván MUDr. Jaroslav Bartůněk, odborný lékař v Praze 2, Vodičkova ulice, organizován v KSČ. Později, asi od roku 1946, byli častými účastníky schůzek Ing. Emanuel Novák ze „Škodovky" na Smíchově a již výše uvedený Ing. Syrovátka. Přes společenský ráz a bohaté pohoštění těchto schůzek byly vedeny i hovory politického rázu, a to zvláště od roku 1947 do té doby, kdy byl dr. Chadima internován v Bohnicích, kde byl léčen z narkomanie. To bylo asi v roce 1951. Přesně se již pro odstup času nepamatuji na to, kdo a co mluvil. Vím ale, že základním tónem, s nimž všichni přítomni souhlasili, tedy i já, byl tón nepřátelský proti lidově demokratickému zřízení.

Dr. Chadimou jsem byl také pozván na večeři, někdy v březnu 1948, do domu jeho otce Františka Chadimi, magistrátního rady ve výslužbě, bytem v Praze 6-Dejvicích. Bylo to v souvislosti s nějakou rodinnou slavností. Mimo mne a profesora Škorpila zúčastnil se večeře bývalý redaktor Lidových novin Ferdinand Peroutka, s nímž se dr. Chadima velmi často stýkal, a jak mi sám Chadima řekl, pomáhal mu v nějakých jeho těžkostech. Co to bylo za těžkosti, nevím. Přesně se pamatuji, že to bylo v době, o které mi Chadima hovořil, kdy se Peroutka chystal ilegálně uprchnout do zahraničí, což ale bylo zdržováno nemocí jeho manželky, kterou snad dr. Chadima léčil.

**Otázka**: Na jaké téma byl veden hovor v přítomnosti zrádce Peroutky?

**Odpověď**: Nepamatuji se na podrobnosti rozhovoru. Vím, že jedno z hlavních témat hovoru, které hlavně vedl Peroutka, byla sebevražda bývalého ministra Jana Masaryka a nastolení nové redakce Lidových novin.

**Otázka**: Co je vám známo o ilegálním útěku Ferdinanda Peroutky?

**Odpověď**: O tom mi není známo nic bližšího než to, o čem jsem výše vypovídal v souvislosti dr. Chadimi.

**Otázka**: Vypověděl jste, že vás do špionážní činnosti proti Československu zapojil Ing. Syrovátka. Uveďte, jak k tomu došlo!

**Odpověď**: Ing. Syrovátka, který ze schůzek u Chadimi poznal mé nepřátelské smýšlení proti KSČ o lidové demokracii, konkrétně proti dnešnímu zřízení v Československu, mne navštívil v mé pracovně filozofické fakulty Karlovy univerzity někdy koncem roku 1948. Přesně to bylo několik měsíců před zatčením Nechanského. Na to se dobře pamatuji. Při této příležitosti se mnou Syrovátka hovořil o zvratu současného zřízení v Československu, a to ve prospěch buržoazie. Za tím účelem mne žádal o souhlas, aby směl v dobu, kdy ke zvratu v Československu dojde, což odhadoval na docela krátkou dobu, poslat ke mě některé své lidi, které mi tehdy nejmenoval, za účelem předávání dalších jeho příkazů. On sám totiž předpokládal, že v té době bude mimo Prahu a přál si proto mít v Praze osobu politicky neorganizovanou, nenápadnou, ke které by mohl příkazy svým společníků zasílat. Zdůvod-

ňoval mi dále, že mu jde o osobu, která by byla přijata také v londýnských kruzích, čímž mínil zrádcovskou skupinu emigrantů kolem bývalého ministra Ripky. Tento příslib jsem Syrovátkovi dal.

**Otázka**: O dalších věcech jste nemluvil se Syrovátkou, když vás získal pro protistátní činnost?

**Odpověď**: Syrovátka mi v průběhu uvedeného hovoru dělal nabídky v tom smyslu, že mne nepochybně v budoucnu, čímž myslil dobu, kdy dojde v Československu ke zvratu stávajícího zřízení, čeká význačná hodnost. Konkrétně mi Syrovátka uváděl, že to bude prezidenství akademie, neb ministerské křeslo jako ministra školství. Tyto jeho řeči jsem přešel bez odpovědi, protože já sám jsem byl rozhodnut, že bych nikdy žádnou veřejnou funkci nepřijal.

**Otázka**: Kdy a kde vás opět Syrovátka vyhledal?

**Odpověď**: Syrovátka mne opět vyhledal po několika týdnech od jeho první návštěvy, ale tentokrát v mém bytě. Přišel ve společnosti muže v uniformě československého vojáka-důstojníka, kterého mi představil jako plukovníka Nechanského, kterého zná z partyzánských bojů. Účelem této krátké návštěvy Syrovátky a Nechanského u mne v bytě bylo, abych si připomněl svůj slib, který jsem dal Syrovátkovi, že se též zapojím do protistátní činnosti. Přítomnost Nechanského měla pak zdůraznit, že se jedná o závažnou protistátní činnost, do které jsou zapojeni i někteří vysocí činitelé armády.

Další schůzka se uskutečnila u mne v bytě krátce po zatčení Nechanského, asi v roce 1948. Tehdy ke mě Syrovátka přivedl bývalého důstojníka SNB Antonína Smolíka. Při této příležitosti mi Syrovátka oznámil, že Nechanský je zatčen a informoval mě, že Smolík bude mým spolupracovníkem. Nemohu si přesně vzpomenout, zda při této ‚neb při následující schůzce mi Syrovátka sdělil jména svých spolupracovníků, spolu s krycími jmény, čítaje v to i moje vlastní jméno, kteří s ním již protistátně pracovali, neb mu dali slib, že se do protistátní činnosti zapojí. Tato jména jsem si zapsal.

**Otázka**: Uveďte jména spolupracovníků Syrovátky, která jste si zapsal, a vypovězte, kde se vámi napsaný seznam nachází!

**Odpověď**: Od Syrovátky jsem se dozvěděl následující jména jeho spolupracovníků v protistátní špionážní činnosti. V prvé řadě to byl sám Syrovátka, na jehož krycí jméno se nepamatuji. Vzpomínám si ale na to, že mne výslovně žádal, abych nepoužíval jeho krycího jména z doby okupace, jelikož je známo z partyzánské literatury. Bohužel ale ani toto jméno si nepamatuji. Jako druhý jsem byl já sám, s krycím jménem HOLUB. Další byl Antonín Smolík, jehož krycí jméno si nepamatuji. Následuje Šorm, původně snad jménem Löbl, krycím jménem BRÁZDA nebo BŘÍZA, Jiříkovicová s krycím jménem SLONEK, její bratr Jiříkovic, krycí jméno neznám, Paráková, krycí jméno si nepamatuji a Lukešová, jejíž krycí jméno si taky nepamatuji. Poznamenal jsem si zároveň jméno nějakého Angličana, kapitána nebo plukovníka Viteckra a jméno stanice SELB v Bavorsku s telefonním číslem, které si rovněž nepamatuji. Tyto informace jsem podle příkazů Syrovátky měl použít v případě svého nutného ilegálního útěku v Československu. Dále mi Syrovátka sdělil

heslo, jehož prohlášení znělo „Masaryk je náš program" a odpověď „I kdyby kameny padaly," které měly používat osoby uvedené v seznamu při prvním styku se mnou.

Všechna jména i informace, které jsem získal od Syrovátky, jsem si zaznamenal těsnopisem do zápisníku, který jsem měl po ruce. O jaký zápisník se jednalo, si dnes nemohu vzpomenout. Po odchodu Syrovátky jsem si všechno přepsal na zvláštní list rastrovaného papíru s použitím lehké záměnové šifry. Listy ze zápisníku, na nichž jsem měl těsnopisem podchycená jména a další instrukce od Syrovátky, jsem vytrhal a spálil. Papír, na kterém jsem měl zašifrovaný seznam osob a další instrukce, jsem si založil v registratuře svých rukopisných poznámek, a to na konec svazku č. 41 (Klaret k tisku), kde jsem ho měl až do roku 1951 nebo 1952, kdy jsem ho spálil.

**Otázka**: Vypovězte další charakteristiku osob, o nichž jste se dozvěděl, že špionážně a jinak protistátně pracují se Syrovátkou!

**Odpověď**: Na tuto otázku bych odpověděl v chronologickém sledu vlastní protistátní a špionážní činnosti, kterou jsem prováděl s některými osobami z výše uvedeného seznamu. V první řadě to byl Antonín Smolík, tehdejší důstojník některé složky SNB, později zaměstnanec masného průmyslu, který ke mě v nepravidelných intervalech docházel do bytu.

I jemu byl znám seznam Syrovátkových spolupracovníků, z nichž některé znal osobně. Věděl, že já jsem v seznamu jako druhý, a proto mne považoval za nástupce Syrovátky, který byl znovu zatčen. Spolu se Smolíkem jsme se zabývali otázkou, co a jak dělat dál. Já jsem věděl z vypravování Syrovátky, kterému jsem byl přítomen v roce 1948 u dr. Chadimi, že v době před svým prvním zatčením Syrovátka podnikl ilegální cestu do Bavorska za účelem navázání spojení s československou zrádnou emigrací a získání nějakých krátkovlnných vysílačů, s nimiž Syrovátka počítal pro okamžik násilného zvratu lidově demokratického zřízení v Československu. Kromě toho bylo mě i Smolíkovi známo, že Syrovátka mluvil o existenci tajného inkoustu a šifrovacího kodexu, a to pomocí knihy. Na název knihy se nepamatuji, a taktéž jsem já ani Smolík nebyli Syrovátkou instruováni, jakým způsobem knihu k šifrování používal. Protože jsme oba, já i Smolík, chtěli pokračovat v protistátní činnosti, rozhodli jsme se, že navážeme písemné spojení v seznamu uváděným Šormem, o němž jsme věděli od Syrovátky, že je to jeho spolupracovník z dob partyzánského odboje a že v této době žije spolu s reakční československou emigrací v Londýně. Teprve později z jeho dopisů a příkazů jsem se dozvěděl, že se zabývá špionážní činností proti Československu. Svou protistátní činnost jsme si rozdělili tak, že Smolík získával špionážní informace, což vyšlo z jeho vlastní nabídky, a zprostředkovával vyexpedování dopisů, které jsem já vlastnoručně psal.

**Otázka**: Dosáhli jste spojení se Šormem?

**Odpověď**: Ano, špionážního spojení se Šormem jsme dosáhli.

**Otázka**: Jakým způsobem?

**Odpověď**: Na vlastním stroji jsem napsal dopis, v němž jsem Šormovi oznamoval zatčení Syrovátky. Dále jsem ho v tomto dopise žádal, aby se v další nepřátelské činnosti v Československu obracel na mne. Dopis jsem předal Smolíkovi, který znal ilegální dopravu dopisů do zahraničí, používanou Syrovátkou. Jak jsem se později

dověděl od Smolíka, spojení se Šormem se uskutečnilo přes nějaký čistící nebo žehlící podnik v Praze, do něhož docházeli zaměstnanci britské informační služby z britského velvyslanectví v Praze, odkud si dopisy brali a posílali dále diplomatickou cestou. Do žehlírny dopisy Smolík předával prostřednictvím nějaké úřednice Jiříkovicové nebo Lukešové. Víc mi o tom není známo.

**Otázka**: Vypovězte, jakým způsobem jste obdržel odpověď od Šorma, a co obsahovala!

**Odpověď**: Asi za tři týdny po odeslání dopisů v roce 1949 navštívila mne v bytě mladší žena v brýlích, která se mi představila smluveným heslem „Masaryk je náš program" a odevzdala mi dopis od Šorma. Na můj dotaz, kdo je, mi sdělila své krycí jméno SLONEK. Podle tohoto krycího jména jsem si v seznamu zjistil, že se jedná o Jiříkovicovou. V dopise Šorm uvítal navázání spojení a kladně hodnotil dosavadní protistátní činnost Syrovátky. K dopisu byl přiložen návod k zašifrování zpráv. Šlo o velmi primitivní princip čtvercové soustavy s otočením o devadesát stupňů a se zásadou neplatnosti prvních pěti znaků.

Jelikož na mne Jiříkovicová neudělala dobrý dojem jako spojka, sdělil jsem jí, že pro odpověď použiji některé z cest, které mám k dispozici. K tomu poznamenávám, že jsem měl možnost jediného spojení do zahraničí na Šorma, a to přes Smolíka. To, jak se domnívám, bylo mé jediné setkání s Jiříkovicovou. Když za mnou přišla podruhé během několika dní, nezastihla mne doma, takže mi zprávu, na kterou se nepamatuji, vhodila do poštovní schránky. Vím, že zprávu podepsala krycím jménem SLONEK a na obálku napsala moje plné jméno. V mém názoru, že se Jiříkovicová nehodí pro funkci spojky, mne též utvrdil Smolík, který poukazoval na to, že když Jiříkovicová dochází do žehlírny, nemůže také docházet ke mě do bytu, což by vedlo k mému prozrazení. Vedle toho poukazoval na to, že Jiříkovicová je bývalou milenkou Šorma, pro kterou zcela určitě shání nějaké špionážní zprávy, čímž by se nebezpečí mého prozrazení jedině zvětšilo. Nakonec mi argumentoval i tím, že by v případě svého prozrazení nemohl Jiříkovicovou vydávat za svou milenku, kdyby se ho bezpečnost na tento styk ptala, protože se jedná o ošklivou ženu. Kdežto v případě Lukešové toto chtěl použít.

**Otázka**: Použil jste Šormem zaslané šifry?

**Odpověď**: Ano, Šormem zaslané šifry jsem použil po poradě se Smolíkem. Jednalo se o krátký dopis, v němž jsem Šormovi poukazoval na malou bezpečnost jím zaslané šifry a zmínil jsem se mu, že bych věděl o dokonalejším způsobu šifrování. Doporučil jsem mu, aby si opatřil exemplář knihy *Plauti Comoediae*, vydání Lindsayovo, vyšlé v Oxfordské knihovně klasiků, kterou v jiném exempláři mám také já. Po kladné odpovědi, to znamená, že by si Šorm navrhovanou knihu opatřil, jsem mu hodlal sdělit podrobnosti systému šifrování. Kromě toho jsem v dopise Šorma žádal, aby své odpovědi neposílal přes SLONKA, což znamenalo přes Jiříkovicovou. I tento dopis, jako všechny ostatní dopisy, jsem svěřil k odeslání Smolíkovi.

**Otázka**: Obeznámil jste Šorma s šifrováním pomocí knihy *Plauti Comoediae*?

**Odpověď**: S tímto šifrováním, které jsem sám vypracoval, jsem Šorma neseznámil, protože asi za měsíc po odeslání mého dopisu, se ve své odpovědi, kterou mi přinesl Smolík, jako všechny následující, Šorm na můj návrh ani neodvolal.

**Otázka**: Jaký to byl způsob šifrování, s nímž jste chtěl Šorma seznámit?

**Odpověď**: Šormovi jsem chtěl navrhnout mnou vypracovanou soustavu šifrování. V zásadě se jedná o následující. Každé písmeno šifrovaného textu bylo by vyjádřeno třemi číslicemi. Například 4 – 13 – 9. První z těchto čísel by znamenalo stránku knihy, kterou by bylo třeba násobit třemi. V daném případě tedy vyhledat stránku dvanáctou. Druhé číslo by znamenalo příslušný verš na stránce a to podle nižšího počítání (na stránce uvedené knihy je totiž počítání dvojí). Třetí číslo by znamenalo místo v příslušném verši, přičemž by se počítaly nejenom písmena, ale i mezery mezi slovy, čárky a tečky. Pro opakující se písmena volil by se vždy jiný doklad, to jest z jiné stránky, neb z jiného řádku tak, aby se nikdy stejná čísla neopakovala. Totéž by platilo pro mezery mezi slovy, čárky a tečky.

**Otázka**: Co obsahovala odpověď Šorma, kterou vám předal Smolík na váš návrh týkající se nového šifrování?

**Odpověď**: V dopise mi Šorm poslal list speciálního karbonového papíru o velikosti normálního kancelářského listu barvy křídově bílé a vypsal, jak mám papíru používat k zasílání tajných zpráv. Jednalo se v podstatě o následující návod. Na čistý list papíru jsem měl strojem napsat ob řádku nezávadný text. Kopií tohoto textu, pořízenou normálním černým karbonovým papírem, jsem měl položit nad nezávadný originál. Mezi oba listy vložit speciální karbonový papír zaslaný Šormem a do mezery mezi jednotlivé strojem napsané řádky jsem měl psáti hůlkovým písmem tajné sdělení s použitím měkké tužky na skleněné podložce. Tímto postupem měly vzniknout na originále stopy písma pouhým okem neviditelného, ale vyvolatelné chemickou cestou. Jaké chemikálie se mělo používat, nevím. Kopií jsem měl okamžitě zničit po napsání.

**Otázka**: Použil jste tohoto speciálního karbonového papíru?

**Odpověď**: Ano. Šormem mě zaslaného speciálního karbonového papíru jsem použil opět po dohodě se Smolíkem k napsání dalšího dopisu, v němž jsme Šorma opět, ale marně žádali o zaslání tajného inkoustu. Pokud se mohu upamatovat, domnívám se, že při této příležitosti jsem Šorma žádal, aby nás vyrozuměl, o jaké špionážní zprávy má zájem. Po nějakém čase Smolík přinesl odpověď, ve které Šorm sděloval, že tajné písmo je špatně čitelné, a proto že zasílá nový list speciálního karbonového papíru téhož druhu, který byl přiložen. Kromě toho Šorm zaslal obsáhlý cyklostilovaný [cyklostylovaný – pozn. ed.] soupis špionážních otázek, na které žádal odpověď. Tyto otázky se týkaly nejrůznějších oborů politického a hospodářského života v Československu. Spolu se Smolíkem jsme tyto obsáhlé špionážní instrukce pročetli a spálili. Při té příležitosti podotýkám, že jsem spálil i první speciální karbonový papír, o němž se Šorm v dopise zmínil, že bude asi závadný, protože je písmo špatně čitelné.

**Otázka**: Jaké stanovisko jste zaujali se Smolíkem ke špionážním instrukcím, zaslaných Šormem?

**Odpověď**: Po přečtení špionážních instrukcí, které Šorm zaslal, jsme se Smolíkem byli toho názoru, že špionážní dotazy Šorma přesahují naše možnosti, jelikož

byly uváděny takové detaily, o kterých jsme byli přesvědčeni, že bychom je nikdy nezískali. Přesto však Smolík prohlásil, že nějaký špionážní materiál opatří ze svého oboru, tehdy byl ještě důstojníkem SNB, který Šormovi pošleme. S tím jsem i já souhlasil. S tímto naším rozhodnutím jsem Šorma seznámil pomocí dopisu psaného s užitím speciálního karbonového papíru.

**Otázka**: Odesílali jste špionážní materiál Šormovi?

**Odpověď**: Ano.

**Otázka**: O jaký špionážní materiál se jednalo a jak jste provedli jeho odeslání?

**Odpověď**: S určitostí si vzpomínám na jeden případ z doby, kdy Smolík byl ještě důstojníkem SNB. Tehdy mi Smolík sdělil, že ze svého oboru opatřil tajný materiál statistického a dislokačního charakteru. Já sám se nemohu upamatovat, že bych tento materiál četl. Vzpomínám si, že Smolík se k materiálu vyjádřil v tom smyslu, že si počtou, čímž myslel Šorma a snad ještě jiné osoby v zahraničí, protože to je samá cifra. Vím také, že tento materiál Smolík neposlal stejnou cestou, jakou jsme posílali dopisy, to je přes Lukešovou, žehlírnu a Britské [britské, i dále] velvyslanectví v Praze. Dověděl jsem se od něho, že si vyžádal, pravděpodobně prostřednictvím Lukešové, přímou schůzku s některou členkou Britského velvyslanectví v Praze, jméno neznám, kterou nazýval prostě Angličankou. Ke schůzce došlo v některém z pražských biografů, kde uváděný špionážní materiál Smolík předal.

**Otázka**: Znáte podrobnosti schůzky Smolíka s příslušnicí Britského velvyslanectví v Praze?

**Odpověď**: Je velmi pravděpodobné, že mi o schůzce Smolík vyprávěl, ale já si to pro odstup času nepamatuji. Že materiál Smolík skutečně odeslal, mi potvrzuje i to, že na jeho žádost jsem v jednom z posledních dopisů, čas odeslání si nepamatuji, uváděl dotaz na Šorma, aby potvrdil ve své odpovědi, zda „důležitou přílohu", čímž byl myšlen špionážní materiál poslaný Smolíkem, obdržel. K tomu musím dodat, že spolu s materiálem Smolík předal i průvodní dopis, na jehož obsah se již nepamatuji.

**Otázka**: Potvrdil vám Šorm příjem špionážního materiálu?

**Odpověď**: Šorm v žádné ze svých odpovědí nepotvrdil příjem špionážního materiálu, který mu v tomto případě zaslal Smolík.

**Otázka**: Jaké další špionážní materiály jste poslali do zahraničí?

**Odpověď**: Zda před odeslaným špionážním materiálem, o němž jsem vypověděl, předcházela zásilka jiných špionážních zpráv, které odeslal Smolík, si nemohu vzpomenout. Rovněž si nepamatuji, zda zůstalo při pouhém úmyslu, či bylo splněno něco z toho, když Smolík pomýšlel po svém přestoupení do „maso svazu" příležitostně obstarat nějakou špionážní zprávu z oboru živočišné výroby.

**Otázka**: Vypovídejte o dalším úseku ze své protistátní činnosti!

**Odpověď**: Já i Smolík jsme věděli z vypravování Syrovátky, že před svým zatčením jednal v Bavorsku, kde byl ilegálně, s nějakými lidmi o zaslání krátkovlnných vysílačů, které hodlal použít v době zvratu lidově demokratického zřízení v Československu, aby mohl okamžitě podávat zprávy do zahraničí. Nevěděli jsme ale, zda vysílače obdržel, a stalo-li se tak, nevěděli jsme, kam je ukryl. Proto jsem na žádost

Smolíka v dopise Šorma žádal, aby nám zprostředkoval zaslání krátkovlnného vysílače. Smolík se totiž nabídl, že by vysílač mohl dobře ukrýt u nich na venkově.

**Otázka**: K čemu jste chtěli krátkovlnného vysílače použít?

**Odpověď**: Tak, jak jsem o tom mluvil se Smolíkem, vysílače mělo být použito v případě zvratu v Československu, abychom mohli rychle podávat zprávy a přijímat pokyny pro naši nepřátelskou činnost.

**Otázka**: Jak reagoval Šorm na vaši žádost?

**Odpověď**: Na to Šorm reagoval nepřímo tím, že se v odpovědi ptal, zda bychom mohli nalézt osobu, která by se nepozorovatelně mohla na několik dní vzdálit ze svého zaměstnání za účelem vycvičení se v obsluze krátkovlnných vysílačů. Místo, kde se výcvik prováděl, a další podrobnosti neuváděl. Na to jsem Šormovi odpověděl, po souhlase Smolíka, že něco takového je neuskutečnitelné.

Od této doby, to jest nejspíše konec roku 1951, nejpozději v roce 1952, jsem přerušil spojení se Šormem. Souviselo to se zánikem možnosti odesílat dopisy přes Britské velvyslanectví v Praze. Smolík mi totiž oznámil, že dopisy odesílat touto cestou nelze, protože některá osoba z Britského velvyslanectví, která obstarávala spojení, byla z Československa vypovězena. Smolík i nadále ke mě docházel, ale čím dál řidčeji. Účelem jeho návštěv již nebyla špionážní činnost, ale spíše kontrola pro mne, že je na svobodě. Pokud se mohu upamatovat, nespatřil jsem více Smolíka, někdy od druhé poloviny roku 1952.

**Otázka**: Jakou kontrolu jste v návštěvách Smolíka pro sebe hledal?

**Odpověď**: V těchto pozdějších nepravidelných návštěvách Smolíka jsem spatřoval známku toho, že naše dřívější společná špionážní činnost dosud nebyla prozrazena. Již od samého počátku špionážní spolupráce se Smolíkem jsem měl obavu, že nadejde den, kdy tato bude prozrazena.

**Otázka**: Uvedl jste, že vám Šorm zaslal ještě jeden speciální karbonový papír k účelům tajného sdělování zpráv. Kde se tento papír nachází?

**Odpověď**: Speciální karbonový papír, který mi podruhé poslal špion Šorm, jelikož prvý byl nějaký vadný, jsem přechovával ve své pracovně v mém bytě, mezi čistým kancelářským papírem. Nejpozději koncem roku 1952, kdy jsem již pokládal svou špionážní činnost za uzavřenou, jsem i tento spálil.

Na závěr bych uvedl, že jsem z osob uváděných na seznamu jako spolupracovníky Syrovátky, poznal osobně jen Smolíka a Jiříkovicovou. Písemný styk jsem vedl se Šormem. Ostatní osoby jsem osobně, ani písemně nepoznal. Ani okruh osob zapojených do protistátní a špionážní činnosti Syrovátkou nerozšiřoval.[116]

116 ABS, arch. č. V- 2473 MV, Osobní spis státněbezpečnostního vyšetřování proti RYBA Bohumil, Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13333,

**Příloha č. 3**

## PROTOKOL O VÝPOVĚDI OBVINĚNÉHO Z 21. ledna 1954

**Otázka:** Vypovídejte o protistátní činnosti MUDr. Vladimíra Chadimi!

**Odpověď:** Do jaké míry byl dr. Vladimír Chadima zapojen do protistátní činnosti Syrovátky, mně není známo. Tím ale nevylučuji, že hrál podobnou protistátní úlohu v plánech Syrovátky, jakou jsem hrál já sám. Vím však, že byl přítomen, jelikož to bylo v jeho bytě, vypravování Syrovátky o ilegální cestě do Bavorska v roce 1948 nebo 1949, jak jsem o tom vypověděl do protokolu ze dne 16. 1. 1954.

Z vyprávění dr. Chadimi dále vím, že blíže Kdýně v jižních Čechách má v hájovně svého strýce, jméno neznám, i když jsem ho za okupace u Chadimů viděl, což Chadima spojoval s ilegální cestou Syrovátky. Podrobnosti toho si však ve své paměti vybavit nemohu.

**Otázka:** Informoval jste vy o své špionážní činnosti MUDr. Vladimíra Chadimu?

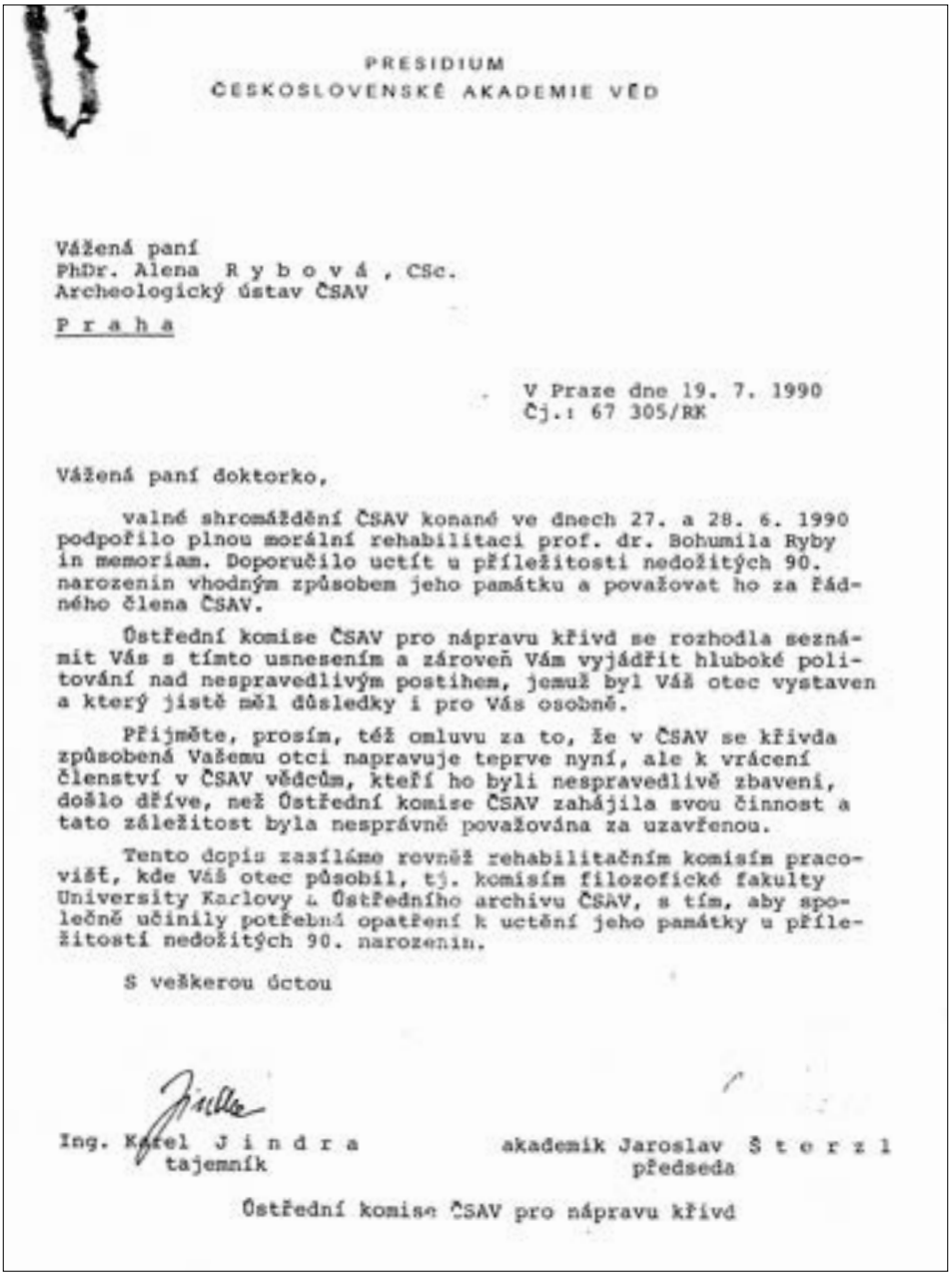
**Odpověď:** Ne, o svém ilegálním spojení se Syrovátkou jsem dr. Chadimu sám nikdy neinformoval.

Domnívám se, že tak neučinil ani Syrovátka, protože mi kladl na srdce, abych o svém spojení se Syrovátkou nemluvil před Chadimou, jelikož by to mohl jako narkoman vyzradit.

Jinak je mi známo, že dr. Chadima byl podrobně obeznámen se způsobem, jakým opustili Československo Rafael Kubelík, dr. František Schwarzenberg a Ferdinand Peroutka. Na podrobnosti si ale nedovedu vzpomenout. Pamatuji se z vyprávění Chadimi, že nějakou ilegální cestu autem, v souvislosti s některou uváděnou osobou, provedl Chadimův známý šofér jménem Šrejma, který byl později zatčen. V jaké to bylo souvislosti, také nevím. Na jiné poznatky o protistátní činnosti Chadimi se zatím nedovedu upamatovat.“[117]

117 ABS, arch. č. V- 2473 MV, Osobní spis státněbezpečnostního vyšetřování proti RYBA Bohumil, Ministerstvo národní bezpečnosti, č. j. B/4-V-13333, s. 13–29.

**Příloha č. 4**



PŘEDSEDNICTVO
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD

Vážená paní
PhDr. Alena R y b o v á , CSc.
Archeologický ústav ČSAV
P r a h a

V Praze dne 19. 7. 1990
Čj.: 67 305/RK

Vážená paní doktorko,

valné shromáždění ČSAV konané ve dnech 27. a 28. 6. 1990 podpořilo plnou morální rehabilitaci prof. dr. Bohumila Ryby in memoriam. Doporučilo uctít u příležitosti nedožitých 90. narozenin vhodným způsobem jeho památku a považovat ho za řádného člena ČSAV.

Ústřední komise ČSAV pro nápravu křivd se rozhodla seznámit Vás s tímto usnesením a zároveň Vám vyjádřit hluboké politování nad nespravedlivým postihem, jemuž byl Váš otec vystaven a který jistě měl důsledky i pro Vás osobně.

Přijměte, prosím, též omluvu za to, že v ČSAV se křivda způsobená Vašemu otci napravuje teprve nyní, ale k vrácení členství v ČSAV vědcům, kteří ho byli nespravedlivě zbaveni, došlo dříve, než Ústřední komise ČSAV zahájila svou činnost a tato záležitost byla nesprávně považována za uzavřenou.

Tento dopis zasíláme rovněž rehabilitačním komisím pracovišť, kde Váš otec působil, tj. komisím filozofické fakulty University Karlovy a Ústředního archivu ČSAV, s tím, aby společně učinily potřebná opatření k uctění jeho památky u příležitostí nedožitých 90. narozenin.

S veškerou úctou

Ing. Karel J i n d r a
tajemník

akademik Jaroslav Š t e r z l
předseda

Ústřední komise ČSAV pro nápravu křivd

Dopis Ústřední komise ČSAV pro nápravu křivd ze dne 19. července 1990
Zdroj: Archiv AV.

## I. Prameny

Archiv Akademie věd, Zápis z XXV. valného shromáždění členů ČSAV, 13.–14. května 1969
Archiv bezpečnostních složek, f. V-MV arch. č. V-2473 MV
Archiv bezpečnostních složek, arch. č. H - 269, akce SELB
Archiv Památníku národního písemnictví, Prof. Bohumil Ryba, neuspořádané svazky, č. přír. 41/75
Archiv Univerzity Karlovy, f. FF UK 1882–2008, inv. j. 634, složka Prof. Bohumil Ryba
Kartotéka Generálního ředitelství Vězeňské služby
Ústní svědectví PhDr. Aleny Rybové

## II. Literatura

Baďurová, A.: Profesor Bohumil Ryba a národní bibliografie. In: Sborník příspěvků k devadesátému výročí narození prof. Bohumila Ryby. ČSAV, Praha 1991, s. 41 – 42
Bartošek, K.: Český vězeň. Paseka, Praha – Litomyšl 2001
Bílek, J.: Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak. Vyprávění o jednom z bílých míst naší nedávné historie. Nava, Plzeň 1996
Bílek, J. – Kaplan, K.: Pomocné technické prapory 1950–1954. Tábory nucené práce v Československu v letech 1948–1954. Vznik vývoj, organizace a činnost. Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, Praha 1992
Daňhelka, J.: Minulost, přítomnost a budoucnost vydávání spisů Mistra Jana Husa. Strojopisná zpráva pro vedení ČSAV z července 1991
Dějiny Univerzity Karlovy (IV. 1918–1990). Karolinum, Praha 1998
Dvořáková, Z.: Milada Horáková. Středočeské nakladatelství, Praha 1991
Dvořáková, Z.: Z letopisů třetího odboje. Hříbal, Praha 1992
Eršil, J.: K problematice vydávání Husových pramenů. In: Husitský Tábor. Supplementum 1. Sborník husitského muzea, Tábor 2001
Filosofie za mřížemi. Ústav dějin UK – Archiv UK, Praha 1995
Fischl, V.: Hovory s Janem Masarykem. Hynek, Praha 1998
Gaďourek, I. – Nehněvajsa, J.: Žalářovaní, pronásledovaní a zneuznaní. Masarykova univerzita a Mezinárodní politologický ústav. Brno 1997
Gebauer, F. – Kaplan, K. – Koudelka, F. – Vyhnálek, R.: Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948 – 1989. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993.
Gottwald, K.: Vybrané spisy. Sv. 1. SNPL, Praha 1954
Halík, T.: Žena, které komplikovala život statečnost. In: Lidové noviny, 24. dubna 2001.
Hejl, V.: Zpráva o organizovaném násilí. Praha 1990
Churaň, M. a kol.: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Libri, Praha 1998
Ivanov, M.: Justiční vražda aneb smrt Milady Horákové. Betty, Praha 1991

Janáček, K.: Lidská tvář profesora Bohumila Ryby. In: Sborník příspěvků k devadesátému výročí narození prof. Bohumila Ryby. ČSAV, Praha 1991, s. 15–24
Janáček, K.: Profesor Bohumil Ryba (1900–1980). In: Strahovská knihovna 18–19, 1984, s. 261–285
Jánský, F.: Obavy. In: Literární listy, č. 5, 28. března1968
Jestřáb, M. – Hladil, V.: Soudní rehabilitace. Komentář k zákonu č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci. Horizont, Praha 1969
Kaplan, K. – Paleček, P.: Komunistický režim a politické procesy v Československu. Brno 2000
Kaplan, K.: Nebezpečná bezpečnost. Praha 1993
Kaplan, K.: Největší politický proces „Milada HORÁKOVÁ a spol.". Praha – Brno 1995.
Kaplan, K.: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Praha 1992
Kejř, J.: Bohumil Ryba jako kodikolog. In: Sborník příspěvků k devadesátému výročí narození prof. Bohumila Ryby. ČSAV, Praha 1991, s. 37–39
Kol. autorů: Černá kniha komunismu I. Zločiny, teror, represe. Paseka, Praha – Litomyšl 1999
Kol. autorů: Soudní rehabilitace. Komentář k zákonu č. 119/1990 Sb. OK Čejkovo nakladatelství, Praha 1990
Kratochvil, A.: Žaluji I. (Stalinská justice v Československu). Česká expedice a Dolmen, Praha 1990
Kratochvil, A.: Žaluji II. (Vrátit slovo umlčeným). Česká expedice a Dolmen, Praha 1990
Kratochvil, A.: Žaluji III. (Cesta k Sionu). Česká expedice a Dolmen, Praha 1990
Kuklík J. – Kuklík J.: Dějepis 4. Nejnovější dějiny. SPN, Praha 1992
Kutnar, F. – Marek, J.: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Nakladatelství LN, Praha 1997
London, A.: Doznání.Československý spisovatel, Praha 1990
Margoliová-Kovályová, H.: Na vlastní kůži. Praha 1992
Martínková, D.: Dílo profesora Bohumila Ryby. In: Sborník příspěvků k devadesátému výročí narození prof. Bohumila Ryby. ČSAV, Praha 1991, s. 25–31
Míšková A.: Profesor Bohumil Ryba (8. 11. 1900 – 6. 2. 1980). In: Sborník příspěvků k devadesátému výročí narození prof. Bohumila Ryby. ČSAV, Praha 1991, s. 7–14
Národní osvobození, 5. 12. 1947
Oliva, P.: Bohumil Ryba – badatel a organizátor vědecké práce. In: Sborník příspěvků k devadesátému výročí narození prof. Bohumila Ryby. ČSAV, Praha 1991, s. 33–35
Opasek, A.: Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera. Torst a Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, Praha 1992
Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a společníci. Ministerstvo spravedlnosti 1950
Radosta, P.: Protikomunistický odboj. Egem, Praha 1993
Radotínský, J.: Rozsudek, který otřásl světem. ČTK – Pressfoto, Praha 1990
Richter, K. – Benčík, A.: Kdo byl generál Píka. Portrét československého vojáka a diplomata. Doplněk, Brno 1997

Rudé právo, 27. června 1954, s. 2
Ryba, B.: Betlémské texty. Orbis, Praha 1951
Schaller, K.: Professor PhDr. Bohumil Ryba (1900–1980). Institut für Pädagogik der Ruhr -Universität Bochum, 1980
Slanina, J. – Vališ, Z.: Generál Karel Kutlvašr. Praha 1993
Slánská, J.: Zpráva o mém muži. Praha 1991
Utitz, B.: Neuzavřená kapitola. Politické procesy padesátých let. Lidové nakladatelství, Praha 1990
Škutina, V. – Bakalář, R.: Ztracená léta. Příběh hokejového zločinu. Pardubice 1990
Věda v Československu v letech 1953–1963. Sborník z konference, Praha, 23.–24. listopadu 1999
Věstník ČSAV 68, 1959, č. 4
Vidmanová, A.: K vydávání Husových Opera Omnia. In: Husitský Tábor 12. Sborník husitského muzea. Tábor 1999
Vysoký, Z. K.: K sedmdesátinám profesora dr. Bohumila Ryby. LF 94, 1971
Zeman, Z.: Vzestup a pád komunistické Evropy. Mladá fronta, Praha 1998

# FONDY

# XI. správa SNB (1974–1988)

## Stručný nástin vývoje a činnosti Správy kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky

**Petr Zeman**

Mezi priority Státní bezpečnosti patřila od jejích počátků „ochrana hospodářství státu" před působením vnějších i vnitřních nepřátel. Státní moc si po válce dobře uvědomovala, že ekonomika je citlivým a snadno napadnutelným cílem, a proto již od počátku budovala samostatné útvary, které se měly na její ochranu specializovat. Po přechodném období v šedesátých letech, kdy byla ochrana ekonomiky sloučena s ostatními kontrarozvědnými problematikami, se opět osamostatňuje, aby pod názvem **XI. správa SNB** „chránila" československou hospodářskou základnu takřka po celou dobu normalizace.

### Vývoj útvarů pro ochranu ekonomiky do roku 1974

Problematice ochrany ekonomiky, výrobních zdrojů a dopravy se složky Státní bezpečnosti ČSR věnovaly již od roku 1945. Po skončení druhé světové války se kladl důraz zejména na ochranu zestátněných závodů a vyvlastněného majetku v Sudetech i jinde proti případným sabotážím.

Ochrana hospodářství a obchodu pochopitelně zůstala státním zájmem i po únoru 1948. Koncem roku 1948 se ochranou hospodářství zabýval v rámci skupiny **BAa** (tzv. vnitřní státní bezpečnost) její **III. sektor** (hospodářské zpravodajství). Po organizačních změnách souvisejících se vznikem ministerstva národní bezpečnosti v první polovině roku 1950, přešla problematika boje proti „*špionáži, záškodnictví, diverzím a sabotážím v průmyslu, dopravě a spojích*" na III. sektor Velitelství StB. Jednotlivá oddělení tohoto sektoru měla na starosti ochranu průmyslu, obchodu, dopravy a ochranu státního tajemství. V červnu 1952 došlo v souvislosti s dalšími organizačními změnami a přejmenováním Velitelství StB na Hlavní správu Státní bezpečnosti k přejmenování III. sektoru na **III. odbor StB**.[1]

Již zanedlouho poté – po opětovném sloučení ministerstva národní bezpečnosti s ministerstvem vnitra v září 1953 – byla novým ministrem Rudolfem Barákem provedena další reforma. Při ní došlo ke zrušení Hlavní správy Státní bezpečnosti a k vytvoření

1 Více k organizační struktuře ekonomické kontrarozvědky v letech do roku 1953 viz DVOŘÁKOVÁ, J.: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Sešity ÚDV č. 16.* Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2007.

jednotlivých správ dle jejich zaměření, což mělo napomoci lepšímu využití sil na zpracovávání určených problematik. Kontrarozvědná ochrana ekonomiky tak připadla IV. správě MV a kontrarozvědná ochrana dopravy a spojů V. správě MV. Tato organizace vydržela až do počátku šedesátých let dvacátého století.[2]

Na počátku 60. let probíhala na MV rozsáhlá diskuse o dalším vývoji a směřování Státní bezpečnosti, do níž se promítly i celospolečenské změny v Československu a mezinárodní situace tohoto období. Postupně převládl názor, že v rámci dobudování základů socialismu není nutné nadále tolik akcentovat „boj proti vnitřnímu nepříteli", a místo toho se věnovat především „ochraně proti působení zahraničních rozvědek a nepřátel režimu z řad emigrace". Současně se projevily tlaky na racionalizaci přebujelého řídícího aparátu ministerstva vnitra. Na konci roku 1962 tak byla zrušena V. správa MV a její činnost (kontrarozvědná ochrana dopravy) byla převedena na IV. správu MV.

Následujícího roku koncentrace kontrarozvědných součástí StB dále pokračovala. K 31. prosinci 1963 byly Rozkazem ministra vnitra (RMV) Lubomíra Štrougala č. 46/1963 zrušeny II. správa MV (kontrarozvědka pro boj proti nepřátelským rozvědkám), III. správa MV (kontrarozvědka pro boj proti vnitřním protisocialistickým silám) a IV. správa MV (kontrarozvědka pro ochranu ekonomiky).[3]

Zároveň k 1. lednu 1964 vznikla nová „kontrarozvědná správa MV" s krycím označením **II. správa MV**, která obhospodařovala všechny problematiky zrušených celků. Vyvrcholením integračních procesů bylo opětovné vytvoření Hlavní správy Státní bezpečnosti v roce 1966. Kromě kontrarozvědné správy do ní byly jako její součásti začleněny také vojenská kontrarozvědka (III. správa MV), správa sledování (IV. správa MV) a statisticko evidenční odbor (1. zvláštní odbor MV).[4]

V roce 1969 byly kontrarozvědné problematiky z části přeneseny na nově vzniklé orgány ministerstev vnitra ČSR a SSR, avšak již během roku 1970 se projevily zpětné integrační tlaky, které vedly v lednu 1971 ke sloučení většiny kontrarozvědných útvarů pod obnovenou Hlavní správou kontrarozvědky. Ta v této podobě existovala až do roku 1973. Již v roce 1969 po „stabilizaci" situace na ministerstvu vnitra, však bylo „starými kádry" poukazováno na skutečnost, že sloučení kontrarozvědných správ bylo chybou, která přispěla k nástupu „kontrarevolučních živlů" v roce 1968. Hlavní výhrady směřovaly k malé pružnosti řízení velkého organizačního celku a jeho neschopnosti dostatečně rychle reagovat na měnící se vnější podmínky.

2 O vývoji správ StB v padesátých a šedesátých letech viz FROLÍK, J.*: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*. In: *Sborník archivních prací, ročník* XLI, 2. díl, Ministerstvo vnitra Praha 1991, s. 447–510 a Frolík, J.: *Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*. In: *Sborník archivních prací,* ročník LII, 2. díl, Ministerstvo vnitra Praha 2002, s. 371–520.

3 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Organizační a vnitřní správa FMV IV. díl, 1951–1970 (dále jen A 6/4), inventární jednotka (dále jen inv. j.) 925, RMV ČSSR č. 46/1963.

4 ABS, f. A6/4, inv. j. 1030, RMV ČSSR č. 12/1964.

Námitky byly vznášeny také vůči malé schopnosti Hlavní správy kontrarozvědky plnit úkoly ve všech oblastech rovnoměrně, a vůči její nízké výslednosti práce.[5]

## Vznik XI. správy SNB

Dne 14. ledna 1974 předložil na schůzi kolegia ministra vnitra tehdejší náměstek genmjr. Ing. Ján Hanuliak návrh na nové uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, který předpokládal rozdělení současné Hlavní správy kontrarozvědky na tři samostatné správy tak, jak tomu bylo v padesátých letech.[6] V důvodové zprávě pro tento návrh se uvádí, že sloučením původně samostatných správ se *„omezila pružnost řízení velkého organizačního celku, nerozvinuly se nové metody a formy činnosti kontrarozvědky*," což v důsledku vedlo v roce 1968 *„k ochromení Státní bezpečnosti, zejména té části rozpracovávající vnitřního nepřítele* […] *stagnaci kontrarozvědné činnosti a vyzrazení forem a metod státobezpečnostní práce."*[7]

Po roce 1969 se sice podařilo „nepříznivý trend" zvrátit, protože však *„soustředěný postup protivníka"* nepolevil, bylo nutno přikročit k vytvoření specializovaných součástí, které *„by měly mít ucelený přehled o poznání záměrech, zájmech, tendencích a metodách protivníka dle stanovené gesce."* Rozdělení také přispěje k součinnosti s orgány ostatních států socialistickému bloku, protože se organizace přiblíží té *„jaká se osvědčuje u přátel."*[8]

Po rozsáhlé debatě, věnované především problémům s personálním zabezpečením nově vzniklých útvarů a spoluprací s krajskými správami, byl předložený materiál ministrem vnitra Jaromírem Obzinou schválen s tím, že budou dopracovány dílčí otázky týkající se zejména systematizace.[9] Navrhované změny, které byly součástí rozsáhlejší reorganizace ministerstva vnitra, se realizovaly v polovině roku 1974.

Rozkazem ministra vnitra byla k 1. červenci 1974 zrušena Hlavní správa kontrarozvědky a místo ní vznikly správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (krycí název II. správa), správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (krycí název X. správa) a správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (krycí název XI. správa).[10] Rozkaz také upravoval reorganizaci a centralizaci kontrarozvědky na Slovensku (vznik kontrarozvědky v Bratislavě – XII. správa), pasových záležitostí (vznik centralizované správy pasů a víz) a vyšetřování (centralizace do správy vyšetřování StB). Náčelníkem nově vzniklé XI. správy se stal genmjr. Bohumír Molnár, kterému se tak dostalo definitivního zadostiučinění za ponížení roku 1968.[11]

5 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra III. díl, 1966–1975 (dále jen A 2/3), inv. j. 589, Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974.

6 ABS, f. A 2/3, inv. j. 581, Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974.

7 Tamtéž, inv. j. 589, Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974.

8 Tamtéž.

9 Tamtéž, inv. j. 595, Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974.

10 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra VI. díl (dále jen A 2/6), inv. j. 204, RMV ČSSR č. 15/1974.

11 Více k osobě Bohumila Molnára viz ŽÁČEK, P.: *Vzestupy a pády Bohumíra Molnára.* In: ČELOVSKÝ, B. (ed.): *Oči a uši Strany. Sedm pohledů do života StB.* Tilia, Šenov u Ostravy 2005.

Koncem července 1974 měl nově vzniklý útvar 218 systematizovaných tabulkových míst, z nichž bylo skutečně obsazeno 183 .[12]

Dovršením vzniku XI. správy se stal její organizační řád, který vyšel rozkazem ministra vnitra v únoru 1975.[13] Ten XI. správě stanovil jako prioritu pochopitelně kontrarozvědnou ochranu československé ekonomiky *„před nepřátelskou činností kapitalistických rozvědek, monopolů, firem a mezinárodních organizací pronikajících do československého národního hospodářství a oblasti zahraničně-ekonomických vztahů ČSSR."*[14] To se dělo především sledováním zahraničních zastoupení západních firem, agenturním pronikáním do československých podniků zahraničního obchodu, či institucí RVHP sídlících na území ČSSR a monitorováním potenciálně nebezpečných pracovníků v těchto institucích (především bývalých předsrpnových vedoucích zaměstnanců, popř. vědců).

Podobně XI. správa postupovala v dalším okruhu své činnosti, a to při „kontrarozvědné ochraně" vědeckých institucí zabývajících se základním a aplikovaným výzkumem v oblasti přírodních a technických věd. S tím bylo spojeno i sledování mezinárodních vědeckých sympozií a průmyslových výstav a veletrhů. Další zájmovou oblastí XI. správy byla ochrana zájmových oblastí československého průmyslu, energetiky a zemědělství. Důraz byl pochopitelně kladen na podniky se zbrojní výrobou, elektrárny a těžbu paliv. Specifické postavení pak zaujímala československá naleziště uranu. Velmi důležitou činností XI. správy bylo zajištění ochrany dopravy a spojů, včetně zajišťování bezpečnosti letectví a předcházení únosům. Posledním významným úkolem XI. správy bylo zabezpečení ochrany státního tajemství (OST), včetně prověrek, zpracovávání metodik a dalších úkonů s ochranou státního tajemství souvisejících.

XI. správa rovněž metodicky vedla příslušné odbory na krajích a spolupracovala s nimi při realizaci celostátních či jinak důležitých akcí. Úzká spolupráce existovala i s dalšími kontrarozvědnými správami, zejména při akcích přesahujících působnost jednotlivých útvarů, předávání poznatků o osobách, tvorbě norem kontrarozvědné práce atd. Důležitou byla i spolupráce s III. správou (vojenská kontrarozvědka) na úseku zbrojní výroby a OST, či spolupráce s I. správou (rozvědka) při výjezdech do zahraničí, i s ostatními útvary vnitra.

## Organizace XI. správy v letech 1974–1980

Organizační struktura XI. správy se řídila stejnými zásadami jako organizace všech výkonných součástí ministerstva vnitra. Tzv. funkční útvary zajišťovaly chod správy po administrativní a provozní stránce, kdežto útvary výkonné

12 ABS, přírůstek 1237, Statistická zpráva o početních stavech FMV, červenec 1974.
13 Tamtéž, f. A 2/6, inv. j. 252, RMV ČSSR č. 11/1975.
14 Tamtéž.

se zabývaly operativní kontrarozvědnou činností. Po svém vzniku měla XI. správa následující strukturu:[15]

- ***Vnitřní odbor***

Zabezpečoval administrativní a spisovou agendu v rámci celé XI. správy. V legislativní oblasti zajišťoval přípravu interních předpisů správy a vedl dokumentaci zákonů a interních norem ministerstva vnitra. Dále se staral o obhospodařování hospodářsko-finančních záležitostí správy, o ochranu utajovaných skutečností a dopravní službu. Posledním úkolem bylo zajišťování bojové a tělesné přípravy příslušníků XI. správy a mobilizační úkoly.

- ***Inspekce náčelníka XI. správy***

Inspekce náčelníka kontrolovala plnění interních předpisů ministerstva a náčelníka správy. Následná vyhodnocení předkládala k posouzení náčelníkovi správy. Prováděla také šetření kázeňských či jiných přestupků příslušníků správy a zpracovávala návrhy na zlepšení stavu v tomto směru.

- ***Kádrová skupina***

Řešila personální otázky správy, včetně náboru nových zaměstnanců a tvorby kádrových rozkazů. Vybírala také příslušníky k dalšímu vzdělávaní, ať již v Československu nebo na školách v SSSR. Zpracovávala i „rozbory morálně politického stavu" příslušníků XI. správy, a z toho plynoucí návrhy na kázeňská a jiná opatření.

- ***Skupina pro plán, řízení, koordinaci a kontrolu***

Hlavním úkolem skupiny bylo zpracovávání ročních plánů činnosti, kontrola jejich plnění a následné vyhodnocení.

- ***Samostatné oddělení analyticko-informační (SOAI)***

Jeho hlavním úkolem bylo „analyzování činnosti nepřátel" a jiných potencionálně nebezpečných jevů na úseku ochrany ekonomiky. Zabývalo se rovněž vyhodnocením metod a forem kontrarozvědné práce XI. správy a zpracovávalo návrhy na jejich případné zlepšení. Informace o činnosti byly následně předkládány náčelníkovi nebo vyšším orgánům ministerstva. Oddělení také zabezpečovalo přenos informací mezi správou a vedením ministerstva a ostatními součástmi StB. Posledním úkolem byla tvorba podkladových materiálů k propagandě a „kontrapropagandě".

15 Struktura XI. správy a následné organizační změny byly rekonstruovány rozsáhlou rešeršní činností jak ve fondu Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. správa) 1974–1988, tak v jiných fondech. Hlavními zdroji byly tyto archivní materiály: Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974 (ABS, f. A 2/3, inv. j. 581); Štáby náčelníka XI. správy SNB 1975, 1978 (ABS, f. XI. správa, kart. č. 5, 8, 9); Organizační řády správy pro ochranu ekonomiky vydané RMV ČSSR č. 11/1975 (f. A 2/6, inv. j. 252) a RMV ČSSR č. 41/1980 (ABS, f. A2/7, inv. j. 209).

**Výkonné útvary XI. správy tvořilo pět odborů:**

- ***1. odbor***

Jeho úkolem byla kontrarozvědná ochrana orgánů a organizací, které se zabývaly řízením a plánováním ekonomiky ČSSR a mezinárodní ekonomickou integrací států východního bloku. „Zpracovával" také velké množství ústavů Československé akademie věd. Odbor sestával ze dvou oddělení:

*1. oddělení* mělo na starost ochranu ekonomické integrace a orgánů RVHP na území ČSSR, dále ochranu institucí plánování a řízení ekonomiky a boj proti ovlivňování československé ekonomiky pomocí zahraničního kapitálu.

*2. oddělení*
se zaměřovalo na ochranu vědeckotechnických ústavů ČSAV (především v oblasti jaderného výzkumu), Federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj a na ochranu mezinárodních vědeckých konferencí a sympozií. Dále na problematiku výzkumu a aplikace výpočetní techniky, licencí a výjezdů vědců do zahraničí.

- ***2. odbor***

Hlavní činností byla kontrarozvědná ochrana podniků zahraničního obchodu (PZO) s kapitalistickými státy a obrana proti možným „nepřátelským projevům" ze strany obchodních poboček zahraničních firem v ČSSR. Odbor se členil na tři oddělení.

*1. oddělení*
zpracovávalo tzv. problematiku „pravicových sil" v zahraničním obchodě – tj. zejména sledování činnosti osob zaměstnaných v oblasti zahraničního obchodu, které po srpnu 1968 nesouhlasily se vstupem okupačních vojsk, ale vzhledem k jejich zkušenostem je nebylo možno nahradit „prověřenými kádry". Dále mělo na starosti kontrarozvědnou ochranu Federálního ministerstva zahraničního obchodu, Československé obchodní komory, obchodních oddělení na československých zastupitelských úřadech v socialistických zemích, Výzkumného ústavu zahraničního obchodu a Mechanizační ústředny zahraničního obchodu. Od roku 1975 pak ještě přibyla ochrana Ústřední celní správy.

*2. oddělení*
mělo za úkol kontrarozvědnou ochranu organizací, zastupujících zájmy západních firem v Československu.[16] Sledovalo také činnost obchodních

16 Šlo především o tzv. ÚZ ZOZO – Účelové sdružení zastupitelských organizací zahraničního obchodu. Protože zahraniční firmy nemohly – až na výjimky – mít do roku 1975 vlastní obchodní zastoupení, obchodovaly s ČSSR právě prostřednictvím těchto organizací. Po roce 1975

společností, které působily v ČSSR nelegálně, činnost jugoslávských firem a podnik zahraničního obchodu Rapid.[17] Poslední oblastí působnosti byla kontrarozvědná činnost při pořádání veletrhů a výstav se zahraniční účastí v Československu.

*3. oddělení*
se zabývalo kontrarozvědnou ochranou československých podniků zahraničního obchodu a sledovalo obchodní zastoupení firem, které provozovaly do roku 1975 na základě výjimky na území ČSSR svá obchodní zastoupení.

- ***3. odbor***

Tento odbor měl na starosti především ochranu důležitých celků průmyslu a zemědělství a také vědeckých pracovišť ČSAV s aplikovaným výzkumem v této oblasti. Při vzniku XI. správy se členil na tři oddělení.

*1. oddělení*
se zaměřovalo na problematiku paliv a energií, uranového průmyslu, plynovodů, ropovodů a stavebního průmyslu, včetně příslušných výzkumných ústavů.

*2. oddělení*
se zabývalo chemickým průmyslem, včetně zbrojní výroby na něj navázané. Dále výzkumnými ústavy chemického průmyslu, západními korporacemi chemického průmyslu, investiční výstavbou chemického průmyslu a organizací Interchim.[18]

*3. oddělení*
mělo chránit hutnický a strojírenský průmysl, včetně zbrojní výroby, odpovídající výzkumné ústavy, investiční akce a mezinárodní vztahy v této oblasti.

- ***4. odbor***

Zájem tohoto odboru se soustřeďoval na odvětví dopravy a spojů. Zpočátku byl rozčleněn do dvou oddělení.

*1. oddělení*
mělo za úkol kontrarozvědnou ochranu vyčleněných objektů spojů, železniční, silniční a vodní dopravy – vnitrozemské i mezinárodní.

---

povolovalo Federální ministerstvo zahraničního obchodu západním firmám, s nimiž mělo Československo zvláštní zájem obchodovat, zřizovat i vlastní obchodní pobočky.

17 Podnik zahraničního obchodu, který se zabýval mimo jiné i propagací v zahraničí.

18 Mezinárodní oborová organizace pro spolupráci v oblasti malotonážní chemické produkce.

*2. oddělení*
se zabývalo příslušnými objekty civilní letecké dopravy a reprezentacemi zahraničních leteckých společností. Zabezpečovalo rovněž metodické řízení oddělení letištních kontrol na celém území ČSSR.

- ***5. odbor***

Tento odbor měl v rámci XI. správy poněkud specifické postavení. Zabýval se totiž ochranou státního tajemství, včetně vypracovávání metodik a následných kontrol. Dělil se na čtyři oddělení.

*1. oddělení*
neboli tzv. Sekretariát komise pro ochranu státního tajemství se zabývalo zpracováním metodik ochrany státního tajemství, preventivními opatřeními apod.

*2. oddělení*
mělo na starosti prověřování osob v určeném okruhu, které měly získat přístup ke státnímu tajemství. Dále zpracovávalo rozbory účinnosti přijatých opatření.

*3. oddělení*
se zabývalo kontrolou a režimovou ochranou vybraných objektů centrálních úřadů, např. Federálního a českého měnového úřadu, Federálního ministerstva práce a sociálních věcí, Federálního ministerstva lesního a vodního hospodářství aj.

*4. oddělení*
mělo stejně jako 3. oddělení za úkol režimovou ochranu důležitých institucí v Praze, jako Federálního a českého statistického úřadu, investiční banky apod.

Činnost XI. správy svou přímou činností postihovala pochopitelně jen malý výsek objektů a oblastí, především nejdůležitější centrální úřady a organizace sídlící v Praze. Objekty zájmu ekonomické kontrarozvědky na zbylém území ČSSR spadaly pod jednotlivé krajské správy StB, popř. pod XII. správu SNB (Správa kontrarozvědky v Bratislavě), kde se touto problematikou zabývaly 3. odbory těchto správ. Specifická situace byla v Praze, kde vzhledem k množství chráněných objektů byly vytvořeny tři odbory – 3a, 3b a 3c.

## Změny v organizaci v letech 1974–1980

Výše uvedená struktura nevydržela XI. správě dlouho. Již 1. února 1974 vzniklo samostatné oddělení prevence a objasňování příčin mimořádných událostí. Podobné útvary vznikaly analogicky při jednotlivých krajských správách. Jak již název napovídá, mělo toto oddělení na starosti vyšetřovaní velmi závažných mimořádných událostí, metodické řízení skupin vyšetřování a prevence mimořádných událostí v krajích. Oddělení také vypracovávalo metodické pokyny pro prevenci mimořádných událostí. Další změna se uskutečnila roku 1973 na 3. odboru – vzniklo zde 4. oddělení, které se nově zabývalo problematikou zemědělství, včetně kontrarozvědné ochrany důležitých objektů tohoto odvětví. [19]

Velké organizační změny XI. správy proběhly v roce 1978. Hned ke dni 1. ledna 1978 vznikla u 2. odboru skupina pro řízení problematiky – EXPERTI. Jejím úkolem byla ekonomická kontrašpionáž proti působení čínských, jugoslávských, rumunských a albánských tajných služeb a zpravodajské vytěžování československých občanů pracujících v oblasti ekonomiky a průmyslu, kteří tyto země navštívili. K 1. červnu téhož roku proběhla změna rovněž na 4. odboru, kde vzniklo nové 3. oddělení. Zaměřovalo se především na ochranu ruzyňského letiště a letadel ČSA před možným teroristickým útokem nebo únosem.

Největší změna proběhla v létě 1978, kdy k 1. červenci vznikl zcela nový 2.a odbor. Roku 1975 byla Federálním ministerstvem zahraničního obchodu vydána vyhláška, která umožňovala západním firmám žádat československé úřady o povolení vlastního obchodního zastoupení v ČSSR. Následný pomalý nárůst nově zřizovaných zahraničních obchodních poboček byl pochopitelně StB vyhodnocen jako potenciálně nebezpečný a její reakce vyústila do výše zmíněné organizační změny.

Nový 2.a odbor sestával ze dvou oddělení, přičemž 2. oddělení převzalo takřka kompletní problematiku (kontrarozvědná ochrana ZOZO, výstav, veletrhů) původního 2. oddělení 2. odboru, které bylo zrušeno. Nově vzniklé 1. oddělení 2.a odboru se zaměřilo na sledování činnosti vznikajících poboček zahraničních společností a převzalo i problematiku jugoslávských firemních zastoupení. Zvláštní pozornost pak věnovalo emigrantům, kteří v pobočkách západních firem pracovali. Na 2. odboru tak zůstala pouze problematika československého zahraničního odchodu, rozdělená mezi dvě oddělení a samostatnou skupinu problematiky EXPERTů.

Poslední změnou v roce 1978 bylo vyčlenění metodického řízení a kontroly oddělení letištních kontrol (OLK) z 2. oddělení 4. odboru do samostatné skupiny

19 Struktura XI. správy a následné organizační změny byly rekonstruovány rozsáhlou rešeršní činností jak ve fondu Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. správa) 1974–1988, tak v jiných fondech. Hlavními zdroji byly tyto archivní materiály: Návrh na organizační uspořádání centrálních součástí kontrarozvědky, 1974 (ABS, f. A 2/3, inv. j. 581); Štáby náčelníka XI. správy SNB 1975, 1978 (ABS, f. XI. správa, kart. č. 5, 8, 9); Organizační řády správy pro ochranu ekonomiky vydané RMV ČSSR č. 11/1975 (f. A 2/6, inv. j. 252) a RMV ČSSR č. 41/1980 (ABS, f. A2/7, inv. j. 209).

(skupina LK). Nově vzniklá jednotka měla formovat postupy práce kontrarozvědných oddělení rozmístěných na jednotlivých letištích a kontrolovat jejich plnění.

## Změny v organizaci v letech 1981–1988

Koncem roku 1980 byl Rozkazem ministra vnitra č. 41/1980 s účinností od 1. ledna 1981 vydán nový Organizační řád XI. správy.[20] Zatímco uspořádání výkonných součástí se nezměnilo, značné změny postihly funkční jednotky. Skupina pro plán, řízení, koordinaci a kontrolu byla zrušena, zatímco problematika mobilizačních plánů, bojové přípravy příslušníků a ochrany utajovaných skutečností přešla na novou skupinu s názvem „obranná příprava a ochrana". Ta převzala také agendu ochrany utajovaných skutečností od vnitřního odboru. Zbytek agendy skupiny pro plán a řízení byl včleněn do oddělení analyticko-informačního, které bylo zároveň přejmenováno na analyticko-informační, kontrolní a plánovací odbor. Organizace XI. správy od roku 1981 byla tedy následující:

- ***Vnitřní odbor***

(zajišťování úřední agendy správy, vedení spisové služby, zabepečení materiálního a finančního hospodaření)

- ***Inspekce náčelníka správy***

(kontrola plnění interních předpisů, šetření kázeňských či jiných přestupků příslušníků správy)

- ***Kádrové a školské oddělení***

(zajišťování kádrové práce správy, vedení náborů nových příslušníků, zabezpečení služební přípravy a dalšího vzdělávání příslušníků)

- ***Obranná příprava a ochrana***

(zabezpečení mobilizační a bojové připravenosti správy, organizace a kontrola bojové a tělesné přípravy příslušníků)

- ***Analyticko-informační, kontrolní a plánovací odbor***

(zpracování rozborů nepřátelské i vlastní činnosti, tvorba souhrnných analýz a podkladů ke zpracování plánů činnosti správy, zabezpečení informovanosti útvarů, kontrola dodržování koncepce a zaměření kontrarozvědné činnosti)

20 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra VII. díl, 1946–1980, resp. 1969–1980 (dále jen A 2/7), inv. j. 209, RMV ČSSR č. 41/1980.

- ***1. odbor***

(kontrarozvědná ochrana řídících, plánovacích a ekonomických institucí, institucí RVHP, určených vědeckých sympozií a konferencí, rozpracování nepřátelských osob z oblasti vědy a techniky)

- ***2. odbor***

(kontrarozvědná ochrana podniků zahraničního obchodu, Federálního ministerstva zahraničního obchodu, Ústřední celní správy a jiných československých organizací spojených se zahraničním obchodem, problematika EXPERTů)

- ***2.a odbor***

(sledování obchodních zastoupení zahraničních firem v ČSSR, emigrantů u západních firem v ČSSR, kontrarozvědná činnost na mezinárodních výstavách a veletrzích)

- ***3. odbor***

(kontrarozvědná ochrana určených podniků průmyslu, energetiky a zemědělství a vybraných výzkumných ústavů sepjatých s touto problematikou)

- ***4. odbor***

(kontrarozvědná ochrana dopravy a spojů, včetně výzkumných ústavů tímto směrem zaměřených)

- ***5. odbor***

(ochrana státního tajemství a kontrarozvědná ochrana určených objektů)

- ***oddělení mimořádných událostí***

(prevence a vyšetřování mimořádných událostí).

Funkční součásti správy se naposledy změnily v roce 1986 po vydání Rozkazu náčelníka XI. správy č. 11/1986.[21] Obranná příprava a ochrana byly přejmenovány na skupinu obrany, kádrové a školské oddělení bylo po vyjmutí problematiky vzdělávání degradováno na kádrovou skupinu, vnitřní odbor byl přejmenován na organizační a operační odbor a z názvu analyticko-informačního, kontrolního a plánovacího odboru vypadlo slůvko „kontrolní". Zmíněný rozkaz také „zlegalizoval" existenci oddělení mimořádných událostí, které z neznámých důvodů nebylo vyjmenováno v předchozím organizačním řádu, přestože reálně nikdy svou činnost nepřerušilo.

Výkonné součásti XI. správy byly v osmdesátých letech celkem stabilní. Na počátku roku 1982 došlo na druhém odboru k rozdělení 2. oddělení (problematika podniků zahraničního obchodu) na: okruh strojírenských PZO, jež zůstal na 2. oddělení,

21 ABS, přírůstek, č. 641, kart. 9, RNS XI. správy SNB č. 11/1986.

a na okruh nestrojírenských PZO, který byl přidělen nově vzniklému 3. oddělení. Současně byla skupina pro řízení EXPERTů převedena na 2.a odbor.

V lednu 1987 vzniklo u 3. odboru nové 5. oddělení, které se zabývalo kontrarozvědnou ochranou jaderných elektráren a dalších jaderných zařízení na území ČSSR. S budováním jaderných elektráren zřejmě souvisela i změna na 4. odboru v březnu 1982, kdy vznikla zvláštní skupina, která měla pravděpodobně za úkol zajišťovat přepravu jaderného paliva. Přesné vymezení pracovní náplně této skupiny se však prozatím nepodařilo dohledat.

Změny v osmdesátých letech nepostihly jen organizaci XI. správy, ale také její vedení. Na jaře 1982 odchází do důchodu dosavadní náčelník správy Bohumír Molnár a na jeho místo je jmenován mladý, teprve šestatřicetiletý příslušník mjr. Michal Kočan, který předtím působil v jako zástupce náčelníka XII. správy a v roce 1978 vedl 3. odbor (ekonomická kontrarozvědka) na téže správě. Kočan zůstal náčelníkem XI. správy až do podzimu 1987, kdy se stal zástupcem náčelníka Vysoké školy SNB. Namísto něj byl výkonem funkce náčelníka dočasně pověřen pplk. Vojtěch Zamykal, který předtím dlouho působil na II. správě SNB a poté jako náčelník sekretariátu Federálního ministerstva vnitra. Zamykal vydržel jako dočasný náčelník až do zrušení správy v polovině roku 1988.

## Činnost XI. správy po jednotlivých úsecích problematik

Náplň činnosti XI. správy byla mezi ostatními správami SNB poněkud specifická. Mnohdy se objevují názory, že příslušníci pracující na této správě, se tolik nepodíleli na represích proti vlastnímu obyvatelstvu, ba naopak chránili stát – a především jeho pokladnu – před průmyslovou špionáží nebo nelegální činností zahraničních firem, které se pomocí úplatků snažily získat informace, přičemž o jejich využití dnes nelze mít přehnané iluze. XI. správa stejně tak pracovala i např. na vyšetřování případů tolik oblíbeného „rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví". Při šetření těchto kauz mnohdy opravdu postihla osoby, mající na svědomí značnou hospodářskou trestnou činnost. Rovněž některé akce, které se zaměřovaly na zjištění nehospodárně využívaných zdrojů, na preventivní opatření proti požárům, nehodám a dalším „mimořádným událostem", by bylo možno označit v rámci běžného vztahu StB versus společnost za minimálně neutrální. Je ovšem zcela jasné, že hlavní těžiště působnosti této správy leželo – stejně jako u ostatních správ StB – v oblasti navýsost politické.

Jako první a nedůležitější úsek kontrarozvědné práce byl vždy uváděn úsek ochrany československé ekonomiky před působením nepřátelské činnosti „pravicových oportunistických a ostatních antisocialistických sil". V rámci své působnosti se jím zabývaly všechny odbory XI. správy. V praxi to znamenalo sledování, vyšetřováni a postih všech osob v oblasti ekonomiky, které si dovolily luxus vlastního (a tudíž pochopitelně negativního) názoru na stav ekonomiky ČSSR, nebo dokonce celé

„světové socialistické soustavy". Dalším závažným a postihovaným prohřeškem bylo zpochybňování systému centrálně plánované ekonomiky, což podrývalo jeden ze základních pilířů socialistického uspořádání státu. Značnou pozornost XI. správy si logicky vysloužili i představitelé ekonomických reforem šedesátých let a nejrůznější vědečtí a vedoucí pracovníci, kteří „politicky selhali" v krizovém období let 1968–1969. Vzhledem k jejich množství a k tomu, že se jednalo mnohdy o špičkové odborníky, kterých se nebylo možno plošně zbavit, byli alespoň podrobeni přísnému dohledu. Každý odbor XI. správy vedl seznamy nepřátelských osob zaměstnaných v zájmových objektech a snažil se rozkrýt okruh jejich styků, kontakty ze zahraničím apod. Záměrem StB bylo, co nejvíce tyto „nepřátelské osoby" izolovat – např. nátlakem na jejich spolupracovníky, rozšiřováním dezinformací a různými formami kompromitace. Cílem bylo jejich přeřazení na jinou práci, pokud možno na méně exponované pracovní úseky, jakmile to podmínky dovolily. Pokud ovšem míra jejich činnosti z hlediska StB překročila únosnou mez (například podpis pod Chartou 77), následovala ztráta zaměstnaní a jakékoli vyhlídky na další profesní růst. Podobnému osudu se však bylo možné částečně vyhnout vynucenou spoluprací s StB.

Okruh zájmových osob byl poměrně široký; například roku 1978 bylo XI. správou evidováno celkem 1584 nepřátelských osob – z toho 53 v I. kategorii nebezpečnosti, 259 ve II. kategorii, 1003 osoby ve III. kategorii, 269 ve IV. kategorii nebezpečnosti. Z tohoto počtu byl na 111 osob zaveden svazek, tj. StB se o ně aktivně zajímala.

Roku 1983 zpracovávala XI. správa již 1727 nepřátelských osob, z toho devět v I., 55 osob ve II., 1318 ve III. a 325 osob ve IV. kategorii nebezpečnosti. Ekonomické kontrarozvědce se tak zdánlivě dařilo snižovat počet tzv. vnitřních nepřátel nejnebezpečnějších kategorií v zájmových objektech (docílením propuštění těchto osob z práce, donucením k emigraci apod.) Potvrzení této domněnky bude vyžadovat hlubší výzkum.[22]

Z nejdůležitějších osobností československé vědy a hospodářství byli XI. správou (převážně 1. nebo 2. odborem) zpracováváni například iniciátor a obhájce ekonomických reforem šedesátých let Ota Šik (EKONOM), Ing. Karel Matějka – bývalý vedoucí kabinetu mezinárodní dělby práce a zastánce Šikových reforem (ŠÉF), reformní ministr školství z roku 1968 Vladimír Kadlec (VĚDEC), ekonomové Rudolf Zukal (KURT) , Čestmír Kožušník (BETA) nebo Otakar Turek (PLÁNOVAČ), bankéř Otakar Pohl (EXPERT) a mnoho jiných. Na XI. správě byly vedeny svazky i na budoucí významné osobnosti polistopadové politiky, později působící v prognostickém ústavu – na Václava Klause (KLUK) a Miloše Zemana (MAN). Stejně tak byl XI. správou veden svazek na ředitele prognostického ústavu Valtra Komárka (VALTR). Státní bezpečnost se ovšem zajímala i o mnohem méně exponované „pravicové elementy". Zřejmě nejrozsáhlejší ucelenou skupinou byli 4. odborem XI. správy zpracováváni bývalí členové Federace lokomotivních čet ČSD, která se pro své působení v roce 1968 ocitla na indexu.

22 ABS, f. XI. správa, kart. č. 9 a 17, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1978 a 1984.

Mezi nejvýznamnější akce XI. správy zaměřenou proti opozici v ekonomické oblasti se řadí akce KRUH, která byla zahájena v polovině roku 1980 v reakci na události v Polsku. Komunistické vedení se obávalo případných dělnických protestů po vzoru Solidarity a požadovalo vytvoření preventivních plánů zásahu proti případným masovým stávkovým akcím nebo demonstracím ve vybraných podnicích. Úkolem operativních pracovníků XI. správy bylo vybudování „agenturní sítě v objektech zájmu", podchycení možných „nepřátelských elementů", přičemž větší důraz měl být kladen na tzv. „novou opozici", tj. především na učně nebo mladší dělníky, kteří mohli patřit mezi tzv. „závadovou mládež", vyjadřovali nespokojenost se stavem společnosti, výroby apod. Součástí akce KRUH bylo i vypracování plánu případného zásahu, včetně plánu objektu s přístupovými cestami pro zásahové jednotky, vypracování informačních kanálů pro spojení s důvěryhodnými osobami v případě krizové situace a další opatření.[23] Na základě těchto poznatků by pak v případě problémů byla v určeném podniku provedena příslušná opatření, která většinou sestávala z izolace nebo propuštění „rozvratných elementů.[24] Poznatky, získané agenturní sítí vybudovanou v rámci akce KRUH, byly využívány i v rámci preventivně výchovných opatření, což byla především policejní buzerace „vlasáčů" a jiných „nepřizpůsobivých pracujících" v dotčeném podniku.

Velmi významnou oblastí kontrarozvědné činnosti XI. správy byl úsek ochrany před „podvratnou činností imperialistických rozvědek, firem a monopolů".[25] Pro všechny odbory XI. správy to znamenalo hlavně sledování obchodních styků zaměstnanců v určených objektech s představiteli západních firem, popř. výzkumných institucí. Hlavní nebezpečí hrozilo z pohledu StB ve vyzrazení politicko-ekonomických informací, které mohly být následně zneužity. Velký důraz byl kladen na ochranu informačních center (např. Federálního statistického úřadu), odkud mohly uniknout informace o ne právě nejpříznivějším stavu ekonomiky. K běžným postupům patřilo také vyslýchání studentů nebo stážistů, kterým se podařilo vyjet za prací či studiem na Západ, přičemž někteří z nich se tam dostali právě pro přislíbenou spolupráci s StB.

Pro XI. správu se postupem doby stávala stále důležitějším objektem zájmu výpočetní technika, kterou (kvůli neschopnosti socialistického bloku vyvinout a dodat vlastní výkonné počítače) jednotlivé podniky velmi často importovaly ze Západu. Státní bezpečnost sledovala vzrůstající závislost důležitých institucí na de facto „nepřátelských přístrojích" s velikou nevolí a snažila se o maximální podchycení možného nebezpečí ze strany pronikání západních rozvědek. Důraz se kladl na zabezpečení možných úniků informací, které hrozilo v důsledku nedostatečného množství specialistů v ČSSR. Údržbu a opravy počítačů bylo totiž mnohdy nutné svěřit

23 ABS, f. XI. správa, kart. č. 15, Metodický pokyn pro plnění úkolů k zajištění plnění úkolů stanovených v akci KRUH. Štáby náčelníka XI. S SNB 1983.

24 Tamtéž, kart. č. 17, Informace o plnění úkolů v akci KRUH za I. pololetí 1985. Štáby náčelníka XI. S SNB 1985.

25 STRNAD, V.: *Kontrarozvědná ochrana čs. ekonomiky, součást ochrany výstavby soc. společnosti před podvratnou činností vnějšího a nitřního protivníka.* Rigorózní práce VŠ SNB, Praha 1980 s. 59.

„neprověřeným kádrům", nebo dokonce zahraničním specialistům. Z hlediska StB to samozřejmě představovalo značné riziko.[26]

S bojem proti nepřátelským rozvědkám úzce souvisí i kontrarozvědná ochrana vědeckých konferencí a sympozií a ochrana socialistické ekonomické integrace (obě problematiky zpracovával zejména 1. odbor). Na mezinárodních konferencích v oblasti přírodních, technických a ekonomických věd se příslušníci XI. správy snažili podchytit především styky vědeckých pracovníků s jejich západními protějšky, přičemž úzce spolupracovali se spřátelenými tajnými službami (např. s BStU při sledování kontaktů vědců NSR a NDR). Státní bezpečnost se snažila na konferencích verbovat vlastní agenty, popřípadě rozehrávat s vytypovanými osobami z řad cizinců zpravodajské hry. V oblasti ochrany ekonomické integrace byla hlavním úkolem ochrana informací z oblasti spolupráce RVHP, vědeckotechnické spolupráce a zabezpečení informací o platební schopnosti v rámci východního bloku, včetně hospodaření s devizami. V posledně jmenované oblasti byla provedena celostátní akce NÁVRAT, mající za úkol prověřit oprávněnost vydávání devizových příslibů pro cesty na Západ. Zjištěné nedostatky, mezi něž patřilo i vydávání příslibů neexistujícím osobám, odneslo několik vedoucích pracovníků odvoláním z funkce.[27]

Významnou oblastí zájmu celé XI. správy bylo kontrarozvědné postižení úseku tzv. předvýrobní sféry – orgánů centrálního plánování, výzkumných ústavů (zpracovávané zejména 1. odborem) a důležitých investičních akcí. Správa se v této oblasti zaměřovala především na zkoumání příčin neplnění plánu, opožďování výzkumných a investičních projektů nebo výstavby celostátně důležitých podniků a případným mimořádným událostem, které provázely sledované stavby (zvláštní pozornost byla věnována výzkumu a výstavbě československého jaderného programu). XI. správa prověřovala i nákup zahraničních technologií a snažila se zabránit případnému úniku informací o důležitých stavbách. Do této linie spadala i kontrarozvědná ochrana většiny vědeckotechnických ústavů, kterých XI. správa s podřízenými odbory na krajských správách SNB „obhospodařovala" více než sto šedesát.

Zatímco výše zmíněné problematiky se týkaly společně většiny odborů XI. správy, následující byly charakteristické většinou pro jeden nebo dva odbory.

Významným úsekem zájmu ekonomické kontrarozvědky byla ochrana státního monopolu zahraničního obchodu a pronikání do obchodních zastoupení zahraničních firem, které měly na starost především 2. a 2.a odbor XI. správy. Kontrarozvědnou činnost zde zaměřovali především na potírání obchodní a průmyslové špionáže „západních firem", zastoupených buď přímo nebo prostřednictvím ZOZO. Ekonomická kontrarozvědka se rovněž snažila zabránit zahraničním společnostem v prosazování obchodních zájmů, což spočívalo především v ovlivňování zaměstnanců PZO nebo jednotlivých firem pomocí

26 ABS, f. XI. správa, kart. č. 7, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1977.
27 Tamtéž, kart. č. 27, Vyhodnocení plánu práce I. odboru za rok 1982.

úplatků či jiných výhod. Československé podniky pak nakupovaly zastaralé nebo předražené technologie (případně obojí), což způsobovalo zbytečný odliv již tak zoufale nedostačujících deviz. Při boji s korupcí velkých rozměrů narazila občas StB na limity reality normalizačního Československa. Vyšetřování úplatku dosahovalo někdy až do nejvyšších míst nomenklatury, a tak občas – po zásahu shůry – vyznělo do ztracena.

Pokud kontrarozvědné zabezpečení mezinárodních vědeckých konferencí mělo zabránit styku vědeckých pracovníků s případnými vyzvědači západních tajných služeb, měla obdobná opatření po linii mezinárodních výstav a veletrhů zabránit nežádoucímu pronikání a ovlivňování ze strany západních obchodních zástupců. Státní bezpečnost výstavy rozhodně nepodceňovala. Například roku 1978 bylo v rámci mezinárodního veletrhu Incheba v Bratislavě využito 51 tajných spolupracovníků a 46 důvěrníků, s nimiž bylo uskutečněno 151 schůzek. Během veletrhu sledovala Státní bezpečnost celkem 15 účastníků, proti nimž nasadila technické prostředky sledování a odposlechu telefonů, a několikrát uskutečnila tajné prohlídky v místě ubytování či ve výstavních stáncích.[28]

Specifickou oblastí zájmu XI. správy v gesci 2.a odboru byla tzv. problematika EXPERTů . Jejím hlavním cílem bylo zabránit šíření „maoistických vlivů" a zjišťování zpravodajských poznatků o čínských zahraničně-ekonomických vztazích. V realitě se zaměřovala na zpracování poznatků o hospodářské situaci a na kontrarozvědnou ochranu proti „zlobivým" socialistickým státům – v prvé řadě Číně, ale i Jugoslávii, Rumunsku a Albánii. Operativci XI. správy sledovali delegace hospodářských specialistů z těchto zemí a „vytěžovali" vlastní odborníky, kteří tyto země navštívili.

Přímá kontrarozvědná ochrana výrobních závodů spadala pod 3. odbor XI. správy, který se tak staral o mimořádně široké portfolio podniků. Největší pozornost byla věnována zbrojnímu průmyslu, přičemž značné zatížení připadlo na 3. odbory krajských správ na Slovensku, kde byla soustředěna největší část důležité zbrojní výroby (tanky, bojová vozidla pěchoty, raketové střely, letecké motory). Po celá sedmdesátá léta byla nejvíce sledovanou záležitostí příprava a náběh výroby projektu URAL, tedy licenční produkce tanku T-72 v Závodech ťažkého strojárstva v Martině. Ze státně bezpečnostního hlediska se pozornost StB zaměřovala na co nejhlubší prověření styků zaměstnanců v této výrobě s vystěhovalci či emigranty do západních zemí, na prevenci úniků informací skrze západní firmy dodávající do těchto podniků stroje, a na předcházení, popř. vyšetřování mimořádných událostí a potíží při výrobě.[29]

Velmi sledovanou problematikou – již od konce druhé světové války – byla těžba a doprava uranové rudy. Z pohledu Sovětského svazu šlo o jednu z nejdůležitějších agend vzhledem k roli, jakou československý uran hrál přibudování sovětského jaderného arzenálu a energetiky. Státní bezpečnost považovala vysoký stupeň ochrany za nutný také kvůli roli bývalého vedení uranového průmyslu v roce 1968. Tehdej-

28 ABS, f. XI. správa, kart. č. 26, Vyhodnocení pracovních výsledků XI. správy za rok 1978.
29 Tamtéž, kart. č. 5, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1975.

šímu generálnímu řediteli Karlu Bočkovi se po okupaci sovětskými vojsky podařilo zorganizovat stávku v odvětví, přerušit dodávky do SSSR, připravit destrukci dolů a zpracovatelských závodů. V roce 1970 byl Boček zatčen a obviněn ze sabotáže. O rok později se mu podařilo uprchnout a emigrovat do Západního Německa. V ČSSR byl v nepřítomnosti odsouzen na patnáct let odnětí svobody. Jeho spolupracovník Stanislav Vlasák takové štěstí neměl a byl odsouzen na šest let. Inženýr Boček byl samozřejmě i v emigraci prvořadým objektem zájmu StB, která se snažila získat informace o formě a frekvenci jeho styků s rodinou a bývalými spolupracovníky, a XI. správa na něho vedla svazek BUK. Kromě Bočka se XI. správa zaměřovala na obvyklé cíle – tj. bývalé funkcionáře před rokem 1968, „pravicové elementy" apod.[30]

Kromě těchto dvou do značné míry specifických problematik se 3. odbor staral i o ostatní odvětví československého průmyslu a zemědělství, včetně výzkumných ústavů s nimi spojenými. Z exponovaných odvětví to bylo strojírenství, těžební a hutní průmysl, energetika a chemie. Třetí odbor vyhodnocoval i příčiny problémů ve výrobě a v zásobování obyvatelstva z hlediska vnitřního obchodu. Některé závěry plynoucí z kontroly československého obchodu jsou velmi zajímavé, protože shrnují například kontrolu zmetkovitosti a z ní plynoucích reklamací u některých druhů zboží. Roku 1978 tak bylo reklamováno zboží v hodnotě převyšující pět set jedenáct milionů Kčs, přičemž největším hříšníkem byl podnik Calex Zlaté Moravce, kterému bylo reklamováno dosti neuvěřitelných 28 % (!) z dodaného zboží.[31] Státní bezpečnost byla tedy o „výkonnosti" naší ekonomiky vcelku dobře informována a v podstatě se ve svém hodnocení ani nesnažila přičíst tuto výslednost „pravicovým elementům".

Oblast dopravy spadala pod 4. odbor XI. správy. Obdobně jako v průmyslu se pozornost StB zaměřovala na podchycení režimu nepohodlných osob (v oblasti ČSD to byla velká skupina bývalých členů Federace lokomotivních čet), zjišťování jejich styků, vyšetřování případů poškozování techniky a zařízení, kontroly nákupů západních technologií, styky se západními obchodními firmami a sledování poboček západních leteckých společností. Vzhledem k tomu, že část zaměstnanců železnic, mezinárodní kamionové dopravy (MKD), vodní a letecké dopravy pravidelně vyjížděla do západní Evropy, kde mohla být snadno vystavena „verbování stran nepřátelských rozvědek", věnovala StB velké úsilí podchycení a eliminaci těchto snah. Podobně vyvíjela snahu o zachycení případného převážení exilových tiskovin a pašování zboží všeho druhu. Nelze říci, že by se jí to nějak zvlášť dařilo, neboť kontrola velkého množství zaměstnanců – zejména z řad řidičů kamionů – byla mimo její personální možnosti.

Důležitým úkolem XI. správy v oblasti dopravy byla preventivní ochrana letadel před únosem a komplexní kontrarozvědná ochrana letiště v Ruzyni. Pozornost, věnovaná této problematice, byla opodstatněná, protože jen mezi lety 1977–1978 evidovala XI. správa sedmdesát dva případů pokusů o únos letadla, na kterých se mělo podílet

30 ABS, f. XI. správa, kart. č. 5, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1975.

31 Tamtéž, kart. č. 8, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1978.

sto padesát sedm osob, z nichž u dvaceti tří se podezření nepotvrdilo a proti stejnému počtu bylo provedeno preventivní opatření („postrašení" potenciálních únosců). Jedenapadesát osob bylo předáno k soudu, z nichž celkem sedmačtyřicet bylo soudy odsouzeno za pokus o únos.[32] Ve stejném období došlo k únosu čtyř letadel, přičemž únosci byli odsouzeni v nepřítomnosti. Ve struktuře 4. odboru existovala také speciální skupina, která měla za úkol metodické vedení oddělení letištních kontrol (OLK) na jednotlivých letištích s vnitrostátní nebo mezinárodní dopravou v ČSSR.

V rámci ochrany spojů se práce 4. odboru zaměřovala na objekty hromadných sdělovacích prostředků (ČST, ČRo, ČTK). Po negativních zkušenostech s „pirátským" vysíláním v roce 1968, kdy se televizní a rozhlasové vysílání načas ocitlo zcela mimo kontrolu, byly zpracovány plány preventivních opatření, která měla zabránit případnému „zneužití" rozhlasu a televize v krizových situacích (akce VLNA).

Do gesce 5. odboru XI. správy patřila rozsáhlá agenda ochrany utajovaných skutečností (OST). Tento odbor měl kromě zajišťování zmíněné ochrany v důležitých objektech (statistické úřady, cenové úřady, Investiční banka, Federální ministerstvo práce a sociálních věcí aj.) také za úkol prověřování osob určených ke styku se státním tajemstvím a vypracování a kontrolu pravidel pro styk se státním tajemstvím, platných pro krajské správy SNB. Vzhledem k tomu, že přístup k utajování byl ze strany vedení státu značně paranoidní, bylo každým rokem prověřováno mimořádně vysoké množství osob, takže složky StB, které se „povolovací agendou" zabývaly, měly stále dost práce.[33]

V rámci prevence případného kopírování „utajovaných skutečností" pořádal 5. odbor pravidelně akci REŽIM. Byla zaměřena na co nejúplnější podchycení rozmnožovací techniky v jednotlivých kontrolovaných organizacích. Je pochopitelné, že takto získané informace sloužily i k podchycení možných míst, kde bylo možno rozmnožovat „závadné tiskoviny". Pro zajištění akce neváhala StB obětovat značné prostředky. V roce 1976 bylo v rámci akce REŽIM zkontrolováno 6880 podniků a organizací, u nichž bylo zjištěno 26 390 rozmnožovacích strojů všech typů. Při vyhodnocování této akce si StB posteskla, že chybí dostatečná evidence rozmnožovací techniky, která by pomohla zabránit jejímu případnému zneužití.[34]

Do působnosti XI. správy spadal i tzv. boj proti mimořádným událostem, který mělo na starosti samostatné oddělení zabývající se především metodickou prevencí, popř. vyšetřováním závažných havárií v československém průmyslu a dopravě. Toto oddělení se rovněž podílelo na řízení celostátních bezpečnostních akcí (například

32 ABS, f. XI. správa, kart. č. 10, Štáby náčelníka XI. správy SNB 1979.

33 Každá osoba, která se dle vypracovaných metodik stýkala se státním tajemstvím, ať už šlo o inženýry pracující na zbrojních nebo jinak důležitých projektech, zaměstnance finančních či statistických institucí nebo např. osoby spravující kryty civilní obrany, musela být prověřena pro styk s určitým stupněm utajení. Tak to ostatně funguje v mnohem omezenější míře dodnes. Všechny osoby prověřené pro styk se státním tajemstvím (OST) byly StB evidovány a dostaly se tak do jejich evidencí, přestože jinak se Státní bezpečností nic společného neměly.

34 Štáby náčelníka XI. správy SNB 1976. ABS, f. XI. správy, kart. č. 6.

akce OCHRANA – zaměřená na kontrolu dodržování bezpečnostních předpisů, akce POŽÁRY– zaměřená na dodržování požárních předpisů, akce SPECIÁL – zaměřená na kontrolu československé zbrojní výroby aj.)

## Zrušení XI. správy SNB

Koncem osmdesátých let se na ministerstvu vnitra začala připravovat rozsáhlá reorganizace, směřující tak jako obdobná akce z počátku let šedesátých, k omezení mezitím značně rozbujelého řídícího aparátu všech složek ministerstva a k zefektivnění práce po výkonné i finanční stránce. Stejně jako ostatní složky StB, tak i XI. správa během sedmdesátých a osmdesátých let značně zbytněla. Začínala s dvěma sty osmnácti tabulkovými místy a končila s dvěma sty šedesáti, což byl nárůst o dvacet procent[35] V průběhu doby jí přibyl jeden odbor a počet oddělení stoupl ze čtrnácti na osmnáct.

Součástí těchto příprav byla i opětovná snaha o koncentraci kontrarozvědných součástí do jednoho celku. Její naplnění bylo uskutečněno Rozkazem ministra vnitra č. 12/1988, který ke dni 1. srpna zřizuje **Hlavní správu kontrarozvědky Sboru národní bezpečnosti (se staronovým krycím označením II. správa)**, do které byly zařazeny II., X. i XI. správa SNB. Tímto aktem tedy končí činnost XI. správy jako samostatného útvaru v rámci ministerstva vnitra a jí sledované problematiky přecházejí na jednotlivé odbory nové II. správy SNB:

- Úkoly kontrarozvědné ochrany bankovnictví, výzkumných ústavů, průmyslu a zemědělství (v podstatě původní 1. a 3. odbor XI. správy) převzal nově 5. odbor II. správy.
- Problematiky bývalého 2. a 2.a odboru (PZO, zahraniční obchod, veletrhy a výstavy) přešly na 6. odbor.
- Veškerá doprava (původně 4. odbor) na 7. odbor a ochrana státního tajemství (původně 5. odbor) na 8. odbor II. správy SNB.[36]

Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky tak po čtrnáctiletém působení podruhé zanikla, přestože problematika byla sledována dál. Zbytnělá II. správa SNB ji přežila jen o něco málo více než rok.

## Informace o fondu XI. správy

Fond XI. správy SNB spravuje oddělení archivních fondů FMV a je předkládán v badatelně ABS v Praze 1, Na Struze 3. Archiválie v něm obsažené se v naprosté většině vztahují k době existence XI. správy, tedy k letům 1974–1988. Archiválie, které mají

35 Statistická zpráva o početních stavech FMV, červenec 1988, přírůstek 1237.
36 ABS, f. A 34/1, inv. j. 498. Systematizace II. správy SNB 1988.

vztah k ekonomické kontrarozvědce z doby před vznikem a po zrušení této správy, je nutné hledat ve spisovém fondu II. správy SNB (fondy A 34, A 34/1), které se předkládají v téže badatelně. Fond tvoří jednací protokoly, písemnosti a kartotéky, jejichž původcem je v naprosté většině XI. správa.

Přestože se již předchůdci Archivu bezpečnostních složek pokoušeli o zpracování tohoto fondu, je výsledek naprosto neuspokojivý, protože došlo pouze k částečnému tematickému seřazení, bez vytvoření odpovídající archivní pomůcky. Část fondu se doposud nachází v přírůstcích, a bude se muset výhledově „dořadit". Fond má celkem cca 36 bm, z čehož více než třetinu tvoří jednací protokoly XI. správy. Písemnosti tvoří přibližně další třetinu a zbytek fondu obsahuje nejrůznější typy kartoték, které bude potřeba blíže identifikovat.

Vzhledem k tomu, že fond není uspořádán, je do něj omezen badatelský přístup. Předložení archiválií badateli je možné pouze po předchozí žádosti ke konkrétnímu tématu a provedení archivní rešerše. V budoucnu bude nutné celý fond uspořádat nově, včetně vytvoření odpovídajících archivních pomůcek.

Tabulka č. 1

**Počet konspiračních a propůjčených bytů po linii XI. správy roku 1984**[37]

| útvar | konspirační byty | propůjčené byty |
|---|---|---|
| **XI. správa** | 32 | 24 |
| Praha 3a | 7 | 20 |
| Praha 3b | 13 | 8 |
| České Budějovice | 15 | 19 |
| Plzeň | 35 | 13 |
| Ústí nad Labem | 12 | 50 |
| Hradec Králové | 10 | 19 |
| Brno | 29 | 59 |
| Ostrava | 37 | 10 |
| **XII. S 3. odbor** | 9 | 8 |
| Bratislava | 19 | 24 |
| Banská Bystrica | 8 | 30 |
| Košice | 19 | 12 |
| **celkem** | **245** | **296** |

37 ABS, f. XI. správy, kart. č. 25. Zpráva o celkové situaci v práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky na XI. správě SNB a po její linii na 3. odborech 1985.

Tabulka č. 2

**Počet rezidentů a jimi řízených tajných spolupracovníků (TS) po linii XI. správy roku 1984** [38]

| útvar | rezidenti | počet řízených TS |
|---|---|---|
| XI. správa | 0 | 0 |
| Praha 3a | 1 | 0 |
| Praha 3b | 0 | 0 |
| České Budějovice | 1 | 4 |
| Plzeň | 5 | 11 |
| Ústí nad Labem | 3 | 6 |
| Hradec Králové | 0 | 0 |
| Brno | 4 | 13 |
| Ostrava | 4 | 3 |
| **XII. S 3. odbor** | 1 | 7 |
| Bratislava | 0 | 0 |
| Banská Bystrica | 2 | 3 |
| Košice | 5 | 9 |
| **celkem** | **26** | **56** |

38 ABS, f. XI. správy, kart. č. 25. Zpráva o celkové situaci v práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky na XI. správě SNB a po její linii na 3. odborech 1985.

Tabulka č. 3

**Počet tajných spolupracovníků (TS) po linii XI. správy, způsob a doba získání**[39]

| útvar | počet TS | z toho získaní | | | | | způsob získání | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **1984** | **1981–1983** | **1976–1980** | **1971–1975** | **do 1970** | ideový | hmotný | kompro[40] |
| **XI. správa** | 861 | 67 | 204 | 350 | 184 | 55 | 841 | 4 | 15 |
| Praha 3a | 351 | 39 | 118 | 116 | 55 | 23 | 346 | 5 | |
| Praha 3b | 237 | 18 | 70 | 114 | 30 | 5 | 237 | | |
| České Budějovice | 245 | 26 | 70 | 105 | 38 | 6 | 244 | | 1 |
| Plzeň | 404 | 34 | 96 | 127 | 99 | 48 | 335 | 38 | 31 |
| Ústí nad Labem | 332 | 19 | 86 | 132 | 69 | 27 | 332 | | |
| Hradec Králové | 348 | 29 | 108 | 110 | 90 | 8 | 348 | | |
| Brno | 701 | 57 | 152 | 249 | 200 | 43 | 701 | | |
| Ostrava | 467 | 41 | 88 | 186 | 134 | 18 | 457 | | 10 |
| **XII. S 3. odbor** | 164 | 10 | 39 | 88 | 26 | 1 | 164 | | |
| Bratislava | 429 | 46 | 148 | 158 | 56 | 21 | 429 | | |
| Banská Bystrica | 329 | 50 | 95 | 123 | 52 | 9 | 329 | | |
| Košice | 311 | 30 | 75 | 127 | 67 | 12 | 311 | | |
| **celkem** | **5179** | **2450** | **1349** | **1985** | **1100** | **276** | **5074** | **47** | **57** |

Pozn.: Některé chybné součty (autorem označeny šedě) jsou obsaženy již v původním materiálu.

39 ABS, f. XI. správy, kart. č. 25. Zpráva o celkové situaci v práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky na XI. správě SNB a po její linii na 3. odborech 1985.

40 Získané kompromitujícími materiály.

Příloha č. 1

## Objekty pod kontrolou XI. správy v roce 1981 dle odborů [41]

**1. odbor**

Česká plánovací komise; Český úřad geodetický, topografický a kartografický; Český geologický úřad; Český cenový úřad; Český statistický úřad; Astronomický ústav; Čs. obchodní banka; Čs. vědeckotechnická společnost – ústřední rada;
Ekonomický ústav ČSAV; Federální statistický úřad; Federální cenový úřad; Fyzikální ústav ČSAV; Geografický ústav ČSAV; Geodetický ústav ČSAV; GEOINDUSTRIA; INGORA – ústav pro automatizaci řízení v průmyslu; INOVA – výzkumný a vývojový podnik; Institut řízení Praha; INTERKOSMOS; Investiční banka; Kartografie Praha; Ministerstvo financí ČSSR; Ministerstvo financí ČSR; Ministerstvo pro technický a investiční rozvoj; Podnik výpočetní techniky; Početnická a organizační služba; Státní banka československá; Státní plánovací komise ČSSR; Státní arbitráž ČSSR; Státní arbitráž ČSR; TERPLÁN; Úřad pro vynálezy a objevy; Ústav pro ekonomiku a řízení vědeckotechnického rozvoje; Ústav teorie informace a automatizace ČSAV; Ústav pro využití výpočetní techniky v řízení; Ústav fyziky a plazmatu ČSAV; Ústav dozimetrie záření ČSAV; Ústav pro výzkum, výrobu a využití radioizotopů; Ústav jaderného výzkumu Řež; Ústav jaderné fyziky ČSAV Řež; Ústav anorganické chemie ČSAV Řež; Ústav fyzikální chemie a elektrochemie ČSAV; Ústav makromolekulární chemie ČSAV; Ústav anorganické chemie ČSAV; Ústav organické chemie a biochemie ČSAV; Ústav teoretických základů chemické techniky ČSAV; Ústav technického rozvoje a informací; Ústav vědeckotechnických informací; Ústav státní správy; Ústav vědeckých soustav hospodaření; Ústav fyziky atmosféry; Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací; Výzkumný ústav plánování a řízení; Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický; Výzkumný ústav vývoje automatizace; Ústav fyziologie a genetiky; Ústav molekulární genetiky.

**2. odbor**

Československá obchodní komora; Hlavní technická správa Federálního ministerstva zahraničního obchodu; INSPEKTA – podnik pro kontrolu zboží v zahraničního obchodu; Mechanizační ústředna zahraničního obchodu; Ministerstvo zahraničního obchodu; Ústřední celní správa; Výzkumný ústav pro zahraniční obchod; a dále 25 podniků zahraničního obchodu; ČECHOFRACHT a další.

41 ABS, f. XI. správy, kart. č. 42. Přehled objektů v hl. m. Praze určených do odpovědnosti za ochranu XI. správě SNB 1981.

**2.a odbor**

ITT Standart; L. M. Ericsson.

**3. odbor**

AGROPROJEKT; Balírny obchodu; Centrální energetický dispečink; České energetické závody, České plynárenské podniky; Český báňský úřad; Český úřad bezpečnosti práce; Čs. komise pro atomovou energii; ENERGOPROJEKT; CHEMOPETROL; CHEMOPROJEKT; Institut průmyslového designu; Inženýrské organizace strojírenství; KERAMIKA; Mezinárodní agentura pro atomovou energii ve Vídni; Ministerstvo elektrotechnického průmyslu ČSSR; Ministerstvo hutnictví a těžkého průmyslu ČSSR; Ministerstvo lesního a vodního hospodářství ČSR; Ministerstvo obchodu ČSR; Ministerstvo paliv a energetiky ČSSR; Ministerstvo průmyslu ČSR; Ministerstvo stavebnictví ČSR; Ministerstvo všeobecného strojírenství ČSSR; Ministervo výstavby a techniky ČSR; Ministerstvo zemědělství a výživy ČSSR; Ministerstvo zemědělství a výživy ČSR; OSEVA; PLYNOPROJEKT; Plemenářský podnik Hradišťko; Potravinářský obchod; POTRAVINOPROJEKT; Projektový a inženýrský podnik; Ředitelství výstavby pracovišť; Státní energetická inspekce; Státní výzkumný ústav pro stavbu strojů; Státní veterinární správa; Spojený ústav pro jaderný výzkum Dubno; Správa federálních hmotných rezerv; Stavební geologie; Technicko-ekonomický ústav těžkého strojírenství; Tranzitní plynovod; Ústav pro výzkum a využití paliv; Ústav stavebních informací; Ústav pro hydrodynamiku; Ústav teoretické a aplikované mechaniky; Ústav termomechaniky; Ústřední informační středisko pro jaderný program; Ústřední ústav geologický; Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský; Výzkumný ústav ekonomiky, paliv a energetiky; Výzkumný ústav technicko-ekonomický chemického průmyslu; Výzkumný ústav Pozemních staveb; Výzkumný ústav rostlinné výroby; Výzkumný ústav obchodu; Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství; Výzkumný ústav živočišné výroby; Výzkumný ústav potravinářský; Výzkumný ústav zemědělské techniky; Zemědělské zásobování a nákup; TESLA; Výstavba dolů uranového průmyslu; PRAGA-UNION; Obchod Průmyslovým zbožím;

**4. odbor**

Automatizace železniční dopravy; ČSA; Letiště Praha; ČESMAD; Elektrifikace železnic; Hospodářská ústředna železnic; Meziměstské a mezinárodní telefonní a telegrafní ústředny; Ministerstvo dopravy ČSSR; Ministerstvo spojů ČSSR; NADAS; Správa dálkových kabelů; Správa radiokomunikací; Státní ústav dopravního projektování; Ústřední ředitelství spojů; Ústřední ústav železničního zdravotnictví; Ústřední výpočetní středisko dopravy; Ústřední zúčtovna vozů; Výzkumný ústav železniční; Výzkumný ústav dopravní; Výzkumný ústav spojů; Závody letecké dopravy a přepravy.

# Rešerše archivních materiálů k roku 1989 z fondů Archivu bezpečnostních složek

**Světlana Ptáčníková a kolektiv**[1]

Nejvýznamnější výročí, které v naší republice připadlo na rok 2009, jistě není třeba blíže představovat. Vzhledem k pozornosti, které „sametové revoluci" věnovala média, by to bylo pouze nošením sov do Athén. Je pochopitelné, že stranou zájmu o události, k nimž došlo v listopadu před dvaceti lety, nezůstal ani Ústav pro studium totalitních režimů a Archiv bezpečnostních složek (dále Archiv).

V Archivu je uloženo velké množství materiálů vztahujících se k roku 1989. Badatel, který by je chtěl studovat, má však poněkud ztíženou pozici. Písemnosti jsou totiž v drtivé většině zatím uloženy nikoliv ve zpracovaných fondech, ale v přírůstcích. Archiv sice – na rozdíl od řady ostatních – tyto dokumenty badatelům běžně předkládá, ale ti jsou při jejich objednávání nuceni hledat v mnohdy nepřehledných předávacích protokolech různých útvarů.

Ústav pro studium totalitních režimů, který k jubileu připravil několik výstav, studií, webový projekt, konferenci a seminář, požádal Archiv bezpečnostních složek o vypracování „tematické rešerše". Nešlo o „pouhé" mechanické vypsání všech dokumentů s datem vzniku: Rok 1989. Rešerše byla vymezena jak časově, tak tematicky. Vzhledem k tomu, že první čtvrtletí roku 1989 (zejména období tzv. Palachova týdne) bylo již dostatečně zmapováno, měli se archiváři zaměřit především na období května, srpna a října – listopadu, případně na postupný rozklad režimu v prosinci 1989.

Pokud jde o původce, byly při rešerši zohledněny tyto útvary:

- vedení ministerstva vnitra
- Vnitřní a organizační správa Federálního ministerstva vnitra
- Hlavní správa rozvědky (I. správa)
- Hlavní správa kontrarozvědky Sboru národní bezpečnosti (II. správa)
- Správa sledování SNB (IV. správa)
- Pohraniční stráž a vojska MV
- Zpravodajská správa Generálního štábu
- organizace Komunistické strany Československa u útvarů

1 Samotná rešerše je kolektivním dílem řady pracovníků Archivu, do podoby tabulky ji zpracoval Petr Zeman.

Z témat byla vybrána převážně ta, která bezprostředně souvisela s děním ve společnosti v roce 1989 a s odpovídající reakcí bezpečnostních složek, jako např.:

- operační porady, kolegia
- petice Několik vět
- demonstrace (včetně materiálů VB)
- bezpečnostní opatření
- zpohotovění sil
- skartace písemností v listopadu a prosinci 1989

Rešerši zpracovávalo celkem pět oddělení Archivu bezpečnostních složek. Její forma není zcela jednotná – někde se čtenář dozví podrobnější obsah dokumentu, jinde mu napoví už jeho název, a tam, kde bylo archiválií hodně, jde spíše o výčet daných písemností. Přesto se nakonec podařilo rešerši upravit do sjednocující tabulky; domníváme se, že zájemcům o studium daných archiválií usnadní orientaci v problematice. Rešerše ukazuje, kolik nepřeberných možností vědecké práce archiválie z provenience bezpečnostních složek skýtají.

Archiválie jsou řazeny dle jednotlivých původců. V prvním sloupečku je uveden fond, popř. číslo přírůstku, následuje obsah příslušného dokumentu (případně doplněný o stručný regest), číslo inventární jednotky či kartonu nebo balíku ( pokud jde o přírůstek), a konečně označení archivního oddělení, u něhož je daná písemnost uložena.

Některé z archiválií, které jsou v rešerši zmiňovány, může čtenář najít i na webových stránkách Ústavu pro studium totalitních režimů (www.ustrcr.cz) pod bannerem „1989“.

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **I. správa SNB (správa rozvědky)** | | | | |
| **spisový fond I. správy SNB** | RMV č. 19/1989 – Zrušení Správy kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti a zřízení odboru zvláštního určení | | 0107 | **OOS** |
| | RMV č. 23/1989 – Zrušení hlavního výboru KSČ na FMV | | 0107 | |
| | RMV č. 25/1989 – Zrušení politického odboru FMV | | 0107 | |
| | RMV č. 26/1989 – Zřízení odboru vyšetřování StB | | 0107 | |
| | RNS č. 3/1990 – Zákaz operativní činnosti, provedení inventarizace prostředků, metod, informací a kádrů | | 0119 | |
| | RNS č. 10/1989 – Vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření (MBO k oslavám „Vítězného února“) | | 061 | |
| | RNS č. 20/1989 – Vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření (MBO ke květnovým oslavám) | | 061 | |
| | RNS č. 26/1989 – Vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření (MBO k výročí 21. srpna) | | 061 | |
| | RNS č. 29/1989 – Vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření (MBO k výročí 28. října) | | 061 | |
| | RNS č. 32/1989 – Na základě RMV ČSSR č. 16/1989 ze dne 17. 11. 1989, k zajištění klidu a veřejného pořádku na území ČSSR u příležitosti MDS | | 061 | |
| | RNS č.33/1989 – Na základě RMV ČSSR č. 18/1989 ze dne 28. 11. 1989, po událostech 17. listopadu, kdy vznikla na území ČSSR napjatá situace, provázení stávkami studentů, umělců a masovými demonstracemi občanů | | 061 | |
| | RNS č. 34/1989 – Na základě RMV ČSSR č. 21/1989 ze dne 6. 12. 1989, k zajištění klidu a veřejného pořádku | | 061 | |
| | RNS č. 35/1989 – Ukončení mimořádných bezpečnostních opatření | | 061 | |
| | RNS č. 36/1989 – Přehodnocení krizových let 1968/1969 ve společnosti | | 061 | |
| | RNS č. 37/1989 – Vyhlášení mimořádné bezpečnostní akce | | 061 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **II. správa SNB (správa kontrarozvědky)** | | | | |
| **A 34/1** | Zhodnocení situace na úseku rozpracování stykových bází KZÚ z hlediska informačních zdrojů | 88 | | **FMV** |
| | Informace k činnosti konzulární sekce a mezinárodní školy ZÚ USA v Praze | 105 | | |
| | Informace k režimu a situaci na ZÚ USA v Praze | 106 | | |
| | Seznam diplomatů ZÚ USA a Latinské Ameriky v Praze + SPZ + seznamy akreditovaných amerických novinářů | 109 | | |
| | Jmenné seznamy pracovníků britského velvyslanectví v Praze | 117 | | |
| | Informace k činnosti ZÚ Rakouska v Praze | 135 | | |
| | Informace k situaci na ZÚ Egypta, Sýrie, Iránu a Peru | 146 | | |
| | Činnost vojenských a leteckých přidělenců ZÚ SRN | 155 | | |
| | Informace k FMZV a Správě služeb diplomatického sboru | 158 | | |
| | Metodický pokyn k rozpracování problematiky INN, odhalování příznaků nenadálého raketojaderného napadení zemí Varšavské smlouvy po linii II. správy SNB | 166 | | |
| | Informace o problémech mezinárodní spolupráce v boji s terorismem + účinnost opatření v boji proti terorismu | 180 | | |
| | Přehled činnosti čs. nepřátelské emigrace v 1. pololetí 1989 | 208 | | |
| | Postup podpůrné organizace a rakouských úřadů při nezvěstnosti emigranta | 209 | | |
| | Informativní zpráva o plnění úkolů RVP S StB v bázích výjezdy, navrátilci, emigranti, vízoví cizinci a styková báze KZÚ útvarů StB v kraji – S StB Banská Bystrica | 220 | | |
| | Metodický pokyn k rozpracování stážistů a stipendistů | 226 | | |
| | Metodika k rozpracování stážistů a stipendistů | 227 | | |
| | Osnovy, kritéria, hodnocení TS – 6. odbor II. správy SNB | 264 | | |
| | Výslednost agentury | 265 | | |
| | Zprávy o úrovni práce s agenturním aparátem na 4. a 5. odboru a na 3. odboru II. správy SNB | 271 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 34/1 | Měsíční přehledy odsouhlasených výjezdů TS odborů II. správy SNB (1986–1989), informace o sledovaných akcích 4. odboru (1988) | 290 | | FMV |
| | Návrh Metodického pokynu k činnosti orgánů StB při výjezdech TS do nesocialistického zahraničí po linii II. správy SNB (nerealizováno) | 291 | | |
| | Statistika výjezdů TS po linii II. správy SNB – 1. část | 292 | | |
| | Statistika výjezdů TS po linii II. správy SNB – 2. část | 293 | | |
| | Přehledy výjezdů TS – II., IV., V., XII. Správa + S StB v krajích | 295 | | |
| | Agenturní zprávy – 1. odbor II. správy SNB | 302 | | |
| | Měsíční souhrnné informace z AZ, zasílaných 1. odboru II. správy SNB správami StB | 303 | | |
| | Agenturní zprávy – 2. odbor II. správy SNB – 1. část | 304 | | |
| | Agenturní zprávy – 2. odbor II. správy SNB – 2. část | 305 | | |
| | Agenturní zprávy – 2. odbor II. správy SNB – 3. část | 306 | | |
| | Agenturní zprávy – 3. odbor II. správy SNB | 307 | | |
| | Agenturní zprávy – 4. odbor II. správy SNB | 308 | | |
| | Agenturní zprávy a informace k akcím – různé | 309 | | |
| | Agenturní zprávy – 5. odbor II. správy SNB | 311 | | |
| | Agenturní zprávy – 6. odbor II. správy SNB – 1. část | 312 | | |
| | Agenturní zprávy – 6. odbor II. správy SNB – 2. část | 313 | | |
| | Agenturní zprávy – 7. odbor II. správy SNB – 1. část | 315 | | |
| | Agenturní zprávy – 7. odbor II. správy SNB – 2. část | 316 | | |
| | Směrnice pro vedení zpravodajských her + připomínky z odborů II. správy SNB | 327 | | |
| | Pomocné a podkladové materiály k problematice ZH a DEZO (poznámky referenta) | 335 | | |
| | Akce SEVER (PLR) + 6 kazet nahrávek rádia „Solidarnosť“ | 396 | | |
| | Akce JIH (MLR) | 397 | | |
| | Různé zprávy, informace a hlášení z rezidentur řízených II. správou SNB | 408 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 34/1 | Kádrové záležitosti – R – Moskva, Berlín, Varšava; problematika pracovišť ZST – II. správa SNB | 411 | | FMV |
| | Personální obsazení čs. ZÚ v zahraničí – MLR, Nikaragua, Kuba, Irák, Afghánistán | 412 | | |
| | Plány práce rezidentur v zemích socialistického tábora | 413 | | |
| | Požadavek kubánského občana MUDr. Hugo Romeo Almeida o poskytnutí trvalého pobytu v ČSSR – podklady, zamítavé stanovisko II. správy SNB | 414 | | |
| | Výsledky jednání ČSSR – USA v oblastech humanitárních otázek a vzájemného obchodu | 417 | | |
| | Mezistátní dohody – stanovisko II. správy SNB | 419 | | |
| | Vídeňská následná schůzka KBSE – podkladové materiály – text závěrečného dokumentu, seznamy účastníků, opatření v podmínkách MV | 424 | | |
| | Plnění úkolů vyplývajících z RMV č. 18/1986 v souvislosti se závěry KBSE | 425 | | |
| | Seznamy objektů vyčleněných ke KR ochraně 5.–7. odboru II. správy SNB (přehled objektových svazků) | 431 | | |
| | Přehledy společných podniků s účastí KS firem, zkušenosti s jejich působením | 433 | | |
| | Návrh „Metodického pokynu k zabezpečení KR rozpracování podniků se zahraniční účastí firem z KS; Metodický pokyn k zajištění úkolů v celostátní akci KRUH | 434 | | |
| | Vyhodnocení stavu na úseku odhalování a zamezování pokusů vnějšího protivníka o zneužívání rozvíjejících se obchodních a hospodářských styků s KS a nových forem socialistického podnikání | 435 | | |
| | KR rozpracování podniků se zahraniční majetkovou účastí a firem z KS | 436 | | |
| | Informace o úkolu uloženém 1. náměstkem MV ČSSR k omezení stykové báze ZÚ států NATO na čs. občany ve vybraných orgánech a organizacích čs. zahraničního obchodu | 437 | | |
| | Kádrové charakteristiky hospodářských pracovníků | 438 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 34/1 | Směrnice pro postup útvarů StB při předcházení u šetření mimořádných událostí v národním hospodářství; vyhodnocení z krajů na úseku mimořádných událostí v národním hospodářství (MÚNH) | 439 | | FMV |
| | Informace k církvím – bývalý 5. odbor X. S, později 9. odbor II. správy SNB | 445 | | |
| | Římskokatolická církev – poznatky | 446 | | |
| | Nekatolické církve – poznatky | 447 | | |
| | Metodický pokyn k Evropskému ekumenickému shromáždění „Mír ve spravedlnosti" – Basilej 15.–21. 5. 1989 | 448 | | |
| | Informace o vývoji operativní situace v problematice sekty Jehovovy s návrhem na opatření | 449 | | |
| | Návrh opatření v oblasti nepřátelských aktivit nelegálních struktur | 458 | | |
| | Charta 77, pravice, antisíly – poznatky | 459 | | |
| | Informace o průběhu a výsledcích bezpečnostní akce 17. 11. 1989 a vzniku Občanského fóra | 460A | | |
| | Informace k akcím, poznatky k osobám z oblasti vědy, kultury a sportu | 461 | | |
| | Amnesty International – základní koncepce dalšího rozpracování | 466 | | |
| | Informace po linii IDC a nacionalismu, poznatky k osobám (12. odbor) | 467 | | |
| | Ideocentra, emigrantská seskupení – zhodnocení výslednosti práce s agenturním aparátem, poznatky k zájmovým objektům | 468 | | |
| | Nacionalistická organizace „Ukrajinský helsinský klub" (UHK) | 472 | | |
| | Náměty na změnu koncepce práce v rozhodujících oblastech II. správy SNB (1988); Novelizace RMV ČSSR č. 51/1974 „Organizační a řídící vztahy správ StB" (1989); zásady řízení KR činností a organizační struktura útvarů StB v krajích a okresech – návrh RMV; zásady činnosti KR při řešení společenské krize politickými prostředky (28. 11. 1989) | 485 | | |
| | Návrh koncepce činnosti Hlavní správy kontrarozvědky SNB + koncepce činnosti HSK | 493 | | |
| | Stanovisko k návrhu novelizace organizačního řádu a přerozdělení sil II. správy SNB | 494 | | |
| | Systemizace II. správy SNB + seznamy příslušníků jednotlivých odborů + seznamy náčelníků S-SNB | 498 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 34/1 | Systemizace odborů II. správy SNB | 499 | | FMV |
| | Prověrky uchazečů o VŠ studiu v socialistických zemích | 520A | | |
| | Jednání výběrové komise a II. správy SNB – žádosti o přijetí, přemístění apod. | 520B | | |
| | Roční plán práce II. správy SNB na rok 1989; harmonogram úkolů vyplývajících z RP | 585 | | |
| | Roční plán 1. odboru II. správy SNB na rok 1989 | 587 | | |
| | Roční plán 2. odboru II. správy SNB na rok 1989 | 588 | | |
| | Prováděcí plán 3. odboru II. správy SNB na rok 1989 | 589 | | |
| | Rozpracování úkolů ročního plánu II. správy SNB, 9. odbor na rok 1989 | 590 | | |
| | Rozpracování hlavních úkolů ročního plánu II. správy SNB – 10. odbor – na rok 1989 | 591 | | |
| | Rozpracování hlavních úkolů ročního plánu II. správy SNB – 11. odbor – na rok 1989 | 592 | | |
| | Zabezpečení plánu práce II. správy SNB – podklady z jednotlivých odborů na rok 1989 | 593 | | |
| | Plán práce 1.oddělení analytického odboru II. správy SNB na rok 1989 | 594 | | |
| | Harmonogram hlavních úkolů ročního plánu II. správy SNB pro analytický odbor na rok 1989 | 595 | | |
| | Plán práce 2. odboru S StB Brno na rok 1989 | 631 | | |
| | Plány práce 1.–3. odboru S StB Ostrava na rok 1989 | 632 | | |
| | Rozpracování plánu práce po linii 2. a 3. odboru S StB Ústí nad Labem na rok 1989 | 633 | | |
| | Roční prováděcí plán po linii 2. a 3. odboru S StB Plzeň na rok 1989 | 634 | | |
| | Plán práce po linii 1., 2., 3. odboru S StB České Budějovice na rok 1989 | 635 | | |
| | Plán práce 1. odboru XII. S SNB v Bratislavě na rok 1989 | 649 | | |
| | Roční plán činnosti S StB a rozpracování úkolů 2. odboru S StB Bratislava na rok 1989 | 650 | | |
| | Plán práce 1. a 2. odboru S StB v Bánské Bystrici na rok 1989 | 651 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 34/1 | Součinnostní plán S StB Košice a S OSH Košice; harmonogram plánu práce S StB Bánská Bystrica na rok 1989 | 652 | | FMV |
| | Vyhodnocení činnosti 1. a 3. odboru II. správy SNB za rok 1989 | 781B | | |
| | Informace o činnosti II. správy SNB za 1. čtvrtletí 1989 | 876 | | |
| | Informace o činnosti jednotlivých odborů II. správy SNB za 1. čtvrtletí 1989 | 877 | | |
| | Informace o činnosti jednotlivých odborů II. správy SNB za 2. čtvrtletí 1989 + návrhy základního zaměření služební činnosti jednotlivých odborů II. správy SNB na rok 1990 | 878 | | |
| | Informace o činnosti jednotlivých odborů II. správy SNB za 3. čtvrtletí 1989 | 879 | | |
| | Informace o činnosti 1.–3. odboru II. správy SNB za 4. čtvrtletí 1989 | 880 | | |
| | Vyhodnocení činnosti 1.–3. odboru S StB v krajích – 1. část za 1. čtvrtletí 1989 | 911 | | |
| | Vyhodnocení činnosti 1.–3. odboru S StB v krajích – 2. část za 1. čtvrtletí 1989 | 912 | | |
| | Vyhodnocení činnosti 1.–3. odboru S StB v krajích – 1. část za 2. čtvrtletí 1989 | 913 | | |
| | Vyhodnocení činnosti 1.–3. odboru S StB v krajích – 2. část za 2. čtvrtletí 1989 | 914 | | |
| | Vyhodnocení činnosti 1.–3. odboru S StB v krajích – 1. část za 3. čtvrtletí 1989 | 915 | | |
| | Vyhodnocení činnosti 1.–3. odboru S StB v krajích – 2. část za 3. čtvrtletí 1989 | 916 | | |
| | Kriteria pro hodnocení morálně politického stavu příslušníků SNB | 917 | | |
| | Zápisy z porad a jednání štábu náčelníka II. správy SNB | 932 | | |
| | Plány zahraničních služebních styků po linii II. správy na rok 1989, 1990 | 970 | | |
| | Vyhodnocení zahraniční spolupráce a součinnosti za rok 1989 a hlavní cíle na rok 1990 | 971 | | |
| | Součinnostní jednání mezi II. správou SNB a útvary V-StB SSSR | 983 | | |
| | Informace o dvoustranných jednání zástupců MV ČSSR a V-StB SSSR ve dnech 8.–11. 9. 1989 | 984 | | |
| | Jednání a dohody bývalé X., II. S SNB s M-StB NDR v letech 1987–1989 | 990 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 34/1 | Plán spolupráce a vzájemné součinnosti mezi Departmentem II. MV PLR a II. S SNB ČSSR na léta 1989–1993 | 994 | | FMV |
| | Zpráva o mimořádném jednání na MV PLR ve Varšavě ve dnech 4.–6. 12. 1989 | 995 | | |
| | Jednání, dohody a spolupráce mezi II. S SNB a III./III. správou MV MLR | 996 | | |
| | Informace o jednání pracovníků 3. odboru II. S SNB s pracovníky 2. odboru II. HS MV BLR | 1001 | | |
| | Spolupráce II. S SNB s MV Kuby | 1004 | | |
| | Součinnost s FS – VB při pátrání po zemních úkrytech z 2. světové války | 1016 | | |
| | Příloha dohody o spolupráci mezi Fakultou StB VŠ SNB a II. S SNB | 1017 | | |
| | Zprávy o úrovni řízení 1. odborů S-StB, jednotlivými odbory II. správy SNB, návrhy na opatření | 1020 | | |
| | Součinnostní jednání pracovníků 2. odboru II. správy SNB s pracovníky 1. odboru S StB | 1029 | | |
| | Hlavní úkoly v oblasti kontrolní činnosti na III. S SNB v 1. a 2. pololetí 1989 | 1036 | | |
| | Součinnostní jednání vedení II. správy SNB | 1038 | | |
| | Součinnostní jednání pracovníků 1. odboru II. správy SNB s pracovníky 1. odboru S StB v krajích | 1039 | | |
| | Součinnostní jednání pracovníků 2. odboru II. správy SNB s pracovníky 1. odborů S StB | 1040 | | |
| | Součinnostní jednání pracovníků 3. odboru II. správy SNB s pracovníky 1. odborů S StB | 1041 | | |
| | Součinnostní jednání pracovníků 4. odboru II. správy SNB s pracovníky 1. odborů S StB | 1042 | | |
| | Součinnostní jednání pracovníků 5. odboru II. správy SNB s pracovníky 3. odborů S StB | 1043 | | |
| | Součinnostní jednání pracovníků 6. odboru II. správy SNB s pracovníky 3. odborů S StB | 1044 | | |
| | Součinnostní jednání pracovníků 9. odboru II. správy SNB s pracovníky 2. odborů S StB | 1045 | | |
| | Součinnostní jednání pracovníků 10. odboru II. správy SNB s pracovníky 2. odborů S StB | 1046 | | |
| | Součinnostní jednání pracovníků 11. odboru II. správy SNB s pracovníky 2. odborů S StB | 1047 | | |
| | Součinnostní jednání pracovníků 12. odboru II. správy SNB s pracovníky 2. odborů S StB | 1048 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 34/1 | Návrh novelizace resortních předpisů upravujících činnost kontrarozvědky | 1061 | | FMV |
| | Řídící pokyny: Pokyn I. náměstka MV ČSSR ke skartaci z 8. 12. 1989; Pokyn k zahájení prací na reorganizaci složky StB z 11. 12. 1989 | 1063 | | |
| | Stanovisko správy vyšetřování StB k návrhu nové věcné příslušnosti vyšetřovatelů StB | 1064 | | |
| | Harmonogram úkolů ročního plánu II. správy SNB pro analytický odbor na rok 1989; připomínky ke směrnicím, návrhy, úpravy schvalovacích pravomocí, návrh novelizace rezortních předpisů pro činnost kontrarozvědky (1988–1989) | 1079 | | |
| | Zabezpečení výstupních informací FMV | 1080 | | |
| | Směrnice pro zabezpečení odborného řízení analytické práce na úseku kontrarozvědné činnosti StB | 1081 | | |
| | Metodické pokyny k zabezpečení informačního toku mezi ZO ústředních orgánů a odboru OST FMV a mezi útvary OST správ StB a 8. odboru II. správy SNB | 1084 | | |
| | Ochrana utajovaných skutečností analytického odboru II. správy SNB | 1085 | | |
| | Příručka pro analytické pracovníky bezpečnosti (VŠ SNB Praha, katedra řízení a organizace v SNB a VMV) | 1086 | | |
| | Aktualizace statisticko-evidenčních položek na SEO VOS | 1087 | | |
| | Směrnice a pokyny pro činnost SSEP | 1089 | | |
| | Předávací protokoly materiálů souvisejících s činností SSEP | 1090 | | |
| | Dotazy do SSEP | 1121 | | |
| | Korespondence k činnosti SSEP | 1125 | | |
| | Projektový úkol uceleného informačního systému (UIS) StB | 1137 | | |
| | Zabezpečení komplexní ochrany a obrany informačních systémů StB (1989); metodické pokyny pro provádění kontrolní činnosti v oblasti zabezpečení | 1141 | | |
| | Vymezení délky práce a zodpovědnosti náčelníků útvarů podílejících se na budování a využívání UIS StB a jeho jednotlivých součástí | 1152 | | |
| | Rozšíření tabulek funkčních míst na odboru výpočetní techniky II. správy SNB – pořadové; seznam příslušníků 2. oddělení OVT | 1153 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| | Přehled o vybraných informačních systémech v rezortu MV; příručka pro dotazování do vybraných IS 1989 | 1154 | | |
| | Budování VIS StB EZO – informace o stavu realizace, zápisy z kontrolních dnů, rozhodnutí náměstka MV ČSSR | 1163 | | |
| | Řešení krajské části IS EZO | 1164 | | |
| | IS EZO – vyhodnocení zkušebního testu | 1165 | | |
| | Vyhodnocení experimentálního ověření určených částí IS EZO | 1166 | | |
| | Provozní popis propojení EZO – evidence I. S SNB, 30. 11. 1989 | 1167 | | |
| | Příklad standardní výstupní sestavy EVIC (1988); vytěžování IS EVIC prostřednictvím terminálů, TERM – provozní příručka (doplněk pro EVIC) – 1989 | 1173 | | |
| | Ukončení činnosti po linii vnitřního protivníka – doplněk k RN II. S SNB č.16/1988 – návrh náčelníka AO II. S SNB k provozu PAS z 20. 12. 1989 | 1207 | | |
| | Hlášenky do systému BD, BS – ukázky | 1234 | | |
| **A 34/1** | Měsíční informace po linii II. správy SNB za leden–září 1989 | 1257 | | **FMV** |
| | Měsíční informace po linii 1. odboru II. správy SNB (USA) za říjen 1988–červen 1989 | 1258 | | |
| | Měsíční informace po linii 2. odboru I. správy SNB (SRN, Rakousko) 1987–1989 | 1259 | | |
| | Měsíční hodnocení agenturních poznatků na úseku 1. odboru II. správy SNB dle RNS č. 16/1988 | 1260 | | |
| | Měsíční svodné informace 5. odboru II. správy – kontrarozvědná ochrana průmyslu a zemědělství | 1261 | | |
| | Měsíční svodné informace 6. odboru II. správy za květen – září 1989; rozbor bezpečnostní situace leden – listopad 1989; další poznatky | 1262 | | |
| | Měsíční informace – rozbor bezpečnostní situace po problematikách 7. odboru II. správy za leden – říjen 1989 | 1263 | | |
| | Měsíční informace z 8. odboru II. správy SNB | 1264 | | |
| | Měsíční informace z 8. odboru II. správy SNB | 1265 | | |
| | Denní informace II. správy SNB č. 1–42, leden – únor 1989 | 1408 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 34/1 | Denní informace II. správy SNB č. 43–86, březen – duben 1989 | 1409 | | FMV |
| | Denní informace II. správy SNB č. 87–130, květen – červen 1989 | 1410 | | |
| | Denní informace II. správy SNB č. 131–190, červenec – srpen 1989 | 1411 | | |
| | Denní informace II. správy SNB č. 191–239, září – říjen 1989 | 1412 | | |
| | Denní informace II. správy SNB č. 240–308, listopad – prosinec 1989 | 1413 | | |
| | Denní informace II. správy SNB – duplikáty (neúplné) č. 1–308 | 1415 | | |
| | Denní informace S StB Praha po linii vnitřního protivníka (+ sběrné archy), listopad – prosinec | 1416 | | |
| | Denní informace S StB Brno (+ sběrné archy) | 1417 | | |
| | Denní informace S StB Ostrava (+ sběrné archy + kopie DI od 20. 11. 1989 – 1 sv.) | 1418 | | |
| | Denní informace S StB Ústí nad Labem (+ sběrné archy) | 1419 | | |
| | Denní informace S StB Hradec Králové (+ sběrné archy) | 1420 | | |
| | Denní informace S StB Plzeň (+ sběrné archy) | 1421 | | |
| | Denní informace S StB České Budějovice (+sběrné archy) | 1422 | | |
| | Poznatky z S StB a různé informace StB charakteru | 1423 | | |
| | Poznámky k DSZ | 1424 | | |
| | Denní informace XII. S SNB Bratislava | 1425 | | |
| | Denní informace S StB Bratislava | 1426 | | |
| | Denní informace S StB Banská Bystrica | 1427 | | |
| | Denní informace S StB B. Košice | 1428 | | |
| | Situační zprávy OS od 5. 2.–24. 7. 1989 | 1429 | | |
| | Situační zprávy OS od 25. 7.–21. 12. 1989 | 1430A | | |
| | Situační zprávy OS v krajích pro II. S – 10. odbor | 1430B | | |
| | Denní situační zprávy FMV č. 182–205 (+ sběrný arch) – neúplné, listopad – únor 1989 | 1431 | | |
| | Situační zprávy o MU MV SR, srpen – říjen 1989 | 1437 | | |
| | Informace z 1. odboru – různé | 1438 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 34/1 | Informace z 1. odboru | 1439 | | FMV |
| | Různé písemnosti 5. odboru II. správy | 1443 | | |
| | Různé písemnosti 6. odboru II. správy – 1. část | 1444 | | |
| | Různé písemnosti 6. odboru II. správy – 2. část | 1445 | | |
| | Různé písemnosti 7. odboru II. správy v problematice doprava, spoje, energetika | 1447 | | |
| | Svodné informace č. 1–11, 8. odboru II. správy (získané především od pracovníků v ČZ SNB na ústředních orgánech ČSR a ČJR | 1448 | | |
| | Informace z 8. odboru II. správy (získané pracovníky v ČZ SNB) – 1. část | 1449 | | |
| | Informace z 8. odboru II. správy (získané pracovníky v ČZ SNB) – 2. část | 1450 | | |
| | Poznatky získané pracovníky v ČZ SNB na FMZO a PZO | 1451 | | |
| | Různé písemnosti 11. odboru II. správy | 1452 | | |
| | Informace a podkladové materiály analytického odboru II. správy (k USA –1989) a různé písemnosti (běžná agenda – 1984–1990) | 1454 | | |
| | Informace z odborů II. správy SNB po 17. 11. 1989 do ledna 1990; rychlé informace ČTK, předpokládané aktivity, vytěžení denního tisku – XI.–XII. 1989 | 1456 | | |
| | Mapy zpráv náčelníka I. správy, svazek č. 1 a 2/1989 | 1457 | | |
| | Mapy zpráv 2. odboru II. správy | 1459 | | |
| | Mapy zpráv analytického odboru II. správy, sv. I/1, II/1 | 1460 | | |
| | Informace pro 1. náměstka MV ČSSR – závažné poznatky StB charakteru (únor 1989); Podkladové materiály ze správ StB pro jednání 1. náměstka MV ČSSR (březen 1989) | 1464 | | |
| | Svodné informace o situaci ve státobezpečnostně chráněných ekonomických objektech v podmínkách přestavby hospodářského mechanismu ČSSR pro 1. náměstka MV ČSSR (květen – říjen 1989) | 1465 | | |
| | Rychlé informace pro náčelníka II. správy SNB a I. náměstka MV ČSSR od 20. 11. do 8. 12. 1989 | 1466 | | |
| | Různé materiály a informace z I. S SNB | 1467 | | |
| | Svodky sledování IV. S SNB pro odbory II. správy – 2. část | 1469 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 34/1 | Informace z XIII. správy SNB – domácí a zahraniční zpravodajství (prosinec 1989); zhodnocení plnění po linii II. správy FMV, vyplývajících z RMV č. 27/1976 k zajištění podmínek přípravy a průběhu voleb do zastupitelských orgánů (1976) | 1478 | | FMV |
| | MBO – 70. výročí – 28. 10.; MBO – vzpomínková akce Jana Palacha | 1497 | | |
| | Informace o aktivitách vnitřního protivníka v souvislosti s výročím v roce 1989 | 1498 | | |
| | Bezpečnostní opatření v souvislosti s očekávanými událostmi – 1. máj, 28. říjen, příprava čs. spartakiády v roce 1990 | 1499 | | |
| | MBO – listopad 1989 – určení příslušníků II. správy SNB do služební dosažitelnosti od 20. 11. 1989 | 1500 | | |
| | Plány vyrozumění a svozu příslušníků II. správy SNB při vyhlášení MBO a BPS; seznamy příslušníků jednotlivých odborů | 1502 | | |
| | Zpráva z operativního výzkumu Ústavu pro výzkum veřejného mínění při FSÚ (listopad 1989); výsledky nelegálního výzkumu veřejného mínění, které provedla FŽ UK 22. 11. 1989 | 1509 | | |
| | Stanoviska a doplnění ke „Zprávě o StB situaci po linii II.správy v ČSSR“ | 1536 | | |
| | Záměr 8. odboru II. správy SNB k zabezpečení racionalizace práce na úseku utajovaných skutečností | 1538 | | |
| | Zajištění KR a režimové ochrany čs. delegace na 59. zasedání Stálé komise RVHP pro obranný průmysl – schválení služební cesty do MLR | 1539 | | |
| | Seznamy skutečností, tvořících předmět státního, hospodářského a služebního tajemství v oboru působnosti – Státní banky československé – Státní komise pro vědecko-technický a investiční rozvoj, Federálního ministerstva dopravy a spojů | 1542 | | |
| | Režimová pracoviště II. správy SNB | 1544 | | |
| | Úniky státního tajemství | 1546 | | |
| | Bulletin KTR – torza ročníků | 1553 | | |
| | Sborník informací GŠ – ZS MNO o AS – torza | 1557 | | |
| | Souhrnné a svodné informace rozvědky | 1565 | | |
| | Protistátní písemnosti – 6. část (1988–1989); Měsíční přehledy (1989) | 1573 | | |
| | Protistátní písemnosti – 7. část | 1574 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **A 34/1** | Protistátní písemnosti – 8. část | 1575 | | **FMV** |
| | Protistátní písemnosti – 9. část | 1576 | | |
| | Protistátní písemnosti – 10. část | 1577 | | |
| | Předávací protokoly písemností II. správy (převádění problematik, změny prac.) | 1581 | | |
| | Seznamy písemností II. správy, které byly předány k trvalému uložení do archivu MV | 1583 | | |
| | Studijní texty, přednášky, podklady a referáty k výročím | 1586 | | |
| | Rozkazy náčelníka II. správy SNB – 1. část (neúplné) | 1606 | | |
| | Rozkazy náčelníka II. správy SNB – 2. část (neúplné) | 1607 | | |
| | Rozkazy náčelníka objektu Thákurova | 1610 | | |
| | Kázeňské rozkazy náčelníků odborů II. správy | 1624 | | |
| | Podkladové materiály ke kádrovým rozkazům, podklady kádrového oddělení II. správy | 1626 | | |
| | Podkladové materiály kádrového oddělení II. správy | 1627 | | |
| | Podkladové materiály kádrového oddělení II. správy | 1628 | | |
| | Kádrové rozkazy N MV ČSSR | 1630 | | |
| **Statisticko–evidenční odbor** | | | | |
| **A 31/3** | Odborná stanoviska a záznamy ve věci skartace písemností po 17. 11. 1989 | 119 | | **FMV** |
| **Organizační a vnitřní správa** | | | | |
| **přírůstek fondu Organizační a vnitřní správa** | Operativní porady ministra vnitra | | | **FMV** |
| | Rozkazy ministra vnitra ČSSR | | | |
| | Kolegia ministra vnitra | | | |
| **IV. správa SNB (správa sledování)** | | | | |
| **A 25** | Kázeňské rozkazy náměstka ministra vnitra ČSSR, rok 1989, (č. 16, 22, 30, 78, 98, 120, 126, 139, 164, 215, 235); | 246 | | **FMV** |
| | Kázeňské rozkazy náčelníka IV. správy SNB, rok 1989, (č. 1–71) | 248 | | |
| | Kázeňské rozkazy náčelníka organizačně operačního odboru IV. správy SNB, rok 1989, (č. 1–11) | 249 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 25 | Kázeňské rozkazy náčelníka ekonomického odboru IV. správy SNB, rok 1989, (č. 1–30) | 250 | | FMV |
| | Kázeňské rozkazy náčelníka 1. odboru IV. správy SNB, rok 1989, (č. 1–40) | 252 | | |
| | Kázeňské rozkazy náčelníka 2. odboru IV. správy SNB, rok 1989, (č. 1–17) | 253 | | |
| | Kázeňské rozkazy náčelníka 3. odboru IV. správy SNB, rok 1989, (č. 1–25) | 254 | | |
| | Kázeňské rozkazy náčelníka 4. odboru IV. správy SNB, rok 1989, (č. 1–11) | 255 | | |
| | Kázeňské rozkazy náčelníka 5. odboru IV. správy SNB, rok 1989, (č. 1–10) | 256 | | |
| | Kázeňské rozkazy náčelníka DŠ Praha, rok 1989, (č. 2, 5, 22, 32, 40, 41, 55, 60); Kázeňský rozkaz náčelníka PŠ SNB Brno, rok 1989, (č. 22) | 257 | | |
| | Kázeňské rozkazy náčelníka IV. správy SNB, hospodářský odbor, rok 1989, (č. 10, 13, 17, 20, 22, 24, 25, 28, 34, 37, 46, 48, 57, 59, 64, 65, 69, 73, 74) | 265 | | |
| | Kázeňská opatření náčelníka ekonomického odboru IV. správy SNB, rok 1989, (č. 1–15) | 271 | | |
| | Kázeňské tresty příslušníků správy sledování | 274 | | |
| | Kázeňské rozkazy náčelníka ekonomického odboru IV. správy SNB, rok 1989, (č. 1–30) | 281 | | |
| | Úkoly IV. správy SNB na měsíce leden – prosinec 1989 | 314 | | |
| | Cíle a hlavní úkoly IV. správy SNB na rok 1990 | 314 | | |
| | Návrh ročního plánu IV. správy SNB na rok 1990; Cíle činnosti IV. správy SNB na rok 1990; Plán ozdravných opatření na IV. správě SNB v roce 1990 | 315 | | |
| | Roční vyhodnocení činnosti záloh na řízených úsecích v roce 1988 | 343 | | |
| | Vyhodnocení činnosti 5. odboru IV. správy SNB za rok 1988; Zhodnocení ročního plánu práce 5. odboru IV. správy SNB za rok 1988 (1. oddělení, 2. oddělení, 3. oddělení); Vyhodnocení úkolů plánu práce 5. odboru IV. správy SNB za rok 1989 | 343 | | |
| | Vyhodnocení plnění úkolů 4. odboru S StB Plzeň, vyplývající z plánu práce a z porady na IV. správě SNB | 344 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 25 | Informace o plnění úkolů vyplývajících pro IV. správu SNB z rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 16/1989, kterým byly vyhlášena bezpečnostní akce k zajištění klidu a veřejného pořádku na území ČSSR v době oslav „Mezinárodního dne studentstva“ | 344 | | FMV |
| | Materiály z celostátní porady náčelníků odborů IV. správy SNB a náčelníků 4. odborů S StB KS SNB a 2. odboru XII. správy SNB, konané ve dnech 7.–8. 11. 1989 | 358 | | |
| | Zápis z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB, konaného dne 31. 1. 1989, (Projednávané materiály: Vyhodnocení služební přípravy za výcvikový rok 1988; Rozbor spotřeby pohonných hmot a dopravní nehodovosti u IV. správy SNB za rok 1988) | 376 | | |
| | Zápis z mimořádného jednání štábu náčelníka IV. správy SNB, konaného dne 22. 2. 1989, (Projednávaný materiál: Vyhodnocení socialistické soutěže za rok 1988 a vytýčení konkrétních úkolů socialistické soutěže na rok 1989 – 15. 2. 1989) | 376 | | |
| | Zápis z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB, konaného dne 28. 2. 1989, (Projednávaný materiál: Zahraniční styky IV. správy SNB; Výsledky analýzy dosavadní činnosti určených kádrových rozvědčíků a stanovení úkolů k zajištění efektivnosti jejich sledování a dosažení stanovených cílů sledování; Obsah jednání delegací a specialistů IV. správy SNB při zahraničních cestách a při přijetí zahraničních delegací na IV. správě SNB; Vyhodnocení opatření k zabezpečení a prohloubení hospodárnosti | 376 | | |
| | Zápis z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB, konaného dne 28. 3. 1989, (Projednávané materiály: Vyhodnocení úkolů vyplývajících z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB v měsících lednu a únoru 1989; Plán obměny služebních dopravních prostředků IV. správy SNB na rok 1989; Návrh manuálního postupu při třídění a sjednocení evidenčně poznatkového fondu IV. správy SNB) | 376 | | |
| | Zápis z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB, konaného dne 25. 4. 1989, (Projednávané materiály: Návrh postupného přebudování trasy a koncepce jejího využití; Vyhodnocení úkolů vyplývajících z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB v měsících březnu a dubnu 1989) | 376 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 25 | Zápis z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB, konaného dne 27. 6. 1989, (Projednávané materiály: Naplnění početních stavů IV. správy SNB z hlediska plnění plánu kádrového a personálního rozvoje; Návrh plánu zahraničních styků na rok 1990) | 377 | | FMV |
| | Zápis z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB, konaného dne 25. 7. 1989, (Projednávaný materiál: Vyhodnocení plnění ročního plánu IV. správy SNB za I. pololetí roku 1989; Rozbor spotřeby pohonných hmot a dopravní nehodovosti u IV. správy SNB za I. pololetí roku 1989) | 377 | | |
| | Zápis z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB, konaného dne 5. 9. 1989, (Projednávané materiály: Vyhodnocení opatření k zabezpečení a prohloubení hospodárnosti na IV. správě SNB za I. pololetí roku 1989; Vyhodnocení morálně politického stavu u IV. správy SNB za I. pololetí roku 1989; Informace o plnění úkolů v rámci projektových prací na informačních systémech CEF IV. správy SNB a ERUZ včetně realizace využití výpočetní techniky; Výpis z usnesení 39. zasedání CÚV KSČ F-4 ze dne 17. 8. 1989) | 377 | | |
| | Zápis z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB, konaného dne 3. 10. 1989, (Projednávaný materiál: Informace o průběhu základního praktického výcviku pro nově přijaté příslušníky IV. správy SNB a útvarů sledování S StB; Návrh systému sledování KR a styků z kapitalistických zastupitelských úřadů v prostoru Malé Strany a výsledky jeho ověření v praxi; Vyhodnocení úkolů za měsíc září 1989) | 377 | | |
| | Zápis z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB, konaného dne 31. 10. 1989, (Projednávané materiály: Vyhodnocení plnění úkolů vyplývajících ze součinnostního plánu rozpracování a sledování vybraných kádrových rozvědčíků k vytypovaným zájmovým prostorům kádrových rozvědčíků; Vyhodnocení prověrky tělesné zdatnosti příslušníků a příslušnic IV. správy SNB v roce 1989; Vyhodnocení úkolů za měsíc říjen 1989) | 377 | | |
| | Zápis z jednání štábu náčelníka IV. správy SNB, konaného dne 29. 1. 1990, (Projednávané záležitosti: Kontrola úkolů, informace k personální situaci, vyhodnocení plnění úkolů ročního plánu IV. správy SNB za rok 1989; Rozbor spotřeby pohonných hmot a dopravní nehodovosti u IV. správy SNB za rok 1989) | 378 | | |
| | Závěry z jednání operačního štábu FMV, konaného dne 12. 10. 1989, (Projednávané záležitosti: Informace o bezpečnostní situaci v ČSSR v období před výročím 28. října) | 379 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 25 | Závěry z jednání operačního štábu FMV, konaného dne 25. 10. 1989 | 379 | | FMV |
| | Závěry z jednání operačního štábu FMV, konaného dne 27. 11. 1989 | 379 | | |
| | Zápis ze štábu I. náměstka ministra vnitra ČSSR, konaného dne 22. 12. 1988, (Program: Informace z jednání 9. operativní porady ministra vnitra ČSSR; Hodnocení stavu zpracování koncepcí činnosti útvarů; Zabezpečení úkolů plynoucích z „Časového postupu předkládání dokumentů vrcholným stranickým a státním orgánům“) | 380 | | |
| | Zápis ze štábu I. náměstka ministra vnitra ČSSR, konaného dne 19. 1. 1989, (Program: Seznámení se současnou státobezpečnostní situací v hlavním městě Praze; Informace o výsledcích zasedání PÚV KSČ ze dne 13. 1. 1989 v souvislosti s jednáním o bezpečnostní situaci v ČSSR; Informace z I. operativní porady ministra vnitra ze dne 17. 1. 1989; Koncepce činnosti útvarů) | 380 | | |
| | Zápis ze štábu I. náměstka ministra vnitra ČSSR, konaného dne 7. 3. 1989, (Program: Informace z jednání I. kolegia ministra vnitra ČSSR; Informace z II. operativní porady ministra vnitra ČSSR; Informace z jednání II. kolegia ministra vnitra ČSSR; Koncepce činnosti útvarů) | 380 | | |
| | Zápis ze štábu I. náměstka ministra vnitra ČSSR, konaného dne 4. 4. 1989, (Program: Informace z jednání III. operativní porady ministra vnitra ČSSR; Informace z jednání III. kolegia ministra vnitra ČSSR; Informace ze IV. operativní porady ministra vnitra ČSSR; Kontrola plnění úkolů uložených na předcházejícím štábu; Projednání požadavků útvarů na nárůst pracovních sil; Zabezpečení úkolů vyplývajících ze „Zásad budování informačních systémů, zavádění a využívání výpočetní techniky“) | 380 | | |
| | Zápis ze štábu I. náměstka ministra vnitra ČSSR, konaného dne 10. 5. 1989; Zápis ze štábu I. náměstka ministra vnitra ČSSR, konaného dne 4. 7. 1989, (Program: Informace z V. operativní porady ministra vnitra ČSSR; Informace ze VI. operativní porady ministra vnitra ČSSR; Informace z V. kolegia ministra vnitra ČSSR; Informace ze VII. operativní porady ministra vnitra ČSSR; Informace ze VI. kolegia ministra vnitra ČSSR; Informace z VIII. operativní porady ministra vnitra ČSSR) | 380 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 25 | Zápis ze štábu I. náměstka ministra vnitra ČSSR, konaného dne 21. 8. 1989, (Program: Informace z jednání IX. operativní porady ministra vnitra ČSSR; Informace o nadcházejícím jednání delegace FMV v SSSR ve dnech 28.–31. 8. 1989) | 380 | | FMV |
| | Zápis ze štábu I. náměstka ministra vnitra ČSSR, konaného dne 27. 9. 1989, (Program: Informace z jednání VII. kolegia ministra vnitra ČSSR; Informace z jednání X. operativní porady ministra vnitra ČSSR) | 380 | | |
| | Zápis ze štábu I. náměstka ministra vnitra ČSSR, konaného dne 25. 10. 1989, (Program: Informace ze zasedání PÚV KSČ; Informace z jednání VIII. kolegia ministra vnitra ČSSR; Informace z jednání XI. operativní porady ministra vnitra ČSSR) | 380 | | |
| | Zápis ze štábu I. náměstka ministra vnitra ČSSR, konaného dne 10. 11. 1989, (Program: Informace z jednání IX. kolegia ministra vnitra ČSSR; Informace z jednání mimořádné operativní porady ministra vnitra ČSSR) | 380 | | |
| | Stanovisko IV. správy SNB k návrhu opatření k zabezpečení realizace závazků, vyplývajících ze závěrečného dokumentu vídeňské následné schůzky KBSE; Návrh opatření k zabezpečení realizace závazků, vyplývajících ze závěrečného dokumentu vídeňské následné schůzky KBSE; Návrh rozpracování závazků vyplývajících ze závěrečného dokumentu vídeňské následné schůzky KBSE, a to z hlediska působnosti FMV ČSSR. Text novelizované „Dohody o součinnosti a koordinaci zpravodajské činnosti“ | 392 | | |
| | Stanovisko IV. správy SNB k textu novelizované „Dohody o součinnosti a koordinaci zpravodajské činnosti“ | 392 | | |
| | Text „Dohody o součinnosti mezi Fakultou státní bezpečnosti Vysoké školy SNB Praha a IV. správou SNB“ (22. 5. 1989) | 392 | | |
| | Informace o protispolečenské akci antisocialistických elementů dne 15. 1. 1989 v Praze; Informace o provokačních akcích v Praze ve dnech 18.–19. 1. 1989 a o průběhu bezpečnostních opatření k jejich likvidaci | 396 | | |
| | Zápis z jednání operačního štábu FMV, konaného dne 20. 4. 1989, (Program: Informace o vývoji bezpečnostní situace na území ČSSR; Doklad náčelníků správ o stavu plnění uložených úkolů; Návrhy členů operačního štábu na opatření k zabezpečení úkolů vyplývajících z rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 5/1989) | 397 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 25 | Zápis z jednání operačního štábu FMV, konaného dne 27. 4. 1989, (Program: Informace o vývoji bezpečnostní situace na území ČSSR; Doklad náčelníků správ o stavu plnění uložených úkolů; Návrhy členů operačního štábu na opatření proti předpokládaným formám boje protivníka v období májových oslav; Úkoly náčelníka operačního štábu FMV k zajištění májových oslav na území ČSSR) | 397 | | FMV |
| | Zápis z mimořádné porady náčelníků odborů IV. správy SNB, konané dne 28. 4. 1989, (Program: Informace z operačního štábu FMV, konaného dne 27. 4. 1989 a úkoly vyplývající z jeho jednání pro IV. správu SNB) | 397 | | |
| | Zápis z jednání operačního štábu FMV, konaného dne 8. 8. 1989, (Program: Informace o vývoji bezpečnostní situace na území ČSSR; Informace členů operačního štábu FMV a náčelníků KS SNB o vlastních opatřeních, která přijali k zajištění klidu a veřejného pořádku u příležitosti výročí 21. srpna; Návrhy a projednání úkolů k zajištění klidu a veřejného pořádku u příležitosti výročí 21. srpna) | 398 | | |
| | Zápis z jednání operačního štábu FMV, konaného dne 16. 8. 1989, (Program: Informace o vývoji bezpečnostní situace na území ČSSR; Kontrola uložených úkolů; Návrhy členů operačního štábu na řešení problémů, vyplývajících ze stávající bezpečnostní situace) | 398 | | |
| | Zápis z mimořádné porady náčelníků odborů IV. správy SNB, konané dne 18. 8. 1989 k projednání státobezpečnostní situace a opatření přijatých k 21. srpnu 1989 | 398 | | |
| | Zápis z jednání operačního štábu FMV, konaného dne 19. 8. 1989, (Program: Informace o vývoji bezpečnostní situace na území ČSSR; Kontrola uložených úkolů; Závěry z jedná operačního štábu FMV) | 398 | | |
| | Zápis z jednání operačního štábu FMV, konaného dne 20. 8. 1989, (Program: Informace o vývoji bezpečnostní situace na území ČSSR; Kontrola uložených úkolů) | 398 | | |
| | Zápis z jednání operačního štábu FMV, konaného dne 21. 8. 1989, (Program: Informace o vývoji bezpečnostní situace na území ČSSR; Kontrola uložených úkolů) | 398 | | |
| | Zápis z jednání operačního štábu FMV, konaného dne 22. 8. 1989, (Program: Informace o vývoji bezpečnostní situace na území ČSSR; Kontrola uložených úkolů) | 398 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 25 | Informace o bezpečnostní situaci a dalších úkolech v boji proti vnitřním nepřátelům v ČSSR | 399 | | FMV |
| | Informace o plnění úkolů vyplývajících pro IV. správu SNB z rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 16/1989, kterým byla vyhlášena mimořádná bezpečnostní akce k zajištění klidu a veřejného pořádku na území ČSSR u příležitosti oslav „Mezinárodního dne studentstva“ | 400 | | |
| | Informace o závěrech přijatých na odborném shromáždění náčelníků federálních správ ministerstva vnitra, náčelníků krajských správ SNB, správ StB a zástupců pro politicko-výchovnou práci (30. 10. 1989) | 401 | | |
| | Kontroly prováděné na odborech IV. správy SNB inspekcí náčelníka správy v roce 1989 | 401 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 1. odboru IV. správy SNB Praha, (ve dnech 18.–19. 1. 1989) | 413 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 3. odboru IV. správy SNB Praha, (1.– 2. 2. 1989) | 414 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 4. odboru IV. správy SNB Praha, (ve dnech 20.–21. 2. 1989) | 414 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 4. odboru S StB KS SNB Ústí nad Labem, (ve dnech 20.–21. 3. 1989) | 414 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 2. odboru IV. správy SNB Praha, (ve dnech 17.–21. 4. 1989) | 414 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 4. odboru S StB KS SNB Ostrava, (ve dnech 24.–26. 4. 1989) | 414 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 4. odboru S StB KS SNB Košice, (ve dnech 2.–4. 5. 1989) | 414 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 4. odboru S StB KS SNB Banská Bystrica, (ve dnech 4.– 6. 5. 1989) | 414 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 2. odboru XII. správy SNB Bratislava, (ve dnech 5.– 7. 6. 1989) | 414 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 4. odboru S StB KS SNB Plzeň, (ve dnech 19.–21. 6. 1989) | 414 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 4. odboru S StB KS SNB České Budějovice, (ve dnech 19.–21. 9. 1989) | 414 | | |
| | Zpráva z tématické prověrky na 4. odboru S StB KS SNB Brno, (ve dnech 2.–4. 10. 1989) | 414 | | |
| | Žádost ThDr. Františka kardinála Tomáška, arcibiskupa pražského, o navrácení břevnovského kláštera Římskokatolické církvi + stanovisko IV. správy SNB, která objekt využívala | 434 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 25 | Rozbor řídící a organizátorské činnosti IV. správy SNB a vyhodnocení některých technických prostředků v praktickém výkonu sledování s návrhem na zvýšení výslednosti práce | 434 | | FMV |
| | Výpis z plánu zahraničních služebních styků FMV na rok 1989 | 450 | | |
| | Návrh plánu zahraničních služebních styků IV. správy SNB na rok 1990 | 450 | | |
| | Podkladové materiály IV. správy SNB, zaslané pro jednání ministra vnitra ČSSR s ministrem vnitra PLR | 457 | | |
| | Podklady pro jednání ministra vnitra ČSSR v SSSR (Informace o spolupráci IV. správy SNB se VII. správou KGB) | 459 | | |
| | Návrh na realizaci mimořádné zahraniční cesty specialistů IV. správy SNB do SSSR k VII. správě KGB v roce 1989; Předložení návrhu na realizaci mimořádné zahraniční cesty specialistů IV. správy SNB, vedených pplk. JUDr. Jiřím Vaňkem, náčelníkem odboru řízení a výpočetní techniky, do SSSR k VII. správě KGB ve dnech 3. 4.–7. 4. 1989 ke schválení | 459 | | |
| | Rozpočet IV. správy FMV na rok 1989 (Podklady, návrh rozpočtu, návrh na přesun rozpočtových prostředků, komentáře) | 471 | | |
| | Rozpočet IV. správy FMV na rok 1990 (Podklady, návrh rozpočtu) | 472 | | |
| | Přehled obhájených diplomových prací s tematikou sledování na Fakultě StB Vysoké školy SNB Praha | 488 | | |
| | Jmenný seznam bývalých příslušníků IV. správy SNB, uvolněných v době od 1. 1. 1980 do 31. 3. 1989 | 491 | | |
| | Zpráva o výsledcích práce s kádrovými rezervami IV. správy SNB + aktualizace „Plánu kádrového, personálního a sociálního rozvoje IV. správy SNB do roku 1990“ | 491 | | |
| | Nová krycí hesla pro styk mezi složkami FMV a SNB | 497 | | |
| | Prováděcí plán služební a bojové přípravy na IV. správě SNB na rok 1989 | 499 | | |
| | Odhalování neosobního spojení protivníka – podklady pro zaměření činnosti | 502 | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| A 25 | Seznam funkcionářů IV. správy SNB oprávněných podepisovat zprávy určené k odeslání šifrovací službou | 502 | | MV |
| | Obsah řešení informačního systému centrálního evidenčního fondu IV. správy SNB v rámci Dalších evidenčních fondů (DEF) Uceleného informačního systému (UIS) StB | 507 | | |
| | Zápis z porady u I. náměstka ministra vnitra ČSSR k návrhu „Program zavádění a využívání výpočetní techniky po linii StB na období 1991–2000“ (19. 10. 1989) | 507 | | |
| | Měsíční hlášení o dechových zkouškách a přestupcích spáchaných příslušníky IV. správy SNB v roce 1989 | 512 | | |
| | Sborníky informací o agenturní situaci č. 57 a 58 (Zpravodajská správa GŠ MNO ČSSR) | 539 | | |
| | Požadavek na přidělení místností pro pracovníky IV. správy SNB po dobu trvání spartakiády na Strahově | 559 | | |
| | Realizace stoupenců Charty 77 (žádost 4. odboru správy StB KS SNB Ústí nad Labem o součinnost se IV. správou SNB) | 599 | | |
| | Pracovní výslednost 4. odboru správy StB KS SNB Brno na akcích, prováděných v průběhu Mezinárodního spotřebního veletrhu v Brně (13. 9.–20. 9. 1989) | 560 | | |
| | Sešit záznamů ze sledování v terénu (od 10. 3. 1989 do 21. 12. 1989) | 570 | | |
| | Konspirační a propůjčené byty, jejich vybavení a zařízení a inventurní soupisy | 581 | | |
| | Směrnice pro výkon služby operačních důstojníků IV. správy SNB v objektech správy | 594 | | |
| | Měsíční hlášení stavů pracovníků, rok 1989, od 31. 1. 1989 do 31 . 12. 1989 | 753 | | |
| **Centrální útvary ministerstva vnitra a životního prostředí ČSR** | | | | |
| **přírůstek (2207–2222/ 92)** | Zásah příslušníků pořádkových sil dne 17. 11. 1989 | | 85 | MV ČSR |
| **přírůstek (2371/ 93)** | Odborné vyjádření k zákroku pořádkových sil VB při zajišťování veřejného pořádku k oslavám MDS v roce 1989 | | 1 | |
| **přírůstek (2478/ 94)** | Stanovisko k zákonnosti zákazu veřejného shromáždění na Václavském náměstí | | 23 | |
| | Bezpečnostní opatření v Praze – Pohotovostní pluk VB MVŽP (Václavské náměstí, Lennon, Havel) | | 23 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek (2632–2653/ 95)** | Derner Jiří – opakovaná stížnost na postup příslušníků SNB při zákroku dne 21. 8. 1989 | | 6 | **MV ČSR** |
| | Akce EXPLOZE – vyšetřování výbuchů v Českých Budějovicích, Pelhřimově, Ústí nad Labem a Plzni 30. 8. 1989 | | 105 | |
| | Manifestace nezávislých mírových struktur v Plzni 6. 5. 1989 | | 105 | |
| | MBO – Klub Johna Lennona, Praha 20. 5. 1989 | | 105 | |
| | MBO k 21. 8. 1989 | | 106 | |
| | Rada obrany státu k MBO, 1989 | | 107 | |
| | MBO k 28. 10. 1989 | | 107 | |
| | Informace – Hnutí za občanskou svobodu, 1989 | | 107 | |
| | MBA – listopad 1989 | | 108 | |
| | Informace o MBO z 1. máje 1989 | | 127 | |
| | Bezpečnostní situace na území hl. m. Prahy, zpracování z října 1989 a 21. 11. 1989, Stanovisko k MBO | | 127 | |
| | Informace o bezpečnostní situaci a připravovaných aktivitách vnitřního protivníka v souvislostech s výročím 28. 10. 1989 | | 147 | |
| | Stanovisko k vydání společného rozkazu k zamezení negativních jevů zahraničního cestovního ruchu, říjen 1989 | | 147 | |
| **přírůstek Inspekce MV ČSR (2632–2653/ 95)** | PhDr. Jiřina Šiklová, CSc., protestní dopis adresovaný FMV, VII/1989 | | 4 | |
| | Materiály ve věci ing. Rudolfa Battěka, červenec 1989 | | 4 | |
| | Šetření ve věci zprávy o seznámení s výsledky vyšetřování v trestní věci Stanislava Devátého, srpen 1989 | | 4 | |
| **Správa SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje** | | | | |
| **přírůstek S-StB Praha (2007)** | Roční plán Správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje na rok 1989 (obsahuje i krátké vyhodnocení za rok 1988; Na rok 1989 byly mj. stanoveny úkoly na úseku boje proti vnitřnímu protivníkovi a při hromadných protispolečenských vystoupeních) | | 86 | **StB** |
| | Zničené svazky 1989–1990 (seznamy skartovaných svazků, návrhy na zničení svazků, návrhy na ukončení spolupráce s TS (S-StB, O-StB) | | 93 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Praha (2007)** | Seznamy příslušníků 3. odboru S-StB Praha v listopadu a prosinci 1989 (včetně příslušníků velených na opatření dne 17. 11. 1989 a seznamu jejich výstroje a výzbroje) | | 94 | **StB** |
| | MBO na jednotlivé měsíce roku 1989 (od ledna po říjen, většinou se seznamy příslušníků) | | 94 | |
| | Anonymy 1989 (včetně hlášení o pamfletu „Několik vět“) | | 204 | |
| | Letáky, nápisy 1989 | | 205 | |
| | Rozhodnutí kolegia MV ČSSR k vydávání „povolení k cestě do ČSSR čs. občanům v cizině“ (Náčelník S-StB Praha J. Bytčánek upozorňuje, že se ruší možnost uplatňovat požadavky na čs. ZÚ na zamezení cest těchto občanů do ČSSR – s ohledem na závěrečný dokument vídeňské následné schůzky KBSE není možno čs. občanům bránit v příjezdu do republiky) | | 218 | |
| | Zastavení vytřiďování a ničení všech písemností – pokyn 1. náměstka MV ČSSR genpor. Ing. Alojze Lorence ze dne 11. 12. 1989 | | 218 | |
| | Zrušení evidence nepřátelsky činné emigrace (Náčelník OPV S-StB Praha informuje, že dle sdělení náčelníka I. S SNB byla zrušena evidence nepřátelsky činné emigrace, zasílá seznam osob, zařazených v této emigraci a žádá o jejich vyřazení z evidence na OPV OS SNB (v seznamu jména jako Ivan Binar, Ladislav Bittman, Filip Ota, Hvížďala Karel, Kryl Karel, Prečan Vilém, Tigrid Pavel atd.) | | 218 | |
| | Rozpracování závěrů v aktivu vedoucích pracovníků Bezpečnosti, prokuratury, soudů, advokacie, hospodářské arbitráže ze dne 6. 6. 1989 na podmínky OS SNB Praha 1 | | 218 | |
| | Výsledek preventivně bezpečnostní akce OCHRANA, REŽIM, SVÁR (Zprávu podává O-StB Praha 5, dne 10. listopadu 1989. Akce byla provedena v souladu s plánem BO zajištění klidu a veřejného pořádku v období výročí Dne znárodnění, vyhlášení samostatnosti a schválení zákona o čs. federaci a výročí VŘSR) | | 219 | |
| | Výkaz preventivních opatření, provedených útvarem čs. kontrarozvědky ze 16. 11. 1989 (týká se závady zjištěné v akci REŽIM) | | 219 | |
| | Hlášení o nálezu připravených dlažebních kostek pod Pofisem ze dne 15. 8. 1989 (souvislost s 21. 8. 1989) | | 219 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Praha (2007)** | ČKD Praha, kombinát, závod W. Piecka – kontrola v rámci preventivně-bezpečnostní akce OCHRANA, REŽIM, SVÁR (z roku 1989) | | 219 | **StB** |
| | Pokyny I. náměstka MV ČSSR a náčelníka operačního štábu FMV pro opatření proti generální stávce 21. 11. 1989 | | 220 | |
| | Metodická pomůcka k provádění bezpečnostního opatření akce REŽIM dne 24. 7. 1989 (cílem akce bylo zjišťování úrovně zabezpečení rozmnožovací, kopírovací a jiné techniky, používané v organizacích, proti jejímu zneužití ke kontrarozvědným úmyslům aj.) | | 225 | |
| | Zajištění akce TROJA – pokyn (obsahuje „Zápis z porady náčelníků oddělení StB obvodových správ hl. m. Prahy“ ze dne 7. dubna 1989, jehož součástí je „Informace o státobezpečnostní situaci ve vztahu k nadcházejícím oslavám 1. máje“) | | 225 | |
| | Akce OCHRANA a REŽIM – informace (Zprávy ze srpna 1989, podává je O-StB Praha 9) | | 225 | |
| | Zajištění MBO k zajištění klidu a veřejného pořádku při oslavách 71. výročí vzniku Československa ze dne 23. října 1989 | | 225 | |
| | Skartace z 2. 12. 1989 – nedodržení služebního předpisu MV adm – I-5 (na nedodržování administrativního postupu si stěžovali příslušníci O-StB Praha 10) | | 228 | |
| | Michl Miloš – šíření prohlášení „Několik vět“ (výslech, šetření, text prohlášení, opis soukromého dopisu) | | 231 | |
| | Opatření k církevním oslavám, spojeným s 90. narozeninami kardinála Tomáška v období od 24. 6. 1989 do 1. 7. 1989 | | 231 | |
| | Oznámení 2. odboru S-StB Praha o konání tzv. „individuální hladovky“ z popudu mírového klubu Johna Lennona ze dne 21. 6. 1989 | | 231 | |
| | Kontrarozvědné zajištění 42. ročníku Závodu míru 1989 | | 231 | |
| | Zápis z porady náčelníků O-StB OS SNB Středočeského kraje ze dne 6. dubna 1989 (jednalo se mimo jiné o bezpečnostní situaci na území hl. m. Prahy a Středočeského kraje a o zabezpečení úkolů stanovených „Plánem součinnostních opatření“ mezi S-StB Praha a ZO KGB Milovice) | | 262 | |
| | Příkaz náčelníka S-StB Praha ke stažení a zničení blokovacích karet uplatněných v minulosti II., X. a XI. S SNB ze dne 4. 12. 1989 | | 262 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Praha (2007)** | Zabezpečení úkolů stanovených „Metodickým pokynem k rozpracování problematiky INN, odhalování příznaků nenadálého raketojaderného napadení zemí Varšavské smlouvy po liniích II. správy SNB“ ze dne 28. 7. 1989 | | 306 | **StB** |
| **přírůstek MS VB Praha (2292–2313/ 93)** | Štáb náčelníka MS VB Praha, 1989 | | 14 | **MV ČSR** |
| | Porady vedení MS VB Praha, 1989 | | 14 | |
| | MBO říjen 1989 | | 15 | |
| | MBO akce STUDENT listopad 1989 | | 15 | |
| **přírůstek S SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje (2654–2664/ 95)** | Prohlášení k 1. 5. 1989 vydané Demokratickou iniciativou | | 6 | |
| | Informace o průběhu BO k zajištění klidu a veřejného pořádku v době oslav 1. máje 1989 v Praze a Středočeském kraji | | 6 | |
| | Informace o „Pochodu pěší zónou klidu“ v Praze 19. 6. 1989 | | 6 | |
| | MBO MÁJ 1989 | | 6 | |
| | Informace k BO HŘBITOV, 1989 | | 6 | |
| | Rozhodnutí MV ČSSR k vyhodnocení BO k zajištění klidu a veřejného pořádku v době příprav a průběhu oslav „Svátku práce“ v roce 1989 | | 6 | |
| **přírůstek MS VB Praha (2654–2664/ 95)** | Bezpečnostní akce NDR, říjen 1989 | | 14 | |
| | Materiály k MBO, MBA a BA, vyňaté z trezoru náčelníka MS VB Praha dne 13. 12. 1989 | | 14 | |
| | Bezpečnostní akce a opatření 1989 | | 15 | |
| **přírůstek OS SNB Praha 1 (2654–2664/ 95)** | Součinnostní cvičení s řídícími orgány obvodu Praha 1, cvičené ve dnech 13. 8.–14. 8. 1989 | | 35 | |
| | Plán BO STONAVA dne 5. 10. 1989 | | 35 | |
| | MBO k zajištění klidu a veřejného pořádku – oslavy 71. výročí ČSR „Říjen“ | | 35 | |
| **přírůstek OS SNB Praha 3 (2654–2664/ 95** | Plán BO realizovaných odd. StB k oslavám dne 28. 10. 1989 | | 81 | |
| **přírůstek OS SNB Praha 2 (2654–2664/ 95)** | Plán BO k zajištění klidu a veřejného pořádku při oslavách 71. výročí vzniku ČSR na OS SNB Praha 2 | | 134 | |
| **přírůstek OS SNB Praha 9 (2654–2664/ 95)** | Úkoly k srpnu 1989 – pokyn | | 137 | |
| | Plán BO k oslavám 1. máje a 44. výročí osvobození ČSSR | | 137 | |
| | Plán k zajištění BA „Svatováclavská bouře“ 28. 9. 1989 | | 137 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek OS SNB Praha 6 (2654–2664/ 95)** | Plán BO – rock a sport a ekologii, 11. 6. 1989 | | 139 | **MV ČSR** |
| | Plán BO – srpen 1989 | | 139 | |
| | Plán MBO – říjen 1989 | | 139 | |
| **přírůstek OS SNB Praha 4 (2654–2664/ 95)** | BO MÁJ 1989 | | 160 | |
| | Plán BO k zajištění klidu a veřejného pořádku při nepovoleném shromáždění na nám. Hrdinů v Praze 4 dne 24. 5. 1989 | | 160 | |
| | Plán BO SRPEN 1989 | | 160 | |
| | Plán BO ŘÍJEN 1989 | | 160 | |
| **přírůstek S VB Středočeského kraje (2794–2805/ 96)** | Operativní porady náčelníka S VB Středočeského kraje v roce 1989 | | 1 | |
| **přírůstek S SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje (2834–2845/ 96)** | Přehled příslušníků SNB vstupujících do radioprovozu 17. 11. 1989 | | 3 | |
| | Zpráva o průběhu skartace v době od 17. 11. do 8. 12. 1989 u StB S SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje | | 3 | |
| **přírůstek MS VB Praha (2834–2845/ 96)** | Bezpečnostní opatření – akce STUDENT – seznam příslušníků listopad 1989 | | 8 | |
| **přírůstek S SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje (3242–3251/ 99)** | Operační deník k BO SOCHA 28. 9. 1989 | | 1 | |
| | Rozkaz MV ČSSR – vyhlášení MBA k 17. 11. 1989 | | 1 | |
| | Zápis z mimořádné porady k bezpečnostní situaci konané 19. 11. 1989 | | 1 | |
| **přírůstek S SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje (3386–3396/ 2000)** | BO k zajištění přípravy a průběhu oslav 1. máje a 44. výročí osvobození ČSSR, květen 1989 | | 3 | |
| | BO k zajištění klidu a veřejného pořádku při pokusech o protispolečenské vystoupení v hl. m. Praze, 13. 7. 1989 | | 3 | |
| | MBO k zajištění průběhu srpnových událostí 1989 | | 3 | |
| | BO k zajištění klidu a veřejného pořádku v rámci tzv. „Svatováclavské bouře", září 1989 | | 3 | |
| | MBO k zajištění klidu a veřejného pořádku při oslavách 71. výročí vzniku ČSSR, říjen 1989 | | 3 | |
| | MBA k zajištění klidu a veřejného pořádku v průběhu oslavy 50. výročí „Mezinárodního dne studentstva" a pietní vzpomínky na Jana Opletala, listopad 1989 | | 3 | |
| | MBO u příležitosti výročí 17. 11. 1989 | | 3 | |
| | Plán BO ANEŽKA – vyhlášení, listopad 1989 | | 3 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje (3386–3396/ 2000)** | Vyhlášení MBO z 17. 11. 1989 | | 3 | **MV ČSR** |
| | Vyhlášení MBO k zajištění klidu a veřejného pořádku, ochraně životů, zdraví občanů a majetku v socialistickém i soukromém vlastnictví na teritoriu hl. m. Prahy a Středočeského kraje v souladu s RMV ČSSR 21/1989, 7. 12. 1989 | | 3 | |
| **Krajská správa SNB Brno** | | | | |
| **S-StB Brno (B 6/II)** | Kontrarozvědná ochrana 31. Mezinárodního strojírenského veletrhu Brno – vyhodnocení opatření ze dne 2. 10. 1989 | 173 | | **StB** |
| | Konfera uskutečněná dne 27. 11. 1989 ministrem vnitra s náčelníky KS SNB. Konfera uskutečněná dne 30. 11. 1989 s náměstkem ministra vnitra | 202 | | |
| | Rozhodnutí náčelníka S-StB Brno k vyhlášení MBO v souladu s RMV ČSSR č. 18/89 a RN KS SNB Brno č. 67/89 k ochraně veřejného pořádku, života a zdraví občanů a majetku na území Jihomoravského kraje ze dne 29. 11. 1989 | 203 | | |
| | Rozhodnutí náčelníka S-StB Brno v návaznosti na RMV ČSSR č. 21/89 a RN KS SNB Brno č. 68/69 k zajištění klidu, veřejného pořádku, života a majetku občanů ze dne 7. 12. 1989 | 204 | | |
| | Ukončení poskytování osobní ochrany Vladimíra Hermana a Karla Urbánka | 205 | | |
| | Ohrožení konspirace pracovníků VI. odboru S-StB (týká se pálení materiálů v Kanicích) | 206 | | |
| | Denní situační zprávy zasílané od 13. 12.–29. 12. 1989 (po linii StB) | 215 | | |
| **přírůstek S-StB Brno – I. odbor (1995)** | Plánování (Vyhodnocení ročního plánu práce StB Brno za I. pololetí 1989) | | 39 | |
| | Porady, štáby náčelníka KS SNB a náčelníka S-StB (Celokrajský aktiv funkcionářů StB – zaslání materiálů 19. 6. 1989) | | 39 | |
| | Bezpečnostní opatření (Rozhodnutí náčelníka S-StB Brno k zajištění veřejného pořádku, bezpečnosti osob a majetku ze dne 17. listopadu 1989 – včetně doplňku ze dne 20. 11. 1989 a další dvě rozhodnutí ze dne 29. 11. 1989 a 7. 12. 1989) | | 39 | |
| **přírůstek S-StB Brno – III. odbor (1995)** | Svodky (kriminální činy, dopravní nehody, ale i útoky na veřejného činitele a letáky) | | 25–28 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Brno – Odbor vyšetřování StB (1995)** | Služby a dosažitelnost na prokuraturách v Jihomoravském kraji ve dnech 17.–23. 8. 1989 – informace | | 6 | **StB** |
| | Dopis ZO KSČ na SV StB, schválený na mimořádné členské schůzi konané 24. 11. 1989 a adresovaný ÚV KSČ | | 6 | |
| | Zákaz vytřiďování a ničení písemností ze dne 11. 12. 1989 | | 6 | |
| | Vyhodnocení plnění úkolů RPP OV StB KS SNB Brno za rok 1989 – předložení ze dne 27. 11. 1989 | | 6 | |
| | Závěry z konfery MV ČSSR s náčelníky KS SNB ze dne 27. 11. 1989 | | 6 | |
| | Amatérské hudební skupiny – zaslání poznatků (ze dne 12. 6. 1989) – souvisí se zajištěním velkého množství hudebních nahrávek amatérských skupin a písničkářů v rámci vyšetřování trestné činnosti Petra Cibulky | | 8 | |
| | Nález letáku s názvem „Občanské iniciativy oznamují" ze dne 16. 8. 1989 | | 8 | |
| | Stanislav Devátý – znalecký posudek a zpráva o zdravotním stavu ze dne 16. 8. 1989 | | 8 | |
| | Anonymní podání – podezření z trestné činnosti ze dne 11. 9. 1989 – souvisí s odsouzením Stanislava Devátého – přiložen také záznam z vysílání Svobodné Evropy dne 1. 9. 1989, v němž byl přečten dokument Charty 77 č. 55 a oznámení VONS č. 1062 k odsouzení S. Devátého | | 8 | |
| | Obviněný Jiří Ruml a Rudolf Zeman – žádost o zaslání materiálů do vyšetřovacího spisu ze dne 26. 10. 1989 | | 8 | |
| | Postih osob v jednotlivých krajích v souvislosti s rozšiřováním petice „Několik vět" a protispolečenskými vystoupeními v srpnu a říjnu t. r. (pokyn SV StB ze dne 4. 11. 1989) + sdělení náčelníka OVŠ StB s uvedením konkrétních jmen a způsobu řešení | | 8 | |
| | Prohlášení FMV a MV ŽP ČSR k událostem 17. listopadu 1989 ze dne 30. listopadu 1989 | | 8 | |
| **přírůstek S-StB Brno – O-StB Blansko (1995)** | Situace na UJEP Brno, v ČKD Blansko a na základních školách v prosinci 1989 | | 5 | |
| **přírůstek S-StB Brno – O-StB Brno – město (1995)** | Záznamy o situaci v obhospodařovaných objektech – z července 1989 (včetně zmínek o ohlasech k prohlášení „Několik vět") | | 5 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Brno – O-StB Gottwaldov (1995)** | Rozkaz náčelníka OS SNB Gottwaldov č. 6/89 – Mimořádná bezpečnostní akce – vyhlášení | | 10 | **StB** |
| | Opatření přijatá na aktivu náčelníků OS SNB, konaném dne 23. 6. 1989 | | 11 | |
| | Záznamy ze služebních porad, konaných dne 12. 7. 1989 a 25. 7. 1989 | | 11 | |
| | Plán k zajištění klidu a veřejného pořádku v souvislosti s volbou prezidenta ČSSR uskutečněnou dne 29. 12. 1989.<br>Plán dosažitelnosti na O-StB a OPaV Gottwaldov do 30. 12. 1989 | | 11 | |
| | Mimořádná bezpečnostní opatření – srpen a říjen 1989 | | 11 | |
| | Skartační protokoly z prosince 1989 | | 19 | |
| | Prohlášení Občanského fóra z 11. 12. 1989 | | 19 | |
| | Situace v okresu Gottwaldov – zpráva z 29. 12. 1989 | | 19 | |
| **přírůstek S-StB Brno – O-StB Hodonín (1995)** | Harmonogram úkolů O-StB Hodonín k mimořádné bezpečnostní akci (1989) | | 8 | |
| | Akce LÉČKA – skryté pozorování budovy OV KSČ s cílem případného zajištění pachatele teroristických útoků na vybrané objekty (1989) | | 8 | |
| **přírůstek S-StB Brno – O-StB Jihlava (1995)** | Mimořádná bezpečnostní akce k volbě prezidenta ČSSR – rozhodnutí náčelníka OS SNB, plán operativních opatření k zajištění MBA (1989) | | 11 | |
| | Plán mimořádných bezpečnostních opatření v rámci OS SNB Jihlava v návaznosti na vyhlášení 1. stupně MBO v době od 7. 12. 1989 do odvolání | | 11 | |
| | Listopadové události r. 1989 v Tesle Jihlava – stanovisko vedení podniku, CZV KSČ, CZV SSM a ZV ROH, výzva stávkového výboru Tesly (1989) | | 14 | |
| **přírůstek S-StB Brno – O-StB Kroměříž (1995)** | Záznam z liturgicko-pastorální konference římskokatolických kněží okresu Kroměříž dne 14. 11. 1989 | | 13 | |
| | Text přednášky, přednesené P. Titěrou na shromáždění zástupců staršovstev Bratrské jednoty baptistů v ČSSR dne 25. 11. 1989 | | 13 | |
| | Záznam o návštěvě studentů v n. p. Technoplast Chropyně v listopadu 1989 | | 13 | |
| **přírůstek S-StB Brno – O-StB Třebíč (1995)** | Plán preventivně-výchovné, právně propagační a publikační činnosti OS SNB Třebíč na rok 1989 | | 2 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Brno – O-StB Třebíč (1995)** | Porady náčelníka O-StB v roce 1989 – zápisy z jednání | | 2 | **StB** |
| | Rozhodnutí k vyhlášení mimořádné bezpečnostní akce od 28. 12.–30. 12. 1989 | | 3 | |
| | Usnesení o zastavení trestního stíhání Vratislava Coufala a Pavla Kučery, obviněných z trestných činů výtržnictví a hanobení republiky a jejího představitele (1989) | | 10 | |
| | Typový projekt k ochraně státní hranice ČSSR a Rakouska, vytypování nástupišť a kontrola osob, připravujících se k násilnému přechodu státní hranice do Rakouska z okresu Třebíč (1989) | | 13 | |
| | Výzva „Několik vět" – Otevřený dopis A. Dubčeka a O. Černíka vládám a ústředním výborům komunistických a dělnických stran MLR, PLR, BLR, NDR a SSSR + argumentační materiál (1989) | | 13 | |
| | Události z přelomu let 1989–1990 – jednání s představiteli OF, zapečetění místnosti používané StB na Okresní správě spojů | | 13 | |
| **přírůstek S-StB Brno – O-StB Uherské Hradiště (1995)** | Plán práce O-StB Uherské Hradiště na rok 1989. Vyhodnocení plánu práce za jednotlivá čtvrtletí | | 6 | |
| | Svodky událostí 1989 | | 6 | |
| | Sdělení podnikového ředitele s. p. Česká zbrojovka Uherský Brod: 6/89 – Opatření k zajištění klidu a pořádku ve státním podniku Česká zbrojovka Uherský Brod ve dnech 21. 7.–30. 7. 1989; Opatření k zajištění klidu a pořádku ve státním podniku ČZUB ve dnech 27. 10.–29. 10. 1989; Opatření k zajištění klidu a pořádku ve státním podniku ČZUB ve dnech 22. 12. 1989 –1. 1. 1990 | | 11 | |
| | Akce EXPLOZE, LÉČKA – pátrání po NP teroristických akcí na území ČSSR – lustrace osob, pokyny, záznamy k ostraze budovy OV KSČ (1989) | | 12 | |
| | Soupis svazků a písemností, skartovaných dne 6. 12. 1989 | | 14 | |
| | Okresní slavnosti míru a čs. přátelství spojené s oslavami 45. výročí SNB, Mezinárodního družstevního dne a dožínkami (1989) | | 16 | |
| **přírůstek S-StB Brno – O-StB Žďár nad Sázavou (1995)** | Plány mimořádných bezpečnostních opatření v okrese Žďár nad Sázavou (1989) | | 11 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Brno – O-StB Žďár nad Sázavou (1995)** | Akce LÉČKA – skryté střežení vytypovaných objektů | | 11 | **StB** |
| | Plán politického zabezpečení služební činnosti O-StB Žďár nad Sázavou v roce 1989 | | 11 | |
| **přírůstek S-StB Brno – IV. odbor (2005)** | Zápisy z porad náčelníka S-StB Brno – rok 1989 | | 1 | |
| **přírůstek KS SNB Brno (2778–2793/ 96)** | MBO – listopad 1989 | | 3 | **MV ČSR** |
| | Vyhlášení MBA listopad 1989 | | 3 | |
| | Rozhodnutí náčelníka S StB Brno k zajištění klidu, pořádku, bezpečnosti veřejně činných osob 1989 | | 3 | |
| | MBO k 71. výročí vzniku ČSR | | 8 | |
| | Plán BO k likvidaci hromadných protispolečenských vystoupení | | 8 | |
| | MBA – „Mezinárodní den studentstva“ 1989 | | 9 | |
| | MBO od 29. 11. do 11. 12. 1989 | | 9 | |
| | Porady náčelníka S VB červenec až prosinec 1989 | | 9 | |
| **přírůstek KS SNB Brno (2949–2970/ 97)** | Rozkazy náčelníka KS SNB Brno č. 1– 71/1989 | | 9 | |
| **přírůstek KS SNB Brno (3307–3321/ 00)** | Zápisy ze štábu náčelníka KS SNB 1989 | | 2 | |
| **Krajská správa SNB České Budějovice** | | | | |
| **přírůstek S-StB České Budějovice (1994)** | Plány práce<br>– Vyhodnocení plnění základních úkolů ročního plánu KS SNB S-StB České Budějovice ze dne 14. 11. 1989; Vyhodnocení současného stavu a dosažené úrovně realizace racionalizačních opatření po linii StB v roce 1989<br>(ze dne 30. 10. 1989) | | 7 | **StB** |
| | Štáby N KS SNB<br>(Zápisy z jednání štábu náčelníka KS SNB) | | 7 | |
| | Porady s náčelníky OS SNB<br>(Zápisy z jednání porady s náčelníky OS SNB konaných dne 16. 2. 1989 a 21. 4. 1989 – obsahují mj. hodnocení bezpečnostní situace a opatření k zabezpečení klidu a veřejného pořádku v době únorových a následně májových oslav) | | 7 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB České Budějovice (1994)** | Součinnostní cvičení (Součinnostní velitelsko – štábní cvičení s řídícími orgány okresu Pelhřimov – organizační zajištění – cvičení mělo proběhnout ve dnech 20.–21. 10. 1989, jeho tématem bylo uvedení řídících orgánů okr. Pelhřimov do jednotlivých stupňů bojové pohotovosti a jejich činnost v době války, vedené klasickými prostředky ničení a při použití jaderných zbraní) | | 7 | **StB** |
| | Pálení materiálů StB (sdělení náměstka vojenského obvodového prokurátora, týkající se likvidace archivních materiálů StB České Budějovice dne 6. 12. 1989) | | 10 | |
| | Hlášení o spolupráci S-StB s orgány LM v letech 1988–1989 ze dne 7. 11. 1989 | | 11 | |
| | Protisocialistické síly (Zaslání materiálu k veřejné kompromitaci antisocialisticky orientovaných osob – informace o zpracování článku „Několik příkladů aneb Co je pod povrchem", který měl být uveřejněn v Jihočeské pravdě ze dne 8. srpna 1989) | | 11 | |
| | Postup StB v listopadu a prosinci 1989 (Zásady činnosti kontrarozvědky při řešení společenské krize politickými prostředky ze dne 28. 11. 1989) | | 11 | |
| | Sdělení o zastavení činnosti Správy vyšetřování StB a rozpuštění jejích útvarů v krajích, předání zařízení umožňujících odposlech Federálnímu ministerstvu dopravy a spojů ze dne 21. 12. 1989 | | 11 | |
| | Akce REŽIM (prověření zabezpečení prostředků reprografické techniky a zamezení jejímu zneužití – 1989) | | 78 | |
| **přírůstek KS SNB České Budějovice (2724–2739/ 95)** | Bezpečnostní opatření k zajištění klidu a veřejného pořádku u příležitosti 71. výročí vyhlášení ČSR | | 1 | **MV ČSR** |
| | MBO k zabezpečení májových oslav 1989 | | 1 | |
| | Závěry z operačního štábu MVŽP ČSR v souvislosti s řešením mimořádných událostí v srpnu 1989 | | 1 | |
| | Plány opatření k zabezpečení MBO v období října 1989 | | 1 | |
| | Plán MBO – III. stupeň k zajištění klidu a pořádku – 17. 11. 1989 | | 1 | |
| | Zápisy z jednání operačního štábu KS SNB, rok 1989 | | 1 | |
| | Závěry z operativní porady náčelníka SVB konané dne 26. 5. 1989 | | 1 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek KS SNB České Budějovice (2724–2739/ 95)** | Závěry z operativní porady náčelníka SVB konané dne 23. 6. 1989 | | 1 | **MV ČSR** |
| | Závěry z operativní porady náčelníka SVB konané dne 28. 7. 1989 | | 1 | |
| | Závěry z operativní porady náčelníka SVB konané dne 31. 8. 1989 | | 1 | |
| | Závěry z operativní porady náčelníka SVB konané dne 22. 9. 1989 | | 1 | |
| | Závěry z operativní porady náčelníka SVB konané dne 26. 10. 1989 | | 1 | |
| | Operativní porady náčelníka SVB konané dne 1. a 3. 11. 1989 konané dne 1. a 3. 11. 1989 | | 1 | |
| | Operativní porada náčelníka SVB konaná dne 27. 11. 1989 | | 1 | |
| **přírůstek OS SNB České Budějovice (2724–2739/ 95)** | MBO srpen 1989 | | 5 | |
| | MBO říjen 1989 | | 5 | |
| **přírůstek (2724–2739/ 95)** | MBO – říjen 1989 | | 74 | |
| **přírůstek KS SNB České Budějovice (2987–3003/ 97)** | Protokol o zničení písemností na zrušeném útvaru odboru vyšetřování StB České Budějovice | | 1 | |
| | Protokoly o předání materiálů a písemností bývalé správy StB a odboru vyšetřování StB KS SNB – postoupení | | 1 | |
| | KS SNB České Budějovice: Štáby náčelníka KS SNB – rok 1989 | | 1 | |
| **Krajská správa SNB Hradec Králové** | | | | |
| **přírůstek S-StB Hradec Králové (1996)** | Denní situační zprávy FMV 3. 8. 1989–31. 1. 1990 | | balík V/2 | **StB** |
| | Skartace svazků – odbory, okresy (pokyn náčelníka II. správy SNB ke skartaci spisů NO; pokyn I. náměstka MV ČSSR; seznamy skartovaných materiálů) | | S/1 | |
| | Výkaz preventivních opatření provedených čs. kontrarozvědkou ze 17. 3. 1989 (pouze seznam pěti osob a specifikace PVO – např. zabránění účasti na schůzce OBRODY v Praze, na demonstraci v Praze a Všetatech apod.) | | | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Hradec Králové O-StB Pardubice (1996)** | Skartace 1989 (pokyn náčelníka II. správy SNB ke skartaci spisů NO; pokyn I. náměstka MV ČSSR ze dne 1. 12. 1989 a na něj navazující pokyn náčelníka S-StB Hradec Králové; záznam o vytřídění archivních materiálů) | | 1 | **StB** |
| | Zahájení prací k reorganizaci složky StB – pokyn ze dne 11. 12. 1989 | | 1 | |
| **přírůstek S-StB Hradec Králové O-StB Trutnov (1996)** | Akce REŽIM – prověření zabezpečení prostředků reprografické techniky a zamezení jejímu zneužití z let 1977–1989 (cílem akce bylo zabránit rozmnožování nelegálních tiskovin) | | 15 | |
| | Bezpečnostní opatření k zajištění 42. ročníku Závodu míru v Trutnově – květen 1989 | | 15 | |
| | Hodnocení bezpečnostní situace po linii ochrany EKO v okrese Trutnov za období 10. 6.–10. 9. 1989 (mj. hodnocena i situace mezi horníky) | | 16 | |
| **vnitřní oddělení KS SNB Hradec Králové (M 1 – 1)** | Porady vedení a štábu 1989 | 31 | | **MV ČSR** |
| | Vnitropolitická a bezpečnostní situace v kraji 1989 | 58 | | |
| | Mezirezortní porady 1989 | 212 | | |
| | Porady náčelníků OS SNB 1989 | 245 | | |
| **vnitřní oddělení S-VB Hradec Králové (M 1 – 10/1)** | Porady náčelníka S VB 1989 | 34 | | |
| **přírůstek (4393– 4410/05)** | Rozkazy náčelníka KS SNB č. 1–51/1989 | | | |
| **Krajská správa SNB Ostrava** | | | | |
| **přírůstek S-StB Ostrava (1991)** | Denní informace po linii vnitřního zpravodajství (leden – začátek prosince 1989) | | | **StB** |
| | Dálnopisy operačního střediska KS SNB – hlášení o manifestaci občanů v Olomouci dne 15. 12. 1989 (mj. popisuje průběh korunovace kamenných lvů zdobících vchod do budovy soudu) | | | |
| **přírůstek S-StB Ostrava (1996)** | Denní situační zprávy, zasílané FMV (z roku 1989) | | 6 | |
| **přírůstek S-StB Ostrava (16. 6. 1998)** | Roční hodnocení pracovních výsledků O-StB Nový Jičín (prosinec 1989) | | 8 | |
| | Čtvrtletní informace KS SNB S-StB Ostrava – 1989 (do 18. 9. 1989) | | 14 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek (2677–2698/ 95)** | MBO k srpnu 1989 | | 1 | **MV ČSR** |
| | Koordinační porady 1989 | | 2 | |
| | Informace o aktivitách vnitřních a vnějších nepřátel 1989 | | 2 | |
| | Informace o připravované protestní demonstraci na státní hranici mezi ČSSR a PLR – předložení 1989 | | 2 | |
| | Informace o vnitropolitické situaci 1989 | | 2 | |
| | Vyhodnocení ročního plánu KS SNB za rok 1989 | | 2 | |
| | Štáby náčelníka KS SNB 1989 | | 2 | |
| **Krajská správa SNB Plzeň** | | | | |
| **přírůstek S-StB Plzeň (1996)** | Hlášení po problematice StB (1. 1. 1989–31. 10. 1989) | | 15 | **StB** |
| | Hlášení po problematice StB (1. 11. 1989–31. 1. 1990) | | 16 | |
| | Denní informace z O-StB (7. 3. 1989–6. 7. 1989) | | 16 | |
| | Denní informace z O-StB (7. 7. 1989–29. 1. 1990) | | 17 | |
| | Zprávy o státobezpečnostní situaci v Západočeském kraji – názorová hladina (březen – začátek listopadu 1989) | | 18 | |
| | Názorová hladina obyvatel Západočeského kraje na přestavbu hospodářského mechanismu (leden – duben 1989) | | 19 | |
| | Informace o připravované protisocialistické demonstraci v Plzni ze dne 28. 4. 1989 | | 19 | |
| | Současný stav agenturně operativní činnosti k organizátorům a rozšiřovatelům pamfletu „Několik vět“ | | 19 | |
| | Hodnocení odborů za 1.–3. čtvrtletí 1989 | | 20 | |
| | Přehled o výskytu protizákonných písemností za období leden – říjen 1989 (včetně jejich textů a pisatelů) | | 20 | |
| | Vývoj bezpečnostní situace v ČSSR v roce 1989, cíle a hlavní úkoly služební činnosti SNB, PS a vojsk MV na rok 1990 | | 20 | |
| | Návrh na vyjádření protestu proti odvolání ministra vnitra ČSSR F. Kincla; Výzva CÚV KSČ KS SNB Plzeň ze dne 29. 11. 1989 | | 20 | |
| | Zápisy z jednání štábu náčelníka KS SNB Plzeň (leden – listopad 1989) | | 21 | |
| | Denní informace zasílané OAO na MV ČSSR a II. správu SNB – AIPO (5. 1. 1989–18. 12. 1989) | | 36 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Plzeň (1996)** | Zápisy ze štábu náčelníka Správy vyšetřování StB (leden 1989 – září 1989) | | 153 | **StB** |
| | Vyhodnocení plánu činnosti OVŠ StB KS SNB Plzeň za rok 1989 | | 153 | |
| | Závěry z jednání vedení KS SNB Plzeň dne 28. 11. 1989 a úkoly k zajištění opatření stanovených na jednání operačního štábu FMV dne 27. 11. 1989 | | 153 | |
| | Protokoly o skartování písemností dne 5. 12. 1989 a služebních pomůcek dne 8. 12. 1989 provedeném skartační komisí OVŠ StB Plzeň | | 153 | |
| | Denní informace (svodky) pro Správu vyšetřování StB Praha – 1989 | | 154 | |
| | Zápisy ze štábu a vedení náčelníka OS SNB Cheb –1989 | | 178 | |
| **přírůstek (2706–2723/ 95)** | Zápisy z jednání vedení KS SNB Plzeň 1989 | | 1 | **MV ČSR** |
| | Zápisy ze štábu náčelníka KS SNB Plzeň červen – říjen 1989 | | 1 | |
| | Průběžná zpráva k šetření pálení písemností S StB Plzeň u obce Záluží 1989 | | 2 | |
| | Zpráva o bezpečnostní situaci v ZčK za 1. pololetí 1989 | | 2 | |
| | Bezpečnostní situace v ZčK dne 21. 8. 1989 | | 2 | |
| | Informace o přijatých opatřeních na den 6. 5. 1989 | | 2 | |
| | Vyhlášení pohotovosti dne 28. 10. 1989 | | 2 | |
| | Bezpečnostní situace v ZčK dne 21. 11. 1989 | | 2 | |
| | Vývoj bezpečnostní situace listopad 1989 | | 2 | |
| | Bezpečnostní situace v ZčK dne 22. 11. 1989 | | 2 | |
| | Bezpečnostní situace v ZčK dne 23. 11. 1989 – hlášení | | 2 | |
| | Bezpečnostní situace v ZčK dne 25. 11. 1989 k 18.00 hod. – hlášení | | 2 | |
| | Bezpečnostní situace v ZčK dne 25. 11. 1989 k 23.19 hod. – hlášení | | 2 | |
| | Bezpečnostní situace v ZčK dne 26. 11. 1989 k 13.00 hod. – hlášení | | 2 | |
| | Bezpečnostní situace v ZčK dne 26. 11. 1989 k 18.00 hod. – hlášení | | 2 | |
| | Bezpečnostní situace v ZčK dne 27. 11. 1989 – hlášení | | 2 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek (2706–2723/ 95)** | Bezpečnostní situace v ZčK dne 1. 12. 1989– hlášení | | 2 | **MV ČSR** |
| | Doklad náčelníka KS SNB na poradu u MV dne 6. 12. 1989 | | 2 | |
| | Bezpečnostní situace v ZčK dne 6. 12. 1989 | | 2 | |
| | Doklad náčelníka KS SNB pro MV ČSSR dne 18. 10. 1989 | | 3 | |
| | Vyhodnocení bezpečnostních opatření 1989 | | 3 | |
| | Zápisy z porady s náčelníky krajského štábu LM 1989 | | 3 | |
| | Zápis ze součinnostní porady s veliteli brigád PS 1989 | | 3 | |
| | Vývoj bezpečnostní situace listopad 1989 | | 3 | |
| | Informace o bezpečnostní situaci – 28. 10. 1989 | | 3 | |
| | Studentské shromáždění – informace 1989 | | 3 | |
| | Zápis ze štábu náčelníka KS SNB 1989 | | 3 | |
| | Svodky denních událostí – 1. pololetí r. 1989 | | 3 | |
| | Svodky denních událostí – 2. pololetí r. 1989 | | 4 | |
| | MBO – Májové oslavy 1989 | | 9 | |
| | Vyhodnocení BO ze 6. 5. 1989 | | 9 | |
| | Bezpečnostní situace za 1. pololetí 1989 v ZčK | | 9 | |
| | MBO srpen 1989 | | 9 | |
| | MBO – zajištění veřejného pořádku 15.–29. 10. 1989 | | 9 | |
| | MBO – listopad 1989 | | 9 | |
| | Doklad náčelníka S VB u MV 18. 10. 1989 | | 10 | |
| **přírůstek (2846–2847/ 96)** | Hlášení operačního střediska KS SNB 1. 5.–31. 12. 1989 | | 9 | |
| **přírůstek (2887–2904/ 96)** | Rozkazy náčelníka KS SNB v Plzni č. 25, 40, 50, 57, 62, 63/1989 | | 1 | |
| **Krajská správa SNB Ústí nad Labem** | | | | |
| **přírůstek S-StB Ústí nad Labem (1994)** | „Rozlišení právní kvalifikace přestupku“ ze dne 17. 11. 1989 (týká se aplikace jednotlivých paragrafů v souvislosti s organizováním nepovolených nebo zakázaných veřejných shromáždění, manifestací nebo průvodů) (OS-418/OA-02-89) | | 12 | **StB** |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Ústí nad Labem (1994)** | Reorganizace složky StB – pokyn (pozastavení operativní činnosti některých odborů II. správy SNB a 2. odborů S-StB) (OS- 00402/01-89) | | 12 | **StB** |
| | Informace o bezpečnostní situaci a dalších úkolech v boji proti vnitřním nepřátelům včetně konkretizace opatření (zasláno 24. 7. 1989 náčelníkem II. správy SNB K. Vykypělem) (OS- 00276/01-89) | | 18 | |
| | Bezpečnostní situace v roce 1989 – Zprávy za období leden – srpen, říjen | | 18 | |
| | Mimořádná bezpečnostní akce 17. 11.–20. 11. 1989 (OS-00385/OA-89) | | 18 | |
| | Zvláštní informace o záměrech aktivistů tzv. „Ekologické společnosti“ a funkcionářů OV Čs. strany socialistické v Ústí nad Labem a o uvedení do funkce faráře Českobratrské církve evangelické v Liberci ze dne 14. 9. 1989 (OS-0333/01-89) | | 18 | |
| | Podklady pro jednání kolegia MV ČSSR dne 7. 11. 1989 – Zprávy o bezpečnostní situaci v Severočeském kraji (OS- 00277/01-89) | | 18 | |
| | Zhodnocení bezpečnostních opatření k zajištění klidu a veřejného pořádku v období květnových oslav ze dne 10. 5. 1989 (OS- 00195/OA-01-89) | | 18 | |
| | Plán bezpečnostních opatření DEMONSTRACE 1989 z listopadu 1989 (včetně materiálů oddělení pro politicko-výchovnou práci KS SNB Ústí n. L., provolání k příslušníkům apod.) (OS-00388/OA-01-89) | | 18 | |
| | Informace postoupené stranickým a státním orgánům v 1. a 2. pololetí 1989 (velké množství nejrůznějších zpráv – např. aktivita duchovního ČCE Zdeňka Bárty, podněty pro vystoupení v předsed- nictvu OV KSČ v Liberci k problematice mládeže, státobezpečnostní situace, protisocialistické a protikomunistické projevy mezi pracovníky Vědecko-výzkumného ústavu ČSUP Stráž pod Ralskem, působení opozičních skupin a jejich aktivistů atp.) (OS-015/OA-89) | | 19 | |
| | Bezpečnostní opatření ŘÍJEN 1989 (OS-00349/01-89) | | 20 | |
| | Plán bezpečnostních opatření SRPEN 1989 (OS-00281/OA-89) | | 20 | |
| | Denní situační zprávy za leden 1990 (OS-001/OA-01-90) | | 20 | |
| | Denní situační zprávy za měsíc prosinec 1989 | | 23 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Ústí nad Labem (1994)** | Operativní porady náčelníka S-StB za období leden – červenec 1989 | | 23 | **StB** |
| | Týdenní informace z O-StB ve Středočeském kraji za období leden – květen 1989 (OS-0025/OA-89) | | 24 | |
| | Svodná informace k ohlasové činnosti správy VB – předložení (ohlasy k vnitropolitické situaci za období 26. 8. 1989–1. 9. 1989) (VB-0161-20/01-89) | | 24 | |
| | Zaslání podkladů pro mezirezortní poradu (pokyn ke zpracování seznamu osob, řešených v souvislosti s šířením „Několika vět" a organizováním dalších podpisových nebo protispolečenských akcí + příslušné seznamy) (OS-00359/OA-15-89) | | 28 | |
| | Plnění usnesení vlády č. 67/75, trestná činnost mládeže a trestná činnost páchaná na mládeži, součinnost s orgány SSM, KOR a KNV ze dne 3. 11. 1989 (OS-00370/OA-15-89 ) | | 28 | |
| | Kontrolní zpráva o plnění „Souboru opatření proti negativním jevům – podklad pro krajskou mezirezortní poradu v listopadu 1989 (OS-0423/OA-13-89) | | 28 | |
| | Poděkování za výkon služby v období MBO ze dne 29. 8. 1989 (OS-337/OV-01- 89) | | 29 | |
| | Stanovisko GP ČSSR k dalšímu postupu proti aktivizaci protisocialistických sil ze dne 21. 8. 1989 (OS-0294/OA-01-89) | | 29 | |
| | Vystoupení náčelníka S-StB Ústí nad Labem na celostátní poradě v Maxičkách ve dnech 30. 10. až 2. 11. 1989 (OS-00357/OA-01-89) | | 30 | |
| | Celostátní porada náčelníků S-StB a náčelníků linijních odborů, organizovaná HSK SNB – návrhy a náměty ze dne 28. 7. 1989 (OS-0226/OA- 01-89) | | 30 | |
| | Plány práce S-StB Ústí nad Labem a jejích jednotlivých odborů na rok 1989 a plány O-StB v Severočeském kraji na rok 1989 | | 36 | |
| | Osoby ohrožující vnitřní pořádek a bezpečnost státu evidované podle NMV ČSSR č. 21/78 – pokyn N II. správy SNB ke skartaci spisů (OS-00400/02-89) | | 36 | |
| | Pokyn I. náměstka MV ČSSR – skartace (OS-00399/OA-01-89) | | 36 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Ústí nad Labem (1994)** | Materiály pro dokumentační skupinu – obsahují mj. Vyhodnocení situace v okrese Ústí nad Labem z hlediska písemných projevů, letáků, organizování demonstrací a jejich dokumentace ze dne 25. 11. 1989, záznamy k založení OF v Benešově nad Ploučnicí a k dokumentům rozšiřovaným Stávkovým výborem PF UK v Praze, různé letáky a prohlášení atd. (OS-00391/OA-24-89) | | 36 | **StB** |
| | Bezpečnostní situace v Severočeském kraji za měsíc září 1989 – podkladová zpráva pro KV KSČ (OS-0036/OA-01- 89) | | 36 | |
| | Pololetní vyhodnocení plnění úkolů vyplývajících z rozpracování plánu práce S-StB na rok 1989 (OS-0038/6- 04-89) | | 36 | |
| | Hodnocení výslednosti a efektivnosti práce oddělení StB vybraných OS SNB k celostátnímu a republikovému ocenění ze dne 5. 10. 1989 (OS-00337/01-89) | | 36 | |
| | Situační zprávy KS SNB Ústí n. L. za období leden – květen 1989 | | 45 | |
| | Situační zprávy za období červen – říjen 1989 | | 46 | |
| | Situační zprávy za období listopad 1989 – leden 1990 | | 47 | |
| | Zápisy z jednání štábu náčelníka KS SNB z roku 1989 (leden – prosinec) včetně některých podkladů (Zhodnocení bezpečnostní situace a opatření přijatých k zajištění klidu a veřejného pořádku v období oslav vzniku ČSR a 72. výročí VŘSR ze dne 13. 10. 1989; Stav, úroveň a výslednost státobezpečnostní práce v problematice Charta 77 a tzv. nezávislých iniciativ, součinnost s orgány VB při tlumících a rozkladných opatřeních ze dne 28. 4. 1989; Bezpečnostní situace v kraji a návrh bezpečnostních opatření k zajištění klidu a veřejného pořádku v souvislosti s 21. výro-čím internacionální pomoci států Varšavské smlouvy ze dne 9. 8. 1989; Zpráva k problematice MLÁDEŽ ze dne 24. 5. 1989) (OS-0088/01-89) | | 48 | |
| | Bezpečnostní opatření ŘÍJEN 1989 (plán bezpečnostních opatření, plán rozmístění operativních hlídek při zajištění klidu a veřejného pořádku u příležitosti oslav 71. výročí vzniku Československa, 21. výročí schválení zákona o čs. federaci a Dne znárodnění v r. 1945, Bezpečnostní situace v Severočeském kraji k 05.00 hod. dne 27., 28. a 29. října 1989) | | 49 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek S-StB Ústí nad Labem (1994)** | Vyhodnocení operativní situace v problematice kontrarozvědné ochrany obrozených stran NF – ČSL, ČSS za I. pololetí 1989 (OS-00259/OA-16-89) | | 51 | **StB** |
| | Písemnosti k problematice pravice a Charta 77 (Analytická informace o plnění úkolů CP KLÍN za období 10. 3. 1989–10. 6. 1989 a 13. 6. 1989–13. 9. 1989; Záznam ze součinnostního jednání v problematice Charta 77 – Nezávislé iniciativy; Plán opatření k členům NMS a CH 77 v období májových oslav; Záznam ze součinnostního jednání k setkání NMS dne 8. 4. 1989 v Liberci) | | 51 | |
| | Písemnosti k problematice kontrarozvědné ochrany mládeže (Zjištění stykové báze do VŠ studentů – zpráva ze dne 3. 11. 1989; Zhodnocení operativní situace na teritoriu Severočeského kraje za období 15. 6. 1989 do 20. 9. 1989 se zaměřením na komplexnost KR ochrany mládeže před negativními jevy a prognózy v této problematice ze dne 26. 9. 1989; Rozborová zpráva v problematice KR ochrany VŠ mládeže ze dne 12. 5. 1989; Zhodnocení stavu součinnosti složek StB a VB k prohloubení funkce komplexního systému ochrany mládeže před působením vnitřního a vnějšího protivníka ze 6. 5. 198) | | 51 | |
| | Vyhodnocení plánu práce za 1., 2. a 3. čtvrtletí roku 1989 po linii 1. a 3. odboru S-StB (včetně jednotlivých O-StB) | | 60 | |
| | Různé písemnosti, týkající se listopadových událostí r. 1989 v Teplicích; Dvě kratší písemnosti se vztahují také k 28. říjnu (opatření k zájmu o uspořádání demonstrace + anonymní dopis) | | 231 | |
| | Situace v okrese Ústí nad Labem – denní informace (z prosince 1989) | | 237 | |
| | Situační zprávy OS SNB Ústí nad Labem za období 2. 10. 1989–31. 1. 1990 | | 241 | |
| **přírůstek S-StB Ústí nad Labem (1996)** | Stanovisko GP ČSSR k dalšímu postupu proti aktivizaci protisocialistických sil | | 2 | |
| | Vyhodnocení plánu činnosti odboru vyšetřování StB za rok 1989 | | 2 | |
| **přírůstek KS SNB Ústí nad Labem (2814–2833/ 96)** | Situační zprávy za rok 1989 | | 1 | **MV ČSR** |
| | Zasedání štábu náčelníka KS SNB dne 21. 6. 1989 – zápis | | 2 | |
| | Zasedání štábu náčelníka KS SNB dne 19. 7. 1989 – zápis | | 2 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek KS SNB Ústí nad Labem (2814–2833/ 96)** | Zasedání štábu náčelníka KS SNB dne 16. 8. 1989 – zápis | | 2 | **MV ČSR** |
| | Zasedání štábu náčelníka KS SNB dne 20. 9. 1989 – zápis | | 2 | |
| | Zasedání štábu náčelníka KS SNB dne 18.10. 1989 – zápis | | 2 | |
| | Zasedání štábu náčelníka KS SNB dne 22. 11. 1989 – zápis | | 2 | |
| | Operativní porady náčelníka Správy VB v roce 1989 | | 2 | |
| | Seznam osob předvedených na útvary VB z důvodů narušení veřejného pořádku a asociálních vystoupení, r. 1989 | | 4 | |
| | Postup proti aktivizaci protisocialistických sil – stanovisko GP ČSR, r. 1989 | | 4 | |
| | SRPEN 89 – bezpečnostní opatření, r. 1989 | | 4 | |
| | Mimořádná bezpečnostní opatření k zajištění klidu a veřejného pořádku u příležitosti 21. výročí internacionální pomoci vojsk států Varšavské smlouvy Československu, r. 1989 | | 5 | |
| | Kontrolované osoby – SRPEN 89 – prověrky, r. 1989 | | 5 | |
| | Informace o bezpečnostní situaci v Severočeském kraji ve vazbě na vývoj v republice, včetně vyhodnocení bezpečnostních opatření k 21. 8.1989 | | 5 | |
| | Dokumentační deník řídícího štábu na operačním středisku KS SNB Ústí nad Labem ze dne 13. 11. 1989 v souvislosti s možnou manifestací v Teplicích | | 5 | |
| | Štáby náčelníka KS SNB Ústí nad Labem – jednání v roce 1989 | | 6 | |
| | Mimořádná bezpečnostní opatření k zajištění klidu a veřejného pořádku v období od 17. 11. 1989 | | 7 | |
| | Zasedání štábu náčelníka KS SNB dne 17. 5. 1989 – zápis | | 7 | |
| | MBO VÝROČÍ – KVĚTEN 1989 | | 8 | |
| | Bezpečnostní opatření VLAK v době od 16. do 28. 10. 1989 | | 8 | |
| | Typový plán realizace bezpečnostně pátracího opatření VLAK – zaslání, r. 1989 | | 8 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek OS SNB Chomutov (2814–2833/ 96)** | MBO – SRPEN, r. 1989 | | 70 | **MV ČSR** |
| | Vyhlášení MBO v návaznosti na výročí 17. listopadu, r. 1989 | | 70 | |
| **přírůstek OS SNB Liberec (2814–2833/ 96)** | MBO – KVĚTEN 1989 | | 77 | |
| | MBO Výročí SRPEN 1989 | | 77 | |
| | MBO ŘÍJEN 1989 | | 77 | |
| | MBO LISTOPAD 1989 | | 77 | |
| **přírůstek OS SNB Teplice (2814–2833/ 96)** | Plán bezpečnostních opatření k demonstraci 11. 11. 1989 Teplice | | 86 | |
| | Opatření k mítinku 20. 11. 1989 v Teplicích | | 86 | |
| | MBO 20. 11. 1989 – opatření | | 86 | |
| **přírůstek OS SNB Chomutov (2928–2947/ 96)** | KVĚTEN – vyhlášení MBO a realizace TP VÝROČÍ, r. 1989 | | 29 | |
| | ŘÍJEN – vyhlášení MBO a realizace TP VÝROČÍ, r. 1989 | | 29 | |
| **přírůstek KS SNB Ústí nad Labem (2928–2947/ 96)** | Pokyn k předložení kázeňských rozkazů k potrestání příslušníků SNB za činnost v souvislosti s prováděním skartací v závěru roku 1989, r. 1990 | | 182 | |
| | Zásah jednotek SNB ve dnech 12. a 13. 11. 1989 v Teplicích – pokyn, r. 1990 | | 189 | |
| **přírůstek OS SNB Teplice (3041–3059/ 97)** | Prověřování zásahů orgánů SNB dne 11.–13. 11. 1989, r. 1990 | | 223 | |
| | Předávaná dokumentace k zásahům 11., 12. a 13. 1989, r. 1990 | | 223 | |
| | Vrácení magnetofonové kazety a videokazety se záznamem ze dne 13. 11. 1989 (obě kazety připojeny v igelitovém obalu u spisu), r. 1990 | | 223 | |
| **přírůstek KS SNB Ústí nad Labem (3103–3111/ 98)** | Rozkaz náčelníka KS SNB č. 42/89 – Vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření | | 5 | |
| | Rozkaz náčelníka KS SNB č. 21/89 – Vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření v souvislosti s oslavami „Svátku práce“ a „44. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou“ | | 5 | |
| | Rozkaz náčelníka KS SNB č. 34/89 – Vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření k zajištění klidu a veřejného pořádku na území ČSSR u příležitosti 21. výročí pomoci vojsk států Varšavské smlouvy | | 5 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek KS SNB Ústí nad Labem (3103–3111/ 98)** | Rozkaz náčelníka KS SNB č. 48/89 – Mimořádná bezpečnostní akce k zajištění klidu a veřejného pořádku u příležitosti oslav „Mezinárodního dne studentstva“ | | 5 | **MV ČSR** |
| | Rozkaz náčelníka KS SNB č. 49/89 – Vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření v návaznosti na proběhlé výročí 17. listopadu | | 5 | |
| | Rozkaz náčelníka KS SNB č. 50/89 – Vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření po výročí 17. listopadu | | 5 | |
| | Rozkaz náčelníka KS SNB č. 51/89 – Vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření na základě Rozkazu MV ČSSR č. 21/89 | | 5 | |
| **přírůstek OS SNB Teplice (3260–3284/ 99)** | Přezkoumání zásahu pořádkových sil SNB, ekologická demonstrace v Teplicích | | 130 | |
| **Hlavní správa Pohraniční stráže a Ostrahy státních hranic** | | | | |
| **přírůstek (161/ 07)** | Denní hlášení z roku 1989 (zejména k hromadnému odchodu občanů z NDR v září 1989) | | 35 | **VMV** |
| | Proryvy a další mimořádné události za rok 1989 (zejména k exodu občanů z NDR po 11. 9. 1989) | | 36 | |
| | Vyhodnocení roční zprávy k 3. listopadu 1989 (reakce na uvolnění mezinárodní situace v oblasti odzbrojování, procentuelně vyjádřen nárůst proryvů občany NDR po 11. 9. 1989) | | 37 | |
| **Správa vojsk MV** | | | | |
| **přírůstek (137/ 04)** | Hlášení o stavu vojenské kázně a kázeňské praxe u 5. výcvikového pluku MV za 2. pololetí 1988–1989 a za výcvikový rok 1988–1989, příloha k č.j.: V-0395 ze dne 6. října 1989 (zejména hodnocení pluku při součinnostním cvičení s LM v listopadu 1989 na téma „Potlačení hromadného protispolečenského vystoupení“, několikeré nasazení příslušníků pluku k likvidaci protispolečenských demonstrací v součinnosti se Správou hlavního města Prahy a Středočeského kraje) | | 49 | **VMV** |
| | Vyhodnocení úkolů ročního plánu Správy vojsk MV na rok 1989 a závěry pro služební činnost vojsk MV v roce 1990, č j. : V-01035 ze dne 24. října 1989 (nasazení příslušníků OZU do mnoha MBO např. při lednových, srpnových a zářijových událostech na Václavském náměstí, při akci nezávislých struktur na Letenské pláni) | | 49 | |

| označení fondu/přírůstku | obsah/regest | inv. j. | karton/ balík | místo uložení |
|---|---|---|---|---|
| **přírůstek (137/ 04)** | Hodnocení plnění úkolů výcvikového roku 1989 u odboru zvláštního určení, č.j.: OZU-0304 ze dne 10. října 1989 (přehled bezpečnostních akcí, do kterých byli příslušníci OZU v roce 1989 nasazeni) | | 49 | **VMV** |
| | Vyúčtování zvláštních odměn za služební pohotovost, kterou plnili příslušníci Správy vojsk v době svého studia na jazykové škole SNB v Praze ve dnech 20. 11.–29. 11. 1989 v Praze na základě Rozkazu náčelníka KS FMV č. 89 ze dne 20. 11. 1989 a Rozkazu N JŠ SNB č. 38 ze dne 21. 11. 1989, č.j. : FK- 0247/JŠ – 1989 ze dne 18. prosince 1989 | | 51 | |
| **VÚ MV – 9844 Frýdek – Místek** | | | | |
| **přírůstek (138/ 04)** | Nařízení velitele 5. výcvikového pluku MV k zabezpečení mimořádných bezpečnostních opatření ve dnech 15.–22. 8. 1989 (určení příslušnici pluku pro posílení pořádkových jednotek pro FMV, KS SNB Ostrava a KS SNB Brno) | | 2 | **VMV** |
| **VÚ MV – 2220 Praha – Zbraslav** | | | | |
| **přírůstek (140/ 04)** | Směrnice provozní roty pro zabezpečení bojové pohotovosti v roce 1989 | | 16 | **VMV** |
| **Vojenská rada hlavní správy Pohraniční stráže a ostrahy státních hranic** | | | | |
| **Fond 2358** | Závěry z analýzy tlaku narušitelů a příčin proryvů v r. 1988; návrhy opatření k zabezpečení OSH v roce 1989 (výrazný nárůst přílivu občanů z NDR v září 1989) | 1002 | | **VMV** |
| | Roční plán vojenské rady na rok 1990 (rekapitulace předchozího roku, zejména problémy ostrahy hranic po 11. září 1989) | 1020 | | |
| **7. brigáda PS Sušice** | | | | |
| **Fond 2344** | Seznamy bývalých příslušníků VKR, zpravodajské služby, politické správy HS PS OSH, absolventů školy KGB a politického oddělení 7. brigády PS Sušice, kteří byli ve funkci k 17. 11. 1989 | 1101 | | **VMV** |
| **Zpravodajská správa Generálního štábu** | | | | |
| **přírůstek FMNO, ZS/GŠ (1989)** | Tajný vnitřní rozkaz náčelníka ZS/GŠ číslo 0133 ze dne 12. 12. 1989 – Změny v politickém vzdělávání na pracovištích ZS/GŠ po 5. 12. 1989 | | 5 | **OOS** |
| **přírůstek FMNO, ZS/GŠ (1989)** | Informační zpráva z 31. 7. 1989, č.j. 016763 (Petice „Několik vět“, kádrové opatření s nrtm. Němcem) | | 4 | |
| **přírůstek FMNO, ZS/GŠ (1990)** | Změny v ZS/GŠ po 30. 11. 1989 | | 1 | |

# Osobní doklady biskupa Štěpána Trochty

**Petra Gabrielová**

## Úvodem

Jedním ze soudních procesů vedených proti členům Církve římskokatolické, jejichž cílem bylo odstranit z aktivní služby ty osoby, které se stěžejním způsobem podílely na duchovní, právní a administrativní správě diecéze, bylo odsouzení litoměřického biskupa Štěpána Trochty a kněží Františka Rabase, Františka Vlčka a Bohumila Landsmanna. Tito čtyři duchovní litoměřické diecéze byli Nejvyšším soudem v Praze 23. července 1954 odsouzeni v soudním procesu za údajný trestný čin velezrady a vyzvědačství.[1] Štěpán Trochta byl odsouzen na dvacet pět let odnětí svobody, Bohumil Landsman na sedm let, František Rabas na dvacet let a František Vlček na patnáct let.

Prošetřování jejich kauzy dokumentuje vyšetřovací spis, uložený v Archivu bezpečnostních složek pod archivním číslem V-2309 MV, který zahrnuje tři svazky a šest obálek.[2] Jedna z obálek obsahuje osobní doklady Štěpána Trochty, které byly vybrány pro účel této malé edice dokumentů. Ve složce dokumentace číslo 12 nacházíme Trochtův jmenovací biskupský dekret, jeho školní zprávu, domovský, rodný a křestní list, rodný a křestní list Jana Trochty a oddací list jeho rodičů Františka a Anny Trochtových.

Doklady byly nalezeny Státní bezpečností v říjnu 1952 při domovní prohlídce v rodinném domě Marie Zbrojové[3] v Mělníku, kde byly v souvislosti s plánovaným Trochtovým odchodem do exilu uschovány, aby byly připraveny na odvoz do zahraničí. Právě skutečnost, že Štěpán Trochta své osobní doklady ukryl, byla použita jako důkaz jeho plánovaného útěku z republiky, a proto také tyto dokumenty nacházíme v Rozhodnutí o předložení věcných důkazů soudu pod bodem číslo 12. Protože se předpokládalo, že případný úspěšný útěk umožní Trochtovi referovat v zahraničí o postavení církve v Československu, byl jeho doložený pokus o odchod do exilu použit komunistickou justicí jako jedno z potvrzení údajné Trochtovy velezrady a špionáže.[4]

1 Rozsudek Nejvyššího soudu v Praze sp. zn. 1 T 20/54.

2 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond vyšetřovacích spisů centrály (dále f. V-MV), archivní číslo (dále jen arch. č.) V-2309 MV.

3 Marie Zbrojová působila v obecné škole v Mělníku jako katechetka. Od roku 1950 zajišťovala doručování korespondence internovaných řeholníků a později také litoměřického biskupa Trochty. V době vyšetřování byla ve vysokém stupni těhotenství, v prosinci 1952 porodila dceru a v březnu 1953 ji Krajský soud v Praze odsoudil za údajnou velezradu a vyzvědačství k deseti letům odnětí svobody. ABS, f. V-MV arch. č. V-331 MV.

4 Postulování trestných činů, např. poškozování zájmů republiky v zahraničí, velezrada, špionáž

Dokumenty jsou v článku zveřejněny formou reprodukce snímáním v datové podobě (skenováním). Rozměr velikosti originálu archiválie je uveden v následné citaci. Doklady jsou v článku řazeny chronologicky, podle data svého vzniku a jsou opatřeny regesty a poznámkovým aparátem. Samotným reprodukcím archiválií předchází pro přehlednost celkový seznam zveřejněných dokumentů i s regesty. Pokud budou reprodukce vybraných osobních dokladů využity historiky k dalšímu bádání o životě a působení Štěpána kardinála Trochty, splní tato malá edice dokumentů svůj účel.

## Životopis Štěpána Trochty

Životní příběh a dílo Štěpána Trochty byly již několikrát zpracovány[5] a jeho životopis je všeobecně známý. Přesto pro úplnost studie předkládám jeho životopisnou osu.

Člen kongregace salesiánů a litoměřický biskup Štěpán Trochta se narodil 26. března 1905 ve Francově Lhotě manželům Anně a Františkovi Trochtovým. Po studiích v italském Turínu přijal v červenci 1932 kněžské svěcení a poté působil krátce v prvním salesiánském centru v Československu – ve Fryštáku na Moravě, a později v Ostravě. Od roku 1934 pracoval na vzniku salesiánského ústavu v Praze-Kobylisích, kde později uplatnil svoje schopnosti i jako jeho ředitel. V květnu 1942 byl zatčen gestapem a až do osvobození Československa vězněn nejprve v Terezíně, později v Mauthausenu a nakonec v Dachau. V listopadu 1947 přijal biskupské svěcení a nastoupil do Litoměřic po biskupu Antonínu Weberovi, který odešel na odpočinek. Trochtovo diplomatické umění bylo využito především v následujících letech, kdy byla církev, jako jeden z nejlépe organizovaných a vnitřně pevných ideových opozičních směrů vůči nastupujícímu komunistickému režimu, pronásledována. Od března 1948 do dubna 1949 vedl jednání se zástupci státu, kteří se systematicky snažili církev dovést k podřízenému postavení totalitní moci. Od roku 1950 byl internován, v lednu 1953 zatčen a v červenci 1954 odsouzen za údajnou velezradu a vyzvědačství na dvacet pět let odnětí svobody. V komunistických lágrech byl vězněn do tzv. velké amnestie v květnu 1960, po propuštění pracoval v dělnických profesích. V roce 1962 mu byl ze strany státu nabídnut předčasný odchod do penze a určeno místo pobytu v Charitním domě v Táboře a později v Radvanově u Mladé Vožice, kde se sešel s obdobně předčasně

---

atd. bylo prokurátory v komunistickém Československu užíváno ve zmanipulovaných soudních procesech vedených proti opozici jako jeden ze způsobů vytváření všeobecné představy, že daná osoba byla po právu odsouzena.

5 *Štěpán kardinál Trochta*. Ed. Čeští salesiáni. Řím 1984; NOVOSAD, J.: *Štěpán Trochta – svědek „T"*, Portál, Praha 2001; NOVOSAD, J.: *Štěpán Trochta – všední den „T",* o. p. s. Francovka, Francova Lhota: 2005; KUČERA, J.: *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta,* Portál, Praha 2006.
Dále byla k Trochtovu působení vydána řada odborných studií, např. KOURA, P.: *Protinacistická odbojová činnost Štěpána Trochty.* In: *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století.* Eds. MAREK, P., HANUŠ, J., Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2006; PLACHÝ, J.: *Biskup Trochta v hodině velké zkoušky.* In: *Securitas Imperii*. č. *11*, ÚDV, Praha 2005, a další.

penzionovaným pražským arcibiskupem Josefem Beranem, „uvolněným" z internace, a s amnestovanými politickými vězni olomouckým světícím biskupem Stanislavem Zelou a premonstrátským opatem Augustinem Machalkou. Na litoměřický stolec se mohl vrátit až v září 1968. O půl roku později byl papežem Pavlem VI. jmenován kardinálem *in pectore* (bez veřejného vyhlášení). Oficiálně bylo jeho jmenování zveřejněno Vatikánem až v dubnu 1973.

Kardinál Trochta zemřel 6. dubna 1974 po bouřlivé diskusi s krajským církevním tajemníkem Karlem Dlabalem.

**Seznam reprodukovaných dokumentů**

**Dokument I**
15. červenec 1917, Francova Lhota
Školní zpráva žáka 4. třídy Štěpána Trochty, vydaná Obecnou školou ve Francově Lhotě ve školním roce 1916/1917 a podepsaná správcem školy a třídním učitelem Janem Kubou a katechetou Josefem Nevtípilem.

**Dokument II**
6. červen 1929, Francova Lhota
Rodný a křestní list Štěpána Trochty, vydaný Římskokatolickým farním úřadem ve Francově Lhotě, spravovaným farářem Štěpánem Nevrlým.

**Dokument III**
22. prosinec 1941, Francova Lhota
Rodný a křestní list Jana Trochty, vydaný Římskokatolickým farním úřadem ve Francově Lhotě, spravovaným farářem Štěpánem Nevrlým.

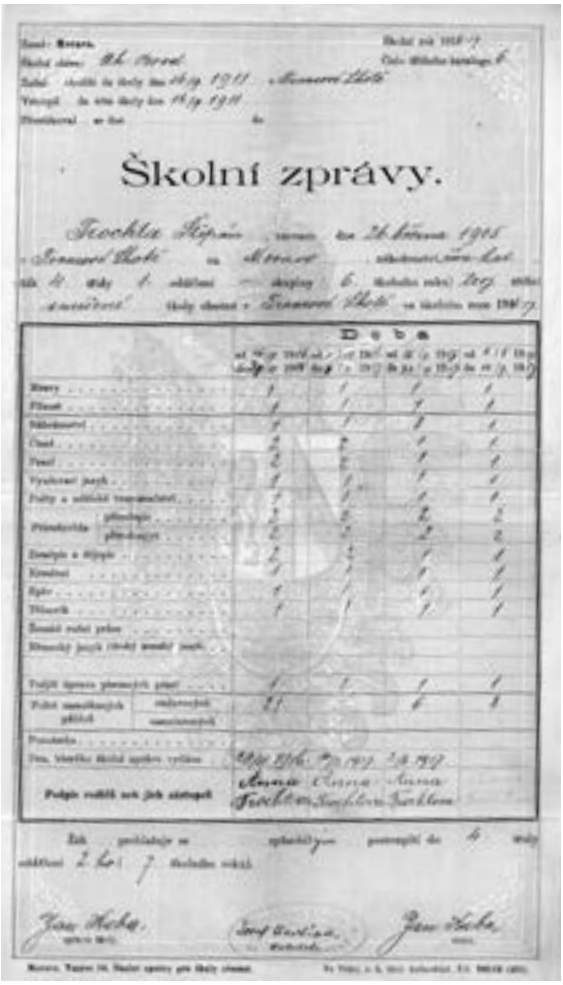
**Dokument IV**
22. prosinec 1941, Francova Lhota
Oddací list Františka a Anny Trochtových, vydaný Římskokatolickým farním úřadem ve Francově Lhotě, spravovaným farářem Štěpánem Nevrlým.

**Dokument V**
17. září 1946, Francova Lhota
Domovský list Štěpána Trochty, vydaný obcí Francova Lhota a podepsaný členem rady Františkem Šulákem a předsedou místního národního výboru Janem Kabrhelem.

**Dokument VI**
27. září 1947, Castel Gandolfo
Papežská pověřovací listina, adresovaná Štěpánu Trochtovi, na základě které byl jmenován litoměřickým biskupem, vydaná římskou kurií, podepsaná za apoštolského kancléře Arthurem Mazzonim a Vincenzem Bianchim Cagliesim, a opatřená pečetí papeže Pia XII. s vyobrazením svatých Petra a Pavla.

## Reprodukce

**Dokument I**
15. červenec 1917,[6] Francova Lhota
Školní zpráva žáka 4. třídy Štěpána Trochty, vydaná Obecnou školou ve Francově Lhotě ve školním roce 1916/1917 a podepsaná správcem školy a třídním učitelem Janem Kubou a katechetou Josefem Nevtípilem.



Školní zprávy.

Originál, tiskopis, papír, 1 list, 34 x 20,5 cm
Zdroj: ABS; f. MV-V, arch. č. V-2309 MV.

6 Dokument není datovaný. Bylo uvedeno datum posledního vyučovacího dne, ke kterému bylo vysvědčení vydáno.

**Dokument II**
6. červen 1929, Francova Lhota
Rodný a křestní list Štěpána Trochty, vydaný Římskokatolickým farním úřadem ve Francově Lhotě, spravovaným farářem Štěpánem Nevrlým.



Republika československá.

Číslo 179 — Diecése [illegible]

Rodní a křestní list.

Otec* [illegible]

Matka* [illegible]

Křtil důst. pán: [illegible]
Kmotři: [illegible]

Porodní asistentka: [illegible]
Poznámka:

Farní úřad v [illegible]

Štěpán Nevrlý, farář

* Rodič a kterou [illegible]

Originál, tiskopis, papír, 1 list, 34 x 19,5 cm
Zdroj: ABS; f. MV-V, arch. č. V-2309 MV.

**Dokument III**
22. prosinec 1941, Francova Lhota
Rodný a křestní list Jana Trochty,[7] vydaný Římskokatolickým farním úřadem ve Francově Lhotě, spravovaným farářem Štěpánem Nevrlým.



Protektorat Böhmen und Mähren
Protektorát Čechy a Morava

Land: Mähren-Schlesien.
Země: moravskoslezská.

Pol. Bezirk:
Pol. okres:

Gerichtsbezirk:
Soudní okres:

C.-Zahl:
Jedn. čís.:

Erzdiözese (Diözese):
Arcidiecéze (diecése):

Dekanat:
Děkanství:

R. k. Pfarrei:
R. k. farnost:

# Geburts- und Taufschein.
# Rodný a křestní list.

Vor- und Zuname:
Křestní a rodné jméno:

Vater*):
Otec*):

Mutter*):
Matka*):

Paten:
Kmotři:

Geburtsassistentin:
Porodní asistentka:
Anmerkung:
Poznámka:

Röm. kathol. Pfarramt
Řím. katol. farní úřad v

am
dne

194

Originál, tiskopis, papír, 1 list, 29,5 x 20,5 cm
Zdroj: ABS; f. MV-V, arch. č. V-2309 MV.

7 Jan Trochta, narozený 8. dubna 1833, byl zřejmě dědem Štěpána Trochty z otcovy strany.

**Dokument IV**
22. prosinec 1941, Francova Lhota
Oddací list Františka a Anny Trochtových,[8] vydaný Římskokatolickým farním úřadem ve Francově Lhotě, spravovaným farářem Štěpánem Nevrlým.

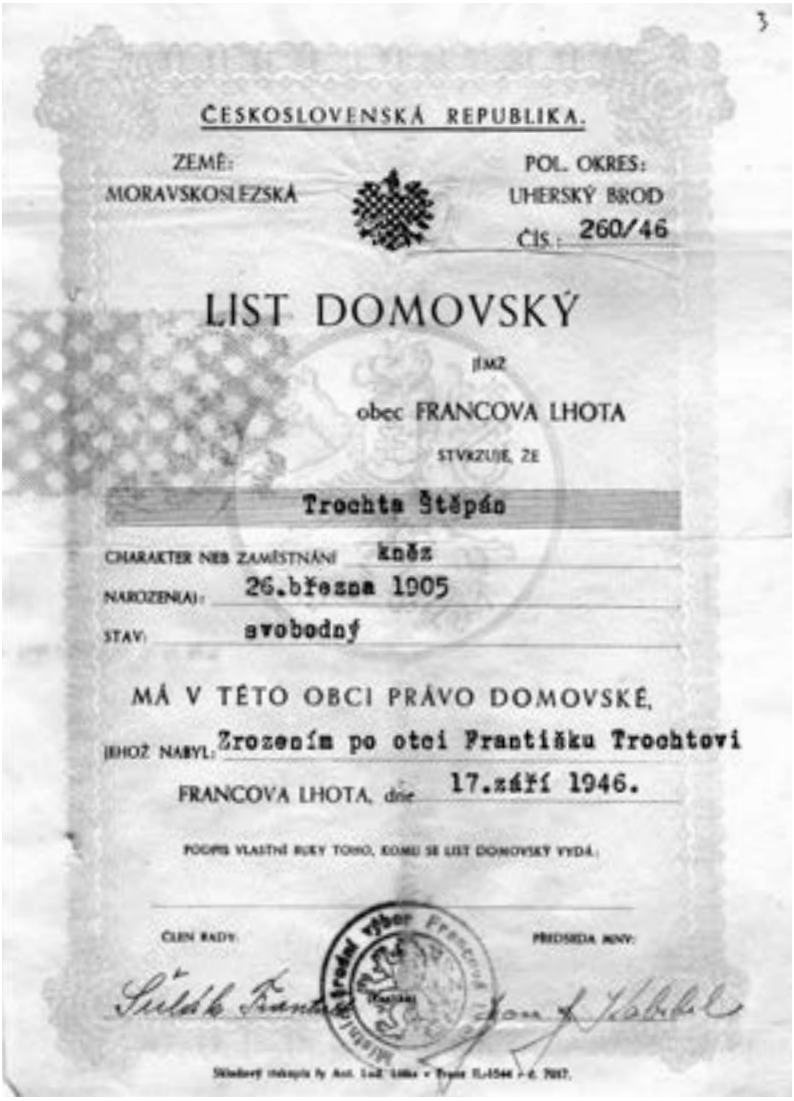


Trauungsschein. Oddavkový list.

Originál, tiskopis, papír, 1 list, 29,5 x 20,5 cm
Zdroj: ABS; f. MV-V, arch. č. V-2309 MV.

8 František Trochta a Anna, rozená Trochtová, byli rodiči Štěpána Trochty.

**Dokument V**
17. září 1946, Francova Lhota
Domovský list[9] Štěpána Trochty, vydaný obcí Francova Lhota a podepsaný členem rady Františkem Šulákem a předsedou místního národního výboru Janem Kabrhelem.



ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA.

ZEMĚ: MORAVSKOSLEZSKÁ

POL. OKRES: UHERSKÝ BROD

ČÍS.: 260/46

# LIST DOMOVSKÝ

JIMŽ

obec FRANCOVA LHOTA

STVRZUJE, ŽE

Trochta Štěpán

CHARAKTER NEB ZAMĚSTNÁNÍ: kněz

NAROZENÍ: 26.března 1905

STAV: svobodný

MÁ V TÉTO OBCI PRÁVO DOMOVSKÉ,

JEHOŽ NABYL: Zrozením po otci Františku Trochtovi

FRANCOVA LHOTA, dne 17.září 1946.

PODPIS VLASTNÍ RUKY TOHO, KOMU SE LIST DOMOVSKÝ VYDÁ:

ČLEN RADY: Šulák František

PŘEDSEDA MNV: Jan Kabrhel

Místní národní výbor Francova Lhota

Originál, tiskopis, papír, 1 list, 21 x 15 cm
Zdroj: ABS; f. MV-V, arch. č. V-2309 MV.

9 Domovský list dokládal domovské právo, které vázalo občana ke konkrétní obci.

**Dokument VI**

27. září 1947, Castel Gandolfo[10]

Papežská pověřovací listina, adresovaná Štěpánu Trochtovi, na základě které byl jmenován litoměřickým biskupem[11] vydaná římskou kurií, podepsaná za apoštolského

10 Castel Gandolfo je italské město ležící třicet kilometrů směrem na jih od Říma. Stojí zde letní papežská rezidence.

11 Pius Episcopus, Servus Servorum Dei,
dilectis Filiis Capitulo Ecclesiae Cathedralis, Clero et Populo Civitatis et Diaecesis Litomericensis salutem et apostolicam benedictionem. Hodie Nos, de venerabilium Fratrum Nostrorum S.R.E. Cardinalium consilio, dilectum Filium Stephanum Trochta, Societatis S. Francisci Salesii sodalem, Collegii „Cardinalis Kaspar" Pragae Moderatorem, ad cathedralem Ecclesiam vestram Litomericensem, suo in praesenti destitutam Pastore, apostolica auctoritate elegimus ipsum illi Episcopum praefecimus et Pastorem. De qua re vos omnes Nostris hisce Litteris certiorem facimus vobisque in Domino mandamus ut eumdem Stephanum, electum vestrum Episcopum, tamquam patrem et pastorem animarum vestrarum devote recipientes ac debito pro sequentes honore, salubribus illius monitis ac mandatis obedientiam praestetis ita ut ille vos devotionis filios et vos eum patrem benevolum invenisse gaudeatis. Volumus autem ut, cura et officio Ordinarii, qui modo diaecesim vestram regit, hae Litterae Nostrae publice perlegantur tum in capitulari conventu qui primus post eas acceptas habebitur, tum ab ambone in ecclesia cathedrali, primo adveniente die festo de praecepto recolendo. Datum ex Arce Gandulphi, anno Domini millesimo nongentesimo quadragesimo septimo, die vicesima septima Septembris mensis, Pontificatus Nostri anno nono.

Pro S.R.E. Cancellario
Arthurus Mazzoni
Vincentius Bianchi Cagliesi

Pius, biskup, služebník služebníků Božích,
milým synům z katedrální kapituly, kléru a lidu města a diecéze litoměřické pozdrav a apoštolské požehnání.
Vybral jsem dnes ze své apoštolské moci a ustanovil, na radu svých ctihodných bratří kardinálů svaté církve římské, k vaší katedrále litoměřické, toho času bez pastýře, za biskupa a pastýře milého syna Štěpána Trochtu, člena Společnosti sv. Františka Saleského, ředitele Koleje kardinála Kašpara v Praze.
Zpravuji vás všechny tímto listem o svém rozhodnutí a v Pánu vám ukládám, abyste Štěpána Trochtu, který byl zvolen vaším biskupem, zbožně přijali za otce a pastýře svých duší a následovali jej s patřičnou úctou, a abyste prokazovali poslušnost jeho prospěšným napomenutím a nařízením; tak se budete radovat, že on ve vás našel věrné syny a vy jste v něm nalezli laskavého otce. Žádám dále, aby ordinář, který vaši diecézi spravuje, zajistil, že tento můj list bude veřejně přečten při zasedání kapituly, konané jako první po přijetí tohoto listu, i od ambónu v katedrále podle uvážení o nejbližším svátku.
Dáno z Castel Gandolfa léta Páně 1947, dne 27. měsíce září, v devátém roce mého pontifikátu.

Za kancléře svaté církve římské
Arthuro Mazzoni
Vincenzo Bianchi Cagliesi

Z latiny přeložily Mgr. Marie Radkovská a ThDr. Petra Gabrielová.

kancléře Arthurem Mazzonim[12] a Vincenzem Bianchim Cagliesim[13] a opatřená pečetí papeže Pia XII. s vyobrazením svatých Petra a Pavla.









Originál, rukopis, pergamen, latinsky, 25,5 x 42 cm, přivěšena pečeť vydavatele
Zdroj: ABS, f. MV-V, arch. č. V-2309 MV.

12 Mons. Arthuro Mazzoni byl v letech 1928–1939 podsekretářem Kongregace pro svátosti.
13 Mons. Vincenzo Cagliesi Bianchi byl v letech 1926–1950 přednostou Apoštolského kancléřství.

# ARCHIVNÍ A – Ž

# Archivní A – Ž

**Gorodky.** Možná si vzpomenete na scénu z knihy Patricka Ryana *Jak jsem vyhrál válku*. V ní vzorný britský důstojník poručík Ernest Goodbody při zásahu své jednotky v Řecku v prosinci 1944, když došlo k bojům mezi jednotkami Národní lidové osvobozenecké armády (ELAS) a vládními silami, zkusil zvláštní taktiku k uklidnění nespokojených aténských občanů. Ať šla řeč o čemkoliv, vždy ji obrátil na téma kriket. „*Kriket je anglická hra,*" sděloval překvapeným Řekům, „*kterou hrají dvě mužstva po jedenácti hráčích. Hraje se na házecí dráze dlouhé dvacet metrů. Na každém jejím konci stojí tři tyčky osmašedesát centimetrů vysoké a vzdálené dvacet centimetrů od sebe. Každé ty tři tyčky tvoří branku. Kriket se hraje pálkou a míčem. Pálka je jako na jedné straně zploštělý kyj a nesmí být širší než deset a půl centimetru a delší než devadesát šest centimetrů. Míč je asi tak velký jako pomeranč, váží mezi sto padesáti pěti a sto šedesáti třemi gramy a povrch má z červené kůže.*" (Patrick Ryan, Jak jsem vyhrál válku, Naše vojsko, Praha 1993, s. 165).

Podobně vyznívá Rozkaz č. 47 (částka 329) ministra národní obrany Československé republiky armádního generála JUDr. Alexeje Čepičky z 25. srpna 1951, uložený ve fondu A 4/4 pod inventárním číslem 46 v Archivu bezpečnostních složek. Rozdíl je jen v jedné „maličkosti". Čepička – na rozdíl od poručíka Goodbodyho – nepropaguje kriket, ale přináší do českých zemí a na Slovensko oblíbenou hru sovětského lidu zvanou gorodky. Jak nás informuje Malá československá encyklopedie D-CH (Academia, Praha 1985), jsou gorodky „*ruská lidová hra, při níž se házením dřevěné pálky sráží pět dřevěných válečků (gorodků) sestavených do různých figur.*" Ale dejme slovo jazyku už zmíněného rozkazu. Už jeho úvod je velice „zajímavým" čtením: „*Sovětská lidová hra ‚gorodky', zavedení. Ministerstvo národní obrany zavádí s okamžitou platností sovětskou lidovou hru ‚gorodky', jakožto součást masově tělesné přípravy. Příslušníci čs. armády se účastní již v této hře turnaje, který bude uspořádán v celostátní významné akci ‚Měsíc československo-sovětského přátelství', pořádaného SČSP a složkami Národní fronty.*"

A pak ministr pokračuje s velitelskou rozhodností: „*Nařizuji, aby se u útvarů, ve školách, v učilištích, u vyšších velitelství, v úřadech a p. ihned započalo s propagací a nácvikem hry ‚gorodky'. Jako pomůcky k nácviku použijte příručky ‚Gorodky' – lidová sportovní hra.* […] *Potřebné náčiní je jednoduché a útvary si je opatří svépomocí z vlastních prostředků. Vysvětlení technického nácviku sledujte denně v armádním tisku a v týdeníku Naše vojsko.*"

Rozkaz končí větou, z níž měli jistě radost Emil Zátopek či Josef Masopust: „*Příslušníci ATK* [Armádní tělovýchovný klub, předchůdce Dukly – pozn. aut.] *se naučí hře ‚gorodky' povinně.*"

A v čem vlastně tkví pravidla této hry (její název lze přeložit jako „městečka"), jež tak okouzlila soudruha ministra? Poručík Goodbody by jistě zvolil zajímavější výklad, ale jde vlastně o to, že na ploše o rozměrech asi 30 x 15 metrů se umístí ve čtvercích

2 x 2 m figury tvaru válečků (dlouhých cca 20 cm, o průměru 4–5 cm) s názvy jako např. „plot“, „stráže“, „baterie“, „kulomet“, „dělo“, „letadlo“ apod. Hry se účastní dvě pětičlenná družstva, jejichž členové vrhají ze vzdálenosti 13 a 6,5 metrů (to je limit pro muže; ženy a mládež mají vzdálenost kratší) proti sestaveným figurám metrovou hůl o průměru 3–4 cm . Účelem je, co nejmenším počtem vrhů vybít sestavu figur z hrací plochy. Že vám pravidla nejsou ještě jasná? Nevadí, pokud se nedostanete k citovanému Čepičkovu rozkazu, určitě je někde na internetu objevíte také. A na závěr otázka pro pamětníky: Jaký sport byl před rokem 1989 uveden pod číslem 8 v sázkové hře Sportka? Ano, správně – gorodky. [JMik]

**Historie a současnost archivního pracoviště v Kanicích.** Na základě zákona č. 181/2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, byl zřízen Archiv bezpečnostních složek. Jeho významnou součástí se přitom stal i bývalý rezortní archiv Ministerstva vnitra ČR se sídlem v Kanicích, který vznikl na počátku 90. let jako jeden z právních nástupců bývalého Centrálního archivu Ministerstva vnitra (CA MV), zřízeného Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 31 z 30. srpna 1966 ke dni 1. října 1966, se sídlem ve Spišském Podhradí. Do nově vzniklého archivu byly tehdy včleněny jednak fondy Studijního ústavu MV, jednak sem byly svezeny a později po odborném posouzení předávány materiály trvalé dokumentární hodnoty, do té doby soustředěné na různých místech bývalých archivních oddělení u krajských správ MV. Je třeba podotknout, že v CA MV byly shromažďovány pouze písemnosti vzniklé z činnosti tzv. bezpečnostních složek rezortu. Materiály odboru, který řídil národní výbory, byly archivovány ve Státním ústředním archivu, dnes v Národním archivu.

Po vzniku federace v roce 1969 byl do té doby jednotný archiv rozdělen na tři celky (depa): český, slovenský a federální. Archiv Federálního ministerstva vnitra byl pak až do reorganizace v roce 1991 součástí statisticko-evidenčního odboru.

Poněkud jinou historii ukládání má v archivu Kanice skupina fondů vzešlých z činnosti útvarů Pohraniční stráže (PS), Vnitřní stráže a útvarů Vojsk ministerstva vnitra. Útvary PS začaly od roku 1961 ukládat svůj materiál do Archivu Čs. lidové armády v Olomouci. Krátce na to následovaly tohoto příkladu také útvary Vnitřní stráže. V roce 1966 byla obě vojska podřízena ministerstvu národní obrany, a tím byla na ně uplatněna rezortní ukládací praxe – mj. v tom, že materiály jejího velitelství, Hlavní správy PS, byly předisponovány Archivu ministerstva národní obrany v Praze-Karlíně. Podobně dopadl i fond Správy Vnitřní stráže. Jelikož byla Vnitřní stráž již v průběhu roku 1966 zrušena, předal její písemnosti Archiv ministerstva národní obrany Vojenskému historickému archivu. V archivech ministerstva národní obrany setrvaly až do roku 1988, resp. 1989. V této době byly fondy PS, Vnitřní stráže, těch útvarů CO (Vojsk MV), které patřily FMV, předány jak z Prahy (Vojenským historickým archivem), tak z Olomouce (Archivem ČSLA), do Nitranské Stredy u Topolčan, kde začal v rámci FMV působit další archivní subjekt – archiv Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra, podřízený Hlavní správě Pohraniční stráže a ochrany státních hranic.

Provoz archivu v Kanicích byl zahájen v roce 1991 po převozu archivních materiálů federální provenience a Ministerstva vnitra ČSR z Centrálního archivu MV ze Spišského Podhradí. Budovy zdejší kapituly, které dosud sloužily jako depozitáře, byly totiž po roce 1990 vráceny v restituci katolické církvi a ta žádala objekt vyklidit. Kanice u Brna měly ve své době několik rozhodujících předností: šlo o novostavbu, takže restituce nepřicházela v úvahu, objekt byl postavený a vlastněný Federálním ministerstvem vnitra, což vylučovalo kompetenční spory, a konečně – Brno leželo ve středu republiky, což mělo význam politický. Později byl do Kanic převezen z archivu Pohraniční stráže a Vojsk ministerstva vnitra v Nitranské Strede archivní materiál vzešlý z činnosti Pohraniční stráže, Vojsk ministerstva vnitra a jejich předchůdců po roce 1945. Po rozpadu federace byly archivní celky z činnosti bezpečnostních orgánů se sídlem na Slovensku vráceny do archivu MV SR v Levoči. Dne 29. října 1992 byla podepsána dohoda (s platností od 1. ledna 1993) mezi vládou České republiky a vládou Slovenské republiky o společném využívání stanovených informačních a archivních fondů vzniklých z činnosti ministerstva vnitra v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti (zák. č. 156/1993 Sb.).

V souvislosti s vydáním nového archivního zákona č. 499 z roku 2004, který vstoupil v platnost 1. ledna 2005, došlo k 1. květnu 2005 ke změně v organizační struktuře odboru archivní a spisové služby MV ČR. Dosavadní Archiv MV ČR (jenž až dosud patřil podle § 24 zákona č. 343 ze dne 28. dubna 1992 mezi archivy zvláštního významu) byl přeměněn na bezpečnostní archiv se třemi odděleními (dvě oddělení v Praze a jedno v Kanicích). Vedle něho byl současně zřízen správní archiv MV ČR (se sídlem v Kanicích), který převzal do své správy část fondů z bývalého Archivu MV ČR v Kanicích.

Další reorganizace odboru archivní a spisové služby proběhla k 1. listopadu 2006. Rozhodnutím ministra vnitra byl odbor přejmenován na Odbor archiv bezpečnostních složek MV, přičemž byla z jeho gesce na odbor archivní správy převedena spisová služba a správní archiv. Jedním z důsledků této změny bylo časové omezení archivních fondů, spravovaných odborem, horní hranicí roku 1992.

V souvislosti s přijetím zákona č. 181/2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek proběhlo k 1. únoru 2008 vyčlenění tohoto pracoviště mimo rezort MV a vytvoření Archivu bezpečnostních složek jako organizační složky státu.

Aktuálně je v ABS v Kanicích uložen materiál v celkovém rozsahu 8135,71 bm. Zde archivovaný materiál vzešel v největší míře z úřední činnosti bezpečnostního aparátu s krajovou a nižší působností (např. bývalých krajských správ MV a krajských správ SNB a jejich právních předchůdců), a to jak po linii bývalé Státní bezpečnosti, tak po linii bývalé Veřejné bezpečnosti. V menší míře je zde soustředěn i materiál bývalých součástí ministerstva vnitra po roce 1945 a dále pak fondy bývalé Pohraniční stráže a Vojsk ministerstva vnitra a jejich právních předchůdců, působících po roce 1945. Podstatnou součástí archivu v Kanicích je depozitář personálních spisů, kde jsou uloženy personální spisy již nesloužících příslušníků bývalých bezpečnostních sborů narozených po roce 1910. [RK]

**Jak správně pohřbít příslušníka SNB** učila příručka, kterou vydala Krajská správa SNB Hradec Králové dne 15. prosince 1981 pro pracovníky politicko-výchovného odboru. Nese název „Návod k organizování pohřbů příslušníků SNB a skladba projevu na rozloučenou" a byla vedena pod č.j. KS-156/PVO-82. V jejím úvodu zástupce náčelníka KS SNB pro PVP pplk. RSDr. Vojtěch Tomáš uvádí důvody, které stojí za jejím vydáním. Zmínil nejprve, že pohřeb je obřad, který byl po tisíciletí – a je i do dnešní doby – opředen náboženskou mystikou a ideologií, a zdůraznil i na tomto poli potřebu zkvalitnění ideologické práce, její *„zofenzivnění"* a zvýšení účinnosti podle závěrů XVI. sjezdu KSČ. Dále pplk. Tomáš uvádí, že „*občanský pohřeb je obřadem, při jehož organizaci a provádění má ještě naše společnost nejvíce slabin*" (s. 1). Tato metodická pomůcka je tedy vydávána jako návod pro organizaci občanského pohřbu příslušníků SNB.
Cíle, které si od jejího využití sliboval, byly nemalé: „*Musíme dokázat, aby občanské rozloučení se zesnulým se vyznačovalo opravdovou pietou, důstojností, vyjadřovalo úctu k člověku, a tak se stalo humánnějším, přirozenějším, prostším, důstojnějším a krásnějším, než kterýkoliv církevní obřad* [...]" (s. 2).

Následující stránky pak uvádějí konkrétní kroky, které má pořadatel občanského pohřbu podniknout k zabezpečení dobré organizace a průběhu pohřbu, co je třeba mít na paměti, a čeho se naopak vyvarovat, při přípravě smutečního shromáždění. Uvádí též vhodný scénář pohřbu příslušníka SNB, řeší otázku prokazování pocty zemřelému (teoreticky i organizačně) a připojuje postup při přípravě smutečního projevu. V samotném závěru pak uvádí několik příkladů možných projevů, rozdělených podle věku, postavení a funkce zemřelého.

Pro ilustraci citace ze dvou různých projevů: „*Mnohým z nás, vážení přátelé, vracící vzpomínka zpět ten okamžik, kdy soudruh ..... přichází domů do své rodné obce. Ptali jste se možná každý sám sebe, zda-li je to on. Ano, byl to on – zbídačený, utrápený po prožitých strastech. V jeho tváři jsme však mohli vyčíst radost, nesmírnou radost, že to všechno přežil, že je doma, ve své zemi, kde budou děti vyrůstat pro radost a štěstí svých rodičů a celé naší socialistické společnosti. Znovu vzal do ruky zednickou lžíci – to pro šťastný a bohatší zítřek všech našich pokolení, pro lásku mládí.*" (s. 26)

„*Soudruh ..... prošel ohněm boje proti fašismu. Nešetřil své síly. Jako disciplinovaný a obětavý člen KSČ nastupoval vždy na ta místa, kde ho strana nejvíce potřebovala. Nebylo dílem náhody, ale zákonitostí, že v období, kdy se sformoval blok proti straně, socialismu a našemu spojenectví se Sovětským svazem, znovu prokázal svoji komunistickou principiálnost, odvahu a smělost. V obtížné a složité situaci, kdy bylo nutné zabezpečit podmínky dalšího rozvoje naší socialistické společnosti a překonat rozvrat let 1968–69, mu strana svěřila zvlášť odpovědné úkoly, protože správně ocenila jeho vynikající politické schopnosti a lidské vlastnosti* [...]" (s. 19).

Badatel, který najde dostatek odvahy a trpělivosti projít všechny materiály a smuteční projevy uvedené v této příručce, získá zajímavý obrázek o „optimálním" průběhu pohřbu příslušníka SNB či KSČ. Je možno konstatovat, že jako ideologická zbraň v boji proti církevním pohřbům zřejmě tato příručka příliš neuspěla, ale rozhodně zůstává zajímavým dokladem o zájmu totalitního režimu mít poslední slovo

i v posledních věcech člověka. Dokument „Návod k organizování pohřbů příslušníků SNB a skladba projevu na rozloučenou" je součástí knihovního fondu ABS Kanice, kde je k dispozici badatelům. [JV]

**Když pravá neví, co dělá levá, aneb podezření agenta HYNKA.** Jedna z možností, jak v armádě komunistického Československa udělat kariéru na Západě, vedla cestou aktivní spolupráce se zahraniční vojenskou rozvědkou ČSSR, která v rámci ministerstva obrany působila pod názvem Zpravodajská správa Generálního štábu (dále ZSGŠ). Po důkladném kádrovém šetření a nezbytné agenturní přípravě, jejíž součástí bylo i absolvování zpravodajského kurzu, mohli být perspektivní jedinci vysláni do některé z nesocialistických zemí na úřad Vojenského a leteckého přidělence, který působil při velvyslanectví ČSSR. Občas se stalo, že tito ambiciózní lidé navázali před vstupem do ZSGŠ, nebo i po příchodu k ní, kontakty také s Vojenskou kontrarozvědkou (dále VKR).

Mezi oběma vojenskými zpravodajskými službám (vnější ZSGŠ a vnitřní VKR) panovala zejména v osmdesátých letech 20. století určitá rivalita, související s rozdílným organizačním zařazením a odlišným předmětem činnosti těchto složek. Na rozdíl od VKR, která byla začleněna v aparátu ministerstva vnitra jako III. správa SNB, měla ZSGŠ výlučné postavení. Byla podřízena přímo náčelníkovi Generálního štábu armády a značné množství jejích pracovníků působilo pod diplomatickým krytím v zahraničí. Vojenská kontrarozvědka proto s ohledem na skutečnost, že ZSGŠ je zranitelná, neboť v teritoriích své působnosti je pod stálou kontrolou nepřátelských zpravodajských služeb, přišla s konceptem tzv. kontrarozvědné ochrany rozvědky. V praxi se tato „ochrana" projevovala tak, že poznatky o situaci na ministerstvu obrany v ČSSR a na zahraničních rezidenturách ZSGŠ získávala VKR prostřednictvím vlastní sítě tajných spolupracovníků. Situace, kdy příslušnici ZSGŠ donášeli VKR informace o svých kolezích, byla specifická tím, že vyžadovala maximální utajení, neboť nebezpečí dekonspirace v rámci zpravodajské komunity nebylo možné podceňovat.

Ilustrativní je v tomto směru případ vojáka z povolání Miloslava N., který začátkem roku 1980 navázal kontakty s VKR nejprve v kategorii kandidát tajné spolupráce (KTS), v dubnu téhož roku byl převeden do kategorie agent (A). Dostal krycí jméno HYNEK. Jmenovaný *„měl ke spolupráci s VKR dobrý vztah, byl iniciativní a spolehlivý."* Jeho vstup k ZSGŠ v březnu 1982 a zařazení do zpravodajského kurzu na tom nic nezměnilo. Nadále poskytoval VKR informace o vazbách svých spolupracovníků na vízové cizince z kapitalistických zemí, upozorňoval na porušování zásad práce s utajovanými skutečnostmi apod. Ke schůzkám používal konspirační byt. Dne 13. října 1983 v 18:45 při příchodu na jednu ze schůzek s VKR si Miloslav N. všiml před domem, kde se nacházel konspirační byt, neznámého muže a pojal podezření, že je sledován. Domníval se, že by mohl být sledován příslušníky IV. správy SNB, kteří občas prováděli operativní kontrolu frekventantů zpravodajského kurzu ZSGŠ. Řídicí orgán VKR, starší referent specialista kpt. Jiří Murdych, musel tuto situaci řešit. Nezbývalo než vyvolat součinností jednání s představitelem IV. správy SNB a vše vyjasnit. Kpt. Murdych o výsledcích této akce napsal do agenturního záznamu:

*„Dne 14. 10. 1983 jsem provedl jednání se zástupcem náčelníka IV. S SNB s. Dohnalem, který uvedl, že dne 13. 10. 1983 byla pro potřeby ZSGŠ prováděna pouze jedna akce, a to v odpoledních hodinách na Václavském náměstí. Objekt se ztratil, a proto bylo sledování ukončeno. Sledování bylo provedeno v době od 14 hod. do 14.55 hod. Ve večerních hodinách žádné sledování nebylo prováděno.“* Podezření se tedy nepotvrdilo, agent HYNEK odhalen nebyl a všichni soudruzi ze zainteresovaných bezpečnostních složek mocenského aparátu komunistického režimu mohli zůstat v klidu. Alespoň pro tentokrát. [DB]

**Manželské nesnáze řešené gestapem**. Jistě každý uzná, že pokud některý z členů rodiny přespříliš vysedává v restauračních zařízeních, nepřispívá to klidu a dobré pohodě. Obvykle se ten odpovědnější snaží vzniklou situaci řešit, aby onoho hýřila přivedl k rozumu. Jistě neortodoxní způsob však zvolila 19. března 1940 osmadvacetiletá Terezie B. z Holasic u Brna. Stanice SNB v Rajhradu totiž již v září 1945 řešila její *„čin proti národní cti“* (Fond N 4, okres Brno-venkov, inv. č. 566, kart. 28): *„Dopustila se udavačství tím, že dne 19. 3. 1940 oznámila na četnické stanici v Rajhradě, že její manžel Václav B. poslouchá cizí rozhlasové stanice v hostinci Jana Dvořáka v Holasicích a trvala na tomto oznámení přesto, že byla varována,“* zapsal tehdy štábní strážmistr Karel Perout. Při dalším šetření bylo konstatováno, že se obecně sice vědělo, že Václav, manžel Terezie B., *„má náchylnost k pití lihovin již od mládí a skutečně do Dvořákova hostince velmi často docházel a téměř denně tam vysedával do pozdních hodin a pak na poli zanedbával práci,“* avšak manželčino oznámení se i četníkům zdálo poněkud přehnané. Museli je však zapsat do knihy ústních a telefonických podání a podle nařízení nahlásit věc na gestapu.

Všichni zainteresovaní, tedy oznamovatelka, její manžel a hostinský, byli krátce poté předvolání do brněnského sídla této nechvalně známé instituce, a po sepsání protokolu a důrazném napomenutí propuštěni domů. Terezie B. měla vlastně štěstí, příslušníci SNB konstatovali, že se činu dopustila z nerozvážnosti, že nemínila *„šikanovati české obyvatelstvo nebo dělati Němcům udavačku a že toto učinila ze zoufalství nad jednáním jejího manžela.“* Neodpustila si však uvést do protokolu vcelku spokojenou doušku: *„Tímto jednáním jsem alespoň docílila, že můj manžel Václav B. do Dvořákova hostince již tak často nedocházel, a když tam zašel v ojedinělých případech, pak se vracel bez reptání na moje zavolání nebo sám ve večerních hodinách domů.“* [JMik]

**Pionýr.** Na vězení 50. let jistě nebylo nic úsměvného. Přesto se i v ABS najdou občas materiály, nad nimiž se člověk musí chtě nechtě pousmát, i když je to úsměv s pachutí hořkosti. Jeden takový dokument skrývá fond E/1 (Ministerstvo spravedlnosti – Správa vězeňské stráže Praha), inv. j. 89 – Zlepšovací návrhy. Jistý Jan Říha, vězeň Krajské soudní věznice v Olomouci, podal *„návrh propagační hry pro nábor mladistvých do důležitých povolání“*, kterou nazval příznačně „Pionýr“. Ve vysvětlujícím dopise ze dne 5. listopadu 1951 uvedl, že hra „Pionýr“ má plnit tři hlavní úkoly:

1) Populární formou, přístupnou dětské duši, seznámit mládež s nejběžnějšími termíny hospodářské práce při výstavbě socialismu.
2) Propagovat důležité hospodářské odvětví, k němuž je třeba zaměřit zájem mladistvých.
3) Poskytnout ušlechtilou zábavu.

Hráči si jejím prostřednictvím měli uvědomit *„hlavní zásady socialistické výstavby – zvýšení produktivity práce“*. „Pionýr“ měl ukázat nejen metody, které výstavbě pomáhají, ale také ty, které ji brzdí, a proto je nutno je odstraňovat. Mladí si měli zapamatovat, že *„socialistické soutěžení, zlepšovací návrhy apod. znamenají cestu vpřed“*, zatímco pole *„absence, fluktuace apod.“* je posílá zpět. Autor doufal, že se pak těmto jevům budou vyhýbat i v praktickém životě. Hra by přitom měla různé varianty; dle pracovních oborů měl existovat „Pionýr – horník“, „Pionýr – hutník“, „Pionýr – zedník“, „Pionýr – traktorista“ apod. Součástí totiž mělo být „pojednání“, kdy by v určitém místě hry rozprávěli hráčům přední pracovníci, úderníci a nositelé řádů o zajímavostech patřičného oboru, *„jak a proč se dostali na přední místa pracovníků a proč je miluje celý národ“*.

V průvodním slovu ke hře se dovídáme o rozdílu mezi socialismem a kapitalismem. Socialismus je *„poctivá snaha pomoci všem pracujícím, práce pro mír, zajištění šťastného a bohatého života všemu lidu.“* Naproti tomu kapitalismus *„sloužil jen některým jednotlivcům, kteří oplývali ohromným bohatstvím, a na druhé straně ničil pracující a pomáhal vzrůstu bídy a hladu. Zbídačování pracujících bylo zákonem kapitalismu, a proto jest kapitalismus nepřítelem všeho lidu.“*

Při budování socialismu dostane každý svůj plán práce, rozdělený na denní a hodinové normy. Dělníci podávají zlepšovací návrhy *„nadchnuti pracovním hrdinstvím sovětských občanů* […] *zavádějí nové pracovní postupy za plného využití strojů a odstraňují zbytečné ztrátové časy.“* Samozřejmě, že uzavírají socialistické závazky a socialisticky soutěží. Naopak je třeba bojovat proti fluktuaci, absenci, vadným výrobkům a měkkým normám. Všechny tyto „kladné i záporné jevy“ jsou ve hře „Pionýr“ obsaženy. Samotná hra je v podstatě variací na desítky podobných her s figurkami a kostkami, jak je známe ze svých dětských let. Hrát mohou dva až čtyři hráči, z nichž každý má tři „hrací známky“ téže barvy. Dále jsou potřeba dvě kostky – jedna „klasická“, označená jako „početní“, a druhá „určovací“ – ta obsahuje jednak čtyři barvy, jednak písmena „V“ a „Z“. Písmena znamenají „postup vpřed“ (umožněný vstřícným plánem, pevnými normami apod.) a „postup vzad“ ( zdržení způsobené měkkými normami, absencí, fluktuací apod.). Hází se vždy oběma kostkami naráz. Bohužel návrh hry, tak jak se nám dochoval, neobsahuje žádný nákres, takže přiložený „postup hry“ působí někdy trochu zmatečně. Na konci každý hráč sečítá dosažená procenta plánu, tj. čísla vedle polí obsazených svými známkami. Vítězí samozřejmě ten, který dosáhne nejvyššího plnění plánu.

Těžko říci, zda byl zlepšovací návrh Jana Říhy přijat, spíše se zdá, že nikoli. V každém případě je jisté, že u českých dětí naštěstí vždy vítězily „neutrální“ hry typu „Člověče, nezlob se“ nad zideologizovanými paskvily. [SP]

**Skartační teorie u MV.** Nejstarší dochovanou směrnicí pro vyřazování písemností u ministerstva vnitra, spolu se základním seznamem uschovacích lhůt a vyřazovacích znaků, je předpis MV-adm-I-5 (Spisový pořádek Ministerstva vnitra, V. díl – Vyřazování písemností) vydaný čl. 12 Rozkazu ministra vnitra č. 12/1964 ze dne 20. února 1964. Pro starší období jsou doložena pouze obecná ustanovení o vytřiďování spisů a evidenčních pomůcek v rámci spisových řádů (dochován je např. Administrativní pořádek MV z roku 1954 – MV-adm-I-1) a povšechná nařízení a rozkazy ministra vnitra, aktuálně reagující na obrovský nárůst administrativy a hromadění písemností ve spisovnách. Již v roce 1953 bylo sérií rozkazů nařízeno vytřídění písemností, skartace či archivace písemného materiálu (někdy i padesát a více let starého). Toto nařízení však nebylo vykonáno bezezbytku a k plné spokojenosti, neboť pro skartaci byly stanoveny pouze všeobecné zásady, takže pohled na hodnotu písemnosti byl značně subjektivní a výsledek velmi rozmanitý.

Další taková „uklízecí akce" se pak zřejmě uskutečnila až v roce 1959, kdy ministr vnitra svým Rozkazem č. 82 ze dne 12. listopadu 1959 nařídil odstranění nepotřebných písemností z pracovišť ministerstva vnitra a vytřídění spisů u Státní a Veřejné bezpečnosti. Náčelníkům součástí centrály MV, krajských správ MV a Správ VB bylo nařízeno zajistit do 1. května 1960 vytřídění spisů z doby první republiky, z doby okupace a z let 1945–1953. Přestože také v tomto předpise byly stanoveny pouze všeobecné zásady vytřídění písemností, byly tentokrát na útvarech sestaveny tříčlenné komise složené *„ze zkušených a odpovědných pracovníků"*, které měly rozhodnout o zařazení všech písemností do tří skupin.

Do první skupiny měly být zařazeny písemnosti, které obsahovaly poznatky státobezpečnostní nebo veřejnobezpečností povahy a které bylo možné ještě využít. Tyto spisy měly být předány I. zvláštnímu oddělení (odboru) nebo statisticko-evidenčnímu oddělení (odboru) VB. Pokud o ně tato oddělení neměla zájem, měly být předány studijnímu ústavu MV.

Do druhé skupiny měly komise začlenit písemnosti cenné z historického a archivního hlediska; tyto měly být předány archivní správě.

Třetí skupinu tvořily písemnosti určené ke zničení. Náčelníci a velitelé všech stupňů měli zajistit, aby nebyly ničeny písemnosti, které jsou řádně evidovány v protokolech nebo založeny ve svazcích, nebo které mají význam pro samotný spis či jsou cenné z hlediska zájmů ministerstva vnitra. O osudu jednotlivých spisů měl být učiněn záznam v protokole, případně v jiných evidenčních pomůckách. Evidenční pomůcky měly zůstat u jednotlivých součástí.

Na okresních odděleních MV a odděleních VB zajišťovali náčelníci KS MV a Správ VB vytřídění spisů obdobným způsobem. Využity přitom mohly být rovněž komise z KS MV či Správ VB. Za vytřídění spisů odpovídali náčelníci, kteří rovněž rozhodovali v případech, kdy členové komisí nebyli ve svých názorech jednotní. Náměstci ministra vnitra pak měli do 1. prosince 1959 za úkol stanovit pro své podřízené hlediska, podle kterých měly být prováděny třídící práce. Další etapy skartací byly pak v příštích letech nařízeny Rozkazem ministra vnitra č. 18 ze dne

25. července 1961 (Vytřiďování písemností z období 1954–1956 u součástí Státní a Veřejné bezpečnosti – II. etapa skartace) a Nařízením ministerstva vnitra č. 1 ze dne 2. ledna 1963 (Vytřiďování písemností z období 1957–1962 u Státní bezpečnosti a Veřejné bezpečnosti; vytřídění evidenčních pomůcek z období do roku 1950 – III. etapa skartace). V tomto předpisu se mj. uvádí: „*Dosavadní zkušenosti bezpečnostních pracovníků ukázaly, a v průběhu skartačních prací se potvrdilo, že bude nutné, aby cenné spisové materiály, obsahující bezpečnostní poznatky, zůstaly u jednotlivých součástí (pracovišť) k používání a případnému dalšímu vytěžování po dobu nejméně 5 let. Tyto materiály, alespoň jejich převážná část, jsou po tuto dobu stále aktuální a často se k nim bezpečnostní pracovníci musejí vracet. Bylo by tedy neúnosné, aby jejich uložením v některém archivu, nebo dokonce předčasným zničením, nebyly příslušným pracovníkům okamžitě k dispozici.*

*Dosavadní skartační opatření byla provedena etapově a zahrnovala v sobě vždy určité ročníky spisového materiálu. Nyní, když bylo dosaženo již správného časového odstupu mezi dobou, kdy jednotlivé materiály byly uloženy a dobou, kdy se má provádět vytřiďování, je možno přistoupit k pravidelnému ročnímu vytřiďování. Do doby, než bude vydán jednotný skartační předpis pro všechny součásti MV, je nutno postupovat v průběhu III. etapy skartace tak, že vytřídění není možné provést bez prostudování vlastního spisu, protože tyto spisy nejsou dosud při jejich ukládání označeny příslušnou skartační lhůtou.*“

Skartační znaky, spolu se skartační lhůtou pro uschování písemností, se do evidenčních pomůcek (a pochopitelně i na samotnou písemnost, případně spis) počaly zaznamenávat až na základě výše zmíněného předpisu MV-adm-I-5 z roku 1964. Pro přesné a rychlé provedení třídicích prací byly písemnosti rozděleny podle běžné archivní praxe do tří skupin pod znaky „A“, „V“ a „S“.

Do skupiny „A“ (archiv) se zařazovaly písemnosti, které měly být po uplynutí uschovacích lhůt u součástí MV předány k trvalému uložení do archivu.

Do skupiny „V“ (výběr) byly zařazeny písemnosti, o kterých měly po uplynutí uschovacích lhůt u součástí MV rozhodnout komise, provádějící posuzovaní písemností (skartační komise), zda mají být předány k trvalému uložení do archivu nebo zda mají být ještě ponechány u součásti pro další potřebu, či zda mají být skartovány.

Do skupiny „S“ (skart, stoupa) byly počítány písemnosti, které po uplynutí uschovací lhůty u součásti MV již nevyžadovaly dalšího uschování a mohly být zničeny.

Uschovací lhůta byla u součástí MV stanovena v zásadě na pět let. Výjimky byly stanoveny v přílohách předpisu. Písemnosti, které pozbyly na platnosti krátce po vyřízení (např. průvodní dopisy), pak měly být vyřazovány vždy počátkem následujícího roku. Předpis se nevztahoval na písemnosti operativního charakteru, pokud byly soustřeďovány do zvláště k tomu upravených svazků, písemnosti finanční evidence a na ukládání vyšetřovacích spisů StB. Pro trvalou archivní úschovu bylo stanoveno ponechat takové druhy písemností, které určovala Vyhláška ministerstva vnitra č. 62/1953 Ú. 1. o zásadách pro vyřazování písemností. Pro stanovení vyřazovacích (skartačních) znaků a uschovacích (skartačních) lhůt bylo rozhodující posouzení, jak

dlouhou dobu má být písemnost uložena u součásti MV, a zda po uplynutí uschovací lhůty bude mít archivní hodnotu, nebo zda ji bude možné předat ke zničení. Hodnotu písemnosti určovali již při vyřizování pracovníci, kteří spisy zpracovávali. Příslušný referent tedy musel již při konečném vyřizování spisu vyznačit kromě pokynu k uložení také vyřazovací znak a rok vyřazení (tzn. rok následující po uplynutí uschovací lhůty).

Vlastní vyřazovací práce se uskutečňovaly u součástí MV každoročně. Vyřazovacímu (skartačnímu) řízení podléhaly písemnosti, označené uschovací lhůtou právě prošlého roku. Vyřazování mělo být prováděno vždy komisionálně. Za tím účelem byl u jednotlivých součástí MV zřizován potřebný počet zpravidla tříčlenných vyřazovacích komisí, složených *„ze zkušených a odpovědných pracovníků“*, přičemž předsedou komise byl pracovník ustanovený k tomu účelu náčelníkem součásti (pracoviště). Vyřazování mělo být prováděno vždy v úzké součinnosti jednak mezi součástmi MV a za odborného dohledu součástí centrály, jednak v úzké spolupráci s příslušným archivním orgánem. Jeho pracovníkům muselo být umožněno, aby na místě zjistili stav a povahu písemnosti ještě před provedením vyřazovacích prací a dohodli bližší podrobnosti a podmínky, za kterých bude vyřazování provedeno, a rovněž sjednali způsob předání archivních materiálů.

Postup při vyřazování písemností měl být následující: Komise měla nejdříve provést vyřazení všech méně závažných písemností (např. pozvánky) určených k okamžitému zničení. Spisy, které byly vybrány ke skartaci, měla komise prohlédnout a v jednacím protokole provést záznam o zničení (*„zničeno“*, datum a podpis). Po skončení výše uvedených prací měly být zahájeny vyřazovací práce na písemnostech, od jejichž uložení uplynula příslušná uschovací lhůta. Ty byly rozděleny do tří skupin podle skartačních znaků. Pracovník spisovny měl předložit komisi veškeré písemnosti a evidenční pomůcky příslušného ročníku určeného k vyřazení. Vlastní činnost komise pak spočívala v rozhodování o jednotlivých spisech. V případě, že uschovací lhůtu bylo třeba prodloužit, případně změnit vyřazovací znak, přeškrtlo se původní určení a vyznačilo se nové. Jak bylo s písemnostmi naloženo, mělo být vyznačeno vždy u jednotlivého čísla jednacího. Jednací protokoly, případně jiné evidenční pomůcky, se předávaly k uložení do archivu teprve poté, co byly vyřazeny všechny spisy v nich evidované. Předpis MV-adm-I-5 z roku 1964 určoval seznam archivních orgánů pro jednotlivé součásti MV:

1) Archivní správa MV pro písemnosti součástí centrály MV
2) I. zvláštní odbor MV pro písemnosti StB charakteru součástí centrály MV a KS MV Praha
3) Archivní oddělení KS MV pro písemnosti KS MV a jim podřízených součástí a součástí v územním obvodu KS MV
4) I. zvláštní oddělení KS MV pro písemnosti StB charakteru KS MV a jim podřízených součástí
5) Správa kádrů MV pro veškeré písemnosti kádrového charakteru
6) Správa NZ pro uzavřené osobní spisy vězňů
7) Správa pasů a víz pro archivní písemnosti správy pasů a víz.

Teprve v roce 1966 byl Rozkazem ministra vnitra č. 31 ze dne 30. srpna 1966 zřízen k 1. říjnu Centrální archiv ministerstva vnitra ve Spišském Podhradí. Ustanovení předpisu MV-adm-I-5 z roku 1964 zůstala v platnosti deset let. Dne 29. ledna 1974 vydal ministr vnitra Jaromír Obzina nařízení č. 5, kterým vydal „Směrnice pro vyřazování písemností v ministerstvech vnitra" (MV-adm-I-5). [RK]

**Urážky představitelů státu.** Kdo zná Haškovy *Osudy dobrého vojáka Švejka*, jistě si vzpomene, jak se v Palivcově hostinci U kalicha setká Josef Švejk s civilním strážníkem Bretschneidrem a přijde řeč na to, jaké urážky panovníka mohou zaznít od lidí, kteří vypili víc, než je zdrávo. Neuniformovaný strážce zákona se hlavního protagonisty knihy nakonec zeptá, čím mohou opilci Jeho Veličenstvo urazit. A Švejk odpoví: *„Jaké urážky císaře pána se dělají ve vožralství? Všelijaké. Vopijte se, dejte si zahrát rakouskou hymnu a uvidíte, co začnete mluvit. Vymyslíte si toho tolik na císaře pána, že kdyby toho byla jen polovička pravda, stačilo by to, aby měl ostudu po celý život."* A tak se podívejme do přehledu událostí z roku 1948 Oblastního velitelství SNB Brno (N 3/8, inv.č. 7, kart. 3) uloženého v ABS, na to, jaké urážky představitelů začínajícího komunistického režimu se dělaly „ve vožralství" v druhém největším městě tehdejšího Československa. Nenarazili jsme sice na to, že by si někdo nechal zahrát třeba Internacionálu a pak pronesl patřičné výroky znevažující hlavu státu či komunistickou stranu a její představitele, ale i tak jich několik stojí za povšimnutí. Tak třeba:

Už 28. července 1948 v 11.30 hod. byl v Brně na Zelném trhu zadržen hlídkou SNB trhovec Jan Č. z Brna pro *„urážku presidenta republiky a urážku stráže"*. Jmenovaný muž v částečně podnapilém stavu vykřikoval: *„Když chcete máslo, běžte si za Gottwaldem, ten vám ho dá. Počkejte, až bude převrat, já vám to dám."* Dle hlášení použil též urážlivých výroků vůči zasahujícím příslušníkům SNB, proto ho předali Oblastní úřadovně Státní bezpečnosti (StB), jež obviněného dodala do věznice Úřadovny Národní bezpečnosti (NB) v Brně.

Dne 9. srpna se urážky předsedy vlády a veřejného pohoršení dopustil také trhovec Emil Š. z Brna-Husovic, neboť v podnapilém stavu ve svém bytě *„hulákal tak hlasitě, že vzbudil obyvatele v domě bydlící, při čemž křičel: ‚Předseda vlády Zápotocký vraždil Holanďany, je svině a kurva!'"* I on se musel odebrat do věznice Národní bezpečnosti.

Dne 20. srpna mezi 23. a 24. hodinou v hostinci Sokolovna v Brně-Horních Heršpicích se provinil zámečnický mistr Jaroslav L. z Brna-Starého Lískovce pronesením *„několika hrubých a hanlivých výroků proti presidentovi republiky, předsedovi vlády a vládě."* Byl zadržen příslušníky stanice SNB Horní Heršpice a předán Oblastní úřadovně StB.

Už za čtyři dny, 24. srpna, to předseda vlády „schytal" znovu, tentokráte od Jana R., číšníka z Brna-Komárova, když ho po vlivem alkoholu ve 13.30 hod. v hostinci Na sokolovně v Komárově urazil výrokem: *„Zápotocký je vůl, ničemu nerozumí a brojí proti dělnictvu."*

A 8. října ve 20.30 hod. se podobné blíže nespecifikované urážky dopustil Emil Š., důchodce z Brna-Husovic, v tamním hostinci Karla Králíka. Stanice SNB v Husovicích na něj podala oznámení u Okresního trestního soudu v Brně.

Dne 11. listopadu ve 23.10 hod. se v kavárně Viléma Vitouška na Křížové ulici trhovec (opět!) Jaroslav P. *„dopustil urážky presidenta republiky tím, že jsa v podnapilém stavu, ukázal na obrazy presidenta Klementa Gottwalda a bývalých presidentů Masaryka a Beneše, a před přítomnými hosty vykřikl: ‚Masaryk byl dobrej, Beneš byl taky dobrej, a třetí patří do hajzlu!'"* Jako už dříve zmínění předchůdci, i on putoval do věznice Úřadovny NB, a trestní oznámení obdržela Oblastní úřadovna StB.

A konečně 27. listopadu 1948 způsobil *„veřejné pohoršení opilstvím"* Otto K. z Brna, když na taneční zábavě ve Spolkovém domě na Koněvově ulici v 22.00 hod. *„v podnapilém stavu vykřikoval před přítomnými, že komunisté mohou táhnout do prdele, a za deset let že již zde nebudou."* I na něj čekalo oznámení Oblastní úřadovně StB.

Dlužno podotknout, že výše uvedené výroky se u soudu řešily do počátku října 1948 podle starého zákona na ochranu republiky č.50/1923 Sb., kde se sazby za tyto činy pohybovaly v rámci dnů, týdnů či měsíců. Od 24. října 1948 však nabyl účinnosti zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, kde tresty za výše uvedené verbální útoky byly hodnoceny mnohem výše. [JMik]

**Výbušné materiály.** Ve fondu bývalé I. správy se nalézá mnoho nanejvýš zajímavých archiválií. Opak by také byl špatnou vizitkou někdejší rozvědky, která měla za úkol na území protivníka získávat a shromažďovat tajné, diskrétní, někdy i výbušné informace. Většina z těchto poznatků po více než dvaceti letech už ztratila na své „explozivnosti", ale v jednom případě jsme přece jen nabyli lehce znepokojivého dojmu, že si možná ještě zatřaskáme.

Mezi dokumentací vědeckotechnické rozvědky bylo jednoho letního odpoledne nalezeno pět plastových ampulí, na nichž drobným písmenem stálo: *Prosphorus P4*. Chemická odbočka: bílý fosfor ($P_4$) je látka prudce toxická, na vzduchu nestabilní a samovznětlivá. Poctivý nálezce proto uvědomil hasičský sbor, který se následujícího dne dostavil v ochranné výstroji a zmíněné archiválie převzal k likvidaci. Mezitím bylo zjištěno, že tyto látky byly v roce 1989 operativní cestou získány z japonské firmy Kasei Optonix, jež se zabývá vývojem a výrobou obrazovek. Zanedlouho nám byl doručen výsledek rozboru: nešlo o samovznětlivý bílý fosfor, ale pouze o docela obyčejný sulfid zinečnatý s příměsí sloučenin germania, selenu a aromatických derivátů organických látek, který je už „jen" prudce jedovatý. Tato sloučenina má vlastnosti luminoforů, jež se využívaly při výrobě monitorů – což odpovídalo našemu zjištění. Neslavná zkáza sídla našeho archivu tedy tentokrát naštěstí nehrozila. [PN]

**Výstava.** Dne 15. října 2009 se v zimním refektáři Strahovského kláštera v Praze konala vernisáž výstavy „Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1960", realizované pod záštitou kardinála Miloslava Vlka a pod patronátem Konfederace politických vězňů ČR. Projekt, který si klade za cíl zachytit specifika proticírkevního boje komunistického státu a přiblížit analytickým historickým způsobem hlavní rysy nátlaku, neopomíjí ani jednotlivé lidské příběhy perzekvovaných kněží, řeholníků, řádových sester a laiků a je doplněn filmovými dokumentárními

snímky. Závěr výstavy tvoří „Cela vzpomínek", kde jsou k vidění jedinečné exponáty dokreslující život ve vězení a v internaci, zapůjčené zejména ze soukromých sbírek. Atmosféru doby přibližuje pásmo výpovědí, vzpomínek, úryvků z korespondence a veršů vězněných duchovních a laiků.

Na realizaci výstavy, která po 8. listopadu zahájí svou pouť po českých a moravs-kých diecézích, se podíleli odborníci předních českých archivních a historických institucí – Národního archivu (PhDr. Alena Nosková, PhDr. Alena Šimánková), Archivu bezpečnostních složek (PaedDr. Vladimíra Vaníčková – kurátorka výstavy, ThDr. Petra Gabrielová, Mgr. David Lorenc, Mgr. Martin Pulec, Mgr. Anna Klápšťová), Filosofické fakulty Univerzity Karlovy (PhDr. Petr Koura), Historického ústavu AV ČR (doc. Jaroslav Šebek), České křesťanské akademie (PhDr. Jan Stříbrný) a Vojenského historického ústavu (PhDr. Jiří Plachý).

Tento, svým rozsahem a hloubkou zpracování, ojedinělý výstavní projekt finančně podpořily významné instituce, zejména společnost Renovabis při Německé biskupské konferenci, Arcibiskupství pražské, Biskupství drážďansko-míšeňské, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Biskupství plzeňské a v neposlední řadě rovněž Archiv bezpečnostních složek a Městská část Praha 1. Bližší informace přinášejí webové stránky výstavy: www.pronasledovani.cz [W]



Kardinál Miloslav Vlk a opat Strahovského kláštera Josef Pojezdný při zahájení výstavy
Zdroj: ABS.

Zpracovali Daniel Běloušek [DB], Radek Kučera [RK], Jiří Mikulka [JMik], Pavel Navrátil [PN], Světlana Ptáčníková [SP], Vladimíra Vaníčková [W], Josef Vávra [JV]; sestavil Radek Kučera

# Rejstřík osob, krycích jmen, akcí

## A

Adamec, JUDr. 215
Adamec Ladislav 139
ADVOKÁT 219
ALAN 144, 145
ALBATROS 62, 63, 66, 67, 68
Albrecht Hans 78
ALEX 61, 64, 65, 68
Almeid Hugo Romeo 306
ALOIS 179
Ames Aldrich Hazen 167
ANEŽKA 330
ANTIMON-88 167
Apetauer František 119
APOLON 175
Arburg Adrian von 61, 64, 65, 70, 93
ARGON viz RANGER 148, 155, 168, 191
ARGON-87 148, 155, 167, 168, 180, 191
Arlet František viz Pavlinec Bohumil
ARSEN-84 192
ASKONA 155
ASTA 184

## B

Babička Vácslav 8
Bacílek Karol 104
BAČKO 182
BADEN 164
BADMINTON 193
Baďurová Anežka 240, 272
Bach Josef 78
Bakalář Robert 231, 274
Bakerová Besie 246
Balík Stanislav 11
Balko Lubomír 164
Bandera Štefan 199
Barák Rudolf 257, 258, 277
Bárta Zdeněk 342
BARTOŠ 91
Bartošek Karel 11, 230, 235, 272
Bartůněk Jaroslav 263
Bartuška Václav 123
Battěk Rudolf 326
BAUERNHOFER 110
Baxa Otomar 145
Bayerle, por. 74
Beale John Joseph 175
Bednářová Dagmar 212
Bednář Petr viz Lavička Zdeněk
BĚLEHRAD 183, 193
Běloušek Daniel 175
Bencsik György 117, 119, 120
Benčík Antonín 230, 273
Benda Patrik 143
Benda, vel. 78
Bendl, svob. 81
Beneš Edvard 239, 376
Beránek Pavel 246
Beran Josef 231, 235, 353
Beránková Jiřina, roz. Havelská, provd. Leporiniová 246
Beran Michal 120
BETA viz Kožušník Čestmír
BĚTA 145
Bianchi Cagliesi Vincenzo 353, 359, 360
BIELA LÉGIA 97, 216
Bieliková Františka 201, 202
Bílek Jiří 67, 75, 93, 228, 272
Biman Stanislav 61, 62, 65, 66, 68, 90, 92, 93
Binar Ivan 327
Bittman Ladislav 327

Bízek Jozef 98
Blažek Petr 133, 154
Bobkov Filip Denisovič 129, 132
BOB 120
Boček Bohumil 62
Boček Karel viz BUK 293
Boháček Miroslav 234, 240
Bohatcová Mirjam 240
Böhm Jaroslav 252
BOLESLAV viz PLANOVANIE 193
BOR-88 167
Borák Mečislav 228
BORIS 210
Bořík Emil Boris 63, 67–69, 72, 75, 76, 80, 83, 85, 88, 90, 91
BOX, akce 193
BOXER 163, 181
Brabenec Vratislav 222
BRÁCHA 192
BRANKÁŘ 163
BRÁZDA viz Šorm Oldřich
Bretschneider 375
BROD viz FECHTOVANIE 183, 193
BRODO 192
BROM-89 167
BROM 192
Brozda Jan 115, 118
Brtnický Ladislav 237
Brtová Bohuslava 240
BRUSJA 193
BŘECLAV II 126
BŘÍZA viz Šorm Oldřich
Bubik Rudolf viz FRANTA 113–118, 120, 121
Bubník Augustin 231
BUK viz Boček Karel
Bukovszky Ladislav 53, 54
Bumba Ladislav 81
Burai Pavel 119
Burbach Frank 171
Bušek Vratislav 234
Bytčánek Jiří 138, 139, 327

## C

Caetano Marcelo 16
Cajthaml Petr 220
Camino Muguel Angel 9
Capko, kpt. 96, 97
Carona Hanz 199
Cerman Karel 65
Cibulka Petr 332
Cicinov Alexander Vjačeslavič 144
Cienciala Jan 115
Cílek Roman 61, 62, 65, 66, 68, 90, 92, 93
Císařovský Josef 225
CITRUS 164, 182
Cop Karel 200
Costa Eugenia 9
Coufal Vratislav 334
Courtois Stéphane 230, 231, 232
Curiel Enrique 20
Cvrk Karel viz ZIMERMAN 208, 209
CYPŘIŠ-88 170

## Č

Čadík Jindřich 241
ČAJKOVSKÝ 191
Čalfa Marian 147
Čambál Florian 98, 99, 101, 102, 104
Čapka František 66, 82, 93
Čechura Jiří 203
Čelovský Bořivoj 279
Čepák Vladimír 138
Čepička Alexej 365, 366
Čepička Ladislav 67, 93
Černík Oldřich 334
Černý Jaroslav 81
Černý Josef 225
Černý Václav 234, 241
Červenka Kamil 202
Červinka František 233
ČÍMAN 163

## D

Daňhelka Jiří 272
DANTE 163
Davey Simon James 175
DAVID 119
Dejmal Ivan 222
DELTA 125, 126
Demjan Štefan 216, 217
DEMONSTRACE 342
Derner Jiří 326
Devátý Stanislav 326, 332
Dick Ernst 78
Dienstbierová Zuzana 222
Dinuš Peter 115
Ditrich, nadp. 64, 65
Dlabal Karel 353
Dohnal, IV. S SNB 370
DOKTOR 164
Doleček Jaroslav 212
Domarkas Victora 9
Doskočil František 144
Dostálek Jaroslav 212
Dostál Miroslav 143
DRAMATIK 146
Drápal Daniel 116
DROZD (DROSSEL) 180, 181
Drtina Prokop 230
Dryml Josef 246, 247, 250, 251, 257
Dubček Alexander 334
Dubrovin Jevgenij Alexejevič 145
Dufek Miroslav 203, 215
Duchoň, ppor. 242
Dukes Robert 104
Duncan Sheena 9
Dus Jan 115
Dvořáček Petr 53, 393, 403
Dvořák Jan 370
Dvořák Otomar 225
Dvořáková Jiřina 277
Dvořáková Zora 230, 235, 272
Dvořák Pavel 124, 133, 134, 136, 137, 162
Dytrych Jan 72

## E

Early Pete 167
Eberle Ernst 78
Ehrenfeld Eugen 104
Ehrenfeld Milan 104
Ehrenfeldová Frida-Oľga 104
Ehrenfeldová Katarína 104
EKO 338
EKONOM viz Otto Šik
EMAN 172
Engliš Karel 234
Erb, kpt. 199
ERICH 111
Eršil Jaroslav 272
EVROPA 205, 210, 216, 222
EWALD 182
EXPERT viz Pohl Otakar
EXPERTI 285, 287, 288, 292
EXPLOZE 326

## F

Fáček Vladimír 247
FANA 119
Fára Rudolf 80, 81
FEĎA 125, 126, 163, 191
FECHTOVANIE viz BROD
Fiala Petr 11
FILIP 192
Filípek Anton 98
Filípek Viktor 98
FINIŠ 193
Fischl Viktor 227, 272
Fišer Julius 65, 76
Flajzar Štěpán 251
Folwarczny Jan 115
Franco Francisco 16, 20, 21
Frank K. H. 253
FRANTA viz Bubik Rudolf
Franta Zdeněk 212
Frolík Jan 278
Frýdecký Ivan 209

Fuchs Zdeněk 221
Fürst Vlastimil 119
FUTBOL 193

## G

Gabrielová Petra 359, 377
Gaďourek Ivan 229, 251, 256, 272
GAIUS viz JÓŽA viz Vicen Jozef
Gajdacz Karel 115
Galkin Ruslan Sergejevič 134, 232
GAMA 164, 183, 192
Gammisch Tomas 79
GARBACZ 165
Gardner Neil 246
Gauck Joachim 19
Gavrilov Genadij Leonidovič 164
Gažík Štefan 100
Gebauer František 228, 233, 272
GEORGE viz Sadler Jiří
viz Novák Karel
GERTA 181
Gieseke Jens 16
GITA 176
GIZELA 176, 191
GIZELA-86 145, 146
Globan Pavol 101
GOLGOTA 182
Golubovskij Leonid Ivanovič 134
Goodbody Ernest 365
Gottwald Klement 227, 231, 232, 233, 272, 376
Grabowska Teofila 213
Gračev Vasilij Jefimovič 143
Graus František 241
Gregor Malcom Mac 174
Groh František 237, 238
Grösser Josefa 96
Grudzinska Krystyna 213
Grund Albrecht 78
Grúňová Alexandra 133, 155
Gruško Viktor Fjodorovič 123, 132, 133, 134, 136, 137, 140, 188, 190
GUSENICA 155
GYMNASTIKA 193

## H

Habsburský Otto 205
HAD 186
HAFNIUM-89 167, 192
Hahn Adolf 78
Halík Tomáš 235, 236, 272
HANA 163
HANÁK 180
Hanuliak Ján 279
Hanuš Jiří 113
Hašek Jaroslav 375
Hatan, por. 70
Havel Václav 222, 235, 325
Havránek 78
Hegenbart Rudolf 128
Hejl Vilém 231, 272
Hejnic Josef 240
HELIUM-89 167
Herder Andrzej 213
Herman Vladimír 331
Hiller Armin 171
Hintnaus Vladimír 208, 212
Hladil Vladimír 258, 273
Hlaváček Ivan 240
Hlavačka Ludvík 105, 111
Hložek Pavel 63
Hoffmann Rudolf 72
Hofman Leopold
Hojda Zdeněk 236
Holík Miroslav 104
Holland Patricia 174, 175
HOLUB viz Ryba Bohumil
HORA 176
Horáková Milada 230, 234, 272, 273
Horák Stanislav 138
Horčík Zdeněk 138

Horušický Otta 212
HRAD 163
HRBÁČEK viz Hrubec Jiří
Hrbek Rudolf 63
Hrdina Oldřich 209
Hrubec Jiří viz HRBÁČEK 216
HŘBITOV 329
Hůlka Jan 219
Humhej Jan 203, 214
Husák Gustáv 222, 233
Hus Jan 239, 240, 255, 256, 272, 274
Husovský Imrich 219
Hutter Josef 234, 235
Hvížďala Karel 327
HYNEK viz Miloslav N. 369

## Ch

Chadima František 263
Chadima Vladimír 243, 244, 246, 248, 249, 251, 257, 258, 262, 263, 270
Chamberlain Neville 227
Chaplinová Ruth 246
Chovanec Miroslav 131, 132, 143, 158
Chrášťanský Karel 70
CHRPA 182
Chum, kpt. 196
Churaň Milan 18, 206, 208, 241, 272

## I

IKAR 191
INDIUM-88 167
Ioanid Radu 54, 58
IRIS 164, 182, 192
Iser Johan 78
Ivanov Miroslav 230, 272
Ivanov Viktor Fedorovič 144
IVAN 180

## J

JÁCHYM 179
Jakeš Miloš 140
Jakub Jaroslav 247, 248
JANA 163
Janáček Josef 65
Janáček Karel 239, 272, 273
Janák Dušan 228
Janeček 98
Janek Karel 144
JANÍK 155
JANOV 127, 146
Janovská Jindřiška 136
Jánský Filip 230, 273
JARDA 180
Jasinski Florián 213
Jasný Vítězslav 136, 137, 139
JAVOR-86 170
JELÍNEK 83
Jelínek, por. 74
JELÍNEK viz Veis František
Jemeljanikov Boris Julijevič 144
Jermakov Nikolaj Alexandrovič 134
JESTŘÁB 169
Jestřáb Miloš 258, 273
JEŽEK 110
JIH 305
Jiráni Otakar 237, 238, 239
Jiříkovic 264
Jiříkovicová Marie viz SLONEK 242, 246–249, 251, 257, 264, 266, 269
JÍVA-86, 170
Jobst Ágnes 14
JÓD-87 180
Johnston David 167
Johnstone I. J. 9
Jonášová Stanislava 233
JÓŽA viz GAIUS viz Vicen Jozef
JURA 192
Justa Josef 70

# K

Kabrhel Jan 353, 358
Kadlec Vladimír viz VĚDEC 289
Kaleta Jan 113, 114
Kalina Josef 263
Kalista Zdeněk 234, 236, 237
Kalivoda Karel 251
KÁMEN 181
KAMERA 155
Kamiński Łukasz 16
KAMÝK 193
Kaplan Karel 11, 228, 229, 230-233, 258, 272, 273
Kapras Jan 239, 261
Karásek Svatopluk 222
Karasov, pplk. 100
„Karel Špion" viz Novák Karel
KARBON-89 167
Karmazin Jan 70
Kaska Edward 169
Káše Bohumír 65, 66, 69, 70
KAŠE 192
Kašický, kpt. 208
Kašpar Karel 359
Kašpar Miroslav 104
Katek, plk. 248
Katětov Miroslav 259
Kavan Jan 176
Kdýr Vladislav 81
Kecskemeti Charles 8
Kejř Jiří 273
Kendík Josef 119
Kincl František 124, 127, 132, 133, 143, 145, 150, 158, 188, 339
KIROS 146, 164, 165
Klapálek Karel 67
Klápšťová Anna 377
Klaus Václav viz KLUK 289
Klavina Daina 9
Klein Dušan 199, 200, 220
Kliem Georg 223, 224
KLÍN 345
Kloučková Dana 135
KLUK viz Klaus Václav
Klusáček Jindřich 125
Knotek Václav 249, 250, 253
Kobranov Vladimír 231
Kocián Jiří 65, 93
Kocurová 120
Kocur Peter P. 116, 120
Kočan Michal 288
Kokoška Stanislav 61, 93
Kolder Drahomír 258
KOLEKCIONÁŘ 155
Kölfler 79
Komárek Valtr viz VALTR 289
Komenský Jan Ámos 239
KONAKRY 154, 193
Konderla Josef 115
Konopásek Stanislav 231
Konvalinka Vilém 65
Kopecký Václav 220, 234
Kopřiva Ladislav 243
Korotkov Vladimír Alexejevič 157
Korsak Juraj Alexandrovič 125
KORUNA 154, 193
KOSATEC 164
Kosolapov Vadim Viktorovič 134, 138
KOŠICE 193
Košický Patrik 133, 156
Košťál Karel 203
Kotajný Jan 116, 118, 120
Koudelka František 228, 233, 272
Koura Petr 377
Koutek Ondřej 205, 210
KOVÁČ 146
KOVÁŘ 205
Kozlov Vladimír 9, 15
Kožušník Čestmír viz BETA 289
Krajina Vladimír 253
Králík Karel 375
Krása Milouš 124
Krasilnikov Rema Sergejevič 134
Kratochvil Antonín 259, 273

Kratochvíl Jaroslav 72
Kraus František 263
Krejčí František 245
Krjučkov Vladimír Alexandrovič 128, 132, 148, 150, 158, 188
KROKUS 182, 192
KRUH 290
Kryl Karel 327
Křen Jan 7
Kříž Roman 123
Kříž Štefan 219
Kubač František 100
KUBAČKA JAROSLAV viz Veis František
Kuba Jan 353, 354
Kubánek František 124, 147
Kubelík Rafael 249, 270
Kubíček Václav 164
Kučera Pavel 334
Kühnel Jindřich 200, 220
Kuklík Jan 233, 273
Kuklík Jan, ml. 233, 273
KURT viz Zukal Rudolf
Kutlvašr Karel 230, 274
Kutnar František 273
KVĚTEN-89 346, 347
Kyncl Ivan 222
KYROS 164

## L

Lamr Václav 120, 121
Landsmann Bohumil 351
Lang , kpt. 63
Langoš Ján 10
Láník Jaroslav 75, 93
Lát Emanuel 247, 248
Laufer J. 192
Lavička Zdeněk viz Bednář Petr viz Martin Jiří 220
LÉČKA 333–335
Lednicki Istvánné 212
LEKNÍN 164, 182, 192
Lennon John 325, 326, 328
LESÁK 181
LESÍK 168
Leška 166
LETEC 181
Lewis Neil A. 167
Lichner Ján 230
LISTOPAD-89 347
LIŠKA 181, 186
Löbl viz Šorm Oldřich
Lomelino Maria Paula 9
London Artur 232, 253, 255, 273
Lorenc Alojz 123, 124, 127–133, 136–140, 144–146, 158, 164, 177, 184, 327
Lorenc David 377
LOUDIL 181
LOVEC, 146, 164
LUDMILA 200, 207, 208
LUDVÍK 175
Ludvík Vlastimil 175
Lukáš Karel 222
Lukeš Igor 11
Lukešová Milada, roz. Šormová 246, 247, 249, 251, 257, 264, 266, 268

## M

Macek Jozef 97, 98
Mádl Antonín 231
Mádr Otto 235
MAHAGON-87, akce 170
Machálek František 126, 196
Machalka Augustin 353
Mach Ladislav 119
Mach Miloš 120
Machová 120
MÁJ-89 329, 330
MAKLÉŘI 125, 191
Makovička Miroslav 119
Makrelov 153, 161
Malik 192

Malina Jiří 119
MAN viz Zeman Miloš
Mandela Nelson 16
MAREK 110
Marek Jaroslav 273
Marek Jindřich 61, 63, 65, 66, 70, 93
Marek Pavel 113
Mareš Václav 200
Margoliová-Kovályová Heda 273
Markelov Ivan Alexejevič 123, 153, 161
Markij Sergej Glebovič 144
Markvart Josef 84
MARŤAN viz N-44
Martiček, kpt. 208
Martínek Jaroslav
viz SPOLEČNÍK 223, 224
Martínek Josef 70
Martin Jiří viz Lavička Zdeněk
Martínková Dana 273
Martínková Marie 224
Martin, štpl. 207
Marušinec Jan 212, 218
Masaryk Jan 227, 263, 265, 266, 272
Masaryk Tomáš Garrigue 235, 245, 376
Masopust Josef 365
Matějka Karel viz ŠÉF 289
MAUR 127, 146, 183
Mayer Henry 57
Mazure T. 9
Mazzoni Arthuro 353, 359, 360
Meclová Anna 53
MECHANIK 120
Mertlík Rudolf 243
Metzenger P. 171
Miechowska Janina 213
Michálek, voj. 207
Michl Miloš 328
Mikloško František 231
Mikojan Anastas 232
Mikš František 11
MIKULOV-89 183
MIM 146
Míšková Alena 238, 273
Mitošinka Viliam 98
MLÁDEŽ 344
MŇUK 202
Molnár Bohumír 279, 288
Moravec Josef 240
MOŘE-2 182
MOŘE 182, 192
Mosler Reinhold viz Parma Leo
MOST 126, 183, 193
Münzer Rudolf 78
Murdych Jiří 369

## N

N. Miloslav viz HYNEK 369
N-44 199, 202, 205, 207, 208–212, 216,
219, 221–223, 225, 226, 396, 406
NÁKUPČÍ 165
NÁVRAT 291
Navrátil Aleš 113, 115
Nawrocki Zbigniew 45
Nehněvajsa Jiří 229, 251, 256, 272
Nechanský Jaromír 242, 243, 244, 247,
263, 264
Nejedlý Zdeněk 233, 234
Němec, nrtm. 349
Němeček František 80
Nergl Vladimír 126, 131, 137, 184
Neumann Karel 199, 200
Neurath Konstantin von 239
NEUTRON-88 167, 192
Nevrlý Štěpán 353, 355, 356, 357
Nevtípil Josef 353, 354
NEZNÁMÝ viz Novák Karel
Nikulin Viktor Petrovič 165
NIMITZ 163
Noha František 65, 69, 70
NORBERT 110, 111
Norman Robert 169, 179
Nosek Václav 227
Nosková Alena 377

Novák Emanuel 247, 248, 263
Novák Karel viz Novak Karol viz Sadler Jiří viz GEORGE viz Onkel Alfred viz „Karel Špion“ 200–203, 205–226
Novák Karol viz Novák Karel
NOVÁK 164, 180
Novák Vladimír 117, 119, 120
Novák Zdeněk 64
Nová Vlasta Marie 246, 250, 251, 257
Novomeský Ladislav 233
Novotný Antonín 256
Novotný František. 239
Novotný Václav 124, 125, 137, 146, 147, 180
Nový František 246, 250, 251, 257

## O

OBCHODNÍK 146, 164
OBORA 126
Obzina Jaromír 279, 375
Odložilík Otakar 234
ODPOVĚĎ 184
OCHRANA 295, 327, 328
Oliva Pavel 273
Olivier Marie 9
OLYMP-87 192
OLYMP 192
Ondrášek Antonín 251
Onkel Alfred viz Novák Karel
Onofrej Vincent 219
Opasek Jan Anastasius 231, 273
OPAVA 193
Opavský Jaroslav 63
Opletal Jan 330
OREL 181, 186
OSKAR 164
Ožiganov Jurij Petrovič 125, 126, 127, 144, 146

## P

Pala František 119
Palach Jan 301, 315
Paleček Pavel 258, 273
Paleček Vladimír 145, 146
PALIŠIN 180
PANT 175
Paráková Eliška viz Volfová-Paráková Eliška
Parma Leo viz Mosler Reinhold 208, 209
Pátek Zdeněk 144
Patočka Jan 234
PÁV 163, 181
Pavel VI. 353
Pavlík Ladislav 65
Pavlinec Bohumil 220
Pekárek Vladimír 215
Pekař Josef 236
Peňás Jiří 200
Pepich Egyd 96
Pernes Jiří 65, 93
Peroutka Ferdinand 244, 249, 263, 270
Perout Karel 370
Persak Krysztof 16
PERUN 193
PĚST 70, 78, 80, 88
Peška Zdeněk 234, 237, 247, 248
Petráš Miroslav 106
PETR 120, 180
Petříček František 246–249, 251, 257
Pfann Miroslav 115
Pičugin Boris Nikolajevič 144
Píka Heliodor 230, 273
PILFER 186
Piller Jan 258
PÍSAŘ 184, 186
Pitra Miloslav 135, 136, 137, 138, 139
Pius XII. 353, 359, 360
Plachý Jiří 377
PLÁNOVAČ viz Turek Otakar
PLATINA-87 167

PLAVANIE viz BOLESLAV
Poblete Alejandro Gonzáles 9, 15
PODZIM-89 177
Pohl Otakar viz EXPERT 289
Pojezdný Josef 377
Polanský 98
Ponťák Štefan 95
POPRAD 145, 183, 193
Povejšil Jaromír 240
POŽÁRY 295
Prach Jaroslav 81
Prantl Ferdinand 259
PRAŽÁK 216
Prečan Vilém 11, 327
Prła Ivan 147
Pronin Anatolij 125
PROTEUS 163, 186
Průša Ivan 147
Přikryl Ivo 115
Ptáčníková Světlana 45
Pulec Martin 377
Pupcsik (Pupčík) Josef 138
Putník Jiří 251, 252
Pyszko Jan 115

## Q

Quintana Antonio Gonzáles 9, 10, 11, 13–15

## R

Rabas František 351
RADEK 119
RADISTA viz ŠUMAŘ 186, 191
RADIUM-88 192
Radkovská Marie 359
RADON-89 167
Radosta Petr 231, 273
Radotínský Jiří 231, 273
Radvanovský Zdeněk 61, 62, 93
RAGBY 193
Rajko László 231, 232
Rákosi Mátyás 231
Rakovský J. 192
Ramdani Narissa 9, 15
RANGER viz ARGON
Rendek Peter 53
Révesz František 98
REŽIM 294, 327, 328, 336, 338
Rieger Johannes Joachim 171, 172
Richter Karel 230, 273
Ripka Hubert 245
Ripka Vojtěch 53
ROBERT 155
Romaněnko Petr Vasiljevič 143
ROMER 155
Ronan Mary 9, 15
Roseweare Patricie 246
Roth 170
Roziňák Václav 231
Rozmaňová Mária 104
Ruml Jan 222
Ruml Jiří 332
Rünger 171
RUY 145
Ryan Patric 365
Ryba Bohumil viz HOLUB 235, 237–253, 255, 256, 258–262, 269, 270, 272–274
Ryba Olen 239, 245, 246, 252, 256, 260
Rybová Alena 237, 239, 242–244, 252, 255, 256
Rybová Marie 237
Rybová, roz. Tolmanová Marie 261
Rybová Zdenka 252, 255, 256
Rynešová Zdena 239
Ryšánek Maxmilián 237

## Ř

Říha Jan 370, 371
ŘÍJEN-89 330, 342, 344, 347

# S

Sadler Jiří viz Novák Karel
Sacher Richard 148
Salač Antonín 238
Salazar António de Oliveira 16
SAMUEL 120
San Martin 19
SCORP 192
Sedlák František 100
Sedlák Ota 136
Seebode Christian 171
SEJM 49
SEKVOJ-87 170
SELB 243, 264
Selement Ludvík 101
SELEN-88 167
SEVER 305
Severa Miloslav 80
Schaller Klaus 274
Scheur 170
Schloser Walter 78
Schnörner 65
Schovánek Radek 11, 155
Schreinerová Hana 136
Schwarzenberg František 249, 270
Sivoš Jerguš 128, 132, 133, 160, 190
SKLENÁŘ 210
SKUTEČ 193
Slanina Josef 230, 274
Slánská Josefa 232, 274
Slánský Rudolf 232, 233, 234, 258
SLÁVEK 119
Slavíček Antonín 45
Slezák Lubomír 66, 82, 93
SLONEK viz Jiříkovicová Marie
SLUNÉČKO 65
Slunéčko František 61
Smolík Antonín 242, 244, 246–249, 251, 253, 256, 264–269
SMRČINA 70, 77, 80
Smrčina, por. 77, 80
SMRK-89 170
SOCHA 330
Sojka, mjr. 199
Sokolenko Igor ivanovič 144
Solčanský Ernest 202, 212
Sosnowský Florek 199
SOVA 145
Sovák, prof. 203
SPECIÁL 295
SPOLEČNÍK viz Martínek Jaroslav
Srholec Anton 98
SRPEN-89 330, 342, 346, 347
STADION 193
Stalin Josif Vissarionovič 228, 232, 233
Staněk Tomáš 61, 64, 65, 66, 69, 70, 72, 77, 89, 93
Stanko Jozef 123
STAVAŘ 119
Steck Anatom 58
Steiner 171
Stloukal Karel 234, 241
STONAVA 329
Straka Karel 67, 93
Stránský Pavel 239
Strešňák Gábor 33
Strnad Vladislav 290
Stříbrný Jan 377
STUDENT 329
Suchý Václav 222, 225
SUP 176
Susa Zdeněk 115
SVÁR 327, 328
Svidenská Václava 119
Svoboda Ludvík 64, 67
Sychra Antonín 233
SYLVA 110
Syrovátka Václav 241–251, 253, 256, 258, 26–266, 268, 269, 270
Szymeczek Józef 113

## Š

Šach Jan 75, 93
ŠACHMATY 193
Šašek Václav 200, 220
ŠAŠKY 193
Šebek Jaroslav 377
Šebesta Ján 98
Šebesta Jozef 98
ŠÉF viz Matějka Karel
Šianský Vladimír 144
Šiklová Jiřina 326
Šik Otto (Ota) viz EKONOM 289
Šilha, por. 75
Šimánková Alena 377
Šimeček Zdeněk 240
Šimek Miroslav 70
Šimek Václav 80
Šimek, voj. 78
Šimsa Jan 115
Šimůnek František 246, 249, 251, 257
ŠÍPEK 164, 182, 192
Široký Viliam 100
Škarka, doc. 240
Škorpil Ferdinand 263
Škutina Vladimír 231, 274
Šling Otto 220
Šmahel František 240
Šmakal Miroslav 133, 139
Šmucr, por. 70
Šorm Oldřich viz Löbl viz BRÁZDA viz BŘÍZA 242, 244, 247–250, 253, 264–269
Špirk Václav 246, 249
Šplíchal Stanislav 120
Šrámek Jindřich 124, 126, 137, 145, 146
Šrejma 270
Šrom František 203, 213, 214
Štaigl Jan 96
Štangl Miloslav 135, 137, 139
Štanglová Božena 135, 137
Štrougal Lubomír 278
Štverák Josef 72, 80
Šudichová Natalie 212
Šulák František 353, 358
ŠUMAŘ viz RADISTA
ŠUMPERK 144, 154, 183, 193
Šváb Miloslav 240
Švanderlík Jiří 224
Švankmajer Petr 135
ŠVÉD 181
Švejk Josef 375

## T

TAJFUN 148, 177, 184
TALLO 110
Tatičová, MUDr. 222
TELUR-87 155, 167
TELUR-89 167
TENIS 193
Tetiva Bohuslav 116, 117, 119, 120
Tigrid Pavel 327
TIS-86 170
Titěra, P. 333
Tito Josip Broz 97
Todd Damián 174, 175
TOLEDO 65, 66, 69, 70, 71
Tomášek František 323, 328
Tomáš Vojtěch 368
Tomek Prokop 176, 179
Tomsa Adam 118
Toporec, por. 83
Totek Ferdinand 98
Treml Jaroslav 144
Treťjakov Vladimír Nikolajevič 134
Trochta František 351–353, 357
Trochta Jan 351, 353, 356
Trochta Štěpán 351–59
Trochtová Anna 351–353, 357
TROJA 144, 145, 155, 163, 168, 186, 191, 328
Trunkát, MUDr. 202
Tryzna Jaroslav 68–71
Třoska Miroslav 128, 133

Tůma Oldřich 65, 93
Turek Otakar viz PLÁNOVAČ 289
Tutkovič Ján 104

## U

Unucka Pavel 115
Unverhau Dagmar 9, 15, 18, 33
URAL 292
Urbánek Karel 331
Urbánek Miroslav 45
Urban Jan 114
Urbánková Emma 240
Utitz Bedřich 232, 274

## V

Vacková Růžena 235, 236
Vacková 199
Vaculík Jaroslav 66, 82, 93
Vachalovský Přemysl 176
Vaja Miroslav 216
Vajda Zdeněk 143
Vala, nadpor. 81
Valášek Otakar 233
Vališ Zdeněk 230, 274
VALTR viz Komárek Valtr
Váňa Jan 244
Vaněk Jiří 324
Vaníčková Vladimíra 377
Varga László 9, 15, 33
Vašek Július 200
Vaško Václav 231
VĚDEC viz Kadlec Vladimír
VEDOUCÍ 184, 186
Veis František viz JELÍNEK viz KUBAČKA JAROSLAV 205, 206, 208, 210–212, 218, 222, 224
Veis František, st. 208
Veisová Marica 208, 212
Veselý Jaroslav 104
Veverka Bohuslav 249
Vicen Jozef viz GAIUS viz JÓŽA 97, 216, 217, 219
Vidmanová Anežka 240, 255, 256, 274
Vilímek Tomáš 8
VILMA 207, 208
Vinogradov Sergej Alexandrovič 144
VISLA 49
Viták Zdeněk 212
Vitecker, plk. 264
Vitoušek Vilém 376
VLADO 164
VLAK 346
Vlasák Stanislav 293
VLASTA 216, 218
Vlček František 351
Vlk Miloslav 376, 377
VLNA 294
Voborský Rudolf 144, 145
Vočadlo Otakar 234
Vojtíšek Zdeněk 114
Volfová-Paráková Eliška 246, 250, 251, 257, 264
Volkov, mjr. 146
VOLT 155
Voráč 199
Voskobojnikov Boris Nikolajevič 133, 138
Vošta Ladislav 234
VPŘED 70, 71
Vrána Jaroslav 212, 218
VRBA-88 170
Vrba Karel 222
Vsevoložský Vladimír Jurovič 165
Výborný Ivo 246, 247, 249, 251
Vyhnálek Rudolf 228, 233, 272
Vykypěl Karel 123–125, 128, 136, 137–140, 143, 146, 153, 161, 188, 190, 342
VÝROČÍ 346, 347
Vysoký Zdeněk K. 237, 253, 274

## W

Wartalský Miloň 124, 125, 137, 144
Weber Antonín 352
Weiner Tim 167
Weis František viz Veis František
WILLYS 180
Wojnar Josef 116, 118, 120

## Z

Zágora Adam 115
ZACHAROV 216, 217, 218
Zajíc František 104
ZÁKAZNÍK 181
Zalaquet José 9
Zamykal Vojtěch 147, 288
Zápotocký Antonín 375
Zátopek Emil 365
Závodský Oskar 233
Zbrojová Marie 351
Zela Stanislav 231, 353
Zeman Miloš viz MAN 289
Zeman Petr 301
Zeman Rudolf 332
Zeman Titus 98
Zeman Zbyněk 232, 274
ZERO 184
Zgarba Vladislav 104
Zím Antonín 144
Zimek, por. 104
ZIMERMAN viz Cvrk Karel
Zimová Libuše 209, 210
ZINEK-88 167
ZITA 145
ZLATNÍK 127
ZOJA 146
ZORIN 126, 194, 195, 196
Zubrin Alexej Viktorovič 145
Zukal Rudolf viz KURT 289

## Ž

Žáček Pavel 8, 11, 53, 54, 128, 130–133, 143, 144, 147, 148, 156, 160, 176, 178, 187, 190, 279
ŽELEZO 65, 69–71, 74, 80

# Seznam zkratek

**A MV SR** – Archiv Ministerstva vnitra Slovenské republiky
**ABS** – Archiv bezpečnostních složek
**ad.** – a další
**AFP** – francouzská tisková agentura (Agence France-Presse)
**AIO** – analyticko-informační oddělení (odbor)
**AIPO** – analyticko-informační a plánovací odbor
**ANSA** – italská tisková agentura (Agenzia Nazionale Stampa Associata)
**AOK** – agenturně-operativní kombinace
**AP** – americká tisková agentura (Associated Press)
**apod.** – a podobně
**ARD** – německá tisková agentura (Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der Bundesrepublik Deutschland
**arch. č., a. č.** – archivní číslo
**Archiv PNP** - Archiv Památníku národního písemnictví
**ATK** - Armádní tělovýchovný klub, předchůdce Dukly
**AZ** – agenturní zprávy
**BA** – bezpečnostní akce
**BC** – Britská rada
**BfV** – Bundesamt fur Verfassungsschutz
**BLR** – Bulharská lidová republika
**bm** – běžný metr
**BND** – Spolková zpravodajská služba
**BO** – bezpečnostní opatření
**BSS** – briské speciální služby
**BstU** – Úřad spolkového zmocněnce pro dokumenty státobezpečnostní služby bývalé NDR (Bundesauftragten für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen demokratischen republik)
**BUiAD** – Úřad pro zpřístupňování a archivaci dokumentů (PLR)
**CA MV** – Centrální archiv ministerstva vnitra
**CIA** – Ústřední americká zpravodajská služba (Central Intelligence Agency)
**CIC** – Kontrašpionážní sbor armády Spojených státu amerických (Countrintelligence Corps)
**CITRA** – mezinárodní konference archivního kulatého stolu (Conference internationale de la Table Ronde des Archives nationale de la Table Ronde des Archives)
**CO** – civilní obrana
**CÚV** – celoútvarový výbor
**CZV** – celozávodní výbor

**č. j.** – číslo jednací
**č. l.** – číslo listu
**ČAVU** – Česká akademie věd a umění
**ČBCE** – českobratrská církev evangelická
**ČK DRK** – Červený kříž (Detsches Rotes Kreutz)
**ČNR** – Česká národní rada
**ČRo** – Československý rozhlas
**ČSA** – Československé aerolinie
**ČSAV** – Československá akademie věd
**ČSD** – Československé dráhy
**ČSLA** – Československá lidová armáda
**ČSM** – Československý svaz mládeže
**ČSSR** – Československá socialistická republika
**ČST** – Československá televize
**ČTK** – Československá tisková kancelář
**ČZ SNB** – činné zálohy SNB
**DAAD** – německá akademická výměnná služba (Deutscher Akademischer Austausch Dienst)
**DEF** – další evidenční fondy
**DEZO** – dezinformační opatření
**DGSE** – francouzská zpravodajská služba (Direction Générale de la Sécurité Extérieure)
**DI** – denní informace
**DIA** – vojenská zpravodajská služba amerického ministerstva obrany (Defense Intelligence Agency)
**DPA** – německá tisková agentura (Deutsche Presse Agentur)
**DZ** – denné zprávy
**DZ** – drátěný zátaras
**EDZ** – elektrický drátěný zátaras
**f.** – fond
**FF** – Filozofická fakulta
**FMV** – Federální ministerstvo vnitra
**FS** – Federální shromáždění
**FSÚ** – Federální statistický úřad
**FVV** – francouzské velvyslanectví
**genpor.** – generálporučík
**GŠ** – Generální štáb
**HK** – hraniční kameny
**HS** – Hlavní správa
**HS VB** – Hlavní správa Veřejné bezpečnosti
**HSK** – Hlavní správa kontrarozvědky
**i. j., inv. j.** – inventární jednotka

**i. č.** – inventární číslo
**ICA** – Mezinárodní archivní rada (International Council on Archives)
**inj.** – injekce
**inv. j.** – inventární jednotka
**IPN** – Ústav paměti národa (Instytut pamięci narodowej; PLR )
**JLDR** – Jemenská lidově demokratická republika
**kart.** – karton
**KBS** – konference o bezpečnosti a spolupráci
**KBSE** – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
**KČSN** – Královská česká společnost nauk
**KGB SSSR** – Výbor státní bezpečnosti Svazu sovětských socialistických republik
**KNV** – krajský národní výbor
**konfera** – konference
**KOR** – Výbor na obranu dělníků (Komitet Obrony Robotnikow)
**KR** – kontrarozvědný
**kr. jm.** – krycí jméno
**KS** – kapitalistické státy
**KS MV** – krajská správa ministerstva vnitra
**KSČ** – Komunistická strana Československa
**KVNB** – Komise pro vnitřní bezpečnost
**KZÚ** – kapitalistické zastupitelské úřady
**KZÚ** – kriminálně závadová osoba/y
**LF** – Listy filologické
**LK** – letecká kontrola
**LM** – Lidové milice
MAD – Militärischer Abschirmdienst
**MBA** – mimořádné bezpečnostní akce
**MBO** – mimořádné bezpečnostní opatření
**MI 5** – britská kontrarozvědka (Military Intelligence, Section 5)
**mjr.** – major
**MNO** – ministerstvo národní obrany
**MNV** – místní národní výbor
**MTH** – materiál trvalé hodnoty
**MÚNH** – mimořádné události v národním hospodářství
**MV** – ministerstvo vnitra
**MV SR** – Ministerstvo vnitra Slovenské republiky
**MV ŽP** – ministerstvo vnitra a životního prostředí
**n. p.** – národní podnik
**např.** – například
**NARA** – americký Národní archiv (National Archives and Records Administration)

**NBS** – Národní bezpečnostní stráže
**NDR** – Německá demokratická republika
**NMS** – Nezávislé mírové sdružení
**NO** – nepřátelské osoby
**NPT** – nápravně pracovní tábor
**NPT-U** – nápravně pracovní tábor – uran
**NRG** – Národní revoluční gardy
**nrtm.** – nadrotmistr
**NSDAP** – Národně socialistická německá strana (National Deutsche Arbeiterpartei)
**NTS** – ukrajinský Národně dělnický svaz (Narodno trudovoj sojuz)
**NV** – národní výbor
**NVÚ** – nápravně-výchovný ústav
**NZ** – nápravné zařízení
**OAO** – organizačně-analytický odbor
**obv.** – obviněný
**ObvO VB** – obvodní oddělení Veřejné bezpečnosti
**OBZ** – obranné zpravodajství
**odb.** – odbor
**OF** – Občanské fórum
**OLK** – oddělení letištních kontrol
**ONV** – okresní národní výbor
**OO-MV** – okresní oddělení ministerstva vnitra
**OPaV** – oddělení pasů a víz
**OPK** – oddělení pohraniční kontroly
**OST** – ochrana státního tajemství
**OST** – ochrana utajovaných skutečností
**OUN** – Organizace ukrajinských nacionalistů
**OV KSČ** – obvodní výbor Komunistické strany Československa
**OVO** – odbor (i oddělení) vnitřní ochrany
**OVŠ** – odbor vyšetřování
**OVÚP** – odbor výstavby a územního plánování
**PF UK** – Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
**PO** – prověřovaná osoba (návrh na založení svazku)
**pplk.** – podplukovník
**pprap.** – podpraporčík
**PS** – Pohraniční stráž
**PTZD** – Přísně tajné, zvláštní důležitosti
**PÚV KSČ** – předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa
**PVO** – preventivně výchovné opatření
**PVVP** – Posádkové velitelství Velké Prahy

**PZO** – podnik zahraničního obchodu
**r.** – rok
**RG** – Revoluční gardy
**RM** – říšská marka (Reichsmark)
**RMV** – Rozkaz ministra vnitra
**RN KS** – rozkaz náčelníka krajské správy
**RNS** – rozkaz náčelníka správy
**ROH** – Revoluční odborové hnutí
**RPP OV** – roční prováděcí plán odboru vyšetřování
**RSDr.** – doktor sociálně-politických věd
**RVHP** – Rada vzájemné hospodářské pomoci
**RVKR** – referát vojenské kontrarozvědky
**s.** – soudruh, též stránka
**SA** – Sovětská armáda
**SA MO** – Správní archiv ministerstva obrany
**SA** – úderné oddíly (Sturmabteilung)
**SČSP** – Svaz československo-sovětského přátelství
**SIS** – rozvědka v rámci britských zpravodajských služeb (The Secret Intelligence Service)
**SK** – správní komise
**sl.** – složka
**SNB** – Sbor národní bezpečnosti
**SOAI** – samostatné oddělení analyticko-informační
**sp. zn.** – spisová značka
**SPN** – Státní pedagogické nakladatelství
**SPO** – spis prověřované osoby
**spol.** – spolupracovník
**SRN** – Spolková republika Německo
**SRS** – starší referent specialista
**srv.** – srovnej
**SS** – ochranný oddíl (Schutzstaffel)
**SSkV** – Střední skupina vojsk
**SSM** – Socialistický svaz mládeže
**SV** – stanoviště velitelství
**sv.** – svazek
**ŠtB** – Štátna bezpečnosť (slovenský ekvivalent StB)
**štpl.** – štábní plukovník
**TR** – Tajné rozkazy
**tr. z.** – trestný zákon
**TS** – tajný spolupracovník
**ÚDV** – Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
**UHK** – Ukrajinský helsinský klub

**UIS** – Ucelený informační systém
**UK** – Univerzita Karlova
**ÚNV** – Útvar nápravného zařízení
**ÚPN** – Ústav pamäti národa
**ÚRO** – Ústřední rada odborů
**US** – americký rezident
**US** – utajované skutečnosti
**USHMM** – United States Holocaust Memorial Museum
**ÚSTR** – Ústav pro studium totalitních režimů
**ÚV KSČ** – Ústřední výbor Komunistické strany Československa
**ÚZ ZOZO** – Účelové sdružení zastupitelských organizací zahraničního obchodu
**VC** – vízoví cizinci
**vel. pl.** – velitel pluku
**VKR** – vojenská kontrarozvědka
**VOA** – Všeodborový archiv
**voj. zákl. sl.** – vojín základní služby
**VONS** – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
**VOS** – vnitřní a organizační správa (mezinárodně právní odbor)
**VŘSR** – Velká říjnová socialistická revoluce
**VSRS** – vedoucí starší referent specialista
**VŠ SNB** – Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti
**VUA-VHA** – Vojenský ústřední archiv
**VVP** – Vyšší vojenská prokuratora
**VVP** – vojenský výcvikový prostor
**VVS** – Vyšší vojenský soud
**VVVP** – Vojenské velitelství Velké Prahy
**ZB** – zpravodajská brigáda
**ZH** – zpravodajské hry
**ZNB** – Zbor národnej bezpečnosti (slovenský ekvivalent SNB)
**ZNS** – zástupce náčelníka správy
**ZO** – základní organizace
**ZO KSČ** – základní organizace Komunistické strany Československa
**ZOH** – zimní olympijské hry
**ZOZO** – zastupitelské organizace zahraničního obchodu
**ZRG** – závodní revoluční gardy
**ZS FMV** – Zpravodajská služba federálního ministerstva vnitra
**ZS/GŠ** – Zpravodajská správa Generálního štábu
**ZSS** – země socialistického společenství
**ZTÚ** – zvláštní technický úkon nebo zpravodajsko-technický úkon
**ZÚ** – zastupitelský úřad
**ZV** – závodní výbor

# Resumé

## Archivy bezpečnostních složek po dvaceti letech

**(Úvod k tzv. Quintanově zprávě)**

**Ladislav Bukovszky**

Úvodní text, připravený resp. redigovaný ředitelem Archivu bezpečnostních složek (ABS), se věnuje tzv. Quintanově zprávě, která se v době dvacátého výročí pádu komunistického režimu poprvé dostává k české veřejnosti v úplné podobě.

V procesu vyrovnání se s komunistickou minulostí v bývalých státech socialistického bloku se klíčovým předmětem staly dokumenty bezpečnostních složek totalitní moci. V tomto vývoji se významným mezníkem stala konference Mezinárodní archivní rady UNESCO, konající se v Mexiku v roce 1993, kde se poprvé dostala „na stůl" otázka archivů bezpečnostních složek totalitních režimů. Toto setkání přineslo dohodu o založení užší pracovní skupiny odborníků-archivářů, která v roce 1995 vypracovala dokument s doporučením, jak postupovat v otázkách správy a práce s archiváliemi bývalých represivních složek totalitních systémů.

Tzv. Qiuntanova zpráva poukazuje na úzký vztah mezi archivy a na dva důležité aspekty, vyskytující se při přechodu z represivních režimů, což jsou: paměť a spravedlnost. Projednává důležitou roli archivů v demokratických přechodech, archivní péči, legislativu, etiku a právo na informace.

V době svého vzniku, ale i později, měla tzv. Qiuntanova zpráva obrovský význam při realizaci snah co nejvíce otevřít archivy komunistických bezpečnostních složek a při zakládání nových nezávislých institucí pro výzkum totalitních společenských systémů. Částečně se tyto snahy podařilo realizovat v některých státech bývalého východního bloku (např. Maďarsko, Polsko, Slovensko). Autor úvodního textu však také poukazuje na to, že v České republice je – přijetím zákona č. 181/2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek – několik konstatování z původního dokumentu již překonáno.

## Projekt Elektronického archivu

**Petr Zeman**

Článek se zabývá přípravou vzniku Elektronického archivu – společného projektu Archivu bezpečnostních složek a Ústavu pro studium totalitních režimů. Představuje metodiku přípravy archiválií jejich řazení do struktury Elektronického archivu. Dále pak problematiku předkládání těchto archiválií badatelům a nástin dalšího rozvoje tohoto systému.

## Budování a koncepce činnosti restaurátorského pracoviště Archivu bezpečnostních složek

**Martin Kostlán**

Nově zřízené oddělení péče o fyzický stav archiválií reflektuje potřebu adekvátní péče o spravované archivní fondy. Koncepce jeho činnosti vychází z konkrétních požadavků v rámci ABS, ověřených standardů práce předních institucí v rámci archivní sítě České republiky (ČR), jakož i zahraničních zkušeností se zaváděním nejmodernějších technologických zařízení. Pracoviště je budováno na profesionální úrovni a je personálně obsazováno adekvátně vzdělanými odborníky. Jeho činnost je strukturovaná v rámci dvou základních linií. První z nich je provoz technologie hromadného odkyselování nevázaných dokumentů – Neschen C 500, druhou pak praktické restaurování v rámci samostatné restaurátorské dílny. Mimo to je odborné pracoviště připraveno zajišťovat veškerou činnost v oblasti průzkumů, monitoringu, odborného dohledu a konzultací.

## Archiv bezpečnostních složek na Úřadu pro zpřístupňování a archivaci dokumentů (Archiv IPN)

**Světlana Ptáčníková**

Ve dnech 30. června až 1. července 2009 navštívila ve Varšavě Ústav paměti národa (Instytut pamięci narodowej – dále jen IPN) a jeho archiv delegace Archivu bezpečnostních složek (ABS). Seznámila se s právními základy činnosti IPN, s organizační strukturou archivu a pracovní náplní jeho jednotlivých součástí, se způsobem zpřístupňování dokumentů, s vydavatelskými počiny archivu. Po úvodním přednáškovém bloku si česká delegace prohlédla badatelnu a některé depozitáře archivu IPN, a závěrem prvního dne se pak obeznámila s digitalizačním pracovištěm. Druhý den navštívili zástupci ABS konzervátorské pracoviště, sklad audiovizuálních materiálů, sklad s materiály pasové provenience, prohlédli si fumigační komoru sloužící k dezinfekci archiválií, a kartotéční úsek. Zástupci ABS poděkovali polským kolegům za připravený program. Obě strany předpokládají, že spolupráce nebude ani v budoucnu pouze formální záležitostí a jejím výsledkem budou konkrétní společné projekty.

## Pracovně ve washingtonském Holocaust Memorial Muzeu (United States Holocaust Memorial Museum)

**Petr Dvořáček**

Autor přináší zprávu o studijním a pracovním pobytu zástupců Archivu bezpečnostních složek (ABS) a Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR) v United States Holocaust Memorial Museum (USHMM) ve Washingtonu ve dnech 18. srpna až 8. září 2009.

Před zahájením oficiální části návštěvy se delegace účastnila vernisáže výstavy „Praha objektivem tajné policie“ ve Woodrow Wilson Center a mezinárodního workshopu s názvem „Documenting the Role of the Communist Secret Police – Intelligence Activities and Cooperation between the KGB and Local Intelligence Agencies in Eastern Europe.“

Zástupci Archivu bezpečnostních složek též navštívili National Archives and Records Administration (americký Národní archiv), kde si prohlédli badatelny a seznámili se s jejich provozem a badatelským servisem.

Od 24. srpna 2009, kdy byl zahájena oficiální část návštěvy, se zástupci ABS a ÚSTR seznamovali s chodem jednotlivých pracovišť USHMM, s činností výzkumných, vzdělávacích a výstavních součástí USHMM a jejich pracovníky. Vrcholem se pro zástupce ABS stala návštěva konzervátorského pracoviště a depozitářů USHMM v Linthicum.

Na závěr oficiální části návštěvy se konalo rozlučkové setkání, na kterém se všichni zúčastnění shodli na dosavadní dobré spolupráci a na jejím dalším pokračování.

## Příští stanice Sudety

### Činnost pražského pluku RG 1 v severozápadním pohraničí v květnu a červnu 1945

**Ondřej Sladký**

Studie mapuje činnost pražského pluku „Revoluční gardy“ (RG 1) v severozápadním pohraničí Československé republiky v květnu a červnu 1945. Pluk byl vyslán do pohraničí na příkaz ministerstva národní obrany, aby zde střežil železnici spolu se železničními objekty a „zajistil“ nejbližší okolí.

Práce je rozdělena do několika kapitol, které přibližují vznik, činnost a konečnou likvidaci pluku RG 1 v severozápadním pohraničí. Velmi zajímavá, složená z pestré mozaiky denních hlášení, je kapitola *Konfliktní společenství,* věnovaná konfliktům RG 1 s dalšími ozbrojenými složkami, které v této porevoluční době v oblasti působily – ať už to byla Rudá armáda, Československá armáda, nebo jiné polovojenské formace; zaznamenány jsou také excesy spáchané na německém obyvatelstvu. Taktéž je zajímavá sonda do běžných činností gardisty jako je denní řád, výcvik, stravování atd. Závěr studie je věnován likvidaci pluku, kdy je část dobrovolníků odvedena do československé armády a část jich  nastupuje službu u nově se tvořícího Sboru národní bezpečnosti.

## 11. bratislavská brigáda Pohraničnej stráže
### a výnimočná „osobnosť" jej prvého veliteľa Floriana Čambála (1948–1962)

**Ľubomír Morbacher**

Po změnách, které v Československé republice vedly k vytvoření Pohraniční stráže (PS), se škpt. Florian Čambál stal velitelem nejprve 11. bratislavského oddílu ministerstva národní bezpečnosti (MNB) a o rok později, v roce 1952, již 11. bratislavské pohraniční brigády MNB. Člen Komunistické strany Československa, který se vyznal ve vnitrostranických intrikách na Poverenictvu vnutra i Pohraniční stráže, úspěšně prošel několika čistkami. Ve funkci velitele 11. brigády PS setrval přes mnohou kritiku své práce, přes neustálé spory se spolupracovníky i nadřízenými v rámci PS, a přes své další exesy, až do roku 1962. Takovéto postavení Floriana Čambála bylo podmíněno setrváním jeho tutora – „poručníka" Viliama Širokého v mocenské pozici v Ústředním výboru Komunistické strany Československa i ve vládě. (V roce 1963 byl Široký odvolán ze státních i stranických funkcí a odešel do ústraní.) Po svém propuštění ze služeb ministerstva vnitra, odešel plk. Florian Čambál dále pracovat do stranického aparátu Krajského výboru Komunistické strany Slovenska v Bratislavě.

Studie sleduje jeho funkci a působení při budování 11. brigády PS, při ženijnotechnických opatřeních, jako byla například elektrifikace drátěných zátarasů apod., a text uzavírá důkazy a konstatováním, že velitel 11. bratislavské pohraniční brigády MNB Florian Čambál je osobně zodpovědný za životy mnoha uprchlíků přes „zelenou hranici".

Článek, psaný ve slovenštině, je doplněn fotopřílohami.

## Historie rozhodných křesťanů letničních v dokumentech Státní bezpečnosti
### (70. a 80. léta 20. století)

**Petra Gabrielová**

Článek reflektuje sledování náboženského života rozhodných křesťanů Státní bezpečností (StB) v 70. a 80. letech minulého století.

Spolek rozhodných křesťanů na Těšínsku byl vydáním spolkového zákona v roce 1951 de facto zrušen. Od druhé poloviny 70. let a především pak v 80. letech 20. století se členové rozhodných křesťanů, kteří nenalézali příznivou odezvu pro praktikování víry v letničním duchu v protestantských denominacích povolených totalitním státem, snažili dosáhnout legalizace svého společenství jako nové církve. Podařilo se jim to až v lednu 1989, kdy vznikla Apoštolská církev, sdružující rozhodné křesťany letniční na Těšínsku, v Brně a v Praze. I přesto se rozhodní křesťané scházeli k bohoslužbám a dalším náboženským aktivitám už od 70. let minulého století. Jejich náboženské působení bylo ze strany totalitního režimu potlačováno a řada členů rozhodných křesťanů byla sledována Státní bezpečností. V letech 1982 a 1983 bylo dokonce šest

jejich členů stíháno za maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi. Pět z nich bylo odsouzeno.

Studie přináší základní sondu do náboženského života sborů rozhodných křesťanů letničních v Dolním Žukově na Těšínsku, v Brně a v Praze.

## KGB a 17. listopad 1989

**Poslední dohoda o československo-sovětské spolupráci v kontrarozvědné oblasti**

**Pavel Žáček**

V souvislosti s odhalováním událostí, souvisejících se 17. listopadem 1989, se opakovaně obracela pozornost domácích i světových médií k návštěvě delegace náměstka předsedy KGB SSSR genpor. Viktora Fjodoroviče Gruška, pobývající v Praze v posledních dnech před pádem komunistické moci. Zachované archivní materiály jednoznačně potvrzují, že nešlo o „druhé řídící centrum", ale o reciproční pracovní návštěvu, navíc odkládanou opakovaně z původního jarního termínu roku 1989.

Konkrétně šlo o signování dohody o spolupráci Hlavní správy kontrarozvědky SNB (II. správa SNB) a II. hlavní správy KGB v kontrarozvědné oblasti, tj. dohody o spolupráci proti tzv. vnějšímu nepříteli. V závěru podrobného rozboru činnosti centrály Státní bezpečnosti proti zastupitelským úřadům hlavních „kapitalistických" států (USA, Německo, Velká Británie, Francie aj.) došlo 17. listopadu 1989, doslova několik hodin před klíčovou studentskou demonstrací, k podpisu dokumentu, jehož originál si funkcionáři KGB SSSR následně odvezli do Sovětského svazu.

Publikované doprovodné dokumenty potvrzují úzkou koordinaci a rozsah součinnosti, a nakonec i nadřazenost sovětské Státní bezpečnosti vůči svým partnerům v Praze. Specifický státobezpečnostní slovník navíc potvrzuje, že pohledy obou politických policií na zahraniční realitu se příliš neodlišovaly ani v roce 1989. Jejich společné akce proti zahraničním subjektům navíc zjevně neskončily ani v průběhu „sametové" revoluce po odchodu zástupců (poradců) KGB SSSR z federálního ministerstva vnitra, ale až likvidací Státní bezpečnosti v polovině února 1990, resp. podepsáním nové dohody v Moskvě.

## Případ „N-44"

**Radek Kučera**

Autor příspěvku se pokouší na základě dochovaných archivních pramenů rekonstruovat okolnosti vyšetřování jednoho z nejzáhadnějších případů Státní bezpečnosti (StB), jenž dodnes nebyl uspokojivě objasněn. Státní bezpečnost pátrala téměř třicet let bezvýsledně po totožnosti muže, vystaveného z její strany všem možným formám pronásledování. Neznámý muž podstatnou část svého života vytrvale popíral veškerá obvinění, statečně odolával nejrůznějším metodám výslechů a nakonec si vzal své tajemství do hrobu.

Vše začalo 24. června 1955, kdy hlídka Veřejné bezpečnosti (VB) zadržela v blízkosti slovensko-polských hranic neznámého „hluchoněmého" muže bez osobních dokladů, podávajícího o sobě nejisté nebo fiktivní údaje. Při výsleších tajemný muž uvedl, že trpí částečnou amnézií a ví jen to, že se jmenuje Karel Novák, narodil se v roce 1934 v Radhošti a za okupace byl spolu s rodiči odvlečen nacisty do Rakouska. Během transportu měl být od otce a matky násilně oddělen a dán do ústavu pro hluchoněmé ve Štýrském Hradci, kde setrval až do roku 1947. Po té byl jakousi vojenskou komisí odvezen do Vídně, a následně – po zjištění, že je Čech – v květnu nebo červnu 1948 repatriován sovětským vojenským transportem do Československa. Zde se potuloval bezprizorně až do svého zatčení. Rozběhlo se rozsáhlé vyšetřování, při němž byl údajný Novák podroben řadě výslechů, lékařských vyšetření i konfrontací se svědky z uprchlických táborů. Nic z toho, z čeho byl obviňován se nepodařilo dokázat, zároveň však ani vyvrátit. Pro nedostatek důkazů byl koncem roku 1955 „Karel Novák" propuštěn.

Usadil se v Kladně, nastoupil do Průmstavu jako pomocný dělník a pokoušel se zařadit do normálního života. Začal usilovat o získání osobních dokladů a přiznání československého státního občanství, členství v KSČ a přijetí do základní vojenské služby.

Postupem doby vycházely najevo zajímavé skutečnosti. Novák začal od srpna 1956 na veřejnosti slyšet a mluvit. Změnu svého stavu zdůvodňoval šokem prodělaným při autonehodě. Vše nasvědčovalo tomu, že jde o člověka vysoce inteligentního, vzdělaného, ovládajícího několik cizích jazyků a vynikajícího nadprůměrnými vědomostmi z oblasti literatury, filosofie, psychologie, historie, zeměpisu, architektury, matematiky, ekonomie, léčitelství, vojenství a společenského chování. Tomuto faktu ovšem neodpovídalo jeho tvrzení, že jediné školní vzdělání získal ve dvouleté škole pro hluchoněmé.

Státní bezpečnost Nováka proto nadále sledovala, shromažďovala veškeré informace o jeho chování a ověřovala některé údaje, které jmenovaný uváděl ve svém životopise. Roku 1958 je na jeho osobu založen pozorovací svazek s krycím názvem „N-44". Později byl případ zařazen do celostátní akce EVROPA, namířené proti tzv. nelegálům. V roce 1961 byl Novák znovu zatčen a na základě zmanipulovaných svědeckých výpovědí odsouzen následujícího roku Krajským soudem v Praze za vyzvědačství a poškozování cizích práv k odnětí svobody na 12 let nepodmíněně. V létě 1969 je sice rehabilitován a propuštěn na svobodu, ale již v roce 1971 ho úřady vyzvou, aby si odseděl zbytek trestu.

Příslušníci StB se po celou dobu Novákova věznění i po jeho propuštění nevzdávali představy, že v něm odhalí „nelegála". Provedli proto řadu pokusů o jeho „ztotožnění", a to i formou televizního pořadu. Vše bez úspěchu. V roce 1973 bylo proto další šetření zastaveno. Teprve roku 1981, v souvislosti s obnovením akce EVROPA, je případ Karla Nováka znovu otevřen. Oddělením StB Kladno je založen nový pozorovací svazek s krycím názvem MARŤAN. Jakýmkoli dalším opatřením ze strany StB však Novák unikl, neboť 17. listopadu 1981 náhle zemřel. Domovní prohlídka a následné

expertizy zabavených věcí neprokázaly jakoukoliv trestnou činnost. Případ byl definitivně uzavřen roku 1982. Jedna z nejdelších akcí Státní bezpečnosti skončila fiaskem.

## Profesor Bohumil Ryba, mezi vědou a vězením

**Věra Dvořáčková**

Politické procesy představovaly nejostřejší formu komunistické perzekuce. Sloužily k ospravedlnění totalitního režimu nastoleného komunistickou stranou a především k šíření strachu v československé společnosti. Drtivá většina těchto procesů, které zasáhly všechny společenské skupiny, byla uměle vykonstruována. Představitelé inteligence patřili k nejpostihovanějším.

Univerzitní profesor Bohumil Ryba, výjimečně nadaný a nesmírně pracovitý klasický filolog, vynikající odborník na staré české rukopisy, byl bohužel jedním z těch, kteří upadli v nemilost státní moci. V roce 1953 byl zatčen a následně na základě vykonstruovaného obvinění z velezrady a špionáže odsouzen k 19 letům vězení.

Ačkoli se na něj v roce 1960 vztáhla prezidentská amnestie, jeho vědecká práce – a vůbec celý život – byly i nadále režimem značně omezovány. K rehabilitaci profesora Bohumila Ryby došlo až posmrtně, teprve v roce 1991.

## XI. správa SNB (1974–1988)

### Stručný nástin vývoje a činnosti Správy kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky

**Petr Zeman**

Článek přibližuje jednu z operativních součástí bývalé Státní bezpečnosti – Správu pro ochranu ekonomiky, která byla mezi lety 1974–1988 samostatnou součástí Federálního ministerstva vnitra, pod krycím označením „XI. správa SNB". V příspěvku jsou zachyceny v co možno největší úplnosti její organizační struktura a organizační vývoj tak, jak nám je doposud objevené archivní prameny umožňují poznat, včetně zaměření jednotlivých odborů a oddělení. Dále je pozornost věnována popisu hlavních linií kontrarozvědného zaměření této součásti ministerstva, spolu s naznačením nejdůležitějších akcí a osob, kterým „byla věnována pozornost". Závěrem je vložena stručná informace o doposud neuspořádaném fondu XI. správy, uloženém v Archivu bezpečnostních složek.

## Rešerše archivních materiálů k roku 1989 z fondů Archivu bezpečnostních složek

**Světlana Ptáčníková a kolektiv**

Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR), který připravoval řadu akcí ke dvacetiletému výročí pádu komunistického režimu, požádal Archiv bezpečnostních složek

(ABS) o vypracování příslušné rešerše. Rešerše byla vymezena jak časově, tak tematicky. Archiváři se měli zaměřit především na období květen, srpen a říjen – listopad 1989, případně na postupný rozklad režimu v prosinci 1989. Z témat byla vybrána převážně ta, která bezprostředně souvisela s děním ve společnosti v roce 1989 a s odpovídající reakcí bezpečnostních složek, jako např.: operační porady a kolegia, petice Několik vět, demonstrace (včetně materiálů VB), bezpečnostní opatření, pohotovost bezpečnostních sil, skartace písemností v listopadu a prosinci 1989.

Rešerši zpracovávalo celkem pět oddělení Archivu bezpečnostních složek, její vnější forma byla pro publikační účely sjednocena. Někde se čtenář dozví podrobnější obsah dokumentu, jinde mu napoví už jeho název; kde bylo archiválií hodně, jde spíše o výčet daných písemností. Některé z archiválií, které jsou v rešerši zmiňovány, lze vyhledat i na webových stránkách ÚSTR (www.ustrcr.cz) pod bannerem „1989".

## Osobní doklady biskupa Štěpána Trochty

**Petra Gabrielová**

Tato malá edice dokumentů přináší reprodukce osobních dokladů litoměřického biskupa Štěpána Trochty. Štěpán kardinál Trochta, člen kongregace Salesiánů dona Bosca (26. března 1905 – 6. dubna 1974), působil jako litoměřický biskup od listopadu 1947. Od března 1948 do dubna 1949 vedl jednání se zástupci nastupujícího totalitního režimu, kteří se systematicky snažili dovést církev k podřízenému postavení komunistické moci. Biskup Trochta byl od roku 1950 internován a v červenci 1954 odsouzen za údajnou velezradu a vyzvědačství na 25 let odnětí svobody. Ve vazební věznici strávil 19 měsíců, z vyměřeného trestu 25 let si odpykal zhruba 6 let převážně v Leopoldově a ve Valdicích u Jičína.

Osobní doklady Štěpána Trochty jsou součástí dokumentace jeho vyšetřovacího spisu archivní číslo V-2309 MV. Státní bezpečností byly v říjnu 1952 zabaveny při domovní prohlídce v rodinném domě Marie Zbrojové v Mělníku, kde byly v souvislosti s plánovaným Trochtovým odchodem do exilu uschovány, připraveny na odvoz do zahraničí. Skutečnost, že Štěpán Trochta ukryl své osobní doklady, byla použita jako potvrzení jeho plánovaného útěku z republiky. Protože soud předpokládal, že případný úspěšný útěk umožní Trochtovi referovat v zahraničí o postavení církve v Československu, byl jeho doložený pokus o odchod do exilu využit komunistickou justicí jako jeden z důkazů údajné Trochtovy velezrady a špionáže.

Seznam dokumentů, reprodukovaných ve sborníku:

**Dokument I.** 15. červenec 1917, Francova Lhota

Školní zpráva žáka 4. třídy Štěpána Trochty, vydaná Obecnou školou ve Francově Lhotě ve školním roce 1916/1917 a podepsaná správcem školy a třídním učitelem Janem Kubou a katechetou Josefem Nevtípilem.

**Dokument II.** 6. červen 1929, Francova Lhota

Rodný a křestní list Štěpána Trochty, vydaný Římskokatolickým farním úřadem ve Francově Lhotě, spravovaným farářem Štěpánem Nevrlým.

**Dokument III.** 22. prosinec 1941, Francova Lhota

Rodný a křestní list Jana Trochty, vydaný Římskokatolickým farním úřadem ve Francově Lhotě, spravovaným farářem Štěpánem Nevrlým.

**Dokument IV.** 22. prosinec 1941, Francova Lhota

Oddací list Františka a Anny Trochtových, vydaný Římskokatolickým farním úřadem ve Francově Lhotě, spravovaným farářem Štěpánem Nevrlým.

**Dokument V.** 17. září 1946, Francova Lhota

Domovský list Štěpána Trochty, vydaný obcí Francova Lhota a podepsaný členem rady Františkem Šulákem a předsedou místního národního výboru Janem Kabrhelem.

**Dokument VI.** 27. září 1947, Castel Gandolfo

Papežská pověřovací listina, adresovaná Štěpánu Trochtovi, na základě které byl jmenován litoměřickým biskupem, vydaná římskou kurií, podepsaná za apoštolského kancléře Arthurem Mazzonim a Vincenzem Bianchim Cagliesim a opatřená pečetí papeže Pia XII. s vyobrazením svatých Petra a Pavla.

## A-Ž

### ▶ kolektiv autorů

Stálá rubrika Sborníku obsahuje zprávy, informace, glosy i rarity, které přináší práce archivářů.

V tomto čísle si na své přijdou hraví čtenáři. Rubrika hned v úvodu přináší pravidla sovětské lidové hry gorodky, k jejíž popularizaci měl napomoci rozkaz č. 47 ministra národní obrany ČSR generála JUDr. Alexeje Čepičky z 25. srpna 1951. Pokud již čtenáře omrzely společenské hry typu „Člověče nezlob se", může si zkusit zahrát podle zlepšovacího návrhu jistého vězně Krajské soudní věznice v Olomouci *„propagační hru pro nábor mladistvých do důležitých povolání"*, nazvanou příznačně „Pionýr".

Snahu totalitního režimu mít poslední slovo i v posledních věcech člověka ilustruje příspěvek o příručce, vydané Krajskou správou SNB Hradec Králové v roce 1981, pod názvem *Návod k organizování pohřbů příslušníků SNB a skladba projevu na rozloučenou.*

Rubrika seznamuje čtenáře také s historií a současností archivního pracoviště ABS v Kanicích, se skartační teorií u ministerstva vnitra v 50. a 60. letech a informuje o výstavě *Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1960.*

Zajímavé je upozornění na vzájemnou rivalitu mezi dvěma československými vojenskými zpravodajskými službami – vnější Zpravodajskou správou Generálního štábu a vnitřní Vojenskou kontrarozvědkou.

Pro odlehčení jsou do rubriky zařazeny glosy o řešení manželských nesnází prostřednictvím gestapa a o výrocích znevažujících „hlavu státu, komunistickou stranu a její představitele", jež se v ebrietě pronášely v prvním roce existence komunistického režimu v Brně.

Jaké dramatické situace může přinášet jinak poklidná práce archivářů, popisuje příspěvek o zajímavém nálezu v dokumentaci vědeckotechnické rozvědky z fondu bývalé I. správy.

# Summaries

## Twenty Years Later – Security Services Archive

**(with an Introduction on the so-called Quintana Report for UNESCO by the International Council of Archives)**

**Ladislav Bukovszky**

An introductory text prepared or, rather, edited by the Director of the Security Services Archive (ABS) is devoted to the so-called Quintana Report, which the Czech public has received in its complete form for the first time, just as the 20th anniversary of the fall of the communist regime is being marked.

In the process of coming to terms with the communist past of the former states of the Socialist Bloc, the documents kept by the security forces of totalitarian power became a key issue. The UNESCO International Council of Archives conference held in Mexico in 1993 became a significant milestone in this development. This was where the issue of totalitarian regimes' archives was first "put on the table." This meeting produced an agreement on establishing a closer working group of experts-archivists, which formulated a document in 1995 with recommendations on how to proceed in terms of administering and working with the archive records of the former repressive forces of totalitarian systems.

The so-called Quintana Report makes reference to the close relationship between archives and two important issues that arise in the transformation from repressive regimes, namely memory and justice. It discusses the important role of archives in democratic transitions, archive care, legislation, ethics and the right to information.

At the time of its inception and thereafter, the "Quintana Report" was hugely important in implementing efforts to open up the archives of communist security services and in establishing new independent institutions for research on totalitarian social systems. These efforts have been partially realised in some states of the former Eastern Bloc (e.g. Hungary, Poland and Slovakia). The author of the introductory text, however, points out that in the Czech Republic the adoption of Act No. 181/2007 of the Collection of Laws on the Institute for the Study of Totalitarian Regimes has already surpassed some of the assertions contained in the original document.

## Electronic Archive project

**Petr Zeman**

This article covers preparations for the establishment of an electronic archive, which is a joint project involving the Security Services Archive and the Institute for the Study of Totalitarian Regimes. It presents the methodology for the preparation of archive records and their arrangement within the structure of an electronic archive. It also

deals with the issue of submitting these archive records to researchers and outlines the further development of this system.

## The concept behind the activities of the restoration centre of the Security Services Archive and building up these activities

**Martin Kostlán**

A newly established department for attending to the physical condition of archive records reflects the need for administered archive collections to be adequately cared for. The concept behind its activities is based on specific requirements in the ABS, the tried and tested standards of work by leading institutions in the Czech Republic's archive network, as well as experiences abroad with introducing the latest technological equipment. This workplace has been established on a professional level and it has been staffed with appropriately trained experts. It is structured according to two basic lines of activity. The first of these concerns the operation of technology for the mass de-acidification of unbound documents (Neschen C 500). The second involves practical restoration in actual restoration workshops. Besides these activities, this specialist workplace is also ready to coordinate all activities in the area of research, monitoring, expert supervision and consultation.

## The Security Service Archive and the Office for the Preservation and Dissemination of Archival Records (the IPN Archive)

**Světlana Ptáčníková**

On 30 June – 1 July 2009, a delegation from the Security Forces Archive visited the Institute of National Remembrance in Warsaw (Instytut pamięci narodowej – hereinafter only referred to as the IPN) and its archive. They became acquainted with the legal bases for the activity of the IPN, the organisational structure of the archive and the work carried out by its individual sections, the means of accessing documents and the archive's publishing activities. After an introductory set of lectures, the Czech delegation inspected the IPN archive's study facilities and some of its depositories. At the end of the first day, they were then acquainted with the IPN's digitisation centre. On the second day, ABS representatives visited the conservation centre, the storage area for audiovisual materials as well as the storage area for materials that were originally on tape. They also inspected the fumigation chamber used for disinfecting archive records and the filing section. The ABS representatives thanked their Polish colleagues for the programme that had been prepared. Both

sides anticipate that collaboration in the future will not just be a formal matter but will also result in specific joint projects.

## A working visit to the United States Holocaust Memorial Museum in Washington

**Petr Dvořáček**

The author has produced a report on a study and working visit by representatives of the Security Services Archive (ABS) and the Institute for the Study of Totalitarian (ÚSTR) to the United States Holocaust Memorial Museum (USHMM) in Washington from 18 August to 8 September 2009.

Before the official part of the visit commenced, the delegation attended the opening of the "Prague through the Lens of the Secret Police" exhibition at the Woodrow Wilson Center and an international workshop entitled "Documenting the Role of the Communist Secret Police – Intelligence Activities and Cooperation between the KGB and Local Intelligence Agencies in Eastern Europe." Representatives of the Security Services Archive also visited the United States' National Archives and Records Administration, where they looked at the study facilities and acquainted themselves with how they operated and their research service. As of 24 August 2009, when the official part of the visit began, representatives of the ABS and the ÚSTR became acquainted with the operation of individual USHMM workplaces as well as the research, education and exhibition activities of the USHMM and its workers. For the ABS delegation, the trip culminated in a visit to the USHMM's conservation centre and depositories in Linthicum Heights.

There was a farewell gathering at the end of the official part of the visit, at which all those attending agreed on the good level of cooperation that had taken place up to now and they pledged to continue in this vein.

## Next stop Sudetenland

### The activity of Prague's RG 1 regiment in the north-western border area in May and June 1945

**Ondřej Sladký**

This study maps the activity of the "Revolutionary Guard" (RG 1) regiment in the north-western border area of the Czechoslovak Republic in May and June 1945. The regiment was sent to the border area on the order of the ministry of national defence in order to guard railways and railway buildings as well as to "secure" their immediate environs.

The work is divided into several chapters, which cover the establishment, activity and ultimate disbandment of the RG 1 regiment in the north-western border area. A chapter called "Conflict Community" (Konfliktní společenství) is very interesting. Composed of a colourful mosaic of daily reports, it is devoted to the conflicts that the RG 1 had with other armed forces who operated in the area during the post-revolutionary period, i.e. the Red Army, the Czechoslovak Army and other paramilitary units. The excesses committed against the German community are chronicled as well. There is also an interesting survey of the guardsmen's routine activities, such as their daily orders, exercises, catering, etc. The conclusion of the study is dedicated to the disbandment of the regiment, when a portion of volunteers were transferred to the Czechoslovak Army and some of them joined the service of the incipient National Security Corps.

## The 11th Bratislavan Border Guard Brigade and the extraordinary "character" of its first commander Florian Čambál (1948–1962)

**Ľubomír Morbacher**

After the changes in the Czechoslovak Republic that led to the creation of Border Guards (PS), staff captain Florian Čambál initially became the first commander of the 11th Bratislavan division of the ministry of national security (MNB), and he became commander of the 11th Border Guard Brigade of the MNB a year later in 1952. As a member of the Communist Party of Czechoslovakia, who was well acquainted with internal party intrigues in the "Poverenictvo vnutra" and the Border Guards, he successfully survived several purges. Despite much criticism of his work, constant disputes with his co-workers and superiors in the PS, and other excesses, he remained as commander of the 11th PS Brigade until 1962. Florian Čambál's position depended on the survival of his mentor and "guardian" Viliam Široký in a position of power on the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia and in the government. (In 1963, Široký was dismissed from state and party positions and he retired into obscurity.) After leaving the service of the ministry of the interior, Colonel Florian Čambál continued to work in the party machinery of the Regional Committee of the Slovak Communist Party in Bratislava.

The study looks at his job and work during the establishment of the 11th PS Brigade as well as during engineering and technical operations such as the electrification of wire entanglements, etc. The text concludes with evidence and statements on the fact that the commander of the 11th Bratislavan Border Guard Brigade of the MNB Florian Čambál was personally responsible for the lives of many escapees trying to cross the so-called "green border."

Written in Slovak, the article is supplemented with photographic appendices.

## The history of "Resolute" Pentecostal Christians in the documents of the Secret Police

**Petra Gabrielová**

This article reflects on the surveillance of religious life among "Resolute Christians" (rozhodní křesťané) by the Secret Police in the 1970s and 80s.

The Union of Resolute Christians in the Těšínsko region was effectively disbanded with the publication of an Act on associations and societies in 1951. From the second half of the 1970s and especially in the 1980s, the members of the Resolute Christians (who had not met with a positive response for the observance of their faith in a Pentecostal spirit in the Protestant denominations permitted by the totalitarian regime) tried to get their community legalised as a new church. They did not succeed in doing this until January 1989, when the Apostolic Church (Apoštolská církev) was established. This united Resolute Christians in the Těsinsko region as well as in Brno and Prague, even though Resolute Christians had been congregating for masses and other religious activities since the 1970s. Their religious activities were suppressed by the totalitarian regime and a number of Resolute Christians were monitored by the Secret Police. In the years 1982 and 1983, six of their members were even prosecuted for obstructing the supervision of church and religious communities. Five of them were convicted.

The study provides a basic survey of the religious life of Resolute Christian congregations in Dolní Žukov in the Těšínsko region as well as in Brno and Prague.

## The KGB and 17 November 1989

### The last Czechoslovak-Soviet agreement on counterintelligence

**Pavel Žáček**

In connection with revealing the events associated with 17 November 1989, the attention of Czech and international media has repeatedly turned to a visit made by a delegation of the deputy chief of the USSR's KGB, Major General Viktor Fyodorovich Grushko, who stayed in Prague in the final days before the collapse of communist power. The preserved archive materials unequivocally confirm that this did not concern a "second control centre", but was a reciprocal working visit that had actually been postponed repeatedly from the original date in the spring of 1989.

Specifically, it concerned the signing of a counterintelligence cooperation agreement between the Main Counterintelligence Directorate of the National Security Corps (the 2nd Directorate of the National Security Corps) and the KGB'S 2nd Main Directorate, namely an agreement on cooperation against the so-called "external enemy". At the end of a detailed analysis of the activity of Secret Police headquarters targeted at the representative offices of the main "capitalist" states (the USA, German,

United Kingdom, France, and others), the document was signed on 17 November 1989, literally hours before a crucial student demonstration. An original copy of this document was subsequently taken back to the Soviet Union by KGB officials.

Published accompanying documents confirm the close cooperation, scope of activity and ultimately the primacy that the Soviet Secret Police had in relation to their partners in Prague. Moreover, the specific state-security vocabulary confirms that the attitude of both political police bodies to foreign entities did not differ that much, even in 1989. Furthermore, their joint operations against foreign subjects apparently did not end in the course of the "Velvet Revolution" after the departure of KGB representatives (advisors) from the federal ministry of the interior, but were not brought to a close until the disbandment of the Secret Police or the signing of a new agreement in Moscow.

## Case "N-44"

**Radek Kučera**

Based on preserved archive sources, the author of this article attempts to reconstruct the circumstances surrounding the investigation of one of the most mysterious cases handled by the Secret Police (StB), which has still not been satisfactorily resolved to this day. For almost 30 years, the Secret Police fruitlessly tried to ascertain the identity of a man whom they subjected to every kind of persecution. The unknown man spent a substantial part of his life staunchly refuting all kinds of accusations and bravely resisting various methods of interrogation, before eventually taking his secret to the grave.

Everything began on 24 June 1955, when a State Police (VB) patrol arrested a "deaf mute" near the Slovak-Polish border who had no personal documents and would only give vague or fictitious information about himself. During interrogations, the mystery man stated that he was suffering from partial amnesia. He claimed that all he knew about himself was that his name was Karel Novák and that he had been born in Radhošt, from where he had been deported with his parents to Austria during the occupation. During the transportation, he was supposed to have been forcibly separated from his mother and father, and placed in an institution for deaf mutes in Graz, where he remained until 1947. After that he was taken by a military commission to Vienna. After it was ascertained that he was Czech, he was subsequently repatriated in May or June 1948 by way of a Soviet transport to Czechoslovakia. He then lived a vagrant life in the country until his arrest. An extensive investigation was launched, in which the alleged Novák was subjected to a number of interrogations, medical examinations and confrontations with witnesses from refugee camps. Nothing he was accused of could be proven or disproved. Due to the lack of evidence "Karel Novák" was released at the end of 1955. He settled in Kladno and joined the Průmstav building firm as a labourer whilst attempting to adjust to normal life. He began applying for personal documents, Czechoslovak citizenship, membership of the Communist Party of Czechoslovakia and acceptance for basic military service.

Over the course of time, some interesting facts came to light. As of August 1956, Novák began speaking and listening in public. He attributed this change to the shock he received during a traffic accident. All the indications were that this person was a highly intelligent, educated man who had a command of several foreign languages and an excellent, above-average knowledge of literature, philosophy, psychology, history, geography, architecture, mathematics, economics, medicine, military affairs and social etiquette. Naturally, this fact did not tally with his claim that the only education he received was two years of schooling for deaf mutes.

Consequently, the Secret Police continued to monitor Novák. They gathered all the information they could on his behaviour and checked some of the information he had mentioned in his life story. A surveillance file on him was opened in 1958 with the codename "N-44". The case was subsequently included in the nationwide EVROPA operation, which targeted so-called illegal persons. Novák was rearrested in 1961 and, on the basis of rigged evidence, he was sentenced to 12 years' imprisonment without probation by the Regional Court in Prague for espionage and infringing the rights of others. Although he was rehabilitated and released in 1969, the authorities called him back to serve out the remainder of his sentence in 1971.

For the entire duration of Novák's imprisonment, StB officers did not give up on the idea that he was secretly an "illegal person". Consequently, they made a number of attempts to "identify" him, and even used a television programme to aid their enquiries. None of these efforts bore any fruit. As a result, the case was shelved in 1973. The case of Karel Novák was not opened again until 1981 in connection with the renewal of the EVROPA operation. The StB department in Kladno opened a new surveillance file with the codename MARŤAN. Novák, however, manage to avoid any further measures by the StB, because he died suddenly on 17 November 1981. A search of his home and subsequent expert analyses of items seized provided no evidence of any criminal activity. The case was finally closed in 1982. One of the longest operations by the Secret Police had ended in farce.

## Professor Bohumil Ryba, between science and prison

**Věra Dvořáčková**

Political trials were the harshest form of persecution meted out by the communist regime. They served to help justify the totalitarian government established by the Communist Party and above all to spread fear in Czechoslovak society. The overwhelming majority of the trials were artificially fabricated and involved every kind of social group. Members of the intelligentsia were very often among those affected by political persecution.

The university professor Bohumil Ryba was an extraordinarily talented and diligent classicist, an excellent expert on old Czech manuscripts, and unfortunately one of those who got on the wrong side of the state authorities. He was arrested in 1953

and subsequently sentenced to 19 years' imprisonment on a trumped-up charge of high treason and espionage.

Although he was granted amnesty in 1960, his academic work and his life in general were considerably restricted by the regime. Professor Bohumil Ryba was not finally rehabilitated until after his death in 1991.

## The 11th Directorate of the National Security Corps (1974–1988)

### A brief outline of its development and activity

**Petr Zeman**

This article looks at one of the operational sections of the former the Secret Police (StB) – the Directorate for the Protection of the Economy, which was a separate part of the federal ministry of the interior between the years 1974 and 1988 under the codename "11th Directorate of the SNB". To the greatest possible extent, it outlines this directorate's organisational structure and organisational development insofar as this has been ascertained from archive sources that have been uncovered. This includes focusing on different departments and sections. Further attention is devoted to the main lines of counterintelligence activity that this part of the ministry focused on. The paper also names the most important people and operations that were "given attention". In conclusion, brief information is provided on the collection of records stored in the Security Services Archive, which has not yet been sorted.

## Research on archive materials concerning 1989

**Světlana Ptáčníková et al.**

The Institute for the Study of Totalitarian Regimes (ÚSTR), which prepared a number of events for the 20th anniversary of the fall of the communist regime, requested the Security Services Archive (ABS) to formulate the relevant research. This research was defined both temporally and thematically. The archivists were meant to focus primarily on the period of May and August – November 1989, or, as the case may be, on the gradual disintegration of the regime in December 1989. The subjects that were chosen primarily comprised those that were immediately connected to the events in society in 1989 and to the corresponding response of security forces, e.g. operational meetings and committees, the "A Few Sentences" (Několik vět) petition, demonstrations (including State Police materials), security measures, the readiness of security forces, and the shredding of documents in November and December 1989.

Altogether, five departments of the Security Services Archive formulated the research, and it was stylistically unified for publication purposes. In places, the reader will find

out more details on the content of a document, whereas elsewhere, he will just be given the document's name. In places where there were a lot of archive records, it is more likely that a list of the given documents will be provided. Some of the archive records that are mentioned in the research can be found on the website of the ÚSTR (www.ustrcr.cz) under the banner "1989".

## The personal documents of Bishop Štěpán Trochta

**Petra Gabrielová**

This small edition of documents provides a reproduction of the personal documentation of the Litoměřice Bishop Štěpán Trochta. Cardinal Štěpán Trochta, belonged to the congregation of the Salesians of Don Bosco (26 March 1905 – 6 April 1974). He was Bishop of Litoměřice from November 1947. From March 1948 to April 1949, he led negotiations with representatives of the incipient totalitarian regime, who were systematically striving to make the Church subordinate to communist power. Bishop Trochta was interned in 1950 and he was sentenced to 25 years' imprisonment in July 1954 for alleged treason and espionage. He spent 19 months in a remand prison and served around six years of his 25-year sentence, primarily in Leopoldov and Valdice near Jičín.

Štěpán Trochta's personal documents are part of the documentation of his investigation file; archive number V-2309 MV. They were seized by the Secret Police in October 1952 during a house search of the home of Marie Zbrojová in Mělník, where they had been stored and prepared in connection with Trochta's planned emigration abroad. The fact that Štěpán Trochta had hidden his personal documents was used as confirmation of his planned escape from the country. Because the court assumed that a possible successful escape by Trochta would enable him to report on the position of the Church in Czechoslovakia, his corroborated attempt to emigrate was used by the communist judiciary as one of the proofs of his alleged treason and espionage.

List of documents reproduced in the anthology:

**Document I.** 15 July 1917, Francova Lhota

School report of the fourth grade pupil Štěpán Trochta, issued by the Primary School in Francova Lhota in the academic year of 1916/1917 and signed by the school administrator and class teacher Jan Kuba as well as the catechist Josef Nevtípil.

**Document II.** 6 June 1929, Francova Lhota

Štěpán Trochta's birth and baptism certificate, issued by the Roman Catholic parish office in Francova Lhota, administered by the parish priest Štěpán Nevrlý.

**Document III.** 22 December 1941, Francova Lhota

Jan Trochta's birth and baptism certificate, issued by the Roman Catholic parish office in Francova Lhota, administered by the parish priest Štěpán Nevrlý.

**Document IV.** 22 December 1941, Francova Lhota

František Trochta and Anna Trochtová's marriage certificate, issued by the Roman Catholic parish office in Francova Lhota, administered by the parish priest Štěpán Nevrlý.

**Document V.** 17 September 1946, Francova Lhota

Štěpán Trochta's certificate of domicile, issued by the municipality of Francova Lhota and signed by council member František Šulák and the Chairman of the Local National Committee Jan Kabrhel.

**Document VI.** 27 September 1947, Castel Gandolfo

Papal credentials addressed to Štěpán Trochta, which were the basis for his appointment as the Bishop of Litoměřice, issued by the Roman Curia, signed on behalf of the Apostolic See by Arturo Mazzoni and Vincenzo Bianchi Cagliesi, and furnished with the seal of Pope Pius XII with a picture of St. Peter and St. Paul.

## A-Ž

### team of authors

This permanent section of the Anthology of the Security Services Archive contains reports, information, commentaries and rarities resulting from the work of archivists.

There will be plenty to keep fun-loving readers happy in this issue. Right at the start of the section, the rules of the Soviet people's game "Gorodky" are outlined. The popularisation of this game was supposed to be aided by Directive No. 47 from the minister of national defence of the Czech Socialist Republic General Alexej Čepička, dated 25 August 1951. If readers are tired of board games like "Ludo", they can try and play a "promotional game for recruiting young people into important professions", which was designed according an improvement plan by a certain prisoner of the Regional Court Jail in Olomouc and characteristically called "Pioneer".

The efforts of the totalitarian regime to have the last word on all human affairs is illustrated by an article on a manual issued by the Regional Directorate of the National Security Corps (SNB) in Hradec Králové in 1981 under the title Instructions for Organising the Funerals of SNB Officers and Composing Eulogies for the Departed.

Furthermore, the section provides readers with information on the past and present of the ABS workplace in Kanice. Information is also provided on the shredding doctrine that prevailed at the ministry of the interior in the 1950s and 60s, as well as on the exhibition entitled The Persecution of the Roman Catholic Church in Czechoslovakia in the Years 1948–1960.

One interesting feature draws attention to the mutual rivalry that existed between two Czechoslovak army intelligence services – the external Intelligence Directorate of the General Staff and the internal Military Counterintelligence.

For some light relief, notes have been included in this section on dealing with marital difficulties through the Gestapo and on speeches denigrating the "head of state, the Communist Party, and its representatives", which were heard in Brno during the heady days of the first year of the communist regime's existence.

The dramatic situations that can arise during the otherwise peaceful work of archivists are described in an article on an interesting finding in the documentation of the scientific and technical intelligence service from the former 1st Directorate's collection of records.

**SBORNÍK ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK 7/2009**

Vydal Archiv bezpečnostních složek
Siwiecova 2, Praha 3, 130 00,
v roce 2010

Odpovědný redaktor: Patrik Virkner
Editor: Ladislava Kremličková
Překlad resumé: Cóilín O' Connor
Obálka, grafická úprava a sazba: Jan Fischer, Idea servis
Tisk: Příbramská tiskárna s. r. o.

1. vydání

info@abscr.cz
www.abscr.cz
ISBN 978-80-254-6671-1



# Sborník Archivu bezpečnostních složek 7/2009

ISBN 978-80-254-6671-1